

MIHAIL SADOVEANU
OPERE

ACEASTA EDITIE APARE SUB
SUPRAVEGHEREA AUTORULUI

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA SI ARTA

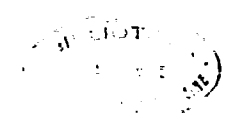
MIHAIL SADOVEANU
OPERE

11

MARIA SA PUIUL PADURII *
NUNTA DOMNITEI RUXANDA *
LOCUL UNDE NU S-A INTIMPLAT
NIMIC * SOARELE IN BALTA

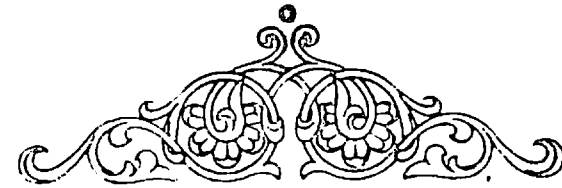
EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA SI ARTA

C. 150695

Fotografie din anul 1936

MĂRIA SA
PUIUL PĂDURII

ROMAN

1931

*«Jos, morminte tăcute,
sus, stele eterne.»*

I

*Mergeau încet, ca s-ajungă departe.
Rideau, cîntau, beau și mîncau.
Se duceau
Spre-același sfîrșit al tuturor.*

Locurile în care s-a petrecut odinioară minunata întâmplare a doamnei Genoveva, și mai ales a copilului domniei sale, și-au schimbat demult înfățișarea. Oamenilor de astăzi li se arată acolo alte priveliști. Soarele s-a întors de sute de ori la locul său în zodia primăverii, și zilele au căzut fără număr, ca frunze moarte, în veșnicie.

Astăzi, în părțile Rinului, către Marea Nordului, stă oraș lângă oraș și horn de fabrică lângă horn de fabrică. Painjenişurile electrice țin văzduhul și pământul. Pe drumuri de fier sună trenurile; pe canale lunecă vapoare. O mulțime înfrigurată de oameni viermăiește sub soare, cu neliniște și hărnicie, bătînd în porțile viitorului și sondînd neconținut tainele lui Dumnezeu. Menirea ei însă este să se ducă după zilele anilor și după frunzele toamnelor, acolo de unde nimeni nu se mai întoarce și unde, cu veacurile, pierе și amintirea.

Urmele vieții de altădată au dispărut; totuși întâmplarea doamnei Genoveva, așa de veche, nu s-a uitat. Ca florile pădurilor ș-ale cîmpiilor, care se în-

prospătează neconținut și trăiește din moarte, amin-tirea a rămas și înflorește încă.

— Pe-atunci, în ținuturile germanice, mai erau păduri nestrăbătute și oamenii nu de mult trecuseră prin lu-minatul botez, lepădând ca pe niște solzi păgînătatea. Propovăduitorii intraseră pe văile apelor și-n cimpii, zidiseră sfinte mănăstiri, chemaseră noroadele la cre-dință, învățându-le lucrul pămîntului și meșteșugul grădinăriilor și livezilor : astfel se începea în domnia fiarelor o viață nouă.

Armele războaielor tot stăteau în grindă ; privirile albastre ale oamenilor zbîrliți se imblinziseră însă ; și copiii ultimei generații se jucau la soare între căruțe și pluguri, în poienile nouă, la marginea codrilor. Ici-colo scinteiau iazuri, și turnuri ascuțite de biserici se răsringeau răsturnat în oglinda lor.

Pe un drun de țară, cătră zarea asfințitului, în după-amiaza unei zile de atunci, înainta o tabără de cară. Satul cel mai apropiat era încă departe, după aburii depărtării, în susul Meusei. Căii mari trăgeau greu în ștreanguri poverile cu prețioase roduri și pro-ducte asiatice sosite pe mări la Antwerpen. Din acel port le încărcaseră oamenii dinlăuntru și le duceau spre iarmarocul de la Aachen, sub privegherea negu-țătorilor groși, cu bărbi lungi și plete cirlionțate.

La coada fiecăreia dintre cele zece căruțe pășea cite un dulău legat cu lanțug de osia dindărăt. Căraușii, care struneau căii din hățuri și-i atingeau din cînd în cînd cu sfircul biciului, aruncau pieziș și cite-o cău-tătură spre sulița ori sabia goală de-alături. Căraușia era, în acele timpuri, indeletnicire primejdioasă. De multe ori ieșeau hoții la drumuri ; și mai ales stăpîinii de cetăți, cavaleri nobili, aveau obicei să vămuiască, mascați, pe oamenii pașnici, trecători cu mărfuri la

iarmarocace. Citeodată se întimpla ca obrăzarul cel negru să acopere o față bisericească. Sub zale se gă-sea o sfîntă cruce cu chipul Mintuitorului răstignit. Nu era de mirare ca, printre atîția călugări și stareți cu frica lui Dumnezeu și plini de pocăință, să se gă-sească și oameni cu sînge iute, care înțelegeau să agonisească pentru biserică cu sabia. Lumea era obiș-nuită cu asta ; iar Domnul Dumnezeu a iertat fapte și mai ciudate.

Erau înarmați și neguțătorii cei groși, îmbrăcați cu straie lungi și largi de șiac, de și apărarea avutului lor o nădăduiau mai mult de la sfîntul Mercurie, pa-tronul drumetilor și al neguțătoriei.

Cînd convoiul ajunsese la o răscruce de căi prea bine cunoscută căraușilor, cinstitul staroste Matia, cel mai în vîrstă dintre neguțători, hotări oprirea.

— Am ajuns, fraților, la cele trei șipote, vorbi el. Să poposim. Căraușii dau grăunțe cailor și noi des-facem trăistile cu merinde. Și dobitoacelor și nouă ni se cuvine atîta răsplată pentru truda zilei. Arșița de august mie unuia mi-a secătuit buzele și mi-a lipit limba de cêrul gurii. Am drept să cerc vinul cel negru pe care ni l-au adus de la Sicilia corăbierii. Are gust de pucioasă și-i cel mai bun leac pentru oboseli la drumuri lungi și mai ales pentru durerile de șale, la vîrsta noastră.

Fără să mai aștepte al doilea îndemn, căraușii, oprind, săriseră de la locurile lor. Dădură jos căpi-țelele și vîrîră pe după urechile cailor băierile sașilor cu orz.

Se aflau într-o margine de pădure rară, lingă un tapșan prăvălatic, cu iarbă deasă, verde ca buraticul. La marginea drumului, din tapșan, sub sălcii răsfi-

rate, curgeau trei șipote argintii pe jgheaburi lungi de tei. Subt arcurile fluide albeau cupe de piatră.

Și neguțătorii și căraușii pășiră spre acel loc binecuvîntat. Deasupra izvorului din mijloc se ridica o cruce de stejar neagră de vechime. Oprindu-se, oamenii se inchinară cătră ea. Apoi se plecară spre apă și băură prelung, cu pletele revărsate peste ochi.

— Iubite Matia, zise al doilea dintre frații neguțători, cu numele Marcu; văd că soarele a trecut de amiază și cale mai avem destulă pînă la Binendorf. Iar în tirgul Brabantului Nou, pe alt drum, n-avem ce căuta. Nu putem întirzia aici, ca să nu ne apuce noaptea.

— Dulce frate, răspunse zîbind Matia, caili se află mai trudiți decît noi și ar putea să-ți facă mai bună întîmpinare. Căraușii noștri sînt oameni vrednici și de credință, cu dinșii am mai străbătut și-n alți ani aceste căi. Ne putem opri în popas ș-aici, dacă altfel nu se poate. Dăm drumul la cîni și înfingem săbiile și suliițele în pămînt, în preajma noastră. Rînduim străji și ne lăsăm în sama lui Dumnezeu, care are grijă de oamenii cinstiți.

— Dumnezeu are grijă de toate lighioanele lumii, observă unul dintre cărauși; prin mila lui se hrănește și lupul și lotrul.

— Așa este, incuviință Matia. Atuncea ne rugăm lui Dumnezeu și stăm cu armele gata, pentru ca bunăvoința lui să cumpănească spre cei drepți.

— Și ceilalți frați neguțători și cărauși se împăcară cu acest cuvînt și traseră trăistile cu merinde de sub coviltirele căruțelor.

Pe lîngă cei doi frați care grăiseră, se mai aflau în tabăra de cară încă doi, mai mici de ani, cu numele celorlalți sfinți evangheliști: Luca și Ioan. Tuspatru

erău dintr-uni năam poreclit Roșu. Intr-adevăr, soarele bătea ca pe aramă nouă în bărbile și-n pletele lor. Semănau toți, de la cel mai în vîrstă pînă la cel mai tinăr, care n-avea decît douăzeci și doi de ani; numai că cel mai mare avea proporții de uriaș în sus și-n la turi, pe cînd cel mai tinăr era încă subțire și mlădios. Nădăjduia în ani, în bere și-n carne friptă, ca s-ajungă și el gros și respectabil ca Matia.

Ceilalți doi prietini neguțători, al cincilea ș-al șaselea, se mulțămiseră să incuviințeze cu puține vorbe hotărîrea cuminte a lui Matia Roșu, și se grăbiră la pajiște și la trăisti, ca să nu li se știrbească cu nimic drepturile lor din tain. Impungînd săbiile în pămînt lîngă ei, frînseră în mîni pită de secară și începură a rupe cu dinți albi din păstrămuri.

După ce se traseră și căraușii cătră merinde, se făcu liniște în marginea de pădure și se auzi o vreme numai ronțăitul cailor.

Curgînd înspre drumul mare, cobora dintre păduri o potecă. Pe acea potecă se arătară doi călugări încă tineri și voinici, purlind fiecare cite două coșuri de ruiele pline și invelite cu îngrijire. Se opriră o clipă departe încă, sub poala codrului, apoi, incredințindu-se că popasul de la drum n-ascunde în el primejdie, se apropiară.

Cînd ajunseră, se inchinară cu voie-bună și cu smerenie în același timp, lăsînd jos coșurile și incrucîșîndu-și brațele pe piept. Erau cu capetele neacoperite și tunse, purtau rase cafenii de șiac și picioarele goale le erau apărate de sandale.

— Binecuvîntați cina noastră, cinstiți părinți, le zise Matia sculîndu-se de la locul său și inaintînd spre ei. Veți fi venind de departe, veți fi fiind flămînzi.

Din ce ne-a dat Dumnezeu, poftiți de gustați și cuvioșiile voastre.

Monahii ridicară odată pleoapele, descoperindu-și privirile. Pe obrazurile lor rase, apărură un zîmbet încremenit, care nu era răsfrîngere a sufletului.

Unul din ei părea mai în vîrstă, pentru că avea un nas mai mare și mai lung.

— Cinstiților drumeți, grăi el, nu venim de departe, căci mănăstirea noastră, a Maicii Domnului care a săvîrșit minunea din Valea Hoțului, se află numai la o fugă de cal de-aici. Însă ne grăbim spre tîrgul Brabantului Nou, la curtea ocrotitorului nostru prea înălțatul domn și duce al Brabantului, mărița sa Valentin.

— A, vă duceți poate cu daruri la mărița sa ducele Valentin? Cunoaștem și noi pe mărița sa și am avut cîntea să ingenunchem la scaunul dreptății sale încă de demult, pe cînd mărița sa era mai tînăr. Și ne-am bucurat totdeauna de bunăvoința măriței sale. Puțini domni creștini am cunoscut, mai milostivi și mai drepți decît mărița sa. Așa încît m-aș bucura s-aud vești bune despre scumpa sănătate a măriței sale.

— Mărița sa e în deplină sănătate, răspunse monahul, și-i ducem dar cele dintăi mere coapte din livezile sfîntului nostru lăcaș. Prea sfîntitul nostru părinte și episcop Hildolf a purces înspre mărița curte. Dar noi ducem în urma prea sfîntiei sale aceste daruri, după altele, cu mult mai scumpe, pe care prea sfîntia sa le-a luat cu sine. Căci, dacă n-ați auzit, trebuie să aflați și domniile voastre: mărița sa luminatul domn și duce își măriță copila.

— Își măriță copila? întrebă cu mirare nevinovată unul dintre neguțătorii cei cărunți. Isprăvisse de mesecat și de înghițit pastrama și simțea nevoie să deschidă gura.

Călugării întoarseră ochii spre el.

— Da, o măriță, răspunse cel cu nasul mare. Domnița Genoveva a fost cea mai harnică ocrotitoare a noastră după luminatul domn și după luminața ducasă. Ii ducem daruri și cuvinte de bucurie, dar inima noastră se întristează...

— De ce se întristează inima cuvioșilor voastre? întrebă cu interes Matia Roșu.

— Inima noastră și a întregului sobor se întristează, căci domnița ne părăsește și se duce după soțul său în depărtate locuri.

— Datoria sa este să-și urmeze soțul său iubit, observă Matia, cu seriozitate. Pentru prea cinstiții săi părinți plecarea ei totuși nu poate fi decît prilej de bucurie. V-aș pofti, prea cuvioșilor, să nu vă întristați nici dumneavoastră. Și ca unul care am avut multă milă și prea plăcute amintiri din partea măriței sale slăvitul domn și duce al Brabantului, cu dragoste vă poftesc să beți cu noi o cupă dintr-un vin străin, pe care l-au adus marinarii tocmai din insula Siciliei.

— Cinstite frate, nouă nu ni se cuvine să petrecem și să bem, răspunse cu hotărîre monahul.

Amîndoi cuvioșii plecară pleoapele cu mare smerenie.

Matia Roșu îi privi zîbind și vocea lui se făcu și mai gravă.

— Admir rinduiala cuvioșilor voastre și stăpînirea pe care o aveți asupra nevrednicului trup, urmă el. Aș dori să știu care vă sînt numele întru Hristos.

— Pe mine mă chiamă Ieronim și pe tovarășul meu Nicanor.

— Iubite frate Ieronime, iubite frate Nicanor, zise Matia Roșu ridicînd cupa de cositor; dacă într-adevăr

aveți dragoste și recunoștință pentru măria sa ducele Valentin și dacă vreți să cinstiți nunta frumoasei fecioare a mărilor lor, atunci n-aveți să depărtați cuvintele voastre mini de această cupă plină și de acest vin bun care-i tot un dar al Dumnezeului nostru. Vă poftesc să gustați din această cupă: jumătate și jumătate.

Monahii se fulgerară cu ochii; apoi primiră cupa, cu aceeași smerenie.

— Mă bucur că mi-ați ascultat rugămintea, se vesele Matia. Fiți buni, fraților, și ne spuneți dacă prea sfințitul episcop Hildolf s-a ostenit pînă la curtea ducelui, ca să binecuvinteze el însuși pe tineri. Iar după ce veți cinsti ș-a doua cupă, vă rog să ne spuneți cum se va petrece această mare sărbătoare, care e numele mirelui, din ce neam este și de unde vine și în ce împrejurări s-a întimplat această unire. Noi sintem prea dornici să aflăm veste, ca să avem ce povesti noroadelor în iarmarocul cel mare de la Aachen. Ingăduiți-mi, vă rog, să vă torn ș-a treia cupă, ca să vă incredințați că vinul de-al treilea e cel mai bun!

Privirile bunilor monahi luciră și zîmbetele lor se făcură omenești. Indată vrednicul neguțator Matia Roșu și însoțitorii aflară că mirele domniței Genoveva e din părțile Rinului și numele său e Sigfrid. E un comite încă tinăr, a avut însă vreme să-și facă frumos nume în războaie. Fiind de bun neam și bogat, măria sa ducele și măria sa ducesa l-au primit cu dragă inimă și i-au dat pe fiica lor, singură la părinți și tirziu născută din binecuvîntare dumnezeiască.

La a patra cupă, dori ș-al doilea monah să vorbească.

— Nu-i numai asta, cuvîntă el înflăcărat dintrodă. Astfel a binevoit Maica Domnului de la sfînta

noastră mănăstire, căci fără voia sa nimic nu se poate face, și ea a binevoit ca să aducă mire din părțile Rinului. Ca să se facă așa, adevărindu-se puterea ei, s-a arătat încă de acum un an, în vis, prea sfințitului nostru episcop și, prin vorbe și semne, i-a vestit fapta. Ceea ce este încă una din minunile sale.

Neguțatorii și căraușii se întoarseră cu uimire spre fratele Nicanor. Ieronim voi să-și țieie iar locul întăi în ochii drumeților, ridicînd nasul său mare. Însă Nicanor se infierbintase de un duh sfînt.

— Să nu vă pară asta de mirare! strigă el; căci Maica Domnului din Valea Hoțului e cunoscută pînă la mari depărtați pentru minunile sale. Mai întăi zidirea sfîntului nostru lăcaș s-a săvirșit prin cea dintăi și mai mare minune. În locul unde ne aflăm așezați noi robii lui Dumnezeu și ai sfîntei lui Maice, era, în vremea veche, pustie și codru nestrăbătut, întru care hălăduiau numai fiarele și furii. Un asemenea hoț de drumul mare, făcînd multe nelegiuiri și morți, pe cînd se întorcea, într-o noapte, la vizunia lui, a văzut o lumină lină la un stejar vechi, unde își îngropa el aurul. Apropiîndu-se, s-a spăimîntat, pentru că, în acea lumină, a văzut pe sfînta Mamă a lui Dumnezeu privindu-l cu milă, și în urechi i-a sunat cuvînt de indemn, să între pe căile cele bune. Atît de cumplit s-a spăimîntat acel fur, încît a căzut fulgerat la pămînt. Iar după ce și-a venit în fire, a scos aurul, s-a dus la meșteri buni și i-a adus, ca să clădească sfîntă așezare. Cît au zidit ș-au lucrat meșterii, el a stat schivnic într-o ripă de piatră, rugîndu-se și postînd. La urmă, cînd au isprăvit, Dumnezeu a binevoit să-l cheme la iertarea sa și meșterii l-au găsit mort.

Asemenea minune a săvârșit Maica Domnului din Valea Hoțului.

— Minune mare! încuviință cu glas ridicat Matia Roșu. Drept credință și mărturie se cuvine, cinstiților frați, să deșertați încă o cupă de vin italianesc.

II

Oamenii cu dinții ascuțiți spun istorisiri frumoase.

Cuviosul frate Nicanor rămase cu cupa în mână, ascultînd un vuiet deodată deșteptat în pădure. Ieronim își întoarse nasul rumenit, care părea acum mai lung, și ochii îi crescură sub sprincenele înălțate. Matia Roșu lăsă în lungul genunchiului ulciorul de vin. Așu răbdarea și grija să-l așeze domol, ca să nu se prăvale, și întinse mîna spre spadă. Ceilalți tovarăși neguțători și cărauși răsăriră în picioare. Zăvozii mormăiră în lanțuri. Cîțiva dădură glas, cu răsunset adînc sub bolta pădurii.

— Ce să fie? șopti fratele Nicanor. Dacă sînt dușmani, nu mai am curaj și putere să sorb această băutură veselitoare. Maică a lui Dumnezeu, făcătoare de minuni a sfintei noastre mănăstiri, ai grijă de coșurile noastre cu mere.

— Intr-adevăr, s-aud tropote de cai... grăi Matia Roșu, încrunțat. După cit înțeleg, vin asupra noastră călăreți. Dacă sînt oameni răi, va trebui să ne apărăm avutul și pielea. Dacă sînt drumeți liniștiți, îi voi pofti să guste și ei din ce avem mai bun!

— Atuncea să-ți dau cupa goală, băgă de samă fratele Nicanor.

Ca în fața unei adevărate primejdii, deșertă cu mare grăbire vinul, se șterse la gură cu minicile rasei, apoi își făcu cruce cu umilință.

Cîinii băteau cu lărmă. Neguțătorii și căraușii ieșiră la drum. Primejdia părea a le veni din urmă. Călăreți înarmați apărură deodată și armele le luciră în soarele pieziș. În frunte sălta, cu mina dreaptă în șold, un cavaler oacheș, cu cușmă cu pană în cap. De o parte și de alta a genunchilor lui alergau cîni mari, vînători de mistreți. După dinsul se imbulzeau o duzină de călăreți amestecați, cu arcuri și suliți.

— Trebuie să fie vînătorii prea luminatului nostru protector... strigă fratele Ieronim și privi cu dragoste și cu bucurie în jurul său.

— Intr-adevăr, se învoi Matia Roșu, pare a fi un vînător nobil. Să vedem.

Zăvozii căruțelor lătrau cu indirjire. Călărețul cu mina în șold cuprinsese c-o privire toată priveliștea și înțelesese că trebuie să deie incredințări de pace. Ridică mîna dreaptă în sus, iar cu stînga struni calul frumos împodobit cu pielării galbene și alămuri. Cei dîndărătu-i opriră în clipă.

— Puneți cîinii în lanțuguri, vorbi cavalerul către tovarășii săi; ca să nu fie război între dobitoace, nici nemulțămire între oameni. Aici văd că e potrivit să poposim, urmă el, apropiindu-se la pas de neguțători și salutîndu-i. Putem sta de vorbă cu oamenii călători și, în vremea asta, din urmă, ne-ajung slujitorii cu vînatul.

Matia Roșu se inclină la salutul cavalerului și-i răspunse cu prefăcută voie-bună, fără să-și lese din mînă spada.

— După cit pricep, stăpine, ați umblat la vînătoare cu bună izbindă.

— Pot mulțami lui Dumnezeu, răspunse căvalerul. Domnul meu, măritul comite Sigfrid, va putea să ospăteze mistreți tineri pe drum, ducându-și la Trever soția. Am găsit și-am doborât o scroafă și i-am prins, cu acești cîni, cei patru godini. După a mea părere, puține fripturi sînt așa de fragede ca friptura de mistreț tînăr.

— Cit despre asta, pot să incuviințez și să mărturisesc și eu, cu mina pe sfînta cruce... vorbi cu putere fratele Nicanor.

Indată, pușintel rușinat de acest cuvînt, își întoarse privirea spre cupa din mina lui Matia, apoi spre ulciorul rămas în laturea drumului.

— Atuncea, grăi neguțătorul, vād că avem plăcerea și cinstea să ne închinăm înaintea unui nobil al prea măritului comite Sigfrid, care astăzi face nuntă la curtea luminatului duce.

— Auzit-ați această veste de bucurie ?

— Am auzit-o de la cuvioșii părinți de față.

Cuvioșii monahi se ploconiră, cu minile la piept, apoi le lăsară să alunece pe pîntece.

— Mă bucur, domnii mei, că ați aflat vestea cea plăcută. Eu sînt spătarul comitelui Sigfrid și cel mai apropiat nobil al său. Mă chiamă Giuseppe Golo.

— Ne socotim fericiți auzind acest nume.

— Cred, de și poate îl auziți întăia oară. Cel ce se chiamă astfel, domnii mei, și-a cîștigat locul său cu brațul și cu spada. Și stă lîngă marele comite Sigfrid după ce s-a bătut cu dușmanii și necredincioșii în multe rînduri. De și încă n-am pășit în vîrsta bătrîneții, am umblat împreună cu domnul meu pe mări, am suit pe munți, am văzut oameni de felurite colori și de felurite legi păgîne. Eu ușor înțeleg că domniile voastre, ca neguțători ce vă aflați, lîngă po-

veri de preț, ați vrut întăi să mă primiți cu ascușișuri de fier. Dar eu, descălicînd, mai degrabă poftesc să-mi dați o cupă din acel vin, întăi ca să închin pentru fericirea domnului meu, care se însoară astăzi cu cea mai frumoasă domniță ; al doilea, ca să-mi dau samă de bunătatea băuturii domniilor voastre ; și-al treilea, ca să mă răcoresc de arșița zilei.

— Asta face trei cupe... observă rizind Matia Roșu. Mulțămim lui Dumnezeu, domnule cavaler, avem de unde potoli setea și-a domniei tale și-a tovarășilor domniei tale.

— Iar noi ne grăbim... suspină fratele Nicanor, stringindu-și răsă la piept.

— De ce vă grăbiți așa de tare, cinstiților părinți ? întrebă cavalerul.

— Căci trebuie să fim la curte cu merele de la sfînta mănăstire.

— Asta mă bucură ; mergeți cu noi, cinstiților părinți, dar mai întăi tare mult vă poftesc ca să mai zăboviți, spre a ne binecuvînta băutura și gustarea.

Toată lumea se arătă mulțămită de asemenea prea înțelepte cuvinte și monahii pricepură și ei, cu smerenie, nevoia aceluia ceas. Vinătorii descălecară cu toții și-și legară caii de copacii cei mai apropiați. Cîinii vînători îi ținură de lanțuguri lîngă ei. Căraușii potoliră pe zăvozi. Și-n locul cel potrivit de popas, lîngă arcurile izvoarelor, aprinseră foc, ca să lumineze prietenia. După ce baură vin și gustară din pastrama friptă, cavalerul Giuseppe Golo lămuri cu cea mai mare plăcere tovarășilor neguțători pricina pentru care domnul său comitele Sigfrid avea în acea zi parte de o fericire așa de aleasă.

— Iată, fraților creștini, cum s-au întimplat lucrurile. Stăpînul meu, comitele Sigfrid, ca toți străluciții

domni creștini, socotește cea mai mare, a sa datorie să lupte pentru biruința crucii. În același timp privește ca o prea mare umilință domnia necredincioșilor mauri asupra Spaniei. Acea țară, care de mult a cunoscut fericirea luminii lui Hristos, acum e întunecată de fărădelegile lor. Punind piciorul pe grumazul creștinilor, au scuipat în biserici și mănăstiri și au cutezat să îndrepte și asupra ținuturilor noastre privirea lor spurcată și rinjetul lor de diavol. Pentru aceste pricini și spre a afirma tăria lui Isus și a neprihănitei sale Maice, prinții creștini au jurat să nu-și isprăvească viața pînă ce nu vor pune lăncile lor în gitlejurile acelor necredincioși. Deci se adună din vreme în vreme, sună din trîmbiși și purced la război, precum ați auzit.

— Da, într-adevăr, am auzit, confirmă Matia Roșu. Domnul Dumnezeu a făcut pe nobili pentru aceste treburi.

— Așa. Prin urmare și la începutul acestui an s-au strîns cavaleri creștini de neam cătră ținuturile de la miazăzi. Am urmat și eu pe domnul meu, pe văile unei ape cu numele Ronul și am ajuns în niște cimpii fericite de unde se vedeau pînă la cer munți care se chiamă Pirinei.

— Am auzit și despre asemenea locuri. Neguțătorii cunosc toate părțile lumii.

— Prea bine, cinstitele neguțător; asta se vede după vinurile cu care vă îndeletniciți și din care vei binevoi să-mi mai torni o cupă. Deci dar acolo s-au bulucit oștile noastre și-au strălucit la soare din toate armurile. Și s-a nimerit să lupt alături de măria sa ducele Valentin cu stăpînul meu, avînd cavalerii și oamenii lor în jur. Era, domnilor mei, într-o joi după Paști, în ziua sfîntului Adalbert. Și stînd încălicați pe

cai, cu lăncile aplecate și cu vizierele ridicate, ne-am închinat toți cătră răsărit spre sfîntul Mormint. Apoi am ridicat lăncile, am coborît obrăzarele și trîmbițașii au sunat războiul. Atunci au răspuns și trîmbițele necredincioșilor și au venit spre noi cavalerii lor. Și izbindu-ne unii în alții cu sunet, s-a invîrtejit asupra noastră un nour de pulbere. Atunci s-a rupt în lorica unui păgîn lancea domnului duce de Brabant Valentin și, pînă a primi de la spătarul său sabia cea mare, s-a găsit în primejdie, atacat fiind din laturi de doi călăreți mauri. În această împrejurare, domnul meu s-a dovedit aliat generos și bun creștin, îndrumîndu-și nobilii săi în sprijinul ducelui. El însuși, cu lancea, a doborît pe unul din acei necredincioși. Am avut și eu onoarea să dau o lovitură de spadă în subsuoara celuilalt. Această lovitură, al cărei secret l-am învățat în patria mea la Ferrara, a deschis un șipot în trupul maurului, și, pînă ce a căzut jos, i s-a umplut armura de sînge, gilgiind prin toate incheieturile. Astfel văzîndu-și apărata viața, luminăția sa domnul duce Valentin, și-a aplecat spre noi coiful cu pană, mulțămîndu-ne. Iar după ce a stat războiul și-au cîntat trîmbițele iarăși, domnia sa a poțtit pe stăpînul meu în cort la sine, mulțămîndu-i iar și ospătîndu-l. La acest ospăț am fost și noi, bind vin de Provența foarte mult, pînă ce ne-am îmbătat cu desăvirșire. Apoi, venind spre părțile noastre, măria sa ducele a binevoit a poțti pe stăpînul meu la curtea sa în Brabantul Nou. Și-acolo au fost iar ospete mari și petreceri. Și cu toții am admirat frumuseța și înțelepciunea domniței Genoveva. Atuncea între ducele Valentin și stăpînul meu s-au schimbat vorbe de făgăduință. Ne-am întors la noi la Trever și am făcut pregătiri și pe urmă, precum se vede, am venit din nou la Brabant, cu straie de sâr-

bătoare, flamuri și fanfare, ca să luăm cea mai prețioasă floare a acestor locuri și s-o răsădim în grădina noastră. Astăzi, cătră sară, un prea sfințit episcop binecuvintează nunta. Iar eu trebuie să mă grăbesc la cuhnii, cu vinatul pe care l-am dobândit.

Domnul Giuseppe Golo își opri vorbirea năvalnică și privi cu mindrie în juru-i.

— Binecuvîntat fie numele Domnului Dumnezeu, îl sprijini cu mare plăcere Matia Roșu, starețul neguțătorilor, de trei ori fie binecuvîntat, căci el toate le rînduiește și le cumpănește așa precum se cuvine. El trimete ploaie și furtună, ca să putem apoi prețui cerul senin și soarele. El a hotărît deci primejdie luminatului duce, ca să poată cunoaște vitejia și generozitatea fratelui său întru Hristos comitele Sigfrid. Cunoscindu-l a putut găsi în el cel mai potrivit soț pentru acea domniță de a cărei frumuseță umblă faima în toate țările, pînă la mare.

— Binecuvîntat fie numele Domnului, adaosera și clericii, — *in saecula saeculorum*.

— Amin! rostiră cu pătrundere ceilalți, neguțători și cărauși.

În tăcerea care se întinse în marginea de pădure, la cele trei izvoare, se auziră alte glasuri amestecate și cavalerul italian înțelese că l-au ajuns oamenii din urmă, cu vinatul. Sosiră într-adevăr în curînd cîțiva slujitori cu țărani din partea locului, care fuseseră rînduiți ca hăitași. Oamenii aceștia din prostime erau mari și pletoși, cu capetele descoperite și cu frunțile asudate. Purtau în păringă mistreții, legați cu curmeie de picioarele de dinapoi și atirnați în pari zdraveni, iar cu rîturile colțate însemnînd diră sîngerată prin pulbere.

Opriți în laturea drumului, localnicii priviră cu oarecare mirare la neguțătorii cei străini; dar cavalerul le porunci să treacă mai departe, fără întirziere. Cum trecură, se grăbi și el să-și ieie rămas bun de la tovărășie.

— Rămîneți cu pace, prielinilor, și să ne vedem sănătoși cînd va voi Dumnezeu să ne mai adune! zise el cu voie-bună. Poate ar fi mai potrivit, ținînd socoteală de drumuri și de vremuri, să nu întirziați în loc deschis, noaptea. Ne-am luat cu vorbele și cu cupele și iată, soarele lunecă cu grăbire spre asfințit. Cetățuia luminatului duce Valentin ar fi cel mai potrivit adăpost pentru domniile voastre și pentru averile pe care le duceți.

— Mai curînd pentru sărăcia pe care o purtăm... întîmpină zîmbind Matia Roșu. Am urma cu plăcere sfatul domniei tale, onorate cavaler, dar, după un popas așa de lung, acuma ne grăbim.

— Înțeleg. Graba, însă, nu-i totdeauna bun sfătuitor. Eu plec înainte, după ce mai beau cu domniile voastre această din urmă cupă frățească. Mai cugețați; poate veți urma aceeași cale.

— Să vedem, prea onorate cavaler, să mai cugețăm. Am putea merge fără grijă înainte, căci încărcătura ni-i slabă. Am putea să mai zăbovim, dar ni-i în grijă să scăpăm cu un ceas mai devreme de o asemenea marfă. Îți mulțămim de sfatul pe care ni-l dai și de cîntea pe care ne-ai făcut-o.

— Cîntea pe care v-am acordat-o, domnilor, este egală cu plăcerea pe care am simțit-o eu. Trebuie să știți că eu am o pasiune să stau de vorbă cu oameni străini care cunosc lumea. Pe de altă parte, vinul dumneavoastră sicilian îmi pare din ce în ce mai extraordinar și înțeleg foarte bine de ce frații benedic-

tini au uitat cu desăvîrşire poruncile abatelui lor. Văd că se desfată fără grijă şi împărţesc cu cărauşii domniilor voastre merele pe care trebuie să le ducă dar la nunta domnişei Genoveva.

Cuvioşii lor tresăriră cu spaimă din mijlocul tovarăşiei şi, ridicind cu mare încordare coşurile pe umeri, apucară poteca, pe urmele de singe ale mistreţilor.

Săltînd în şa, domnul cavaler salută cu mîna înmănuşată, şi vînătorii se rînduiră cu şpăngile şi arbaletele îndărătul său, stăpînind în lanţuguri cîinii. Neguţătorii îşi scoaseră cuşmele şi le închină pînă la genunchi. Apoi, cînd rămăseră singuri, îşi potriviră iar cuşmele pe plete, se întoarseră unul cătră altul şi se priviră un răstimp în tăcere.

— Eu văd, după ochii tăi şi după virful nasului, care ţi-i părerea, Ioane, zise grav evanghelistul cel mai în vîrstă cătră mezin.

— Credeam, într-adevăr, că ai de gînd să urmezi îndemnul acestui cavaler detreabă, răspunse Ioan Roşu.

— Ştiu, ştiu ; ai vrea să vezi cum petrece lumea la nunţi domneşti. Poate chiar ţi-ai alege o brăbăntoaică de-aici pentru danţ. Ai lăsa cîinii singuri, să ţi-i otrăvească un meşter din partea locului, iar carăle să ţi le spargă şi să ţi le prade. Cînd am auzit acel îndemn prietinesc al cavalerului, eu îndată mi-am ciuit urechile şi m-am uitat spre Marcu cu coada ochiului drept, iar cu coada ochiului stîng spre Luca, şi i-am priceput că şi ei au acelaşi cuget ca şi mine. Cum rămînem singuri, strîngem merindele, suim în chilne damigenele şi cerem cărauşilor să-şi strunească fără întîrziere caii, să-i facă să simtă biciul şi să nu-i cruţe pînă la popasul de noapte.

— Însă mai avem o bucată bună de loc, băgă de samă starosteale cărauşilor, scărpinîndu-se după ureche, şi pînă ce vine întunericul n-avem decît două ceasuri. Calea-i lungă ; caii sînt trudiţi.

— Aşa-i, moşule, ai dreptate ; dar e mai bine să fim noi în de noi cît de departe, decît pe loc aici, cu prietini pre care nu-i cunoaştem îndeajuns. Deci gătiţi armele şi făchiile şi să răzbim înainte cu ajutorul lui Dumnezeu.

Neguţătorii ceilalţi încuviinţară, aplecîndu-şi bărbile spre pîntece, şi căruţele se urniră sunînd plin sub bolta pădurii. Vinul de Sicilia îi făcuse pe cinstiţii fraţi evanghelişti destul de veseli ; acum, lăsînd Brabantul Nou la coada căruţelor, se veseliră şi mai tare şi dădură chiote, ca să facă pe caii cei greoi să umble în trap.

Dar nu se împlinise un ceas de la plecarea cavalerului Golo şi abia ieşiseră la drumul de cîmpie, între fînaţuri înflorite, cînd auziră un corn sunînd prelung în urma lor. Cu toţii îşi aplecară capetele în laturi, apoi le răsuciră, cu ochii holbaţi, îndărăt. Un călăreţ sprinten venea în fugă după ei şi le făcea semne, zbătînd în aer mîna dreaptă în care-şi ţinea pălăria cu pană.

— Ce facem ? Oprim ? întrebă Franţ bătrînul, starosteale cărauşilor.

— Daţi bice cailor ! strigă Matia cu asprime, şi ţineţi la îndămînă spadele şi suliiţile ! Nu le ridicaţi însă decît la porunca mea.

— Daţi bice ! bateţi în cai ! răcniră înăbuşit ceilalţi cinstiţi neguţători.

Cornul sună iar prelung, cu bătăi repetate de limbă. În urma călăreţului care-şi agita în aer pălăria cu pană, în pulberea de iaur a soarelui pieziş, apărură

alți călăreți. Apucaseră de-a dreptul prin fînețe, învăluindu-le ca-n spulber de vînt.

Matia Roșu grăi oftînd :

— Se pare că avem să trecem printr-un ceas de primejdie. Să așteptăm, căci n-avem ce face. Slujitorii aceia vin în goană și noi abia ne mișcăm. Să vedem cîți sînt și ce anume au. De va fi nevoie vom plăti gloabă, dacă așa ne-a fost soarta și dacă cel pe care l-am socotit prietin nu-i decît un trădător spurcat. Stați. Să cercăm întăi cu vorba, care-i arma cea mai de preț a neguțătorului.

Carăle se opriră pe dată, bulucindu-se unele în altele. Căraușii se lăsară să cadă pe lîngă oiști sub roată și sloboziră dulăii din lanțuri. Ieșiră apoi în laturea coviltirelor, lîngă cinstiții neguțători, făcînd față cu palmele goale, însă foarte aproape și la îndămină își avea fiecare arma.

— Stați, neguțătorilor ! Stați ! strigă călărețul care alerga. Nu îndrăzniți a trece mai departe. Chemați-vă cîinii.

Matia păși înainte. Căraușii răcniră la cîini și-i întoarseră îndărăt.

— Sluga domniei tale ! vorbi starostele Matia Roșu, dîrz. Cu ce-ți putem fi de folos ?

Se apropiară și ceilalți opt ori zece călăreți din urmă și se grămădiră în drum în urma celui dintăi. Nu înălțau săbii, nu cumpăneau sulii. Păreau tineri și veseli copii de casă. Cel cu cornul începu iar să sune. Cel din frunte îl opri, tinzînd spre el brațul. Apoi își îndemnă din pînteni calul cîțiva pași încă spre Matia.

— Nu îndrăzniți, cinstiților neguțători, a trece mai departe, strigă el. Măria sa luminatul duce Valentin a atlat de la cavalerul Giuseppe Golo că sînteți aproape, pe pămînturile sale, și vă poruncește să întoarceți pe

loc, să intrați la castel. Poftește să cumpere cu bani buni unele mărfuri pe care le aveți de vînzare și vrea să petreceți la nunta fiicei sale, ca niște buni frați creștini ce sînteți. Deci legați cîinii, dați căraușilor poruncă să întoarcă și apucați drumul cătră castel. Așa-i bunăvoința măritului duce și bunătatea măriei sale va fi pentru domniile voastre tot așa de plăcută ca și lumina soarelui.

— Avem multe treburi, domnule, și ne grăbim... încercă să se împotrivescă Matia.

— Intoarceți, întoarceți și nu supărați pe un stăpînitor bun cum e ducele nostru. Dacă vă împotriviți, pun să zică anume viers din corn și vin mulți alți tovarăși ai noștri, înarmați, ca să batem cu dumnea-voastră război. Pentru o plăcere a stăpînului nostru, la nunta copilei sale, putem să ne dăm și viața.

— Să suferim lovitura oamenilor, nădăjduind întru mila lui Dumnezeu ! oftă Matia, răsucindu-se spre căruță. Intoarceți !

III

— Spune-mi, bătrînule, cum de-ai ajuns tînăr în ani așa de tîrzii ?

— Nu m-am supărat niciodată pe viață.

Impresurați de stolul de curteni, neguțătorii intrară la reședința ducelui Valentin, după ce trecură prin marginea Brabantului Nou. Poarta castelului era deschisă, podul lăsat, grapa înlăturată. Se vedea mișcare mare între ziduri, și în afară de ziduri, cătră tîrg. Pe platforme, sus, străjerii, cu cască și halebardă, privegheau măreți lumea pașnică, aduimecînd, cu ochii

pe jumătate închiși, mirosuri grase de mîncări. Pe vârful turnului filiiia lin, în boarea sfințitului zilei, flamura ducală cu stema: o cheie neagră pe fond roșu. Matia Roșu ceti, la poarta dinlăuntru, și deviza mării-ului duce de Brabant: *Carpe mentem!*

După știința pe care o avea de la profesorul său, părintele abate Ambrozio, neguțătorul tălmăci aceste cuvinte în vorbirea de toate zilele cătră soții săi, însușindu-și-le numaidecît și, în același timp, îndoindu-se că un prinț războinic s-ar folosi de minte și nu de sabie.

— Să vedem la ce taxe și întirzieri ne va supune... suspină el. Ii cunosc eu pe nobili, după multele mele năcazuri. Blîndeța lor e fără statornicie, ca și apa Rinului.

Un slujitor fără arme, în strai de matasă, îi ieși înainte și-l întrebă dacă el e căpitenia neguțătorilor. Ii porunci să se înfățișeze fără întirziere la lumină-ția sa.

— Ce fac cu carăle și cu oamenii mei? îl întrebă el cu îndoială.

— Carăle și oamenii rămîn aici, în cetățuie, într-un adăpost pe care nu l-au avut niciodată... îi răspunse rîzînd slujitorul. Matia oftă iar. Iși scutură veșmîntul larg, bătîndu-l cu palmele, își mîngîie barba și urcă, după călăuzul său, trepte de piatră, prin forfotă de curteni, murmure de glasuri și acorduri de muzică.

În sala cea mare, împodobită cu ghirlânzi de flori pînă la grinzile cele groase și afumate de sus, sta în fund ducele pe tronul său, avînd alături, în stînga, pe prea sfinția sa Hildolf episcopul, iar în dreapta pe luminata ducasă. Prea sfințitul părinte era alb și gîrbov și purta odăjdii și cîrjă, gata să binecuvinteze o slăvită nuntă ca aceea. Măria sa înălțatul domn și duce

Valentin era un bărbat care nu răspundea trupește acestor mărețe titulușuri. Era mai mult scund și gros și cu obrazul bine rumenit. Tot astfel și înălțata ducasă, era revărsată în laturi, într-o rochie cu arcuiri largi; avea zuluși cărunți și dantelării măiestre sub cununița de nestemate; și subt aceste podoabe, fața măriei sale părea mai trandafirie și încă fragedă.

Curtenii se feriră în laturi, lăsînd pe neguțător să treacă. Ducele Valentin îl văzu, surise și-i făcu semn cu mîna să se apropie. Matia își plecă fruntea cu umilință, veni pînă la slăvitul tron și îngenunche. Se făcu tăcere. Matia își simți amenințată nu atît viața, cît averea.

— Tu ești starostele de neguțători despre care mi-a vorbit cavalerul Giuseppe? întrebă măria sa.

— Eu sînt, slăvite doamne.

— Care-ți este numele?

— Matia Roșu, măria ta. Am avut bucuria să îngenunchez și în alte dăți la acest binefăcător scaun.

— Da; pare că îmi aduc aminte și de fața și de numele tău, incuviință ducele. Spune-mi, neguțătorule, de ce nu te-ai înduplecat atunci cînd te-a poftit la curtea noastră, cavalerul Giuseppe? Devreme ce și-a făcut cinstea să te cheme, trebuia să-l urmezi.

— Luminata doamne, rog să fii iertat. Drumurile noastre sînt lungi și trebuie să ajungem în anumite zile la iarmaroace. Așa fiind, ne grăbim. Nici nu mi-am închipuit că ar fi nevoie de noi aici, la o curte așa de îmbielșugată. Dar de bucurat, ne-am bucurat foarte, aflînd vestea slăvitei nunți.

— Bine, ai dreptate. Află însă, neguțătorule, că la o curte așa de îmbielșugată ca a noastră s-a întîmplat, tocmai într-o zi ca aceasta, să se istovească aromatele. Deci înțelege tu singur că Dumnezeu nu în-

găduie să treci pe lângă asemenea nuntă fără a face popas. Ca să nu rămie cu totul ticălos bucătarul nostru și intrucitva rușinată, această curte, poruncește ci-racilor tăi să desfacă sacii cu aromatele de la Indii și cîntărește pentru curte una sută dramuri cuișoare și două sute dramuri scorțișoară. Numai astfel sosurile și prăjiturile vor ieși cum se cuvine. Să arăți și pre-țul — și să treci la vistierul nostru să-ți plătească cu dreptate.

Matia Roșu își înălță fruntea și zîmbi alinat în barba sa arămie.

— Mărite doamne, vorbi el cu îndrăzneală, să-mi îngădui a face dar slăvitei nunți aceste puține mărfuri.

— De ce? intrînd pe pămînturile noastre, nu ți-ai plătit vama?

— Plătit pînă la un ban, slăvite doamne.

— Atunci pas la vistierul meu și spune prețul.

— Șaptezeci de groși, măria ta.

— Bine. Să te duci să-ți plătească șaptezeci de groși și să-ți răspundă și banii pe care i-ai plătit vămii mele.

— Un florin am plătit vămii, măria ta.

— Așa. Să-ți dea un florin pe lângă cei șaptezeci de groși. Și să slobozi pe loc marfa.

Matia se ridică în picioare, gata să se retragă. Stătu pușintel în cumpănă și se lăsă iar în genunchi.

— Ce este?

— Măria ta, mă rog să ne îngădui ca să stăm și noi neguțătorii de față la o asemenea ceremonie.

— Vă poftesc pe toți, răspunse măritul duce. Și nu întîrziți, căci dau poruncă trîmbișilor să sune nunta.

Gîfîind, cinstitul neguțător se grăbi pînă la căruțe, ca să împărtășească soșilor săi bucuria. Dădu poruncă ce anume săcușori de mirodenii să se deslege, sco-

țîndu-se marfa poruncită; apoi, lăsînd pe cărauși la hodină sub roatele cărușelor, își duse tovarășii la pe-trecerea nunții.

Soarele asfințea și dungi subțiri și lungi de aur pă-trundeau oblic prin ferestrele nalte. Prin această lu-mină intrară slăviții miri în sală, împresurați de stră-lucită adunare. Prea sfințitul se ridică din scaun și-i întîmpină. Apoi întreaga adunare se mișcă înspre ca-pela de alături.

Comitele Sigfrid era un bărbat nalt, arătînd o mare putere trupească în înfățișare și mișcări. Era încă tînăr și avea priviri blinde albastre. Domnița Geno-veva, în nouu-i de haină albă, cu părul revărsat pe umeri ca niște șuvițe de lună, părea purtată în acele clipe de înșelarea unui vis. O singură dată își întoarse ochii de jos în sus spre soțul său și Matia cunoscă în limpezimea lor o dragoste nenărginită.

Indată ce prea sfințitul dădu binecuvîntarea, trîm-bișile sunară din nou afară. Nunta intră iar în sala cea mare și cuparii se înfățișară. Unii împărțeau ha-năpuri, alții turnau în ele bere, din ulcioare.

Se aprinseră făclii de ceară și se întinseră mese, pentru nobili. Cinstiții neguțătorii se retraseră la pe-trecerea de-afară, unde cînta muzica și se desfăta slu-jitorimea în danțuri. Acolo, la lumina faclelor, se su-muțară pentru prostime, cu vorbe și mișcări deșănțate, nebunii și piticii ducelui. Vrednicii evangheliști se mi-nunară și de arătările măiestrite ale unui scamator de la Italia, care le scoase și lor din bărbi cite-un ducat venețian de aur. Dar cele mai minunate isprăvi le cunoscără atunci cînd se ivi, pe un cal fără frîu și fără șa, un călăreț mongol îmbrăcat cu caftan bătut în fir de argint. Asemenea călărie, asemenea sărituri, asemenea zvirlituri cu arcanul, prinzînd cînd gîtul fu-

garului, cînd un picior, cînd două, — nu mai văzuseră ei niciodată, de și erau oameni purtați prin lume. De altminteri asemenea sărituri de fiară și asemenea zbcium nu văzuse nici unul dintre acei oameni blajini și greoi, hrăniți cu cărnuri grase și adăpați cu bere. Mongolul se înmlădia ca o coardă de oțel, avea scînteii de fulger în ochii lui de mîță și-un rîs cu dinții lui ascuțiți și albi, care plăcea mai ales muierilor. Vrednicii evangheliști aflară de la slujitorii curții că acel călăreț e fugar de la corturile lui, tocmai de la Marea Caspiei, fiind neamul lui prigonit de hanul cel nou; și acuma s-a oploșit la prinții creștini ai Apusului, făcîndu-le plăcere la serbările și petrecerile lor.

În îmbulzeala aceea veselă, neguțătorii găsiră în sfîrșit, cu ochii, și pe domnul cavaler Giuseppe Golo și simțiră o remușcare și-o bucurie egală cu părerea de rău că-l socotiseră viclean. De aceea îi zîmbiră toți cu gurile cît mai largi și-i poftiră bună-sara, închinîndu-i-se. Cavalerul veni la ei mai vesel decît cînd îi părăsise, mai amețit de vin și de bucuria aceluia ceas, și-i pofti la ospăț.

— Acuma e rîndul meu, cinstiților neguțători, zise el, să vă pun înaintea o băutură bună, alături de bucate îmbielșugate. Pofțiți deci cu mine la o masă a slujitorilor comitelui nostru. Iată, faceți-vă loc sub acest gang și umpleți-vă întăi nările de mirozna fripturilor. Pofțiți cătră acele hartane de porc din capătul mesei. Să tragem între noi strachina aceea de grezie, în care se află butul cel mai mare. Scoțînd de la centură jungherul, să tăiem, împărțînd la fieștecăre. Acuma luați și ridicați într-o mîna aceste bunătăți, trăgînd cu cealaltă spre domniile voastre și felii de pită. Iar în aceste căni cît niște cizme de raiter să

știți că se găsește bere proaspătă. Doresc să nu mai rămîie în preajma noastră nici o fărîmătură și nici o picătură. Ce ziceți dumneavoastră, cinstiților neguțători, de domnița mireasă?

— Ce putem să spunem? mestecă răspuns Matia Roșu. Nu putem spune decît că-i cea mai frumoasă fecioară din lumea asta. Cînd a văzut-o, fratele nostru cel mai mic Ioan era cît pe ce să-și rînghită limba. Se uită cu mare dragoste cătră soțul său.

Cavalerul se aplecă spre ei, cu glas deodată scoborit:

— Vi s-a părut că se uita astfel?

— Ni s-a părut.

— Asta mă bucură. Totuși opinia mea este că în acea privire nu-i alit pasiune cătră stăpînul meu, cît o căldură și-o lumină a ființei ei de fecioară — așa cum soarele nu lucește pentru noi, cît pentru sine. În ființa ei se găsește, mai presus de toate, o credință și-o jertfă pe care, venind ceasul, le închină cu plăcere cuiva. Cinstiților neguțători, vreau să vă spun că această slăvită frumuseță ar fi trebuit să se nască sub cerul Italiei, să primească în sînge pasiunea, cum primește strugurele puterea care-l face vin. Ar fi fost cu mult mai bine.

— De ce ar fi fost cu mult mai bine? întrebă cu prefăcut interes Matia Roșu.

— Ar fi fost cu mult mai bine... suspină cavalerul și rămase gînditor, privindu-și țintă cana de bere; ar fi fost cu mult mai bine, căci frumuseța ei ar fi dobîndit o valoare și mai mare. Dumneavoastră, cinstiților neguțători, nu cunoașteți femeile de la sud. Sînteți deprinși cu gospodine cuminți, care vă fac mincări bune și copii frumoși.

— Noi ne mulțămim cu asta, mormăi unul dintre evangheliști:

— Știu că vă mulțămiți. Inșă aflați că sînt oameni în vinele cărora nu curge apă, ci flacăra. Știu deasemeni că ceea ce spun eu n-are noimă, căci Dumnezeu a pus în fiecare dintre făpturile sale temperamentul care i se cuvine; și eu nu pot schimba nimic din cele rînduite. Mai știu iarăși că stăpînul meu comitele Sigfrid e mulțămît cît se poate de doamna care-i va fi tovarășă. Și amîndoi potrivindu-se, cade-se a le ura fericire fără sfîrșit, bînd în sănătatea lor tot ce se mai află în aceste vase.

Neguțătorii își ridicară glasurile în cinstea mirilor cît putură mai tare. Cu mare strășnicie băură ce mai era de băut și mîncară ce mai era de mîncat, neuitînd să caute după aceea mai cătră mijlocul mesei alte hartane și alte căni, pentru oamenii lor, care așteptau cu credință la căruțe. Nu uitară nici de zăvozi. Purtînd fiecare în ambele mîni asemenea trofeie, mulțămîră domnului cavaler și se retraseră, umblînd cu dosul înainte, mulțămînd încă o dată și iarăși închinîndu-se.

În jurul lor, mulțimea slujitorilor, a țaranilor de la cîmp și a țirgoveților din Brabantul Nou se veselea tot mai întăritat. Cel mai tînăr dintre frații neguțători, Ioan, rămase privind cu gura căscată la danțuri. Îl interesau mai ales femeile cu fustele crețe și înfoiate, cu corsaje de catifea roșie și pe cap cu fluturi enormi de pînză albă. Băteau pavajul de cărămidă cu sabotii lor de lemn și rîdeau din toată ființa, ca un lapte care se umflă.

Tînărul evanghelist cugetă o clipă ce are de făcut. Viri într-un buzunar adînc cît un sac hartanul de carne pe care-l ținea în stînga. Berea nu putea s-o

toarne în celălalt. O gilgii pe nerăsuflate. Lepădînd apoi cana, intră și el între fețele aprinse, între chiote, în mirosul ațîțător de sudoare și colb. Cînd se întoarseră cinstiții lui frați; căutîndu-l cu grijă prin colțuri întunecoase, se opriră țintuiți în preajma lui cu mare uimire, cuprinzîndu-și în palme bărbile. Apoi dădură din cap cu îngăduință unul spre altul și-l lăsară să se veselească în ceasul acela de tinereță, cu brăbăntoaica pe care și-o alesese, asupra căreia unul dintre dînșii prorocise.

Fiind însă oameni cu desăvîrșită rînduială, unul din ei veni să-l caute cînd se zărea geană de ziuă în răsărit. Îl găsiră într-o stare de spaimă și zbîrlire, dănuțînd cu cîte două furtuni de fuste în brațe și sărutînd cu mînie obraze roșii ca vișinile. Îl traseră de după ceafă din învălmășeala petrecerii și-l mîncară fără milă cătră căruțele gata de plecare.

După ce ieșiră la drum înspre lucirea răsăritului, mai auziră o vreme murmurul și zumzetul nunții. Apoi se întinse în jurul lor, între cîmpii tăcute, o lumină argintie și proaspătă și ciocîrliile își suiră înspre Dumnezeu rugăciunea pe scări de cristal.

Dormitînd, merșeră așa în tropot domol pînă la un prim popas, pe un mal de pîrau, cînd căraușii dădură grăunțe cailor și-i adăpară. Soarele verii bătea cu putere și toată cîmpia suna de zvon de albine.

La acel popas îndelung îi ajunse din urmă cavalcada nunții măritului comite Sigfrid, mergînd cale depărtată tocmai la Trever, în valea unei ape care se chiamă Mozela. Aveau de făcut multe zile pînă acolo, însă umblau cu voie-bună. Toți acei lineri nobili din valea superioară a Rinului erau veseli că fac strălucită tovarășie unui mire falnic cum era comitele Sig-

frid și unei tinere doamne cu slăvită frumuseță. Hainele lor bogate, podoabele cailor, armele, trîmbițele care sunau din cînd în cînd, flamurile care pîlpîiau deasupra coifurilor le dădeau o înfățișare de măreție cu mult deasupra proștilor oameni de rînd, pe care Dumnezeu i-a zidit numai pentru sapă și plug. Geneveva doamna călătorea pe o patașcă de brocart, așezată pe un cal mare alb. Alături de ea, pe un roib mic, umbla camerista și domnișoara sa de credință, pe care comitele Sigfrid i-o adusese ca pe un frumos dar dintre supușii săi de la Trever. Era o copilă cu înfățișare străină, cu păr castaniu și ochii căpriei, și comitele îi zicea Berta, neîmpăcîndu-se cu numele pe care-l avea ea de la naștere și pe care-l găsea absurd: Pavona.

În nouri de pulbere, măreața escortă a mirilor se opri. Și cavalerul Giuseppe, cunoscînd tabăra neguțătorilor, aduse aminte domnului său împrăjările din ajun.

Zîmbind cu plăcere, domnul comite își împinse calul în laturea drumului cătră pîrâu, unde neguțătorii îl salutară cu mare ceremonie și-și plecară frunțile.

— Iată cum Dumnezeu adună pe oamenii detreabă, binevoi domnia sa a le adresa cuvînt. Țineam, cinstiților neguțători, să vă mulțămesc și eu pentru cele cincizeci dramuri cuișoare și o sută dramuri scorțișoară cu care s-a îmbunătățit ospățul nunții mele.

— Bunăvoința măriei tale ne covîrșește... răspunse cuviincios starostele Matia.

— Imi pare bine că vă întîlnesc, urmă domnul comite, spre a vă îndemna să nu ocoliți castelul meu, dacă va fi să treceți cîndva peste apa Mozelei. Poate

să avem și noi nevoie de aromate de la India pentru ospete de botez.

Domnița Geneveva, ridicînd ochii spre neguțători, se rumeni la obraz și zîmbi cu mare bunătate; iar măritul comite rîse cu hohot, așîfînd și pe soții săi la veselie pentru acel potrivit cuvînt.

— Nu vom lipsi, prea puternice comite, să ne înfățișăm la vreme, răspunse Matia Roșu. Noi acumia ne oprim la ȧarmarocul de la Aachen. Iar dacă ne va ajuta Dumnezeu să împărțim acolo toată marfa noastră, vom încărca de la Aachen postavuri pentru părțile Dalmației. Din Dalmația noi acești patru frați am hotîrit să trecem la Veneția, ca să așteptăm acolo alte corăbii de la India; și iarăși vom pune în saci marfă de care avem acumia. Atunci ne vom folosi poate de marea bunăvoință a măriei tale.

— Prea bine, răspunse comitele. Atunci, în locurile depărtate unde sălășluim, veți aduce iubitei mele soții vești din lume.

La aceste cuvinte, domnița de la Brabant aducîndu-și aminte de despărțirea din acea dimineață, de întristarea părintelui său și de suspinele maicei sale, își simți în pleoape iarăși lacrimile și cuprinse în minutele ei o parte din pumnul soțului său. Depărtată și pierdută într-o țară străină, nu-i rămînea nădejde de ocrotire și de iubire decît de la acel pe care i-l orînduise destinul. De aceea îndată zîmbi printre lacrimi și soțul său avu în sine cuget de mirare pentru slăbăciunea pe care a hărăzit-o Domnul Dumnezeu femeii.

— Rămîneți cu pace, neguțătorilor! vorbi comitele și-și înlepă calul cu pîntenii.

Cinstiții neguțători ridicară glasuri de binecuvîntare, pe cînd, cu zvon și sunet, cavalcada trecea pe lîngă tabăra lor și se pierdea departe, în piclă de pulbere.

IV

A bătat un vînt ș-a sosit o veste.

M-am bucurat.

— Vînturile și veștile să nu te bucure niciodată!

Zece luni trecuseră de la această vestită nuntă și, după o iarnă aspră, se arătase primăvară nouă în ținuturile Rinului. Comitele Sigfrid și domnița Geneveva petreceau cu pace în castelul lor de la Trever, între stînci și brazi deasupra Mozelei, lângă un pîrău care cobora cu vuiet dintre codri. Acestui pîrău cu drept cuvînt localnicii de-atunci îi spuneau Saltul Diavolului, căci se zbugiuma mînios de pe culme pînă în Mozela, pe trepte de spumă. Zyonusul lui răzbea pînă în cetățuia de piatră sură și uneori, cînd porcedeau și vînturi pe coama brazilor, clopotele de la capela castelului păreau că abia se îngîna cu sfială.

Sub vulturi și țancuri sta cetățuia. Sub cetățuie se revărsa pe o clină satul; și la apa Mozelei începeau să se ridice lăcașurile tîrgului Trever, sub protecția împăratului cît și a comitelui Sigfrid. De la cetățuie se zăreau depărtările pînă la aburii Rinului. Iar în unele sfîrșituri de zi se luminau de soare și săgețile altor castele de baroni, cu care comitele Sigfrid se găsea în bună petrecere și înțelegere.

Viața slăviților soți avea o rînduială bine cumpănită după legea nescrisă a timpului. Doamna purta cheile cămărilor în tășcuța aninată la cingătoare și-și cerceta cuprinsurile stăpînirii ei de cum scînteia soarele dimineții în Saltul Diavolului. Atunci vedea ce-i fac găinile și stătea de față la mulsul vacilor, apoi venea în iatacul castelului, ca s-o sărute pe frunte domnul său încă somnoros. Avea grijă ca îndată

după această sărutare să-i puie dinainte comitelui Sigfrid, pe masa de stejar, friptura în țiglă și oala de bere și să-l înștiințeze că și cîinii vînători și-au primit tainul. Asta-l înveselea pe stăpîn și-l îndemna să puie mai repede pe el straietele de vînătoare din piele de căprioară și să-și ia armele. Andrei Valahul, șeful vînătorilor, îl aștepta jos la scară cu copoii, cu prepelicarii și cu șoimii și primea cu bună-voie poruncile măritului său stăpîn. Acest Andrei era un om prea credincios și priceput, venit la apa Rinului din locuri foarte depărtate, pe calea robilor de război. I-l dăruise comitelui Sigfrid un unchi al său care luptase cîndva în răsărit la Dunăre cu neamuri nomade. Cum își arăta castelanul dorința printr-un cuvînt ori printr-un gest, Andrei alunga poruncile cătră comișei și soseau caii înșăuați și încăpeștriți, bățînd cu copitele dalele luci de piatră. Trîmbițașii dădeau semn spre văi, podul se lăsa peste șanț și trupa ieșea, ca să se întâlnească cu alți vînători de la alte castele.

Domnița Geneveva rămînea singură între servele sale, rînduind stativele și ghergheturile. Așezîndu-se în scaunul ei nalt, priveghea cu grijă toate și din cînd în cînd schimba vorbe cu domnișoara ei cameristă. Cînd tăcea, o învăluiau gînduri și amintiri — ca și cum s-ar fi aflat sub painjenisuri de lună pe ape ș-ar fi plutit departe în jos, spre Brabant, spre părinții ei pierduți și spre copilăria moartă.

Foarte rar, la anumite zile slăvite, primea vizitele unor doamne din vecinătate, care totuși păreau că viețuiesc în alte ținuturi, la mari depărtări. Erau foarte mîndre și-i cercetau cu prea amănunțită luare-aminte costumele și frumuseța, ceea ce făcea pe doamna Geneveva să le zîmbească dulce, dar să se

simtă cu totul despărțită de dînsele. Se îmbrățișau la plecare, aplecându-și capetele una pe umerii alteia și privind pieziș într-o parte, ceea ce dovedea o mare părere de bine. Se duceau ca s-o clevetească și s-o desfacă într-o mie de bucăți; iar doamna Genoveva le privea o vreme de sus de pe terasă, agițind de la buzele ei spre ele o îloare. Apoi venea spre Berta și-i plăcea s-o asculte cum își ascuțea limba cu multă dibăcie spre acele nobile doamne.

Totuși nici de această copilă a lui Andrei vînătorul nu se simțea îndeajuns legată. Avea împotriva ei ceva. Era o roabă de război, pe care tatăl său o purtase în brațe pe drumuri grele și cu suferinți înfricșate tocmai din Cumania, sub biciul ugrilor. Avea atunci numai trei ani și maica ei pierise sub copitele cailor vrăjmași. În bătălia cu prinții apuseni, ugrii fuseseră răzbiți îndărăt și împrăștiați, iar robul, cu copila lui, îngenunchiase la picioarele altui stăpîn, nobilul și biruitorul prinț Conrad Negrul, unchiul comitelui Sigfrid. Deci fiind o astfel de biată ființă din pulbere, stăpînei i se părea ciudat c-o vede sprintenă și plină de un fel de veselie de pădure tînără cînd bate soarele primăverii asupra ei. Avea în ochi o agerime neliniștită și găsea totdeauna vorbele cele mai potrivite, de și prea cuviincioase, împotriva castelanelor care nu plăceau doamnei sale. Avea și un păr foarte bogat, în culoarea coajei de castană, pe care-l împletea în cosițe groase. Doamnei Genoveva îi plăcea însă mai mult părul blond. De aceeași părere era și Berta și-i plăcea cu mult mai mult părul stăpînei sale decît al ei. Dar nici această mărturisire nu izbîndea s-aducă liniște doamnei Genoveva. Mai era o pricină. Doamna comitelui avea impresia că serva ei privește cu prea multă îndrăzneală spre bărbați.

Nu atît spre dōmnul comite Sigfrid, cătră care ar fi fost greu oricui să privească îndrăzneț, cit spre alții. Schimba vorbe și zîmbete cu cavalerul Golo, și nu se cuvenea nici asta, căci fiecare ființă se cade să-și păstreze locul său orînduit de Dumnezeu în lume.

Fiind o ființă cu inimă dreaptă și crescută de părinții săi în frica lui Dumnezeu, doamna Genoveva crezu, în neliniștile ei, că trebuie să se mărturisească părintelui Laurențiu. Deci la una din îngenuncherile ei la confesional, se spovedi bătrînului capelan asupra unora dintre simțirile care o tulburau.

Că le socotea pe doamnele baronese prea vorbarele, părintele Laurențiu nu se miră deloc. Asta era și părerea cuvioșiei sale, însă nu numai asupra doamnelor baronese. Această fericită însușire o au chiar și femeile de rînd. Ce-i mai ciudat, aceste femei de rînd au, ca și doamnele nobile, pricepere deosebită în ceea ce privește găteliile și rumenelile pentru față. Și mai ales își permit să facă amorul în același chip. De aceea bătrînul capelan îndrăznește să ceară îngăduință slăvitei comitese pentru serva sa Berta, care, pe lîngă multe cusururi, are calități de credință și de supunere.

— Respectabile părinte Laurențiu, mărturisii doamna Genoveva, eu nu pot avea nici o pornire împotriva servei mele. Acest sentiment e mai prejos de situația pe care o am, însă am socotit că trebuie să supun prin cuvioșia ta lui Dumnezeu unele din gîndurile care mă neliniștesc.

— Ce gînduri anume te-ar putea neliniști, nobilă doamnă? Ești prea fericită cu soțul care ți l-a hărăzit Dumnezeu și datoria domniei tale nu este decît să înalți mulțămire pentru aceasta.

— Nici nu fac altfel, respectabile părinte. Mulțămesc Domnului Dumnezeuului meu și dimineața și sara. Il iubesc pe soțul meu și-n ființa lui, și-n nobila generozitate pe care o dovedește în toate actele vieții sale; deasemeni și pentru lealitatea și vitejia lui cavalească. Il iubesc și-n pruncul pe care-l simt mișcînd în sînul meu. Neliniștile mele vin din alte părți, ca niște painjeni nevăzuți.

— Poate ești geloasă, nobilă doamnă?

— Ah! s-ar putea aceasta? Impotriva unor ființi care se îndeletnicesc cu clevetirea și sulimanul? Ori împotriva unor ființi care-mi sînt inferioare?

— Nobilă doamnă, răspuse cu blindeță părintele Laurențiu, nu fac eu presupunerea aceasta, ci mă silești s-o înțeleg însăși măria ta.

— Nu se poate, n-am putut spune niciodată asemenea lucru, replică, plină de mirare, doamna comitesă. Poate am făcut aluzie la vorbe și priviri ale servei mele cătră Golo, scutierul domnului comite, dar aceste nedelicateți am știut eu singură să le înfrîng.

— Atuncea Dumnezeu e luminat și mulțămit... încheie zîmbind părintele Laurențiu.

Bătrînul capelan al castelului era got de neamul lui, venit de tînăr în acele locuri din cealaltă margine a împărăției. Acolo se creștinase, în munții cei mari ai Carpaților, și învățase buna rînduială a legii celei nouă. Albise între cărți și iubea pe Dumnezeu în toate frumusețile și bunătățile vieții. Ca un bun cărturar care cunoștea și antichitatea, nu se putea împăca deloc cu ascetismul și mizantropia cenobiților răsăriteni și credea că Dumnezeu a făcut lumea ca să fie locuită și a dat viața ca să fie trăită. Ingăduința lui pentru toate se întindea de sus pînă jos și știa să judece cu blindeță și ignoranța marelui comite Sigfrid,

care nu socotise de demnitatea lui să învețe meșteșugul scrisului și al cetitului, și stupiditatea prostimii, care amesteca pe Dumnezeu cel nou între idoli cei vechi. Dealtminteri această curioasă înclinare o aveau și nobilii.

Văzînd că doamna Genoveva stăruie să rămîie în-genunchiată, o binecuvîntă a doua oară, făcînd asupra ei semnul misterios al crucii.

— Mai este ceva, slăvită doamnă?

— Aș vrea să știu, respectabile părinte, dacă n-am nedreptățit pe cineva.

— O nedreptate se poate repara, răspuse iarăși zîmbitor părintele Laurențiu. De și serva măriei tale nu se trage din aceeași Evă și din același paradis pierdut al nobililor, trebuie s-o socotim o ființă cuvîntătoare care are și ea drept să se bucure de viață. Eu pe această Bertă a vînătorului Andrei o cunosc de pe cînd era pruncă și a adus-o la castel tatăl său invălită în zdrențe care fuseseră țesute în Cumania. Omul acesta are o inimă dreaptă și o credință nestrămutată. Aceste daruri le-a moștenit copila lui de la dînsul. Deci crede, nobilă doamnă, în aceste daruri pe care le-a pus Dumnezeu în ființa ei.

— Atunci am greșit, părinte... se tîngui doamna comitesă.

— Nobilă doamnă, răspuse bătrînul, dacă faci această observare, atunci greșala nu mai este și cată să nu mai vorbim de dînsa. Mi se pare că e vremea cînd se întoarce domnul comite de la vînătoare și, înainte de a se așeza la ospăț, am datoria să-i cetesc scrisorile pe care le-am alcătuit, în calitatea mea de cancelar, cătră unii din nobilii săi aliați.

Doamna Genoveva se grăbi spre cuhnii, uitînd cu totul umbrele care pîlpîiseră asupra sufletului său.

Dădu porunci, rindui fripturile și băuturile și, fiind foarte bucuroasă de apropiata sosire a domnului său, trecu cu vederea șiragul de mărgearuri pe care-l observase la gîtul cameristei sale. Era însă curioasă să știe cel puțin de unde-l are.

Chemînd pe Berta ca să-i ajute să puie pe ea o rochie nouă, cu care să împodobească sosirea iubitului său stăpîn și soț, doamna comitesă pofti să adauge la găteala sa și ghiordanul de olmazuri pe care-l avea dar de nuntă de la comitele Sigfrid. Potrivindu-și-l pe piept, deodată observă cu mirare mărgelele servei.

— Mi le-a adus cineva în dar, lămuri Berta.

— Nu s-ar putea ști cine, domnișoară? întrebă doamna Genoveva.

— Ba se poate ști, slăvită stăpînă, și tocmai voiam, cu acest prilej, să dau măriei tale o veste bună.

— O veste bună? se bucură comitesa. Spune repede.

— Spun, doamnă. Acest mic șirag de mărgearuri mi l-a adus un neguțător tînăr.

— Socoteam că ți l-a dăruit cavalerul Golo.

— Putea să mi-l dăruiască domnul cavaler fără să mi se pară mai frumos. Însă nu mi l-a dăruit decît un neguțător tînăr cu numele Ioan, dintre acei neguțatori care au fost de față la nunta măriei tale.

— Au fost aici acei neguțatori și nu știu nimic? Asta-i vestea ta cea bună?

— Nu; căci neguțatorii n-au fost. Ei și-au oprit carăle cu mărfuri în tîrg, la bun adăpost. Și au trimis pe fratele lor cel mai tînăr să vie să ceară învoiere mărișilor stăpîni ca să se înfățișeze la castel. Au făcut în acest răstimp, de cînd nu i-am văzut, drumul pînă la Veneția și îndărăt la Antwerpen, și acuma, la

întoarcere, aduc carte de la măritul domn Valentin și de la mărita ducesă Batilda, părinții măriei tale.

— Vai, Berta, ai știut asemenea lucruri și nu mi le-ai spus mai curînd? De ce nu mi l-ai înfățișat imediat pe acel neguțător?

— Măria ta, eu am socotit mai nimerit să-i poftesc să vie cu scrisoarea, pentru a cruța pe măria ta de nerăbdare și așteptare. Chiar mai nainte i-am văzut urcînd spre castel. Atunci am cugetat că pot îndrăzni să pun la gît șiragul ce mi-a fost dăruit.

— Ai făcut bine, Berta; trebuie să recunosc că uneori dovedești destulă înțelepciune. Dă numaidecît poruncă să fie lăsați să treacă și să-mi fie numaidecît înfățișați. Ești sigură că aduc scrisoarea?

— Sînt sigură, măria ta, zîmbi Berta.

Stăpîna ieși cu grabă pe terasa cea mare de jos, în soarele de după amiază al primăverii. Astfel avea simțimîntul că se apropie de veștile mult dorite. Cerul azuriu i se răsfrînse în ochi, cînd îi înălță ca să mulțamească lui Dumnezeu pentru bunătatea lui. Și în acel azur al ochilor ei palpitară ca luminiți delicate și florile unui măr bătrîn, răsădit de oamenii de demult la marginea terasei.

Străjerul de sus din turn dădu deodată strigăt pentru slujitorii castelului:

— Vine măria sa comitele!

Doamna Genoveva simți plăcerea florilor și mi-reasma primăverii pînă în fundul liinții.

— Draga mea Berta, zise ea cu însuflețire, dă fuga la cuhnii și vezi dacă friptura de cerb, pe care am pregătit-o eu însămi, cu mîna mea, e destul de bine rumenită. Lasă poruncă pivnicerului pentru bere proaspătă. Și stolnicul să nu fie cu nici o clipă de

întârziere. Ca totdeauna după vînătoare, măria sa soțul meu sosește flămînd și însetat.

Trîmbița sună la întăia poartă și în curînd copilele cailor bătură pe lespezi de piatră. Cîinii începură să latre cu îndîrjire spre bucătării, trăgînd de lanțuguri. Sigfrid salută pe doamna comitesă cu un aer grav, pe care ea încă nu i-l văzuse.

— Frumoasă doamnă, zise el venind cătră ea și luîndu-i mîna ; — bucură-te !

— Mă bucur, domnul meu, răspunse ea zîbind fericită, ca totdeauna cînd primesc vești bune.

— Intr-adevăr, încuviință comitele, îți aduc o veste bună.

— O știu de la Berta, se mîndri Genoveva. Ne-guțătorii îmi aduc carte de la Brabant.

Măria sa domnul comite se veseli.

— Asta este ? Fără îndoială e o bună veste și mă bucur și eu. Am și eu însă una și mai bună. Hotărîrea nobililor prinți de pretutindeni ca să ne ridicăm iarăși pentru cruce, spre a isprăvi cu ființa necredincioșilor de pe pămînt.

Doamnei Genoveva îi crescură privirile de un cutremur lăuntric.

— Adevărat să fie ce-aud, iubitul meu soț ? Mă părăsești ?

— Numai atît cît trebuie, iubita mea. Datoria de creștin și cavalier ne chiamă. Solul împărătesc m-a găsit pe cale și s-a întîmplat să aibă unul din amicii noștri pe cancelarul său, care a cetit cu glas cuprinsul cărții. Și sfîntul părinte de la Roma ne trimete îndemn și binecuvîntare. Ne ridicăm toți nobilii acestor locuri chiar în noaptea asta și pornim mîni în zori de zi. Așa încît dă poruncă să se gătească toate

și mai ales să se întindă desară masă îmbielșugată pentru toți cavalerii care se întrunesc la mine.

Doamna comitesă își plecă fruntea pe umărul soțului său.

— Sigfrid, are să-mi fie pustie viața fără tine, șopti ea. Dintrodată a căzut în mine presimțirea unei nenorociri.

— Copilării ! zise brusc comitele. Ai datoria, doamnă, să arăți în asemenea împrejurări o inimă tare.

— Voi fi tare, desigur, suspină doamna Genoveva, înghițîndu-și lacrimile.

Se întoarse cu fruntea plecată și se repezi spre cămărilor ei. Cum dădu în umbra coridoarelor se opri și-și șterse lacrimile cu mînica largă a hainei. Privi în jur, să vadă dacă nu-i observase nimeni slăbăciunea, și plînse din nou singură, rezemîndu-și fruntea de perete. Auzi pași și simți îndată o pornire de ură împotriva celui care venea să-i tulbure durerea.

Era Berta. Doamna comitesă făcu un pas spre ea, ca s-o înfrunte și s-o alunge ; apoi își acoperi ochii cu palmele.

— Vai, doamnă, strigă camerista îngenunchind lîngă ea, nu-ți tulbura sufletul mai ales în asemenea clipe.

Doamna Genoveva o privi la picioarele sale și socoti că trebuie s-o ierte pentru așa îndrăznețe vorbe.

— Mărită doamnă, urmă Berta cu taină, mai ales în asemenea clipe cată să arăți stăpînului nostru un obraz mai frumos și mai fraged decît oricînd.

«Această roabă proastă pare a avea dreptate», se gîndi stăpîna și-și regăsi îndată zîmbetul.

— Spune-mi, Berta, urmă ea cu glas, a venit neguțătorul tău ?

— Al meu? se miră camerista. Eu n-am nimic în viață și pe pământ decît dragostea pentru stăpîna mea. Au venit, doamnă, neguțatorii, tuspatri oameni ai lui Dumnezeu, cu vești bune de la Brabant.

— Ți-au dat cartea?

— Vor s-o puie ei singuri în slăvitele mîni ale măriei tale.

— Să vie grabnic și să mi-o dea. Acuma n-am timp să stau cu ei, s-ascult toate cite au a-mi spune, lucruri dulci pentru urechile mele. Abia dacă voi găsi o clipă să cetesc, într-un colț, cartea. Ii rog să se întoarcă la castel mîni, după ce va fi trecut această furtună, și voi fi și mai tristă.

— Cinstiții neguțatori așteaptă cu umilință la terasa de dindos poruncile măriei tale. Dacă binevoiești a te osteni pînă acolo, ei vor fi fericiți să se închine și să depuie în mîna măriei tale pergamentul în bună stare, cu pecetea nestricată.

— Da, să merg, negreșit. Vreau să le mulțămesc, căci sînt oameni cumsecade. Altfel ar fi fost mai bine să-ți dea ție cartea, ca s-o am mai curînd și să fiu cruțată și de osteneală.

Ținguindu-se cu voce trudită, doamna Geneveva se grăbi spre terasa de cătră apus ș-acolo văzu pe cei patru cinstiți evangheliști înșirați la rînd, de la căruntul și bărbosul Matia, pînă la mezinul Ioan, care n-avea decît niște tuleie ce se vesteau și ele în culoarea focului. Tuspatri se închinară adînc, măturînd dalele de piatră cu cușmele. Îndreptîndu-se toți, Ioan rămase cu ochii ațintiți asupra darului pe care-l adusesese dimineată și care strălucea sub gușa delicată a Bertei; iar Matia își dezbuică domol haina și scoase din niște adîncimi calde scrisoarea de la Brabant. Învălită într-o pînză albă de in. Punînd un genunchi

la pământ, o întinse degetelor nerăbdătoare ale măriei doamne. Se ridică, se înclină și-și încheie la loc haina.

— Vă mulțămesc din toată inima, cinstiților neguțatori, zise doamna Geneveva, și sînt foarte doritoare să aflu știri de la iubiții mei. Serva mea are să vă lămurească pricina pentru care nu pot să mai întîrzii o clipă. Osteniți-vă mîni, vă rog, pînă la castel.

Învăluindu-și rochia de matasă, doamna se retrase cu mare grăbire, ca s-ascundă alte lacrimi; iar Berta rămase cu cinstiții neguțatori, ca să le lămurească împrejurarea.

V

*Numai Dumnezeuul meu e bun:
numai eu cunosc adevărul.
Toți cei care cred altfel, să piară.
Nu sînt oameni; nu-mi sînt frați;
nu se trag din Adam.*

Dintrodată, în acel amurg de primăvară, ținuturile Mozelei se umplură de buciurmări de război. Călăreți ieșeau din castel, cu vești cătră baronii învecinați; alții intrau cu știri despre porunci împlinite. Oamenii de credință ai comitelui din satele supuse dreptei sale se înfățișară ca să se închine și să primească din slăvita sa gură rînduielele cele de cuviință. Trebuiau pe de o parte provizii pentru castel, pe de alta bărbați vîrtoși, ca să înlocuiască la paza cetății pe oștenii care urmau să întovărășească pe stăpîn. Caii și catirii de poveri își primiră hamurile; căruțele faurilor apărură; armurile fură trase din arsenal la lumină și meșterii

începură a le rîndui cu grabă. Suflau foi și băteau ciocane. Oștenii bătrîni ascuteau lăncile și săbiile.

Curînd începură a sosi, cu oamenii și echipajele lor, nobilii comitelui Sigfrid. Pivnicerii desfunderă butoaie de bere pentru oștimea de rînd. Iar cavalerii se strînseră în sala cea mare, la banchetul plecării.

Doamna Genoveva priveghea de-aproape mișcarea slujitorimii. Deșerta pe tăvi mari de aramă multe din bunătățile cămarilor ei : pește afumat, grăsimi de porc albă ca laptele, pandișpanuri cu miere ; și avea grijă ca mai ales fripturile să fie în must și-n putere, știind gustul comitelui, care-și avea preceptele lui în privința fripturilor. Toate bunătățile fură grămădite pe mese și oaspeții binevoiră a gusta și a se servi cu propriile lor mâini, ștergîndu-și din cînd în cînd de coapse degetele îngrășate de sosuri. Mîncare multă și băutură și mai multă : asta era legea culinară a celor care plecau să-și puie viața pentru Hristos. Căci în țările străine pe care aveau a le călca poate găseau sărăcie, ori poate găseau ostilitate și erau siliți ca să poată frige un bou, să spînzure întăi pe stăpînul lui. Cu răcnete entuziaste înălțau cupe, închinau pentru nobilele gazde și le deșertau dînd tare capul pe spate. Le umpleau iar și le închinau pentru toți domnii și prietînii, și pentru împăratul creștin, și pentru sfîntul Papă de la Roma, și pentru damele cărora le păstrau eternă credință și iubire. S-ar fi putut spune că această petrecere aleasă avea același accent ca petrecerea unor oameni de rînd care mîncă grozav și beau enorm, dacă n-ar trebui să avem în vedere întăi nobilul sînge care curgea în vinele ilustrilor oaspeți și al doilea scopul cu toțu dezinteresat care-i mîna spre jertfă. E adevărat că unii din vrednicii nobili scontau o plată în viața viitoare și petre-

ceri identice în grădinile paradisului ; însă o atare tranzacție nu poate fi pusă înaintea avîntului lor firesc și neînduplecat pentru credință. Un adevărat nobil știe, fără condiție, să moară și săucidă pentru Crist. Cam din acest izvor se alimentau discursurile domnilor cavaleri. Înălțînd hanapurile din cînd în cînd, se ațîțau ca să le deșarte pînă la cea din urmă picătură, întorcîndu-le cu fundul în sus ; și pe urmă iar se întindeau peste marginea mesei spre mîncări ; apoi făceau semne de chemare cuparilor.

Doamna Genoveva privea de departe pe soțu său în scaunu-i înalt din fruntea mesei, primind închinările, răspunzînd cu voie-bună și avînd o înfățișare măreață și bărbătească deasupra tuturor. Din cînd în cînd adresa vorbe serioase și recomandări cavalerului Giuseppe Golo, care sta la stînga și îndărătul stăpînului său. De cîteva ori își întoarse ochii și spre iubita lui soție, salutînd-o și zîmbindu-i prin ceața care-i despărțea.

Noaptea înainta cu grăbire. Doamna castelană ; cu inima strînsă, dădu poruncă pajilor să înfățișeze marelu lor sfăpîn armura. Curînd Sigfrid se înălță în fier între oaspeții săi și, ridicînd brațul, păru că ține fulgere în pumn ca Odin, zeul cel vechi. Un fulg mlădios îi juca în boldul coifului.

— Domnilor ! strigă el cu voce tunătoare ; se apropie ora plecării. Vă mărturisesc că nu cunosc altă datorie mai sfîntă decît aceasta, de a străpunge gîtlejurile și inimile necredincioșilor. Atît maurii, cît și jidovii, cît și schismaticii s-au dovedit nu numai închinătorii Diavolului, dar toată lumea știe că se hrănesc cu mortăciuni, sărută în anumite locuri dobitoace spurcate și amestecă în azimile lor sînge de fecioare creștine. Deci a-i dărîma și a-i călca în picioarele cai-

lor este pentru mine bucurie. De aceea aștept cu nerăbdare sabia și lancea din minile iubitei mele.

Doamna Genoveva nu întârzie să dea urmare poruncii. Avînd lîngă ea copii de casă, care purtau cu brațele înălțate armele, înaintă pînă la soțul său și-i prezintă cu minile ei delicate lancea grea și sabia înfricoșată.

— Iubitul meu soț, grăi ea cu voce mișcată, primește aceste arme și le întrebuințează bine întru dragostea de Dumnezeu, pentru apărarea creștinilor nevinoși și pedeapsa nelegiuitorilor!

Soțul prinse și trase spre el armele. Doamna Genoveva căzu după dinsele. Ludovic, unul din paji, o sprijini. Măria sa domnul Sigfrid o primi la pieptul lui, leșinată și ofilită.

— Aduceți un jilț pentru doamna comitesă, porunci castelanul. Să vie numaidecît domnișoara cameristă, să-i dea îngrijire. Părinte Laurențiu, te rog să fii bun a da binecuvîntare acestor arme pe care le-am primit din mîni curate.

Berta își făcu loc cu iuteală spre slăpîna sa, aplecîndu-și delicat palmele pe fruntea ei aburită și pe ochii închiși; iar părintele Laurențiu, privind pe Domnul Dumnezeu prin bagdadia neagră a sălii, îi ceru cu glas blînd sprijin pentru opera morții. Atunci armele sunară din nou și nobilii cavaleri răcniră spre gloria credinții drepte.

La acest răcnet și la sunetul scuturilor, doamna Genoveva deschise pleoapele c-un zîmbet de suferință și privi spre soțul său. Il chemă cu glas moale.

— Dorești ceva, doamnă comitesă? întrebă el, venind la dînsa.

— Iubite Sigfrid, murmură ea, poate Dumnezeu a hotărît să nu ne mai vedem în această viață.

— Se poate, doamnă, zîmbi comitele, însă am nădejde că Dumnezeu a hotărît altfel, deoarece sînt oșteanul său. Așteaptă-mă în liniște, și să nu ai nici o grijă în privința treburilor cetății. Am lăsat oșteni destui și conducător vrednic. Am dat cavalerului Giuseppe Golo cele mai stricte porunci, așa ca să te gădesc, la întoarcerea mea, mai frumoasă decît acum, dacă se poate, și mai veselă.

Doamna Genoveva găsi în sine, și mai ales în brațul domnișoarei cameriste, destulă putere ca să se ridice și să se lese pe pieptul soțului său, sărutînd armura rece. Scoțîndu-și coiful, domnul Sigfrid își aplecă fața și ea simți de la el cel din urmă fior de dragoste și-n același timp un miros aspru de curălării și de bere, care-i umplu fundul gurii. Slăbi iar închizînd ochii și Berta o primi din nou în brațe.

Pater Laurențiu își isprăvise rugăciunea.

— Îți mulțămesc, respectabile părinte, se întoarse spre el domnul comite. Cred că ți-ai pus în bună rînduială penele, călimările și sigiliile. Nu uita nici cartea de astrologie, ca să ne poți spune cînd sînt stelele prielnice pentru izbîndă. Aducă-le toate în sacii de piele cu provizii. Ți-a pregătit cavalerul Giuseppe un asin tînăr, dar cuminte, care le va purta foarte bine în urma noastră, însă în fruntea convoiului de căruțe. Te rog să ai deosebită priveghere asupra bucătarului meu.

Părintele Laurențiu se înclină și se retrase, ca să-și ia toiagul. De altă armă n-avea nevoie; și încă și aceea era pentru asin.

Între acestea izbucniră trîmbițările cucoșilor de la carăle convoiului, care așteptau în curtea castelului. Conducătorii, oșteni bătrîni, se mișcară și căutară caii, ca să-i puie în hamuri. Curînd se văzu mijind în ră-

sărit cuptorul de aur al zorilor și straja din turn sună din corn. Atunci de cătră grajduri zuruieră harnașamentele cailor celor mari pe care trebuiau să încălece nobilii cavaleri. Ușile sălii banchetului se deschiseră și, odată cu larma oaspeților, năvăli lumina făchiilor, scînteind în zalele oștenilor și ale comișeilor care țineau, la rînd, caii de zăbale.

Cu zvon trupa de cavaleri se mișcă, iar doamna Genoveva rămase în scaunul ei, încovoiată adînc asupra genunchilor și suspinînd. Domnul comite o mai sărutase o dată în clipa ultimă, însă ea avea înlăuntrul său o disperare pe care nu și-o putea stăpîni.

Berta încercă să-i adreseze cîteva cuvinte de iubire și mîngîiere. Dar doamna comitesă întoarse spre dînsa o privire de dușmănie; apoi răcoarea zorilor, pătrunzînd prin ușile deschise, o făcu să se înfioare. Camerista se grăbi în fugă spre odăile doamnei, ca să-i aducă blănița de vulpe. Afară sunară trîmbișile plecării. Pași repezi bătură după aceea dalele cu zornet de pinteni și domnul Giuseppe Golo intră în sală. Aruncă o privire în juru-i și zări pe doamna comitesă plîngînd în jilțul ei.

Cu capul descoperit veni spre ea, se opri și puse un genunchi în pămînt.

— Doamnă, vorbi el cu respect, să rugăm pe Dumnezeu să dea mîngîiere sufletelor mîhnite. Sînt la ordinele măriei tale, gata să-mi jertfesc viața.

Aplecîndu-se, prinse cu stînga poala rochiei de matasă și-o duse la buze, sărutînd-o cu ochii închiși. Doamna Genoveva îl privi cu oarecare mirare; apoi își stăpîni lacrimile, avu pulerea să se ridice, îl salută și trecu spre ieșire. Tocmai atunci sosea și Berta și așeză blănița pe umerii stăpînei sale. Golo le urmă pe terasă.

Zorile fulgerau apele și cîmpiile pline de rouă și jucau ca niște globuri de foc în armurile cavalerilor ieșiți la drumul cel mare în marginea Mozelei. Trîmbișile sunară un timp. După aceea tăcură la o cotitură. Pe cavalerul din frunte, în armură brunată, doamna comitesă îl cunoștea bine și-l ținea în luminile ochilor. Însă cel dintăi dispăru el, la aceeași cotitură. Poate-i făcuse un semn? Ea îi răspunse, agitînd spre dînsul mîna. Dispărură și ceilalți și rămase stăpînind în liniștea cuprinsurilor freamătul de ape de la Saltul Diavolului.

VI

*Spune-mi o poveste
ca să-mi aduc aminte de cînd eram
și încă nu cunosteam suferința.* copil

Doamna Genoveva dormi somnul adînc al durerii pînă la amiază și avu visuri fericite. Atunci se deșteptă cu imaginea soțului său în privire și-și răcori obrazul cu apă proaspătă. Asupra acestei ape neînțelepțite suflase Berta un descîntec misterios, a cărui lucrare se simți îndată. Vrajmășia sufletească a nopții se topi ca o piclă. Doamna comitesă începu a se uita la lume cu seninătatea ei obișnuită. Avu chiar bună-tatea să adreseze un zîmbet încă mîhnit cameristei sale.

Ieși pe terasă, sub mărul înflorit, și, așezîndu-se în scaun, putu ceti mai cu luare-aminte scrisoarea de la Brabant.

«Pe prea iubită noastră copilă Genoveva, noi ducele Valentin și ducesa Batilda o binecuvîntăm cu dragoste.»

Așa începea cartea.

«Află, prea iubita noastră fiică, despre noi veste bună. Din mila prea bunului Ziditor o ducem potrivit cu sănătatea și aflînd despre un doctor celebru la Colonia, am trimes de l-au adus oameni de credință ai noștri pînă aici cu mare cheltuială ; și el ne-a pus lipitori din lacul Constanța pe piept și pe pîntece și astfel ne-a ușurat astmul pe care îl aveam amîndoi. Deasemeni acel doctor ne-a cerut să ajunăm în fiecare vineri cu stricteță, scriindu-ne și o rugăciune pe care o purtăm la piept în punguțe de piele de elan. Și datorită mai ales acestor rugăciuni scrise cu slove haldeice, putem spune că sănătatea noastră progresează din zi în zi. Și trecînd acești cinstiți neguțatori la afacerile lor în valea Rinului, iată le-am dat cartea noastră ca s-o ducă la Trever. Și dorim să aflăm știri despre sănătatea ta și a soțului tău, și a copilului vostru, dacă s-a milostivit Dumnezeu asupra voastră. Iar dacă nu, cere soțului tău comitele să trimeată un om al său cu veste pînă aici, ca să vă întoarcem rugăciune scrisă de la doctorul nostru pentru ceea ce vă lipsește. Te îmbrățișăm cu dragoste ; și am scris cu mîna noastră, punînd noi înșine sigiliul nostru.»

Doamna Genoveva rămase cu ochii duși asupra cărții desfăcute, chemînd în amintire chipurile vioaie și rumene ale părinților săi. Ii vedea numai la masă și veseli ; altfel nu și-l putea înfățișa. Și aceeași bună dispoziție părea că a adus în ea și cartea pe care o ținea pe genunchi.

— Berta ? întrebă ea încet.

— Aicea sînt, doamnă, răspunse camerista.

— Unde vor fi fiind acuma cavalerii care au plecat ? Se duc fără indoială departe.

— I-am ascultat cînd vorbeau, mărită doamnă. Au a umbra întăi cale lungă pînă ce intră în Franța. După ce se unesc cu cavalerii din acele ținuturi, se duc și mai departe, pînă la niște munți mari. Străbătîndu-i, se vor coborî în cîmpiile Spaniei. Se zice, doamnă, că se duc să se bată cu maurii la Ronceveaux, spre a răzbuna moartea cavalerului Roland, spulberînd de pe fața pămîntului așezările necredincioșilor.

— De unde știi tu asta, Berta ?

— Despre asta grăiau, măria ta, astă-noapte, la masă, cavalerii. Inșă măria ta erai prea tulburată și nu ascultai.

— Așa este, Berta. Deci se duc departe și vor lipsi mult.

Berta tăcu. Doamna Genoveva suspină.

— Stăpînă, vorbi cu glas învăluitor camerista ; nu poruncești să chem pe neguțatori ?

— Care neguțatori ?

— Cei care au adus cartea. Să-i întrebăm ce-au văzut cu ochii lor la Brabant și ce-au auzit cu urechile lor.

— Ai dreptate, Berta. Ii uitasem. Să vie.

— Ii chem îndată, stăpînă. Așteaptă de mult. M-aș ruga să îngădui măria ta să se înfățișeze cu ei și părintele meu Andrei Vinătorul. Aș vrea ca, după ce vor vorbi și vor spune ce au de spus neguțatorii, să povestească și să spuie și tatăl meu ceva despre neamuri străine și țări depărtate, ca să fie o petrecere pentru doamna mea în aceste ceasuri de mîhnire.

— Bine, Berta, să vie și tatăl tău.

Domnișoara cameristă se retrase ; dar se întoarse curînd, aducînd la treptele terasei pe cinstiții neguțatori și pe tatăl său. Veni și domnul Golo și aruncă o privire scrutătoare asupra adunării. Doamna bine-

voină a-și coborî asupra lui privirile, el zîmbi și i se închină adînc. Măria sa îi mulțămii pentru salut printr-o înclinare de pleoape și-i făcu semn să steie. Era foarte elegant îmbrăcat în straie de modă italianescă și doamna comitesă avu imediat înțelegerea acestei găteli, zîbind ascutit spre Berta.

Neguțătorii se arcuiră de șale, cu cușmele în mîină, apoi tușiră, lipindu-se cot la cot. Andrei Valahul ingenunche bătînd metanie; după asta se retrase sub mărul înflorit.

— Spuneți-mi, cinstiților neguțători, dacă ați văzut pe slăviții mei părinți? întrebă doamna comitesă.

— Ne-am înfățișat, luminată doamnă, la scaunul măritului duce Valentin și ne-am închinat, răspunse cu respect Matia Roșu. Și am găsit și pe măritul duce și pe mărita ducesă în bună sănătate, numai cît tușeau puțin. Dar au binevoit să cumpere de la noi o rădăcină binefăcătoare, pe care o fierb într-o litră de apă și o beau. Așa că acuma trebuie să se fi vindecat.

Doamna Genoveva zîmbi, cu ochii duși spre cetățuia copilăriei sale.

— Luminata ducesă mi-a poruncit, urmă cinstitul evanghelist, să comunic măriei tale că a făcut căteava cea mare daneză trei căței, dar că au pierit doi și nu i-a mai rămas decît unul. L-ar fi trimes aici bucuroasă, dar se teme să nu piardă sămînța acelor zăvozi; și nici noi nu ne-am fi putut lua răspunderea unui asemenea transport de preț.

— Atîta? zîmbi iar doamna comitesă.

— După cît m-ajută memoria, măria ta, mai am de înfățișat o veste. A murit Rudolf.

— Care Rudolf?

— Nu știu care; știu numai ce mi s-a poruncit să spun, că a murit Rudolf.

— Poate e vorba de curierul cel bătrîn al ducelui, care mă purta în brațe, și mi-a construit odată o moară de vînt.

— Nu pot ști, măria ta, decît atît că ar fi murit Rudolf.

Doamna comitesă suspină, cătînd și vrăvuiind oarecum în amintirile sale.

Ioan, cel mai tînăr dintre neguțători, zîmbi întăi ascuns cătră Berta, apoi ghionți pe fratele său din dreapta, îndemnîndu-l să spuie ceva.

— Ce mai este? întrebă doamna castelană.

— Măria ta, îndrăzni a ridica glas Luca; fratele acesta mai tînăr al nostru ne îndeamnă să vorbim despre monstrul care a fost văzut în Dalmația.

— Bine, spuneți, s-aud și eu despre ce-i vorba.

— Putem spune și altele măriei tale, reluă Matia, căci în drumurile noastre aflăm multe. Deci să știi, mărită doamnă comitesă, că noi am făcut în toamna trecută un drum pînă la țarmul dalmatin. Și la acel țarm, într-un iarmaroc, niște neguțători care au văzut cu ochii lor ne-au vorbit despre o ființă cu totul neobișnuită, care era om pînă la buric, iar de-acolo în jos pește; și partea cea mai din urmă se împărțea în două cozi. Avea barbă lungă și coarne deasupra urechilor; și sîni ca muierile; și o gură prelungită în laturi, cu colți; iar mîinile din patru degete despicate la subsuori. Ș-avea și două aripi de pește sub vîntre. Într-o zi, muierile din sat aflîndu-se la malul apei cu rufele la spălat, dihania s-a apropiat pe dedesubt de una și-a cuprins-o, trăgînd-o la adînc din toate puterile. Apa era mică; femeia a început a răcni și a se lupta, lovind monstrul în cap cu maiul de rufe. Au sărit și celelalte femei și atîta au țipat la el și l-au bătut, pînă l-au omorît. L-au scos la mal și pe urmă

I-au transportat la Ferrana, ca să-l vadă doctorii de la universitate.

— E cu puțință așa ceva? se uimi doamna Geneveva.

— E cu puțință, interveni cavalerul Giuseppe, mîndru de așa ispravă din patria sa.

— E foarte adevărat, măria ta, întări Matia, căci am auzit cu urechile mele de la un neguțător respectabil, vrednic de credință. Iar în luna septembrie, în iarmaroc la Lipsca, am aflat alta: că în regatul Franciei, lângă apa Loarei, aproape de tîrgul Lionului, a plouat cu sînge. Au rămas pietrele crunte; iar creștinii s-au spăimîntat foarte. Aceasta s-a întîmplat chiar anul trecut, în ziua de Sîntul Pantelimon, în iulie 27, și prietinel meu Bernard, cu care mă vedeam la Lipsca a paisprezecea oară, s-a jurat pe sufletul lui, ș-al muierii lui, ș-al pruncilor lui, că a văzut el cu ochii asemenea minune.

— Ciudat! murmură doamna castelană, pe gînduri.

— Într-adevăr, interveni iar cavalerul Giuseppe; dar mai vrednice de mirare socot că are să ți se pară, doamnă, faptele pe care le-a povestit într-o zi Andrei luminatului nostru domn comite.

— I-a povestit ceva Andrei comitelui? se interesă doamna Geneveva. Și i-a plăcut?

— I-a plăcut foarte mult.

— Atunci s-auzim și noi.

Cinstiții neguțători se traseră curioșii mai la o parte, vădînd, cu toată stăpînirea lor de sine, nemulțămire pentru favoarea în care intra alt povestitor. Dar Matia zîmbi cătră Marcu, încredințîndu-l prin acest zîmbet că desfide pe orice muritor să știe mai mari minunății decît cele care se cunosc la iarmaroa-

cele Europei. Andrei Valahul, vînătorul comitelui, nu păși cu îndrăzneală înainte, ci rămase la locul său, sub mărul înflorit. Era un om de cincizeci de ani, încă neîncărunțit, cu toate suferințele robiei lui. Avea în ochi agerimea pe care doamna castelană o observase și la domnișoara sa cameristă; asta o făcu să bănuiască numaidecît o înțelegere între vînător, cavalerul Giuseppe și Berta. Era însă o înțelegere pentru alinarea gîndurilor și năcazurilor ei.

— Spune, omule, porunci ea.

— Luminăția ta, vorbi vînătorul, ce pot eu să spun mai frumos decît acest cinstit neguțător? Eu am trăit în vremea mea la munți, în hotarul cumaniilor. Și avînd noi acolo așezare între niște poieni, părintele meu, care era vînător ca și mine, îmi arăta cum să prind și să învăț șoimii. Așa fac și aici, precum făcea părintele meu acolo. Întăi prind cu lațul o pasere care se chiamă botgros. Și pe acea pasere care se chiamă botgros o pun sub rețele, după ce i-am astupat ochii cu două foiți de ceară. În asemenea stare țiipă și chiamă, și o aude eretele ori șoimul și vine asupra ei s-o răpească în căngi. Atuncea hoțul acela intră în rețele și se prinde. Eu îi leg ghiarele și-l țin în loc ferit trei zile, fără a-i da nimic de mîncare și fără să vadă alt chip omenesc; așa că numai pe mine mă vede și mă cunoaște. Din a patra zi îi dau apă și carne. Dar carnea i-o dau fluierînd spre el și chemîndu-l s-o ieie de pe pumnul meu stîng. Așa îl învăț patruzeci de zile și pe urmă vine cînd îl chem și se duce cînd îi dau semn. După această învățătură, ies cu el în fînă la potîrnichi. Și-i leg cu curelușe un zurgalău mic în creștet. Și împreună cu cîinii stîrnim o potîrniche și-i dau drumul, s-o prindă. Il caut în ierburi după sunetul zurgalăului, îl găsesc și-i dau capul potîrnichei. Aces-

ta-i dreptul lui : îl desface și-l ciugulește cu pliscul. Vine cînd îl chem și se duce cînd îi spun, căci și o pasere, măria ta, învață orice ca și omul, numai cît trebuie răbdare.

— De-aceea spune soțul meu că are cei mai buni șoimi de pe văile Mozelei și Rinului, își aduse aminte doamna comitesă.

— Se poate, măria ta, dar eu toate acestea le-am învățat în munți la noi, de la părintele meu. M-am veselit mult, măria ta, cînd m-am dus cu el la urși, fiind eu numai un băiat de optsprezece ani. Avea el obicei să așeze în furca unui tei, în singurătățile pădurii, un știubei gol, cu cîțiva faguri de miere. Ursul se zgredăna pe trunchiul teiului și se aburca la ceea ce-i place lui mai mult. Dar între știubei, care era anume ridicat în sus, și între unghiul furcii, sta aninată în lanțug o căpățină rotundă de lemn. Ursul da cu laba, ca s-o înlătore din cale ; căpățina se întorcea și-l pălea peste bot. Ursul, mormăind, iar o da la o parte. Ea se întorcea iar și-l pălea în cap. Pe cît se îndirjea el mai tare, pe atît căpățina îl pălea mai cu răbdare și mai fără greș. Așa se năcăjea el ca un dobitoc timp ce este, pînă ce-l amețea, doborîndu-l la rădăcina teiului. Acolo de multe ori părintele meu l-a omorît ori l-a prins viu.

— Ai prins și tu asemenea fiare, în același chip ?

— Am prins și eu, măria ta, acolo la noi. Ș-am învățat și lupii să-i urlu, într-o oală de lut. Ș-am urmărit cu părintele meu și bouri, pe potecile munților, în locuri pustii. Și cunoșteam unde sînt iazurile castorilor, ș-am deprins multe viclenii ca să-i pot prinde. Veneau cătră aceleași locuri la pîndă și lupii, și rîșii ; și mă învățasem să mă strecor și eu, ca să nu mă simtă acești vînători.

Doamna comitesă era amuzată și de graiul valahului. De și întrebunța același dialect teutonic ca și oamenii acelor locuri, vorbirea lui avea un fel de blîndeță și rotunjime interioară. Chiar și greșalele și expresiile strănii pe care le întrebunța erau plăcute.

— Departe-i acea țară de care vorbești ? întrebă domnia sa.

— Departe, măria ta.

— Mai departe decît aceea cătră care se duce soțul meu ?

— Cu mult mai departe, măria ta. Căci eu am umblat de-acolo, cu copila mea în brațe, o sută trei zile, măria ta.

— Și sînt acolo munți și ape mari, și locuri largi ?

— Sînt munți mari, măria ta, de pe care, dacă te-ai putea sui, ajungi cu mîna la podul cerului. În poienile acelor munți își poartă păstorii oile. Ș-am auzit de unul din acești păstori în copilăria mea — pe care l-au zavistuit doi tovarăși ai lui și l-au omorît în singurătatea muntelui. Iar înainte de a muri, s-a aflat o mîoară a lui care i-a vorbit cu glas omenesc și l-a înștiințat de pieire. Mai este, măria ta, spre granița Cumaniei o apă unde se adapă bourii, cu mult mai largă și mai adîncă decît Rinul și se chiamă Moldova. Iar dîncolo de acea apă se întinde negura pustiei cine știe pînă unde, la un loc fioros. Acolo se află o peșteră afundă prin care se poate răzbate pe tărîmul celalalt. Stă în acel loc, pe celalalt tărîm, căpcăunul cel mare c-un ochi în frunte, care-i domnul și stăpînul semințiilor rele. De-acolo vin toate ; bat și pustiesc locurile noastre. Pe unii creștini îi ucid, pe alții îi prind și-i coboară prin acea peșteră. Iar căpcăunul îi pune la îngrășat, îi taie și-i minincă.

Doamna Genoveva suspină cu plăcere și îngăduință. Toate acestea poate erau basme, dar poate erau și adevăruri. Lumea lui Dumnezeu e frumoasă și înfricoșată.

Ascultau și neguțătorii, bucuroși că află, — fără a mai păstra vînătorului domnesc nici un fel de dușmănie. Tinărului evanghelist Ioan îi plăcea zimbetul visător al Bertei. Iar cavalerul Giuseppe ridea cu dinții ascuțiți, necrezînd nimic, ori poate neascultînd nimic; căci domnia sa n-avea ochi decît pentru doamna comitesă, cătră care ar li vrut iarăși să îngenuncheze și să-i sărute pătimaș piciorul cu conduraș galben, eliberînd vorbele fără noimă care-i clocoteau în piept.

VII

*Știam că minciuna scoate pui.
Cu toate acestea am adăpostit-o la mine.
Și mi-a umplut casa, zilele și nopțile
de șerpi.*

Un timp doamna Genoveva așteptă fără prea mare neliniște vești de la soțul său. Înțelegea că drumul lung și cele dintăi tulburări ale războiului nu-i dădeau răgaz să dicteze părintelui Laurențiu mult dorita epistolă. O aștepta însă cu răbdare. Trebuia să-i sosească și să-i aducă mîngîiere, intrînd în sînul ei ca un balsam. În singurătatea în care trăia, își spori în-deletnicirile din afară, priveghind treburile castelului, pînă la ograda cea mai depărtată a paserilor. Cobora și pînă la satul din preajmă, ducînd alinare unei femei sărmane sau unor orfani din prostime. Cavalerul Giu-

seppe Golo își făcea o datorie s-o întovărășească tot-deauna în asemenea expediții.

Intr-o zi Berta o rugă pe slăpîna sa, din partea vînătorului domnesc, să binevoiască a se osteni pînă la ogrăzile și închisorile cînilor, ca să mîngîie pe Gelo, favoritul comitelui Sigfrid.

— Tatăl meu te roagă, doamnă, zise camerista, să iei o mînușă, dintre cele pe care le poartă măritul nostru stăpîn la vînătoare.

Mirindu-se de această dorință care-i păru a fi mai mult a cînelui decît a omului, doamna comitesă des-prinse, dintre armele de vînătoare, o mînușă dreaptă a lui Sigfrid și urmă pe domnișoara Berta.

Andrei își avea locuința în curtea exterioară, cătră partea muntelui, și cîinii vînători erau deosebiți după tagme și mărimi în ogrăgioare de ostrețe și în căsuțe. Ajutoarele valahului erau neconținut în preajma lor, domolindu-i cînd făceau larmă și se încăierau, vorbindu-le ca unor ființi înțelegătoare, dîndu-le hrană și apă.

Vînătorul se înfățișă numaidecît, c-o plecăciune umilită.

— Unde-i cînele domnului meu? întrebă comitesa. Mi-a vorbit despre el Berta și vreau să-l văd. Însă mai nainte fă-mă să înțeleg de ce ai cerut s-aduc mînușa.

— Mărta noastră stăpînă, răspunse Andrei, toți cîinii aceștia care se văd aici iubesc pe luminăția sa și se tem de glasul lui. Însă trebuie să mărturisesc că Gelo e mai înțelegător decît toți și are în ochii lui ceva de om. Ai să vezi singură, slăvită doamnă, de ce m-am rugat să binevoiești a aduce un lucru al stăpînului nostru.

Intorcîndu-se puțin în loc, Andrei Valahul repezi, de pe limbă printre buzele-i întinse, o fluierătură

ascuțită și sfredelitoare. O repetă de două ori. Deodată, din dosul căsuței, apărură în salturi un zăvod mare, negru și zbirlit ca un demon. Mai cu samă în jurul botului zbirleala și încilcitură părului erau fantastice.

Andrei mai fluieră o dată scurt, c-o înmlădiere mai joasă. Zăvodul deschise fălci enorme, zăpăind de două ori, apoi se opri și se uită sever spre doamna comitesă.

— Uită-te bine, Gelo, îi zise Andrei, și cunoaște pe stăpîna ta.

Gelo își înălță capul, își încreți pielea botului în chip comic, smîrcîind și amirosind, apoi merse drept asupra doamnei castelane. Ea dădu drumul unui ușor țipăt. Înțelegînd dintrodată, aplecă mînușa, și zăvodul își apropie capul de ea, scheunînd dulce. Gudurîndu-se, se așeză la pămînt lîngă picioarele stăpînei, cu capul între labele de dinainte și dădu semne de mare bucurie, mișcîndu-și coada ciumpăvită.

— Tu înțelegi și cunoști, Gelo? îl întrebă doamna Genoveva, mîngîindu-i cu mîna creștetul.

— Înțelege, mărită doamnă, adăogi vînătorul. Stătea mîhnit și abătut, căci nu mai vedea pe stăpînul nostru. Acuma el cunoaște în măriia ta pe cineva de aproape.

— Dacă ne-ar fi îngăduit, observă doamna comitesă, am putea spune, văzînd asta, că și dobitoacele au un suflet. Dar nu se poate, căci Dumnezeu a deosebit pe om de toată zidirea, dîndu-i numai lui suflet.

— Iertat să-mi fie, măriia ta, răspunse cu gravitate valahul, să spun că eu din copilăria mea am aflat că și animalele pot vorbi, ca și oamenii. E adevărat că asta se întîmplă acuma foarte rar și că se întîmplă mai des în vremea poveștilor. Că unele do-

bitoace înțeleg ce le spunem, nu mai poate fi îndoială. Iar eu sînt încredințat că această ființă necuvîntătoare a fost în altă viață om.

— Acêstea sînt prostii și credinți deșarte, observă rîzînd doamna Genoveva.

Andrei Valahul tăcu, închizîndu-se deodată în sine. Stăpîna se aplecă și mîngîie din nou cînele, făgăduindu-i să vie să-l mai viziteze; apoi se retrase. Mănușa pe care o ținea strîns lîngă șold păstra numai forma mîinii și brațului iubitului său; totuși părea că străbate din ea ceva viu. «Animalul — gîndea ea — are deci o simțire tainică, mult mai puternică decît a omului, căci el a cunoscut de la distanță ființa nevăzută a stăpînului.»

Porunci Bertei s-o lese singură și intră în paraclis. Pătrundea prin vitralii, în umbră, o lumină lină și-n fund, pe masa altarului, părea că lucește răsăritul misterios al altei vieți. Ingenunche la locul ei obișnuit și se rugă pentru cei care umblă în locuri depărtate și se luptă pentru credință. Stătu așa mult, cu ochii închiși, visînd pe Sigfrid, pînă ce-l simți lîngă ea și-n ființa ei. Atunci suspină și deschise ochii. Capela i se păru mai întunecoasă.

Cînd ieși, găsi în ușă pe cavalerul Giuseppe Golo. El îi luase o parte din lumină, așteptînd-o. Îi zîmbi curtenitor, ca totdeauna, înclinîndu-se. Straiul lui de matasă verde rispea un ușurel parfum. Toată atmosfera aceasta de învăluire, protecție și admirație, pe care doamna Genoveva o simțea de cîțva timp în juru-i de la comandantul cetății, nu-i dispăcea cu totul. În acea clipă însă privirea lui Golo i se păru cutezătoare și intrucîtva o jigni.

— Frumoasă doamnă, îi zise el, singurătatea nu-i bun prietin.

— O prefer oamenilor, îi răspunse comitesa, privind mîndră înaintea ei.

— Totuși și între oameni, doamnă, s-ar cuveni să faceți o deosebire. Căci sunt unii care ar putea fi nefericiți din pricina unei asemenea atitudini.

— Domnule cavaler, vorbi ea, cu liniște aparentă, nu ți se pare că aceste cuvinte ar trebui adresate altcuiva ?

Golo nu păru tulburat și zimbi.

— Iată o primă izbîndă, zise el. Stăpîna și doamna acestui castel și a tuturor sufletelor s-a oprit o clipă, ca să-i pot face o mărturisire. Află, doamnă, că eu sînt un om trufaș și nu înțeleg să mă adresez decît acelei ființi pe care eu o socot cea mai sus și cea mai desăvirșită prin nobleță și grație. Rog pe frumoasa comitesă să nu se supere și să mai rămîie puțin. În patria mea, doamnele socotesc iubirea drept cel mai prețios bun al vieții. Nu putem da morții care ne așteaptă un răspuns mai inteligent și mai plăcut.

— Fii bun, domnule cavaler, și scurtează pe cît e cu putință această prelegere.

— Față cu un asemenea auditor, mi-e peste putință. Ai înțelege mai bine, nobilă doamnă, ce vreau să spun eu, dacă ai putea primi măcar o parte din căldura cuvintelor mele ; dacă mai ales s-ar putea face în ființa domniei tale revelația pe care o aștept de mult : că Dumnezeu dă un anume destin frumuseții. Doamnă, Italia artelor și a amorului de mult a învățat pe urmașii lui Adam unde trebuie să caute paradisul.

— Aș putea afla și eu unde trebuie să-l caute ? întrebă cu ironie comitesa. Dumnezeu l-a pus în altă regiune pe cel din altă viață ; iar pe cel de-aici ne-a ordonat să-l căutăm în datorie.

— Iluzii... suspină domnul Golo cu melancolie. Tinereța și amorul sînt singurul adevăr și singurul paradis. Vai de noi dacă nu-l cunoaștem în clipa cînd trebuie și care-i unică în toată eternitatea.

— Ceea ce spui domnia ta e îndrăzneț nu numai față de mine, ci mai ales față de Dumnezeu. Am impresia că ar fi bine să cer și părerea soțului meu în această chestie.

— S-ar putea, doamnă, să fii atît de crudă ?

— Fără îndoială ; văd că e necesar.

— O, nu, doamnă ; iartă-mă și să nu știe nimeni cît de nemărginit e devotamentul meu.

Cavalerul ingenunche ; doamna Genoveva trecu pe lîngă dînsul cu bărbia înălțată.

El o pîndi o vreme cum trece ; o așteptă să înloarcă ochii, să dea un semn. Văzînd că așteptarea i-i zadarnică, se zvrîli aprig în picioare și începu să umble cu mișcări pripite pe urmele ei, ducîndu-se, întorcîndu-se și iar revenînd, ca și cum ar fi voit să se pătrundă de fluidul subtil pe care ea îl lăsase.

Pasiunea care creștea de mult în el ca o logică neînduplecată a destinului îl înăbușea și-i tulbura judecata. Ii tulbura judecata noastră obișnuită, ascuțînd însă pe cealaltă a nenorocirii și a nebuliei. În zbaterea lui furtunatică, scornea în sine, realizîndu-le în fantazie, felurite mijloace ca să frîngă voința aceleia pe care o dorea. Putea s-o surprîndă în apartamentul ei, după ce se va fi îngrijit să nu fie decît ea singură ; însă era un om sensibil în raporturile de iubire și ținea să aibă la pasiunea lui răspuns, deci multiplicare a plăcerii. Se gîndi să facă din cameristă o confidentă care să-i ajute încet-încet să biruiască rezistența stăpînei ei. Avea însă impresia că domnișoara Berta îl privește cu ochi dulci, prin urinare ar fi nefor-

lositor, și chiar primejdios, să încerce a-și alia o rivală de dragoste. Bine ar fi, poate, într-un chip oarecare, să sosească vești din Franța, ori din Spania, arătând înclinările comitelui pentru femeii brune din acele regiuni, și chiar predilecție pentru femeii de rînd. Asta mai ales își închipuia el că ar jigni amorul propriu al nobilei castelane. Era necesar să găsească ceva neapărat, ca s-o deplaseze din linia statorniciei și a datoriei — invenții stupide ale moralistilor căsniciei.

Problema însă mai avea o față. Doamna comitesă putea să înștiințeze pe soțul său despre ceea ce i se pare ei o îndrăzneală. Dacă se găsește în temperamentul ei cea mai mică posibilitate să cedeze cu timpul unei stăruinți așa de arzătoare, atunci acea posibilitate, ca un grăunte, va înflori și va da roade fericite. Dar dacă, din nesimțire ori nedelicateță, această ființă barbară își închipuie că trebuie să-l pedepsască, și, din lipsă de inteligență, respinge pînă la sfîrșit singurul argument valabil al existenței noastre pe pămînt? — În acest caz, — se gîndea cavalerul Giuseppe — e nevoie să-și ia măsurile de apărare.

Astfel, în aceeași logică a pasiunii lui intrară toate evenimentele următoare de la castel.

Cetățuia avea o garnizoană de șaiszeci de oameni foarte buni și disciplinați oșteni din cantoanele alpine. Pentru corvezi, comitele lăsase treizeci ori patruzeci de oameni din satele domeniilor sale. Provizii îndestulătoare fuseseră depozitate în jitniți. Cetățuia era tare deasupra râpii, cu ziduri înalte, porți, șanțuri și punți în bună stare. Se afla pregătită împotriva oricărui dușman și oricărei surprinderi, comandată fiind mai ales de un oștean dibaci și viteaz, cum se dovedise de multe ori italianul.

Nici o pricină de neliniște nu se bănuia deocamdată. Deci, în lungul zilelor primăverii, străjile dormitau rezemate în halebardele lor, iar noaptea își adresau chemări prelungi și cîntate, ca să nu adoarmă. Garnizoana n-avea altă grijă decît să se îngrășe. Punțile pentru intrare și ieșire, ziua, erau coborîte, mai ales că doamna comitesă obișnuia să se ducă la bolnavii și sărmanii ei din vale.

Venise la castel în tot acest răstimp, în urma neguțătorilor, un singur vizitator, tînărul baron de Thun, care încă nu pornise spre Spania, în campania cavalerilor regiunii, din împrejurări pe care încercase a le explica doamnei Genoveva. Dar castelana îl asculta și-l privea cu nepăsare. Un nobil care nu-i cel dintîi la datorie riscă să rămîie între oamenii de rînd, ceea ce pentru un nobil e o adevărată catastrofă. Domnul Giuseppe Golo înțelesese mai bine motivele domnului de Thun și le judecase valabile. Războiul căzuse tocmai în timpul cînd domnia sa își primea moștenirea — un castel în destul de proastă stare a bunicului său. Deci trebuia să-l restaureze întîi și să-i așeze în rînduială bună de apărare. Pentru revizuirea arsenalului, domnul de Thun ceruse cavalerului doi din meșterii lui armurieri. Golo i-i dăduse. Domnul de Thun venise și a doua oară, să mulțamească comitesei, însă, de și era bărbat mare și falnic, păru a interesa într-o măsură și mai mică decît întîia oară pe nobila doamnă Genoveva. Era cu toate acestea un om agreabil și prietinos, care stătu multă vreme la sfat cu Giuseppe Golo, bînd bere și primind interesante învățături cu privire la asediul cetățîilor și femeilor.

A doua zi după convorbirea din ușa paraclisului, cavalerul Giuseppe dădu poruncă să se ție punțile ridicate. Castelul fu închis. Doamna Genoveva pofti să afle ce pricină a dat prilej unei asemenea mă-

suri extraordinare. Domnul Golo se înălășă curtenitor și-i lămuri că n-are în vedere decît apărarea castelului stăpînului său și a depozitului scump care i-a fost încredințat. Regiunea nu mai este sigură. S-au ivit vecini cu intenții îndoielnice.

Doamna Genoveva se mulțămii cu aceste lămuriri, fără să vadă în ele nici o ironie și, printr-un gest, pofti pe cavaler s-o lese singură. Golo se retrase, fericit c-a mai avut o clipă prilej să-și deslăteze pasiunea cu priveliștea ființii unice în lume.

Deci, în afară de el, nimene nu mai putea rezezi veste pe cîmpul de război. Chiar în acea zi, un om de credință al său, oștean încercat, cu mintea și cu limba ascuțită, pornea călare, ca să facă în cel mai scurt timp drumul spre comitele Sigfrid. Bartolomeo primise în amănunt de la cavalerul Giuseppe instrucții. I le dăduse în dialect toscan, ca să nu priceapă nimeni dintre cei care s-ar fi prilejuit aproape ori cu urechea la pîndă. Nu-i dăduse scrisoare. Trebuia numai, îndată ce intră în cortul domnului lor și pune un genunchi în pămînt, să-i adreseze aceste cuvinte, cu lărie întipărite în memoria lui. «Mărite stăpîne, domnul cavaler Golo îți face cunoscut că a fost nevoit să ia măsuri de închidere a castelului, în interesul onoarei mării tale.» Măritul comite are să se mire și are să-și încrunte sprîncenele. Apoi, stăpînindu-se, are să întrebe dacă la castel e bine și pace. Domnul comite se va interesa ce oaspeți au binevoit să onoreze reședința sa cu vizita lor. Bartolomeo va răspunde că, în afară de niște neguțători în trecere, n-a venit la castelul mării sale decît tînărul baron, domnul de Thun, care și-a depus omagiile sale la picioarele doamnei comitese. Atunci, într-o mișcare vițoroasă, se va zbîrli barba măritului comite. Apoi mării sa iarăși se va stăpîni și va mai pune cîteva întrebări, la care

Bartolomeo va ști să răspundă ca un oștean vechi și credincios. Și stăpînul va da porunca sa, trimetîndu-l îndărăt.

Plecării lui Bartolomeo îi urmară ploii lungi. Veneau de cătră miazănoapte, dinspre Marea Negurilor, și aduceau cu ele o răceală ascuțită de la munții plutitori de ghiață care, din regiuni necunoscute, călătoreau și rătăceau pe ape. Din acele regiuni vin și balenele. Și, uneori, tot dintr-acolo, în asemenea vijelii umede, apare leviatanul ondulînd în piclă pe fața oceanului și cumpănindu-și capul triunghiular, cu ochi fosforescenți și creastă roșie. De el se înspăimîntă marinarii, căci e un semn de catastrofă. Vijeliile se întetesc, prelungindu-se, și pîntecel adîncurilor se hrănește cu multe ființi omenești.

În această tristeță și-n această muțenie a singurătății și a ploilor, doamna Genoveva petrecu multe zile. Apoi soarele se arată iar. Dar o vreme munții fumegară cătră el, învăluindu-l. Și alte ploii și puhoai se iscară. Totuși Bartolomeo se întoarse la vremea sorocită și îndată se răspîndi în cetățuie știrea. Doamna Genoveva se bucură, nădăjduind carte de la iubitul său soț.

Se grăbi să-și trimeată afară femeile cînd Golo își anunță respectuos sosirea, și-l primi cu oarecare plăcere.

— Domnule, zise ea zîbind, nădăjduiesc că îmi dai veste bună despre soțul meu.

— Da, doamnă, răspunse cavalerul; Bartolomeo l-a văzut pe măritul nostru comite, se allă în bună și înfloritoare sănătate și așteaptă să înceapă curînd luptele cu necredincioșii.

— Asta mă bucură. Aștept și eu cartea pe care mi-a făgăduit-o cu primul prilej.

— N-am primit carte pentru măriia ta, doamnă. N-a sosit decît o poruncă pentru mine.

Genoveva își plecă ochii, încercînd zadarnic să-și ascundă tulburarea.

— Mărită doamnă, urmă Golo, cu glas blînd; iubirea mea nu poate inspira decît acte de delicateță. Uneori poate ajunge la nebunie și violență; cînd lucrează astfel, însemnează că e exasperată. Iată cartea pe care mi-a adus-o Bartolomeo de la stăpînul nostru domnul comite. Cetește-o și măriia ta. Cuprinde puține cuvînte.

Cartea comitelui glăsuia astfel: «Îți poruncesc, Golo, să îți cetateia mea închisă dușmanilor și mai ales prietinelor, pînă ce voi putea să mă întorc eu singur acolo, ca judecător al tuturor».

Doamna Genoveva păli și-și plecă fruntea, ca și cum ar fi fost înjunghiată. Nu înțelegea deslușit despre ce este vorba, și multă vreme încă tulburarea o ținu într-un fel de întuneric al minții. Sigfrid a primit desigur o știre falsă despre împrejurările și întîmplările de la castel. Numai Golo trebuie să fi fost în stare și a avut și interesul să strecoare supărarea aceasta, ca un venin, în sufletul stăpînului său.

Vădit că vorbele cărții fac aluzie la acel tînăr și neînsemnat baron, care i-i tot atît de indiferent ca și cînd nici n-ar exista. Indîrjirea lui Golo poate fi într-atît de primejdioasă? Abia acum începea comitesa a înțelege că sînt pasiuni egale cu nenorocirile. Au în ele puterea morții. Altfel nu putea categorisi nebunia scutierului. Era incredințată că îndată ce Sigfrid va afla adevărul, — și ea are datoria să i-l arate, — trupul lui, fără cap, va putrezi în șanțul cetății. I se părea curios să constate totuși că această pedeapsă cumplită îi va veni pentru un sentiment nobil în sine.

Ar îi dorit să împărtășească cuiva gîndurile și îndoielile sale. Nu credea însă potrivit să amestece o ființă de condiție inferioară, cum era Berta, într-un proces dintre ea și Golo și mai ales dintre ea și soțul său. Deci mihnirea o împresură ca o negură. Din singurătatea în care se închisese de bună-voie, încercă în cîteva rînduri să evadeze cătră soarele de-afară. Pe terasă plutea aur invizibil și iluid, dar florile mărului de mult se scuturaseră. Ca o umbră izvorită din neli-niștile ei, Golo se înfățișă numaidecît punîndu-i la dispoziție serviciul și devotamentul lui. Avea în mișcări încă supunere și-n vorbe dulceață; dar adevărul firii lui era în ochii aprigi și-n freamătul nărilor. Doamna Genoveva se retrăgea în camera sa, pregătindu-și îndelung în minte acea scrisoare care avea să aducă lumină în rătăcirea comitelui Sigfrid.

După o dreaptă bănuială și judecată, aștepta numaidecît ceasul să poată trimete soțului său acel răspuns scris cu sîngele iubirii și al datoriei.

Ea cunoștea prea bine pe comite și învățase a cîntări mîniile lui. Le știa trecătoare, ca și furtunile. După asemenea mînie, provocată de o insinuare foarte probabil a lui Golo, judecata îl va face să se îndoiască cel puțin că a procedat bine lovînd-o. Deci va căuta să se informeze deplin care-i adevărul. În afară de asta, se mai allă în labără, lingă comite, bătrînul pater Laurențiu, care a scris cartea. Nu se poate să nu bănuiască și el ce poate să fie. Negreșit că, după cel dintăi ceas de mînie, i s-a mărturisit și Sigfrid. Blîndeța de inimă și buna cunoaștere de oameni a bătrînului nu se poate să nu vie în sprijin doamnei Genoveva. Comitele va primi deci și un îndemn din afară. Cu atît mai virtos și cu atît mai curînd eșa de așteptat un alt curier de pe cîmpul de război.

Doamna comitesă cunoștea inima soțului ei și iubirea lui. Dar și Golo avea o ascuțită pătrundere a oamenilor și înțelegea și el ce poate urma după violența din prima clipă a unui om mare și blond cum era stăpînul său. Deci aștepta și el un semn de la comite și era pregătit.

La o săptămînă după Bartolomeo sosi într-adevăr un trimes al lui Sigfrid. Era tînărul Ludovic, unul dintre pajii cei mai viteji și mai prețuiți ai castelanului. Nu se cruțase pe el, nu cruțase nici calul. Plin de pulbere și trudit de drum, bătu în poartă și străjerul îl vesti.

Îi ieși imediat Golo înainte, îl pohti în camera lui ca să răsufle, porunci să-i fie îngrijit calul, porunci să se aducă puțină apă de spălat și multă bere, și se întoarse zîmbind cu bucurie și întrebă numai de ce care este starea sănătății domnului comite și ce poruncă i se trimete.

— Domnule cavaler, îi răspunse Ludovic, veștile de la noi sînt bune. Și măriia sa comitele ar dori să cunoască știri mai clare despre cele ce se petrec la castel. Mai ales nădăjduiește că temerile domniei tale nu corespund unor fapte precise. Fără îndoială îți apreciază devotamentul; însă n-ar voi să pricinuiască suferinți nemeritate nobilei doamne Genoveva.

— Domnul meu are tot dreptul să se îndoiască, răspunse zîmbind Golo. Același lucru l-a făcut și cînd mi-a trimes prin Bartolomeo întăia poruncă. Căci eu nu mi-am îngăduit, nici n-aș îndrăzni, să arunc o insultă stăpînei mele. Aflînd unele știri, pe care eram obligat să i le supun, măriia sa a crezut de cuviință să-mi dea anume ordin și eu l-am îndeplinit.

— De-atunci castelul stă închis?

— Stă închis. Domnul comite ordonă acum să-l deschid?

— Nu. Domnul comite dorește să-i transmiți toate deslușirile de care are nevoie. Și cere și măriiei doamne să binevoiască a da lămuriri. Bineînțeles le va da scrise, căci eu nu sînt confesor.

Golo stătu o clipă gînditor.

— Înțeleaptă hotărîre, aprobă el. În ce mă privește, am fost mirat de primul ordin și trebuie să-ți mărturisesc, Ludovic, că sufăr văzînd întristarea stăpînei noastre. Am fost nevoit să-mi fac datoria și mi-am făcut-o, plecînd fruntea. Dacă e posibil să aducem liniște unor inimi nobile cu o clipă mai curînd, să nu pregetăm. Să mergem, și voi avea plăcerea să te anunț eu singur doamnei comite.

De și tînăr, Ludovic știa cum trebuie să înțeleagă frazele delicat întortochiate ale cavalerului. Se înclină, primind să fie înfățișat pe loc doamnei comite.

Golo trecu înainte. Mîngîindu-și părul blond și răspunzînd cu zîmbete bune curtenilor care-l salutau, Ludovic trecu spre apartamentele doamnei Genoveva. Vestea sosirii lui îl precedase. Camerista aștepta în gang și fu uimită, fără să arate, că domnul Giuseppe conduce el însuși pe curier la stăpîna sa. Asta, după părerea ei, nu prevestea nimic bun.

— Doamna comitesă ne poate primi? întrebă cavalerul.

— Fără îndoială. Stăpîna mea așteaptă de un pătrar de oră pe domnul Ludovic.

Domnișoara Berta ar fi dorit să spuie că, în acest pătrar de oră, doamna Genoveva sigilase o scrisoare, care nu era deloc menită să facă bucurie italianului. Dar se stăpîni, bucurîndu-se și mai tare de această veste pe care o comprima în sine.

Doamna Genoveva aştepta pe Ludovic. Cu toate acestea Golo îşi luă libertatea să intre şi el. Găsi pe stăpîna sa în picioare.

— Doamnă, zise el încovoindu-se, iată veste bună de la măritul nostru stăpîn.

Ochii comitesei luceau de o bucurie pe care el o înţelese lesne. Nu-i răspunse decît printr-o uşoară mişcare a capului şi urmă a rămînea în picioare. Ludovic păşi pînă în faţa ei, puse un genunchi pe covor şi-i sărută mîna. Aşteptă să fie întreat. Doamna Genoveva urma să păstreze tăcere, dorind, în chip evident, să fie scutită de o prezenţă neplăcută.

Cavalerul zîmbi şi se înclină.

— Doamna comitesă doreşte să rămîie singură cu tînărul nobil al stăpînului nostru... zise el uşor cătră Berta, ieşind şi închizînd în urma sa uşa. Domnişoară, fii bună şi treci acest ordin femeilor doamnei comitese. Chiar în această clipă vei fi bună să te retragi şi tu.

Domnişoara Berta se retrase, contrariată. Femeile celelalte, care aşteptau ştiri felurite despre lucruri şi mai ales despre oameni, se grămădiră în capătul coridorului. Umbrele altor slujitori se bănuiau în lumină, pe terasa de serviciu. Golo trecu într-acolo şi porunci să se facă linişte, căci doamna comitesă doreşte să fie singură cu tînărul nobil Ludovic, de sosirea căruia s-a arătat deosebit de bucuroasă. Apoi intră iarăşi în umbra coridorului.

După un răstimp, dintrodată, sub bolţile nalte şi sonore izbucni un răcnet, ca un tunet. Slujitorii cunoscură toţi glasul cavalerului Giuseppe. Stătură înţâi ţintuiţi de nedumerire. Apoi se azvîrliră înainte. Femeile, cele dintâi îşi învăluiau fustele.

Uşa de stejar de la camera doamnei Genoveva era larg deschisă. Golo agita spada, răcnind încă, în

prag. Ludovic, străpuns prin coaste, stătea prăvălit pe covor şi-şi vărsa, odată cu singele, cea din urmă suflare. Comitesa căzuse în scaun fără cunoştinţă, cu privirile îngheţate.

— Trădare! urlă cavalerul Giuseppe, într-un fel de nebunie. Stăpînul nostru este dezonorat. Am văzut cu ochii mei dovada şi am pedepsit pe unul dintre vinovaţi. Voi, toţi cei de faţă, sînteţi martori.

Curtenii ascultau cu uimire, fără să înţeleagă deocamdată.

— Luaţi-! strigă iarăşi Golo. Să fie îndepărtat cît mai curînd stîrvul acesta nedemn! Şi din această clipă doamna castelană rămîie singură în camera ei, pînă ce va veni hotărîrea stăpînului nostru comitele. Nici o femeie să nu mai pătrundă în acest gang, nici un slujitor. Voi pune un oştean al meu de strajă. Cine îndrăzneşte să înfrîngă consemnul, va fi lovit cu lancea. Ştergeţi singele şi vă retrageţi. Voi închide eu singur camera aceasta a ruşinii.

VIII

*Am lovit în Nevinovăţie
ş-am ris cînd mi-ai spus
că e subţ ocrotirea lui Dumnezeu.*

Cînd îşi isprăvi poruncile şi trebui să tacă, domnul Giuseppe Golo se găsi într-o stare de exaltare vecină cu nebunia. Incepu să cutreiere coridoarele castelului, căutînd un spion, ori alt pîngărilor al onoarei domnului său, ori un duşman personal. Îşi ţinea spada sub braţ. O ştersese de sînge, însă o simţea tot pătată şi vibrînd prin lamă de ultimele tresăriri ale lui Ludovic. Nu văzu soarele radios şi ce-

rul înalt al lui Dumnezeu, căci toată ființa lui lăuntrică era aplecată înspre prăpastia sufletului său. — Care era rezultatul atîtor strădării? Pasiunea tresărind și izbucnind în el ca o fiară neconținut o stăpînișe, nădăjduind o potolire, ca-n strălucirea mării după furtună. Iată rezultatul, datorit greșalelor lui și prostiei femeiești.

Subt același clocot se întoarse în odaia doamnei Genoveva. O găsi încă în fotoliu, cu ochii închiși. Se opri în fața ei, rîzînd.

— Destul, doamnă, zise el, să lăsăm prefăcătoriile. Dacă lucrurile au ajuns aici, vina este numai a domniei tale. Privește-mă și vezi unde m-ai adus. Dacă n-ai fi fost de piatră și ai fi avut în ființă nervi și sînge omenesc, aș fi ajuns însîrșit acel ceas la care tind din clipa nașterii mele. Viața mea plină de trudă și întuneric s-ar fi luminat. Dar n-ai voit și m-ai respins cu cruzime. Mi-ai pus în pericol și viața și a trebuit să mă apăr. Sîngele acestui paj îl lepăd de la mine. Să cadă numai asupra femeii perfide!

Dar doamna Genoveva nu-i auzea vocea tremurată și scrișnirile, ori se prefăcea că n-aude. Atunci Golo începu să se învîrtă în jurul ei, ispitit s-o lovească, ori s-o smulgă din jilț și s-o strîngă la piept, sub brațul cu care ținea spada. Ieși iar din cameră, străbătu în fugă gangul și se opri pe terasa cea mică, poruncind celui dintăi soldat să-i trimeată pe temnicer în aceeași clipă. Sunîndu-și cheile mari care-i atîrnau la cingătoare, bătrînul Barabas se înfățișă gîfîind, cu trupul încovoiat și cu pletele căzute în ochi.

— Vino după mine! îi zvîrli cuvînt aspru Golo.

Îl duse în camera doamnei comîtese. Bătrînul se opri cu sîială în prag. Genoveva deschisese pleoapele și-l privea stîns, ca dîintr-o mare depărtare, fără a înțelege nimic.

— Barabas! treci înainte! porunci cavalerul Giuseppe. Doamna va trebui să te urmeze, altfel voi fi nevoit să-i dau eu ajutor. Pînă ce stăpînul nostru va afla cele întîmplăte, găsesc necesar, doamnă, să te așez într-un loc ferit, de unde să nu mai ai nici o legătură cu oamenii. Acolo poate vei putea cugeta la greșala pe care ai săvîrșit-o.

Doamna Genoveva îl privi țintă, cu ochii în lacrimi. Apoi își plecă fruntea sub cotul stîng și încercă să-și stăpînească plînsul. Temnicerul și Golo așteptau fără a se privi. Cînd ochii ei se ridicară, oblici și duri, cavalerul făcu fără voie un pas îndărăt.

— Golo, zise ea c-un glas uscat, aproape fără intonație, vād că de astăzi înainte nu poate fi judecător între noi decît Dumnezeu.

Cavalerul Giuseppe încercă să zîmbească; dar frămîntarea lăuntrică nu-i conținse încă.

— Toate sînt după voința lui! îi aruncă el răspunsul, ca o levitură de bici.

Doamna comîtesă încercă să se scoale și i se păru că o țin în loc ghiare. Dădu un țipăt. Apoi vādînd pe Golo că-i gata s-o ajute, își strînse buzele și-și încordă ființa întreagă într-o încordare dureroasă, urmînd pe bătrînul Barabas. După ce trecu în gang, începu a se sprijini cu mîna dreaptă de umărul lui.

Cavalerul îi așteptă să se depărteze cinci pași, apoi îi urmă încet. Coborî trepte de piatră, intră într-un fel de amurg subpămîntean, între uși de stejar cu ferestruici zăbrelite. O clipă avu impresia că trebuie să-și întoarcă hotărîrea și porunca. Însă aceeași rînduială a fatalității din ființa lui îi porunca să meargă înainte. «Nu-mi apăr decît viața mea, cugeta el; sînt dator să mi-o apăr.» Și-și repeta mereu aceste

cuvinte, încolăcindu-și-le că pe niște șerpi în jurul sufletului.

După ce cu ochii lui cunoscuse locul unde trebuia să zacă ființa în care își amesteca ura și iubirea, după ce atinse încuietorile și gratia, porunci cu strășnicie bătrînului Barabas să bage de samă ca să nu pătrundă în acel loc nici ființă, nici cuvînt, nici scrisoare, sub pedeapsă de moarte. Sui apoi treptele, fără să vadă strălucirea zilei; pătrunse în camera lui în neștire și căzu într-un scaun. Il încercui pe loc, ca o aureolă, același întuneric al disperării. Cu fruntea în palme, cugetă ce-i mai rămînea de făcut.

Nu-i rămînea de făcut alta decît să meargă înainte. Să trimeată iarăși pe Bartolomeo pe cîmpul de luptă lă domnul comite Sigfrid, cu carte bine alcătuită, arătînd cum s-au întîmplat toate. Doamna castelană, urmînd înclinărilor ei bolnave și nestăpînirii, a găsit în tînărul paj Ludovic, abia sosit din Spania, prilej să calce cel mai sacru legămînt social. El, Golo, n-a avut, în prima clipă, alt gînd decît să pedepsească, știind că alta nu putea fi nici hotărîrea luminatului său stăpîn. Cum nu-și putea îngădui să acționeze împotriva unei dame nobile, s-a mărginit să execute pe pajul trădător. Doamna Genoveva, izolată de slujitori și femeile sale, așteaptă hotărîrea soțului insultat.

Domnul Giuseppe Golo cunoștea prea bine care va fi hotărîrea nobilului său stăpîn, mai ales cînd el va avea grijă să adauge că slujitorii și oștenii au fost de față la acea întîmplare neplăcută. Deci primejdia, care atîrnase deasupra creștetului său sabie, urmează să fie înlăturată, ș-atunci va putea răsula. Toată această dramă a sufletului său s-ar fi putut să aibă alt desnodămînt. De pe țărnul Italiei, barca lui l-ar fi dus, pe o mare calmă, spre trandalirii unei insule

cu dulce nume; dar aici, în asprele țări nordice, numele Cytherei e ca și necunoscut. Cavalerul oîță cu disperare, vărsînd lacrimi în paharul de vin pe care-l ținea în mînă. Cugetă îndelung la soarta-i tristă și se înduioșă și mai mult, pe măsură ce vinul din ulcior scădea. Apoi își alcătui cu grijă în minte cartea către comitele Sigfrid.

Bartolomeo plecă pe calea lui cunoscută chiar în acea sară. Scrisoarea pecetluită o avea în partea stîngă a pieptului. Iar în tașca de la șoldul drept își suna din cînd în cînd cu cotul cîțiva frumoși țechini venețieni. Cu ei putea minca imbielsugat și odihni bine la popasuri. Domnul Giuseppe Golo îi pusese în vedere să nu cruțe timpul și nici, mai ales, banii, căci va găsi alții la întoarcere. Această din urmă recomandare plăcuse mai ales oșteanului, căci cavalerul era deprins cu mînuirea oamenilor săi și știa pe unde duce drumul la inima lor.

Astfel, cu punțile ridicate, castelul de lîngă Saltul Diavolului apăru a doua zi mai pustiu în soarele strălucit al sîrșitului de primăvară. Străjerii de pe platforme stăteau neclintiți ca niște stane negre, reze-mați în halebarde, — căci cugetau încă la năprasnicele întîmplări ale vieții, care nu cruță nici pe oamenii de rînd nici pe nobili.

În ogrăzi, curtenii nu apăreau decît pentru treburile absolut necesare vieții, căci comandantul hotărîse, cu ochi neguroși și cu glas amenințător, să nu se miște nimeni din vizunia lui. Să nu umble nimeni după sfaturi, după vorbe și după petreceri; împrejurarile nu îngăduiau nimic altceva decît mihnire.

Lovite de această strasnică oprire, muierile celălui își plecară capetele cu groază. Apoi, în asemenea suferință, unele își simțiră limbile înspinat, altele picioarele, — și îndrăzniră să facă ceea ce nici cei mai

dirzi oșteni nu îndrăzneau. Se strecurară din cuhnii la ganguri, din ganguri la jirniți și la beciuri, își plecară urechile la porțile temniții, își înălțară nasurile în vînt, sfredeliră cu ochii în toate colțurile, și astfel putură să aducă vești unui sobor tainic, într-o chilie din casa vînătorului, unde le aștepta domnișoara Berta.

Se petrecuse peste noapte un lucru nemaipomenit.

— Cu toate acestea, toată lumea îl știa și toată lumea îl aștepta, zîmbi domnișoara cameristă.

De și cu o clipă mai nainte plinsese pentru doamna sa, acum găsea de cuviință să zîmbească. Toate femeile castelului îl știau și-l așteptau acel lucru; totuși era nemaipomenit. Ținînd samă de socotelile oamenilor și de rînduierile lui Dumnezeu, se putea spune că s-a întîmplat ceva peste fire. În cursul nopții, în urma zguduirii și spaimelor ei, doamna comitesă Genoveva dăduse luminii pruncul pe care-l purta în sîn. Era neîmplinit și firav, fără păr și fără unghii, și mieuna abia auzit, ca un mîțîșor care nu mai are multe zile. Cu toate acestea trăia și răsuflea liniștit la pieptul maicii lui, după truda pe care o pusese ca să iasă în această lume ticăloasă. Il chemase mama lui cu răcnete și cu durere, crezînd în el ca într-un ajutor de la Dumnezeu. Și iată venise acest Făt-Frumos, dar abia sufla și abia mîrîia, gata să sară dintrodată puntea vieții, în întunericul celălalt. Maică-sa îl strîngea la piept și era nespuse de fericită în marea ei nenorocire. Toate aceste multe lucruri femeile le aflaseră de la baba lui Barabas temnicerul. Toată viața ei mătușa Dorotea fusese claponăreasă și operase zeci de generații de cucoșei. Acuma, la sfîrșitul vieții, Dumnezeu îi rînduise răscumpărare și-o pusese năprasnic, fără voia ei, moașă. Ea primise

pruncul cum se pricepuse, îl grijise și-l dăduse mamei. Și în cea dintâi clipă liberă, cu toată opreliștea domnului Golo, găsisese mijlocul să împrăstie cu iuțea vestea în tagmă femeiască. Nu vestea simplă, în două vorbe, ci împodobită cu amănunte nesfirșite.

În alinările pe care le avusese între muncile ei, doamna Genoveva se ruga cu glas cătră Dumnezeu, ca și cum l-ar fi avut în apropierea ei într-un colț al chiliei. Apoi șarpele vieții începea iar s-o rupă și s-o desfacă, spre a se libera într-o unitate nouă. Atunci, începea cu plingeri și lacrimi, să cheme pe comitele Sigfrid, care era mai departe decît Dumnezeu, căci nu-i răspundea. Pe cînd bătrînul Părinte al nostru al tuturor o asistă nevăzut din umbra lui sfîntă și-o ușură, înlesnindu-i să sloboadă cel din urmă și mai grozav răcnet, odată cu ființa cea nouă.

— Il chema pe stăpînul nostru? întrebă una dintre femei.

— Pe cine vrei să cheme din lumea aceasta? răspunse Berta, ștergîndu-și nasul și ochii de lacrimi, cu dosul mîinii. Nu are pe nimeni altul, căci părinții domniei sale sînt departe. Iar aici cei care o iubesc sînt ticăloși și slabi.

— Are să alle și domnul comite, se amestebă alt glas, și cred că are să se bucure.

Și în privința aceasta mătușa Dorotea dăduse informații unora dintre cele care alcătuiau soborul.

Bătrînul Barabas nu cugetase să iasă de sub pămînt. Cum răsărise soarele, baba se înfățișase la ușa domnului Golo, zgreptănase și ciocănisese cu ghiara.

Indată ce-o primi, scrulînd-o cu ochiul lui ager, comandantul castelului înțelese pe jumătate despre ce putea fi vorba.

— S-a întâmplat ceva? întrebă el repede.

— Da, domnule, s-a întâmplat astă-noapte, doamnei comite.

— E bolnavă? I-i viața în primejdie? A lepădat făc moart?

— Mulțămesc lui Dumnezeu, răspuse mătușa Doroteea, nu-i bolnavă decît atît cît poate fi. Acuma se hodinește liniștită. Iar pruncul e viu și, după cît se vede, are dorința să trăiască. Nădăjduiesc că stăpînul nostru, domnul comite, nu poate decît să se bucure aflînd această veste.

— Ha-ha! să se bucure? așa crezi tu, bătrînă nebună ce ești? Te-ai grăbit să ne înștiițezi, ca și cum bastarzii ar putea aduce bucurie și ar avea dreptul la viață.

Bătrîna nu știa ce însemnează vorba aceea, bastard, și încredință pe domnul cavalier că pruncul doamnei Genoveva e copil ca toți copiii, numai n-are încă pușor pe cap și unghioare. Cu ajutorul lui Dumnezeu are să aibă în curînd și ce-i lipsește acuma. Ea credea chiar că are să semene foarte bine cu tatăl său.

— Vei afla tu cît de tare are să se bucure, rîse cu tristeță Golo, cît de tare are să se bucure domnul comite, cînd va primi știrea pe care i-o trimet' printr-un curier nou. Du-te acasă, babă, și nu te mai amestera în alaceri care nu te privesc. O doamnă nobilă, atînci cînd s-a scoborît în temniță, e ca și o femeie de rînd și n-are mai mult drept decît femeile de rînd. Nu mai deschide deci ușa ei și mai ales ține-ți limba, dacă nu vrei să-ți fie tăiată.

Baba se retrase, mormăind cu multă supunere. Iar convorbirea ei cu Golo era acum despîcată și răstălmăcită de zece guri.

Domnișoara Berta avea gîndurile ei ascunse. Pentru sobor crezu însă că trebuie să vorbească în anumit chip:

— Domnul comite vă afla în curînd știrea, zise ea, și nu va putea lua altă hotărîre decît așa cum vrea Dumnezeu.

Femeile erau încredințate că pruncul își va salva mama. Această părere — reflex al nădejzii lor — n-avea legătură nici cu logica lucrurilor, nici cu vinovăția ori nevinovăția comitei. Cînd rosteau numele stăpînei lor, își învăluiau și-și muiau glasul; cînd pomeneau de Golo, își strîmbau gurile și-și încrețeau ochii. Se despărțiră așitate și îmbujorate la față, cu mișcări și glasuri misterioase, purtînd fiecare în sine un sentiment ireductibil de partid.

Berta trecu gînditoare în latimea casei și găsi pe tatăl său lucrînd o zgardă cu rașă pentru Gelo, cînele cel mare al comitelui. Ariciul acela de cui de aramă era cel mai mare ajutor, apărare și atac în același timp, pentru cine, în luptele lui cu dihăniile pădurii, mai ales cu lupii. Gelo era întins cuminte pe pămînt la picioarele vînătorului și dormita într-o rază de soare.

Domnișoara cameristă suspină, așezîndu-se pe scăunaș lîngă vînător. Andrei Valahul ridică privirile.

— Ce este?

— Tată, zise ea într-o limbă necunoscută acelor locuri; stăpina noastră, cu ajutorul lui Dumnezeu și al babei Doroteea, a născut astă-noapte un prunc pe care l-a botezat singură Benoni, adică fiu al durerilor ei. L-a stropit cu apă din ulcior și l-a binecuvîntat singură, neavînd nădejdea că un făc neimplinit va putea apuca lumina zilei. Și cu toate acestea Dumnezeu

a binevoit ca acest prunc să apuce ziua și să dovedească chiar că se ține de viață cu tărie.

Andrei Vinătorul primi în tăcere această veste. Își contenise lucrul și asculta, cu capul ușor înclinat pe un umăr.

— Dumnezeu, urmă Berta privind mai mult în sine și adresându-se înțelegerii sale, ar fi putut să curme dintrodată toate suferințele. Și stăpîna noastră și pruncul ei ar fi putut trece sub liniștea veșnică. Trăiesc amîndoi. Iar doamna comitesă are o bucurie. Să fie un semn?

— Cine știe? mormăi Andrei. După cît înțeleg, măria sa domnul comite o osîndește.

— Tată, se întoarse camerista, ca înțepată de ceva; ai cumva vreo îndoială de nevinovăția stăpînei noastre?

— Știu eu, Păună, ce să cred?

— Dacă nu știi nimic, nu crede nimic. Eu știu, căci mi-am petrecut zilele mai mult lîngă doamna Genoveva. Domnul cavaler poate lepăda o poreclă copilului care a sosit, dar eu știu ceasul și ziua cînd a fost conceput, și cunoștința mea nu poate fi de nimic întunecată. Știu că nimeni altul nu s-a apropiat de doamnă, iar această știință n-o poate clăti nimic. Un biet barbat, cu puțină minte și cu sufletul tulburat, își poate închipui altele, — dar adevărul nu-i de cît unul.

— De cine vorbești tu, Păună? Cine-i acel barbat cu puțină minte?

— E domnia sa comitele Sigfrid.

— E cu puțință să vorbești astfel? Indrăznești să ridici judecata ta asupra lui? Eu socoteam că vrei să vorbești de domnul Golo. Și aceasta ar fi fost destul de mare îndrăzneală.

— Nu vorbesc de domnul Golo. El știe ca și mine care-i adevărul.

— Atunci, dacă-l știe, de ce nu-l spune luminăției sale?

— Tată, zîmbi Păună, este la mijloc o taină.

— Ce taină?

— Nu te-ai întrebat? N-ai băgat de samă?

— Se vede atunci că domnul cavaler urăște pe măria sa doamna comitesă.

— Dimpotrivă.

Vinătorul rămase cu gura căscată o clipă; apoi își aplecă fruntea asupra ragilei.

— Așa e, grăi el încet, ai dreptate. Eu n-am priceput, dar ai dreptate. Nu înțelegeam privirile acelea piezișe ale doamnei comitese cătră cavaler. Se temea de ceva dinspre partea aceea. Era dispreț, ori frică.

— Era dispreț, tată, dar acuma a învățat să-i fie frică. Mă tem să nu fie prea tîrziu. După cum ai văzut ieri, domnul Golo a ajuns pînă la nebunie. Apărîndu-și viața lui, e nevoit să meargă și mai departe.

Vinătorul înălță fruntea și privi pe fiica lui cu mirare:

— Toate acestea le știi tu, Păună, și le-ai înțeles singură?

— Le știu și le înțeleg, dar nu-mi folosește nimic. Mă tem de ziua de mîni, mai ales că nu putem nimic face. Nu putem trimete nici o veste unde trebuie; n-avem cum da, din vreme, nici o mărturie; ș-atunci cînd va veni ceasul, n-avem s-avem nici o putere.

— Așa-i, înțelese Andrei, nu putem face nimic, căci e în primejdie și viața noastră.

Domnișoara cameristă își plecă timpla pe umărul tatălui său și începu a plînge cu disperare. Dar după vreme puțină, înălță fruntea, își șterse ochii și rămase cu privirile cufundate într-o cugetare adîncă.

IX

*Dreptatea e o vorbă: interesul
meu e totul.
Mori tu, ca să trăiesc eu.
Cine spune că mă înșel? Ha-ha!
— Biruitorule, — de ce rîzi: cu alita
tristeță?*

La castel, limbile mergeau cu aceeași învierșunare, însă în van, ca risipiturile de furtună, purtate cercuit în viltoarea unei ape. Pe cînd lucrurile și oamenii își aveau scris în ei și înaintea lor destinul și se duceau spre țel cu pulsația indiferentă a timpului, domnișoara Berta găsea vorbe destule, însă nici o deslegare în mîntea ei ageră. Andrei Vinătorul își mesteca nepăsător în aparență carnea friptă pe cărbuni și pita de secară și vedea dincolo de zare, într-un loc necunoscut și depărtat, un munte mare cu sprînceană de nour. Acolo, deasupra nourului stă un bătrîn cu barba albă și privește asupra pămîntului. Acela-i Dumnezeu și se uită cu îngăduință și fără să știe încă. Dar dintrodată are să-i fulgere ochii și are să i se răsucească în viscol barba, căci oamenii sînt răi și varvari și nu-i departe sfîrșitul lumii.

Se ridică din locul lui oftînd, se găsea iarăși în ograda cînilor și-și chema ajutoarele la munca zilei, băgînd de samă să nu se rostească nici o vorbă în legătură cu amenințarea care atîrna asupra tuturor.

Domnul cavaler Giuseppe petrecea zile încruntate, așteptînd hotărîrea stăpînului său. Pînă atunci pivnicerul îi rînduia, într-un colț al odăii, ulcioare de vin, pe care le deșerta încet, cupă cu cupă. În licoarea aceea de culoarea singelui privea uneori îndelung, căzut pe gînduri, și căuta să deslușească un viitor tulbure. Ii intra sufletul ca într-o peșteră fără ieșire; un bold de ghiață îi împungea inima și-l întorcea iarăși la lume.

Dînd, într-un rînd, la o parte cupa cu dosul mîinii și răsturnînd-o, se sculă din scaun cu privirile încruntate și ieși. Trecu la porți și pe platforme, să vadă dacă oștenii sînt la datoria lor; coborî pe scările răsucite și se apropie cu pași feriți, lipindu-se de zid, de odăi, ca să deslușească ceva în zvoana glasurilor. Stătu așa, cu urechea așintită. În jurul lui ograda era pustie. Glasurile tăcură.

Cu pîntenii sunînd, Golo se desprinse atunci din umbra lui și păși spre gangurile de dedesubt. Indată îl întîmpină, cu pletele cărunte în ochi, bătrînul Barabas. Cînd se închină înaintea domnului cavaler, cheile grele îi sunară la cingătoare.

— Mergi înainte și deschide! îi porunci Golo.

Bătrînul se cufundă sub boltă, pășind cu încălțările lui de pîslă. Cheia scrișni de două ori în broasca ruginită și ușa scîrîi.

— Lasă aici cheia, du-te și așteaptă-mă la ieșire, zise iar cavalerul, c-o voce mai coborîtă și răgușită.

Bătrînul se retrase. Golo împinse ușa cu umărul.

Chilioara în care zăcea doamna Genoveva era îngustă cît îi putea atinge el părății din laturi cu brațele și primea puțină lumină de sus, printr-o ferestruică zăbreliată. În acel sul fumuriu al zilei, ochii lui putură deosebi pe-o cergă, asupra unui culcuș de paie,

o ființă palidă care tresărise în genunchi și-l privea cu ochi mari. În clipa când îl cunoscuse, doamna castelană se întoarse și acoperi oarecum cu trupul său ființa mică a cărei viață palpita lângă dînsa.

— Doamnă, fii liniștită, îi zise cavalerul cu mare stăpînire. N-am venit să-ți fac vreun rău.

— Mi-ai făcut destul... șopti, ca dintr-o mare depărtare, doamna comitesă.

— Ți-am mai spus, doamnă, și altădată cine poartă vina acestei nenorociri. Eu n-am cerut decît un drept al vieții și al pasiunii mele. Domnia ta n-aveai a jertfi decît prea puțin. Pe prețul acela puteam să-mi dau viața. Acuma nu pot; am dreptul să mi-o apăr.

Doamna Genoveva nu răspunse.

— Fără îndoială, doamnă, te întrebi ce caut eu aici. Nici eu singur nu știu ce caut. Am venit, nădăjduind poate într-o întoarcere. Am putea să ne mai salvăm viețile.

Doamna comitesă tăcea. Din scutecele sărace de lângă genunchii ei, copilul începu să tremure un glas subțirel și bizar. Golo tresări, ca de spaimă. Mama se încovoie, cuprinzînd pachetul de cîrpe și se întoarse cu spatele spre străin. Tăinuindu-se în ungher, își desfăcu sînul și-și aplecă pruncul.

Domnul Golo înăbuși în el un scîncet de ură și des-nădejde. Se smulse din locul lui și ieși trîntind ușa. Ecourile se alungară sub bolți. Aruncat, smocul de chei zurui pe dale. Se amestecă o chemare furioasă. Apoi se făcu tăcere.

A doua zi fiind pișcatul luminii și fiind crugul vremii în preajma celor trei sfinți de gheață, începu un vînt mare din miezul nopții. Acel vînt aduse întăi un viscol de grindină mărunță, după aceea o ploaie rece, dintre acele care au rînduiala lor trei zile. Ca și cum

ar fi fost semn, sosi, după acele trei zile, călărind cu barba în piept împotriva furtunii, Bartolomeo. Aducea carte de la măritul stăpîn domnul comite Sigfrid. Era o carte cuprinzînd puține vorbe — lepădate însă dintr-o mînie înveninată :

«Îți poruncesc, Golo, scria în acea carte, să dai lăra întîrziere morții pe femeie și pe bastardul ei.»

Bartolomeo, între îmbucături enorme de mîncare și înghițituri lungi de bere, povestea soților lui.

Cînd a ascultat de la părintele Laurențiu cuvîntul epistolei pe care i-a dus-o, domnul comite s-a înălțat în cortul lui, plin de furie și de furtună, smulgîndu-și părul și barba, și a poruncit pe loc răspunsul. Apoi și-a pus armura și a ieșit la chemarea trîmbișilor c-o pornire năprasnică. N-a dat oșteanului nici o clipă de răgaz. L-a repezit îndărăt, amenințîndu-l cu lancea. Cu toate acestea Bartolomeo a trebuit să întîrzie la marginea taberei, ca să deie hrană și odihnă calului. Ș-a stat față la acea lovire pe care au făcut-o cavalerii noștri cu maurii. A văzut nu mult după aceea pe domnul comite întorcîndu-se între pajii săi, șovăind și sprijinit de brațe. Coiful îi fusese lovit și rupt de buzdugan; avea la cap o rană primejdioasă. Așa rănit, întrebese cu mînie dacă a plecat curierul. Iar părintele Laurențiu venise după aceea cătră Bartolomeo și-l sfătuisese să călărească nu cu prea multă grabă îndărăt, — căci mințile oamenilor sînt trecătoare și poate Dumnezeu va domoli inima stăpînului și-l va face să înțeleagă că hotărîrile năprasnice nu sînt bune — și că nu este păcat mai greu decît uciderea unui nevinovat.

— Vra să zică, părintele Laurențiu crede că doamna comitesă e nevinovată... se mirau oamenii, uitîndu-se unii la alții.

— Așa crede el... rise Bartolomeo și-și turnă altă cană de bere. Însă noi știm altfel. Vă spun eu, care am fost căsătorit, că nu este, pe lumea asta, liară mai primejdioasă decât muierea.

Îndată, în castel, se risipi știrea și clipi în toate ungherele. Femeile făcură iarăși sobor. Și în același ceas ieși poruncă de la cavaler, rînduind și ce anume oameni aveau a îndeplini hotărîrea stăpînului. Nu se știa încă numele acelor gealați; dar erau doi oameni numiți în taină, care să ridice, în timpul nopții, viața doamnei Genoveva și a pruncului.

Acele ceasuri, pînă la vremea înserării, i se păzură domnișoarei Berta ca un vârtej negru. Mai întâi crezu că nu-i rămîne decît să plîngă în chilia ei, cu fața în jos pe pat și cu fruntea îngropată în cerga de lînă. După aceea își dădu socoteală că lacrimile și disperarea ei nu puteau folosi întru nimic doamnei sale. Deci își contenii plînsul. Se gîndi că ar trebui să se găsească cineva care să lovească în gîtlej cu jungherul pe acel italian blăstămat. Ori ar trebui să cadă asupra lui un fulger din cer. Dar ploile și furtunile conteniseră. Și vremea era chiar foarte liniștită și senină.

Se duse afară la tatăl său. Și el sta liniștit în luci-rea asfințitului. Și nu lucra. Se gîndea.

— Ai auzit, tată? întrebă ea șoptit, apropiindu-se lîngă el.

— Am auzit.

— Știi cine-s călăii?

— Nu știu, dar bănuiesc. Nu de mult m-am întors dintre oameni. Unii vorbeau, alții tăceau. Doi au ieșit, ca și cum ar fi avut a-și spune o taină. S-au întors și-au stat iar la o parte, bînd întruna bere.

— Atuncea îi știi?

— Îi bănuiesc. Unul e Conrad. Celalalt e Bela, un-

gurul. După ce au băut berea, pe care a poruncil-o domnul Golo oamenilor, s-au dus să-și ascută săbiile. Ceilalți au rămas pe loc.

— Ei sint. Ce e de făcut?

— Nu știu, Păună. Nu este de făcut nimica. Poate însă Domnul Dumnezeu să deie un potop, ori un cutremur, ori un pojar.

— S-ar putea și asta, murmură Păuna, visătoare. S-ar putea să le cadă sabia, ori să le rupă cineva brațele. Căci nu poate Dumnezeu îngădui să piară fără vină o zidire a lui. Și pierе și pruncul, care-i curat ca neaua și a fost creștinat. Cînd cuget astfel, mă liniștesc; căci înțeleg că asemenea faptă nu-i cu puțință.

— Să vedem, Păună, să cugetăm; tot așa cred și eu. La miezul nopții va veni pieirea lumii.

Păuna ridică spre tatăl său privirile și clătină din cap zîmbind.

— Atuncea e prea tîrziu.

— Intr-adevăr, e prea tîrziu... îngîna vînătorul și rămase visînd, cu fruntea plecată, așa cum stătuse Păuna cu cîteva săptămîni înainte, în același loc.

Prin umbra înserării, domnișoara cameristă se strecură pîndind și ajunsese într-un loc singuratic, la un corn de zid. Acolo se așla un turn, de care se alătură cu grijă. Bătu încet cu degetul într-o ferestruică zăbreliată. Apoi o desfăcu din cercevea și-și alătură gura de deschizătură.

— M-auzi, doamnă? întrebă ea.

— Aud, Berta, îi răspunse de departe glasul doamnei Genoveva.

— Doamnă, am cugetat că trebuie neapărat să-ți aduc vestea, ca să te poți pregăti.

— Ce veste, Berta? Cred că nu poate să fie veste bună.

— Nu, doamnă. Mai bine ar fi să mor, ca să n-o pot aduce.

Berta își aplecă urechea și auzi plînsetul învîlmășit al stăpînei sale.

— Adevărat aud? S-a întors curierul?

— S-a întors, doamnă, și a adus porunca stăpînului nostru. Prigonitorul măriei tale a hotărît să împlinească chiar în astă-noapte acea poruncă. Doamnă, fii tare, căci tot mai avem înaintea noastră timp pentru o minune. Uită-te la pruncul măriei tale. De bună-samă zîmbește prin somn și Domnul Dumnezeu îl vede.

În chilie, jos, doamna Genoveva plîngea îngenunchiată asupra culcușului și asupra copilului. Plîngerea ei vibra în ziduri și în turn pînă la inima domnișoarei cameriste. Și o ascultau în aceeași clipă și alți prizonieri, în carcere mute, stăpînindu-și lanțurile ca să nu zornăie și stînd cu urechea atentă.

Boțul cel firav de carne își gurguță buzele, cerîndu-i sinul.

— Așteaptă, așteaptă, îți dau îndată! îi zîmbi doamna Genoveva printre lacrimi. Ascultă, Berta! îndreptă ea glas spre fereastră.

— Ascult, doamnă.

— Am scris cîteva cuvinte soțului meu pe hîrtia pe care mi-ai adus-o. I-am arătat nevinovăția mea. Ți-o las ție, ca să i-o dai cînd eu nu voi mai fi. Am o nădejde în această clipă că va putea fi salvat măcar copilul.

— Să nădăjduim, doamnă. Iată, las firul de ață cu piatră la capăt. Leagă scrisoarea, ca s-o trag la mine.

Doamna Genoveva adăogi în pripă cîteva vorbe: «Ți le scriu, soțul meu, cu puțin înainte de a muri;

și să știi că sînt nevinovată.» Udînd cu lacrimi hîrtia, o anină de ață. Trecu în sus după aceea, cătră Berta, pana și călimara. Și căzînd în genunchi, lîngă lumînarea de seu, se rugă lui Dumnezeu, cerîndu-i aprig, din toată lîința, o minune.

Nu trecuse decît un ceas după această vestire și prin gangul subpămîntean sunară pași amestecați. Prin urechi îi intră doamnei Genoveva groaza în toate mădularele. În ușa deschisă apărură doi oșteni mari și bine legați, cu obrazurile bronzate de soare și vinturi. Moș Barabas se mișca încovoiat din șale în urma lor. Apoi trecu printre ei c-o saclă, pe care o îngrijea și o pregătea întruna, și o aprinse de la lumînarea de seu.

— Doamnă, ia-ți copilul, vorbi unul dintre oșteni. — și să mergem!

— Unde mă duceți? întrebă cu ochii mari de groază doamna.

— Unde ni s-a poruncit, răspunse oșteanul, fără asprime, însă cu ochii întunecați de hotărîre. Pasă după ungur; eu voi merge în urmă.

Doamnei Genoveva i se păru că sună sus fereastra. Ca să nu bage de samă și oamenii, se mișcă cu grabire spre culcuș, își ridică pruncul, strîngîndu-l la sîn și învăluindu-l într-o izbucnire de plîns.

— Nu plînge, doamnă, căci asta nu-ți poate sluji la nimic, zise iar oșteanul. Rămii cu bine, moș Barabas.

— Rămii cu bine, moș Barabas... suspină abia auzit și doamna comitesă.

Bătrînul își plecă fruntea lîngă ușorul de piatră și-i privi cum se duc.

Oștenii o călăuziră pe doamna Genoveva mai adînc în pămînt, întorcînd spatele spre gangul de ieșire.

Apoi începură a sui trepte. Merse ră pe loc drept iarăși un răstimp și iar suiră trepte ; și într-un tîrziu răzbiră între niște streșini de cătină, dincolo de ziduri, în rîpă, la marginea pădurii. Luna plutea în cer printre cetini de brazi și un vînt lin susura, venind de la sud, împotriva cetățuiei. Oșteanul ridică dreapta și atinse umărul doamnei Genoveva. Ea se cutremură.

— Stați ! hotărî el. Ascultă, ungurule, ce-am să-ți spun.

— Ascult, domnule Conrad, răspunse celălalt oștean.

— Porunca noastră este să intrăm adînc în codru, pînă la un loc pustiu. Acolo va trebui să supunem morții și pe femeie și pe copil. Va trebui să tragem la sorți, pe drum, să vedem cui cade una și cui alta.

Doamna Genoveva căzu în genunchi deodată și întinse spre ei pruncul.

— Ucideți-mă pe mine, domnilor, se rugă ea plîngînd, dar lăsați-i lui viața. Trimeteți-l în Brabant, la părinții mei, și veți primi bună răsplată. El n-are nici o vină : cum vă puteți încărca sufletul cu asemenea păcat ? Cum veți răspunde în fața lui Dumnezeu, la judecata cea mare ?

— Pînă atunci mai este, îi întoarse cuvînt oșteanul. Iar noi n-avem vină, căci împlinim o poruncă ce ni s-a dat. Dacă nu îndeplinim ce ni s-a poruncit, plătim cu capul. Domnul cavalier Giuseppe este un comandant cu care nu putem glumi. Domnia sa ne-a arătat și hotărîrea scrisă a măriei sale domnului comite.

— Cu toate acestea, copilul n-are nici o vină. Și știți bine că nici eu nu sînt întru nimic vinovată.

— Asta nu ne privește. Singele nevinovat să cadă asupra celor ce poruncesc.

Doamna Genoveva slăbi și căzu în genunchi. Apoi se tîrî la picioarele gîzilor, îmbrățișîndu-le c-o mînă, pe cînd cu cealaltă ținea pruncul.

— Numai de dînsul să vă fie milă, gema ea, căci n-aveți inimile de piatră !

— Să mergem ! zise nerăbdător Conrad.

Incruntat și cu fruntea plecată, ungurul o luă înainte, pe cărarea pădurii.

X

*Răspuns-a Isus și a zis cătră
Nicodim :
Adevărul adevărat își spun :
De nu se va naște cineva din nou
nu va putea să vadă împărăția
lui Dumnezeu.*

În același ceas, în cetățuie, trîmbița sunase, chemînd pe oșteni și pe slujitori. Domnul cavalier Giuseppe poruncise să se înșiruie toată lumea la odăi și-n ogrăzi, fiecare la rînduiala sa. Îi cercetă pe toți și-i numără ca să nu fie nimeni lipsă dintre ziduri în noaptea aceea. Apoi cu mare părere de rău vesti tuturora că a sosit poruncă de la măria sa domnul comite, hotărînd pieirea soției sale necredincioase. Deci fiecare să se retragă sub acoperișul ce i-i dat, să nu se cîltimească de-acolo și să se închine, rugîndu-se de iertare la Dumnezeu pentru sufletul celei care în curînd nu va mai fi, și pentru pruncul ei.

Toți tăcură și nimeni nu clipi sub privirea neagră a domnului Golo. Fiecare, cu umerii încovoiați, se duse la datoria sa. Cea dintăi domnișoara Berta trecu

mlădiindu-se pe dinaintea domnului cavaler și intră în paraclis, ca să îngenunche. Acest lucru plăcu domnului Golo : o salută, scoțindu-și din cap bereta. Vinătorul Andrei părea și mai împăcat cu împrejurările ; și cavalerul Giuseppe îi dădu dreptate, căci un om minincă mai cu greu o bucată de pîne într-o țară străină.

— Cum o duci cu sănătatea, bătrînule ? întrebă el.

— Bine, domnule cavaler, răspunse cu liniște valahul.

El avea nevoie de mai puțină rugăciune. Se duse să se culce. Dar, înainte de a se culca, își aduse aminte de un cuvînt al Păunei și trecu în laturea casei, la adăpostul lui Gelo. Se aplecă asupra lui, strîngîndu-i mai bine în cătărâmi ragila de la gît și-l slobozi din lanț. În jur ograda era pustie.

— Vină după mine, zise Andrei cînelui.

Gelo îl urmă pînă la porțița de fier din zidul exterior. Vinătorul o desprinse din cîrlige, o deschise și trecu spre pădure. Acolo, la lumina lunii, căută un loc cu desime de cătină.

— Vin-aici, Gelo ! porunci el în șoaptă.

Zăvodul se apropie, vesel. Andrei valahul îi înfățișă înaintea botului o hîrtie proaspăt împăturită și încă umedă de lacrimi.

— Aceasta este cartea doamnei noastre, pentru nevinovăția ei, vorbi el cătră Gelo. Adulmec-o. Du-te de-ți caută stăpîna și ajut-o, după dreptatea pe care o știe Dumnezeu.

Zăvodul amiroși lung scrisoarea, apoi, înturnîndu-se spre pădure, își înalță botul în boarea nopții. Ca și cum ar fi primit o veste din lungul cărării, mirii și păru neliniștit.

— Du-te ! îi porunci valahul.

Cinele luă urina doamnei Genoveva și, în salturi mari, se cufundă sub bolta de cetină. Iar vinătorul se întoarse pe unde venise, închise cu grijă porțița și se grăbi să se ducă la paraclis, să-și ieie copila, salutînd adînc și cu umilință pe domnul Golo, care și el era acolo, rugîndu-se.

În acest răstimp, în pustia pădurii oștenii duceau pe doamna Genoveva la osînda morții. Însă Bela Ungurul avea de spus ceva soțului său. Cînd se opriră iar, unșurul se uită cu dușmănie în juru-i.

— Ce este, Bela ? îl întrebă Conrad.

— Ascultă, domnule Conrad, răspunse unșurul. Omoară tu pruncul.

Doamna comitesă se așeză la pămînt, cu pruncul în brațe, plîngînd. Nu mai avea cuvinte, nu mai avea nădejde.

— Să fie pe dreptate, răspunse oșteanul celălalt, și să hotărască norocul. Iată un ban de argint pe care-l arunc, și eu cer să cadă pajura.

— Nu arunca nimic, răspunse unșurul. Ucide tu pe amîndoi. Căci eu, ca un prost și străin care mă alflu în slujba acestor nemți, nu pot înțelege să tai muieri și prunci. Nici i-am judecat eu, nici mi-au pricinuit vreo pagubă. Fă tu ce știi ; eu mă duc în lume.

Conrad se răsuci, plin de minie.

— Nu așa, nebunule și nălingule. Tu nu înțelegi că noi sintem numai sabia care lovește ? Alt cap hotărăște ; acela să primească de la Dumnezeu pedeapsa. Ce ai tu să te duci și să leși toată răspunderea pe capul meu ? Te-am socotit prietin ; vîd că ești un tică-

los și nu meriți să mai închin cu tine un pahar de bere.

Ungurul nu răspunse. Doamna Genoveva își contenise plîngerea, ascultînd.

— Mai întăi, urmă cu minie Conrad, de unde știi că aș avea plăcere să vărs asemenea sînge ?

— N-am spus asta.

— Ba ai spus. Ai arătat că numai tu ai avea inimă și simțire. Crezi că eu mă bucur să ucid o muiere ? După cît cunosc, toate sînt păcătoase și se poartă la fel. A mea m-a înșelat de trei ori și n-am omorît-o. Atuncea de ce s-o omor pe asta, care nu-i a mea ? Dar mă gîndesc că domnul cavaler ne-a poruncit să-i aducem ochii și inima, drept dovadă că ne-am făcut datoria. Ce putem face ? Trebuie să-i ducem ochii și inima.

— Du tu ; eu m-am săturat de pînea asta.

Conrad lepădă tovarășului său o sudalmă groaznică.

— Nebunule și sălbaticule ! atuncea să-ți scot ție ochii și să-i duc ; ori să mi-i scoți tu mie.

În aceeași clipă, în marginea poienii, la lumina lunii, săltase din tufe o fiară sprintenă. În sfada lor, oștenii ocoliseră într-o parte, lăsînd pe doamna Genoveva în urmă. Fiara se abătu clănțănind asupra ei și a copilului.

— Lupul ! strigă ungurul și trase sabia.

Odată cu fulgerul săbiilor, apăru însă altceva neașteptat între ei. Zăvodul cel mare cu ragilă venea în lungul cărării ca zvîrlit din arc. C-un scheunat scurt de minie se năpusti în fiară ; o lovi cu țepii de aramă sîngerînd-o și îndată o puse cu coasta la pămînt, prinzîndu-i gîlița cu colții lui iuți.

În clipa cînd fiara își dădea, într-un rîgiit scurt, viața, Conrad își făcea, pentru sine, o judecată pe care o socotea destul de înțeleaptă. Mai întăi, nu rămînea îndoială că numai Dumnezeu trimesese pe zăvodul acesta mare al comitelui în ajutorul stăpînei sale. Al doilea, acuma doamna comitesă avea un apărător mai mult : acesta și ungurul puteau să-i ia lui ochii și inima. Al treilea, ochii și inima de care era nevoie pentru dovadă se găseau în fața lor, în lupul doborît. Toate acestea și le socotea Conrad și le unea cu mila lui pentru pruncul cel care n-auzea, nici nu vedea nimic din ce se petrecea în juru-i.

Cînele, gîfiind și cu limba atîrnată, veni gudurîndu-se la doamna comitesă, apoi stătu cu botul înălțat, adulmecînd pruncul.

— Gelo... îi zise, obosită, doamna Genoveva, și-i mîngîia delicat capul mare.

Cînele se culcă la picioarele ei.

— Doamnă, vorbi atunci cu hotărîre Conrad. Fără îndoială că n-am să mă bat cu acest ungur nebun, ca să-mi scoată ochii. Mai bine luăm ce ne trebuie de la fiara asta moartă. Însă, dacă-ți lăsăm viața și ieși cumva la lume, atunci sînt în primejdie viețile noastre. Ce îndrăznim să facem noi acuma nu s-a pomenit niciodată. Poate să se fi pomenit în unele cărți cu povești minciunoase. Dar în viața adevărată nu s-a pomenit. De aceea, înduplecîndu-mă pentru copil, îți cer să juri pe crucea săbiei aceștia că nu vei părăsi niciodată pustia și vei rămînea aici în sama lui Dumnezeu, neprimejduind viețile noastre.

Atunci doamna Genoveva, cunoscînd minunea pe care o așteptase, jură pe sulletul lui Benoni să urmeze întocmai acea poruncă. Se supuse și altor jurăminte

cumplite, — însă nici nu mai știa ce spune, căci truda spaimei și a suferinții o copleșea.

— Acuma să mergem mai înlăuntrul pustiei, urmă Conrad ; și ungurul să-ți deie, când ne vom despărți, jungherul lui ; ca să-l ai la nevoie. Pe lup îl spînzurăm în crengi. Ii vom lua ce ni-i de lipsă la întoarcere. Iar doamna comitesă să binevoiască a ne lăsa nouă ghiordanul de ănestemate, de care n-are nevoie aici, ca să fie și aceasta o dovadă cătră domnul cavalier că ne-am împlinit datoria.

Ungurul se învoi și el cu acest schimb și intrară, împreună cu zăvodul, mai afund, pînă la mari depărțări a pustietății.

XI

*A intrat în umbra morții
și s-a deșteptat în lumina minunii.
Suferința înflorea
și grăuntele bucuriei își aștepta
vremea.*

A doua zi dimineața, când pătrunseră în camera domnului Golo, cei doi oșteni îl găsiră cu straietele boțite pe el încă din ajun, zbîrlit și cu obrazul palid de veghere. Avea dinaintea lui o cupă, pe masa de lemn umedă și înroșită de vin. Ridică spre ei ochi crunți și rătăciți.

— Ce este ?

Oștenii pășiră înainte cu îndrăzneală.

— Ungurule, zise Conrad, întorcîndu-se cătră soțul său, trage mîna de la spate și înfățișează domnului cavalier talerul pe care-l ții. Iată, domnule cavalier,

inima și ochii osînditei, după cum ne-ai fost dat poruncă.

Domnul Golo începu a rîde, așintindu-i cu ură.

— Eu v-am dat această poruncă ?

— Domnia ta.

— Ticăloșilor ! izbucni deodată domnul Golo, apucînd de pe masă spada. Cum îndrăzniți a vă înfățișa înaintea mea ? Ce faptă ați săvîrșit ? Cine v-a dat asemenea poruncă ? Lipsiți din ochii mei, căci vă străpung pe loc.

Oștenii se priviră ca într-o fulgerare ; se izbiră cu spatele îndărăt, apoi se grăbiră să iasă la lumină. În urma lor, domnul Golo încă răcnea. Cupa grea trăsni în ușă, îndată ce ei o închiseră.

— Ai văzut ? gîfii Conrad cătră ungur. Cupa aceea de cositor era menită acestui cap dobitoc al meu. Noi nu mai avem de ce întîrzia aici, căci primejdiile se adună asupra noastră din două părți. Una pentru că am împlinit porunca — și alta cînd s-ar afla că n-am împlinit-o. Lepădăm de pe noi tot și coborîm la un giuvaergiu din Trever, jîdov cunoscut mie. Acolo schimbăm pietrele scumpe pe bani buni de aur și ne ducem unul la apus, altul la miazăzi, să ne căutăm liniștea, ca niște oameni delreabă.

— Așa să fie, mormăi Bela Ungurul. Bună a fost treaba dintăi ; aceasta de-a doua va fi și mai bună.

Despre acestea și de ce mai era la castel, doamna Genoveva nu putea ști nimic, căci ea murise pentru lume și se alla într-un fund de codru, sub adăpostul unei peșteri. Zdrobită de trudă, căzuse pe un pat de mușchi în grabă alcătuit și dormea cu pruncul strîns la sîn, pătrunsă pînă în adîncul ființii de mila lui Dumnezeu. Cinele îi ținea cald dinspre lumina nopții

și pădurea tăcea ca într-o uimire pînă ce începu, cătră zori, a fremăta lin, dînd o veste. Cucoșii cei mici sălbatici, cu coada răsîrată ca o liră, începură a da sunet de pe virfuri de pini, ciugulînd cucuruzi vechi. Apoi se făcu iar liniște cătră zori și se auzi deslușit șuietul pîrăului din preajma peșterii, în vâlcea.

Intr-un timp, după ce ieși din moartea celui dintăi somn, doamna Genoveva avu un vis în care-l văzu pe Sigfrid ațintind-o cu mînie și repezind asupra ei sabia. Incepu a suspina prin somn, punîndu-și astfel iarăși simțurile în legătură cu lumea din afară. Fiind așa de departe și moartă, nu mai putea ști nici despre soțul său nimic. El însuși era amenințat de pieire, în cortul lui, într-o țară depărtată; era ars de friguri și i se otrăvise rana. Doamna Genoveva era despărțită de el și de toate.

Dintrodată își dădu sama că-i trează și trăiește. Simți lîngă inimă răsufletul regulat al pruncului. Cum sta neclintită, cu ochii deschiși spre bolta peșterii, simți intrînd în ea viața prin pămînt și prin lumina încă nevăzută a soarelui. O fulgeră bucuria de a trăi ca o însuflare divină. Pe această bucurie se statornici și nădejdea în viitor. Căci Acel care săvîrșise întăia minune îi deschisese poarta spre alte multe minuni nebănuite.

«Dumnezeu va avea grijă de noi ca și de paserile cerului», murmură ea, aducîndu-și aminte de stihuri sfinte, învățate în copilărie.

Unul dintre oștenii care o aduseseră în acest liman spusese ceva în clipa cînd intraseră aici. Doamna Genoveva nu-și amintea anume ce vorbe. Inchise ochii și, încet-încet, le desluși în sine ca pe o veche amintire. «Aici, zise acel glas, au mai hălăduit și altădată oameni pribegi.»

Ochii ei, deschiși iar, deosebiră o lumină sub bolta care o adăpostea. Această lumină lăptoasă spori, și, curînd, în lucirile dimineții, apărură în bagdadia de piatră florile de calcar ale stalactitelor.

Se sculă cu mișcări ușoare de pe salteaua de mușchi, lăsînd copilul adormit. Păși prin flori de lumină și se opri la intrare. Viața din ea dintrodată o simți vibrînd în toată împrejurimea, pînă în profunzimi necunoscute. Soarele străpungea cu sulii de aur desisurile umede; pădurea răsufia de pretutîndeni aburi calzi. Avea înainte-i o poieniță ș-un tapșan prăvălatic. Trecu în stînga și cunoscă pîrăul, în albie de stînci. Venea c-un sunet moale, apoi ocolea și cădea mai la vale într-o duruitoare, frămîntîndu-se în spumă. Doamna Genoveva îl privi ca pe ceva nou și lînăr. Cînd îl ajunseră razele soarelui, cunoscă și-n el bucuria pe care o simțise în ea. Ingenunche la cascada cea mică și-și răcori obrazul, brațele și picioarele. Rămășița de trudă căzu de pe ea ca niște solzi ai altei vieți și ai altei întrupări. Stătu așa în genunchi, rugîndu-se cu ochii închiși. Știa acum că-l are pe Dumnezeu nu numai în sine, ci și în toată împrejurimea.

Cînd desfăcu pleoapele și înălță fruntea, văzu într-un brăduț de aproape o pasere ciudată, în strai alb și negru. Era o țarcă. Privea curios c-un ochi, apoi întorcea pliscul și o privea cu celălalt ochi. Avea în înfățișarea ei un fel de prietinie și bunăvoință. Circii, întrebînd ceva ori salutînd; și țupăi din brăduț la marginea apei, ca să-și facă și ea toaleta și rugăciunea.

Cu luare-aminte limpezită, doamna Genoveva își lărgi cercetările și cunoscă alți vecini: două veveriți care se jucau pe un trunchi de molid, alungîndu-se cu

repeziune de sus în jos și de jos în sus, ca-n niște spirale de flacări. Când simțiră ființa străină în poiana lor, se opriră din joc, săriră în cetini și începură s-o pîndească cu ochișori de rubin.

Deodată se mistuiră în crengi. Țarca dădu glas și filii în înălțime. Tresări și doamna Genoveva, simțindu-și mina atinsă. Gelo, zăvodul cel mare, sosise și el la pîrau și-și făcuse datoria de supunere cătră stăpîna lui. Lepăi apă, ca să-și potolească setea, disprețuind altă întrebuintare; și veni iar la peșteră, urmîndu-și doamna.

Copilul dormea încă. În lumina sporită, mama explorează de jur împrejur peștera, nădăjduind, după vorbele oșteanului, să găsească urma altor vieți. Dădu într-adevăr peste două vase de lut nears, între coji de alune și jir. Sub frunzele uscate, piciorul ei, pipăind, găsi o lance de lemn, cu virful pîrlit și întărit în foc. O ridică și o rezemă de perețele peșterii. Atîta era toată zestrea așezării. Mai avea cuțitul și un amnar — pentru care dăduse plată ghiordanul de diamante.

Astfel, aici îi era deocamdată rînduit ostrovul vieții. Îndărăt și împrejur, dincolo de hotarul pădurii, se afla desigur moartea, dintru care se eliberase. Se legase pe sufletul ei și al copilului să se pustiască aici. Dumnezeu o călăuzise așa, trecînd-o dintr-un hotar negru în lumină. Sub brațul lui se oprea cu credință aici, așteptînd viitorul. Hotărîrea aceasta era întovărășită și de gînduri de mare mîhnire. Soțul ei îi plătise dragostea, credința și pruncul cu osîndă. Era la mijloc o înșelare și o uneltire; putea să-i ierte rătăcirea, dar nu se mai putea întoarce cătră el, căci pentru dînsul ea era moartă. Și chiar dacă ar fi găsit în sine putere să-l înfrunte, ea nu mai era a ei, ci a copilului. Dumnezeu și viața porunceau deci într-un singur fel.

Cu aceste cugetări, sub privirea inteligentă a cînelui, doamna Genoveva scăpără și dădu viață unui alt prietin al singurătății, care era tot Dumnezeu, în altă formă. Făcu foc de găteje uscate în gura peșterii și stătu lingă el un timp, cugetînd.

Intr-un tîrziu, pruncul dădu semn. Ea îl luă în brațe, îl îngriji și-l hrăni. Ținîndu-l lipit la sîn, se sculă apoi și puse stăpînire de jur împrejur pe poiană, în lumina soarelui. Gelo o urma — cugetînd și el, căci umbla cu botul plecat lingă călcăiele ei. Din poiană, trecu între hățîșuri. Găsi în lungul pîraului alte poieni. Dădu pesle tufîșuri de alune. Se opri, culegînd c-o mină și-și umplu sînul. Intorcîndu-se, o înlîmpinară paseri mărunte cu glasuri subțiri, dintr-un șirag roșu de căline. Culese din umbra de dedesubt cîteva fructe vechi, păstrate din anul trecut în crengi și frunzișuri moarte, și-și răcori gura cu amărala lor plăcută. Apoi, auzînd chemarea paserilor, intră mai adînc în tufîșuri și zări zmeură coaptă în streșini compacte de coloarea mărgeanului. Paserile se depărtară cu gălăgie, apoi se apropiară tremurînd din arpioare asupra strugurilor de fructe și ciugulindu-le cu pliscuri agere. Doamna Genoveva îndemnă și pe Gelo să minince, înfățișîndu-i în palmă o grămăjoară de fire din acest rod sălbatic și parfumat. Zăvodul nu putea prețui asemenea hrană; totuși dădu semn din coadă, mulțămînd de atenție, și se nevoi să înghită fructele, cu ochii închiși. Astfel făcea și stăpînei sale plăcere. Însă în privința alimentației el își păstra ideile și planurile lui.

Stătu într-adevăr cufundat în gînduri și planuri tot timpul cît doamna Genoveva își rîndui apărarea pe care o socotea necesară la gura peșterii. Așezat pe labele de dinapoi lingă copil, o urmărea cu ochii lui

omenești cum se duce și se înloarce purtînd cetini, crengi și spini. Pentru întâia oară în viață doamna Genoveva săvîrșea asemenea lucrare și i se dovedea că are în ea geniul strategic, după felul cum așeza dărîmăturile acelea ale pădurii, cu boldurile și virfurile în afară, spre dușmanii necunoscuți ai copilului ei. Înăuntru, la intrare, așeză lancea de lemn. Spori focul cu găleje și-și luă iar copilul în brațe. Atunci și Gelo dădu semn că a venit vremea să-și valorifice planurile.

Sculîndu-se din locul lui, stătu cu nasul înălțat în boarea dimineții. Apoi dintrodă porni înspre desisuri, adulmecînd pămîntul, și dispăru. Doamna Genoveva avu o stringere de inimă, temîndu-se să nu rămîie fără acel vrednic tovarăș. Apoi își aplecă urechea și-i auzi chefnitul sonor. Înțelese că a intrat în sihlă la vînat, — dovadă că aprecia puțin alunele și zmeura. Il auzi depărtîndu-se. Semnalul lui cotea în depărtări. Intr-o vreme, tăcu. Doamna Genoveva își ațintea urechea cu mare atenție, dar nu mai auzea nimic. În larga tăcere a pădurii luminate de soare, își asculta inima bătînd. Deodată cînele apăru din josul pirăului, purtînd în gură, de grumaz, un iepure cu capul și picioarele atîrnînd într-o parte.

Doamna Genoveva nu simți deloc milă, deoarece Dîmnul Dumnezeu își vădea ocrotirea prin acel cîne vînat. În afară de asta, în bielșugul vieții ei fusese puțin deprinsă cu fructe ale pădurii. Sînt bune și acestea, căci vin de la bunăvoința cea mare; dar părinții domniei sale de la Brabant făceau, în privința fructelor, serioase rezerve. Gelo veni drept la stăpîna sa și-și depuse la picioarele ei vînatul. Era un iepure gras, din puterea căruia avea să se împărtășească mai

ales Benoni. Și avea ș-o blăniță, bună de pus la păstrare pentru vremuri aspre. Castelana deci își căută oalele, își suflecă mînicile și-și pregăti cușitul, ca oricare femeie vrednică din prostime.

Pe cînd ea lucra cu destulă dibăcie, Gelo sta cu botul între labele de dinainte, cugetînd. Au și oamenii, după cit se vede, destulă deșteptăciune, căci știu să aprindă o bucățică de soare orișunde vor, și au scornit felurite unelte. Se folosesc de vorbire și înseamnă cu pana de gîscă niște gingăanii, cînd vor să socotească. Cercetează pămîntul; pun semne; își fac rînduiala vieții după soare și după stele. Toate sînt bune. Însă aud foarte rău și pînă nu văd pe cineva nu știu cine-i. Nu cunosc lumea fără s-o vadă și fără s-o pipăie; pe cînd cîinii o știu numai după adulmec și după auz. Niciodată oamenii nu pot veni de unde au plecat, dacă nu calcă pe acele anumite semne, ori dacă nu întrebă pe alții. Mai au și alta, că numără și socotesc pe degele și cu cărțile, pe cînd cîinii știu tot dintrodă; au în ei cunoștința numerelor, după cum au pe a foamei ori pe a setei, ori a luminii. Oamenii nu știu nimic despre vînt, despre schimbările de vreme. Se silesc numai să scornească ceva și fac ipoteze. Însă o ipoteză și cu nimic e tot una. «Un vrăjitor bătrîn cu barba albă i-a învățat să facă dinți, ghiare și alte arme din materiale moarte. Cu acestea, au ajuns să aibă putere asupra lumii. Ș-acel copil care doarme, așa de mic și slăbuț, are să ajungă să se slujească de asemenea unelte. Are să-mi fie drag și mai ales am să-l admir.» Cu aceste cugetări, Gelo adormi cu botul între labe, simțînd în nări, prin somn, mirosul mîncării de la foc și avînd în urechea lui atentă toate zvonurile distincte ale pădurii.

XII

*Era o floare de întuneric,
Un glas din alte lumi, din alte
vremuri.
A vorbit : nimeni nu-l înțelege ;
A lăsat semn : nimeni nu-l vede.*

După multe zile de căutări, doamna Genoveva găsi înșirșit, într-un fund de vâlcea, izvorășul de slatină de care avea nevoie, și astfel putu să se folosească de alte daruri ale pădurii. Pinișoarele, rișcovii și hribii apărură pe vetriță în jurul focului și în șiraguri lungi la soare pentru proviziile de iarnă. Comoara aceasta sporea mai ales în jir și alune. Asistată de cine și de copil, doamna aduna grămezi mari în marginile poienilor și le căra încet și cu grijă în peșteră. Când se întâmpla să aibă Gelo noroc mai mult la vinat, aluma o parte din carne ș-o pune la bătaia lumînii, lângă hribi. Astfel îi porunca Dumnezeu, prin înțelepciunea pe care o puse în ființa ei. Între armele cu care se pregătea să primească iarna, număra și blănițele : le potrivea cu grijă și le încheia cu sușăniți de pielcică. La același soare care-i cocea proviziile, înșira bucăți mari de saltele de mușchi, pe care le desprindea din umbrișuri, de pe spinările stîncilor. Desimea aceea de verdeată măruntă, cu măiestrie înflorită și țesută, primi căldură în lungul zilelor de august. Doamna Genoveva așeză această zestre nouă a singurătății în colțul cel mai uscat din peșteră, cugetînd că poate tot așa au făcut și cei dintâi oameni săraci, și astfel au început a învăța de la lucruri și de la nevoie meșteșugurile folositoare. Mai ales femeile, stînd în brațe cu pruncii la gura peșterilor, cum sta ea, au deprins așa ; iar bărbații s-au în-

delelnicit cu războiul împotriva sălbălăciunilor, avînd tovarăși cinii. Tot astfel și acest prunc va crește și va învăța războiul vieții, dacă astfel va binevoi Cel ce ocîrmuiește totul.

În ceasurile de odihnă, doamna Genoveva nu se putea împotrivi gîndurilor care o duceau îndărăt și înainte, legănd-o ca pe valuri. Măi ales gîndurile de viitor o purtau într-o mare neguroasă. Hotărîrea ei era tare și credința deasemenea. Viitorul sta subț ocrotirea cea bună. Cu toate acestea îl sonda cu neliniștea ei de mamă. Își agonisea în jur tot ce trebuie vieții. Avea apă și foc, odihnă și hrană. Era ferită de boală ? Nu pentru ea se întrebă, ci pentru prunc. Fără îndoială că va fi ferită, tot prin aceeași putere care o călăuzea. Nu cerea nevoia vieții ei aceasta, ci nevoia acelei flori de viață pe care o ținea pe genunchi și care trebuia să se deschidă în fața lui Dumnezeu.

Cugetul i se purta în depărtări și în întunericuri și isprăvea prin a se întoarce ca o pasere obosită, așezîndu-se pe fruntea lucie a copilului, între ochii albaștri. Acei ochi începeau s-o înțeleagă, căci începeau să-i zimbească.

Într-o după-amiază stînd astfel, auzi o chemare răsunătoare sus, pe deasupra virfurilor de brad. Când ridică ochii, văzu doi corbi care se alungau cu repezi bătăi de aripi și lunecări line pe-o coastă. Unul chema și striga ; celălalt fugea și cotea ferit. Cufundindu-se deodată spre peșteră, acesta din urmă dădu cu ochii de femeie și de cine, care-l priveau de jos. Era un corb bătrîn, cunoscînd foarte bine și de mult locurile. Aici, la peștera aceasta, stăpîneau din vechi zile pustia și singurătatea. Trăiau într-un timp, în adăpostul ei, niște pribegi bărboși, vinători și ucigători de oameni ; pe urmă picriseră într-o ripă la mar-

gînea codrului, hăituți și bătuți cu sulițele de alți oameni veniți din cetate asupra lor ; de-atunci era mult, și aici nu se mai arătase nimeni. Cine sînt aceste ființe nouă care-l privesc, și ce caută în împărăția corbilor ?

Cugetînd astfel, corbul cel bătrîn se simți ajuns din urmă de cel tînăr. Se răsuci din zbor și se înălță. În nedumerirea lui, dînd glas, scăpă din clonț un măr roșu pe care-l aducea de la castel și pentru care îl urmărea corbul celălalt. Se repezi să-l prindă și-l izbi de sus în jos cu pliscu-i negru ; dar nu-l putu apuca. Sucindu-se iarăși pe-o coastă, săgetă spre potrivnic. Nemaiavind nimic a apăra, acuma putea dovedi celuilalt că clonțul și ghiarele vechi au o putere mai mare și sînt rînduite să bată pe cele mai nouă. Lovi pe tînăr, care se duse țipînd de spaimă și mirare. Revenind în cerc lin deasupra poienii, corbul bătrîn își sticli ochii asupra oaspeților străini și-i întrebă : hra ! hra ! — ce caută acolo.

Femeia îl privi o clipă, dar nu-i răspunse. Punîndu-și deoparte copilul, se sculă din locul ei și căută fructul străpuns de plisc. Era un merișor de culoarea singelui și doamna Genoveva înțelese că trebuie să fie din pomul de lîngă terasa ei. Îl privi cu ochii aburiți de lacrimi și se așeză iar la pămînt, gînditoare.

Corbul ocoli din nou poiana, întrebîndu-se iar. În aceeași după-amiază, cînd și-a dat drumul din înălțime, ca să fure acel rod prețios și ciudat, dintr-un pom necunoscut în codrii lui, a văzut stînd sub fructele sîngerate o femeie tînără și un bătrîn, care sfătuiau în șoaptă, privind furișat în jurul lor. Primiseră de undeva vreo veste ? Căci mai ales cînd primesc vești, oamenii se întristează. Femeia cea tînără plîngea și-și abătea întruna lacrimile, cu degetele, spre tîmple.

— Hra ! hra ! dă-mi dreptul meu ! strigă iar corbul, revenind.

Atunci se sculă de lîngă foc cînele cel mare cu răgilă la git și, dînd glas și el de două ori, îi porunci să se ducă.

Doamna Genoveva începu a ride de această sfadă. Dar corbul înțelese și se duse. Era bătrîn și cuminte. Era și viclean și-și propunea să vie să-și caute odorul, cînd peștera va rămîne iar pustie. Pînă ce ajunse la cuiburi, în satul familiei lui, întimplarea se amestecă în capul lui bătrîn cu niște ospățuri mari, pe cîmpuri de luptă, în vremea unui împărat vechi. Oamenii ingenunchiau sub sabia lui și-i ziceau Carol. Și-l saluta și corbul din înălțime, mulțămindu-i : Caar ! Caar !

Doamna Genoveva privi iar mărul și-și aduse aminte de toate suferințele. Apoi se liniști și-l mîncă pe gînduri, alegînd simburii și aruncîndu-i. Trezindu-se din gînduri, căută mărul și nu-l mai găsi.

— Dacă ți-ar plăcea fructele, aș fi crezut că l-ai mîncat tu, zise ea lui Gelo, zîmbînd.

— Nu-mi prea plac, răspunse cînele, mai mult pentru sine. Ia ! tresări el, mîrîind scurt.

— Ce este ? șopti stăpîna. Stai liniștit, Gelo. Vină lîngă mine.

Cînele se întinse ca un șarpe și se țîri pe pîntece, punîndu-și fruntea sub palma doamnei Genoveva. Era tulburat ; tremura pe el blana și-i vibra carnea sub piele. Dar sta supus. Se deprinsese să înțeleagă și s-asculte poruncile stăpînei.

În lumina de aur a asfințitului, Genoveva își săltase ușor capul și privea una din minunile pe care le mai observase și altă dată în poiana ei. Gelo n-avea nevoie să privească. Lui îi venia înțelegerea prin nări

din adierea împrejmuitoare; din amestecul de miros de pământ, miresme calde de flori și răcoare a apei, el putea deosebi curat emanația unor animale care se opriseră de cealaltă parte, la malul pârăului. Erau trei: un căprior și două căprioare. Țapul sta cu cornițele înălțate și cu botșorul negru în vînt, iar soașele se adăpau. O clipă, tustrele animalele își plecară capetele și le ridicară, lăsînd să le curgă scînteii de aur de pe boturi, în soarele pieziș. Stătură un timp ascultînd iar, cu ochii plini de sfială înlăcrămată. Băură iar aur din pîrău. După aceea, lin și grațios, săriră dincoace. Apucară iute un smoc de iarbă; se opriră lingă un molid bătrîn, presate de o nevoie firească și lăsînd la rădăcina copacului amintiri trecătoare; apoi se duseră la vale săllîndu-și dosurile pătate cu alb.

Cinele răsufală prelung. Dihăniile acelea, asupra cărora el avea drept de prigonire, erau ocrotite de stăpînă, și el se supunea, nu însă fără suferință.

Năcazul încă nu i se isprăvise. Iar dădu semn mîrînd și doamna Genoveva îl potoli iar. Venea în fiecare amurg și o cerboaică singură, de pe plai, și se adăpa mai jos de duruitoare. Era mai puțin fricoasă decît căprioarele. În cîteva rînduri încercase chiar să vie la peșteră, dar simțise îndată că au sosit acolo oaspeți străini și se suise pripit în sihla ei.

Se adăpă și ea în pîrău, privi poiana, o amiroși lungînd gîtul și mugî încet. Sări cu grijă de pe piatră pe piatră. Genoveva o observă iar. Era greoaie și plină. Voi să treacă spre peșteră și se oprî.

— Vrea să-și facă aici, la noi, puiul și nu se poate... șopti cinelui doamna.

Gelo mîrîi. Cerboaică se întoarse prin locul pe unde trecuse și se mistui în desime.

Se făcu iar pace; dar la pîrău se apropiau la ceasul acela și alte animale pe care doamna Genoveva nu le vedea. Le bănuia după atitudinea cinelui. În răstîmpul acela al slăbirii luminii, pîrăul părea că tace și se mișca împrejurimea de un freamăt nesimțit și misterios.

Zăvodul se supunea și înțelegea din toate că amurgul aducea un ceas de armistițiu pentru toate vietățile pădurii. Pe lingă jivinele care trecuseră, se duceau la apă bursucul, veverițele și jderii. Aveau și iepurii un vad al lor, în alte părți, la tăuri joase, mistreții se îndemnau să strice limpezimea apei, grohăind, covițînd și bătîndu-se cu sfîrlele și colții. Lupii și vulpile nu țineau desigur pactul și puteau să-l calce cînd voiau; dar, la ceasul acela, abia își părăseau vizuiniile și uitau războiul, privind cu ochi mari cum se cufundă la asfințit Dumnezeu lumini. Gelo măi pricepea că locul lui de vînătoare trebuie să fie cît mai depărtat — ca să nu-și pustiască vecinătatea și s-o aibă populată la vremuri grele. Toate aceste raționamente le avea prezente și definitive dintrîdată, în ființa lui.

Cînd putu înălța fruntea spre cerul încă fulgerat de lumini, văzu și pe stăpîna sa privind în sus. Treceau prin văzduh, pe deasupra poienii, șiraguri după șiraguri de dumbrăvenci, cu filfiri scurte, scînteindu-și în raze penele de azur ale aripilor. Se duceau în aceeași direcție, stoluri după stoluri. După ce trecură dumbrăvencile, cerul se umbri în culoarea violetelor și apărură hulubii sălbatici, repeziți în zbor aprig, vîjînd pe deasupra brădetului.

Atunci doamna Genoveva avu fără voie o întristare și simți, ca toate vietățile locului aceluia, că se apropie marile schimbări ale anotîmpului.

Ațîță și spori iar focul cu găteje din vraful cel mare de la intrarea peșterii, și se așază în genunchi, cu fruntea plecată spre Benoni, la rugăciunea de sară.

XIII

*Cine-a spus că timpul fuge?
Vremea cea mai adîncă stă de față
Cu umbrele morților care se întorc
Cînd noi trecem.*

De cîteva zile cerboaica fătase departe de pîrău, într-un ponor singuratic. Locul cel vechi din peșteră, unde avea obicei să-și adăpostească în fiecare an puiul, acuma nu mai era slobod. O ființă străină venise și-l ocupase, întovărășită de un cîne groaznic cu coama ghimpoasă. Asemenea fiară nu se mai văzuse în acea împărăție.

În șase toamne, acolo fusese adăpostul ei. Acuma, de cîte ori se furișea la pîrău și întindea gîtul, simțea mirosul fumului și zărea și pe celălalt tovarăș al omului, scînteind, frămîntînd limbi și brațe și răsufliînd abur. Acel diavol care apare și dispăre, crește și descrește, care se preface în furtună și balaur pustiitor, numai de om poate fi scornit prin meniri, descîntece și suflări. De el se tem toate vietățile pădurii. Cu toate acestea zăvodul i se închină și se bucură de el ca de soare. Cîinii au legămînt de prietinie cu oamenii și au învățat de la ei multe.

Acolo, în ponor, cerboaica alesese locul cel mai bine căptușit cu iarbă veche, subt o streșină deasă de fag. Avea cărări de scăpare la timp de primejdie înspre

două văiuge. Fagul începea să-și scuture cele dintăi foiți galbene și ea sta cu picioarele subpuse și cu urechea atentă, avînd lingă pulpa caldă puiul. Simțea miresmele pădurii umblînd în jurul ei ca niște zboruri de vietăți. Auzea slîns în funduri de văi un scheunat de vulpe ori o chemare de lup și înțelegea că acei dușmani își încep vînătorile. Dar ea era departe de ei și bine adăpostită. Din cînd în cînd sosea la subsuorile fagului celui bătrîn ciocănitorea și duruia în scoarță cu clonțu-i negru, apoi bătea, ciocănea și rupea, deschizînd rănile lemnului și fulgerînd spre larve limba-i lungă și fină. În tufele de sînger de aproape sta aninat, ca o punguță albă de lînă, un cuib de aușel. Il țesuseră două păsărele în primăvara trecută și țîriiseră în el două rînduri de aușei. Acuma se împrăștiaseră în pădure ca niște raze de lumină și cîntec și cuibul rămăsese deșert. Prin lumina liniștită, deasupra tufelor de sînger, zburau prin aer înșurubîndu-se grăbit seminte de frasin cu aripioarele lor răsucite.

Din cînd în cînd ciuta își trezea puiul atingîndu-l cu botul. Ridicîndu-se în picioare cu închinări și cumpaniri, îl ducea atent după ea, ca să-l învețe locurile. Puiul o urma termurînd încă pe picioarele-i strîmbe și întindea după dînsa botișoru-i umed. Într-o parte era vale, în cealaltă parte altă vale; și pădurea se odihnea în soarele de toamnă. În alți ani, la peșteră, puiul era mare pe vremea asta. Acuma, împrejurările vieții și ale iubirii hotărîseră altfel.

Într-o noapte, intră vîntul în pădure sunînd în crengi. Apoi crescă în furtună, cu roiuri de ploaie și zloată. Sub streșina fagului uriaș în cuibarul de iarbă și mușchi, era destul de bine; ciuta avea în ea știința vieții, pe care o pusese în ea Ziditorul ca în toate fap-

turile, și locul ce-și alesese era dosit atît cît trebuia de răutățile miezului nopții și deschis anume spre blîndeța amiezii. Soarele se arată puțin, străpungînd o zi leșietică; după aceea nourii se îmbulziră iar, învâlmășindu-se.

Astfel a venit asupra codrului cel dintăi glas al toamnei. Vîntul se domoli încet-încet, stîngîndu-se sub cercul soarelui, cătră mările de la sud și cătră acea Spanie depărtată la care cugeta, cu sufletul împovărat de mihnire, doamna Genoveva.

Gelo se sculă în ziua a treia și dădu ocol locului, adunînd căldură în blană, apoi veni lîngă stăpînă și linse mînuța copilului. În peșteră era o lumină lăptoasă, mai dulce decît cea de-afară cernută prin nouri de cenușă.

— Ce este, Gelo? te duci la vînat? întrebă doamna Genoveva.

Zăvodul se gudură sub mina ei, scîncînd cu prietinie. Era hotărit să se ducă la vînat. Pădurea era umedă și, după zilele rele, toți iepurii trebuiau să iasă flămînzi din covruri. Dădu întăi ocol peșterii, amirosînd proviziile și blănille, ca și cum-ar fi fost răspunzător de ele, apoi ieși prin laturea îngrămădirii de splni și țepi care închideau intrarea. Cîteva vîrfuri clumpăvite de brad astupau această trecere în vremea nopții. Cum se făcea ziuă, doamna Genoveva le trăgea la o parte. Uneori și cinele singur se năcăjea să facă lucrarea aceasta, apucînd cu gura uscăturile și silindu-se să le înlătore. Nu putea ajunge la deplin sfîrșit și se trudea gemînd și gîfînd. Stăpînă-sa nîdea și-l ajuta, alegînd și terind crengile din încheștările în care se țineau. Îndată calea se elibera și Gelo era fericit de izbîndă. Admira puterea doamnei Genoveva și, în

același timp, era încredințat că fără el nu s-ar fi putut face nimic.

Ajuns sub cerul pădurii, cinele își scutură blana, după aceea înălță nasul, întrebînd adierile. Porni la vale cătră pîrau și luă în lung malul, în cursul apei. Din cînd în cînd se oprea și trăgea în el, prin nări, cunoștință deplină despre tufişuri. Dar domeniul lui nu era aici, ci mult mai la vale, într-o poiană largă, unde iepurii aveau sate și ieșeau noaptea la lună ca să se alunge, să se zbhenguiască și să se ridice unul asupra altuia la luptă, în două picioare.

Așa merse un timp, pînă ce zvonul apei se domoli. Acolo se forma un ochi de cer în cupa unei stînci. Gelo își observă, cu aceeași atenție neconținut nouă, imaginea răsturnată. Era poate un dușman, — ceva ca din vis. Știa că, dacă se retrage, dușmanul dispore. Deci îl făcu să dispară și coti pe o potecă. Nu era o potecă bătută, ci o potecă de mirosuri de jivine. Fiecare miros era un nume.

Dintrodată se opri, ascuțindu-și urechea. De cealaltă parte de pîrau urcau vînători la deal. Coti într-o parte prin tufe, sub vîntul lor. Ii cunoștea. Era o familie de lupi: mama și cu trei lupani. Ei umblau mai mult de cealaltă parte de pîrau; acolo era domnia lor. El umbla mai mult de partea asta. Însă de multe ori se nimerea să-i abată cîte-un iepure din hăituiala lor și el sta în hătașul cel bun, așteptînd. Acuma însă el dădeau altfel de glas: se chemau cu icnituri înăbușite. După iepuri slobozeau ascuțit chefniri rare. Urmăreau deci altceva.

Gelo stătu în preajma lor o vreme, căutînd să-i deslușească. Nu-i mai auzi chefnînd. Se duceau repede ca niște demoni, fără să facă nici un zgomot pe pămîntul moale și pe covorul umed.

— Unde s-or fi ducind? se întreba, neclintit, cînele. Au undeva o treabă grabnică, în care nu mă pot amesteca. Avem rînduielele noastre. Pe lîngă asta, ei sînt mai mulți decît mine.

Își urmă poteca și-i lăsă să se ducă la deal.

Haita cea bătrînă, cu urechea dreaptă zdrențuită, își purta lupanii spre un loc bine știut și bine împresurat de cercetările ei. O cerboaică fălase un pui tîrziu într-un ponor, sub un fag vechi. Dacă-și răs-firă vînătorii așa cum trebuie și dacă atacă toți odată cu putere, la un semn, atunci trebuie să cadă sub colții lor și ciută și pui. Ea știa sama unui asemenea vînat. O ciută n-are coarne, n-are deci cu ce se apăra. Dacă-i la vreme asupra ei, i s-anină în grumaz, îi rupe beregata și-i bea cel dintăi sînge.

Unul dintre lupanii, cel din stînga ei de lîngă pîrau, se opri ca să linchească apă dintre pietrele din margine. Scînci căscînd, cu lenea lui obișnuită. Haita cea bătrînă o luă spre el pieziș, îl ajunse, îl izbi cu pieptul și-i dădu o lovitură de colț în ceafă. Lupanul rînji și hîrîi. Lupoaica îi repezi a doua lovitură; el se supuse plecînd botul și o luă tăcut la deal, în copce, pe drumul care-i fusese hotărît.

Aproape de ponor, haita se opri și se lipi cu pîntecel de pămînt. Lupanii o observau din preajmă. Se opriră și ei la fel. Stătură așa pînă ce începură a suna iarăși în crengi țîrîiri de paseri, și pînă ce bătrînei îi veni în nări miros călduț de lapte. Acuma era vremea cea mai bună să stringă împresurarea, căci puiul zbătea ugerul și mama îl lingea în lungul spinării.

Deci porniră nesimțit, ca niște transformări ale umbrei, oprindu-se și înaintînd iar, pînă ce, din patru părți, cu toții auziră mugetul dulce al mamei îndemnîndu-și vițeluşul.

Atunci haita cea bătrînă chelălăi scurt un îndemn și cu toții se năpustiră asupra fagului. C-o zbatere înfricoșată și c-un răcnet care i se stinse în gitlejul dintrodată întins și încordat, ciuta se smulse din locul ei și săltă printre tufe, cu capu-nălțat, ca să atragă asupra ei atacul. Puiul rămase lipit de pămînt între frunzișuri, ca o blăniță ruginie.

Înainte cerboacei se înfățișă dintr-o lature lupanul cel însetat. Din pisc, cerboaică sări peste el într-o arcuire măreață. El se tupilă la pămînt, uimit. Din urmă, lupoaică urlă cu mînie, azvîrlindu-se crîncen pe urma ei. Dar era prea tîrziu.

O alungau lupoaică și doi din lupanii. Rămaseră curînd în urmă, chelălăind și adulmecînd. Apoi se întoarseră asupra cuibului. Acolo găsiră pe lupanul cel leneș îndîrjit asupra puiului. Îl rupseseră la gît, îi lempăia și-i clefăia sîngele. Sprijinindu-și labele de dinainte în leșul lui, îl trăgea cu colții, vîind să-l rupă într-o mie de bucăți și să-l înghită în același timp dintrodată. Vițeluşul atîrna într-o parte, cu botul negru și ochii umezi, și palpita încă. Cum năvăliră și ceilalți, căzură întăi asupra leneșului, bătîndu-l; apoi dintrodată își infipseră colții în pradă, slîrticînd-o în patru părți.

În vremea asta, cerboaică fugea. Din cînd în cînd se oprea, înălța capul, asculta în urmă. Semnalele urmărilor conteniseră. Știa că era alungată din cea dintăi clipă; aștepta îndemnurile cunoscute de glasuri, care sună prelung sub bolta pădurii. Lupii vînează ca și cîinii oamenilor. Adulmecă și merg pe urme, dînd semnal. Pădurea tăcea în jurul ei. O porni iarăși la fugă spre vale, speriată de acea tăcere.

Făcu un ocol larg; după aceea, cu mare fereală, oprindu-se și pornind iar, începu să suie clina prin

alte hățașuri. Toate druniurile o duceau spre același sălaș al puiului. Dar regiunea era încă primejduită și stătu un răstimp îndelungat neclintită, în marginea unui luminiș, amestecată cu trunchiurile copacilor. Tîrziu îndrăzni să înainteze, cu aceeași fereală și cu aceeași luare-aminte a tăcerii.

Două luminiți îi jucau în ochi și blănița ei avea înfiorări. Era vremea cînd puiul trebuia să-i ușureze ugerul. Se oprea, ca și cum l-ar fi așteptat să-i treacă sub pîntece. El însă nu era acolo, rămăsese în altă parte. A rămas în salașul lui, lipit de pămînt, ș-o așteaptă. Trecu spre fag și se opri iar în preajmă însă încă departe, cu urechea atentă, cu nările înfiorate, cu toată ființa pătrunsă de amenințarea unei primejdii. Iși dădu samă tîrziu că vînătorii plecaseră și boarea zilei spălase urmele lor. Se apropie mai tare și mugi blînd, abia auzit. Puiul nu răspunse și nu veni. Dar nu se înalță nici un strigăt de dușman. Ea îndrăzni să se apropie deplin; dădu numai peste stropituri de sînge.

În aceeași clipă, din urmă sunară chelălăiturile lupilor. Îi găsiseră deci urma și iar o căutau. Unde era însă puiul ei? Trebuia să-l afle. Toată ființa ei îl cerea. Fierbea în fiori și-l cerea, să-i deie dreptul vieții lui.

Cu lumini de sînge zbatîndu-i-se sub pleoape, ciuta făcu iar săritura dintăi. Instinctul o ducea sigur spre salvare, amestecînd și încălecînd urmele și mirosurile. Dar cum toată făptura ei cerea puiul, obiceiul altor ani o făcu să încline spre pîrâu și spre adăpostul vechi al peșterii. Acolo o supsesse cel dintăi vițel, care acuma-i cerb cu coarne în cinci crengi.

Suffind aburi fierbinți, ciuta făcu iar saltul cel mare peste pîrâu, intră în poieniță și pătrunse în peșteră. Acolo se opri tremurînd, mirosi în juru-i și gemu.

Văzu, în lumina lăptoasă, o ființă omenească. O ținea cu ochi buni și înlăcrămați. N-avea, în înfățișare nimic dușmănos. Se simți o clipă supusă acelei priviri. Apoi avu un spasm de săritură îndărăt. În gura peșterii apăruse cinele cu coamă de spini. Voi să se zvîrle înainte.

— Gelo, fii cuminte, porunci șoptit doamna Geneveva. Culcă-te la pămînt. Pe ciuta asta ne-o trimete Dumnezeu. Copilul se uită la ea și se bucură.

Cuvîntul acesta moale, supunerea și îmblinzirea cînelui și, mai presus de toate, instinctul fără greș țintuiră pe sălbătăciune în loc. Nu izbi cu capu-n stîncă, nu îndrăzni să se prăpăstuiască spre ieșire. Avea în ea ș-o fierbințeală bolnavă, a cărei ușurare o cerea de la umbra puilor acelei peșteri.

— Ce s-a întîmplat cu tine, ciută? o întrebă doamna Geneveva. Te văd slăbită și subțiată și fără pui. Te-au atacat răii și ți l-au furat? Ș-acuma îl cauți! Iar Dumnezeu te-a trimes ca să te ușurezi de lapte la acest prunc al său.

Mîngîind sălbătăciunea, doamna Geneveva o îmblînzii. Apoi îi pipăi ugerul și-l găsi virtos și fierbinte. Trase de lîngă focul adormit în spuză o ulcică și, cu degete delicate, începu să mulgă cerboaiica. Animalul simțea o ușurare ș-o dulceață în toată ființa și, întorcînd capul, mugea încetîșor și voia să lingă tîmpla femeii, cum își lingea vițelușul. Dar încă mai avea într-însa un rest de sfială.

Cinele dormita la gura peșterii și copilul repeta o silabă nedeslușită, ținzînd spre ea mînuța-i albă.

XIV

*A venit un poet înțelept,
Mi-a cîntat bucuria luminii,
Sufletul meu s-a îmbrăcat în raze,
Comunicînd cu Acel pe care în
alt chip
Nu-l pot cunoaște.*

Acest semn nou al lui Dumnezeu luminează și mai mult sufletul doamnei Genoveva în noaptea gîndurilor și amărăciunilor ei, întărind-o pentru viitor. Argumentul vieții ei era copilul; — altfel, legătura sa cu Sigfrid și cu lumea fiind căzută, ar fi putut să-și plece fruntea și să se ducă fără murmur și cu ochii închiși acolo unde se duceau frunzele pădurii. Treceau vînturi, ca suflări ale durerii, și podoaba crengilor cădea, sunînd pînă-n fundul sufletului său. Vîrtejuri de foi galbene fugeau tremurînd, căutau un adăpost, se alinau într-un fund de rîpă ca într-un țintirim și dintrodată, într-un amurg de liniște, pluteau asupra lor funigei și fosfene. Asupra lor era veșnicia morții și a renașterii; iar în sus, cătră plai, întunecimea brădetului, simbol îndoielnic. Destinul său — cugeta doamna Genoveva — era să cadă undeva, și de lingă ea să se înalțe, ca un brăduț din foi moarte, un nou Sigfrid asemănător celui din legendele cele vechi ale Nibelungilor, care să ridice braț puternic împotriva răilor și să stea în lume ca un răzbunător al mamei sale. Ea îl visa astfel în viitor, încununat de raze, înfățișîndu-se la castel și rostind soțului ei vorbe potrivite, care tremurau și se alcătuiau încă nedeslușit în sine.

Pentru această izbîndă a dreptății ei Domnul Dumnezeu îi mai trimisese un semn. Se temuse întruna de amenințarea iernii. Acuma începea să se teamă mai puțin. Cugetînd îndelung, înțelegea că nu trebuie

să se teamă deloc. Totuși nu putea să alunge deplin din sufletul ei umbra.

Aștepta iarna și grămădea în peșteră cele din urmă provizii. Ciuta se lăsa, mulsă de două ori pe zi pentru puiul ei cel nou, dar doamna Genoveva n-avea încă siguranța că o va supune deplin. O vedea încă neliniștită, căutînd ceva pierdut, atrasă ca de o putere spre desimile pădurii. Firul acelei puteri se rupea deodată și iar o vedea întorcîndu-se. Doamnei i se părea că vine anume să-i alăpteze copilul. Incet-încet se statornici în peșteră. Ca unui animal domestic, stăpîna îi alcătui și ei, în băătăura locuinței, provizia de fin pentru vremea rea.

În cele din urmă zile blînde se produse evenimentul care o întări și mai mult pe doamna comitesă în credința că se afla pe calea unui destin dumnezeiesc. Umblînd după alune, jir și hribi, se opri în marginea de cătră soare a poienii, aproape de pirău. De-acolo vedea gura peșterii, focul, cînele și copilul așezat în sus, între blăniți. Erau clipe de pace, cînd pădurea rărită, parcă stătea și ea ascultînd cu puține frunze rămase și privind cu ochi de goluri. În aceste răs-timpuri doamna Genoveva simțea că este ceva în juru-i, un susur misterios, pe care-l bănuise și-n alte dăți, încă din vremea verii, și-l lăsase să treacă. Acuma luarea-aminte îi era chemată din nou și nu înțelegea despre ce putea fi vorba.

Deodată, în acel ceas al liniștii de toamnă, înțelese. Ochii ei, înălțîndu-se, văzură deasupra, între poiană și cerul curat, zbor de albine. În timpul verii tot văzduhul suna de gîze și în aer se încrucișau mii de zboruri. Acuma toate erau căzute, implinindu-și rolul. Numai aceste harnice gospodine mai umblau după

apă și după rășină. Iși astupau crăpăturile și urdinișurile, pregătindu-se și ele de iernat.

Cu luare-aminte mama le urmări, nădăjduind încă o comoară pentru fiul ei. Le găsi locul într-o scorbura de fag. Era sus, dincolo de furca copacului. Doamna Genoveva cunoscuse, în această împrejurare, că are o putere și o agerime pe care nu și le bănuia. La nunta ei se minunase de agilitatea acrobaților italieni. Acum văzu că poate îndeplini și ea numere vrednice să fie văzute. N-avea însă spectatori decît vereriții, dar ele puteau și știa ceva mai mult. O priveau din crengile de sus, aproape imblinzite și obișnuite cu această ființă nouă a pădurii.

Doamna aplecă urechea și ascultă murmurul roiului. Scorbura se prelungea în sus. Lucrătoarele se urcaseră în creierul știubeiului lor, dar fagurii se coborau pînă jos, la deschidere. Pipăindu-i, doamna Genoveva îi găsi plini, dar simți și fulgerul unui ac. Cunoștea din copilărie durerea aceasta care săgetează pînă la ceafă și pînă la inimă. Acuma o îndură cu tărie, închizînd ochii. Cu luare-aminte scoase din virful degetului celui mare de la dreapta acul și gustă picătura de miere rămasă în același loc. Avea parfum și gust de floare de tei, și era călduță : avea încă în ea soare.

Coborînd, se întoarse lingă copil la foc și stătu mult pe gînduri, plănuiind cum să-și scoată partea ei și unde s-o depoziteze. Indată luă o hotărîre, căci în tot ce-o înconjură nimic nu era fără rost și fără soluție. Căută în peșteră, în perețele de stîncă, o scobitură pe care o știa. În șiraguri nesfîrșite de ani picături de apă bătuseră în vatra înclinată și săpaseră un început de cupă. Doamna Genoveva adînci calcarul c-o piatră mai dură, îl spală și-l curăți cu îngrijire. A

două zi își alcătui meșteșugurile așa cum își aducea aminte că văzuse cîndva, în copilărie, la prisăcari bătrîni. Iși ascuți bine cuțitul, aprinse putregai, își învăli obrazul și se sui iar la roi. Il prîgoni cu fum în susul scorburii și-și luă partea care i se cuvenea. N-avea nici un drept scris : avea însă dreptul copilului, care era mai tare decît orice.

A doua zi după acest furt, hrăniți cu dulceața luminii și a florilor, stăteau ea și copilul în mîngîierea soarelui auriu. Avea în trup o odihnă deplină, un echilibru pe care parcă nu-l mai simțise pînă atunci. Cerboanca rumega în laturea peșterii. Cînele dormita lingă foc. Nimene nu făcea nimic ; toți incorporau soare. Doamna Genoveva avu credința că ziua aceea era o duminică. Încă din închisoarea castelului pierduse socoteala timpului. Acuma o începea iar, cu semnul pe care-l avea de la Dumnezeu. Se hotărî să zgîrie pe un colț curat de stîncă aceste zile ale vieții ei nouă. Și fiecare duminică nouă s-o serbeze la fel, odihnindu-se cu pace și cugetînd la Stăpînul văzutei și nevăzutei. Acea zi se întîmplase a fi o marți în 28 septembrie. Cu toate acestea Dumnezeu a binevoit să fie o duminică. Duminici au fost și toate celelalte marți care au urmat. După socoteala lor, doamna Genoveva prețuia creșterea lui Benoni. Ca dovadă că nu putea fi decît o duminică și nici într-un chip nu putea să se înșele, veni pe o crenguță de singer, aproape, un stiglețel. Cîntă repede un cîntec vioi și scurt și se duse pîlpîind cu aripioarele-i stropite roș. Nu trecu mult și se întoarse iar. Ii sticleau mărgelele ochilor. Iși deschise pliscul fin și începu să fărîme în mîrgăritare și fiori alt cîntec. Țupăi mai sus pe crenguță și cîntă iar oaspeților.

Il băgase de samă copilul, căci pentru el se înălțase.
— Puiu... îi dădu lămurire doamna Genoveva.

Copilul răspunse c-un sunet. Iși închipuia că repetă cuvântul.

După ce se duse stigletele, veniră alte ființi din pădure la priveliște și petrecere. Trecură țărți și gaiți. Aceste paseri spionau întruna peștera de cităva vreme. Se așezară în crengi veveriți castanii cu cravată albă. Iși schimbaseră blănița, fără îndoială, fie că era sărbătoare, fie că suna vestea de apropiere a iernii.

Când sosi amurgul, filfiiră cu aripi de puf huhurezii și buhnele. Și aceste paseri mari leneviseră în odihna duminicii. Acuma, trecând în zbor aproape, le luceau ochii de lumina focului. Liliicii se izbeau în linii rupte, ca și cum se zbăteau în unghiuri de cristal. Și mai sus lunecau tăcut sitari, ca alți liliici enormi.

Deodată, deasupra brazilor și a fagilor sunară glasuri de cocoare și filfiiri. Era un convoi care se lăsa în tăul din vale. Trecuseră și poposiseră acolo cocoare și în alte seri de toamnă. Ospătau, slătuiau, se hodineau și-și ciuguleau penele. Doamna Genoveva știa că se duc la apa Nilului.

Când se întinse noapte deplină, prinseră a cînta pe sub cer găgăiri de găște. Se duceau cîrduri după cîrduri. Curgeau fără întrerupere, în zboruri etajate, glăsuind nevăzute. Așa treceau în fiecare noapte, venind dinspre Carul mare și plutind pe sub Găinușă, spre alte stele, ale sudului.

Astfel doamna Genoveva intră în prima iarnă, c-un sentiment de încredere și siguranță.

Când sosiră viforurile cu zloată, se închise în peșteră și ținu focul neconținut treaz. Pădurea vibra ca

o orgă a marei întristări, căci se oprea pulsația unei generații. Dar doamna Genoveva simțea viața în inima pădurii, cum o simțea în sine și în copil. Zilele picurau sure una după alta; însă miracolul renașterii sta în toate.

Provizia pe care o adunase cu disperarea grijii îi ajunsese și-i prisosi. Ciuta se domestici deplin. Oaspeții care-i vesteau duminica se ținură credincioși în tot cursul iernii în zilele cu soare. Binevoi Domnul Dumnezeu să nu deie în acele locuri o iarnă aspră, ocrotind astfel pe mamă și pe fiu. Izvorul avea o limpeziciune ș-un sunet de cristal. Cătră el, cu oalele, în înbrăcămintea-i bizară de piei, se ducea doamna comitesă în fiecare dimineață și-n fiecare amurg.

Gelo își agonisea vînatul în văiugile de aproape. Acuma numele vînatului îl putea ceti și pe urmele însemnate în pojghița de omăt. Il urmărea și cu nările, dar îl cetea și cu ochii. Căci urma lor iepurii obișnuiesc a o pune cu trei semne: două pentru labele de dinainte și unul pentru labele de dinapoi. O scriu așa în lungul unei costișe ori a unei poteci. Apoi cum începeau minciunile, cu zigzaguri, încrucșări, întoarceri, adică iscălitura și parafa, zăvodul știa că se apropie de locul de popas al iepurelui care-i era destinat pe acea zi. Sta atent. Căuta înainte și era gata să se repeadă în urmă. C-un salt, animalul se arunca spre un vîrf de rîpă, dar cădea sub colț și sub ragilă înainte de a face copca a treia, căci Gelo îl avea în nas și-l știa că-i acolo; îi simțise destinderea de arc și-și încordase și el mușchii în direcția anumită.

Cînele își aducea triumfător trofeul la peșteră. Indiferența pe care o avea el pentru moartea altei ființi, o avea întrucîtva și doamna Genoveva. Luminatul

duce Valentin, părintele său, avea obicei să spuie din când în când, că mai ales acest vînat al dihăniei care se chiamă iepure este poruncit de Dumnezeu, deoarece altfel s-ar înmulți așa de cumplit încît ar coplesi pe om și l-ar roade ca pe iarbă și ca pe arbor. Conștiința acestei datorii a omului și a tovarășului său cînele începea să treacă și-n prunc. Benoni se veselea de cîte ori vedea pe Gelo sosînd c-un iepure și depunîndu-l lîngă foc. Ii plăcea și cum s-așează vînătorul pe labele dindărăt și gîfiiie, cu limba scoasă și cu gura mare deschisă. Inchidea ochii de plăcere cînd copilul îl atingea cu mîna.

Cînele cunoștea de stăpîn pe copil și aștepta să-l vadă umblînd în picioare, ceea ce se și întîmplă cîtră începutul primăverii.

XV

*Prin tine, copile, merg spre
Dumnezeu
Și spre veșnicie.*

În vremea negurii și a somnolenței de iarnă, doamna Genoveva cugeta ades la situația ei tragică. Dorea s-o descopere în pustia ei un grup de vînători ori de meșteri lemnari, care s-o îndrumeze apoi spre depărtata țară a Brabantului. Acolo și-ar fi salvat deplin copilul și viața. Vîsa uneori și o hotărîre îndrăzneată pe care ar lua-o într-o zi, odată cu întoarcerea timpului frumos: să evadeze din codru spre lume, căulîndu-și singură scăparea spre miazănoapte. Dar îndată după aceste gînduri și visuri i se ridicau în față îndoielile. Putea fi ea sigură că, în afară de

acest sălaș ce-i fusese hărăzit, n-o pîndea pieirea? Făcuse un jurămînt grozav pe crucea unei săbii, pe semnul morții ei, pe singele lui Hristos, pe viața copilului. Domnul Dumăzeu o ocrotea aici. În afară de acest loc, de acest legămînt și de această ocrotire, nu putea fi decît în primejdie. Astfel, cînd copilul se ținu pe picioruțe și-o privi rîzînd, venind cu mîinile întinse cîtră ea, această nouă bucurie spori o credință care lua formă tot mai deslușită în ființa ei. Dumnezeu binevoise ca acel copil să fie, cu vremea, sprijinul și izbăvitorul ei. Căpușorul acela cu păr balai era soarele viitorului. Strălucea în peșteră, sub strugurii de flori ai stalactitelor, ca însăși lumina Domnului.

Soarele se întoarse biruitor în zodia berbecului ca un simbol al acestui adevăr. Pădurea începu să fumege, iar larma pîrăului crescua. Doamna Genoveva auzea din peșteră acest cîntec al apelor. După furtuni și zloate, fuseseră fixate de îngheț în regiuni mai înalte. Acuma se întorceau iar la cîmpie, ca să fecundeze raiurile florilor. Zvoneau spumînd; însăși spumele și zvonele lor erau un fel de flori ale acelei pustii.

Veniră pițigoii în gura peșterii, sticlîndu-și ochii în lumină și cîntînd frîntura lor de melodie, care anunța acest mare eveniment al renașterii. Cîntecul lor era numele soarelui nou. Ii înțelegea și Gelo care dormita în bătaia razelor și clipea într-o somnie plăcută.

Neconținut și nesimțit pădurea își schimba colorile. Iar într-o noapte, pe un vînt mare de la sud, sosi o ploaie viforoasă și caldă. Dimineața vîntul contenise și codrul sta neclintit, scînteind diamante. Mugurii fagilor se umpluseră și se rumeniseră. Doamna Genoveva găsi în apropiere cele dintăi flori albastre.

Subt acest semn al nădejzii — căci în flori era albastrul ochilor copilului — doamna comitesă își petrecu anul al doilea al pustietății. Supusă poruncii, aștepta o altă minune, în care bănuia pentru sine o bucurie fără samă. Munca zilelor, pregătirile proviziilor, născocirile nouă pentru îmbunătățirea vieții, raporturile cu ciuta și cu Gelo, îngrijirile știubeiului din furca fagului, toate erau subordonate acelei nădejdi. Timpul își bătea pulsațiile în inima ei care aștepta. Convoiurile de paseri călătoare trecuseră pe sub cer întorcându-se de la sud, pădurea dădu flori, apoi își incheie roduri. Toate evenimentele mărunte, toate dramele, toate petrecerile sărbătorilor se urmară ca într-un vis pînă la altă primăvară cînd, în sfîrșit, Benoni putu lega vorbe și da răspunsuri mamei sale.

Ș-acesta era un rod al suferințelor și al statorniciei. Doamna Genoveva îi gustă toată dulceața. În sfîrșit, i se alcătuia feciorul așa cum îl dorise. Stătea drept ca o stebă de floare, se mișca mlădios și pronunța vorbele cu gravitate. Deocamdată încă se înșela asupra înțeleșurilor și se socotea în drept să scornească și el cuvinte: asta însă nu putea să fie decît o petrecere delicată pentru mamă. Copilul se forma repede; avea în el lumina soarelui liber și agerimea sălbătăciunilor pădurii. În el toate darurile păreau grăbite și accentuate, eăci fusese nedreptățit la naștere și sosise pe lume ca un șeptelici neisprăvit și firav.

Era acum de trei ani și vorbea cu Gelo la gura peșterii. Cînele îi răspundea clipind din ochi. Doamna Genoveva asculta fasonînd un ac grosolan dintr-o așchie de corn. Ciuta hodinea mai la o parte, în bătaia soarelui, culcată cu puiul cel nou lîngă coapsă.

— Gelo, zicea Benoni, ieri am fost cu tine în locul nostru, pe pîrâu la vale, ș-am căutat florile noastre, însă nu le-am mai găsit.

— Știu, răspunse tăcut cînele. Au fost și nu mai sînt.

— De ce au fost și nu mai sînt?

— Florile trec, interveni doamna Genoveva, căci așa-i rînduiala lor; și nasc altele.

— Intr-adevăr, am văzut altele sub pădure. Erau mai mari și roze, ca obrații domniei tale.

— Acelea-s flori de răsura, copile.

— Așa se chiamă?

— Așa.

— Pînă în ziua asta de ce nu s-au arătat? Căci eu nu le-am văzut niciodată.

— Ele erau, Benoni; însă nu erai tu, acolo, în alți ani.

— Și mîni n-au să mai fie?

Mama zîmbi. Cînele clipi iar din ochi.

— Știu. Le face Dumnezeu noaptea și le așează acolo. Nu le poate face pe toate dintrodată și le face pe rînd.

Mama aprobă. Cînele clipi iar din ochi.

— Tu ce zici, Gelo?

— Și eu zic că altfel nu poate să fie.

Copilul se gîndi iar un timp, cu gravitate.

— Ce mai este? îl întrebă doamna Genoveva, plină de iubirea lui ca de primăvară.

— Iată ce mai este. Domnia ta, mamă, mi-ai spus, într-o sară, o poveste frumoasă, cu fiul lui Dumnezeu care a venit între oamenii cei răi, să-i facă buni. L-a trimes tatăl său din cer pe pămînt. Din pricina acelor oameni răi am fugit și noi aici. Și cum l-au prins acei oameni răi, l-au răstignit și l-au omorit. Dar el a

înviat și s-a suit iar în cer la tatăl său și la maica sa. Cîteodată însă iar vine pe pămînt, nu-i așa ?

— Cred că vine.

— Domnia ta, mamă, nu l-ai văzut niciodată ?

— Ba da ; l-am văzut în vis și-n rugăciune.

— Eu l-am văzut chiar în dimineața asta, în lac. Doamna Genoveva se miră.

— De ce te miri, mamă ? L-am văzut și era așa cum mi-ai spus domnia ta. După ce m-am uitat la acele flori de răsură, am venit la pîrâu, pe urmă am coborît mai departe, pînă în locul unde se adună apa. Mi-ai spus să nu m-apropii, căci sînt mic și pot să cad. Astăzi sînt mai mare și nici nu mă tem. M-am apropiat și m-am uitat. M-am mirat întâi că văd apa stînd. Pe urmă am băgat de samă pe fiul lui Dumnezeu. Semăna puțintel cu domnia ta. Se uita la mine și zîmbea, cum zîmbești domnia ta.

— Ai dreptate, copile. De data asta a fost fiul lui Dumnezeu. Avem să mergem amîndoi la malul lacului. Chemăm între noi și pe Gelo și ai să vezi altceva.

— Apoi am văzut și pe Gelo în lac ; dar acela era al lui.

Doamna Genoveva cuprinse și aplecă fruntea lucie a copilului. Îi sărută ochii ca floarea de inișor.

Era și ziua aceasta a sfatului o zi de duminică. Sosiră cîntăreții și veverițele și soarele vibra cu putere în poiană. Copilul simțea nevoie să știe toate. Numele acelor glăsușoare, numele blănișilor, a arborilor, a lianelor, a florilor, a gîzelor. Ostenit de vorbă, pe urmă începu să dormiteze. Pe coama pădurii sosi deodată vîntul, cu șuiet sonor. Acesta era alt cîntăreț. Cu ochii pe jumătate închiși, Benoni voi să-i știe și lui numele.

— Acesta e vîntul care se chiamă austru... îi zise doamna Genoveva. Vine de pe mările de la miazăzi.

— De departe ?

— De departe.

— Poate de acolo de unde mi-ai spus că stă tatăl meu în război cu oamenii necredincioși.

— De acolo.

— Eu am văzut în vis pe acei oameni necredincioși, mamă. Au bot de vulpe și un ochi în frunte. Din pricina lor trăim noi despărțiți de tatăl meu. El îi tăia cu sabia. Avea o sabie de foc.

Doamna Genoveva oftă, cu ochii în lacrimi, plină de o amară fericire.

— Așa suna războiul și glasul păgînului, cum sună acuma vîntul. Deci austrul vine de-acolo.

Se învăluiau nouri grabnici cătră soare. Toate aceste lucruri nouă trebuiau lămurite copilului, căci el era în primul an al înțelegerii proprii ș-al experienței. Curînd sosi, pe vînt, ploaie ; trecu duruînd pe văi și stătu și vîntul. Soarele reveni. Apoi se arătă curcubeul cătră răsărit.

— Curcubeu... murmură copilul. Așa era sabia aceea a părintelui meu, pe care am văzut-o în vis. Era așa cum mi-ai povestit domnia ta despre oșteni de demult, viteji ca tatăl meu. Mai spune-mi, mamă, povestea cu balaurul, cu Sigfrid și cu faurul cel bătrîn care trăia într-o peșteră sub pămînt ș-a bătut c-un ciocan greu o sabie mare. Tu știi, Gelo, că se chiamă curcubeu ?

— Știu, clipi cînele.

Copilul ascultă cele dintăi accente ale poveștii vechi, apoi adormi, rezemat de pieptul mamei.

XVI

*Mamă, hai să vorbim de rău oamenii,
Căci noi sintem altceva.*

Educația unui așa copil se dezvoltă, fără îndoială, altfel decât în cetățile oamenilor. Trupul lui, scaldat ades în apa șuvoiului, era curat și fraged, dar în același timp avea o carne virtuoasă, cu pielea brunată de soare și bătută de vânt. Imbrăcămintea îi era din pielcele de iepure și de vâțui, potrivite și încheiate pe piept și șolduri. Brațele și picioarele îi erau goale în vremea sezonului cald. Umbla desculț și i se formase un fel de talpă de corn, în care nu pătrundeau ghimpii și ciulinii. Se cățara cu ușurință pe copaci, fugea cu repeziciune, se tira eu agilitate în patru labe. Făcea sărituri și întoarceri ca oricare dihanie a pădurii. Avea miros pentru toate emanațiile și privire pătrunzătoare pentru semiobscuritate. Era o ființă care stătea cu totul altfel decât semenii săi în fața lui Dumnezeu. Învăța să descifreze lumea din alte fețe ale ei, decât cele cunoscute copiilor de rînd. Mirosurile și colorile aveau semnificații precise. Glasurile paserilor erau chemări și răspunsuri, nu sunete vagi. Fiecare vecin, veveriță, corb, alunar, vulpe ori jder era identificat; avea nume propriu. Direcțiile vîntului, murmurul albinelor aveau schimbări și corespondențe, ca și toate celelalte glasuri și ecouri ale codrului. Din tot ce era bogăția pădurii învăța a cunoaște ce-i bun: fructele, ciupercile dulci, rădăcinile. Era deprins să cunoască și veninurile și să se ferească de ele ca de niște vietăți rele. Acestea erau încă mai primejdioase decât lupii și rîșii, căci pentru fiare avea pe Gelo, avea luga, peștera de aproape, ochiul și mirosul, pe cînd veninurile aveau o viclenie

ascunsă și tăcută. Încet-încet deprinse și ceti toate ale pămîntului, ale apei și ale pădurii. Află și numele paserilor străine care călătoreau prin cer. Cunoscuse luceafărul de sară și steaua dimineții. Ascultă în zori de ziuă, într-o poiană ferită, sub brațul maicei sale, chemările găinilor sălbatice. Cunoscuse negura toamnei și mușcăturile iernii. Cunoscuse și altceva — nedeslușit și fantastic: lumea care era dincolo de pădure și de orizont, lumea din pricina căreia suferise mama lui, oamenii răutății, împotriva cărora pregătea el neconținut o pedeapsă. Își întocmea în fiecare anotimp o lance dintr-un vîrf de brăduț, pe care o ascuțea și o pîrlea în vîlvătaia focului. Aștepta să dobîndească ș-o sabie de la faurul cel de sub pămînt și din poveste.

Într-un rînd se suia la deal din cupa de devale a pîrăului. Se scaldase sub lumina puternică a amiezii. Ca de obicei, cînele nu arătase plăcere pentru asemenea joc. Stătuse la mal pe partea de dinapoi, sprijinit în labele de dinainte și-i urmărise în tăcere zbeagirile în unda limpede. Copilul evolua grațios, ca-ntr-un element al lui. Din cînd în cînd se cufunda și privea cu ochii deschiși pietrele fundului. Trecea ușor pipăind stîncă și mîlul și încerca să prindă păstrăvi, pitiți lîngă lespezi. Îi scăpau, căci avea mișcări pripite și maică-sa îl învăța neconținut că trebuie să-și lungească degetele spre ei, să-i pipăie și să-și strîngă mîna ca un clește asupra branchiilor. Încerca neconținut de cîtăva vreme această vînătoare și nădăjduia să izbutească într-o zi și să ducă mamei lui unul din acei pești argintii punctați cu fum și sînge.

— Mîni am să prind! hotărî el lui Gelo, trăgîndu-și pe trup blănița.

Cînele bătu din coadă cu simpatie. Și el era sigur de asta.

Acuma se duceau la deal.

— Stăi! îi zise tovarășul.

Benoni se opri atent, aducînd lancea cu vîrfu-i negru în sus. În fața lor aveau tufe de zmeură pe care doamna Genoveva le descoperise întăia oară. Dincolo de tufe era un colț de pajiște, luminat de un snop de soare. Prin iarba tînără umblau cu mare vioiciune, subt unghiul de lumină, pușori de găină sălbatică. Erau negri și aveau la ochi inelușele de mărgean. Cloșca dădea din cînd în cînd chemare de subt o tufă de alun.

Copilul socotea că Gelo privește și el puii și cloșca. Deci îi plăceau și cînelui, cum îi plăceau lui. Însă Gelo nu vedea. El simțea altceva. Îi dăduse veste în nări adierea caldă a zilei:

Dintrodată, în colțisorul tainic al paserilor izbucni vulpea ca și cum ar fi căzut de sus. Dar mai degrabă părea că a săltat din pămînt. Se năpusti asupra puilor și înhăță trei, unul după altul. Cloșca cîrcii ascuțit și se zbătu în sus în crengi, iar puii într-o clipă se făcură nevăzuți în frunzare. Fuseseră toți acolo. Nu mai era nici unul.

«Trei sînt în vulpe», cugetă Benoni. Vulpea era un dușman ș-un hoț. Prejudecata aceasta și-o însușise de la maica lui, împreună cu multe alte învățături.

— Gelo! șopti el cu hotărîre.

Îi cerea ajutor. Cînele se hotărîse singur. Nu din pricina puilor de găină; dar din pricină că avea în el, pe lîngă instinctul obscur, și motivele stăpînului său omul. Se izbi în tufe. Vulpea se frămînta încă în preocuparea ei, cercetînd în juru-i cu ardoare. Gelo căzu asupră-i năprasnic. O doborî și-o zugrumă. Străbătu după el și Benoni, cu lancea aplecată.

Chelălăiturile dihaniei sunaseră pînă sus, întovărășite de mormăirile de tunet ale zăvodului. Dăduse strigăt de război și vînătorul cel mic.

Se auzi de deasupra, de lîngă peșteră, glasul îngrijorat al mamei:

— Benoni!

— Aicea sîntem! răspunse copilul cu semeție.

— Ce este?

— Am vînat o vulpe. A doborît-o Gelo și eu am lovit-o cu lancea. Ai spus că ți-ar trebui cinci pentru o blăniță. Acuma ți-aducem întăia.

— Ai să fii mare vînător înaintea lui Dumnezeu, ca și Nemrod, zise doamna Genoveva, ieșindu-i în cale.

Gelo trăgea dihania moartă, de după grumaz, prin tufe. Copilul o apucă de coama spinării, o opinti în sus și o aruncă la picioarele mamei sale. Doamna Genoveva înțelese încă o dată cu mare bucurie că-și poate pune nădejdea în acel suflet și în acel braț. Benoni avea o semeție și o încruntare de sprinceană care-i aducea aminte de altă ființă ce-i fusese dragă și căreia nu-i mai păstrase decît credința. Dragostea, sporită ca un flux, curgea numai cătră acea putere a lui Dumnezeu care creștea și se desăvîrșea în preajma sa.

XVII

*Se zice că și lupii s-ar fi
dușmînînd
Ca și oamenii.
Nu îi se pare ciudat?*

Benoni înțelesese de la mama sa că-i stăpînul acelor locuri. Doamna mama sa era o principesă și tatăl lui un comite. De aceea, fără îndoială, și anima-

lele și fiarele pădurii îl socoteau ca atare. Nu i se închinau cum s-ar fi convenit și cum făcea Gelo, însă cele mai multe se temeau de dînsul. Altele nu arătau că se tem, dar se fereau domol și ocoleau pe alte cărări. Astfel se întîmpla cu mistreții care hălăduiau la tăul din vale. Acolo doamna Genoveva îl învățase că-i un loc de primejdie, deci nu înainta într-acolo decît atît cît trebuia. Se întîmpla, în unele zile, să suie unii dintre porci pe costișe, după jir. El îi vedea de departe și le simțea mirosul urît. Dacă s-ar fi năpuslit asupra lui cu colții, știa că putea să se așeze dintr-un salt deasupra lor în furca unui arbore. Dar mistreții nu făceau asta; și după asemenea lucru mai ales își prețuia Benoni drepturile lui de stăpîn: stăteau cu sfîrla înălțată întrebînd adierile și zgomotele. Mai ales zgomotul, oricît de mic, îi înștiința, căci au urechea neșpus de ageră. Pufneau deodată scuturîndu-se — parcă ziceau: Vine! el este! și-o apucau pe coastă înotînd prin tufe și mărăcinișuri, zburîndu-și coama plină de slim și rășină și dînd în dreapta și-n stînga lovituri cu colții.

Il ocoleau și lupii. În vremea verii fiarele acestea erau foarte atente și viclene mai ales asupra vînatului lor obișnuit pe care-l urmăreau. Lupanii se deprindeau la popîndoci și la guzganî, la cuiburi de găini sălbaticice și de ierunci. Iar lupii urmăreau iepurii de la margine, vătuii de căprioară și viței ciutelor. Pădurea era îmbielșugată în hrană pentru dînșii. Benoni îi simțea în apropierea lui; îi da de veste și Gelo c-un glas anumit cu mormăiri încete, dar nu-i vedea decît prea rar, căci și ei îl socoteau stăpîn și se sfiau de el. În nopțile cu lună stăteau la sfat, la vetrele lor sub sihlă. Alcătuiind planuri de vînătoare, vorbeau despre doamna pădurii și despre fiul ei.

— Să știți, grăi într-un rînd unul, că acel domnișor nu se teme de nimeni și are o lance binecuvîntată. Iar cînd va intra în peștera faurului, care se află undeva pe tînimul celălalt, și se va întoarce cu sabia cea mare, atuncea noi toți cei din pădure, împreună cu mistreții și cu urșii, trebuie să-l urmăm în lume, ca să batem război asupra oamenilor.

— De ce să ieșim la lume? a întrebat un lupan dintre cei mai tineri.

— Trebuie să ieșim, răspunse lupoaica, pentru că așa va fi porunca lui. Nu știți voi ce i s-a întîmplat doamnei Genoveva de la oamenii din cetate? Au prigoni-o pe nedrept și-au supus-o morții și numai prin mila lui Dumnezeu a scăpat aici la noi, în pădure. Acuma toți cei vinovați de nedreptate trebuie să-și primească osînda.

— Cum e acolo și unde-i acel loc?

— Acel loc e departe, dincolo de marginea pădurii și de streșina cerului. Și-acolo să știți că oamenii zidesc case și cetăți. Nu pot să vă spun bine cum sînt alcătuite, dar le zidesc. Și ei locuiesc în acele case și cetăți, căci n-au peșteri, nici vizunii, cum avem noi. Și-apoi ies unii asupra altoa și se bat. Se pălesc cu lăncile și se taie cu săbiile.

— De ce se pălesc cu lăncile și se taie cu săbiile?

— Așa, cum ne batem noi cu ghiarele și cu colții, cînd închide iarna izvoarele vieții și hrana se împuținează. Iepurii fug la cîmpii, puii ciutelor și căprioarelor au crescut; găinile și ieruncile nu mai fac cuibare; hirciogul și popîndocul stau la căldură sub pămînt, lîngă jitnițele lor de grîu și orz. Atunci și viața noastră e mai grea. Tot astfel fac și oamenii și se bat.

— Bine, mormăi lupanul, să mergem, dacă așa-i porunca și așa ziceți domniile voastre. Însă eu mai degrabă aş sta aici, cu maica mea, în pădure, la umbră și la hrană bună.

— Să nu îndrăznești să faci asta, i-a hotărît haita, lovindu-l cu laba; căci el e stăpîn și porunca lui nu se poate să n-o ascultăm.

De urs, Benoni avea sfială, deoarece încă nu-l văzuse și doamna Genoveva îl încredințase că-i cea mai mare fiară din acele locuri. Totuși era bine încredințat că, atunci cînd îl va vedea, are să-l înfrunte și are să-l supuie. Nu-i nici ursul așa de prost, cugeta el, să nu știe hotărîrile lui Dumnezeu și să nu-și cunoască stăpînul.

— Eu cred că are să mă cunoască... zise el mamei sale.

— Are să te cunoască. Dacă vine spre tine să nu te temi, dar nici să nu te sui în copac. Să-i arăți mai ales oît de repede știi s-ajungi aici la peșteră. După asta îndeosebi are să te prețuiască.

— De ce să nu mă sui în copac?

— Pentru că asta face și el cu ușurință.

— Dar de fugit, nu fuge?

— Fuge, însă nu ca tine. Și are să steie în loc, privind-te cu admirație.

— Domnia ta ești șireată, dragă mamă, totuși să știi că așa am să fac.

Copilul rîdea frumos, cu dințișori albi, și doamna Genoveva îl trase la sîn, îmbrățișîndu-l. Era într-adevăr domn, căci Dumnezeu pusese în el ascuțimea inteligenței. Avea și imaginație, care-l fura spre o lume alcătuită arbitrar, însă inteligența răzbătea din el ca puhoiul argintiu de aproape, din umbra și sihla stîncilor.

Celelalte vietăți se tupilau în calea lui, ori țupăiau în crengi zburdînd, ori îi făceau sărbătoare de cîntece. De multe ori se oprea sub arcuțelul unui fag, chema veverițele cu glas și le dădea porunci. Ele se șteau prin crengi și-l priveau cu ochișori veseli, apoi săltau dintr-un copac în altul, plutind pe cozile lor stufoase. Iar se întorceau și-l priveau pîndindu-l și-i răspundeau c-un hîrîit subțirel și moale.

Observase într-un rînd, deasupra poienii, un hultan care se rotea în cercuri line. Soarele străbătea prin penajul dungat al aripilor lui. Își mișca pliscul negru. Îi lucea spre pajiștea de jos cînd un ochi, cînd altul. Dintrodată, ca și cum s-ar fi scufundat cu plumb în aripi, veni asupra pămîntului, vîjîind. Un iepure țupăi în aceeași clipă din marginea poienii, zvîrlindu-se în fugă, cu urechile plecate pe grumaz. Hultanul îl ajunse. Il ciocni cu pliscul și-l bătu cu aripile. Iepurele se întoarse pe spate și-și repezi spre dușman ghiarele picioarelor de dinapoi. Paserea se retrase o clipă în sus, filfiind. Se pregăti să atace iar.

— Du-te! îi strigă copilul, din băătura peșterii.

Privea cu sprînceana încrunțată și c-o mîină în șold.

Iepurele se răsuci pe picioare, încercînd iar să scape în fugă. Dușmanul îl lovi din nou.

Atunci Benoni smulse de lîngă stîncă lancea și se repezi. Gelo fu într-o clipă alături. Astfel au arătat hultanului a cui e acea stăpînire. Și cînele aduse lîngă foc iepurele ciugulit de clonț și străpuns de căngi. Paserea se sui în zbor oblic deasupra poienii; se roti o dată și țipă mînios, c-un glas ciudat de om.

La cîteva săptămîni după solstițiul de vară, într-o sară cu lună plină, nouri cu forme ciudate începură să izvorască dinspre orizontul de miazăzi. Aveau o culoare albăstrie și erau tivîți cu argint. Se desfă-

șurară în sus, înspre lună, pînă ce-i acoperiră lumina, apoi înaintară cătră creștetul bolții. Curînd tot cerul se căpluși și coloarea aceea frumoasă dintru început se posomorî ca o funingine. Era o liniște ca niciodată și pădurea sta fără un tremur de frunză, așteptînd cu înfricoșare. Globuri de foc tresăreau la sud, în această tăcere împietrită. Copilul le observa din gura peșterii. Stătea și mama lui alături de el, în picioare, privind. Cîteodată parcă clipeau depărtările, zbătîndu-și pleoapele.

— Vine furtună și ploaie, zise doamna Genoveva.

Intr-adevăr, la această observare începu a-i răspunde tunetul, mormăind la foarte mari depărtări. După un timp, fulgerul se desluși în linii rupte. Începu să detune podul cerului, cu huruiri prelungi. În lucirea albă a fulgerelor, Benoni văzu dintrodată fagii din marginea poienii privindu-se și mișcîndu-și în fior frunzele. Toată pădurea din preajmă începu să șușuie cu spaimă și el o pricepu pînă în fundul sufletului lui, fără să-și deslușească ce se întîmplă, ce duh al fricii intră în ființi și în lucruri. Brusc sosi furtuna ca o revărsare de puhoi. Codrul se zbătu prelung și-și ridică în spulber și-n foc brațele-i nenumărate spre cer. Pocnete de crengi rupte se amestecară cu mugete. Sclipirile erau ca niște fulgere de soare și răneau ochii, iar tunetul copleșea imediat cuprinsurile.

Copilul avea un simțimint pe care nu și-l bănuise. Era în el spaimă, ca și în toată pădurea. Stăpînîndu-și bătăile inimii și stringîndu-și buzele, cu toate acestea se îndărătnicea să privească. Doamna Genoveva se lăsă în genunchi, cu palmele împreunate în rugăciune. Îl atinse cu fruntea și-l îndemnă c-o privire să facă și el același lucru. Cu toată vrednicia și semeția lui de domn, acuma începea să înțeleagă acele lucruri

nedeslușite despre care-i vorbea doamna maica sa, la rugăciunile lor de sară.

«Pînă acuma nu l-am cunoscut»... își șoptea el, tresărînd la sfișierile mărețe ale fulgerelor.

Inchidea ochii așteptînd trăsnetele; apoi iar îi deschidea, curios să vadă toată întîmplarea. În zbuciumul din preajmă păru că naște o volbură. Pădurea se deschise pînă în adînc, cerul se despică subt o sabie de flacără și tunetul fu mai mult un răcnet rupt și-un cutremur al stihiiilor. Doamna Genoveva își plecă fruntea la pămînt. Benoni începu a scînci. În marginea poienii ardea, despicat, un brad vechi.

— Ce este, mamă? întrebă copilul, cuprinzînd pe doamna Genoveva și lipindu-se de ea.

Ea îl mîngîie cu lacrimi. Șopti mai mult cătră sine:

— Astfel va lovi pe cei păcătoși, iar dreptii îi vor primi în față lumina.

De și nelămurit, Benoni simțea în mama lui o durere tainică și veche pe care i-o ascunsese, ori nu fusese el în stare să i-o pătrundă. Deci mama lui suferea în acest loc, unde el se socotea fericit. Stătea deasupra un ajutor mai mare decît al lui, care o înfricoșase, dar întru care nădăjduia.

Tăcu, privind cu ochi uimiți pojarul bradului.

Ploaia sosi în vârtejuri sucite, pe cînd tunetele se depărtau și fulgerele se scriau în zigzaguri curate pe bolta nourilor. Vintul se alină; ploaia spori în bulbuci calzi. La lumina bradului păreau că sar, în bătătura de piatră, broscuțe fantastice. Cu toată curgerea de apă, bradul ardea cu grabă, pîrîind și improșcînd scînteii.

— Dacă ne-ar trebui foc, zise rîzînd Benoni, ne-am duce să luăm dintr-acela al lui Dumnezeu.

Doamna Geneveva îl îmbrățișă și-l sărută.

— Ți-a fost frică?

— Mie? Nu m-a fost frică.

Doamna Geneveva era foarte dispusă să-l creadă, de și-i simțise carnea tremurând sub degetele ei. El însuși era acum bine încredințat că nu se umilise, deoarece minia măreață desfășurată în fața lui era pentru cei care făceau să sufere pe maică-sa. Simți nevoia să-și dovedească și altfel această tărie. Desfăcu de pe el blănița de vătui și, în pielea goală, trecu sub ploaia caldă, întinzind brațele în laturi, înălțînd fruntea și rîzînd. Se duse cătră făclia bradului, lunecînd prin tină și bălăcînd cu picioarele. Strigă pe cine. Gelo veni îndată după el, apoi fu de părere că-i mai bine la adăpost decît cu blana udă. «Ar trebui să și-o dezbrace și el ca mine», se gîndea, rîzînd, Benoni, și-l chemă iar. Dar Gelo nu vroia să lepede blana.

Ploaia stătu și pojarul bradului se risipi în fluturi care zburau prin poiană și-și căutau loc la întuneric.

În acea noapte, mama și fiul se culcară tîrziu, după ce închiseră peștera, și dormiră neliniștiți. Mai ales doamna Geneveva se răsucea întruna pe culcușul ei de mușchi. Într-o vreme ochii i se țintiră fără somn spre bagdadie, în lumina misterioasă pe care luna de afară o răsfrîngea în strugurii de stalactite. Tresărise ceva, în noaptea aceea, în ființa ei: o teamă nouă, ori o nădejde? Era un semn al eliberării apropiate? Plînsă lingă copil, nădăjduind cu ardoare să se îndeplinească prevestirea trăsnetului.

În altă parte a codrului, în sihlă, lupii stăteau tupilați în culcușuri, cu boturile pe ghiare, avînd în ei spaima pămîntului. După ce trecu furtuna și durui în frunzare ploaia, începură să se miște, simțînd, după

groază, foame. Ieșiră la marginea vetrii lor familiare, se așezară pe cozi și înălțară boturile spre lună, scîncînd. Acolo, în discul de aur sus, stălea zugrăvită umbra strămoșului lor și ei îl chemau încet, scîrțîind din gîtlejuri.

— Acuma-i vremea să ieșim la vînătoare, zise haita cea bătrînă. Ploaia stă; contenește vîntul. Pe boare proaspătă, simțim bine iepurii și vătuii.

— Să mergem, răspunseră lupanii cei mai vechi.

— Eu nu merg, mormăi leneșul.

— De ce nu mergi? Fiecare ins din pădure e dator să lucreze. Numai cîinii, care sînt niște bastarzi de demult, au găsit mijlocul să nu facă nimic și să trăiască robi în cetățuile oamenilor.

— Cred că nu fac așa de rău pe cît se pare. Dumnezeu ne-a blăstămat să ne cîștigăm hrana prin muncă și suferință, iar cînele, fratele nostru, a găsit raiul primordial.

— Unde?

— Lîngă om, care-i fiul lui Dumnezeu.

— Așa ți se pare ție, leneșule. La viclenii de acestea te pricepi. Însă fă bine și te supune legii care a fost dată lupilor. Altfel te batem, te zugrumăm și te lepădăm dintre noi.

Lupanul rînji și chelălăi cătră strămoșul său din lună.

— Aș vrea să văd cine îndrăznește să se măsoare cu mine. Eu sînt cel mai vechi lupan și am ceafa cea mai groasă.

— Ai să vezi îndată.

Înălțîndu-se în sus, încordîndu-și spinarea cu coama zbîrlită, haita îi hîrîi aceste amenințări și veni asupra lui. Lupanul se ridică și el domol de la pămînt și rînji iar. Lupoanca îl izbi cu colții. El se feri într-o parte.

Apoi, c-o repeziciune care era încă necunoscută de toți în ființa lui, se întoarse brusc și încleștă urechea mamei lui, singerind-o.

Bătrîna slobozi un urlet. Căscînd gura-i enormă, își sticli dinții galbeni și se izbi la atac din nou. Lupanul însă era mai sprinten și nu voia să-și primească pedeapsa. La urletul mamei, năvăliră trei generații de lupani și se învălmășiră, scrijelind și scriind cu sînge blana sură a leneșului. Il rostogoliră la pămînt; clămpăniră asupra lui; îl răsuciră cu pîntecele în sus și voiră să-i deie afară măruntaiele. Cu încordarea disperării, leneșul izbîndi să se puie iar pe picioare, primind cu mare vrednicie asalturile fraților lui. Judecata îi era făcută și osînda dură. Trebuie să piară sub colți. Picioarul drept de dinainte îi era acuma încleștat de lupoaică. Simți cum maica lui i-a rupt și i-a smuls laba. C-un urlet nebun sări peste învălmășeală și, numai în trei picioare, cu montul singerînd, se năpusti în tufișuri, apoi pe-o cărare, apoi în pîrau, apoi în lungul apei la deal.

Cei din urmă îl prigoniră încă o bucată de vreme, adulmecînd pe urmele lui, asmuțîndu-se și chelălăind. Pedeapsa trebuia îndeplinită cu desăvîrșire. După ce-i rup gîtul și pîntecele, îl împart și-l hăpăiesc. Astfel folosul justifică și mai bine osînda. Dar lupanul, de și leneș, știa să fugă. Lenea lui era compensată și de o ascuțime deosebită a minții. Din cînd în cînd se oprea, întrebînd lumina lunii, boarea nopții și tăcerea. Fără călăuz și mai proști din fire, urmăritorii se opriră de la o vreme. Se uitară spre discul de aur și spre strămoș, dar acela nu le da nici un semn. Auziră urletul lupoacei din urmă și-și aduseră aminte că acolo-i toată nădejdea de dobîndă și numai sub porunca ei pot fi buni vînători. Deci se întoarseră.

Lupanul sui la deal pînă sub duruitoare. Acolo feri pe după tufărișuri dese de brăduți încîlciți în rugi de mure. Larma apei nu se mai auzea. Se deschidea înainte-i o poiană în lumină. În celalalt capăt al poienii clipea încă, subț ușoare filfiri de spuză, jarul unui brad. Intre rugii de mure și acel brad, în bătaia discului de aur de la miazăzi, era intrarea peșterii, unde locuiau oameni, stăpînii acestei păduri. O femeie subțire și înaltă, cu pletele pe umeri, care cunoaște taina focului, ș-un prunc îndrăzneț de care au început a se sfii sălbătăciunile pădurii. Cu acel prunc care poartă lance, iese totdeauna și zăvodul cu spini la grumaz. Asemenea cîne ghimpos n-au văzut lupii de cînd țin ei minte. E așa de mare și de groaznic, încît nimene nu-i poate sta împotrivă. Și e și bun și viclean vînător. Dar mai ales îi plăcea lupanului că vorbește cu omul și trăiește cu el în bună înțelegere. Femeia și pruncul îl mîngîie și-i dau cu mîna lor mîncare trecută prin foc. După ce mîncă, se așează și el în preajma aceluia zeu misterios cu limbi și brațe roșii, și dormitează. Lenevește fără grijă și duce o viață fericită. Umblă la vînat din cînd în cînd și numai de petrecere. Atuncea îi dă ajutor și pruncul. Viața aceasta i se pare lui cu mult mai bună decît a celor din fundul sihlei, care l-au osîndit, l-au bătut, l-au singerat și i-au rupt laba.

Așezîndu-se pe pîntece, lupanul întinse înainte montul și începu a linge sîngele. Apoi ținu neclintit laba ruptă, pînă ce sîngele se închegă. Atunci începă să dormiteze clipocînd, cu ochii ațintiți în jurul bradului, și-l cuprinse un somn ușor ș-o slăbăciune.

A doua zi dimineața, într-o mare izbucnire de soare, doamna Genoveva și copilul, urmați de cîne, trecură

la pîrău, ca să se spele și să-și ia provizia de apă. După ce se întoarseră și se cinchiră la gura peșterii, izbucni, între plete de crengi și vreascuri, focul, acea minune, pe care n-o pot pătrunde niciodată fiarele.

Gelo își înălță botul în vînt și stătu un timp întrebînd adîncurile umbrei, apoi porni singur, luînd-o, după obiceiul lui, în lungul pîrăului, la vale. Merse așa un timp cătră domeniile lui. Auzi într-o vreme strigătul lui Benoni și se opri. Strigătul nu se repetă. Auzi în urmă pași. Poate vine copilul după dînsul. Pe urmă nu mai simți nimic și porni iar înainte. Iar se opri, căci iar se simțea urmărit. Atunci i se îndoi luarea-aminte. Urechile-i erau ciulite; făcea ochuri scurte, ca să primească în nas emanațiile din urmă: Supraveghea furcile fagului și arcurile cetinilor de molizi, ca să vadă dacă nu cumva îi vine primejdia de sus, de la linx. Căci simțise cîndva, în expedițiile lui, putoarea acelei dihăanii. Nu era nimic deasupra. Pe pămînt însă, din susul apei, venea pe urmele lui alt-cineva decît copilul.

Ocoli tăul porcilor. În regiunea aceea era un miros așa de aspru, încît se simțea neconținut în primejdie. Nu mai era în stare a adormea nimic altceva. Subt o muche de stîncă, într-un loc ferit, o scroală a fătat șapte purcei. Într-o dimineață, cînd va fi prilej bun și scroala s-a cobori la scaldătoare, poate să deie o railă la ascunzișul acela și s-aducă la peșteră un vînat nou. Apucă pe purcel dintrodată de rit, ca să nu covițe, și-l duce în salturi la deal prin marginea pîrăului, prin apă, ca să-și piardă urma.

Acuma-i lasă pe mistreți în legea lor și-n domnia lor. Între ei nici lupul, nici ursul nu pot intra fără primejdie de moarte.

Cînd răzbi în luminișul din vale, în locul unde avea obicei să vîneze, Gelo auzi un semnal străin de vînatoare. Înțelese dintrodată că-i un lup. Îi abătea un iepure, care venea țupăind, cu urechile înălțate, prin hățaș. Se izbi împotriva lui și-l lovi, doborîndu-l. După ce-l scutură de grumaz și-l zugrumă deplin, lăsîndu-l întins la picioare, cînd întoarse pieziș capul, văzu pe cel care-i abătuse vînatul. Era lup, așa după cum primise înștiințare. Stătea neclintit, privindu-l de la douăzeci de sărituri. N-avea în înfățișare nimic dușmănos. Dimpotrivă. Laba dreaptă de dinainte și-o ținea ridicată și-o agita întruna, parcă-i făcea un semn.

Gelo porni cu luare-aminte cătră el. Lupanul îl aștepta, cu coada subpusă. Apoi se tupilă, cu laba lui ruptă neconținut în neastîmpăr. Cum s-a petrecut această recunoaștere între rude depărtate și cum a lămurit cînelui lupanul întîmplarea lui și dorința care-l stăpînea, Gelo a spus mai tîrziu lui Benoni, într-un chip destul de deslușit. Cu mult mai tîrziu, cînd laba ruptă se vindecase și cînd amîndoi vînau în bună înțelegere pe vale. Lupanul sta încă ferit de peșteră și ieșea numai cînd Gelo cobora pe pîrău. Într-o vreme copilul simți această tovarășie, o urmări și o observă. Incepu a spune despre ea doamnei Genoveva, și-atuncea lupanul cel străin dobîndi numele pe care l-a purtat mai tîrziu pînă la sfîrșitul vieții. Benoni i-a zis Lup-Ciung. Atuncea și Gelo începu a-i lămuri întîmplarea. Abia cătră iarnă Lup-Ciung îndrăzni a se arăta, pe vine și bătînd din coadă, în preajma peșterii, și Benoni îi adresă de departe, de lîngă foc, cea dintăi chemare.

— Vină la mine, Lup-Ciung.

Lup-Ciung a venit; însă culcușul lui și l-a păstrat în pădure, într-un loc anumit, numai de el știut.

XVIII

*Fratele meu orb mi-a dovedit,
Cu drept cuvint,
Că nu există soarele.
E o invenție a celor care văd.*

În locuri foarte depărtate, dincolo de munții Pirinei, în cîmpiile Spaniei, comitele Sigfrid zăcuse îndelung. Înainte de a cădea cu desăvîrșire copleșit, încercase părintele Laurențiu să-i aprindă în suflet și-n minte o lumină. Venise în cort și fusese față la schimbarea legăturilor, după aceea așteptase acel oftat de alinare care precede unui răstimp de tihnă. Atunci ceruse slujitorilor să fie lăsat singur, se așezase la căpătăiul bolnavului și-i cuprinsese mina.

— Luminat domnule comite, i-a zis bătrînul, dacă te simțеști mai bine, îngăduie-mi să-mi fac datoria spunindu-ți cit mai degrabă citeva cuvinte.

— De ce cit mai degrabă, părinte? Imi este cumva viața în primejdie? zîmbi comitele. Și-ți este teamă de soarta sufletului meu?

— Nădăjduiesc că Dumnezeu va binevoi să te păstreze în putere pentru slava sa, domnule comite, răs-punse bătrînul. Vreau să vorbesc despre scrisoarea pe care ai primit-o și de porunca pe care ai dat-o.

— Vai, părinte, aceasta-i a doua rană, care nu cred să se mai vindece. Am crezut în soția mea ca într-un inger și văd că m-am înșelat. Fapta ei însă își va primi fără intîrziere plata.

— Au imi vei îngădui, luminat domnule comite, să te întreb din ce vezi că te-ai înșelat?

— Văd din cartea pe care mi-au celit-o.

— Eu n-am văzut tot astfel, luminat doamne.

— Se poate? Dar Golo este credinciosul meu. L-am

ridicat din tină și l-am așezat la loc de cinste. Ar fi cu puțință oare să se facă vinovat de asemenea uneltire? Și cu ce scop? Cu ce i-am greșit, ca să-mi dea o lovitură mai grea decît cea pe care o am la timplă?

Părintele Laurențiu tăcu o clipă.

— Luminat domnule comite, începu el iar blind, dă-mi voie să-ți amintesc că și ucigașii au drept la judecată și la apărare și osînda vine după aceea. Ascultat-ai pe doamna comitesă? N-ai ascultat-o, căci te-ai aprins de minie și ai lovit în aceeași securdă. Totuși trebuie să dai răgaz măcar inimii domniei tale și gîndului, să ți-o înfățișeze. Ai cunoscut-o în iubire și credință. Nici odinioară nu ți-a dat dreptul să te îndoiești de curăția ei. N-ai găsit, în aceste gînduri și-n inima domniei tale, măcar o clipă de îndoială?

Comitele întoarse spre bătrîn ochi uimiți. Parcă se trezea dintr-un somn.

— Ar fi oare cu puțință să fie nevinovată?

— E nevinovată, domnule comite. Ieși din negura miniei, lasă judecata să pătrundă faptul și vezi că nu se poate să fie vinovată.

Rănitul începu a se frămînta cu mare neliniște.

— Nu se poate; am hotărît; Golo e un om în care mă pot crede.

— Dar dacă domnul Golo se înșeală?

Comitele Sigfrid rămase dintrodată cufundat într-o tăcere întunecoasă.

— Dacă se înșeală, urmă șoptit pater Laurențiu, ori e într-o stare de nebunie, ori va fi fost imboldit de alte pricini pe care noi nu le cunoaștem? Îngăduie-mi, luminat domnule comite, să-ți spun, cu tot respectul, că ai dat o poruncă pripită. Din moarte,

nimene nu se mai întoarce. Când vei afla adevărul, ori îl vei bănuî, va fi prea târziu.

Comitele se ridică în culcuşul lui cu mişcări pripite şi voi să-şi rupă legăturile.

— Părinte, strigă el, incredinţat eşti de ce spui ?

— Sînt incredinţat, luminate doamne, şi te rog să stai liniştit. Dacă Domnul Dumnezeu binevoieşte a face lumină în noaptea domniei tale şi-n minia care te-a copleşit, atunci este vreme să repezi alt slujitor, care să oprească porunca dintăi.

— Este vreme, părinte, este vreme. Ai dreptate. Trebuia să cuget, trebuia să cercetez, trebuia să aştept. Ia asemenea împrejurare niciodată nu poate fi prea târziu. Domnia ta, părinte Laurenţiu, îmi cunoşti calităţile şi cusurul. Sînt bun şi blind din fire ; însă supus violenţei. Atunci, ca şi-n clipa cînd sună trîmbiţa de război şi înalţ sabia, văd roş înaintea ochilor. Aş fi vrut ca asupra soţiei mele să nu cadă nici umbra unei bănuîeli. Şi dintrodată sosesc pînă la mine veşti că acelea pe care mi le-ai cetit. N-am putut face altfel, căci am fost în natura mea şi-n dreptul meu. Dar recunosc că mai bine era s-aştept. În acea clipă n-aş fi recunoscut, dar acuma recunosc. Poate-i nevinovată, ai dreptate, ş-atunci va pieri Golo.

Bătrînul clătină din cap cu întristare.

— Nu vreau asta ; se va vedea ce vei binevoi a hotări cînd vei judeca, luminate doamne.

— Aşa este. Să plece numai decît Vincenţiu Scutierul. Scrie poruncă să nu cuteze a se atinge nimeni de doamna comitesă pînă ce nu mă voi întoarce eu la castel. Să fie lăsată în cămărilor ei şi să i se deie cîntea cuvenită. Asta scrie ; şi să nu îndrăznească nimeni altfel. Iar porunca dintăi să fie ca şi cum nici n-ar fi fost. Hotărăsc să incalice pe loc slujitorul ;

să i se deie cal bun şi bani şi să nu se oprească pînă ce n-ajunge pe Bartolomeu. Dacă nu-l ajunge, atunci cînd se va apropia de castel, să deie semn de departe din corn. Asta să facă şi să plece pe dată. Adă-mi cartea, să pun sigiliul cu mîna mea. Să vie şi Vincenţiu, să-i întăresc şi prin grai poruncile.

Indată sosiră slujitori. Se făcură pe dată pregătirile. Părintele Laurenţiu alcătui cartea. Comitele puse sigiliul. Tezaurarul aduse în pungă de piele ducaţii de aur. După aceea se făcu linişte. Bolnavul încercă să adoarmă, dar nu putea şi, într-un târziu, chemă iar pe părintele Laurenţiu la căpătăiul său.

— Cînd am greşit, părinte ? il întrebă el cu ochii în friguri ; astăzi ori ieri ? Am îndoieli şi nu-mi pot găsi linişte. Dar dacă soţia mea va fi fiind totuşi vinovată ? A călcat în picioare onoarea mea fără pală. Am dreptul s-oucid !

— Luminate doamne, vei judeca şi vei ucide la timp.

— Aşa este : am timp. Ai încercat să mă încredinţezi că e nevinovată. Ai vrut să-mi alini suferinţa ; află însă că am intrat într-un iad al nehotărîrii.

— E nevinovată, luminate doamne.

— Atunci va cădea capul lui Golo. Vreau numai decît să aflu adevărul.

— Acesta e în stăpînirea lui Dumnezeu, luminate domnule comite.

— Aşa este, aşa este... şopti gîfîind Sigfrid, intrînd cu desăvîrşire în febră.

Cîteva zile şi nopţi trăi între vedenii tulburi. Slujitorii aduseră, călare pe un catîr, un medic din tîrgul cel mai apropiat. Purta o pălărie nallă, care mergea ascuţindu-se cătră virf, ş-un săcuşor de piele cu uneltele misterioase. După ce privi pe bolnav din partea

dreaptă a căpătăiului, trecu dincolo și-l privi și din partea stîngă. Atunci clătină din cap, încruntînd sprînceana, dovedind prin asta că a descoperit adevărul. Rosti chiar citeva cuvinte necunoscute, ceea ce umplu de respect pe slujitori. Hotări apoi că bolnavul trebuie dus numaidecît la tîrg, într-o locuință închisă, deoarece toate bolile, mai ales cele de stomac, se agravează în atmosfera plîmă de curenți contrari a unui cort. Părintele Laurențiu luîndu-și libertatea să atragă luarea-aminte a învățatului că domnul comite suferă mai ales de o rană la timplă, medicul îl privi din înălțime.

— Știam asta ; se și vede, zise el, cu demnitate. Voi adăogi că, în asemenea împrejurare, prescripția mea trebuie îndeplinită și mai grabnic. Pentru suferințele interne camera e necesară. Pentru leziunile externe camera este indispensabilă.

— Se pare că măriia sa are friguri... își permise a observa părintele Laurențiu. Are friguri și aiurează.

— Asta e rezultatul umorilor mefitice. Trebuie să le eliberăm. Am o lanțetă bună, cu care voi da drumul singelui prin brațul stîng.

Slujitorii purtară cu grijă pe domnul lor pînă într-o locuință de zid. Acolo medicul își puse în lucrare lanțeta. Adăogînd și alte științi și vorbe, izbuti să alunge febra. Domnul comite se întoarse dintre vedenii în lumea obișnuită și privi în juru-i c-un zîmbet stîns. Se minună intrucitva de așezarea durabilă întru care se afla și de patul larg, cu polog ; apoi înțelegînd, după înfățișare, că are de-a face cu un savant chirurg, îi ceru să-i comunice dacă a împăiat capul trădătorului.

— Care trădător ? întrebă, cu semeția lui, medicul.

— Capul lui Golo.

Medicul se înclină și declară că l-a împăiat. Apoi își împărtăși în șoaptă, lașă de părintele Laurențiu, convingerea că boala merge bine și bolnavul, în orice caz, dovedește o mare tărie de caracter.

Domnul comite mai intră de citeva ori între vedenii, apoi binevoi să le abandoneze cu desăvîrșire. După patruzeci și nouă de zile de călătorii, făcu popas și pofti să minince o friptură de batal și să beie o cupă de vin de Alicante. Mestecă de citeva ori din friptură și gustă în vîrfurile limbii vinul, apoi rămase gînditor pe spate, palid, cu fruntea lucie și cu barba rară. Era slab și întristat și încerca să-și aducă aminte de întîmplări bizare dintr-o rătăcire pe alte tărîmuri.

După citeva zile văzu însfirșit că are în el o întrebare. Făcea legătura cu trecutul și dorea să afle știri despre soarta soției sale.

Părintele Laurențiu îi mărturisii că încă nu știe nimic. Dar bolnavul fu atît de neliniștit în zilele următoare, încît învățatul doctor porunci să fie eliberat de această pedeapsă a îndoielilor. Astfel domnul comite află că scutierul s-a întors și-a adus veste cum că a ajuns prea tîrziu. Doamna comitesă fusese supusă morții împreună cu pruncul său, într-un loc ascuns, în pădure.

Medicul avusese dreptate. Bolnavul primi vestea fără nici o mișcare. Inchise ochii și rămase așa, scuturat numai de o ușoară înflorare. Apoi îi apărură lacrimi la colțurile pleoapelor. Într-un tîrziu porunci cu glas slab să fie lăsat singur, și pofti pe doctor să binevoiască a nu se mai înfățișa niciodată la patul lui. Astfel poate va izbuti să moară.

— Sînt incredințat că are să trăiască, șopti părintelui Laurențiu, învățatul. Aș dori să nu uiți, respectabile părinte, că mi se datoresc trei ducați. Acuma

Îți pot spune că un meridional al nostru, cu asemenea rană și febră, de mult ar fi trecut în paradisul strămoșilor. Acești uriași de la nord au două inimi. Când își încetează una bătăile, pornește cealaltă. Dați-i friptură și vin și se va face bine. Și lăsați-l să taie și să împăieze capul despre care vorbea.

După cuvântul învățatului, de și foarte cu încetul, sănătatea domnului comite s-a restabilit. A stat multă vreme, în zile lungi de gânduri, într-un scaun, sub florile și sub fructele unui portocal care-i încununa balconul, încălzindu-și la un soare străin rana. Uneori aștepta să intre în el deplin puterea vieții, ca să se întoarcă din nou în virtejul războiului, să piară acolo într-o învâlmășeală eroică. Alteori cugeta să întreprindă o călătorie de trei ani la locurile sfinte, ca să îngenuncheze la mormântul Mântuitorului, cerînd izbăvire pentru greșala ce săvîrșise. Iar în alte dăți se surprindea nădăjduind că hotărîrea lui a fost dreaptă. Indată însă își scutura fruntea, apoi rămînea neclintit, și doamna Genoveva îi apărea ca o vedenie curată și albă sub florile portocalului.

Cînd putu să încalece, îi veni veste că războiul cu necredincioșii s-a încheiat și prigonirea maurilor va începe în altă campanie, cînd domnii regi și baroni vor putea strînge iar bani și oșteni și sfîntul Papă de la Roma își va da iarăși binecuvîntarea sa. Domnul comite își adună slujitorii și soldații și porunci întoarcerea la Trever.

Sosi astfel în valea Mozelei, cătră domeniile sale, pe neașteptate, înspre sfîrșitul toamnei. Poposi sara, în cel dintăi sat de sub stăpînirea sa. Slujitorii descălecară și rămaseră tăcuți în jurul său, cum le era de mult obiceiul. Vestea sosirii stăpînului se răspîndi fulgerător și țărani se grămădiră în jurul suitei, cu

cușmele în mîină și pletele în ochi. Măritul stăpîn plimba o privire fără zîmbet în jurul său. Lumina amurgului se răsfrîngea în ochii lui ca într-o apă tulbure.

— Cum ați trăit aicea, oameni buni, în vremea lipsei mele? a întrebă domnia sa comitele.

— Am trăit bine, luminate stăpîne, a răspuns unul dintre bătrîni; dar am fost întristați de multe vești rele.

— A venit cumva zvon despre moartea mea? zîmbi Sigfrid.

— A venit asemenea zvon, prea luminate, și ne-am temut de alți stăpîni răi în locul celor buni, și de vremuri cumplite. Am mai fost loviți în inimă, doamne, și de vestea altei morți, care ș-aceea ar fi fost bine să nu se adeverească. Dar s-a adevărit, și pentru asta muierile noastre poartă ș-acuma broboadă cernilă.

Domnul comite aținti spre bătrîn privireă-i neguroasă.

— Cum te chiamă, bătrîne? întrebă el, c-un glas schimbat.

— Numele meu e Toma, luminate doamne.

— Ce știi tu?

— Știi ce știe tot poporul adunat aici, măria ta, îndrăzni bătrînul. Vestile umblă prin lume, măria ta, și am aflat și despre porunca de oprire a morții, care a sosit în grabă de la război; dar acea veste a căzut prea lîrziu, cînd doamna noastră pierise.

Comitele Sigfrid stătu o vreme în tăcere, cu bărbia în piept.

— Să vie aici părintele Laurențiu! porunci el.

Vestea trecu în urmă și părintele Laurențiu înaintă pe asinul lui. Prăvălindu-se într-o parte de pe spina animalului, trase dintr-unul din desagii de piele

cartea de rugăciuni și veni lângă domn. Se înclină și-și mărturisi prin glas prezența.

Comitele Sigfrid tresări.

— Părinte Laurențiu, zise el cu blindeță, vei bine-voi să faci o slujbă pentru cei morți, în bisericuța satului. Mergem s-o ascultăm. Și dăruim oamenilor din acest loc scutire pe un an de biruri și îndatoriri către domnia mea. Aceasta pentru iertarea unor greșale a celor vii și poate și a celor morți.

Sătenii ingenunchiară și părintele Laurențiu îi binecuvintă cu cartea.

— Doamna noastră, îndrăzni iar bătrînul Toma, a fost nevinovată ca și pruncul său. Și au pieri Lamindoi de sabia gealașilor.

Comitele Sigfrid suspină. Cu capetele plecate în țărînă, unele dintre muieri începură a plînge și a se tingui.

După slujba parastasului, comitele Sigfrid rupse popasul alaiului său. Porunci brusc înaintarea. Trudiți și flămînzi, slujitorii și oștenii încălecară. Comitele trecu înaintea scutierilor și călărea singur. Dintr-o lature, un copil de casă îi lumina calea c-o faclă, prin noaptea fără lună. Nu bătea vîntul, dar aerul era umed și rece. Negura-care apăsa sufletul domnului era asupra tuturor.

Înspre zori, suiră la castel. Trîmbișile sunară numele domnului comite. Străjile răspuseră de pe platformele de sus. Deodată se trezi glasul de ape de la Saltul Diavolului. Lanțurile punții sunară, porțile scrișniră, strigăte se încrucișau prin ogrăzi, lumini începură a alerga pretutîndeni, cețătuia deschise ochii și dădu zvon. Cînd pătrunseră spre locul unde își lăsase soția în lacrimi, domnul comite se opri și descălecă. Trupa puse și ea piciorul la pămînt și rămase nemișcată.

— Ce este? întrebă comitele, întăritat. De ce v-ați oprit? Treceți la odăile voastre. Să vie aici, la porunca mea, domnul Giuseppe Golo. De ce nu l-ați trezit încă?

— Măria ta, răspunse unul dintre slujitori, domnul cavalier Giuseppe nu doarme. Stă ca totdeauna fără somn, așteptîndu-te.

— S-a aflat poate c-aș fi murit? întrebă rînjind domnul comite.

— S-a vestit asta, măria la, însă unii dintre noi n-am crezut. N-a crezut nici domnul cavalier. Acuma ne bucurăm cu toții de sosirea stăpinului nostru.

Slujitorul tăcu, închinîndu-și fruntea, sub lumina roșcată a faclelor de rășină. Pinteri și pași sunară pe dalele de piatră. Domnul Giuseppe Golo se înfățișă în haină de sărbătoare și cu spada încinsă, puse un genunchi la pămînt și-și înclină fruntea.

Comitele îl privi cu luare-aminte, parcă atunci îl vedea întăia oară.

— Luminat stăpîne, zise domnul Giuseppe Golo, bine-ai venit! Mă bucur că te-ai întors în deplină putere și sănătate. Vegheam, cînd am auzit semnalul trîmbișilor.

— Și te-ai grăbit să te înfățișezi?

— M-am grăbit, luminat stăpîne.

— Prea bine. Să se retragă toți; să rămîie numai părintele Laurențiu. Vreau să-ți vorbesc în acest loc și-n această clipă.

Domnul Golo rămase în genunchi. Oștenii și slujitorii dădură îndărăpt, dar se opriră, lipiți de ziduri și-n unghere, ca niște fantasme. În coridoare și pe terase se buluciseră deodată muierile, izvorile de pretutîndeni. Își virau plîsurile una în urechile alteia, șopotînd.

— Ce s-a întâmplat aicea, Golo ? întrebă domnul comite.

— Măria ta, răspunse cavalerul, am împlinit cu mare durere o poruncă a stăpînului meu.

— Doamna comitesă a pierit ?

Domnul Giuseppe Golo își încovoie fruntea spre pămînt.

— A pierit vinovată ?

Cavalerul ridică fruntea. Domnul comite începuse a-i adresa vorbe pripite :

— În fața părintelui Laurențiu și sub ochiul lui Dumnezeu care nu poate fi înșelat, și pe sufletul tău nemuritor, răspunde-mi, Giuseppe, dacă ai avut știință de vîncăția doamnei comitese ; dacă ai auzit cu urechile și ai văzut cu ochii.

Cavalerul plecă fruntea iar și nu răspunse.

— Te întreb încă o dată : A fost vinovată ?

Golo tăcu.

— Atunci mărturisește, Golo, urîmă domnul comite c-o ciudată blîndeță, ce rău ți-am făcut eu ție în această viață, ca să-mi răpești împăcarea de dincolo de moarte ? Erai un mercenar pribeag și te-am ridicat lingă mine. Ți-am dat insignele oamenilor aleși și am crezut în lealitatea ta. Și tu îmi răsplătești ca și cum ți-aș fi zugrăvit părinții ?

Golo stătu închis în aceeași îndărătnicie.

— Să vie temnicerul ! porunci domnul comite. Să i se ieie spada și pîntenii, ca unui netrebnic. Nu vreau să piei pe loc fără judecată. Pînă la județ, să te ducă Barabas în carcera cea mai de jos de sub turnul cel mare.

Între muieri se stîrni un fior ș-o șoaptă. Într-adevăr, acolo așteptau ele să-l vadă coborît pe domnul Giuseppe Golo, în mocirla de la fund, unde se pre-

ling din zid solomîzde galbene care abia se mișcă, parcă s-ar trezi din îngheț.

— Acolo n-ai nevoie de hrană vreme de cinci zile, urmă domnul comite, însă apă ai cu îndestulare.

— Măria ta, tresări domnul Giuseppe Golo, lovește-mă și mă ucide aici pe loc.

— De ce ?

Golo căzu pe amîndoi genunchii și mărturisi cu zdrobire :

— Luminat doamne, lovește-mă și ia-mi viața, căci n-am nimic a mărturisi împotriva doamnei Genoveva.

Domnul comite puse mina pe sabie ; dar nu lovi. Începu a rîde, rătăcit.

— Bine, Golo. Să te ducă Barabas în lăcașul tău. Dar în fiecare zi să mi te înlățișeze, ca să te văd, să te admir și să-ți mulțămesc de binele pe care mi l-ai făcut.

Slujitorii ieșiră din umbră și smulseră lui Golo haina și semnele de cavaler. Apoi îl duseră spre hrube. Domnul comite își întoarse chipul palid, cu buzele albe, spre lumina zorilor, și dădu drumul prin gura închisă și prin nări unui gemăt de desnădejde.

XIX

*Am căzut zdrobit ;
Am blăstămat viața și lumea,
Am plîns și m-am adăpat cu fiere
Ca să mă pot bucura pe urmă.*

Comitele stătu astfel o vreme pironit în locul său, cu grumazul încovoiat, pînă ce părintele Laurențiu îi dădu veste că poruncile i-au fost îndeplinite. Atunci

porni spre terasa cea mare de dinfață a castelului. Asupra ei fulguiau primele luminii ale dimineții. Totul, în fața lui, era pustiu și gol. În urmă-i însă, din toate colțurile și de după toate zidurile, răsăreau capete care spionau, își făceau întrebări și-și dădeau răspunsuri cu privirile.

Pintenii sunară sub boltă. La ușa odăii unde locuia odată doamna Genoveva, aștepta o umbră umilă. Domnișoara Berta ridică fruntea din mantila ei neagră și se închină stăpînului său.

— Tu ești, Berta? binevoi a o întreba domnul comite.

Camerista își șterse lacrimile cu dosul minii stîngi și-n același timp prezintă, cu dreapta, cheia camerei.

— Ce făceai aici?

— Te așteptam pe mărița ta, domnule comite. Din acea vreme, nimene n-a mai intrat aici. Domnul Giuseppe Golo a ținut la el cheia și-am socotit-o pierdută. Cum am dobîndit-o de la moș Barabas, am venit în fugă aici, așteptînd.

— Ai dovedit, domnișoară, că ești înțeleaptă, ca totdeauna, vorbești blînd domnul comite. Fii bună și deschide ușa.

Domnișoara Berta se luptă o clipă cu cheia și ușa scîrțîi în bălămăli. Lumina dimineții descoperi deodată odaia. Cîteva scaune stăteau în poziții felurite de neprietinie unul față de altul. În preajma lor se produsese o învălmășeală. Covorul avea un colț răsfrînt și abătut, pe care se cunoștea încă pala singelui. Partea cealaltă a odăii, fundul din preajma ferestrei, păstra alcătuirea pașnică a unor zile pentru totdeauna pierdute. Veșca de sită, c-o lucrare de gherghef aproape să fie isprăvită, o carte de rugăciuni cu tartaji de piele lucie și incuictori de argint, pernuțe cu fața de

malasă, în care se păstra urma de sprijin a colului, și ghitara. Aplecîndu-se asupra locului de ședere, unde-i plăcea stăpînei sale să lucreze și să cugete, domnișoara cameristă 'lovi strunele discordate ale ghitarei.

Domnul comite tresări.

— Nu te atinge de nimic, domnișoară, zise el.

Stătu în picioare, privind. Îndărătul lui, părintele Laurențiu, cu minile împreunate pe pîntece, contempla un altar părăsit. În jurul frunții comitelui pilpiau nesimțit fluturii amintirii. Rana lui de la timpla stîngă se făcu trandafirie.

— Spune-mi tu, Berta! strigă deodată comitele cu violență. A fost vinovată stăpîna ta și a necinstit în adevăr acest cămin?

Berta dădu un țipăt și căzu în genunchi.

— Nu, nu, nu! plîngea ea, înălțînd brațele și apărîndu-se ca de o fantomă. A pierit nevinovată!

Comitele se aplecă și-i atînsese umărul.

— Ridică-te.

Berta se sculă cu vioiciune de la locul ei și dădu la o parte cuvertura din fund și perina din colțul divanului. Acolo, dedesubt, se află o tașcă lată din două foi groase de piele de Cordova. Desfăcînd foile, domnișoara cameristă descoperi cîrne de scrisori.

— Ce sînt acestea? întrebă domnul comite.

— Sînt cărțile pe care le-a scris doamna mea. Pe unele se cunosc încă urme de lacrimi. De pe ele a făcut cîrpi pentru stăpînul nostru.

— Eu nu le-am primit.

— Da, n-au fost primite, căci curierul care trebuia să le aducă a pierit.

— De ce?

— Mărite stăpine, Dumnezeu va binevoi să lămu-rească deplin acest lucru. Eu îl înțeleg din cele scrise. Să fie bun și părintele Laurențiu să privescă aici.

Bătrînul făcu un pas :

— Poruncești, domnule comite, să cetesc aceste cărți ?

Domnul comite privi rătăcit la tovarășii săi, apucă scrisorile și le închise în fșile de piele ca pe o taină.

— Respectabile părinte, zise el, cu pornire, întur-nindu-se spre bătrîn, să cetim împreună aceste rin-duri. Să mă înveți a le deslega. Pînă acuma n-am avut nevoie de acest meșteșug și l-am disprețuit. Acuma vreau să-l deprind ; vreau să pătrund eu singur spre sufletul celei care nu mai este și să încerc a dobîndi iertare.

Domnul comite se reîfrase îndală cu cancelarul său, ne mai dorind să știe nimic altceva. Și chiar din acea zi începu a-și spori cunoștințele puține pe care le avea, pînă ce izbuti a deslega, cu uimire, scrisorile de credință și de iubire ale doamnei Genoveva. I se părea astfel că intră în comuniune cu sufletul moartei. Trecea în el ce mai rămăsese din spiritul și din căldura acelei ființi iubite. Înțelese, în una din scrisori, și pricina prigonirilor lui Golo. Trimețînd poruncă bătrînului Barabas și oștenilor de pază să-i înfățișeze iar pe vinovat ca și în alte zile, îl privi cu aceeași neclintire desnădăjduită pe care o avea totdeauna față de el, visînd o răzbunare și o pedeapsă cumplită și negăsînd decît aceeași crudă și zadarnică desfătare.

— Duceți-l înapoi, în iadul lui, porunci el șoptit, c-un gest de respingere. Și rămase privind țintă în visul durerii lui, cu fruntea rezemată în pumn.

După cea dintăi cetire a cărților, hotărîse oamenilor săi de credință să caute locul unde pierise doamna

Genoveva. Dar fu înștiințat că acel loc nu se cunoaște și n-are de el știre nici mișelul din carcera de jos. Gealații care au avut însărcinarea ascunsă de a îm- plini porunca lui Golo s-au făcut nevăzuți puține zile după întîmplare. Încălecă el singur și făcu cercetări. Îi întovărășea Andrei Valahul pe poteca dinspre munte, care pornea din locul tănuit. Căutară po-noarele și poienile. Nu găsiră nici oase, nici rămășiți de îmbrăcăminte. Atunci află domnul comite că, în noaptea omorului, a dispărut și Gelo, zăvodul cel mare vînător al mării sale. După îndelungi cercetări, îi rămase domnului comite Sigfrid încredințarea că doamna sa și pruncul au fost îngropați după ce au pierit.

Trudit și întrislat, tot mai urma să caute. După aceea, în preajma Sfintei Nașteri a Mintuitorului ho-tărî mare parastas pentru odihna nevinovaților. Sus-pină singur într-un ungher al paraclisului, cu fruntea plecată în umbră. Și sculîndu-se din locul său, po-runci să se împartă bani de argint norodului adunat, dînd tuturor satelor de sub județul său scutire de dări și corvezi pe un an. Mai ales scutirea zilelor de vînătoare bucura pe prostime. Înainte vreme domnul comite avea foarte des nevoie de haitași. Acuma vînă-torile lui erau încheiate. Jivinele codrului puteau hă-lădui liniștite în sălașul lor. Domnul comite sta atent numa cătră liara care-i rodea inima.

Mai porunci domnia sa să-i fie adus la castel un meșter pietrar de la Trever. Îi fu adus un bătrîn meș-ter cioplitor în piatră, căruia îi ceru să-i alcătuiască din marmoră, pentru capela castelului, o amintire a doamnei Genoveva. Îi holări să i-o înfățișeze cu pruncul la sin. Și să i-o așeze într-o anume boltitură,

în păretele din dreapta, ca să ingenunche lângă ea, în rugăciunile lui de fiecare zi.

După aceea se închise în castel și-n întristarea sa, ne mai dorind să vadă pe nimeni dintre vecini. Își făcea rugăciunile, cetea scrisorile și se purta ca o umbră. Într-o vreme, tresărind oarecum din amorțire, porunci chinuri lui Golo: să i se rupă unghiile, să i se desfacă mădulele, să-i fie strâns în ghiare de fier pieptul, să-i fie cetluit între doage de stejar capul. El sta în odaia doamnei Genoveva, ghemuit într-un colț al divanului, cu urechea aplecată, dorind să audă, din fundul pământului, gemetele osinditului.

Vremea curgea nesimțit, ca o apă neagră. Astfel trecură ierni și primăveri peste pustia acestei vieți. Domnul comite slăbise. Slujitorii și oștenii se făcuseră rotunzi și grași, în plictiseala lenei. În lungul zilelor de vară străjile de pe platformele de sus nu mai apăreau semețe. Trecuseră toate la o stare orizontală, în umbra scuturilor.

Înspre iarna a șaptea, sosi la castel un călător de departe.

Era un monah cu toiag alb, cu glugă și mantie sură, cu picioarele desculțe și singerate de pietrele drumurilor. Se opri sub poartă, ingenunche și ceru să i se deie găzduire. Dar nu-l văzură nici slujitorii de sus, care dormitau în colloane, nu-l auzi nici portarul care se îndeletnicea c-o mîncare grasă în chilia lui. Atunci călugărul se retrace, coborînd îndără-calea înclinată și ocoli locurile cătră pădure și munte, pe lângă ripa pîrăului. Sui prin zvonurile apei și abătu în mărăcinișuri dese, apoi se strecură la poarta cea mică a vinătorului. Toate acestea le făcu anevoie și cu luare-aminte, ferindu-se de privirile de sus, pitindu-se și zăbovind în șanțuri.

După lungă așteptare și bătăi discrete în poarta de fier, veni Andrei Valahul și-l cercetă c-un ochi, prin grația îngustă.

Il întrebă, cu glas neprietinesc:

— Cine ești? ce vrei?

— Frate creștine, răspunse monahul, sint un pribeag de departe și te rog să ai milă de mine, primindu-mă sub acoperișul tău.

Vinătorul îl cercetă în tăcere. Văzî că-i un călugăr străin, și-l primi. I se păruse numai ciudat sunetul glasului. Urmîndu-l la căsuța lui, își punea neconținut întrebarea, cu nedumerire, unde și cînd a mai auzit asemenea voce.

Berta sta aplecată, lângă fereastră, asupra gherghelului.

— Păună, îi zise valahul, lasă lucrul și aprinde focul. Avem un oaspete pe care ni-l trimete Dumnezeu.

Domnișoara cameristă puse deoparte lucrul și privi ascuțit pe străin. Obrazul îi era astupat de o barbă căruntă. Salutase cu glas umilit. Apoi se așeză gemînd pe un scaun scund, în preajma focului. Își depuse toiagul, își desfăcu mantia.

— Dumnezeu să vă binecuvinteze și să vă răsplătească... oflă el.

Vinătorul îl întrebă:

— Vii de departe tare?

— De departe.

— Tată, interveni Păuna, să dăm oaspetelui nostru apă proaspătă și să-i punem dinainte pită și fiertură. După aceea ne va da toate răspunsurile.

Oaspetele oflă și-și plecă fruntea. Mestecă în tăcere mîncarea și bău apă proaspătă.

— Vă mulțămesc iarăși, inimi bune, vorbi el după aceea. Și să știți că eu vin de la Egipt.

— De la Egipt ? se miră, nu prea tare, valahul.

— Tocmai de la Egipt. Și din acele locuri pînă aici am umblat eu, pe jos, optsprezece luni.

— Așa-i de departe ? la capătul lumii ?

— E mai departe, tată, decît Cumania, zîmbi Păuna ; însă nu-i la capătul lumii.

— Dimpotrivă, acolo-i buricul pămîntului, urmă călugărul. Iar mai înainte de a mă opri la Egipt, am fost la locurile sfînte și m-am închinat Răscumpărătorului. M-am dus acolo ș-am îngenunchiat, cerînd iertare pentru fapte cumplite.

— Cine ești dumneata ? tresări deodată Păuna.

— Socot c-aveți să mă cunoașteți cînd am să vă amintesc de o poruncă ce s-a dat aici, acum șapte ani, pentru osînda la moarte a doamnei comitese.

Domnișoara cameristă și vînătorul se traseră dintr-o dată îndărăt, cu spaimă.

Valahul își încruntă sprînceana.

— Tu ești Bela Ungurul. Acuma te cunosc după glas. Ce cauți sub acoperișul meu, căci ești ucigaș ? Ai venit poate să-ți primești osînda ? Te iau de umeri și te împing între zăvozii mei. Au să-ți cunoască inima, ș-au să-ți deschidă pieptul, ca s-o minince.

— Om bun, nu sint ucigaș... răspunse umilit călugărul.

— Cum îndrăznești a vorbi astfel, cînd noi am știut care au fost călăii ?

— Ni s-a poruncit să ridicăm cu sabia viața osînditei și a pruncului, însă n-am ucis-o.

Valahul scuipe cu minie :

— Lingă păcatul cel groaznic s-adaoge și minciuna !

La foc, Păuna își frămînta palmele și-și mușca buzele. I se aprinseră și-i fulgerară privirile.

— Spune, ce-a fost ? gemu ea, tremurînd. Tată, lasă-l să vorbească.

— Minte ! strigă iar vînătorul, căci doamna noastră a pierit în acea noapte. Nu s-a mai întors la castel. Cum nu s-a mai întors ea, așa nu vei mai ieși de aici tu !

— Creștine, se umili iar călugărul, milostivește-te și m-ascultă. Eu nu spun că stăpîna noastră trăiește. Mărturisesc numai, în fața lui Dumnezeu care ne vede și ne aude, că n-am supus-o morții.

— Atuncea unde-i ?

Călugărul își plecă fruntea și-și clătină capul.

— Pe cît înțeleg, nu rămîne îndoială că s-a prăpădit. Vă povestesc îndată cum am legat-o, eu și tovarășul meu, cu grozav jurămint că va sta ascunsă în codru și nu va mai ieși la lume, ca să nu ne punem noi viețile în primejdie. I-am dat junglierul meu, i-am luat ghiordanul, am dus-o în afundul pădurii, am lăsat-o acolo și ne-am întors.

— Spune în amănunt cum a fost... ceru cu lacrimi Păuna.

Monahul povesti totul în amănunt.

— Am lăsat-o astfel... sfîrși el suspinînd și pe urmă am înțeles că și în acest chip am supus-o morții. În pustie și între fiare, fără de nici un ajutor, nu se putea să aibă alt sfîrșit. Asta am înțeles-o eu mai tîrziu, cînd mi-a venit căința. Atuncea, hotărîndu-mă împreună cu Conrad să fug, ne-am coborît pînă la Trever ș-am vindut jidovului nostru cunoscut ghiordanul, cu șase sute de țechini. Ne-am schimbat straietele și ne-am pierdut urma din tîrg în tîrg, călătorind către marea de la sud. Așa, într-o noapte, stînd noi ascunși la o margine de dumbravă, soțul meu a rămas pîndind pînă ce-oi adormi și a venit asupra mea

cu stiletul, ca să-mi ridice viața și partea mea de țechini. Dumnezeu a binevoit să-l facă a lovi în aur, pe care îl țineam în sân. Am tresărit din somn, i-am cuprins cu stînga brațul înarmat, iar cu dreapta l-am apucat pe dușman de gît, dîndu-i cu unghiile o strînsoare crîncea, pe care o aveam eu de mult învățătură. L-am răsturnat lingă mine și l-am ucis. L-am luat eu partea lui de bani și pe loc am pornit mai departe, avînd norocul să scap, pînă ce-am ajuns unde trebuia. Am petrecut o vreme la Veneția și am cheltuit tot acel aur în desfrînări. Atunci rămînînd singur și sărac, am primit în inima mea împunsătura înțelegerii. Am văzut că prin fapta mea n-am cruțat viața doamnei comite; că ticăloșia noastră ne-a dus pe unul la pieire și pe celălalt la mișelie. Deci m-am întristat și m-am zdrobit, hotărînd în mine să mă răscumpăr. M-am dus pe jos, așa cum v-am spus, la sfintele locuri. După ce mi-am atins fruntea de mormîntul lui Hristos Dumnezeu, m-am sculat și-am străbătut lungă cale pînă la Egipt. Acolo am intrat ucenic în pustia Tebaidei, pedepșindu-mă pentru faptele mele. Așa a binevoit Dumnezeu să-mi primească osînda și am devenit chinoviu după rînduiala sfîntului Vasile, iar pe urmă pustnic, și numele meu este acuma Benedict.

În căsuță se făcu liniște și întuneric. Focul se stîngea. Valahul vorbi încet, cu mihnire :

— Astfel a pierit doamna noastră cu pruncul ei, în singurătate, de foame și sub colții jivinelor.

— Eu nădăjduiam că poate n-a pierit, murmură călugărul. Veneam s-o văd și să mă închin la picioarele ei ; căci, atunci cînd sabia noastră a fost înlăturată, am socotit că este o minune a lui Dumnezeu.

Tustrei tăcură.

— De ce nu s-a întors cinele ? întrebă încet, ca în vis, Păuna.

— Da, într-adevăr, urmă călugărul, a venit în acea noapte un zăvod de care am uitat să vă spun. Avea ragilă la gît și-a dobîrît un lup. Eu și într-aceasta am văzut semn.

— Rămas-a cinele cu doamna noastră ? vorbi iar domnișoara cameristă.

— Cinele a rămas cu doamna comiteasă... mărturisii monahul.

Tăcură iar un răstimp. Vinătorul oftă cu năduh.

— Nu s-a mai întors. A pierit și cinele.

— N-a venit nici un semn, nici o știință ?

— Nimic.

— Tată, interveni Păuna, semnele poate sînt și noi nu le cunoaștem. Dacă Dumnezeu a acoperit-o întăi, poate o ține încă sub aripa lui. Se poate să fie ceva în zvonurile care umblă de o vreme în sate, că sufletul doamnei noastre rătăcește prin codru, căutînd oasele risipite de fiare. Ar li spus un țăran prost, care-și căuta o vacă rătăcită în afundul pădurii, că s-a spăimîntat de o fiară năprasnică, cu coamă de spini. Au venit, în vara asta, pe pîrău, semne — coji de ouă și cioplituri de lemn și femeile spun că de mult se află sălășluit în codru un pustnic.

— Să spunem toate acestea luminatului nostru stăpîn... hotărî vinătorul, ridicîndu-se din locul său.

— Să nu-i spunem nimic, tată, ca să nu-l înșelăm. Dacă nu se află nimic și-au fost numai vedenii minciunoase, i se va ațîla iar durerea ca pentru a doua moarte a stăpînei noastre.

Vinătorul oftă.

— Bine, atuncea să nu-i spunem nimic.

— Totuși, trebuie, tată, să ne întoarcem cătră Dum-

nezeu, cunoscînd ajutorul său. Să vedem și în sosirea acestui nenorocit schivnic Benedict un semn. Cred că e bine să ațîți cumva pe domnul comite să înceapă iar vînătorile lui de altădată. Să te ostenești și pînă la vecinii noștri domnii baroni, să-i rogi să vie să-l îndemne. Trebuie cercetată mai în amănunt și mai afund pădurea, — pînă ce ne vom liniști. Iar de toate cele ce s-au dat pe lață aici, nimene de pe lumea asta să nu afle nimic. Și schivnicul să nu se vădească nimănui, ci să steie ascuns.

XX

*Revederi neașteptate, bucurii
aprije!
Cîtă otravă de melancolie
E în fundul cupei voastre!*

Cătră sfîrșitul iernii doamna Genoveva se îmbolnăvi. Umbla încă pe picioare, dar avea dureri în incheieturi și tușea. Ci suferința ei nu era atît din umezeala iernilor, mușcăturile frigului și oboselile unei vieți cu care nu fusese deprinsă. Se adunase în ea drojdia de venin a întristărilor; o rodea o neliniște ca de moarte; toată ființa ei tînjea după lume; ar fi vrut să-și scoată cu o zi mai înainte copilul spre orizontul locuit de oameni. Iși trecuse tot scopul vieții în Benoni și sta la îndoială dacă nu trebuie să-și calce jurămîntul. Gemea noaptea prin somn, lovită de fulgerele unor vise care o duceau ori la Brabant, ori la Trever. Stătea apoi trează, plîngînd. Din cînd în cînd se oprea și asculta respirația regulată a puului sălbatic de alături. El înflorea sănătos și ager și era cu

totul apărat de nostalgia doamnei Genoveva; pădurea îi era a doua mamă.

În unele zile cu soare de martie, doamna ieșea în gura peșterii. Îi plăcea să privească și să întrebe, ca pe un semn nou, un merișor care biruise tufărișul, săltîndu-se în anii din urmă și dezvoltîndu-se la lumină. Unul din simburii mărului adus de corb prinsese rădăcioară și acuma își făcea loc în viața pădurii. Avea pe cîteva crenguțe muguri de flori. Acei muguri îi privea cu atenție doamna Genoveva, ca pe un simbol dumnezeiesc. Se îngrijea și Benoni de pomul acela tînăr, străin între pomii pădurii. Știa că-i merișorul lui și aștepta să-i vadă cele dintăi flori roz-albe.

Și mai plăcea doamnei Genoveva să privească, în aceste zile cu soare, pe ciută. O urmărea cum caută în marginea poienii cele dintăi fire de iarbă fragedă și chiamă la ele pe vișel. În curînd și acest pui are să treacă de la peșteră la lumea lui în codru, urmîndu-și destinul. Tot astfel și Benoni trebuie să treacă între oameni. Acolo îl duce dreptul și destinul lui. Numai astfel se va mai putea întoarce în sufletul ei împăcarea. Între asemenea dorinți și îndoieli îi soseau pe tufele de sînger stigletei cu ochi de bolduri și-i dădeau cu bucurie felurite vești neînțelese.

În vremea asta prințisorul intra tot cu mai multă ardoare în îndeletniciri nouă. Vedea pe maică-sa întristată și slăbită și hotărîse să îndeplinească el unele din slujbele cele mai grele ale peșterii. Aducea apa și proviziile de lemne pentru foc, închidea și deschidea peștera, tocmea măturile din crengi fine de meșteacă și le întrebuița cu energie în fiecă după-amiază. Și căuta tot cu mai multă pricepere provizii proaspete. Acuma, însfîrșit, găsisese meșteșugul de pri-

măvară al păstrăvilor, cînd apa venea rece pe pîrău, abia scăpată din închisorile de omăt ale rîpilor de sus. Umbla prin margine și bănuia păstrăvul subț anume lespegioare late și subțiri. Cu bolovanul pe care îl ținea în mîna dreaptă dădea o lovitură puternică în lespede, iar cu stînga deschidea locul și uneori se întîmpla să-i sticlească pe-o coastă, în lumină, pește amețit. Păstrăvii aceștia fripți proaspăt pe cărbuni și stropiți cu salamură plăceau doamnei comitese. Îi plăceau și lui și nu se întorcea la peșteră pînă ce nu-și vîna și partea sa.

Știa în anume locuri cuibare de ierunci și găini în tufărișuri dese, la fața pămîntului. Acuma erau goale. Aștepta ouă proaspete ca să-și ia din ele tributul. Știa să se aburce și-n crengile de sus, la panerele țarcilor, frumos țesute din lire de rădăcini. De multe ori pase-rile, filfiind în juru-i, îl certau cu îndărătnicie. El le lua totuși dijmă, căci se știa domn al locurilor.

În cea dintîi noapte caldă de martie se trezi înainte de ivirea zorilor. Bătuse toată noaptea austrul, cîntînd și bubuind în crengi. Cătră ziuă, deodată vîntul conteni și Benoni se trezi ca și cum i-ar fi dat un semnal tăcerea. Avea de întreprins o expediție despre care vorbise în multe rînduri cu maică-sa. El se hotărîse și-n alt an s-o facă, însă niciodată nu-și putea birui somnul de dimineață, iar doamna Genoveva, fericită văzîndu-l că doarme bine, îl lăsa să-și îndeplinească isprăvile în vis. Acuma, cum căzu la pămînt și se liniști vîntul cel mare de la miazăzi, el deschise ochii și cunoscă dintrodată că i-a venit vremea să să-vîrșească o vrednicie, «așa cum fac numai oamenii cei mari care trăiesc dincolo, în lume». El n-avea dragoste pentru acești oameni mari de care-i vorbea ades

doamna, mama sa ; deci voia s-o încredințeze că el e mai presus.

Se strecură din culcușul lui și-și căută lancea de lemn. Prin lumina ușoară a peșterii, umbra lui Gelo i se alătură de coapsă. Alară era lună plină. Clădi vreascuri deasupra vetrei adormite de jar. Apoi desfăcu ieșirea. Deodată tresări. Doamna Genoveva îi vorbea din umbră :

— Fii cu luare-aminte, Benoni. Să nu te sui mai sus decît locul de care ți-am vorbit.

— Să n-ai nici o grijă, mamă, răspunse cu demnitate copilul. M-am sculat singur.

— Am văzut, răspunse mama, zîmbind în întuneric.

Copilul ieși, potrivi iar cu grijă închisoarea intrării și, cu Gelo alături, sui o potecă pînă în poienița de deasupra. Pădurea sta neclintită și o privea luna, de la asfințit.

Din alte zile ale anului trecut și ale anului acestuia cercetase și cunoscuse locul unde trebuia să se așeze. Pe pospaiul proaspăt de omăt, ori pe bruma frunzelor moarte, urmărise, în vremea zilei, urma dihăniilor pe care voia să le vadă acum. Observase și semne de bătație : fulgi și zdrențe ale luptătorilor. Știa că avea să vie numaidecît ce aștepta. Deci se tupilă lîngă un fag bătrîn, între frunze uscate rămase în tufari. Grămădi lîngă el pe Gelo, ca să-i ție cald și așteptă.

Curînd auzi glasul cucoșilor sălbatici. Parcă bătea un zvon ciudat de strună. Se oprea din cînd în cînd și iar zvonea, apropiindu-se.

Deodată sunară pîlpîiri de aripi în cer și cucoșul veni să se așeze pe o crenguță de molid, în cealaltă parte a poienii. Benoni tresări năprasnic, apoi rămase neclintit, cu inima bătînd.

Paserea își întinse gîtul, își deslăcu ușor aripile și trimese o chemare, care pluti în văi în pădurea adîncă. Stătu așteptînd, apoi iar se umflă și se întinse în atitudine-i ciudată, chemînd.

Bătura iar aripi și sosiră găini, căzînd pe alte cetini. Benoni le cunoștea după gîrîitul lor sonor și după formă. În urma lor sosi al doilea cucuș, care se lăsă în poieniță de-a dreptul pe frunzele moarte. Cum căzu, își resfiră coada în evantaliu și începu a păși într-un fel de joc semeț sub galeria de găini. Atunci veni asupra lui din molid potrivnicul. Înainte de a începe lupta, rămaseră neclintiți unul asupra altuia, în poziție de amenințare. Pe urmă, cînd începură a se rupe cu cîngi de fier și a se ciocni cu clonțurile, Benoni se sculă supărat de la locul lui și dădu drumul lui Gelo. Petrecerea era mai puțin plăcută decît își închipuise.

Găinile se zbătură în crengi cu bătaii mari de aripi și dispărură. Gelo năvăli asupra cucușilor; dar ei nu fugeau. Umflați în pene, se învălmășeau orbi și surzi, cu urechile astupate și ochii închiși. Abia după ce se treziră și săltară într-o parte și zbucniră apoi cu spaimă în sus, Benoni înțelese că ar fi putut să-i străpungă. Admirația pentru frumuseța cucușilor pădurii lui scăzu. Erau niște dobitoace proaste. Rideau veveřițele de ei.

La răsărit, creșteau zorile, în cunună de aur. Se auzi, de cătră peșteră, glasul mamei chemînd.

— Aicea sînt, strigă Benoni, vin numaidecît să-ți aduc apă.

Mama-i mai spunea ceva. Nu înțelegea bine ce. Probabil n-avea numaidecît nevoie de el. Dorise numai să-l știe aproape. Benoni se opri pe cărarea prăvălatică. Auzea în pădure, departe, alt zvon, acesta

cu totul neînțeles pentru urechea lui. Vorbise în cîteva rînduri doamnei Genoveva despre el. Stătuse și ea uneori cu urechea așintită. N-auzea însă nimic. Numai pentru urechea lui vibrarea aceea lină și depărtată era trează. Acuma auzea din nou, ceva mai deslușit și mai aproape. Era sunetul unui corn de vînătoare.

Se coborî la peșteră. Focul ardea afară, intrarea era deschisă. Ciuța se dusesse undeva la pășune. Doamna Genoveva stătea singură în umbră, pe culcușul ei.

Copilul veni și-o sărută. Ii povesti despre isprava acelor dihăanii nebune care se bat lără noimă.

— Am să-i spun lui Lup-Ciung, ridea el, să se ducă să facă între dinșii pace.

— Atuncea au să-și caute alt loc de bătălie, zise doamna Genoveva. Așa le place lor și, mai ales, găinilor.

Benoni rămase un timp gîndindu-se. Așa își alcătua el ideile și judecățile despre lume. După aceea luă vasele și se duse s-aducă apă. Doamna Genoveva îl învăță unde să caute hribii uscați, pentru fiertură. După ce-și isprăvi ajutorul pe care i-l datora, o lăsă iar și se coborî la pîrau, ca să-și încerce din nou norocul.

În acel ceas, fiind soarele dimineții înălțat deasupra pădurii, doamna Genoveva auzi în singurătatea ei pentru întâia oară chemarea de corn. Se sculă în culcuș, o ascultă tremurînd, și, după ce n-o mai simți vibrînd nici în urechi nici în inimă, căzu pe mușchi, plîngînd.

Printre brădăței și prin luminișuri, un călăreț, desfăcut și rătăcit de ceata vînătorilor, urmărea la deal o ciută. O avea neconținut înaintea ochilor. N-o alungau cîinii și ea nu părea prea infricoșată. În codru era pace de multă vreme dinspre partea omului. Sălta

din loc în loc, apuca un smoc de iarbă care se chiamă barba caprei și fugea mai departe. Vinătorul o urmărea încordat. Ținea în dreapta lancea aplecată iar cu stînga strunea și conducea calul în spume.

Vinătorul acesta călare era domnia sa comitele Sigfrid. Ieșise din nou în pădure la îndemnul vecinilor săi prietini și vechea lui patimă îl înfierbînta iar, ascuțindu-i privirea și trezindu-i în suflet plăceri uitate. Se deslăcuse de tovarăși și urmarea ciuta. În prima clipă i se păruse că-i rănită. Acuma înțelegea că-i validă, dar se încăpățîna s-o ajungă.

Sui astlel trăgănat un timp, apoi văzu deslușit animalul săltîndu-și dosul într-o fugă domolită, în lumina unei poieni. Drept înainte, în fund, se deschidea o gură de peșteră. Ciuta intră acolo. Era deci a lui. Dădu pinteni, făcu grabnic cele cîteva salturi, descălecă în pripă, își încordă brațul pe lance și se năpusti înspre vînat.

Cînd făcu doi pași înlăuntru, se opri ca izbit în piept și arma-i căzu din mîină. O ființă înfășurată în plete bălăi încărunțite și-n blăni de dihăanii se înălțase din umbră și-l privea neclintit. Intinse spre el brațele și dădu drumul unei chemări stîNSE, ca de dincolo de moarte. El strigă pe nume de două ori :

— Sigfrid! Sigfrid!

Comitele simți pe el zale de ghiață. Răcni :

— Cine ești ?

Își duse mîinile la ochi.

— Sînt eu, Sigfrid. Sînt Genoveva.

— O, suflet al moartei! suspină comitele, dărîmîndu-se asupra pămîntului. Iartă-mă pentru nedreptatea mea și pentru păcatul meu!

Răsulla din gură spaimă asupra stîncii pe care îngenunchiase.

— Eu sînt, Sigfrid! strigă doamna Genoveva îngenunchind alături și alîngîndu-l. Nu te înșela! Sînt în viață, căci m-a ocrotit Dumnezeu în această peșteră.

Mîinile erau fierbinți și uscate de febră. Domnul comite înălță fruntea asudată și ochii în lacrimi. Credea că este încă într-o nălucire a visurilor lui de singurătate. Dar fantoma care se alăturase de el era vie. Ii simțea tremurul și plînsul. Ființa aceea cu înfățișare sălbatică era doamna Genoveva întoarsă din moarte. Își plecase fruntea pe umărul lui și-și istovea în plîns cea din urmă putere. Atunci o cuprinse ș-o scoase la lumină. Ii atîrna în brațe ușoară; închisese ochii; dar avea un zîmbet fericit. Fulgerat de bucurie, domnul comite o depuse lîngă foc ș-o contemplă în tăcere. Nu-i venea a crede. Era totuși soția lui. Se aplecă asupra ei c-o întrebare. Ea deschise ochii, ațîntîndu-l. Chemă c-o voce puțintică și abia auzită :

— Benoni.

«Își chiamă pruncul...» cugetă, cu inima strînsă de presimțiri triste, domnul comite.

Înspre peșteră sosi cu grăbire feciorul doamnei Genoveva. Trecu pe neașteptate lîngă mama sa, aplecîndu-și sulița cu vîrfu ars. Incruntînd sprînceana, privi cu îndrăzneală înspre străin.

— Mamă, vorbi el, cine-i omul acesta rău îmbrăcat și cu păr pe obraz? Spune-mi dacă trebuie să-l străpung.

— Benoni, zise mama îmbrățișîndu-l, cruță-l, căci e tatăl tău, domnul comite Sigfrid.

Aplecîndu-se asupra pruncului, comitele îl îmbrățișă cu uimire, slîșiat de altă bucurie. Benoni își feri la o parte din barba lui fruntea.

Il privea acumina dintr-o lature. Era un om cu arme de fier, de care totuși nu se temuse. Se uita blind și săruta mîna mamei lui, spunîndu-i vorbe delicate. Înălțîndu-se de lîngă dinșii, trase de la șold cornul și-l făcu să vibreze îndelung deasupra pădurilor. Acesta era cîntecul pe care-l auzise el în cîteva rînduri.

— Asta auzeai tu, Benoni, îi zîmbi doamna Geneveva. Domnul Dumnezeu își desăvîrșea asupra noastră minunea.

— Asta auzeam, răspunse copilul, ș-acuma cunosc și calul pe care domnia ta îmi vorbeai că a încălecat tatăl meu cînd s-a dus la război. Nu l-am văzut niciodată pînă acum, dar îl cunosc.

Domnul comite cuprinse pe copil de sub braț și-l ridică în sus c-o mîină. Il admira și-i plăcea mai ales că nu prețuiește această desmierdare copilărească. Era grav și se purta cu demnitate în blănița lui de sălbătăciune.

Benoni dori să alle numele instrumentului aceluia care cînta.

— Mamă, zise el după aceea, te rog pe domnia ta să întreb pe domnul comite tatăl meu de ce a cîntat din corn.

— Mi-am chemat oamenii și vînătorii, răspunse Sigfrid. In curînd au să vie aicea cu toții, la poruncile mele.

Doamna Geneveva se bucura. Cu toate acestea copilul știa că maica lui suferise și plînsese din pricina acelor oameni care trebuiau să vie. Acuma se bucura, iar lui i se părea ciudat.

— Am și eu slujitori, vorbi el cu semeție, înturnîndu-se spre Sigfrid. Am să-i chem ș-au să vie.

Dar înainte de a chema el c-un strigăt și c-un șuier, Gelo venea la glasul cornului. Adulmecînd o urmă, intră în poiană, veni la gura peșterii și se supuse în fața domnului comite, aplecîndu-și capul pe labe.

— Mă recunoaște, se bucură domnul comite.

Se bucura și doamna comitesă.

— Gelo, vin-aici! porunci Benoni.

Cînele ascultă și veni cu grăbire la copil. Ii linse mîna; după aceea ridică botul și-i linse obrazul.

— Pot să chem și pe Lup-Ciung, domnule comite, se fuduli iar Benoni.

Chemă de cîteva ori, strigînd asupra sihlei. Dar Lup-Ciung nu veni. Ca și stăpînului său, nu-i plăceau oamenii.

XXI

«Lăsați orice sperunță, voi care intrați.»

Pe unii din acești străini lupanul îi observa și-i pîndea de cîtăva vreme. Umblau cu neliniște din rîpă în rîpă și din culme în culme, chemîndu-se de departe, dîndu-și semnale și căutînd ceva pierdut. Apoi începură a sui pe felurite poteci la deal, cînd auziră sunînd sus chemarea unui corn. Veneau spre peșteră, unii ducînd caii de căpestre, alții cîinii vînători în lanțuguri. In poienile de jos rămăseseră pe năsălii mistreți străpunși și spînzurau în crengi lupi. Pe aceștia din urmă oameni cu plete mari, cu glasuri și risete puternice, îi dezbrăcau de blăni. Ceilalți suiră clina, căutînd pe comitele Sigfrid cătră peșteră.

Unii ajunseseră. In convoiul celor care întîrziu deodată se întoarse de sus o veste ca o bătaie de vînt.

Era ceva de necrezut. Era o minune a Domnului Dumnezeu nostru. Astfel se vedește El câteodată ori în pustie, ori între oameni, pentru a se dovedi prin veacuri slava lui. Domnul comite urmărirea o ciută. Dar ea, întorcându-se spre el, a căzut din picioarele de dinainte și i s-a supus, apoi i-a grăit cu glas omenesc, îndemnându-l s-o urmeze. Sculându-se, a apucat la deal și l-a dus la o peșteră, unde domnia sa a găsit pe doamna Genoveva, trăind acolo ca o pustnică, de șapte ani, cu pruncul. Despre așa minune nu s-a mai pomenit din zilele cele de demult.

Trăgînd de căpestre și de lanțuguri, oamenii se imbulzeau cătră peșteră, gîfîind. Ajungeau acolo, din alte părți, și unii din domnii baroni, pe caii lor frumos încăpăstriți.

Era adevăr strălucit ca soarele acelei zile de martie. Doamna comitesă Genoveva sta acolo, în gura peșterii. De și era săracă, înfășurată numai în niște piei de sălbătăciune, avea o cunună de lumină și părea mai frumoasă decît în ziua cînd sosise la castel cu bogate vestminte și podoabe. Iar fiul ei era nălțuț și mlădios. Privea în juru-i fără sfială, ca un adevărat prințisor. Oamenii se grămădiră în poiană. Ținîndu-și de-aproape caii și cîinii, căzură în genunchi, își scoaseră cușmele și se închinară. Domnii baroni descălecară, înaintară pînă lîngă foc și puseră pe rînd un genunchii în pămînt, cerînd doamnei comitese să binevoiască a le întinde mîna ca s-o sărute.

Pe loc domnul comite porunci unora dintre călăreți să se întoarcă cu mare grabă la castel. Să deie acolo veste și să aducă cu ei pe domnișoara Berta, cu hainele cele de cuvîință pentru doamnă și pentru copil.

Călăreții plecară. Domnul comite se sculă și, din spinările cailor de povară, trase el singur blăni și covoare. Deslășură aproape de foc un covor și potrivî el singur pe trupul doamnei sale o blană scumpă. Apoi hotări stolnicilor să întindă merindele și să destupe ulcioarele. Toate se făcură. Și domnul comite cu domnii baroni închinară vin din cupe de cristal. Doamna Genoveva binevoi a gusta și ea ceva în vîrful buzelor. Benoni se smunci într-o parte de cătră mîncări. Apoi stălu privind furiș cum sorb oamenii un fel de lumină din bucăți de ghiață.

Domnul comite Sigfrid se înălță în picioare și se închină cătră doamna Genoveva.

— Doamna mea, zise el, în fața prietinelor acestora ai mei și în fața slujitorilor noștri, vreau să-mi măr-turisesc greșala care am făcut-o, rugîndu-te cu umilînță să binevoiești a ierta.

— Domnule comite, răspuse doamna Genoveva, să mulțămim lui Dumnezeu. Ceas cu ceas și clipă cu clipă, zi și noapte, am crezut în puterea lui. După destulă suferință, iată, el m-a izbăvit.

Rostind aceste vorbe, doamna comitesă și-a înclinat fruntea pe genunchi și a început a plînge fără oprire, ca și cum deșerta amărăciunea și veninul anilor.

Cătră amiază sosi domnișoara Berta cu hainele. Cuprinzînd genunchii stăpînei sale, plînsă și ea; — după ce se veselise și vorbise fără astîmpăr tot drumul. Se retrase cu doamna Genoveva în peșteră, ca s-o îmbrace. Cînd ieși, găsi pe Benoni în umbră, pîndind. Îl apucă de-o mîna și voi să-l sărute. El o lăsă, dar domnișoara Berta nu îndrăzni. Băgă de samă că blănița și pletele copilului miroseau plăcut a fum și ri-

șină. Îl pofti, să-l îmbrace și pe el în strai de mătăasă.

El stătea la indoială. Întrebă:

— Domnia ta ești Berta, despre care mi-a vorbit mama?

— Eu sînt, zîmbi domnișoara cameristă.

— Atuncea îți dau voie să mă săruți. Dar hainele pe care mi le-ai adus nu-mi fac trebuință.

Domnișoara Berta încercă să-i dovedească, cu viclenie, că fiul unui comite, mare domn și stăpîn, se cuvîne să îmbrace straie lucii și să încalce cai cu țarțamuri. El o asculta și-i plăcea dulceața glasului ei. Ii făgădui să poarte hainele, însă nu în ceasul acela, ci mai tîrziu.

Domnișoara Berta se alătură de el și întinse un braț spre adunarea de oameni.

— Îl vezi pe bătrînul acela vînător, care stă la o parte, sprijinit în arc?

— Îl văd. De ce-i supărat și-și șterge ochii de lacrimi?

— Nu-i supărat, domnule. Oamenii plîng și de bucurie. Să știi că acela-i tatăl meu, Andrei Vînătorul. El știe frumoase istorisiri și povești pe care le-a spus cîndva și mamei domniei tale.

— Am să-i spun și eu lui ce-am văzut în pădure.

— Să-i spui, căci îi place. Și el, ca și domnia ta, și-a făcut copilăria în codru.

— Atunci du-mă la dînsul.

— Acuma nu se poate; lasă-l. Dar după ce te vei îmbrăca cu straie și te vei așeza la castel, are să vie, sara, în odaie, Andrei Vînătorul și are să-ți spuie înțimplări frumoase.

— Du-mă la dînsul! porunci Benoni.

— Nu îndrăznesc, domnule. Trebuie să te îmbrac întăi.

— Atunci îmbracă-mă și du-mă la dînsul.

Astfel a făcut Benoni cea dintăi prietinie cu oamenii din lume.

Vinătoarea s-a coborît în vale cu tot alaiul ei, în zvon de trîmbiți și cornuri. Pretutindeni în laturile drumului aștepta norodul ingenunchiat. Veste fugea în toate cotloanele ținutului ca săgetări de foc. Și o purtau crainici gonind călări, încrucișîndu-se la lîntîni, la răsplîntii de drumuri, în capetele satelor. Se îmbulzeau mai ales femeii, unele cu copiii de mină, altele cu copiii în brațe. Soseau de la castelele vecine și doamnele baronese, cu suită de slujitori și copii de casă.

Doamna comitesă trebuia să se închine și să vorbească tuturor. După întăiul șfert de ceas, nu mai avea bucurie. Simțea că din iubirea ei de odinioară nu mai rămăsese decît cenușă. Sigfrid era soțul ei, căruia îi păstrase credința, și se întorcea la cămin, însă ființa ei nu mai viețuia decît pentru copil, cel întru care nădăjduise și prin care comunicase cu Dumnezeuirea.

O întîmpină la poarta cea mare părintele Laurențiu și intrară în paraclis, ca să aducă mulțămire și laudă Celui care stă etern în ființi și-n suflete. Ieșind de la Te-Deum, domnul comite porunci desfătări și mese norodului, ca la o nuntă. După aceea hotărî lui moș Barabas temnicerul să elibereze pe toți prizonierii lui, pînă la cei mai din lundul turnurilor.

Cînd ieși în lumină turma aceea de robi, unii vinoțați de ucideri, alții de viclenie, alții prinși în război și nerăscumpărați, toată lumea își conteni cîntecul și danțurile și oștenii coborîră de la gură, pe lîngă bărbi,

cupele de cositor. Apoi toți se îmbulziră, încălecându-și capetele cei din urmă peste cei dinainte, ca să vadă mai ales pe unul, pe care-l știau în mocirla cea mai de jos.

Il văzură într-adevăr pe Golo. Il sprijineau doi slujitori de subsuori, căci îi erau picioarele dislocate și nu le mai putea purta. Capul îi atârna pe un umăr și brațele îi erau moi. Era cenușiu la obraz, c-o barbă sălbătăcită pe piele veștedă. Privea de departe, din umbra infernului. Când dădu cu ochii de lumină, închise pleoapele, rănit.

Asculta și el, ca și ceilalți prizonieri, cu gura căscată, vorbele de iertare ale domnului comite.

— Plecați în lumea voastră, zicea Sigfrid, și să știți că v-am iertat pentru toate. Să vă deie intendentul haine și hrană și să vă duceți.

Golo păru că n-aude, ori nu înțelege.

Slujitorii împinseră pe captivi înainte. Ii îngenunchiau și le plecau frunțile. Doamna Genoveva le spunea câte-un cuvânt bun și întindea asupra lor mâna, pe care unii o sărutau țuguindu-și după ea buzele.

Când Giuseppe Golo trecu și auzi acest glas, se încordă între brațele care-l susțineau și se cutremură. O clipă i se zbătură pleoapele, apoi ochii i se închiseră. Stătu înfrînt, ascultînd oarecum vibrarea unei amintiri din altă lume.

— Acesta-i Golo, zise cineva.

Doamna Genoveva nu-l mai cunoștea. Robul spunea ceva precipitat, frămîntîndu-și buzele la urechile slujitorilor.

— Te-am iertat, Golo, vorbi doamna Genoveva, întorcînd de cătră el fața.

El se încordase iar, ca și cum ar fi vrut să se oprească.

— Ce spune? interveni castelanul.

— Luminate doamne, răspuse unul din slujitori, — mișelul acesta cere să fie tăiat cu sabia ori străpuns cu lancea. El singur nu mai are putere să-și deie moartea.

— Să fie întors îndărăt! hotări brusc domnul comite.

Doamna Genoveva suspină.

După ce se petrecură astfel robii, desfătarea slujitorilor, a oștenilor și a prostimii porni iar. Doamnele baronese și domnii baroni fură poțitiți în sala cea mare de banchete, unde mai fusese masă îmbielșugată cu șapte ani în urmă. Inconjurînd pe doamna castelană și vorbindu-i cu mare dragoste, doamnele se mirau în sine de mîhnirea ei. Iși propuseră să deslege cumva și această taină și nu mai osteneau punînd felurite întrebări despre minunata și ciudata petrecere a comitesei în pustie. Hotărîră să întreprindă o expediție la peșteră, să cunoască pe cerboaică și să întemeieze acolo o bisericuță în amintirea minunii.

Insfîrșit doamna Genoveva se putu odihni în camera ei și rămase singură cu Benoni. Această primă noapte la castel dori s-o petreacă în rugăciune și înfrîngere. A doua zi rugă pe soțul ei să repeadă un curier la Brabant, cu veste cătră luminatul duce Valentin și doamna Batilda.

Viața își reîncepu cursul fără să aducă oamenilor mai multă bucurie decît puteau suporta. Iar într-o dimineață se vestiră la poarta castelului cinstiții neguțători din neamul Roșu. Domnul comite îi primi cu bunătate și doamna Genoveva le ieși înainte, pe terasa cu același măr înflorit. Avea lîngă ea pe Benoni și pe cameristă. Domnul comite stătea la o parte într-un jîlț, zîmbind.

După ce se descoperiră și alinaseră lepezile de piatră cu cușmele, cinstitul neguțător Matia luă cuvântul :

— Prea luminate domnule comite, zise el, și prea bună doamnă comitesă. Iată, au trecut șapte ani de când nu ne-am învrednicit ca să avem cinstea a ne pleca în fața mărilor voastre. În vremea aceasta, luminate domnule comite și luminată doamnă comitesă, noi am umblat iarăși la Brabant și la Dalmația. Ne-am oprit la Antwerpen, la Lipsca și la Veneția. Și ne-am dus departe, înspre ținuturi barbare, întemeind iarmaroace. Astfel, în acești din urmă patru ani, având mare rîvnă de a cunoaște, am umblat noi pînă într-acele locuri despre care vorbea vînașul mărilor voastre Andrei Valahul. Am ajuns în țara ungurească și-am desfăcut mărfuri, cerînd privilegiu să întemeiem și iarmaroace. Dîndu-ni-se acest privilegiu de marii domni și stăpîni de acolo, am făcut știre la toată breasla noastră a neguțătorilor să se adune într-un loc peste munte în zilele verii următoare, la Sfîntu Ilie. Și într-adevăr, la anul, în această sfîntă zi, mulți neguțători din împărăție am trecut cu poverile noastre prin munți, și-am dat de acel loc, lîngă o apă care se chiamă Moldova, și-am găsit alți mulți neguțători din părțile Sarmației și dinspre Bizanț. Făcînd noi bune afaceri, ne-am întors ; și-atuncea am aflat despre întîmplările de la castel. Iar acum, venind să cunoaștem și noi minunea, ne ducem s-o împrăștiem în lume, ca s-o aflu țările, și țîrgurile, și iarmaroacele, pînă la acele ținuturi depărtate unde am fost și unde avem să ne mai întoarcem.

— Ai fost înspre locurile lui Andrei? întrebă pe gînduri doamna comitesă. După cît spunea el, sînt locuri prea depărtate.

— Intr-adevăr, sînt locuri depărtate, însă noi ne ducem și ne întoarcem, mărită doamnă.

Cel mai tînăr dintre frații evangheliști tuși : se mișcă și încercă să aibă și el glas. Acuma era mai voinic, mai nalt și mai gros, și-i crescuse barba roșă. Văzîndu-l că șovăiește, doamna comitesă îl îndemnă.

— Cinstite tinere, vrei să ne ceri ceva?

— Se roagă de ocrotirea măriei tale, doamnă, interveni starostele Matia, pentru o afacere. Dar fiind cel mai tînăr, se sliește încă și nu-i deprins destul de bine cu meșteșugul vorbirii. Altfel, nu s-ar putea spune că nu-i dibaci cînd dezbate prețurile și cercetează marfa. Deci, doamnă comitesă, acest frate al nostru Ioan a adus daruri nouă pentru domnișoara cameristă a măriei tale Berta, voind să i-o dați în legiuită căsătorie. I-a venit vremea și lui să-și ieie soț. Și încă de acum șapte ani a avut acest gînd și a așteptat cu răbdare pînă acum. Cu ajutorul lui Dumnezeu și cu bunăvoința măriei tale, avem nădejde să isprăvim și această treabă cu bine.

XXII

*«Aceasta e ultima clipă
în care ne mai vedem.»*

Aici isprăvim noi istorisirea întîmplării doamnei Genoveva, prințesa de la Brabant.

Am căutat să luminăm întunericul trecutului prin dovezi, unele scrise, altele nescrise, ca să scoatem pentru generația noastră adevărul.

Mă găsesc printre acei care susțin că cerboanca a rămas în pustie și și-a îndeplinit menirea, căzînd la

urină, într-o iarnă grea, sub colții fiarelor. Zăvodul a urmat pe oameni în lume, dar slăviții stăpîni nu i-au arătat o recunoștință deosebită. Dealtminteri el nici n-ar fi știut ce să facă cu dînsa. Totuși vînătorul valah a învățat pe copil să-i spuie la ureche vorbe pe care nu le înțelegea nimeni afară de Gelo. Zgarda cu ghimpi de aramă se păstrează și se mai poate vedea și astăzi la muzeul din Brno.

În ce privește sfîrșitul doamnei comitese și al domnului comite, trebuie să atragem luarea-aminte că marele Ziditor l-a pus, ca în toate, în afară de suferinți și bucurii. Dacă ne raportăm la știri vechi, pe care le găsim în Ioan de Praga, în ale sale *Mirabiles Vitae*, tristețea doamnei Genoveva a rămas iremediabilă în această vale. Singura justificare a vieții i-a rămas copilul durerii sale, care a crescut și a înflorit ca și mărul de lîngă peșteră.

Acest copil a devenit comite și a fost altcineva. A stătut în fața lumii ca vînător iscusit, și, la timp, a filliit peste el a doua oară corbul destinului.

Prea fericitul Iacob, episcop de Genova, acum șapte sute și ceva de ani, a povestit cel dintăi această întimplare rămasă unică în Europa noastră. În *Legenda aurită*, cu drept cuvînt se preamărește puterea lui Dumnezeu care a sălășluit în sufletul unei femei slabe. Sîntem în drept a crede totuși că a sălășluit și în florile și sălbătăciunile pădurii.

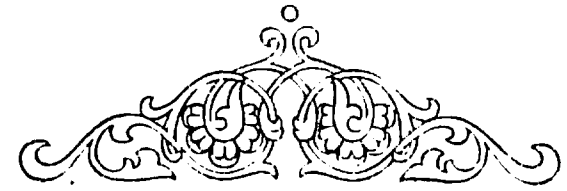
Ca să lămurim unele lucruri, am simțit nevoia să cercetăm și alt izvor, care a fost și contemporan și a rămas în același timp în putere și-n floare pînă astăzi. Pietrele mormintelor s-au măcinat; codrul a rămas, înoindu-se neconținut, și-n el am regăsit sufletul nemuritor al copilului.

Despre cei patru frați neguțători avem iarăși deosebite informații. Unele din istorisirile lor, pe care le-au făcut doamnei comitese la terasă, pe cînd ea visa la soțul ei plecat departe, se găsesc inserate și într-o carte celebră a lui Poggio Bracciolini, secretar apostolic și cancelar al Republicii Florentine în al cincisprezecelea veac, deci au fost prea adevărate. Nunta lui Ioan Roșu cu domnișoara Păuna s-a săvîrșit cu mare alai și zvon la curtea comitelui Sigfrid. Iar nu mult după aceea așezarea acestui vrednic și gras neguțător a fost în locul acela de iarmaroc nou la Sintilie, despre care s-a pomenit: anume, dincolo de munte, la apa Moldovei, în marginea Cumaniei. S-a ridicat apoi acolo și tîrg de piatră cu numele Baia. Au venit aici unii neguțători și tovarăși ai lui Ioan, din împărăție.

Iar doamna Păuna, după ce a rămas văduvă, a întemeiat alături altă așezare cu sat, care s-a chemat Sasca, după porecla pe care i-au dat-o ei localnicii moldoveni, oameni foarte pricepuți și harnici la poracle.

Aceste așezări, Baia și Sasca, durează și astăzi, în partea de miazănoapte a țării care se chiamă Romînia. Oamenii acolo au ochii albaștri și părul ca fuiorul de cînepă. Între ei mai trăiește neamul care se chiamă Roșu, purtînd pînă în zilele noastre stigmatul cinstițiilor evangheliști.

Prin Ioan cel de demult și prin frații lui, vestea minunatei întimplări a doamnei Genoveva și a puiului ei a pătruns pînă la limbile păgîne. Iar în părțile moldovenești cel dintăi povestitor a fost Andrei Vînătorul, carele n-a avut odihnă pînă ce nu s-a întors, la bătrîneță, în locul său de baștină.

NUNTA DOMNITEI
RUXANDA

ROMAN

1932

I

În acest capitol se arată începutul mărturisirii unui tânăr care pare a trăi în zilele noastre. Vorbește despre babaca și neneaca lui de la ținutul Romanului și mai ales despre un unchi care nu-i ca alți muritori de rînd.

Domnule, îți scriu aici, după cum ți-am făgăduit, împlinirea extraordinară pe care am avut-o împreună cu un uncheș al meu, Ștefan Soroceanu.

Acest uncheș, pe care domnia ta l-ai cunoscut numai o clipă în trecut, pe cînd se afla încă în viață, n-aș putea spune că era un om simpatic. Eu încercam în fața lui totdeauna mai mult uimire, fără dragoste. Era destul de urît, cu ochii verzi privind aprig. Din gura lui strîmbată ușor într-o parte ieșeau prea ades vorbe usturătoare. Rîsul lui ascuțit nu de puține ori m-a săgetat pînă în moalele capului.

Era unchi, după barbați, al tatălui meu; trăia singur cuc la o răzășie a lui în ținutul Bacăului și obișnuia să vie să petreacă sfîrșitul lunii august la o moșie la noi, nu departe de Roman.

Sosea dimineața, într-o droșcuță ușoară, trasă de cai mărunți cu zurgalăi. Mîna de pe capră un țigan bătrîn și posac, pe care nu l-am auzit vorbind decît în silabe. Cum apărea în balcon zîmbetul răutăcios și strîmb al lui uncheșul Ștefan, mama oșta dînd ochii peste cap și se retrăgea în iatacul dumnisale, să se

gătească. Nu-l putea suferi. Nu-i înțelegea judecata și spiritul. I se părea că-și bate joc de dumneai și de lume. O plictiseau scorniturile lui bizare. Tata îl susporta cu răbdare, fumînd țigară după țigară cu el și sorbind cafea din filigene cu zarf, știind că are să-l moștenească.

În vara trecută însă, cînd s-a întîmplat ce vreau să spun, uncheșul Ștefan i-a dat și tatei o lovitură piezișă, cum îi era obiceiul.

— Ascultă, nepoate Dumitrache, i-a zis el punîndu-i mîna pe umăr, am să-ți incredîtez o taină, numai ție. Prin urmare, desară, cînd vei intra în iatac, ca să te întinzi în divanul cel larg, lîngă cucoana Amalia, numai decît să-i spui ce-ai s-auzi îndată.

— Se poate una ca asta, moșule? protestă tata.

— Dragă Dumitrache, am obiceiul să mă indoiesc de multe; de asta însă sînt sigur.

— Ei nu, moșule, știi că-mi pare rău... Pe onoarea mea că mă jignești. Pe onoarea mea că nu spun.

— Dumitrache, nu vreau să te jignesc. Dacă-ți dai cuvîntul de onoare, pot fi liniștit. Pentru întăia parte a convorbirii mele, ai fi avut într-adevăr un regret că n-o poți împărtăși consoartei domniei tale, care mă iubește atît de mult.

— Să știi că te iubește, moșule.

— Da, știu. Ai fi putut să-i spui, dar mi-ai făgăduit c-ai să taci.

— Se-nțelege c-am făgăduit.

— Bine. Ai fi putut să-i spui că acest sfîrșit de august, pe care l-am petrecut cu pace la voi, e cel din urmă pentru mine.

— Imposibil! protestă tata.

— Nu mă înterupte, îi replică destul de blînd uncheșul. Această petrecere a mea la voi e cea din urmă.

Nădăjduiesc să nu mai apuc altă vară. Am semnele mele.

Tata crezu de datorია lui să se veselească.

— Glumești, moșule.

— Se-nțelege, răspunse cu tristeță uncheșul Ștefan; nu știi tu că eu am obiceiul să glumesc totdeauna? Deci, cucoana Amalia ar fi putut avea pricină de bucurie, dacă tu nu te-ai fi legat pe onoarea ta că n-ai să-i divulgi această taină. A doua parte a comunicării mele, însă, ar fi bucurat-o mai puțin. Află că eu am alcătuit un testament. Bătrînii noștri aveau obiceiul să-și lege asemenea act solemn cu blăsteme grozave. Eu l-am legat cu texte de lege, așa încît nu-l poate desfăce decît Dumnezeu. Oamenii nu pot, aflîndu-se în oarecare stare de inferioritate față de cod și mai ales față de mine. V-am desmoștenit, dragă nepoate, și pe cucoana Amalia și pe domnia ta. Nu păli și nu fuma atît de pripit țigara; lasă ceașca de cafea, căci ai isprăvit-o. Nenorocirea nu-i așa de cumplită. Viețuiești în bună înțelegere, ceea ce-i lucru mare; sînteți sănătoși și n-aveți decît patruzeci de ani: tu-i mărturisești; Amalia nu. Aveți cu ce trăi din bieșug, deci vă puteți lipsi de puținul meu. Ceea ce vă rămîne, dacă scădeți datorii, dobînzi și ipoteci, vă ajunge ca să vă încheiați veleatul; băietului vostru Bogdănuț n-aveți să-i lăsați decît binecuvîntări. Așa că voi mincați ce aveți; iar eu îi testez băietului, cu bună rînduială, ceea ce am: douăzeci de mii de galbini la bancherul Mihel Daniel din Iași, răzășia mea de la Pojorîta, ținutul Bacăului, ș-o bucată de pădure în munte lîngă Schitul Pîrcalabului. Asta nu i-i de folos: pădurea n-o poate tăia și veniturile de acolo sînt cu blăstăm legate Schitului; dar banii de la bancherul iudov sînt buni și răzășia fără nici o para de datorie,

cu gospodăria bine înțemeiată, casa tare și așarețurile înnoite. Optsprezece părechi de boi, pluguri de fier, căruțe și unelte, patru cai și două droște, precum și două bivolițe cu lapte. Are să aibă copilul ce mîncea pînă la sfîrșitul vieții lui. Iar dacă va fi un barbat vrednic, cum mi-i nădejdea, a întocmi și el o diată ca a mea altui urmaș din neamul nostru, ca să nu se stingă pomenirea lui Ștefan, pîrcalabul de la Soroca.

Eu cunoșteam ceva despre acest bătrîn al nostru din vremea lui Vasilie-Vodă Lupu. Tata nu știa, ori uitase. Privi întrucîtva nedumerit spre uncheșul nostru. Voi să spuie ceva și se mulțami să tușească. Eu, din colțul meu de cerdac, ridicasem ochii de deasupra cărții franțuzești pe care o ceteam și mă uitam atent la uncheș. Descoperisem în glasul lui un accent pe care pînă atunci încă nu-l primisem în inimă. Mă ridicai din locul meu, mă apropiai de dînsul, îi luai mîna uscată și încrețită și i-o sărutai.

El îmi mîngîiea fruntea. Eu am zîmbit. O clipă m-am văzut în oglindă. Aveam ca și el zîmbetul puțintel strîmb.

— Asta nu-i pentru moștenire, i-am șoptit eu la ureche.

Și i-am sărutat mîna a doua oară.

Atunci el m-a cuprins la piept și m-a îmbrățișat. Barba lui țăpoasă și straietele de șiac miroseau plăcut a tutun de Smirna.

— Acuma urmă uncheșul, după ce m-am desertat de vorbele mele, nu mai am de ce sta la voi. Cu toată onoarea ta, iubite nepoate Dumitrache, eu înțeleg că în mîntea ta, acuma, nu-i altă problemă decît cum să transmiți cui se cuvine cele de cuviință. Așteaptă, însă, te rog, ceasul culcării. Altădată n-aveai nevoie de povești. Acuma ai. Eu am și dat poruncă lui Ilarion

țiganul meu să pregătească droșca și caii. Pînă în jumătate de ceas are vreme și nepotul acesta să-și împacheteze cîteva rufe și să tragă ciubote de vînătoare. Il iau cu mine la Pîrcalab. Stăm acolo trei zile și pe urmă ne întoarcem, să-i dau în primire răzășia de la Pojorîta.

Nu mult după aceea, ca și cum o altă poruncă ar fi străbătut nevăzută la odăi, tresărîră dulce clopoței cîlușilor și droșca bătrînului sună moale și plin pe caldarîm, cu țiganul cel morocănos pe capră.

— Gata, Ilarioane? întrebă uncheșul de sus, din cerdac.

— Ihî! icni țiganul.

— Ai pus buclucurile în lădiță?

— Pus.

— Dar pușca și torba?

— Lîngă mine.

— O garafă de rachiu ai cerut de la camară?

— Ihî!

— Bine, Ilarioane, văd că ești om vrednic. Am să stăruiesc să-ți deie o decorație. Iaca-i gata și cuconășul.

Eu eram gata. Imi aduceam pe mine și în jurul meu lucrurile, cu smuncituri. Mama în camizol alb și cu păru-i cărunț și frumos atunci eliberat din cîrlige, sosi grăbită, pocnind din palme și ridicînd ochii în bagdadie.

— Cum așa, frate dragă? Cum să pleci fără să-mi spui nimica?

— Am spus! se îndîrji, cu demnitate, uncheșul Ștefan.

— Cum să plecați așa, fără să mînceați?

— Am mîncat! se îndîrji iar bătrînul.

— Dar băiețu' ce-ți trebuie? Ce ai să faci cu el? Nici nu l-am pregătit, n-are nici straie nouă; are treabă acasă.

— Uncheșule, m-am amestecat eu cu umilință; am straie și n-am nici o treabă.

— Vai! vai! se tînguia mama. Parc-ai fi pui de cuc în cuib străin. Cum îndrăznești, răule, a vorbi astfel cu neneaca ta? Așa te-ai uitat la mine și așa ai spus, parc-ai fi uncheșul tău. N-aș putea să spun că asămănarea asta a fost bucuria vieții mele. Du-te, dacă ții numaidecît, dar să știi...

— Mă duc cu uncheșul la vînat, mamă, și la Schit.

— La vînat și la Schit? Poflim! Du-te, dar să știi că sînt tare supărată pe tine.

— Mai este o supărare, adăogi uncheșul; o supărare pe bătrîn. Acea trece mai greu.

— Vai, moșule, cum ești și dumneata! Așa vorbești dumneata totdeauna.

— Așa-i în viața asta, Amalie, nu știi mata? O bucurie și o supărare.

— Care supărare?

— Că pleacă băiețu'.

— Și care bucurie?

— Că plec eu.

— Vai de mine, oameni buni, auziți-l cum vorbește!

— Asta nu-i nimica. Să-l auzi pe Dumitrache cum vorbește!

— Ce să vorbească? El nu-mi spune nimica. Se culcă și doarme dus.

— Acuma însă are să-ți spuie. Rămîneți cu bine, nepoate și nepoată. Dacă-ți dori să mă mai vedeți, poate-a trebui să vă osteniți pînă la Schit. Acolo mi-am alcătuit lăcașul cel din urmă.

— Care lăcaș?

— Lăcașul cel din urmă între patru scînduri și-ntre patru păreți, în pămînt.

— Vai, lume dragă, ascultați-l cum vorbește!

— Să m-asculte. Parcă eu mă supăr? Bogdănuț, pupă mîna băbacăi și neneacăi, și suie în droșcă. Nu plînge, Amalie; nu te teme, că nu-l iau cu mine pe ceea lume. Vine el singur mai tîrziu. Fiți fără grijă; aveți să veniți și voi.

— Vai! vai! urma a se tîngui mama, scandalizată, pe cînd eu cu moșul ne suiam în droșcă și ieșeam pe poartă, în zvon de clopoței.

II

Despre o călătorie și o vinătoare la munte și despre șapte pădurari de demult.

Uncheșul Ștefan tăcu o bucată de vreme, dus pe gînduri.

Era o dimineață de început de septembrie, cu cerul fără nouri, cu valea Moldovei înecată de lumină, cu ceață ușoară pe păduri și pe munți. Pluteau pajuri în înălțimile cele înghețate. Săgetau rîndunici în lungul drumului, apoi se adunau și se țeseau în stoluri, gătindu-se de cale lungă, peste Marea. Nu adia vîntul și strălucirea soarelui avea în ea ceva de aur, nespus de dulce și de prietinos. Ilarion, de pe capră, începu să îngîne și să mormăiască ceva: lucru de neînchipuit! Uncheșul întoarse spre el, pe sub sprinceană, un ochi malițios, apoi îmi cuprinse mîna dreaptă. Eu stam în stînga lui.

— Nu-i urîă asemenea dimineață, Bogdănuț, zise el, nu-i urîă mai ales pentru cineva care se pregătește să iasă din lume.

— Intr-adevăr, valea asta s-arată ca o minune a lui Dumnezeu, uncheșule; însă vorba pe care o spui mă întristează și n-are noimă.

— Ai dreptate, Bogdănuț; pentru un minz ca tine, douăzeci de ani și douăzeci de bani sînt lucruri fără sfîrșit. Am fost și eu nemuritor. Pe urmă am înțeles că trebuie să pun un termen. Am învățat asta fără supărare, ceea ce va fi bine să faci și tu cînd ți-a sosi vremea. Dumnezeu dă bătrînilor asemenea zile ca să-i pedepsească pentru nelegiuirile lor.

— Ai săvîrșit domnia ta vreo nelegiuire în viață, uncheșule?

— Eu nu știu dar trebuie să fi săvîrșit, căci altfel ziua aceasta ar fi mai puțin frumoasă. Să mă bucur totuși, ca să nu minii pe Cel care m-a trimis aici să-mi fac veleatul. Așa că noi umblăm acuma în trapul cailor, așa fel potrivit după socoteala lui Ilarion, ca să fim după amiază la Schit. Trecem Moldova pe la Tupilați, dăm în sat la Războieni și pe urmă intrăm între brazi, pe un drumușor, pe care-l cunoaște puțină lume. Cum am intrat sub munte, pot zice că sîntem pe alt tărîm. Acolo ne așteaptă pădurarii mei, pe care i-am înștiințat cu răvaș și, înainte de a răzbate la Schit, ei dau drumul copoilor, ca să stîrnească niște vulpi și niște iepuri pentru plăcerea ta.

— Domnia ta ești vînător mai vechi și cu mult mai bun decît mine, uncheșule.

— Sînt; însă plăcerea va fi pentru tine. Paharul tău e plin. Al meu l-am isprăvit.

— Uncheșule, vorbești astăzi cu întristare.

— Cu puțină întristare, Bogdănuț, nu pentru că

am să lăs lumea, ci pentru că am să mă despărțesc de tine, după ce abia te-am cunoscut. Știu ce ai să-mi răspunzi: că ne cunoaștem mai de mult. Eu însă nu te-am socotit cu adevărat al meu decît cînd ai zîmbit maicei tale și mi-ai șoptit un cuvînt. Acest cuvînt ar fi putut fi răutăcios, fără să mă supăr. A răzbit însă cu gingășie nu numai la inima mea, ci pînă în întunericul morților, la alți uncheși ai tăi și pînă la pircalabul pe care ai să-l vezi zugrăvit la Schit și care zîmbește cum ai zîmbit tu azi, cînd te spionai în oglindă.

— Ai văzut și asta, uncheșule?

— Am văzut nu numai asta; am văzut pînă în fundul tău. Eu te pîndesc de mult. Cel mai bun vînător al meu de azi ești tu. Sălbătăciunile cătră care mergem, ți le lăs ție.

Era adevărat ori mi se părea că bătrînul e pătruns de un fel de oboseală? În ochiul lui dur părea că se încălzește o lumină, ca și a soarelui de septembrie. Se strînse în sine, întorcîndu-se în tăcerea și în gîndul lui ca într-o umbră. Droșcia ne legăna prin aerul de toamnă, pe sub plopi tremurători, pe sub cele dintăi fluturări de frunze galbene. În lungul drumului celui mare domnesc nu înfîlneam pe nimeni; părea o zi de odihnă, închinată amintirilor ori lui Dumnezeu. Și ogoarele și miriștile se desfășurau pustii. Era sărbătoarea Sîntămăriei de toamnă.

Am trecut podul de la Tupilați înaintea amiezii. După ce am lăsat Războienii fără să ne oprim la crișmă și la horă, am intrat pe un drumeag, drept cătră apus. Am poposit puținel la o fîntînă. Ilarion țiganul a adăpat caii, i-a mîngîiat, i-a tras de urechi și le-a dat grăunțe. Eu am coborît lăsînd pe uncheș cu gîndurile lui. Priveam la zborul dumbrăvencilor deasupra

unor poieni, în margine de pădure. Veneau cătră mine adieri bine mirositoare de fîn încălzit.

Vizitiul tuși; caii își scuturară zurgalăii. M-am întors lângă uncheș. Părea că dormitează, cu ochii închiși. Cînd am pornit, a ridicat o clipă pleoapele și a oftat.

Droșca a prins a urca la deal; în jurul nostru s-a încheiat deplin codrul, cu poalele arse de cel dintăi brumărel. De pe smicele mlădioase zburau mierle, cîrcîind. Printre cetini de brazii filfiau gaiți și alunari. Simțeam în preajma drumului felurite pasări și animale. Din tăul unei vâlcele zburăra rațe sălbatice. De la un izvor porniră în fugă, pe o costișă oablă, două căprioare.

Bătrînul deschisese ochii și privea toate.

— Acuma încă toate-s frumoase, zise el, cu oboseala pe care o avea în acea zi; dar după Sfinții Arhangheli rămîne pădurea singură și începe să-i fie urît.

— Cred că-i mai mult o părere, uncheșule.

— Se poate, îmi răspunse el și închise iar ochii.

După ce am coborît o vale și am urcat iar un ponor, am ajuns într-un loc de unde, prin rărituri de pădure, se vedeau depărtările și fulgerau apele de la cîmp. Ne-am oprit în preajma unei căldări adînci, în care păreau că se frămîntă rîpile cu pădurea. Acolo cobora drumeagul.

— După ce trecem valea asta, îmi lămuri bătrînul, urcăm la Schit prin locuri pustii pe unde oamenii ceilalți nu obișnuiesc să umble. Acolo sălășluiește monahul nostru Filaret. Pe pripoare, în șapte locuri, au pădurarii case. Hotarul nostru e aici, în marginea căldării, merge de jur împrejur, coboară în rîpă și suie pînă în vârful muntelui, deasupra Schitului. Iar pă-

durarii au fost așezați și stau așa, din tată în fiu, ca să păzească locul, ca și cum ar fi o grădină, ori un țintirim. Fără știrea lor nu intră aici nici om pămîntean, nici dobitoc. Poate trece numai paserea măiastră.

Moșul zîmbi spre mine, cu căutătura-i vicleană.

— Îți place aici, ori mai degrabă te-ai întoarce la neneaca acasă?

M-am răsucit spre el cu oarecare semeție. El s-a veselit.

— Bine, bine. Nu te supăra. Iată, vin pădurarii.

Intr-adevăr, din rîpă suiau pe cărări felurite șapte oameni bărboși și cărunți, cu pletele revărsate pe umeri, cu căciulile aplecate pe ochi. Aveau chimiruri și tăști de piele, înflorite cu ținte de alamă. Purtau pe umeri cojocel, netrase pe mînici.

Veni întăi cătră noi cel mai în vîrstă, chihaia, un om înalt și uscat, cu ciubote mari care bocăneau pe stîncă. Ducea după el, în lanțuguri, doi copoi roșcați, sprîncenați negru. Scoțîndu-și de pe plete căciula, se închină cătră domnul său și-i sărută dreapta. Vorbi c-un glas gros:

— Bine ai venit la noi, stăpîne.

— Bine v-am găsit, Ile, răspunse uncheșul. Ce-ți face neamul?

— Ce să fiacă? Bine, mulțămim măriei tale.

La aceste vorbe, tot neamul, adică ceilalți pădurarii, se înfățișă cu supunere domnului său, sărîindu-i mîna, fără a îndrăzni să adoage un cuvînt.

— Acesta-i neamul lui Macovei, îmi lămuri uncheșul Ștefan; l-a așezat aici pircalabul cel bătrîn. Breasla celor care stau aici, pustiiți în codri, e pădurăria. Cei care ies la lume, înapoi nu se mai pot întoarce. Cei rămași nu-i mai primesc.

Chihaia dădu din cap dindărul înainte, repezindu-și căciula pe ochi. Voia să spuie : Așa este. Însă nu rosti nici o vorbă.

Am întrebat :

— Aveți cu ce trăi aici ?

— Slavă Domnului ! răspuse chihaia.

— Au lemn, poieni și vile, întâri uncheșul meu.

Chihaia făcu iar semn din căciulă : Așa este.

Caii stăteau neclintiți, cu capetele înălțate deasupra văii. Ilarion țiganul, ca o momie, cu mâinile pe genunchi, adormise.

— Trezește-te, Ilarioane, îi strigă uncheșul, și treci la Schit. Noi ne luăm numai puștile. Spune părintelui Filaret că nu întirziem mult. Să ne facă paturi și să pregătească masa.

După ce zurgălăi de la cai se auziră pe vale numai ca un țiriit, moș Ile, chihaia, dădu drumul copoilor și pădurarii intrară în sihlă. Eu și cu uncheșul coborâim priporul. Uncheșul se opri într-un țanc. Moș Ile mă duse și pe mine la o țiiitoare, știută din veci și de vânători și de fiare. Am stat așteptând pînă ce porniră țahniturile copoilor și sună cornul într-un fund de rîpă.

Din locul meu, priveam de sus poiana unde sta, neclintit, cu pușca în mînă, uncheșul Ștefan. Depărtarea mi-l arăta micșorat, însă îl vedeam foarte lămurit, în soarele oblic. Cum minau cîinii în văi colite, cu glasuri cînd înalte, cînd stînse, deodată îl văzui pe uncheș tresărind. Cînd apăru vulpea, în unghiul de la vale al poienii, el o și avea în țel. Observai întâi fumul, pe urmă sălbătăciunea zvîrcolindu-se, apoi ajunse la mine buibuitura, urmată de ecouri succesive, din ponor în ponor.

Pădurarul din preajmă se repezi. Vulpea lovită făcea acrobații comice, în salturi și tumburi. Pădurarul își înălță în preajma ei baltagul.

— Să nu-i strici blana. Gheorghită, îi strigă bătrînul.

Gheorghită se opri. Vulpea se puse pe patru picioare și se năpusti ca o nălucă în tufe.

Gheorghită își făcu cruce și feri în laturi. Uncheșul rămase neclintit în locul lui.

Îndată răsări, tot în același unghi de poiană, soața vulpei. Uncheșul Ștefan o fulgeră. Ea bătu din coada-i lungă, scheună de două ori și se duse. Bătrînul rămase iarăși neclintit. Copoii sosiră, adulmecînd îndelung puțtoarea dihaniilor, apoi începură a țahni întăritat spre țiiitoarea mea.

Au ieșit pe rînd vulpile la mine și le-am ucis cu cîte un foc. Moș Ile le ridică de coadă în sus, cercețindu-le cu luare-aminte.

— Hm ! mormăi el ; cum le-ai dat semnal cu pușca, s-au pus la pămînt și gata ! Nu mai vor să cunoască stăpînirea veche.

Cînd pornirăm spre Schit, comunicai uncheșului meu observația glumeață a chihaiei.

— Are dreptate Ile... îmi răspuse el serios.

— Ca niciodată, uncheșule, ai în domnia ta astăzi o întristare, i-am zis eu, alăturîndu-mi capul de umărul lui.

El nu-mi răspuse.

Ca să-i luminez nourul care-i împresura fruntea, i-am descris atunci cum am văzut căzînd vulpea, odată cu fumul armei, și cum, destul de tîrziu după aceea, am auzit pocnetul puștii, urmat de ecouri.

El mă ascultă atent.

— Așa-i, grăi el, am văzut și eu asta de multe ori.

Cîteodată stînd noaptea singur și ne avînd nici ce face, nici cu cine schimba două vorbe, mă gîndeam că s-ar putea să scornească oamenii de azi, care au scornit atîtea, ar putea să scornească o mașină care să zvicnească și să treacă mai repede decît sunetul — ceea ce nu-i lucru peste putință. Așa că, de pildă, dînd eu glas aici, mă reped apoi cu acel aparat în depărtare și aud acolo ce am spus dincoace. E adevărat că n-ar fi un lucru de mare folos.

La vorbele acestea ciudate n-am găsit cu cale să-î răspund.

El mă privi pieziș, cu zîmbetu-i strîmb.

— În definitiv, asta-i o prostie, nu o nebunie. Sunetul n-are putință de propagare decît în atmosfera pămîntului nostru. Dincolo n-ar putea trece decît pe calea undelor electrice. Lumina străbate însă spațiile interstelare și trece în infinit, purtînd imaginea clipeilor. Asta dacă s-ar putea face: să revezi ceea ce lumina păstrează și duce în zborul ei fără sfîrșit. În acest chip am putea vedea viața strămoșilor noștri. Și la asta mă gîndeam noaptea, stînd singur. Chihaia din urma noastră, adaoase el în franțuzește, fără îndoială că mă socoate nebun. Imi închipui însă că tu nu ești de aceeași părere.

— Cum s-ar putea una ca asta! am protestat eu.

— Cu toate acestea, cînd ți-oi mai spune la ce m-am gîndit în nopțile mele de singurătate, ai să stai poate la îndoială, între mine și între chihaie. Află că la noi, la Schit, unde ne ducem acuma, este un clopot. Însă un clopot care de obicei tace. Rînduiala lui, de la ctitorul cel bătrîn Ștefan Soroceanu, pîrcalabul, este să nu bată decît pentru morții noștri, adică pentru ctitorii și stăpînii succesivi. A bătut pentru el, cînd a murit. A mai bătut pentru trei Soroceni, la vremea

lor. Acum are să bală pentru mine. Nu te speria; nu bate singur. Îl poartă călugărul care slujește Schitului, avînd așa rînduiala slujbei lui. Eu m-am gîndit deci că fiecare bătaie, pentru fiecare mort al nostru, rămîne imprimată în instrumentul sonor, printr-o anumită rînduială armonică a moleculelor, după o lege de fizică. Deci veștile succesive de moarte stau scrise în clopot pe de o parte, iar pe de alta fiecare bătaie are altă melodie, adică alt nume.

— Ceea ce spui, uncheșule, mi se pare interesant, i-am răspuns eu; și mă simțeam pătruns de glasul lui deodată încălzit de o pasiune lăuntrică, pe care niciodată nu i-o bănuisem.

— Dacă ți se pare interesant, e bine, îmi răspunse el. Iată, am ajuns la Schit. Totdeauna cînd intru aici, mă simțesc agitat. Nu se poate să nu-ți mărturisesc asta. A fost singura mea slăbăciune. Te rog să mă ierți; dar nu încerca să fii tu altfel, dacă vrei să te iubesc și dincolo de moarte.

III

Despre rădăcinile din alt veac ale povestitorului nostru.

Cu aceste vorbe am intrat în cerdacul unei căsuțe, în laturea de miazănoapte a bisericii. Streșina se apleca foarte jos și stîlpii erau încununați de rouruscă ruginie. Era un adăpost care se pitea de înălțimea muntelui și revărsarea brazilor. Biseriçuța, și ea mărunță, însă alb văruiță, părea tînără, de și șindrilele turnului, rînduite în solzi și-n coadă de rîndunică, se zbîrleau negre de vechime.

Părintele Filaret, schivnicul, ne întâmpină cu minicile largi ale rasei încrucișate la piept și cu camilafca bine îndesată pe pletele-i crețe. Iși ținea fruntea aplecată, inclinându-se; din când în când se sălta în sus și-i fulgera albul ochilor. Era un om voinic, cu înfățișare de haiduc, și-și stăpînea glasul, ca să nu detune. Spunea ceva subțiratic și fals.

— Bine-ați venit, cinstite și prea iubite cucoane Ștefane.

— Bine te-am găsit, părinte Filaret. Cum petreci aici?

— Bine, mulțămim Domnului Dumnezeuului nostru.

— Cum te-mpaci cu pustia?

— Bine; de ce să spun că nu mă împac, dacă mă împac?

— Toate sînt în rînduială?

— Toate, slavă lui Dumnezeu. Și toate-s gata, ca să petreceți aicea cu pace, domnia voastră și nepotul domniei voastre. Văd că-i un domnișor frumos și fudul.

Uncheșul Ștefan se uită zîmbind către mine. Mie nu-mi plăcea glasul schivnicului.

Plecîndu-ne frunțile, intrarăm într-o tindă strîmtă, apoi într-o odaie. Umbra amurgului pătrunsese înaintea noastră. O candelă ardea sub icoanele răsăritului. Deasupra unui divan, care cuprindea întreaga latură a asfințitului, atîrna, în mijlocul unei scoarțe, portretul unui barbat care avea o vagă și ciudată asemănare cu uncheșul meu. Era imaginea unui om de altădată, investmîntat cu straie de moda leșască a veacului XVII. Părea de patruzeci de ani. Avea ochii bol-diți și capul țuguiat. În ochi și-n colțul stîng al gurii păstra o lucire — aerul de familie, pe care-l observasem și la bătrînul meu. În prima clipă nu mi-am dat samă, căci omul cel vechi era urît și părea strîmb, cu

umărul stîng mai nalt. Mai tîrziu am înțeles însă ce este.

Părintele Filaret rămase lîngă ușă. Uncheșul meu făcu cîțiva pași cu repeziciune și se opri în fața portretului, privind-l cu luare-aminte. Parcă ar fi vrut să-i spuie ceva, ori îi spunea ceva fără cuvinte. Chipul, din rama lui neagră, îl aținti pieziș.

Uncheșul se întoarse către mine, rîzînd. Apoi deveni serios și se inclină spre icoanele de la răsărit, făcîndu-și de trei ori semnul crucii.

— Părinte Filaret, aprinde luminile, porunci el.

— Îndată, îndată! suspină schivnicul.

În cele din urmă lucruri se vedeau afară, prin ferestruici, pădurarii cu căciulile și baltagurile lor.

— Oamenii să se ducă la salașuri, porunci iar bătrînul. Cînd oi avea nevoie de ei, suni cuvioșia ta din buciom.

— Am înțeles, oltă părintele Filaret, și ieșind o clipă, își amestecă barba-i neagră între capetele slujitorilor. Chihaiia și pădurarii se retraseră. Părintele Filaret se întoarse c-un fir subțire de cetină, îl apropie de candela de la icoane și-l făcu să deie flacără. Aprinse cinci făclii de ceară într-un sfeșnic de alamă cu cinci crengi, pe măsuta de lîngă sobă.

Uncheșul Ștefan își lepădă mantaua și se plimbă de două ori, cu minile la spate, de la icoane la portret. Eu îmi așezai lucrurile mele și hainele în cămăruța de lîngă sobă. În grajdul de lîngă căsuță, se auzea mormăitul lui Ilarion, care spunea cailor puține cuvinte.

— Chihaiia mi-a dat patru ierunci, zise schivnicul. Le-am pus la fript pentru domniile voastre. Alaltăieri am trimes la măcinat devale un tăbultoc de mei tătă-răsc, ca să nu vă lipsească mămăliguța, după rînduiala știută.

Uncheșul Ștefan făcu semn cu capul : bine. Părințele Filaret ieși. Îl auzirăm îndată bocănind în cărbuni cu cleștele în chilia lui de alături.

— Avem rachiu de afine și vin bun, zise uncheșul, oprindu-se înaintea mea. Cred că ți-i foame. Până ce-s gata toate, însă, eu nu pot răbda să nu-ți arăt cele de cuvîință. Iată, am adus cu mine actul de danie a Schitului. De acuma rămîne la tine, și poartă-l o vreme în dreptul inimii, cum l-am purtat eu. În el se cuprind rinduielile de care ți-am vorbit și blăstămul lui vlădica Gherontie de la Neamțu. Iscălitura e a lui Ștefan, pîrcalabul de Soroca, cel care se găsește aici în fața noastră și se uită la tine. Iar blăstămul sună precum urmează. Ascultă și ia aminte. «Iar cine s-a ispitit a strămuta a noastră danie și orînduire, acela să fie trecuț și proțel de cătră Domnul Dumnezeu și de doisprezece sfinți apostoli, și de patru evangheliști și de trei sute optsprezece părinți de la Nicheia-cetate și să aibă parte cu Iuda și cu Arie și să i se risipească pulberea lui și a feciorilor lui în patru vînturi.» Ai auzit ?

Ștefan pîrcalabul se uita la mine bațjocoritor.

— Am auzit, am șoptit eu, nu fără sfială.

Cu mîna lui osoasă, uncheșul îmi trecu în buzunarul din lăuntru al hainei pergamentul.

— Acuma să luăm făcliile, vorbi el, și să ne apropiem de portret. Aici, pe partea de jos a cadrului, scrie cînd a fost făcută această zugrăveală și cine a făcut-o. Macar că mai degrabă ai vrea să treci la mirozna mîncării, unde învîrte țigla părintele Filaret, eu tot am să te silesc să cetești cele însemnate aici.

— Le cetesec cu plăcere, uncheșule, am răspuns eu.

Mirodenia ieruncilor îmi ajungea într-adevăr pînă în nări.

Îmi plecai fruntea sub brațul uncheșului și sub luminile pe care le purta. Deslegai fără greutate inscripția : «*Hanc illustrissimi Domini Stephani Percolabi imaginem pinxit Iohannes Tokmikunnonak anno 1650*».

Uncheșul îmi asculta cu atenție glasul.

— Bun. Acuma mergi cu mine sus, în clopotniță, să vezi cealaltă inscripție de pe clopot și pe urmă putem mîncă.

M-am arătat dispus să mă sui și-n clopotniță.

Cu aceleași lumini am trecut prin noaptea de toamnă fără vînt, am pășit în bisericuță și am suit treptele scării sucite. Se afla sus un clopot nu mai mare de o sută de ocă, atîrnat în legăturile-i de grinzi încrușișate.

Uncheșul se feri, să nu-l atingă. Intinse făcliile. Cetii, săpate în aramă pe partea de jos a buzei, cuvintele sacramentale : *Mortuos voco*.

Cîteva clipe am rămas tăcuți, alături eu și uncheșul. Prin firida deschisă a clopotniții, pătrunse de afară, din răceală și întunericul opac al muntelui, un șuiet de apă. Am întrebat :

— Ce s-aude, uncheșule ?

— În fund, drept sub munte, îmi răspunse bătrînul, este o cascadă, adică o durușoare, cum îi spun muntenii. Cade un izvor tocmai de sus și pune o perdea de apă drept în fața peșterii. Intrarea în acea peșteră are un fel de ascunziș cotit, pe care trebuie să-l descoperi printre strîpi. Ai să mergi cu mine și am să ți-l arăt. Însă nu acuma. Cei care locuiesc aicea știu că prin acea peșteră poți răzbate pe tărîmul celalalt — unii zic în altă lume, alții zic în alt veac. Tu însă nu crede nimica și haide să-ți astîmperi foamea. La vîrsta ta omul are stomah și dinți de lup.

Filaret a răsturnat mămăliga de mei și a rezemat de prichiciul hornului țigla. Totuși, înainte de a ieși din bisericuță, oprește-te în locul unde te-ai împiedicat și erai să cazi. Aici e lespedea sub care zac oasele celui pe care l-ai văzut zugrăvit în odăiță; el a iscălit pergamentul pe care-l porți la piept. Cu toate cele auzite și văzute, sînt încredințat că ai să mîîninci cu aceeași poftă.

IV

Despre pustnicul Filaret și despre duruitoare, dincolo de care se găsește peștera amintirii.

Am mîncat într-adevăr cu poftă și cu inconștiența vîrstei. Am gustat rachiul de afine. Am băut două ulcele de vin vechi. Abia după ce am isprăvit, am băgat de samă că uncheșul meu stă la o parte de jarul din vatră, neguros și, mi se părea mie, disprețuitor. Abia atinsese mîncarea. Gustase puțintel vin. Schivnicul îndrăznise să îmbuce de frupt. Indrăznise deasemeni, cu multă hărnicie, să umple și să deșerte ulcica, o ulcică a lui, mai burduhoasă decît ale noastre. Dintrodată observai cu mirare că glasul lui scîncit, subțiratic și ticălos crește, ca și cum l-ar fi umflat vîntul ori zvonul dinspre duruitoare. După ce mai deșertă, cu deosebită sete și poftă, încă o ulcică, al cărei număr de ordine îl prăpădisem, fără să fi fost rugat și fără să ne întrebe, își desfăcu rasa la gît și începu să deie viers, privindu-ne pieziș ca un vameș de drumul mare și arătînd dinți ascuțiți de lup:

Să-mi cinți, cuce,
Cînd m-oi duce,
Să te prind frate de cruce,
Tu-i umbla pe sus cîntînd,
Iară cu pe jos plîngînd.

Atunci își umplu și uncheșul meu Ștefan ulcica și pofti alte cîntece. Trăgînd de sub laiță cimpoiul, curvioșia sa părintele Filaret umflă burduful și-l strînse la subsuori și atunci înțelesei de unde a deprins glasul cel subțire. A cîntat o vreme uncheșului meu cîntece de lume și cîntece hoșești; după aceea, îmblinzindu-i-se aleanul, porni a zice cîntări din psaltichie și din schivnîcia întru care sălășluia.

În zvonul glasului său, am simțit că mă cuprînde somnul, și-mi intră ca plumbul în toate mădulările. Înainte de a adormi deplin, l-am simțit tot pe părintele Filaret că mă sprijină cu brațe tari și cu vorbe bune care miroseau a vin, călăuzind-mă dincolo în odaia boierilor, la divanul de sub portret.

Am odihnit așa un timp, pînă la un ceas tîrziu al nopții. Atunci asupra mea s-a aplecat uncheșul Ștefan, ca și cum s-ar fi coborît din ramă, și m-a apăsât de trei ori pe umărul stîng.

- Scoală, băiete, îmi zise el, c-un glas poruncitor.
- Ce este, uncheșule? am tresărit eu.
- Scoală, Bogdănuț, și vină după mine.

M-am sculat și l-am urmat. Am ieșit amîndoi în întinericul cerdacului. Îndată mi-a zvonit în urechi duruitoarea.

- Auzi?
- Aud, uncheșule.
- Am stat ascultînd.

Părintele Filaret s-a furișat în preajma noastră și ne-a privit dintr-o latură, arătîndu-și dinții. Ne-a întrebă iarăși cu glasul lui scîncit:

— Vă duceți la peșteră?

Uncheșul se întoarse spre el. Îi răspunse:

— Ne ducem; dar nu știu dac-a venit ceasul. Încă n-am auzit a treia cîntare a cucoșilor.

— Aveți s-o auziți numaidecîl, se ploconî schivnicul.

Intorcîndu-se și aplecîndu-se pe parmaelicul cerdacului, izbucni deodată prelung și ascuțit, ca un cucuș tînăr. Bătînd din palme de cîteva ori, izbucni încodată. Indată îi răspunseră de aproape bătăi de aripi și cucușul schitului își înălță trîmbițarea-i melodioasă în noapte. După aceea pe rînd, de la șapte case de pe măgurile dimprejur, dădură semnale cucușii pădurilor.

— Acuma vă puteți duce în pace... se închină cuvioșia sa părintele Filaret.

Ne binecuvîntă cu dreapta ridicată și se întoarce în chilia lui; iar eu cu uncheșul Ștefan am coborît din cerdac și am străbătut în tăcere, prin neguna nopții, poteca spre cascadă.

Am umblat pe sub cetini neclintite. În fundul umbrei luceau rubine și ametiste; ochii jigăniilor.

Înțelesei într-o vreme că bătrînul îmi comunică ceva. Cu toate astea nu-i auzeam glasul.

— Eu știu la ce te gîndești tu acuma, Bogdănuș. Osîndești pe părintele Filaret. Dar să știi că n-ai dreptate. De și e un biet om din sălbătăcia noastră, are în el duhul credinții. Mîni are să se blastăme și are să se umilească pentru ulcelele băute și carnea mîncată și are să steie în post negru și-n rugăciune trei zile, pînă ce-a simți că i-a intrat în măduva oaselor truda și mila lui Dumnezeu. Auzi vîntul?

Il auzeam; însă pădurea în jurul nostru stătea neclintită.

— Nu-i vîntul; e fișîitul cascadei. O vezi?

Deodată o văzui într-adevăr, licărind în curgeri de mărgele și-n plete fumurii. Tremurau în ea stelele înălțimilor.

— Poteca pe care am intrat și pe care colim acuma, urmă uncheșul Ștefan, nu-i de nimeni cunoscută. Aici sînt stînci de calcar, ca și cele de deasupra Sorocci. Le-a cercetat cu răbdare pîrcalabul. Le-am cercetat și eu și am descoperit intrarea. Dar nimeni altul pe lume n-o știe. Trecem o clipă prin ploaia duruitoarei. Acuma am intrat și ne-am despărțit de lumea știută.

Uncheșul era călăuz înaintea mea, ca o umbră pe păretele cenușiu de stîncă. Șuietul de vînt al cascadei căzu. Eram într-un tărîm al tăcerii desăvîrșite.

De și nu percepeam curgerea clipelor, am mers așa mult, îmi închipui, fără să-mi aud pașii. Și văzul îmi era tulbure, pînă ce-l simții ascuțindu-se cel dintăi. În preajma mea apărură oameni pe care nu-i cunoșteam. Erau boieri cu ișlice și anterie, cu bărbi mari și cu înfățișare gravă. Coborau din carite și-i sprijineau de subsuori robi, desculți și cu capetele goale. Își făceau temenele, se apropiau unul de altul, își scoteau ișlicele, ca să-și poată săruta unul altuia, solemn, măturile. M-am înveselit. Ei au trecut gravi.

S-au arătat apoi tineri cu turbane, în straie de atlas colorate plăcut, încălicînd cai focoși cu zorzoane și tacîmuri de modă turcească. Călăreau cu scări scurte, cu genunchii la botul șelei. I-am salutat c-o înclinare a capului. Ei mi-au făcut cele trei semne de prielinie, ducînd cu gesturi largi mîna dreaptă la inimă, la buze și la frunte. Aveau mustăcioare care îmi aminteau cîrligele de la coada rășoilor mamei.

Se deschise o zare de dumbravă. Mi se desfăcu și auzul, cînd ajunsei la un izvor.

— Dacă îți-i sete, coboară și bea, îmi porunci uncheșul Ștefan.

Avea un glas ușor schimbat.

— De ce râdeai? mă probozi el.

— De mustăcioarele acelor coconi... am răspuns eu.

— Coboară din șa și privește-te în fîntinița de sub fag, mă îndemnă uncheșul.

Am lăsat calul; m-am aplecat asupra fîntiniții. Aveam în cap gugiuman de sobol; purtam pe trup haină de brocart cu ceaprazuri și mantie în falduri. Aveam și eu mustăcioară în cîrlige.

Uncheșul rîdea deasupra mea. Intorsei nasul cătră dînsul. Și îmbrăcămintea lui era de modă leșască. Se înclina din șa pieziș, privindu-mă puținel răutăcios.

— Bea apă, îmi porunci el, din acea fîntină lină ca să uiți un veac viitor și să te întorci într-o viață trecută.

M-am aplecat și am simțit pe buze și pe gene răcoarea izvorului, care tresărea în fund în vârtejuri mărunte de năsip.

— Mai avem mult pînă la Iași, uncheșule? am întrebat eu, săltînd în șa.

— Mai avem două popasuri. La cel din urmă, la malul Prutului, trebuie să așteptăm slujitorii. De ce ești grăbit? Parcă tu nu cunoști drumul?

— Nu sînt grăbit, uncheșule.

— Cu toate astea, te-ai zvîrlit cu repeziciune în șa. Înțeleg eu că te-ai lipsi bucuros de popas. Te înșeli, Bogdănuț, dacă îți închipui că eu nu cetesc în inima ta ca-n carte. Mărturisește-te uncheșului, ca să alini arșița din tine.

Eu tăceam. Am pus apoi și eu calul în pas după al uncheșului și am mers așa o vreme pe sub streșina pădurii.

V

Sfat de drum, pe cînd un uncheș urît și un nepot care-i seamănă călătoresc spre scaunul mării sale
Vasilie-Vojevod, poreclit Lupul.

— Ascultă, Bogdănuț, îmi zise rîzînd uncheșul meu pîrcălabul. Vrei să-ți spun o istorisire, care ție ți se pare frumoasă, mie însă nu? Taci — adică nu vrei să ți-o spun, căci o cetesc în tine. Istorisirea asta nu-i lucru bun și e primejdia vieții tale, băiete. Am făcut rău că te-am lăsat la Țarigrad, cînd a trimes măriia sa Vasilie-Vodă alai, ca să-i aducă la Iași pe domniță.

Inima a prins a-mi bate în piept cu grăbire.

— N-ai făcut rău, uncheșule.

— Ba am făcut rău. Tu ești un prunc de douăzeci de ani. Doamna Ruxanda e femeie împlinită.

— N-are decît douăzeci și doi de ani, uncheșule.

— Ba să mă ierți domnia ta.* Socotind bine pe degete, văd că are douăzeci și trei. Stă departe de tine. Tu abia ai ieșit dintre fustele mamei tale serdăreasa Irina. Îți miroase încă boțisorul a lapte, macar că-ți răsucești cu atîta fală cozile de rățoi. Încă îți sună în urechi poveștile și prostiile dadacelor țigănci. E adevărat că știi să învîrți sabia și să încordezi arcul; macar atîta a fost în stare să te învețe răposatul serdar Nastase, tatu-tău, dar încolo ce știi? nu știi nimica.

— Am fost la Liov, uncheșule, ș-am învățat scri-soare latinească.

— Cu asemenea învățături, băiete, nu te poți tu descurca în dragoste. Pe cînd fata mării sale — ehe-he!

— Cum ehe-he ? de ce che-he ? E mai mare cu trei ani ca mine ș-atîta. Dar abia mi-ajunge la umăr cu fruntea.

— Hm ! te-ai supărat ? E mai mare ea cu mai mult ; dar să zicem cu trei. Intr-un an a învățat mai mult decît tine găteliile și sulimanurilè și horbotele și toate vicleniile frumuseții. De aceea, macar că-i o fată ca toate fetele, tu o socotești coborîtă din cer cu hirzobul. În anul al doilea a învățat la Bizanț toată înțelepciunea minciunoasă a retorilor. Așa că ea taie cu vorba mai bine decît tai tu cu sabia. Înainte de a cugeța tu la ceva, ea te-a prețăluit, te-a vîndut și a și pus în sîn prețul. În acel loc tu ai vrea să-ți pleci fruntea. Eu nu zic că nu te-ar primi, dar pe cînd tu suspini, ea rîde deasupra ta. Rîde cu niște dințișori de șoricuț. Iar în anul al treilea, ehe ! măria sa domnița a învățat a cunoaște și desertăciunile acestei simțiri, căreia i se robesc numai cei tineri și proști.

M-am simțit jignit. M-am întors cu trufie.

— De ce vorbești astfel, uncheșule, despre o domniță ?

— Vorbesc despre o femeie, Bogdănuț.

— Domnia ta, uncheșule, n-ai cunoscut dragostea în tinereța domniei tale ?

— Întrebarea așta e pusă cu umilință, Bogdănuț, dar tu vrei să mă străpungi cu ea. Închîpuierea ta este că un om slut ca mine n-a putut avea parte de harurile libovului. Tie ți se pare că ești adică frumos și falnic și numai tie ți se cuvine asta. Află, nepoate, că tocmai asemenea lucruri le judecă și le pricepe mai bine domnița pe care ai adus-o de la Tarigrad. Măria sa a învățat de la înțelepții de demult și s-a încredințat că barbatul, ca să placă mujerii, nu trebuie să fie numai decît frumos și tînăr. Să fie ceva mai pușin

urît decît Diavolul — și tinereța deasemeni să i-o poală ea prețui cu ochii închiși. Fiind așa precum mă vezi, am cunoscut în vremea mea multe femei frumoase care mi-au mărturisit asemenea adevăr. Deci pot să-ți întorc cuvînt că se vād mai multe piei de miel în grindă, decît de berbece.

— Spune-mi însă, uncheșule, m-am umilit eu, cu ce greșesc dacă mi-i dragă ?

— Eu nu spun că greșești că ți-i dragă. Greșești cînd îți inchipui că ea își aduce aminte de mustățile tale răsucite. Domnia sa tinjește în Curtea de la Iași. Oftează după Bogdan-serai și după Cornul-de-aur. Stă cu ochii deschiși fără să vadă nimic din ce-i aici și privește spre străluciri de pe alt țarm. Măria sa a văzut pe Sultan Murad cînd se întorcea de la războiul Vavilonului, cu surguci de aur la turban și cu piele de leopard pe umeri. Erau atilea smaragduri și olmazuri pe el, încît săgeta lumină. O frumuseță ca aceea împărătească, de și nu-i numaidecît trebuitoare, nu se vede de două ori într-un veac. Iar în jurul lui toate săbiile viteze și toți oamenii falnici ai Impărăției. Și tu vrei să-și aducă măria sa aminte de coconul serdăresei de la Bira, ținuțul Romanului ?

Atît m-am simțit de umilit, la asemenea cuvinte, încît mi-am inghițit lacrimile.

— Știu, a urmat uncheșul meu Ștefan, că ceea ce ai tu în line nu se poate scoate cu cleștele și că-i o ticăloasă boală ; însă dacă ai fi un barbat și n-ai fi ce ești, ai ajunge să înveți că dragostele sînt bune numai cînd is împărțite. Cînd încalici tu pe calul pe care ți l-a adus un țigan, să fie dincolo, la dînsa, în iatac, o țigancă : să-i însire bobii pe sită și să-i vestească drum de sară și dragoste la așternut, iar domnia ei să se bucure.

N-am avut ce răspunde. Uncheșul meu ridea, cum îi era obiceiul, cu gura mai mult într-o parte deschisă: Ehe-he!

M-am simțit iar biciuit și mi-am adunat trufia.

— Fiecare om, uncheșule, zic eu, trăiește și moare c-o credință. Așa eu mă gândesc că dacă eu bat și iar bat și ciocănesc, are să mi se deschidă.

— Hm! ai cetit tu asta în ochișorii ei negri?

— Mai întâi, uncheșule Ștefan, nu-s negri și nu-s ochișori.

— Așa? Cum îs atunci și ce-s?

— Nu-s ochișori. M-am văzut întreg în ei. Și-s căprii, nu-s negri.

— Știu, Bogdănuț. Samănă la ochi cu răposata maică-sa, doamna Catrina, fata lui Bucioc. Am văzut și eu odată la aceea o sticlire înșelătoare. Imi pare bine de îndrăzneala ta. Ai cutezat să te oglindești în ochi vicleni, ca să-ți vezi mustățile cu care te fudulești. Nu le mai răsuci. Cînd vei pătimi, astfel precum ți-i scris și-ți pregătești singur, au să rămîie pleoștite. Și cînd ai săvîrșit asemenea faptă, băgînd de samă că are ochi căprii, măria sa nu și-a încrunțat sprîncelele?

— Nu mi s-a părut, uncheșule. Are sprîncene subțiri și arcuite.

— Is lungite pînă la tîmple? Le face cu meșteșug învățat la Tarigrad. Iar genele îi bat ca niște aripi de fluturi negri. Știu eu toate. Ți-a zîmbit?

— Așa mi s-a părut, uncheșule.

— Aha! Se poate; însă gîndul ei era aiurea. Tu știi că pentru dînsa au venit la Curtea Domnească din Iași soli de la măria sa Gheorghe Racoți-Voievod de la Ardeal, ca să pețescă fata pentru Jicmont, feciorul măriei sale. Iar despre acel Jicmont s-auzea că-i

vorba să-l amestece Racoți bătrînul în treburile Lehieii ca să-l așeze crai la Lehia. Deci tu umblai în jurul ei ca un păunaș cu durere de inimă, iar ea se gîndea la pofala și alaiurile crăiești, despre care i-a vorbit și soră-sa doamna Maria a lui Ianuș Ragivil.

— Asta s-a trecut, am răspuns eu.

— Ce s-a trecut?

— Pețitorii s-au întors cu vorbe. S-au dovedit niște neciopliți și niște bețivi, așa cum s-aude c-ar fi fiind ș-acel Jicmont vestit. Unii sînt bețivi cu adevărat, care beau ce-i în pocal și pe urmă sfarmă în măsele pocălul, precum făcea unul dintre acei soli, cu numele Boroș; însă măria sa Jicmont e tatăl lor și voievodul lor, cu mult mai presus decît ei în atare meșteșug.

— Mi-a plăcut cum mi-ai întors vorba asta, s-a înduplecat uncheșul meu Ștefan, dar eu am să-ți răspund că, dacă nu-i acel crai în fundul ochilor ei, apoi poate fi altul. Căci o domniță trebuie să rîvnească sus, iar tu nu ești decît un boiernaș de rînd.

— Uncheșule, eu îmi am nădejdele mele, cu care mă culc și mă scol.

— Fericiți anii întru care te afli! a suspinat pîrcălabul. Înțelepciunea mea nu face două parale pe lîngă prostia ta. Tu socoli că Vasilie-Vodă n-a dat-o pe domniță după Jicmont pentru acele pricini de care vorbeai? Vasilie-Vodă își are socotelile lui și e viclean ca dihania al cărei nume îl poartă. El ține pe domniță în vedere ca pe o marfă de mare frumuseță și de mare preț. Neguțători umblă la neamuri și o laudă. Acea marfă însă el o ține ca s-o deie pe prețul cel mai bun la vremea potrivită. Nu te supăra, Bogdănuț. Află că asta-i soarta domnițelor. Ele n-au voie la dragoste și nu trebuie să viseze decît la mărire. De ce rizi?

— Rid, uncheșule, căci îmi place ce spui. N-au voie, dar și-o pot lua ele singure. Firea nu poate fi biruită.

— Da, da ; iar tu te culci și te scoli cu nădejile tale. Ai văzut tu vreodată oi care ies la Sfintu-Gheorghe frumoase și curate, cu puf lins pe ele, fără să le fi atins foarfecele ciobanului? Acelea-s oi care și-au prăpădit lina în spini. Nu mai sint bune decît de tăiat. Asemenea și tu cu nădejile tale.

Glasul uncheșului meu se imblinzise. Fără să întorc obrazul, am simțit că se uită cu dragoste la mine. Și-a alăturat calul de al meu și m-a bătut pe umăr.

— Intr-adevăr, mi-a zis, cînd m-am întors spre el ; ai mustăți destul de arătoase, însă ochii ți-s albaștri ca ai tatălui tău. I-ași fi dorit negri și răi ca ai maicei tale. Cum ai face tu, băiete, să pari ghimpos, cînd te vei arăta din nou înaintea acelei domnițe? Știu ce gîndești tu : să cazi cu fruntea în pămînt înaintea ei, să-i cuprinzi genunchii, să te apleci apoi și să-i săruți condurii. Atuncea ea îndată își pune piciorul pe grumazul tău. Dacă vrei să ia aminte la tine, atunci uită-te numai o dată ascuțit și pe urmă nici să nu-ți mai pese.

— N-aș putea face asta, uncheșule.

— Știu ; de asemenea vitejie puțini sînt vrednici. Încearcă totuși, pentru binele tău. Am să fiu și eu aproape și n-aș vrea să-mi pară rău că-mi ești nepot. De aici se vede cu cît e mai mare decît tine, de și-ți ajunge cu fruntea numai pînă la umăr.

Uncheșul meu a oftat ca și mine. Însă el a răsuflat prelung, pe cînd eu m-am stăpînit, cu durere și venin. În multe din nopțile mele îmi era palul de jaratic, din pricina domniței inimii mele. Înțelegeam prea bine sfaturile uncheșului ; de și aveam nădejdea

tinereții, în această nădejde aveam și veninul îndoielii. Îndată am căzut în gînduri pline de mîhnire și visuri, pe cînd caii ne duceau la umblet cătră cetatea Domniei.

Din cînd în cînd, de sub pădure ieșeam la poieni largi, unde inverzeau în primăvară ogoare de malai tătărăsc și grîu. Acuma ciocîrlia nu se mai zărea din ele. O vedeam numai cînd izbucnea în sus, tremurîndu-și aripile și plutind în lumină ca pe o apă a înălțimilor. Zăream departe margini de sate. Ne întîlneam cu țărani în cară cu boi ori călări. Erau veseli și bine hrăniți și se închinau cătră noi cu cușmele a mină. Se zvonise despre o vorbă a prea sfințitului Gherontie, vlădica de la Neamțu : că ar fi aflat el adică, într-un gromovnic vechi, ș-ar fi cetit în zodii, cum că acei ani întru care trăiam sînt scriși cu mare bielșug de vite, miere și grîu. De aceea lumea-i veselă și buiacă, iar satele țaranilor proști și chiar a răzășilor se țin numai de nunți, cumătrii și beții. Într-ase-menea destrăbălare, preasfinția sa nu vedea nimica bun. Adevărat — se mai adăogea șoptit — că pildă de asemenea desfătări trupești, uitînd cu totul de Dumnezeu, dădea întăi și întăi măria sa Vasilie-Vodă, sau mai pe scurt Alvanitul, cum îl porecleau boierii de țară. Și el și nepoții lui se țin numai de rele. Cu dreapta deșartă cupa, iar cu stînga strîng la piept muierile cu care se află în petrecere. Fac și alte blăstămății, despre care nu se poate vorbi cînd sint ducuci de față. Deci nu-i departe vremea cînd are să trimeată Dumnezeu țării Moldovei cuvenita pedeapsă.

— Vor fi fiind adevărate unele din acestea, imi lămurea uncheșul Ștefan, după ce-mi destăinuia toate ; iar altele vor fi fiind scornituri ; însă știut este din vechi zile că bielșugul nu face mai bun pe om. Prosti-

mea se îmbuibă și uită de Dumnezeu. Iar boierii și domnii nu se lasă mai prejos. Deci fiind Ismailiteanul, adică Murad-Sultan, în război atîția ani cu cazilbașii în Asia și bătîndu-se acolo păgîn cu păgîn, au rămas hotarele creștinătății liniștite. După Murad a urmat Sultan Ibrahim care a urit războaiele și i-au plăcut mai mult desmierdările. Ocrotit de liniște acest pămînt și-a dat roadele și creștinii s-au îndestulat. Ar trebui să mulțamească pentru asta Domnului Dumnezeu; ei însă fac altfel, căci pîntecele îi îngreue ca pe rîmători și-i trage în glod.

Unii din acei gospodari pe care-i întîlneam se uitau cu prea multă veselie la noi și se legănau pe cai.

— Macar că azi e sărbătoare, aceștia nu vin de la biserică, rîdea răutăcios pîrcalabul.

Cînd am ajuns la Hanul Pîrlitei, nu departe de Prut, am descălîcat și am așteptat să ne vie din urmă slujitorii.

VI

S-arată domnița Ruxanda și s-aud înfeleptele sfaturi ale luminatului divan al mării sale.

După cel din urmă popas la Sculeni, pe Prut, am răzbit întins pînă la Iași, unde am intrat cu mare bucurie, căci nu-l văzusem de mult.

— He-he! mi-a răspuns tovarășul meu la această mărturisire; știu eu cît ți-i de dor de țîrg.

— Mi-i dor, uncheșule.

— Știu; pentru că are ochii căpriei.

Intr-adevăr îmi zvicnea inima pînă în tîmple.

Răsărea soarele, cu toate acestea vedeam tulbure în juru-mi. Intram prin mahalaua munteniimii, pe

drumul zis al sării. Gospodarii își scoteau vitele cătră imășul lui Aron-Vodă. Cîinii zăpăiau la noi de după zaplazuri. De și trecerea noastră nu se făcea cu imbulzeală, căci nu umblau în urma noastră decît patru slujitori cu arme, femeile găseau vreme și pricină să-și înalțe capetele pe după uși și de după porți, scormonindu-ne cu ochii. Chiar își făceau semne și țipau una la alta după ce treceam și se cîrduiau în mijlocul uliții. După fiecare val de femei s-arăta ș-un șirag de gîște.

Asta o băgase de samă pîrcalabul, căci eu eram tulburat de cele din lăuntru meu.

La o răspintie ne întîmpinară darabani ai Domniei, aplecîndu-și asupra noastră suliițele.

— Stați!

Uncheșul meu păru a-i cerceta cu luare-aminte.

— De ce ne vor fi oprit? mă întrebă el. Ca să-i vedem că au straie nouă — cepchene albastre și comance cu pană de păun?

Unul din ei își semeți spre noi glasul:

— Cine sînteți domniile voastre?

Uncheșul meu nu găsi de cuviință să răspundă. Își sprijini numai mîna stîngă în șold, înturnînd într-o parte capul. Atunci își mîna înainte calul Filip, oșteanul lui de credință, care-i purta sabia și cele două pîrechii de pistoale aduse din Țara Nemțască. De și era un om cu barba zbîrlită și infățișarea fioroasă, se purta blînd și grația potolit.

— Vrednicule ceauș de darabani, zise el; poruncește oamenilor tăi să ferească în laturi, căci trece la porunca lui Vodă domnia sa domnul Ștefan, pîrcalabul de la Soroca.

Ceaușul a dat porunca și oștenii s-au ferit în marginea drumului.

— De cînd a ieșit, mă rog, asemenea rînduială în tîrgul Iașilor? Întrebă pîrcalabul, privind pe deasupra oștenilor.

— Prea cinstite și mărite jupîne, răspunse ceaușul, rînduiala asta nu-i pentru măririle lumii, nici chiar pentru oamenii detreabă. Dar săptămîna trecută, joi noaptea, au pălit hoții la moara domnească de devale și la rateșul de alătura, unde își așteaptă gospodarii rîndul îndeletnicindu-se cu băutura, după cuviință. Atîta l-au muncit pe orîndarul jidov, spinzurîndu-l în cîrlige și vărsîndu-i jaratic pe piept, pînă ce l-au omorît. Au străpuns toate colloanele, pînă ce au găsit banii. Ș-acuma slujitorii domnești cercetează în truna și au poruncă să oprească și să întrebe pe oricine intră în tîrg.

— Bine, m-ați oprit, se veseli uncheșul meu; acuma întrebă-ne.

— Ce să întreb, prea cinstite și mărite jupîne pîrcalabe?

— Nu știu; dar dacă ai asemenea poruncă, întrebă.

— Bine, să întreb dacă nu cumva i-ați văzut ori dacă n-aveți vreo știință despre acei lotri.

— N-avem.

— Știu că n-aveți. Mă inchin cu sănătate și vă rog să nu păstrați împotriva mea nici o supărare.

— Spune-i, Filipe, că nu sîntem supărați, mormăi rînjind pîrcalabul; numai cuget că paza asta era mai bună înainte decît după înlîmplare.

— Intr-adevăr, măria ta, așa s-ar părea... se veseli Filip, zburîndu-și și mai tare barba spre un umăr și spre celalalt, cu degetele rășchirate.

Am trecut mai nainte, am coborît la celățuia mănăstirii Golia, pe lingă tîrgul de pește, ș-am stat în

preajma Curtii Domnești, la hanul lui Elefterie, în ulița rusească. Acolo avea poruncă să tragă și căruța care venea din urmă cu boclucurile noastre.

Pentru un boier mare și vestit ca uncheșul meu, s-a grăbit să vie la poruncă grecul, cu toate slugile. Ne-a deschis, dînd ușa de părete, o odăiță cu divan lung la zidul din fund. Două țigănci, care nu erau nici frumoase, nici tinere, au venit lepăind cu picioarele desculțe, purtînd lighene de alamă și ibrice. Au ținut într-o mînă lighenele și ne-au turnat cu cealaltă apă din ibrice, ca să ne curățim de toată pulberea drumului.

Uncheșul îmi zise, ștergîndu-se c-un prosop lung și pufnînd:

— Acesta e bun obicei la hanul lui Elefterie, pe care l-a învățat de prin alte părți grecul și l-a adus și în tîrg la Iași. Acuma, după ce ne vine căruța, scoatem ce avem acolo și mîncăm, după asta punem straie de țeremonie și ne înfățișăm la măria sa.

Grecul asculta din prag, cu umilință și supunere, aceste vorbe.

— Vodă ține astăzi mare sfat, băgă el de samă. Incepîndu-și divanurile de luni, apoi are să le ție toată săptămîna.

— Asta te bucură pe tine, Elefterie? întrebă pîrcalabul.

— Mă bucură, mărite jupîne, căci cînd s-adună toți dregătorii și toți boierii la curtea luminăției sale, și cînd se înșiră toată oștimea și cîntă muzica și cînd iese măria sa întru tot acest alai, cu mare fală, atunci văd cu adevărat că asemenea strălucire împărătească la o curte drept-credincioasă, n-a mai fost de pe vremea Bizanțului. Așa mă bucur în inima mea, încît îmi pare că inghit nectar și ambrozie.

— Imi place, Elefterie, ceea ce spui, încuviință uncheșul.

Iar hangiul se ploconea adînc din toată grosimea lui scundă, cu obrazul uns de bucurie ca de undelemn.

La al treilea ceas, a tras înaintea ușii noastre căruța de la Soroca. Dichisindu-ne cu toate cele de cuviință, am încălicat iar și am trecut foarte aproape, la Curtea Domnească, străbătînd pe sub bolta turnului și printre șiraguri de slujitori — drăgani, darabani și siimeni. Sub ferestrele spătăriei celei mari aștepta muzica. Cătră odăile drăganilor ardea foc, între sacalușurile umplute bine cu pulbere și bătute pînă la gură cu căramidă. Cel care stăpînea acolo, un țigan destul de buzat, cu strai roș, ținea gata sîrma aprinsă.

Boierii seseau unul după altul, fiecare cu alaiul său, descălicind la scară și intrînd în spătăria cea mare. Era în acea vreme, după cît îmi lămurea uncheșul, o rînduială nouă în privința boierimii, la care Vasilie-Vodă ținea foarte mult. Măria sa dorea să între la curtea sa fieștecare boiarin întru toată bogăția și frumuseța, ca să cadă prăstimea pe spate de mirare și să prindă frică. Iar însuși măria sa ținea sfaturile cele mari cu strașnică rînduială, poruncită și scrisă în condică, arătîndu-se cu straie mărețe și cu privirea încrunțată.

Dregătorii săi de mîna întăia erau înșirați fiecare după sama lui. Și nu cutezau cei de a doua treaptă să se așeze, în cinstea mesei ori a divanului, mai sus decît le era îngăduit. Cu toate acestea pircalabul de la Soroca, și pentru neamul lui vechi, și pentru ascuțimea priceperii lui, și din pricina împrejurărilor în care se afla țara Moldovei, avea scaun foarte aproape de măria sa Vasilie-Vodă, între boieriile dintăi.

— Tu, Bogdănuț, să stai lingă mine, îmi șopti uncheșul, pînă ce intră în divan măria sa. După ce te-a cunoaște și i-i săruta mîna, te retragi cu ceilalți slujitori. Nu trebuie să strici cu nimica rîndielile. Hotărînd măria sa taînă la divanurile sale politicești, nimene să nu cutezē a-i înfrînge porunca. Numai cel scris pe izvod poate să steie în preajma sa și să se bucure de strălucirea sa și de dulceața cuvintelor sale. Iar ceilalți, care nu au asemenea noroc, între care te numeri și tu, stau pe de laturi, în gangurile palatului ori în nișle cămări de lingă divan, unde-și pot pleca urechea și lipi ochiul, ca s-audă și să vadă, împărtășindu-se și ei din fericirea celor mari.

Am urmat deci întocmai acest îndemn al pircalabului.

Cînd s-a arătat măria sa Vodă, coborînd din cerdacul odăilor Doamnei, spatarul al doilea, care mergea în urma mării sale, a înălțat sabia domnească și muzica a pornit cu dobele și fluierile, iar țiganul cel îmbrăcat în roș a pus cu sîrma foc pe rînd la cele douăsprezece sacalușuri. Boierii îmbulziți spre treptele casei celei mari, au ridicat glasuri de slăvire, repezindu-și în sus gugiumanurile. Doamna Teodosia, care păsea în dreapta lui Vodă și domnița Ruxanda, care păsea în stînga, nu-și puteau stăpîni sfiala, aslu-pîndu-și auzul cu palmele și clipind apăsate din pleoape. Dar pînă ce n-a trăsniit al doisprezecelea sacaluș, nu li s-a făcut nici o cruțare. Iar măria sa Vasilie-Vodă păsea fără a căta nici în dreapta, nici în stînga, avînd înălțată fruntea cu mare trufie, clătîndu-și numai surguciul și făcînd să strălucească floarea de pietre scumpe în care era prins.

Am privit numai o clipă la măria sa. Sufletul meu s-a strîns toată vremea cătră acea copilă cu ochii

umbriți și cu mișcările line. Tresărea de cîte ori izbucneau sacalușuri. Inima mea avea bătăi tot așa de puternice și așa li dorit să tresară pentru ele.

Doamna Teodosia a petrecut pe măria sa pînă la spătărie, s-a închinat cătră prea cinstiții boieri ai divanului și a trecut pe o altă ieșire înspre odăile sale. Eu am așteptat pînă ce măria sa a binevoit a mă cunoaște și mi-a întins mîna spre sărutare. M-am retras în fundul gangului și m-am furișat la o camară din dreapta, așa cum înțelesesem de la uncheșul meu că trebuie să fac. N-aș fi îndrăznit atît de mult dacă n-aș fi simțit în jurul meu aceeași mișcare din partea unora dintre curteni, și mai ales dacă n-aș fi adulmecat, cu toate simțurile, urma domniței. Se vede că măria sa, copila Domnului, avea acest bun obicei de a lua parte, dintr-un loc tairic la sfaturile curții, ca să-și sporească înțelepciunea. Poate dorea să afle chiar cu urechiușele sale lucruri în legătură cu dorințele obișnuite ale felelor. Poate în preajma ei, lumea biziia din nou de planuri de nuntă.

Poate și îndemnurile uncheșului meu, poate și asprimea patimei mele, m-au făcut să iau o hotărîre îndrăzneată. Am trecut mai departe decît ceilalți curteni, i-am lăsat să intre în cea dintăi camară din latura spătăriei, iar eu am deschis și-am închis cu fereală o ușă pitică, la cămăruța în care se strecurase cu iuțeală domnița.

Simțind pe cineva în urmă-i, tresări și dădu un țipăt ușor.

— Ce este? Cine-i?

Eu mi-am încrucișat minile pe piept și m-am închinat cu umilință.

— Măria ta, eu sînt: robul măriei tale, dacă-ți mai aduci aminte de mine.

— A! Bogdănuț Soroceanu! Domnia ta erai! Cum aș fi putut uita un tovarăș care a venit să mă ridice din Țarigrad și să mă aducă într-un loc atît de încîntat?

În glasul ei era o amărăciune și o imputare; cu toate acestea eu am fost pătruns de dulceață.

— Măria ta, alții, din pricina asta, se socotesc fericiți.

Ea își încruntă sprîncenele.

— Se poate. Răspunde însă deocamdată ce cauți domnia ta aici?

— Măria ta, am greșit. Pot să trec în camera de alături, unde am văzut și pe alții intrînd.

— Da? Cum se poate? Cine a intrat?

— Curteni, măria ta, care se vede că n-au scaun în divan.

— Nu știam de așa îndeletnicire. Vor s-asculte ce se spune dîncolo?

— Da, măria ta; mărturisesc că și eu am asemenea dorință.

Domnița nu-și putu slăpîni risul. De și număra douăzeci și trei de ani și după părerea uncheșului meu, avea adunată în ea multă înțelepciune, mie mi s-a părut o copiliță și m-am bucurat.

— Pune zăvorul la ușă, îmi porunci ea, ca să nu mai intre alții.

Am pus zăvorul și m-am întors.

Ea se așezase cu luare-aminte într-un colton. Dăduse la o parte o perdeluță de matasă. Privea și asculta. N-a mai întors spre mine nici o privire. Am așteptat o vreme, m-am mișcat în locul meu; ea a înălțat un deget subțirel însă amenințător și m-am astîmpărat. Mi-am oprit mișcările dinafară, însă în mină era tumult.

Îmi puneam felurite întrebări și-mi făceam felurite planuri. Zvîcneam între îndoieli, îndrăzneli și înfrîngeri. Pînă ce o auzii pe domnișă oftînd și așezîndu-se mai bine în scăunașul ei. Atuncea am început a fi cu luare-aminte la tăcerea care se statornicise și dincolo în sala divanului. Se auzea de acolo un glas gros, plin de măreție. Am cunoscut că vorbește Vodă. Mi-am plecat fruntea, am căutat un loc de unde să pot privi și eu și am găsit îndată al doilea ochi de geam acoperit cu perdeluță de matasă. Aici trebuie să fie ferestruica Doamnei, mi-am făcut eu socoteală. Femeile au dreptate să-și alcătuiască astfel de ochi și urechi, dacă n-au loc în sfaturile barbaților.

Am ris în sine-mi și mi-am întors iar ochii spre domnișă. Ea însă nu era cu mine; era cu adunarea de dincolo.

Vodă vorbea posomorît și cu barba în piept. Ținea mina stingă în șold, pe straja bătută în mărgăritare a săbiei, iar piciorul drept înainte. Cu dreapta făcea semne asupra adunării. Dădeau fulgere pietrele nestimate în care îi erau îmbumbate ceaprazurile, iar stori-spătar, în dosul lui, îi ținea neclintit ca un stîlp semnele domniei. Odaia spătăriei toată strălucea de atlazuri și gurării. Pe dinafară palatul nu se arăta cu măreția clădirilor de la Bizanț, însă înlăuntru se dovedea întru totul împărătesc. Boierii stăteau cu toții în picioare, ascultîndu-l cu mare luare-aminte pe Vodă, cu urechile întoarse spre dînsul. Cel mai aproape era Toderăș, logofătul cel mare, sprijinit cu barba în toiagul lui nalt, încrestat cu romburi de fildeş și aur.

— Astăzi, prea cinstiți și prea iubiți ai mei boieri, cuvînta măria sa Vasilie-Vodă, v-am chemat la divan pentru două pricini de căpetenie. Întăi să vă aduc la

cunoștință că a doua cară am primit solie de la domnia sa Bogdan Hmelnițki, hatmanul cel nou al căzăcimii care, precum știți prea bine, a burzului toată țărănimea din Ucraina asupra boierilor ei leși. Nu s-a mulțămît domnia sa numai cu aceste izbînzii pe care le-a avut; ci acuma vrea alta. Doreșteocră pentru fiul său și și-a adus aminte că este o domnișă la Moldova.

De și știau mai de mult despre ce este vorba, boierii au întors bărbile unul cătră altul și s-au privit unii cu spaimă, alții cu uimire.

— Văd, prea iubiților boieri, a urmat Vasilie-Vodă, că inima domniilor voastre s-a cutremurat întocmai ca și a mea, la asemenea veste. Cine și-ar fi închipuit vreodată asemenea cutezare! Se pare că trăim, iubiților frați creștini, la sfîrșitul vremii, cînd e însemnată cu blăstăm domnia lui Antihrist. Cînd am văzut cartea de la hatman, n-am vrut să cred ochilor. Cînd am auzit vorba solilor, n-am crezut în ce aud cu urechile.

Măria sa a pufnit și s-a uitat cu strășnicie în juru-i. S-a așezat în jilțul domnesc, mîngîindu-și barba.

S-au așezat și boierii. Apoi s-au sculat pe rînd Cantacuzineștii: Toma vornicul și Iordachi vistiernicul. Nici ei nu ar fi crezut, dacă n-ar fi aflat din gura slăvită a lui Vodă, că e cu puțință un lucru ca acela. Au mai fost și alte vremi cînd domni mari străini au pețit doamne de la Moldova. Orișicît de mari au fost acei domni, domniile lor Toma și Iordachi au socotit că trebuie să caute la credința lor întăi, pe urmă la slavă și la putere. Dar acei domni, cum au fost măria sa Ianuș Ragivil, care în cele din urmă a dohîndit pe doamna Maria, și cum a fost măria sa Jic-

mont care n-a putut dobîndi pe doamna Ruxanda, acei domni sînt coborîtori din neamuri ce-au stat pe tronuri slăvite din tată în fiu; sînt bogați și vestiți întru toată lumea; pe cînd cine sînt acești țărani abia ieșiți din robia șleahțicilor? Abia și-au lepădat zdrențele și încă nu s-au spălat pe obrazuri. Să facă bine să steie la berdeiele lor și să nu îndrăznească.

— Ați vorbit, iubiți ai mei dregători, după inima mea, a încuviințat Vodă Vasilie.

Toma vornicul și Iordachi vistiernicul s-au veselit îndesîndu-se mai bine în anterie și cuibărindu-se în jilțuri.

Sub brațul stîng al tronului mării sale s-a ridicat, de la masa lui de scris, cu multă cuviință și cumpănire, domnul Iosif Kotnarski, diacul de lătinie al mării sale.

Dacă măria sa îi îngăduie să adauge cu sfială două vorbe, a îndrăznit el, atuncea domnia sa ar crede că se poate alcătui o carte în care, sub vorbe dulci, să se ascundă cel mai otrăvit răspuns. Căci nu-i cu putință să ne închipuim macar că fiarele din pustie se pot împărechea cu domnițe de sînge împărătesc. Acele fiare cu chip de om nu numai s-au sculat asupra stăpînirii firești, dar au dat foc, au jefuit, și legînd între scînduri pe boierii lor, i-au tăiat cu fierăstraiele.

La aceste vorbe spuse delicat, însă cu șuier de obidă, divanul întreg a dat freamăt, întorcîndu-se barbă către barbă. Domnul Iosif Kotnarski își mușca încă buzele la locul său și-și frămînta între degetele albe și subțiri pana de gîscă. Era un barbat încă tînăr la înfățișare, de și fruntea-i naltă înflorise de cărunteță. Am auzit pe domnița Ruxanda oftînd a doua

oară și am simțit-o mișcîndu-se cu oarecare neliniște pe scăunașul ei.

Dar m-am întors către divan. Se sculase, după un semn al lui Vodă, uncheșul meu Ștefan Soroceanu. Avea zîmbetul pe care i-l cunoșteam.

— Intru toate slăvite și luminate Doamne, a început el cuvînt; judecata mării tale nu poate suferi de la supușii mării tale scădere. Hotărîrea unui domn trebuie să steie deasupra tuturor, ca și o hotărîre a lui Dumnezeu. Un domn poate fi chiar om cu scăderi; însă Dumnezeu îi pune întotdeauna în minte cumpăna cea fără greș. Deci stăpînitorul nu poate cugeta decît drept, iar supușii lui trebuie să-l asculte. Aș îndrăzni, slăvite Doamne, să mă îndrept numai asupra altuia dintre cei care au grăit. I-aș putea spune domniei sale domnului Iosif Kotnarski, prea iubit mie pentru învățătura sa, că prostimii nu-i putem cere înțelepciune chiar cînd e în toată firea; iar cînd nebu-nește, nici alt. Pentru cite au săvîrșit țărani ucrainți, vor primi pedeapsă ori de la stăpînii lor, ori de la Dumnezeu. Au tăiat cu fierăstrăul ori cu toporul: mîna lor poate a implinit o pedeapsă a înțelepciunii celei mai presus de toate. Cînd Dumnezeu dă o biruință unui nemernic, este un semn pe care trebuie să-l știm a cetii. Să ne ferească Domnul Dumnezeu de cugetul unei asemenea împărecheri. Totuși, slăvite Doamne, dă-mi voie să aduc aminte cinstitului divan că, anul trecut, tot în acest loc, eu am strigat să nu ne punem în calea furtunilor pustiei; căci acele furtuni sînt fără hodină și pline de volburi. Știm că Himil a făcut legătură cu sultanul din Crim pentru război și pradă în Lehia. Iar anul trecut, cînd s-au întors din Lehia ceambulurile lui Kalga și au trecut dincoace de Nistru, ca să aibă scurgere mai liniștită pentru

plean și dobîndă — socotiți că bine ați sfătuit, boieri dumneavoastră, pe măria sa să lese pe pămînteni noștri țărani și oșteni, care-s buiaci ca totdeauna și fără judecată, să bată, să risipească și să prade pe tatari? Acuma, lingă cererea lui Hmelnițki, stă și supărarea hanului.

La aceste vorbe, Domnul a rămas pe gînduri, mai încruntat decît înainte, iar boierii au tăcut.

Domnul Kotnarski a îndrăznit iar cu vorba-i blîndă.

— Măria ta, noi am scris cărțile cele de cuviință către han, la Crîm. Și n-am primit de acolo nici o veste rea.

— Hmelnițki e un mișel, a hotărît Vodă, răsărind în jîlț, iar hanul de la Crîm un păgîn fără lege. El jură și pe urmă lovește. În ticăloasa fire omenească nu putem avea credință. Una îmi scrie Crîmleanul pe față și alta poate săvîrși în taină.

— Măria sa vorbește prea înțelept, s-a închinat vel logofătul Toderaș.

— Are dreptate pîrcalabul Ștefan, s-a întors Vasilie-Vodă. El atunci a dat bun sfat; dar ceilalți sfetnici nu mi-au fost cu priință. Fiind după masă și înfierbîntați de băutură, unii au putut săvîrși această greșală. Acuma primejdia noastră e din două părți. Dacă ne gîndim și la vechiul nostru potrivnic Matei-Vodă de la Țara Romînească, putem spune că-i din trei laturi. De aceea asta-i a doua pricină pentru care cer sfat.

S-au ridicat la îndemnul măriei sale doi boieri bătrîni pe care nu-i cunoșteam; pe urmă a adaos ceva înalt prea sfinția sa părintele mitropolit. Puține a spus, însă bune. Să se facă rugăciuni în toate bisericile și să se tragă clopotele. Iar soborurile mănăstirilor să facă vecernii, în șapte simbete una după alta.

— Bine este să se facă astfel, a încuviințat Vodă; însă iarăși e potrivit să scriem o carte de frățescă dragoste lui Matei-Vodă. Dacă ni-i vrăjmaș, să-l facem să doarmă. Dacă nu mai are în inima lui nimic împotriva Domniei noastre, să-l îndemnăm a ne da ajutor împotriva dușmanului la vreme de primejdie.

— Bine este, a încuviințat și uncheșul meu, zîmbind într-o parte.

Atunci diacul de moldovenie și-a tras pana de după ureche, a muiat-o în cerneală și a însemnat, slovă cu slovă, cuvinte poruncite de însuși măria sa Vodă.

«Prea luminate, prea înălțate și drept credincioșule Domn, stăpînitorule a toată Ungro-Vlahia și Țara Oltului, Matei Basarab-Voievod, al nostru prea dorit și iubit frate, aducem luminății tale frățescă îmbrățișare. Și să știi, măria ta, că noi îți sîntem bun prietin și sîntem gata a sta în slujba măriei tale cu toată oastea și cu toată țara noastră.»

A mai adaos și domnul Iosif Kotnarski vorbe foarte potrivite și măgulitoare și măria sa Vasilie-Vodă și-a sprijinit barba în palma stîngă și cotul mîinii stingi pe brațul jîlțului, zîmbind cu mulțămire. Zîmbetul viclean i-l pindea din locul lui și uncheșul meu Ștefan.

— Acuma, a început iar Vodă, ce facem cu păginul?

Și-a întors ochii spre pîrcalab. Uncheșul meu s-a ridicat la poruncă.

— Măria ta, a dat el răspuns; bag de samă iarăși înțelepciune la stăpinul și Domnul meu. Înțeleg că este folositor să trăim bine cu dușmanii noștri, închipindu-ne că într-o zi, ar putea să ne fie prietini. Am ascultat cartea către Matei-Vodă și mi-a plăcut. Potrivit ar fi să alcătuiim una, în limba tătărăscă și pentru han. Cit folos ne-a aduce una, atît folos ne-a aduce și cealaltă.

— Intr-adevăr, a rîs măria sa Vodă, Dumnezeu a pus în capul domniei tale, pîrcalabe, o minte mai ageră decît a altora. Și vorba domniei tale știe să mîngîie și să taie. Se va alcătui deci cartea, însă vei binevoi să te duci cu dînsa chiar domnia ta. Cartea vorbește numai una. Înțelepciunea domniei tale va putea scorni mai multe.

Sfatul s-a mai prelungit cu alte vorbe și cu alcătuirea acelei măiestrite cărți împotriva marelui stăpînitor al semințiilor, strălucind ca luceafărul, bucurîndu-se de toate harurile lui Dumnezeu și de bunurile pămîntesti, măcinătorul noroadelor, biciul sfînt, prealuminatul mare Sultan-Han.

Domnița Ruxanda se ridicase de pe scăunașul ei; își întinsese brațele în sus și în laturi, frîngîndu-se ușor din mijloc și căscînd ca o mîțucă. Apoi se ferise într-o parte învăluindu-și fustele și sunîndu-și măr-găritarele. Mă privi mirată, parcă atunci mă vedea înțai. Uitase de mine.

— A! Domnia ta erai, Sorocene!

— Eu eram, măria ta.

Măria sa rîdea, arătîndu-și dințișorii. E adevărat, ascultasem și eu sfatul domnesc, dar stăteam treaz și asupra treburilor mele, judecînd îngăduința pe care o avusese Ruxanda pentru mine și socotînd-o un început al fericirilor. Ea însă rîdea clătînîndu-și capul; apoi mă privi țintă.

— Eu cunosc ce gîndești domnia ta, Sorocene, vorbi ea. Ți cetesc în ochi încă de pe cînd umblai calare lîngă carita mea și ieșeam din Țarigrad, pe poarta Odriiului. De la Țarigrad și pînă la Moldova acei ochi au spus destule. Să știi însă că trebuie să mai aștepti.

Nu înțelegeam bine; însă am bolborosit că știu să aștept.

— Ai socotit, urmă domnița, cu același rîs dulce, că după cele de dincolo, poți începe și domnia ta aici divan și vorbă. Sorocené, eu nu te-am lăsat să ieși, după ce-ai intrat, ca să nu te vadă careva. Iar acuma, după ce m-oi duce eu, să stai pe loc cît ai număra pînă la o mie. Să nu cumva să te simți vreun aprod, că-i primejdie pentru capul domniei tale. Ai văzut pe măria sa Vodă cum bate și alungă de la mîna mea pe feciori de împărați și crai.

Cu asemenea vorbe, măria sa Ruxanda s-a dus, uitîndu-se numai o clipă la mine. Dar acea privire, prin coada ochiului stîng și pe sub sprînceana-i arcuită, mi-a fost îndestulătoare ca să-mi umple de nădejde ființa. Uncheșului m-am hotărît să nu-i spun nimica de întîmplarea asta. Imi era groază de limba lui ascuțită și de rîsul lui strîmb.

VII

Cei doi prietini ai noștri călătoresc la Crim și văd pe Sefer-Gazi aga, mare vizir al hanului celui mare, stăpînul lumii.

L-am găsit pe pîrcalab în divanul cel mic, așteptînd de la diecii măriei sale cartea cea cu vorbe și încîntări cătră Han-Tatar cel mare de la Crim. După ce au gătit diecii scrisoarea, uncheșul meu a trecut cu dînsa în chilia de alături la măria sa Vodă, ca să-i mai asculte o dată măria sa cuprinsul. A întors-o la diecii ca să-i anine frînghioară de matasă verde și pecețile Domniei, una cu fum și alta cu ceară roșie. După

aceea iar a intrat la Vodă, ca să primească cele din urmă porunci.

— Am avut nevoie mai mult de bani de drum decât de vorbe, îmi spunea el după aceea. Acuma trebuie să plecăm numaidecît.

— Întâi trebuie să te pregătești, uncheșule.

— Ba sînt pregătit. Tu crezi că eu am purces de la Soroca fără să fi întors și pe față și pe dos ravașul măriei sale, căutînd să-l pătrund în ceea ce nu avea scris? Așa că am pus în căruța noastră toate cîte ne trebuiesc și mi-am luat și slujitori, pentru cale lungă. Mai ales dacă l-am luat pe Filip, apoi trebuie să-ți închipui că asemenea obraz nu-l port eu pe drumuri numai pentru moldovenii noștri. Te iau și pe tine, ca să-ți împlinești învățătura despre lume. Ți-ar fi părut mai bine să rămîi în Iași.

— Nu, uncheșule, de ce să-mi pară bine? Merg cu domnia ta.

— Ai fi fost mai bucuros să stai în preajma Domniei?

— Nu spun asta, uncheșule.

— După cît înțeleg, ai sămănat și, pînă ce te vei întoarce, aștepți roadă.

— Nu ți-am vorbit nimic despre așa ceva, uncheșule.

— Cu gura nu, Bogdănuț; însă mi-ai vorbit cu ochii. Cînd te durea, dădeai glas. Acuma, tăcerea ta are înțeles.

Socoteam să-mi pot păstra pentru mine nădejdea și biruința. A trebuit să spun îndată și pe loc tot ce aveam de spus. Eram în chilia de la hanul lui Elefterie. Uncheșul mi-a făcut semn să mă potolesc și să vorbesc șoptit. M-a ascultat cu luare-aminte. Apoi

fără să adauge nimic, și-a tras pe el straietele de drum. Mi-a lepădat pe divan și pe ale mele.

— Imbracă-te, Bogdănuț.

Pe cînd mă îmbrăcam, cu capul greu de visuri, pîrcalabul dădea porunci slujitorilor. Apoi mă îndemnă să ies și să încalic.

— Umblăm în două sau trei locuri, îmi lămuri el, ca să ne găsim tovarăși de drum.

Așa l-am întovărășit în Beilic, unde s-a oprit, stînd, din șa, de vorbă cu neguțători armeni. Apoi am coborît la Carvasara. La hanul de acolo am aflat de greci și turci care mergeau în calea noastră. A descălicat numaidecît și a intrat la ei.

Sara, în chilia noastră, pîrcalabul a vîrit, în punga de piele pe care o purta la vedere, doi galbini venetici de aur și douăzeci de florini de argint; și m-a pus să cos alți zece galbini în căptușala contășului meu. Și-a cercetat de aproape pistoalele. Mi-a dat și mie, într-o cutioară de argint, o parte din irul pe care-l avea domnia sa, pentru împunsături de sulită și tăieturi de sabie. Fiind astfel gata, ne-am culcat îmbrăcați și am dormit pînă ce a bătut ceasornicul din turn de la Treisfetite zece ceasuri din noapte. A bocănit în ușă Filip. Cînd am ieșit afară, se înroșea zarea răsăritului cătră drumul Bugeacului.

Am trecut în uliță cu caii și cu căruța și am așteptat vestire de la Carvasara. Ne-am adunat îndată cu neguțătorii și am coborît pe drumul tătărăsc în lungul Prutului. Cînd s-a făcut ziuă, ne-am uitat unii la alții și ne-am cunoscut. Turcii erau trei și grecii trei, după cît îmi spunea uncheșul. Aveau căruțe ferecate pline burduf cu pînză de matasă, postavuri și mirodenii. Slujitori arnăuți, cu arme, purtau căruțele. Stăpîinii călări s-au amestecat cu noi. N-am știut deocamdată

care-s turci și care-s greci; purtau toți fesuri și turbane și grăiau cînd o limbă, cînd alta; iar uncheșul meu le răspundea cu ușurință, cînd turcește cînd grecește. Indată m-am învățat și eu să fiu vesel și prietenos și m-am simțit bine în tovărășia lor; dar eu nu puteam vorbi curat decît limba creștinească; turcește știam puțin și încurcat și cu toții făceau haz mare de alcătuirile mele, mă băteau pe umăr și mă mîngîiau cu bunăvoință. Erau niște neguțători foarte cumsecade. La popasuri, mă poșteau turcii să minc scrob de ouă cu lumînări de seu, iar grecii rîdeau și mă îmbiau cu chefal murat și vin dulce. Eu mîncam mai bucuros brînză de burduf cu mămăligă de mei și pastramă friptă pe cărbuni, întru care meșteșug se pricepea mai cu osebite Filip, slujitorul cel bărbos al uncheșului.

Așa cu vorbe bune și cu popasuri lungi, am străbătut noi Țara-de-Jos pe o vreme minunată de primăvară. Nu ploua, nu băteau vînturi, nu ardea prea tare soarele. Finașurile înfloreau pretutindeni; în dumbrăvi cînta cucul. Prin sate oamenii ne ieșeau înainte cu vin și cu pită, ispitindu-ne despre veștile din lumea asta și de pe tărîmul celalalt, unde se zice că trăiește un neam blăstămat de oameni cu cap de cîine și coadă de cal.

Așa umblînd noi, am început a uita grișile din lăuntrul meu și am prins a asculta cu mai multă luare-aminte cele ce se spuneau în juru-mi. Și la unele din popasuri nu cu puțină mirare am înțeles că pîrcalabul nu cunoaște numai cele două limbi ale neguțătorilor. Cunoștea și malteza corăbierilor din mările apusene, și leșește și rusește și l-am auzit spunînd și vorbe latinești, ceea ce m-a mirat mai mult ca orice.

— Nu trebuie să te miri așa, Bogdănuț, m-a mustrat pe moldovenește uncheșul. Vor crede acești străini

că nu-mi ești nepot. Iar tu n-ai de unde ști toate. Eu, prea cinstiților neguțători și prietini, a urmat el întorcîndu-se spre adunare, am învățat toate acestea de care se miră nepotul meu și le-am cunoscut, deoarece în tinereță, pe cînd eram în vîrsta lui, am început a umbla prin lume, la toate neamurile. Cum stăm noi acum în această poiană și lingă acest izcor, aspă-tînd și grăind, așa am stat de multe ori și în țara talienilor, și-ntr-a leșilor, și la muscali, și la turci și m-am împrietinit cu oamenii. Iar la vîrsta de treizeci de ani am trecut de la Țarigrad în Anatolia și cu o caravană de binecredincioși creștini și musulmani, am ajuns la locurile sfînte. Foarte bine am petrecut, umplîndu-mi se sufletul de dulceață, și am stătut acolo un an. Iar de acolo am călătorit la Eghipt și m-am oprit în cetatea Alexandriei patru ani. Fiind eu cu multă dorință de învățătură, acolo mi-am găsit dascălii. Erau acolo greci și jidovi care cunoșteau toată știința lumii și aveau taine ale învățăturii lor pe care oamenii de rînd nici nu le bănuiesc. Am fost învățacel la ei și m-am supus lor cu credință. De la ei am cunoscut mult adevăr. Iar mai ales două lucruri le-am cunoscut eu bine. Întăi că oamenii sînt frați, însă au în ei demonul prostiei și al neînțelegerii. Și al doilea că este un singur Dumnezeu asupra tuturor. Fiecare neam se închină altfel și-i dă alt nume în altă limbă, dar Dumnezeu este același. Nu limbile pe care le-am deprins mi-au folosit, ci mai cu samă aceste adevăruri. De aceea mă găsesc prietin și frate cu domniile voastre.

Atit călătorii turci, cit și cei greci s-au bucurat de aceste vorbe și au făcut temenele cătră uncheșul meu, mîngîindu-și bărbile. S-au arătat gata să-i dăruiască din merindea lor și din avutul lor tot ce i-a pofti inima.

I-au înfățișat un iatagan, ori un hamger, ori un inel ; și ar fi fost în stare să-i înfățișeze pe palme inimile lor.

Cînd l-am văzut pe uncheș zîbind, am înțeles că asta-i numai o pregătire pentru treburi mai grele, care îl așteptau la Crîm.

Cînd am ajuns în hotarul Bugeacului, am dat de locuri pustiite de oameni și de altele pustiite de lăcuste. Apele erau puține ; am trecut pe lîngă sate dărîmate și pîrjolite. Ne-am grăbit umbletul și ne-am scurtat popasturile. Aproape de Akerman-Cetate ne-au înconjurat slujitori ai mării sale luminatului sultan de la Stambul și călăreți ai sultanului de la Bugeac. Neguțătorii au plătit puțină vamă și le-au dăruit bucăți de postav. Uncheșul le-a pus și el înainte îndreptările, spunîndu-le vorbe meșteșugite și plăcute. Fiind sol, l-au lăsat să hălăduiască fără plocoane.

După ce am trecut Nistrul, am văzut o vreme aria Mării. Apoi-am intrat iar în pustie, prin locuri goale și fînațuri fără sfîrșit. Noaptea, în preajma focurilor noastre, scheunau dihanii. Se stîrnise un vînt de arșiță care bătea cît era soarele sus. De aceea purcedeam prin întuneric și umblam de la cîntarea a doua a cucoșilor pînă la ceasul al patrulea din zi, cînd ne opream în popas, îndată ce găseam apă. Atuncea am cunoscut ceasornicul pentru acele singurătăți. Se afla la căruța noastră. Era un cucoș pe care-l agonisise Filip dintr-un aul tătărăsc și-l ținea într-o cușcuță, în chilna dîndărăt. El da semnalele nopții. Cum cînta a doua oară, ne mișcam și porneam la drum.

La poștele rînduite de stăpînirea crîmlenilor, găseam străji călări. La așezările cîrmuitorilor ne opream și făceam temenelele cele de cuviință. Și uncheșul meu și neguțătorii știau că n-avem a ne teme de răutăți și de hoți, fiind tatarii oameni foarte pașnici și cuviin-

cioși ; numai la război au obicei să deie spaimă și să verse sînge.

Astfel la 29 a lunei lui mai, anul 1650 de la Hristos, după douăsprezece popasuri mari, am ajuns la Crîm și ne-am apropiat de seraiuri. Pentru noi, creștinii, era sărbătoarea sfintei Înălțări ; la păgîni însă lumea lucra, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic și nu s-ar fi știut nimic de asta.

Marea se clătina în larg și pe coastă erau înfloriți smochinii sălbatici. Clădiri după clădiri se îmbulzeau în locașul marelui stăpînitor, acoperișuri boltite, minarete cu bold în virf, cerdacuri și foșoare de care atîrnau trandafiri. Robi cu capetele rase, îmbrăcați în caftane lungi cafenii, se țeseau încolo și încoace la felurite slujbe. Am auzit cîntări de balalaică și zuruic de dairale și am înțeles că și necredincioșii cunosc petrecerile și danțul. Uncheșul meu rîdea de mine și mă încredința că nu numai acestea se găsesc la tatarari, ci și femei cu frumuseță slăvită, îmbrăcate în mătăsuri și împodobite cu juvaeruri. Să cînte și să joace ca tatarii și tatarcele, puține neamuri sînt des-toinice. Am și văzut femei îmbrăcate cu șalvari. Nu-și ascundeau obrazurile. Au și ris la mine, ceea ce nu puțin m-a mirat.

Ne-am despărțit de neguțătorii turci și greci, îmbrățișîndu-ne. Ca să aline mihnirea uncheșului meu, s-au sfătuit ei să-i înfățișeze în dar trei bucăți frumoase de atlas : una galbenă, alta verde și alta albastră. N-au vrut să primească plată. S-au apărat, mîngîindu-și bărbile ; apoi s-au închinat din nou călără noi și s-a dus la treburile lor.

Uncheșul meu a vestit prin slujitori pe Sefer-Gazi aga, vezirul măritului han, că aduce carte de la Moldova, și am așteptat răspuns la Caravan-serai. Ne-am

rînduit căruța și caii la adăpost și-am lepădat armele. Uncheșul n-a luat asupra sa altă putere decît cele trei bucăți de atlas, plocon pentru măritul vezir.

Cum așteptam, ajungea pînă la noi o miroaznă de chebap. Și apropiindu-ne de ospătăria Caravan-seraiului, am văzut friptura de batal foarte cu meșteșug clădită într-o țigla care se învîrtea în picioare lîngă un părete de jar. Virful țiglei intra jos într-o scobitură lucie de cremene. Capătul de sus avea aripioare, pe care le putea purta adierea vîntului. Jarul tremura în sclipiri și friptura de berbece cu coada grasă sfîrșia împrăștiind o fumegare plăcută care pătrundea pînă în fundul nărilor.

Am îndemnat pe uncheș să cerem, pe plată dreaptă, stăpinului, partea noastră din acea friptură. Uncheșul m-a sfătuit zîmbind să mai aștept, pînă ce sosește vremea. Nu înțelegeam.

— Așteaptă, și-ai să înțelegi, mi-a poruncit el.

Fiind vremea amiezii, mă gîndeam că n-am de ce aștepta și nimeni nu mă poate împiedica să cunosc gustul batalului.

— Te poate împiedica rînduiala împărăției Crîmului, mi-a întors cuvînt pîrcalabul.

Intr-adevăr dinspre seraiurile cele mari, unde nimeni nu poate privi decît cu cutremur, s-au auzit sunînd tobe și țimbale și-un crainic s-a ridicat într-un foișor și a strigat o veste, la auzul căreia toate noroadele care erau acolo de față — oșteni, neguțători și robi — s-au bucurat. Uncheșul îndată mi-a lămurit că acuma pot să gust din chebap, deoarece, după rînduială, hanul cel mare, binevoind a se îndestula la masa măriei sale, dă voie neamurilor și împărățiilor lumii să le fie foame și să mînce.

Pe cînd mă pregăteam și-mi ascuțeam în gînd dinții, iată își înfățișă barba-i zbîrlită slujitorul de credință al uncheșului meu. Purta la subsuoară ceasornicul lui cu aripi și privea pieziș cînd într-o parte cînd într-alta.

— Filipe, i-a zis uncheșul, bine este să-mi înfățișezi astfel cucoșul tău; însă nu privi împrejur în asemenea chip. Au să înțeleagă și asinii, rămași din vechi de la Șaaran Gherei han și pe jumătate orbi, că vîi cu vorbe. Pe cine ai tras de limbă?

— Stăpîne, a răspuns Filip, pieplînîndu-și barba cu degetele; am găsit un rob de la Moldova, care-i slugă la grajd. A învățat tătărește și are bune urechi. El spune că Hmil hatman e aici în Crîm. A avut intrare ieri la Han-Tatar; s-a dus și azi.

— Hm! a mormăit uncheșul meu. Du-te înapoi la căruța cu cucoșul și-l păzește, ca să ne întoarcem cu el sănătos în țară. Acuma, s-a îndreptat el spre mine, să vedem de-ale mîncării.

Cînd a spus vorba asta bună, s-a arătat la cerdac un mîrzac tînăr, care s-a închinat din partea lui Sefer-Gazi și ne-a privit cu semeție, poftindu-ne la cortul măriei sale vezirului. El a trecut înainte, sunîndu-și lanțugurile și armele, iar noi l-am urmat. Am intrat după un zid de piatră albă și am văzut dormind în soare un palat scund, întins în laturi, cu multe coloane și cu zăbrele de fier la ferestre. În cerdacul cu stîlpi de lemn umbla un cocor singur, care s-a oprit dintrodată și ne-a ațintit cu mărgelele ochilor și cu plîsul. Nu se zărea nici o ființă omenească. Mi-am închipuit că robii și roabele stau în ogrăzile din dos. Era în toată împrejurimea însă o tăcere desăvîrșită. N-am intrat în casa de zid. Mîrzacul ne-a dus înainte. S-a desfășurat privirilor noastre Marea, mișcîndu-și valurile. Pe ripa țărmlui se înșirau grădini în trepte.

Pe un tapšan, deasupra acestor locuri desmierdate, se ridică un cort de pislă. În jur stăteau, sub soarele amiezii, cu capetele goale, câțiva slujitori. Acolo avea plăcere bătrînul Sefer-Gazi să sălășluiască în vremea verii.

Cum am intrat, ne-am închinat adînc. Întăi pîrcalabul și eu în dosul lui. Ridicînd fruntea, am văzut un bătrînul cu capul țuguiat, chel și privindu-ne numai c-un ochi. Cel din dreapta era stîns, însă cel viu ne privea cu ascuțime. Purta o barbă lungă albă și zîmbea cătră noi cu obrazul încrețit. Avea pe el un strai ușor și lung de matasă galbenă.

Ne pofti pe covor și se așeză și el jos, cu picioarele încrucișate sub dînsul. Făcu semn celor doi dieci de la măsuțele din dosul lui să se ducă. Se trase îndărăt și mîrzacul.

Pîrcalabul îi înfățișă lui Sefer-Gazi, cu vorbe unsoase, cele trei bucăți de atlas. Vezirul le primi, le mîngîie cu degetele lungi și uscate și le puse alături de el. Apoi îl întrebă pe uncheșul meu ce dorește.

— Măria ta, îi răspunse pîrcalabul, eu nu doresc nimica pentru mine. Pentru alții, fie oameni de rînd, fie stăpînitori, doresc pace.

— Bun cuvînt, răspunse bătrînul Sefer, și zîmbi.

— Aduc o carte, urmă uncheșul, de la stăpînul meu Vasilie-Vodă pentru prea luminatul și prea puternicul han, biruitorul noroșadelor.

— Unde este cartea aceea, cinstite pîrcalabe ?

— E la pieptul meu, mărite Sefer-Gazi, în dreptul inimii, e o scrisoare de prietinie.

— Scrisoare de prietinie de la Moldova ? se miră vezirul. Nu-i întăia ; am mai primit și altele ; dar cum pot crede vorbele, cînd faptele sînt potrivnice lor ?

— Înțeleg despre ce vrei să vorbești, mărite Sefer-

Gazi aga, și ai dreptate. Însă nu pune acele fapte asupra țării și asupra Domnului meu, cînd știi prea bine că vinovații de anul trecut, de la Brătuleni, au fost niște desmățați, niște nebuni și niște hoți.

— Au fost pedepsiți ?

— Cîți au fost aflați au fost pedepsiți ; au fost oameni din pustie.

Sefer-Gazi a zîmbit iar.

— Dacă n-ai fi sol, ciustite pîrcalabe, și n-ai avea datoria să vorbești astfel, aș putea să-ți întorc vorbe neplăcute. Eu te cunosc mai de mult și te știu om ager. Dacă mă cunoști și domnia ta, atunci îți închipui că eu știu toate, ca și cum aș fi fost la fața locului. Știi și domnia ta. Anume că oamenii noștri din Crîm și de la Bugeac, întorcîndu-se de la război din Polonia, și-au ales drum prin marginea Moldovei. E un pămînt unde au avut drept să intre, fiind al sultanului de la Stambul. Deci poposind lîngă Rezina, au stătut acolo în odihnă. Fără știre și fără pricină au intrat în ei moldovenii cu săbiile. I-au tăiat pe toți și le-au luat prada. Spun unii de-ai noștri să fi cunoscut, între dușmani, oșteni și căpitani ai lui Vasilie-Vodă. Dar dacă domnia ta zici că nu se poate, eu sînt gata să cred. Am fost gata și pînă acuma, căci Vasilie-Vodă a mai trimis cărți prea luminatului și prea puternicului meu stăpîn, scuturîndu-se de acea faptă și osîndind-o. Sînt gata să mai cred o dată ș-acuma, inchizînd ochii asupra adevărului adevărat. Prea puternicul și prea luminatul meu stăpîn dorește pacea. Dorești și domnia ta învoire bună între oameni, cum mi-ai spus. Doresc și eu. Deci să zicem că uităm, nădăjduind să nu mai auzim despre asemenea întîmplări. Fii bun, cinstite pîrcalabe, și dă în mîna mea cartea.

— Aș fi dorit, puternice Sefer-Gazi, s-o înfățișez cu singur măritului han.

— Măritul han, pîrcalabe, imi lasă mie plăcerea de a sta de vorbă cu domnia ta și de a primi cartea slăpînului domniei tale. Măritul han a purces cătră miazănoapte în petrecere de vînătoare. Și-a luat șoimii și cîinii și slujitorii cei mai dibaci într-o asemenea treabă. Iar acum, strălucirea sa, cînd a fost soarele drept la amiază, a ospătat friptură de potîrnichi în vale la Merdeveni-punar, cale de două zile de aici.

— Aș putea să mă duc să-l găsesc ?

— Nu, căci strălucirea sa trece și mai departe și nici nu-i place să fie tulburat cînd vînează.

Amîndoi vorbitorii au tăcut și s-au privit cu plăcere. Eu îmi uitasem foamea, avînd înaintea mea o petrecere așa de frumoasă și doi oameni așa de urîți. Imi înghițeam veselia și mă uitam cu luare-aminte la armele scumpe atîrnate deasupra pieilor de urs ce alcătuiau culcușul lui Sefer-Gazi. Înfațișarea mea trebuia să fie a unuia care nu cunoaște limba tătărăscă : într-adevăr o cunoșteam puțin ; dar înțelegeam tot.

Pîrcalabul își descheie haina și trase din sîn, învălită în pînză, cartea lui Vodă. O dezvăli și o așeză pe măsută, lingă Sefer-Gazi. Talarul își puse degetele asupra ei, mișcîndu-le ușor și făcînd să sune pergamamentul.

Cu cealaltă mînă atînse o foaie de aramă atîrnată într-o frînghioară de matasă. Indată intrară doi robi, aducînd șerbet. Uncheșul meu încercă să aducă iar vorba despre luminăția sa hanul ; dar Sefer-Gazi știa să-și închidă împotrivirea în cele mai prietinoși vorbe. Cu toată dragostea pe care o mărturisea pentru uncheșul meu, vezîrul îi atrase luarea-aminte că rînduie-

lile marelui han nu îngăduiau solilor să facă mai mult decît o zi popas în serai.

— Voi pleca mină, înaintea amiezii, mărite Sefer-Gazi, răspunse uncheșul. Poate rînduiala asta e numai pentru solii moldoveni, dar eu plec încredințat de bunăvoința măriei tale.

— Nu numai cu bunăvoință și prietinie de la noi ai să pleci de aici, cinstite pîrcalabe, dar am să-ți dau și răspuns la cartea lui Vasilie-Vodă.

— Răspuns de pace ?

— Fără nici o îndoială, cinstite pîrcalabe.

— Sufletul meu se bucură, Sefer-Gazi. Așteptam asemenea cuvînt de la un înțelept care judecă slăbăciunile puterii și deșertăciunea războaielor.

Zîmbînd, Sefer-Gazi s-a închinat cătră uncheșul meu ; uncheșul meu s-a închinat cătră Sefer-Gazi. Am ieșit și ne-am dus la gazdă.

Mi-am potolit foamea cu friptură de batal și pită de grîu. Uncheșul meu n-a alins mîncarea.

— Ia și mîncă, uncheșule, l-am îndemnat. Trebuie să fii vesel, căci ai avut izbîndă.

— Tu behăiești acuma ca mielul cel prost pe care-l mîngîie casapii... a suspinat el.

VIII

Aici se vede că în Țara Moldovei prostia găsește sălaș, iar tinereța n-are întru nimic de a face cu înțelepciunea.

În vremea cîlă a mai rămas, a trebuit să ne gătim de drumul întoarcerii. Sefer-Gazi n-a mai avut cînd întoemii alt sfat cu pîrcalabul ; i-a trimis însă la

gazdă carle pentru Vasilie-Vodă și îndreptări pentru ținuturile hanului, împreună cu alte vorbe bune de prietinie.

— Când a răsări luceafărul de sară, noi trebuie să înturnăm spatele spre seraiuri, a hotărât uncheșul meu.

Intr-adevăr, la al doilea ceas al serii, am încălicat și-am ieșit. Când s-a zărit geană de ziuă, am făcut popas și-am așteptat căruța cu Filip și cu cucoșul, într-un loc poruncit, la Aslanchioi. Am găsit acolo foarte bună mâncare, cu plăcut miros de seu. În vremea cît ne îndeletniceam cu berbecule, ceaușul poștelor slăvitului mare han ne-a cercetat hîrliile, găsindu-le fără greș și ploconindu-se înaintea noastră ca înaintea unor musafiri împărătești. Uncheșul meu l-a poftit să se așeze la masă și i-a împins înainte, pe talgerul de lut, partea cea mai grasă. Într-o clipă, degetele și barba slujbașului mării sale hanul au strălucit ca de-o bucurie. Uncheșul meu îl privea în tăcere.

— Omul acesta minîncă cu hărnicie, îmi lămurea pîrcalabul; și așteaptă să-l întreb, ca să-mi răspundă vorbe pe care le are pregătite. Dacă nu-i destul de deștept, l-aș putea face să-mi spuie adevărul; dar Sefer-Gazi trimete în urma noastră un agă care are să steie cu dînsul de vorbă. De aceea, îl las să se sature și nu-l întreb nimica.

— Ce-ar putea să-ți spuie, uncheșule? Dacă hanul este ori nu dus la vînătoare?

— Asta o știu eu mai bine decît dînsul.

— Dacă Hmil hatman a intrat în Crîm?

— Asta o știe el mai bine decît mine, dar o știu și eu. Aș vrea să cunosc, dar nu-l întreb, dacă la

tabunuri n-a venit poruncă să se deie mai mult orz cailor.

Am stat puțin pe gînduri, ca să pătrund înțelesul acestor vorbe.

— Vra să zică, uncheșule, domnia ta nu crezi în cartea lui Sefer-Gazi, pe care o duci lui Vasilie-Vodă?

— Să zicem că cred; însă nu-i destul atît. Trebuie să creadă și Sefer; trebuie să creadă și hanul; trebuie să creadă și Hmil hatman. Eu și Gazi n-avem nimica de împărțit; în prielinia noastră omenească este credință. Inșă eu mai infățișam pe măriia sa Vasilie-Vodă și Sefer pe prea puternicul han. Iar subt această infățișare noi am fost ca acele femei care se sărură cu bucurie cînd se despart, pîrîndu-le bine că au să poată mai degrabă vorbi rău una de alta.

Am crezut că trebuie să zimbesc, ca să socoată uncheșul că și eu am știință de înșelăciunile vieții. Dar pîrcalabul a zîmbit de zîmbetul meu și m-am tulburat.

— Uncheșule, am vorbit eu iar; peste domni și împărați este cineva mai mare, întru a cărui dreptate trebuie să nădăjduim.

— Știu. Ne rugăm toți lui Dumnezeu să ne deie izbînda; iar Sfinția Sa, socotindu-ne pe toți fii și neștiind cum să facă, ne lasă să ne descurcăm cu săbiile.

Tatarul își isprăvise bucata de berbecule și ne asculta cu mare luare-aminte, cînd c-o ureche, cînd cu alta. De data asta am arătat și eu pîrcalabului că am oarecare pătrundere, cunoscînd că ceaușul nu pricepea limba în care vorbim. Uncheșul m-a mîngîiat, bătîndu-mă pe umăr.

După ce ne-a ajuns Filip și a odihnit caii căruței, uncheșul l-a pus să ceară hangiului orz și să întrebe

de preț. Nu i s-a părut prețul schimbat. Semn că are să mai fie vremea bună, m-am gândit eu.

Am încălcat și am trecut mai departe. Filip a lăsat căruța și ne-a ajuns din urmă, călărind în dosul nostru. Pîrcalabul n-a întors cătră el privirea, însă i-a dat poruncă :

— Spune, Filipe.

— Stăpîne, a răspuns slujitorul, robul meu de la grajd are un prielin genovez care stă la un mîrzac în prinsoare, așteptînd banii de la țara lui, ca să se răscumpere. Așteaptă de un an și e amenințat să facă și el slujbă la cai, ca să-și plătească pita pe care o mîncă. Acest prielin genovez are un alt prielin genovez care a ajuns tălmaci în serai la Han-Tatar cel mare. Acuma mai este acolo în serai unul care nu știu bine cine-i și ce-i. Va fi fiind franțuz, ori turc, nu știu. Zice c-o vede pe tatarca cea tinăra de la Caucaz, la care Han-Tatar cel mare intră în fiecare sară. De la tatarca asta tinăra pe care o chiamă Biulbiul....

— Asta înseamnă pe turcește privighetoare, Filipe.

— Așa ? Atuncea privighetoarea asta poate a cîntat. Ori acel străin pe care eu nu-l știu a aflat pe altă cale... De la dînsul ar fi oblicit genovezul cel din serai ; de la acesta a înțeles genovezul cel de la mîrzac ; și de la acesta știe robul nostru moldovan. Știe anume că Han-Tatar cel mare a dat deslegare lui Tobai bei de la Or și lui Kalga han să meargă de iznoavă la război în tovărășie cu Hmil.

— Unde la război ?

— Asta nu se poate ști, stăpîne. Alita mi-au spus numai că Han-Tatar cel mare a făcut cu capul semn întăi lui Kalga — adicătelea : du-te ! Pe urmă lui Tobai — adicătelea : du-te. Alita ! Nimene să nu aște-

nimene să nu știe. Cine allă își pierde viața. Dară, precum se vede, sînt privighetori care cîntă, iar oamenii își ascult urechile.

După aceste vorbe ale slujitorului, pîrcalabul a cugetat îndelung ; și a umblat el așa multă vreme gîndindu-se. Venea cînd și cînd la viața din juru-i, după aceea iar se retrăgea în lăuntru său.

Intr-o sară, pe cînd ne făceam sălaș pentru mas la un izvor știut și erau caii cu boturile în chilna de dinapoi și oamenii la foc, pîrcalabul s-a uitat la cer unde nășteau stelele și puzderiile. Mi-a arătat carul-mare, și fusul și gemenii — pe urmă m-a pus să bag de samă drumul robilor — din răsărit, prin creștetul bolții, pînă în zarea cealaltă, a asfințitului. Acolo, în răsărit, sînt hoardele cele fără număr. Iar în fundul zării apusului, Țara Moldovei. Din pustiuri, ordiile bat acolo unde se coc grînele și se leagăna ierburile. Pradă și duc în ștreang și-n căpestre noroadale. Iar robii nu cunosc alt drum de întoarcere, decît cel pe care l-a însemnat Dumnezeu din veci.

Oamenii ascultau lingă izvor, hrănind focul cu ciurlani și bolindari.

— Tatarii singuri spun, urmă uncheșul, că Atolțitorul i-a trimis pe ei pedeapsă noroadelor pămîntului. Trăiau odinioară alungați de alții ca niște nemernici, printre năsipuri și mlaștini. Se băteau cu lupii de la oasele mortăciunilor. Dar iată că s-a sculat dintre ei unul Ghinghiz care i-a stăpînit și i-a purtat la război, crescîndu-le din an în an puterea, pînă ce-au spîrcuit toate împărățiile, în patru vînturi. Unii dintre urmașii acestor războinici s-au așezat aici. Ei sînt genună de furtuni în coasta Moldovei. Iar diecii măriei sale Vasilie-Vodă scriu cărți și măria sa trimete soli, ca și cum ar fi o putere de slove și de vorbe împotriva unei

stihii. După ce au vorbit și au scris, oamenii se întorc la ale lor, luându-și grija. Vasile-Vodă se așează iar la mesele sale, între petreceri și pahare de vin; domnia sa domnul Iosif Kotnarski, diacul de lătinie, își lustruiește unghiile și-și drotează părul, iar domnița se uită la dînsul cu plăcere.

— Care domniță?

— Domnița Ruxanda, Bogdănuț. Pentru tine nu este decît una. Iar tu te întorci de la stele, de la veacuri și de la împărății la suferința ta. Mari sînt toate, dar tu nu poți cunoaște decît cele mici, căci ești un cocon alintat.

M-am răsucit cătră pîrcalab; am vrut să-l mai întreb, dar el zîmbea, privindu-mă într-o parte. Am înțeles că abia acum îmi dă răspuns la mărturisirea mea despre divan și domniță. Era un răspuns tîrziu și chibzuit, o lovitură tare; totuși am rămas în picioare. Mi-am strîns buzele, am scrișnit și, din durere, a înflorit nădejdea din nou.

Nu după multe zile ceasornicul nostru cu aripi a strigat cea din urmă deșteptare și în ziua care a urmat, am văzut de departe Iașii, cu clopotnițele mănăstirilor lui. Uitasem multe din cîte-mi spusese uncheșul, dar sporise în mine încredințarea că, atunci cînd voi descălica la Curtea Domnească, unul dintre slujitori are să-mi deie tristă veste despre diacul de lătinie al măriei sale. A pierit de hubă neagră, ori l-a năruit calul într-o rîpă. Dacă nu se va fi întîmplat nici una nici alta, atunci trebuia să-i hotărâsc eu un sfîrșit de mîna mea, ca să învețe minte toți veneticii care caută procopseală în țara asta.

— Lasă în pace straja săbiei, Bogdănuț, vorbi uncheșul meu, privindu-mă pieziș, căci se poate întîmpla

să găsești la pisărul leșesc o sabie mai tare decît a ta.

Mi-am mușcat buzele și am cugelat că, dacă uncheșul meu are vreo taină de vrăjitorie ca să aștepte orice, atunci Vasilié-Vodă va putea fi întru totul mulțămît de solia pe care i-a încredințat-o.

Ajungînd în țîng, ne-am oprit la han ca să ne schimbăm straietele și să ne spălăm de pulberi cu apa din ibricile țigăncilor; apoi, fără nici o întîrziere, am intrat în curte.

— Așa sîntem de înfierbîntați pentru slujba măriei sale, îmi zicea uncheșul, încît nici mîncare nu ne trebuie.

— Asta e prea adevărat, uncheșule, am spus eu, cu destulă mîhnire; găsim însă noi pe alții la ospăț.

— Ai să găsești, Bogdănuț, dar nu pe cei pe care-i dorești.

Într-adevăr, aprozii ne-au vestit că măria sa binevoiește să steie la masă, avînd în jur pe nepoții măriei sale precum și pe unii curteni și boieri. Luminățiile lor Doamna Teodosia și domnița nu puteau șede la asemenea petrecere. Au să aștepte însă de sosirea noastră, mă mîngîia uncheșul și au să dorească să audă vești din lume. Astfel se amestecă în viața noastră supărările cu bucuriile.

Am urmat pe pîrcalab în casele cele mici. Erau în gang, înaintea sufrageriei, cîțiva slujitori medelniceri și cupari, foarte veseli pentru plăcerea lui Vodă. Au deschis uncheșului meu ușa și măria sa din jilțul cel mare din fund'a și ridicat asupra noastră cupa, ca și cum ar fi vrut s-o arunce pîrcalabului. N-a aruncat-o, ci a adus-o frumos și rotund cătră sine. A gustat din ea, după aceea, cînd s-a apropiat uncheșul de jilțul

măriei sale, Vasilie-Vodă i-a dat băutura slăvită de slăvitele sale buze.

— Credinciosule al meu dregător, Ștefan pîrcalab, bea întâi pentru sănătatea Domnului tău, după aceea să dai samă de solia pe care ai avut-o, la necredincioși.

Boierii care erau la masă s-au simțit dator să se veselească puțin cam tare de aceste vorbe. Uncheșul meu a zîmbit cu plăcere, încercînd să nu pară dedesubtul adunării. Și-a luminat fața ca să nu pară bătută de gînduri. Și-a întins buzele, ca să pară bucuros de petrecerea domnească.

Măria sa binevoind a mă băga în samă și pe mine, mi-a făcut semn să mă apropii, ca să-i sărut mîna, apoi mi-a poruncit să mă așez la coada mesei, unde-i locul tinereții.

Pîrcalabul a închinat cupa cea de argint cătră măria sa, cu vorbe potrivite de slavă. A băut vinul și și-a șters cuviincios barba. Apoi s-a așezat în scaun, într-o lature și-n dosul măriei sale, ca să poată grăi la urechea stîngă, cu care măria sa auzea mai bine.

Cum a început a spune pîrcalabul, Vodă a încruntat sprîncenele, iar curtenii s-au posomorit și ei.

— Lasă, pîrcalabe, alte povești. Întăi și întăi vreau să aflu ce a spus hanul.

— Dacă luminăția ta poștește să spun tot chiar acum, atunci trebuie să arăt că slăpînul crîmleților nu era în serai.

— Cum așa ? pentru care pricină ?

— Era dus ca să-și învețe șoimii la vînat, măria ta.

— Ț ! Asta nu-mi place. Dar vezirul ce-a spus ?

— Sefer-Gazi, luminate Doamne, s-a închinat cu vorbe bune cătră măria ta și mi-a dat carte de pace.

— Unde-i cartea, pîrcalabe ?

— E pe masă, înaintea măriei tale. E în bună rîndială și cu pecețile întregi.

— Bine ; dacă spune vorbe de pace, avem s-o celim.

— Măria ta e prea înțelept ca să creadă în vorbe.

— Cum ?

— Măria ta, slăvite și luminate Doamne, are prea multă înțelepciune ca să creadă în vorbe.

— Fără îndoială că eu nu pot clădi biserici pe vorbele necredincioșilor. Impărații păgîni stau sub semnul lui Antihrist.

— Toți domnii răi, slăvite stăpine, și cei bincredincioși și ceilalți, stau sub semnul Apocalipsului, pentru că vorba lor e lumină și sufletul întuneric.

— Da. Așa că eu nu cred în vorbe. Eu cred în Dumnezeu și stau sub ocrotirea sa. De aceea nădăduiesc că păgînii nu vor cuteza a săvirși ceva împotriva mea și a țării mele. Pe lîngă asta, am avut grijă să trimet alte cărți, cu vorbe mai bune care se chiamă daruri, la Impărăție la Stambul.

Curtenii au ris cu plăcere și au tras spre ei cupele.

— Măria ta a lucrat cu dibăcie, ca toldeauna, a luat iar cuvînt pîrcalabul. Deasemeni eu am crezut de a mea datorie să nu mă întorc numai cu deșertăciuni. Unii și alții de acolo au lăsat să cadă felurile vorbe. Ei nu știau de ce-mi trebuie ; iar eu le-am adunat. Am aflat că Hmil e la hanul.

— Cum ? Vestea asta să știi că nu-mi place, a hotărît măria sa, indesindu-și barba în piept. Ce-ai mai aflat ?

— Am mai oblicit, mărite și slăvite Doamne, cum că hanul cel mare ar fi dat poruncă lui Kalga și lui Tobai, ca să gătească de oaste coșurile, caii și oamenii. M-am gîndit, măria ta, că poate să fie oaste de apărare împotriva leșilor.

Luminăția sa a făcut semn de încuviințare cu capul.

— Poate să fie asta, măria ta, însă eu am băgat de seamă în tabunuri, pe unde am trecut, caii tatarilor. I-am văzut pe unii slabi, alții cu pîntecele umflat de iarbă. Prețul grăunțelor n-a crescut. Orzul de anul trecut stă încă în gropi. Deci, măria ta, socotesc eu că porunca lui han nu-i grabnică, -deci nu-i amenință nimeni pe dinșii. Iar dacă au ei un gând asupra ținuturilor dimprejur — de pildă asupra rușilor, ori a leșilor — atunci au să steie pe loc pînă ce creștini strîng holda și o pun în jitniți.

Măria sa Vasilie-Vodă și-a deșertat cupa și a părut că se gîndește îndelung.

— Așa este, a încuviințat el; drept ai grăii, pîrcalabe Sorocene; dacă au vreun gînd necredincioșii, împreună cu acel căpcăun din pustie pe care-l chiamă Hmil, apoi gîndul nu poate fi decît împotriva leșilor. S-ar putea să fie ceva chiar împotriva moscoviților. Cu leșii are de împărțit Hmil; cu moscoviții are de împărțit hanul. Mă gîndesc, că dacă Hmil rîvnește pentru feciorul lui mina domniței noastre Ruxanda, apoi nu-i poate trece prin gînd să pornească împotriva noastră cu dușmănie. Noi nu putem gîndi despre dînsul decît ce se cuvine; însă el, față de noi, cată să-și plece grumazul dacă dorește să-l ascultăm. Chiar hanul n-ar putea să îndrăznească prea mult, căci asupra lui stă Impărăția de la Stambul. N-ar fi încă numai sfiala de Impărăție, ci și frică de această sabie a noastră. Deci dacă ei așteaptă, iubite al nostru dregător, să se coacă rodurile pămîntului ca să vie asupra lor în pradă, eu socot că s-or duce cătră alții; iar drumul la Moldova îl vor uita.

— Da, măria ta. Numai cît aici miroase încă a singe de-al lor.

— Să miroase, Sorocene, ca o fămîie cătră Cel atot-puternic. Și dacă nu și-or aduna mințile, va mai mirosi, cît va sta suflet în piepturile noastre și virtute în aceste brațe! Să se știe de cătră toți că noi nu ne temem! Avem pavază credința noastră în sfînta cruce. Știm a întrebuița și paloșul. Dacă vine lupul din Crîm, avem cu ce-l lovi. Dacă vine Cazacul, ne vom pricepe a-i subția îndrăzneala. Dar nădăjduim că înaintea noastră vor fi leșii harnici să pălească unde trebuie și mai ales să puie ștreang aceluia viclean, înălțîndu-l într-o creangă de copac.

Nu pot spune că nu mi-au plăcut aceste vorbe ale măriei sale. Ea pot spune că mi-au plăcut foarte mult. La urma urmei, toate coliturile și toate cirtirile uncheșului meu mă înțepau pînă la inimă. Dacă avem o viață de plătit, încalte s-o plătim cu cinste. Mi-a mai plăcut și ce a mai strigat și după aceea măria sa, înălțînd pînă la tîmplă o altă cupă plină. Țara asta — zicea Vodă Vasilie — are cu ce-și imbrăca și hrăni copiii. Deci se va găsi și pentru prea iubita odraslă a luminăției sale strai și pilă; și mai bine o chilie la mănăstire, decît insoțire cu mișei care abia au lepădat din mină sapa.

Toți cei din jurul mesei au strigat cu putere și au sunat din săbii. Iar pîrcalabul s-a făcut mai mic la locul său și s-a intristat o clipă, dar pe urmă îndată a zîmbit strîmb și și-a înălțat fruntea. Am băut și eu cu curteni tineri două cupe una după alta; apoi ea și cum m-ar fi chemat cineva, m-am strecurat pe ușă și m-am dus s-o caut ori pe domnița Ruxanda ori pe domnul Iosif Kotnarski.

M-aș fi mirat să nu-i găsesc; m-am mirat că i-am găsit la un loc. Era la odăile Doamnei un pridvor cu

fața cătră vale și cătră dealul de dincolo de Bahlui. Se vedea din acel pridvor spre Păun și spre Bucium. În acele zile de primăvară înfloriseră cițiva trandafiri lingă parmaclie și puțin mai încolo două tufe de bujori. Domnia sa domnul diacon de lălinie avea fără îndoială treburi cu măriia sa Vodă Vasilie, ca să primească vreo poruncă. Deci venea dinspre casa cea mare, unde își ținea penele și hırloagele. Cum s-a arătat el cu pași ușori și-n strai sprinten de catifea neagră, a ieșit, nu pot înțelege de unde, în pridvor și între trandafiri, copila măriiei sale. Cind m-a zărit pe mine, mi s-a părut că vrea să se retragă; toluși a stat pe loc. Mi-a zimbil o clipă; mi s-a părut că mă așteaptă să mă apropiu; dar s-a întors dintrodată spre leah. L-a oprit și l-a întrebat ceva. El s-a închinat adine, s-a îndreptat, și-a întors urechea și asculta cu luare-aminle ce-i spunea domnița. Apoi a zimbil ca unei copile răsălate. Ea a țiriit subțirel asupra lui. El a zimbil din nou, a trecut pe alături și a intrat la măriia sa în sufragerie, fără a privi cătră mine. M-am uilat în urmă, întorcind numai fruntea în jos, subț umăr, ca și cum aș fi vrut să-l împung, ceea ce în adevăr era dorința mea. N-aveam însă vreme de pierdut. Domnița ciugulea un trandafir și-l desfoia; se pregătea poale să treacă la camara ei; i-am aținut calea și am privit-o cu îndrăzneală.

Ea a ridicat spre mine ochi plini de dulceață:

— Îmi pare bine că te-ai întors, Sorocene. Spune-mi dacă-mi aduci vești bune de la Crim, ca să mă pot bucura.

— Eu n-aduc nici o veste de la Crim, măriia ta, i-am răspuns. Vestile și scrisorile le-aduc cei bătrini. Cei tineri nu pot aduce decit inima lor, cu multă mihnire.

— Vai, Sorocene, ți-am mai spus să leși mihnirea.

— Nu mi-ai spus, măriia ta.

— Nu? atunci îți spun acuma. Lasă mihnirea, căci te faci nesuferit și botos. Dacă vrei să-mi fii drag, să mă leși singură ca să pot spune două vorbe supărate lui pan Iosif Kotnarski.

— S-a făcut vinovat cu ceva cătră măriia ta?

— S-a făcut.

— Atunci să-l lovească cu sabia, măriia ta.

— Nu, Sorocene. Lasă-mi numai mie pedecapsa lui. Eu știu ce i se cuvine. În afară de asta, mi-ar părea rău dacă te-ar lovi el pe domnia ta. Lăsați fierul. Mult mai bine slujește cuvintul. Nu te duci?

— Ba mă duc, măriia ta, dacă așa poruncești.

— Așa poruncesc, Sorocene, să mă leși singură aici.

Am lăsat-o ciugulind alt trandafir. Mă bucuram pe de o parte de vorbele ei prielînești, iar pe de alta îmi pregăteam supărarea împotriva aceluia leah trufas, care trece pe lingă oameni fără să-i bage în samă. M-am plimbat un răstimp între pridvor și casele cele mari ale curții, rumegînd în mine o pornire, o dușmănie împotriva domnului Kotnarski. Nu-mi dădeam prea deslușit sama ce vreau; dar îi doream tot răul. În același timp sufiream închipuindu-mi-l în locul unde stătusem eu. Bănuiam ce vorbe de muștrare poale asculta. Am auzit o clipă glasul domniței și m-am grăbit cătră ea; dar treceau slujitorii și m-am oprit. Domnul Kotnarski venea liniștit cătră mine. M-am așezat în calea lui. El m-a ocolit. I-am aținut calea din nou. El a ridicat fruntea și m-a privit. Am văzut în ochii lui blindele și mirare. Toluși nu voiam în nici un chip să-l iert și eram hotărît să-l lovească cu unărul — cind am auzit chemarea domniței. M-am întors spre

ea. Îmi făcea semne cu arătătorul minii drepte, încrîgîndu-l cu grabă și depănînd parcă o ață care mă trăgea cătră dînsa.

— Domnia ta, Sorocene, pari un om primejdios, mă întîmpină ea rizînd. Nu cumva vrei să omori pe pan Kotnarski ?

— Ba da, domnișă.

— S-ar putea însă să te omoare el pe domnia ta și mie să nu-mi pară rău. De aceea am urit totdeauna pocalurile acestea mari de vin de la mesele măriei sale.

M-a privit într-o parte, ca și cum ea era sus și eu jos. Am rămas umilit și uncheșul Ștefan m-a găsit cu părul zbîrlit, cu dinții scrișnînd și cușma căzută. Duceîndu-mă spre han, i-am arătat toate cîte s-au întîmplat, pînă ce mi-a răgușit glasul.

— Ți-a spus că ești un om primejdios ?

— Mi-a spus, uncheșule.

— Și că nu i-ar părea rău dacă ai cădea sub mîna lui Kotnarski ?

— Da ; așa încît mă tem că i-i drag.

— Cine ? Kotnarski ? Dacă i-i drag, băiele, atunci primejdia e asupra lui, nu asupra ta. Tu să faci bine să te liniștești și să te pregătești de întoarcere la Soroca. Nu te uita crunt la mine și nu-mi mai spune nimic. Am supărări cu mult mai mari decît a ta, și am nevoie de tine ca să-mi pun în rînduială acest păcătos suflet. Din pricina unor ochi vicleni s-ar putea să cadă leahul ; ori s-ar putea să cazi tu ; însă anîndoi să știți că mai degrabă are să cadă un bătrîn care nu-i vinovat cu nimica.

Abia atunci am băgat de samă scirba din ochii pîrcalabului, ca un întuneric al sufletului lui.

— Ce ți s-a întîmplat, uncheșule ?

— Nu mi s-a întîmplat lucru mare, băiele, fără decît socolesc nerozia mai rea decît o lovitură de pușcă. Pe un om îl poți străpunge cu sabia și scapă. Biruindu-l cu prostia, l-ai doborît fără greș. Spunea cineva la masa lui Vodă că s-ar fi aflat o minune : o viperă incolăcită în jurul unei săbii. Toți se minunau, dar mai de mirare ar fi fost să se găsească sabia incolăcită în jurul viperei. Așa, toți la masa de unde ies, stînd cu paharele în mînă, răcnesc că țalarii și cazacii tremură cînd cugetă numai la mărirea și puterea lui Vasilie-Vodă. Că știind aici și țară bogată și avînd și pricină de dușmănie, le vine așa gust să se ducă asupra altora, cu care n-au nimic și care-s și saraci.

— Cum, uncheșule ? domnia ta chiar crezi că Tobai și Kalga împotriva Moldovei au primit poruncă de gătire ?

— Tu nu crezi asta ?

— Eu nu cred, uncheșule.

— Ai dreptate. Unii sînt beți de vin, alții de dragoste. Fericit ești tu ; fericiți sînt ei. Numai eu sînt licălos și înțeleg că mi se apropie veleațul. Deci, după ce-mi pun în rînduială treburile de la Soroca, cît ai și tu vreme să te desmeticești, te iau cu mine în munte la ținutul Neamțului, unde un schivnic harnic isprăvește ctitorie pentru tot neamul nostru și loc de ho-dină pentru mine. Este acolo, într-un colț tainic, unde nu poate ajunge nici minia lui Vodă, nici pojarul no-hailor, cel mai potrivit salaș pentru veacuri ca acele care se pregătesc. Au fost în țara asta a Moldovei fericite vremuri a celor șapte vaci grase ; acuma dacă se întoarce crîngul, vor țipa pruncii în sinul mai-celor lor,

IX

Unde se arată secerișul semănăturilor lui Vasilie-Vodă, cu mare bine pentru această săracă țară.
Unde se arată Hmil hatman și pune la cale o nuntă cum nu s-a mai pomenit.

Abia tirziu, pe drum, am înțeles bine amărăciunea pîrcalabului, cînd mi-a arătat în amănunt cum l-a înfruntat cu vorba mării sa pentru prorocirile lui și cum toți mesenii, impresurîndu-l cu cupe pline, l-au muștrat rizînd pentru frica lui și pentru slujenia cu care-l împodobise Domnul Dumnezeu. Ca să nu cadă jos de obidă, ori ca să nu-i străpungă, a socotit că-i mai înțelept să fugă. Știa că Vodă are să-l cheme iar, cînd i-a veni judecata cea limpede. Dar cînd s-a întoarce de la Sorooca să primească o mîngîiere pentru asemenea jignire, are să-l găsească iar la masă, în sufragerie, cinstind vin de Cotnari, care vin e mai mult spre osînda și rușinea moldovenilor decît pentru lauda lor. Ca să nu-l nimerească acea poruncă a lui Vodă, n-am poposit la Cetatea Sorocei decît o zi. Lăsînd vechilului său porunci și putere, pîrcalabul m-a luat îndată cu el în munte și m-a dus calare prin locuri necunoscute, avînd după noi pe Filip cu căruța lui.

— Am să-l lăs pe acest slujitor la Schit, zicea uncheșul, ca să învețe rînduiala și să ieie după aceea metanie. Eu socot că i-a șede bine călugăr, avînd asemenea barbă. Unui călugăr nu-i trebuie alt învățătură, cît înfățișare. Chiar dacă i-a veni cumva în minte, în acele singurătăți, să iasă asupra lumii, la vreun vad, să hoțească, pe urmă are să se pocăiască și rugăciunea lui are să fie mai bine primită. Călugăr adevărat e mai ales acel care a cunoscut pacatul și

s-a întors de cătră el. Cel nevinovat e ca piatra; Dumnezeu habar n-are de dinsul.

Cu asemenea vorbe amărite am umblat pînă la Schit, în munte, și am petrecut acolo două săptămîni, cît uncheșul a chibzuit toate cîte mai avea de făcut. A mînat pe Filip la Liov, pentru clopot, dîndu-i bani și carte cătră meșterul care se legase să i-l toarne pînă în ziua de Sintilie. A privegheat cum se zidește hruba lăcașului său din urmă, vestindu-și astfel singur sfîrșitul. Eu îl lăsam să facă toate, însă nu credeam nimic. Nu credeam nici în vreo primejdie a lumii nici în vreun sfîrșit năprasnic al său.

Intr-adevăr, lumina soarelui era ca un abur de aur asupra pămîntului și zilele păreau a avea în ele sfințenia lui Dumnezeu. Cînd am răzbit din poienile codrilor la valea Moldovei, am văzut holdele unduind ca valuri care răsfrîngeau soarele. Ieșiseră satele și secerau cu hărnicie, iar pe alocuri, mai în pâlîște, gospodarii înșiraseră caii la treierul orzului. Cum am simțit acea mireasmă a bielșugului și am înțeles că umbra cătră scaunul Domniei, mi s-a aprins iar închipuirea dragostelor mele și a început a-mi sosi în visuri o solie. Iar începeam să am gînduri împotriva lui pan Iosif — dar mă temeam de domniță. Mă amenința întruna cu degetul.

Cînd a intrat pîrcalabul la Vodă, dis-de-dimineață, mării sa l-a întîmpinat rizînd și i-a arătat veste scrisă de la Hotin, de la pîrcalabul Ionășcuță, cum că nu mai poate fi indoială asupra mișcării de oști a crîmlenilor și cazacilor. Așa le-a venit lor o hotărîre de la Diavolul să calce țara muscalilor. Au și purces într-acolo. Deci uncheșul meu poate să se bucure și să se întoarcă la Cetatea Sorocei cu bine, ca să doarmă în pace sfîrșitul verii și să-l răcorească o adiere de pe Nistru.

Uncheșul meu a sărutat cu umilință mâna lui Vodă. S-a bucurat el însuși că agerimea minții lui s-a dovedit iară folos. Primind de la măriia sa postav pentru giubeaua de iarnă, uncheșul n-a socotit că trebuie să mai zăbovească la Iași. Am încalcat ș-am pornit iarăși la drum. Dar cum am trecut Prutul, sara, am văzut în fundul miezului nopții gene de foc, semne ale primejdiei. La popasul pe care l-am făcut cu neliniște, întrebând întruna cu ochii zarea, am primit cea dintâi veste vorbită de la un năcăjit pămîntean care venea în goana calului, cu ochii holbați și cu părul vilvoi, de cătră răsărit. Vra să zică era adevărat; norodul începea să se miște; însă era prea târziu. Din vechi zile se știa ee însemnează năvala hoardelor. În clipeala aceasta s-au arătat la Nistru și peste un pătrar de ceas acoperișurile de paie ale satelor de dincoace au și ridicat vâlvătaie. Se umple de fum toată marginea și dacă vîntul bate dinspre pustie, vestea jertfei și a spaimei trece de pe creastă pe creastă la munte. Atunci noroadele înțeleg că le-a vînit pedeapsa. Unii o așteaptă cu fruntea în pămînt, alții năzuiesc la păduri, încercînd în căruțe copii, femei și puține lucruri. Clopotele bat, pojarurile înaintează, tresărind la Răut, pe urmă la Prut: unele sună în văzduh, altele scriu pe cer numele semințiilor rele care vin pentru pradă și robire asupra creștinătății. Țăranul cel prost, dacă a avut la vreme noroc să-și ascundă în gropi arse holda, se duce în vîgăunile fiarelor nu cu prea mare părere de rău pentru bordeiul lui clădit din nuiele și glod. El știe din veci că nu trebuie să-și întemeieze altfel de salaș decît al sălbătăciunilor, care stau cu urechea trează și cu nările în vînt spre vînător. După ce a trecut puhoiul de fier și foc, fugarii se întorc închinîndu-se și mirosind, ca să-și cunoască vetrele; și într-a-

celași loc ori alături ridică în puține zile alt bordei. Dar neamurile cele statornice ale țării, boierii și răzășii, care își au gospodăriile și bisericile durate din birne ori clădite din piatră, primesc cu mare cutremur al inimii vestea că dau tatarii. Pe muieri și pe copii îi trinet în bejenie, dar barbații stau cu arma ca să-și apere așezarea lor și a lui Dumnezeu. Nu dau înapoi decît după ce-s răzbiți. Mulți pier, alții cad în robie. Ș-apoi se duce vestea din loc în loc, din codru în codru și din bejenie în bejenie pînă la mănăstirile de sub brazi și pînă în cetățuile munților despre risipa cutărilor case boierești, despre stingerea cutărilor neamuri de pămînteni, despre robia unor eneaghine și coconi de care, pe urmă, nu mai vine nici o veste din Răsărit; despre pojarul lăcașurilor lui Dumnezeu și a tîrgurilor; despre crunte ucideri; despre toată pedeapsa pe care o însemnează astfel Atotputernicul, din veac în veac, ticăloșilor moldoveni. Căci cu foarte semnele care li se arată, ei nu învață a cătare minte; de și știu a deosebi cele bune de rele, se robesc desmierdărilor trupului și uită de cuvîntul sfînt; de și slobod dintre ei pe pămînt barbați înțelepți, covirșește semeția celor proști iar înțelepciunea rămîne de ocară; de și intru acest pămînt curge miere și lapte, ei se îngreșează de bunătate și-și umflă ca niște burdufuri, cu vin, trupurile lor; iar mintea puțină pe care o au atunci o întrebuițează și mai rău, ca într-acea împrejurare de anul trecut, cînd au lovit la Brătuleni pe oamenii hanului din Crim, fără nici o pricină, zdrobindu-i. Acuma crimlenii vin să-și ieie plată cu dobîndă.

Astfel vorbea, cu neagră supărare, lîngă mine, pîrcalabul, și-i era obrazul înlemnit și pâlît ca de otravă.

În grabă ne-am întors spre Iași, cu slujitorii și căruța.

— Acuma eu știu, vorbea iar uncheșul meu cu obidă și rizind strîmb, eu știu că tu ca un prost ce te alți și nebăgînd samă decît la tine, te bucuri de asta.

— Cum îți închipui așa poznă, uncheșule ?

— Te bucuri c-ai să vezi un obraz cu ochi sprînce-nați ș-un picioruș în condur. Știi că femeile de la curte au să trebuiască să fugă în bejenie, la munte. Ai să le aperi și tu, împreună cu alții pînă la Cetatea Neamțului ; și după ce s-or închide în Cetate, ai să stai strajă. Iar dacă s-a întîmpla ca pan Iosif să rămîie lingă măriia sa Domnul, cum se și cuvine, căci îi este de trebuință mării sale, apoi ai să fii și mai bucuros. Tu n-ai să știi pieirile, și risipele și morțile de om, și jalea care bat asupra țării. Tu ai să te bucuri pentru ochii Ruxandei. Inșă bucuria ta n-are să fie lungă.

— De ce, uncheșule ?

— N-are să fie lungă, căci, cu nohail, vine și Hmil hatman ; și el nu vine degeaba.

— Iși aduce cazacii în pradă.

— Ba vine pentru nuntă. Desmeticește-te și înțelege.

— Așa lucru nu-i de crezut, uncheșule ; nu s-a mai pomenit de cînd lumea.

— Știu. Ție mai degrabă ți-i în grijă acuma de straiiele tale de matasă și podoabele care ți-au rămas la Soroca.

Intr-adevăr mai degrabă mă gîndisem la asta. Ca și cum nohail — mă ridea iar uncheșul — au venit pentru război și pentru pierdere de vreme la impresurarea celăților. Iar cazacii între straiiele mele și între fata mării sale, n-au să steie la indoială să aleagă straiiele.

— ...Dar prostia tinereții e o boală care trece, ca și vărsatul de vînt... suspina pîrcalabul.

Am intrat în Iași tocmai cînd răsărea luna și simteam în față o adiere de dulceală din văi cătră coline.

Nu-mi venea încă a crede nimic din ce trebuia să se întîmple. Inșă la Curtea Domnească am găsit mișcare. Slujitorii umblau cu făchii în jurul carălor ferecate. Domnița și Doamna, cu o parte din odoare și blănuri, chiar în noaptea aceea trebuiau să porceadă cătră Cetate. Citeva rînduri de cai de schimb porniseră înainte. Feciori de boieri, strînși în grabă, așteptau să incalice. Puseseră pe ei coifuri și zale. Uncheșul a cerut și pentru mine asemenea tacîmuri de la căpitanul de nemți și cînd m-am împodobit, m-am simțit mai tare și mai mîndru.

Măriia sa Vasilie-Vodă priveghea din pridvor gătirea. Avea glasul liniștit și privirea tare. Se auzeau de la Golia și de la Treisfetite clopotele bătînd pentru slujba de noapte. In tot tîrgul Iașilor pornise un freamăt și o zarvă care îmi pricinuiua nu prea mare întristare. Aș putea mărlurisi că mai curînd îmi venea să zimbesc de bocetele scîrțîite ale muierilor, de răcnetele falnice ale unor oameni din prostime, care băuseră ca să prîndă coraj la acea vreme de cumpănă ; de iezăturile de căruțe imbulzite, în care slujitorii trebuiau să între cu sulii și cu harapnicele. Uncheșul mă învăța că la vreme de primejdie lumea se prosteste și mai tare.

— Tu du-te, mă sfăluia pîrcalabul, și adă după aceea veste în locul unde vei auzi că și-a ales salaș măriia sa Vodă.

— Am înțeles, uncheșule.

— Fii cuminte, nu bea vin, nu răeni și nu trage sabia fără folos. Iți dau asemenea sfat deoarece știu că n-ai să-l urmezi.

— Ba am să-l urmez, uncheșule. Pot să jur.

— Nu jura, băiete, ca să nu ți se lungească urechile.

Nu trebuia să jur, căci nu mi-am ținut de cuvânt. Am fost bucuros că beau vin și pot să mă uit cu fală la domnișă. Nu mi-au crescut urechile, ceea ce a fost a doua plăcere. Toate s-au alcătuit pe dos de cum trebuiau să fie. Și eu am fost încredințat că uncheșul intru nimic n-a avut dreptate. Acele zile ale nenorocirii obșlești mi-au adus mie cele mai luminate ceasuri.

A doua zi, înaintea amiezii, am ajuns sub Cetatea Neamțului, pe potecile ferite dinspre Valea Oglinzilor. Am lăsat căruțele într-o ripă și am suit pe cai poveștile. Cum s-a ridicat după noi puntea și grapa, am dat loți laudă lui Dumnezeu că ne-a învrednicit să aducem la adăpost nu atât odoarele cele moarte, cât mai ales cele vii. De sus, de la meterezuri, plăieșii întornau furios capul către măriile lor și se bucurau văzînd acele obrazuri sfinte despre care umblau vești în lume. Erau munteni cu căciuli și cu plete; aveau chimiruri late și sănețe lungi.

Cînd au fost să intre în paraclis, în fața măriilor lor a îngenunchiat Leonte, căpitanul cel bătrîn, și a pofilit pe măriile lor să-și întindă către el minile, ca să le sărute.

Domnișă Ruxanda a ris către plăieș și pe fruntea lui pleșuvă a părut că trece soarele. S-a închinat; după aceea, ridicîndu-se, s-a suit în chindie și a dat un semnal de buciim. De-acolo de sus se vedeau, într-o piclă ușoară, văile și spinările munților. Zarea avea lumină de pace și către Pleșu și către Braniște, și-n spre drumul cîmpiilor. Dar satele primiseră veste de primjdie și se auzeau sub cerul liniștit bătînd în depărtări clopote.

Abia făcuse domnișă să ffori-postelnic Simion Gălățanu cele dintâi orînduiri în privința Doamnelor, și dinspre Oglinzi, străjile vestiră altă bejenie de cară

boierești cu cneaghine și duduici. S-a lăsat puntea pe lanțuri și au intrat pe sub boltă o mulțime de obrazuri plînsese. Erau jupînsese de-ale dregătorilor mării sale, neamuri de Cantacuzinești și Sturzești, c-un roi de țigănci care s-au ațoas la slujitoarele Domniei, pornînd unele mare găgăială, iar altele bocel.

Îndată am aflat vești: că la acea prădăciune și la acel pîrjol al țării au năvălit în adevăr, într-o unire, cazacii cu tatarii. S-au prefăcut a porni către Mosc, ca să-l înșele pe Vasilie-Vodă; dar într-o singură noapte s-au învîrtejit și a doua zi au și pălit la Nistru prin mai multe locuri, cu mare spaimă și măcel. Cu căzăcimea vine însuși Hmil hatman; iar deasupra ceambulurilor stă Kalga, cel care a avut, anul trecut, paguba și uciderea de la Brătuleni. Și așa, unde ajung acești căpcăuni din pustie, pradă, robesc și dau foc. Atîta spaimă vine de către ei, încît creștinii fug, cu părul zbiriit, și dau cu capu-nainte în prăpăstii. Lasă pe muieri să le spintece, pe copii să-i iele în sulii, hergheliile să le abată, pinea s-o încarce. Năvălitorii au aprins case boierești, au robit jupînsese și cucoane. S-a auzit de Smaranda Stolniceasa, a lui Miron Ciogolea, că au și pornit-o la Crim împreună cu copila lor cea mai mare. Au să fie înfățișate cele dintâi lui Han-Tatar cel mare. Au bătut în Orhei, în Lăpușna și în Făleiu și alte așezări vestite; au ucis mulți boieri; iar Sturza jîtnicerul abia a scăpat cu suflet și cu jumătate de barbă arsă, pînă la Domnie, îngenunchînd la mărișă sa Vasilie-Vodă.

Din pragul paraclisului, Teodosia-Doamna asculta toate aceste vești suspinate și, sînd dreaptă și cu ochii închiși, îi curgeau șiraguri de lacrimi pe la coada genelor. Nu era cu mult mai naltă decît Ruxanda și se ținea încă tînără și frumoasă, cu pielea albă și cu

părul până de corb. Pe cînd ea plîngea de jalea țării și a norodului, domnița privea în juru-i cu sprînceana ușor încruntată și cu nările fremătînd. Părea că se zbate în ea o mînie.

Am ridicat sabia și i-am sărutat straja cu o mișcare furișată, însă pîndind ca să fiu văzut de ea. Într-adevăr, i-a plăcut. M-a și chemat cu degetul. M-am apropiat cu inima zbucnindu-mi în piept.

Mi-a zîmbit :

— Ai auzit, Sorocene ?

— Am auzit, mărița ta. Mi-i jale de lacrimile luminăției sale Doamna.

— Mărița sa a adus de la Circazia o inimă prea blîndă ; dar eu am moștenit de la maica mea altfel de suflet, și aș dori acum să fiu un fecior.

— Mărița ta, am oftat eu, spune-mi ce trebuie să fac și unde să mă duc. Inchipuiește-ți că brațul acesta și sabia aceasta sînt ale mării tale.

— Știu, Sorocene ; pot să-mi inchipui ; însă nu sînt ale mele.

-- Sînt ale unui rob al mării tale.

— Da ? m-a întreat mărița sa și și-a înălțat sprîncelele cu mirare. Vină cu mine, Sorocene ; vreau să mă sui și eu în turnul plăieșului celui bătrîn, să mă uit și s-adulmec cum face el. Să înțeleg dacă este chip să întrebuițezi acea sabie pe care o strîngi în pumn.

A pornit răpejor cătră zid, părăsind jelanii femeilor. Am urmat-o. M-am suit după mărița sa în cerdacul de sus. Am văzut de jur-impjur aceeași liniște. Apa Ozanei clipea în vale ; parcă rîdea.

— Pe aicea poți trece, a început mărița sa, e-un glas ușor și subțire, parcă mi-l șoptea la ureche. Cît încă nu s-arată semnele neprietinilor, poți ieși. Noi, în Cetate, n-avem grijă. Străjerii au sănețe, rîpile sînt oa-

ble, zidurile nalte ; nimene nu poate îndrăzni să se cațere aici. Domnița ta încă poți trece, ca să duci veste mării tale cum că am hălăduit cu pace la Cetate și să fie fără grijă. Și dacă ai putea să te întoreci cu veste bună de la Vodă, cred că și-ar conțeni lacrimile și mărița sa Doamna.

La privirea ei deodată încălzită de rugămintele, am răspuns cu învățătura uncheșului meu, rîzînd și rîdînd cînd din umeri. Însă mi se strîngea inima.

— Sînt robul mării tale, am zis, și-am să plinesc întocmai porunca. Am să aduc veste despre mărița sa Vodă și despre slujitorii mării sale.

— Numai să poți ajunge acolo, Sorocene.

— Am s-ajung, mărița ta. Pot s-aduc despre asta dovadă de la pisărul de lătinie al mării sale Vodă.

Domnița m-a săgetat cu ochii, dar eu am privit-o fără sfială și am coborît, ca să mă pregătesc de plecare. Am simțit-o că rămîne sus, urmărindu-mă cu îndîrjire. Aveam îndoială dacă am făcut ori nu bine dînd astfel cu bățul în baltă, cum ar fi spus uncheșul. Am ris singur, hotărîndu-mă să aduc și altă dată inimii sprijinul îndrăznelii. Bine ar fi fost să pot aduce și pe al minții : dar cu marfa asta — mi-ar fi răspuns tot uncheșul — nu mă prea puteam lăuda.

Îmi trebuia hotărîre ca să părăsesc Cetatea. Nu mă sfiam atît de ce puteam găsi înainte, cît de ce lăsam în urmă. Călărînd spre drumul mare, visam la acei ochi căpriei, a căror trufie doream s-o supun.

Cînd am ajuns în valea Moldovei, am găsit multă lume în răscoală și în bejenie, frămîntînd vești de tot felul care veneau cu aripi de furtună și din Țara-de-Jos, și din Țara-de-Sus, și de la scaunul Domniei. Bătrînii cei mai vechi nu-și aduceau aminte să se fi pomenit pe acest pămînt atîta silă, pîrjol și sabie. Unde

au ajuns sălbătăciunile au dărîmat tot. Au pus în frigare pruncii și i-au mîncat. Au băut vin în țestele acelor boieri pe care i-au oblicit că ar fi fost la Brătuleni în prigoana de anul trecut. Țăranii de la focurile de popas, se scuturau cu groază povestind și-și ștergeau cu dosul palmelor buzele de greață.

În puterea nopții am avut destulă îndrăzneală ca să-mi împing calul mai departe, spre Siret. Am găsit oameni ascunși prin văgăuni și sihle, care m-au îndreptat spre poteci ferite. Toate locurile deschise în care ieșeam păreau deșerte; dar în pădurile ori dumbrăvile de aproape stăteau la pîndă țărani cu topoare și cu coase. Cum îi simțeam mișcîndu-se, dădeam glas, ca să știe că-s pămîntean. Așa treceam din loc în loc, numai prin văi acoperite și prin pustie; și la fiecare popas aflam grozăviile lumii și minunile veacului.

Zice că la mănăstire la Aron-Vodă, unde s-a adăpostit înalt preasfințitul Varlaam, au bătut tatarii în poartă cu buzduganele. Au bătut de două ori. Cînd au bătut a treia oară și au prins a sudui, s-a arătat pe zid părintele mitropolit, purtat de subsuori de călugări. A ridicat mîna dreaptă și a făcut asupra necredincioșilor semnul sfintei cruci. Și toți au înmărmurit așa cum se aflau, cu săbiile scoase, cu buzduganele înălțate. Cînd au văzut ei și au înțeles asemenea minune, au prins a se jălui și a se ruga de sfinția sa să-i sloboadă din pedeapsă, căci se vor duce în treaba lor și nu vor mai cuteza nimic asupra sfinției sale. Deci înalt preasfințitul Varlaam a făcut alt semn și le-a dat drumul, iar ei s-au închinat spre el și s-au întors la prădăciunile lor.

Zice că la ținutul Fălciului, într-un loc care se chiamă Stejarii lui Cîrloman, se află un schit de maici. Cum au auzit de groaza care vine, monahiile au scos

în lăturea mănăstioarei o icoană pe care o au ele, a Maicii Domnului, și au așezat-o la un copac bătrîn și singur, iar ele s-au închis în biserică. Au dat asupra aceluia loc tatarii. Peste ei, îndată, au venit cazaci. Călugărițele care pîndeau în clopotniță nu i-au cunoscut și nu i-au deosebit dintrodată. Au văzut pe unii cu cușme buhoase și pieptare de piele minjile de sînge; alții cu sulii împodobite sus cu plete de om; alții care poartă în mîna stîngă harapnice și la încălțări pînteni lungi; și unii dintre dinși au și la cai îmbrăcăminte și mască de fier cu corn în frunte. Așa că au venit huluc și unii și alții asupra mănăstirii. Dar între cazaci s-ar fi fost aflînd Hmil. Cum a ajuns Hmil hatman în dreptul icoanei de la copacul cel bătrîn, s-a oprit și a rămas cu ochii holbați. Și-a scos cușma și s-a dat mai aproape. Icoana Maicii Domnului se uita la el cu milă și vărsa lacrimi. Îndată a dat poruncă să abată pe tatarii într-o parte, iar el a descălicat împreună cu toți cazacii de pe lingă sine și s-au închinat. Atuncea a dat știință la tot oșteanul său să nu se atingă de locurile sfințite, unde stă semnul crucii. Odor bisericesc cine a fura îl topește în fața lui și i-l toarnă pe gît. Cu calul cine a îndrăzni să intre în sfînt lăcaș, să fie legal de cal și spînzurat de gît, cu calul alînuind sub el, de policandrul cel mare din boltă, unde-i zugrăvit Domnul Dumnezeu binecuvîntînd noroadele.

Printre asemenea povești, pe care le depăna prostimea la focurile de pribegie, am umblat cu luare-amînte spre Iași. Abia a treia zi dimineață am înțeles că măriia sa Vodă Vasilie nu se mai află la scaunul Domniei. Mă apropiasem de tîrg cătră mănăstirea Galatei, prin pădure. Bătea dinspre Prut vînt și-mi aducea în nări miros de fum. N-am îndrăznit să ies la lumină și am așteptat un prilej să pot întreba vești. Am

găsit într-adevăr călugări de la Galata, care călăuzeau slujitori domnești cu căruțele prin locuri ascunse, unde se știa că neprietinii nu îndrăznesc să intre. Căci ei vin în graba cea mai mare, se reped din zbor în pradă, ca să poată apuca de grumaz lumea nepregătită. Într-o clipeală adună robi și încarcă holde și averi. Cine poate scăpa la pădure, apoi hălăduiește bine. Astfel și aceste din urmă căruțe ale mării sale au putut trace dincoace. Dar au avut un ceas de primejdie, nu alit de la tatarii ori cazaci, care puteau să le apuce, ci chiar de la siimenii Domniei. Acești blăstămați, lepădături de neamuri, văzind primejdia țării și năcazul lui Vodă, în loc să păzească poverile și să ajute boii și caii și pe slujitorii care băteau din bice și răcneau la locuri grele, s-au sfătuit să spintece căruțele și să prade averea domnească. Le-au apărat slugile cele proaste cu bețe și cu bicele. Acuma cuvioșii monahi de la Galata le duceau pe urmele lui Vodă, într-un loc știut, în niște poieni din codrii Căpoteștilor.

De la monahi am aflat ce era acel fum inecăcios, care venea de cătră Prut.

Cazacii au năvălit spre târgul Iașilor dinspre Popricani. Tatarii l-au apucat dinspre drumul Bugeacului. Unii l-au aprins dintr-o parte, alții din alta. Lumea, cită nu putuse fugi, s-a bulucit în medeanuri; au venit asupra ei tatarii și și-au ales robii. Căzăci-mea a intrat în pradă la curțile boierești, dărîmînd întâi și întâi ușile pivniților. O parte din orașeni au năvălit între zidurile mănăstirilor, închizîndu-se acolo. La metereze s-au suit slujitorii cu sănețe. În alte părți, cum s-auzea că s-a întimplat la Sfîntu-Sava, se ațineau muierile cu unerop și cu tăciuni aprinși. Necredincioșii n-aveau nevoie să se puie la harță cu oameni care se îndirjeau și care, într-un cutremur ca acela,

erau hotărîți să-și vîndă scump viața. Cazacii aveau poruncă de la Hmil hatman nu numai să se ferească de sfintele lăcașuri, dar să îndepărteze și pe păgîni de la ele. Deci târgul ardea cu mare palalaie și în puține ceasuri s-a ațîțat pîrjolul dintr-un capăt în altul. S-a zbatut în foc și Curtea Domnească; au sărit scînteii de aici pînă la Treisfetite stîrnind flăcări și acolo. Unii spun să fi aruncat tatarii asupra acestei slăvite mănăstiri șumuiace cu catran aprins, ca să se mistuie și să i se topească aurul. De dogoarea focului, târgoveții ascunși acolo au zbuclit prin porțiți ori au sărit de pe ziduri spre iazul Bahluiului; și tatarii i-au împresurat și i-au prins cu arcanele. De văzut eu nu vedeam nimic din cele ce mi se povesteau, dar auzeam ca într-o mare depărtare bubuitul pojarului și zvonul de spaimă al norodului.

Călugării au stătut pînă ce slujitorii au rînduit căruțele, apoi s-au închinat cătră Dumnezeu, îngenuchînd. Au cerut izbăvire pentru norodul cel dreptcredincios și au lepădat din gură blăslăm asupra dușmanului.

— Plătește-le, Doamne, după fapta lor, se ruga cel mai bătrîn; jaraticul pe care l-au stîrnit aici să le fie pat de hodină în veci pe lumea cealaltă; și urmașii lor să aibă tihna vîntului și a pulhoiului. Dă-le stăpînitori care să le împrăștie măselele pe toate căile. Ceasul mîncării să-l afle cu biciul. Să se întoarcă cerșetori la vadurile apelor pe unde au trecut. Să nu poată dormi decît în creștet și cu picioarele pe pereți, și atunci să aibă la subsuoară purici și la tălpi scorpii.

De aceste vorbe s-au răcorit ca de apă rece pămîntenii și căraușii care se aflau față. Au îndrăznit chiar a ride, cînd cuvioșii monahi au mai adaos ceva pentru siimenii cei fără credință. Iar aceste blăsteme pen-

tru siimeni erau furci de fier pe care le-au luat pe umeri și săbii pe care le-au încins peste anterie.

M-am alăturat acelei tabere și am purces spre Căpotești, în locul unde se afla măriia sa Vasilie-Vodă. Acel loc ferit și cotit se chema Poiana Mînzului. Am ajuns noaptea și am stătut în preajmă, deoarece slujitorii ne opreau să intrăm la salașul mării sale. Dar din urmă a răzbit peste noi cu sila domnia sa Pintilie Ciogolea, spătar. Odată cu oamenii lui, am trecut și eu.

Măriia sa a binevoit a-și părăsi culcușul dintre căruțe și dintre focuri. Cum dormea îmbrăcat, s-a arătat îndată. Numai sabia a trebuit să și-o încingă, pe cînd venea spre noi. În dreapta și-n stînga luminăției sale au ridicat slujitorii făchii de rășină. Atunci încrunțindu-se asupra noastră, Vodă ne-a cunoscut și pe Ciogolea spătar și pe mine. A strigat :

— Tu ești, Sorocene ? Spune grabnic veste de la Cetate, ca să cunosc că Dumnezeu nu și-a întors cu desăvîrșire de la mine fața !

Am pășit înainte. I-am sărutat dreapta.

— Măriia ta, Doamnele noastre trimet luminăției tale veste bună și sănătate.

Vodă și-a înălțat fruntea și a răsufflat cu putere, ca ușurat de o povară.

— Spune-ne și domnia ta, credinciosule al nostru spătar, un cuvînt care să ne ușureze milnirea. Căci în noi s-a strins toată plîngerea țării ca un venin și nu ne îngăduie să dormim. Neprietinii au căzut ca din senin. N-am avut cînd așcuți săbii, cînd rîndui apărare. Pentru asta, poate va plăti Dumnezeu celor vicleni ; poate ne va învrednici să plătim noi ; pînă atunci însă nu ne putem găsi astîmpăr. Nu știu ce va fi izbîndit domnia sa George Ghica, vornic de Țara-de-Jos, pe

lingă Kalga. Primim a ne singera ; îi dăm ceva din zestrea pe care o pregăteam mănăstirilor noastre, numai să ușurăm țara — nădăjduind să-i fie păgînului acest dar al nostru ca o otravă.

Ciogolea spatarul, tăcînd s-a închinat cătră măriia sa, așteptîndu-l să se deșerte de toată obida. În preajmă era bulucită multă slujitorime și căruțele stăteau chilnă lingă chilnă, ca o tabără de jur împrejurul poienii, iar caii erau cu hamurile pe ei și boii lingă proțapurii. Copiii de casă ai Domniei se treziseră din somn și impresuraseră pe măriia sa, cu armele. Unul din cupari adusese, după obicei, mării sale un pahar ca să se răcorească de arșița acelor ceasuri cumplite. Au venit și călugării de la Galata sunînd din fierele lor ruginite și s-au închinat, iar măriia sa i-a privit cu mirare, fără să le spuie nimic. Numai înțelegînd că toți vor să-și puie viața pentru Domn, i s-au umplut privirile de lacrimi.

— Măriia ta, a vorbit cu supunere vel spatarul ; cu toții plătim dajdie, unii cu ce ni-i drag, alții cu ce ni-i scump ; alții cu viața. Așa ne-a fost rînduită pedeapsa. Aceste vorbe le-am învățat de la Ștefan pîrcalabul, pe care luminăția ta l-ai rînduit să se înfățișeze lui Kalga-Sultan. Ștefan pîrcalab l-a căutat deci pe Georgie Ghica vornic, și amîndoi s-au dus la Kalga-Sultan, cu solie. Fiînd Kalga un om fudul pentru straietele lui de matasă și pentru cunoștința limbii persienești, pîrcalabul Soroceanu s-a hotărît să-i grăiască întru această limbă, ceea ce are să-i placă prea mult tatarului. Adăogînd Ghica vornic și daruri, se poate să-l înduplecăm, rămînînd, precum spui măriia ta, să plătim cu altfel de bani amărăciunea de azi. Dar eu avînd a mă duce în altă parte și fiînd un om care știu a cunoaște și a prețui băutura, am luat cu mine vin vechi roș de la Pîli-

nești, pus în poloboc de cătră bunicul meu în domnia lui Aron-Vodă, și cu acest dar m-am înființat la Hmil hatman. Când i-am pus dinainte ploconul, întâi a strimbat din buze, arătînd că domniei sale nu-i place decît vinarsul : să fie limpede ca ziua și tare ca focul. L-am rugat să cerce și din băutura noastră de la Moldova, cu care se îndeletnicesc la noi voievozii și boierii. Cum a gustat, cum i-a plăcut.

— I-a plăcut ? a zîmbit Vodă, mișcat.

— Cum a gustat, măria ta, cum i-a plăcut. A cerut un pocal de argint destul de mare. Frumos pocal. L-a ținut cu amîndouă minile și i-am turnat în el. L-a băut, măria ta, cu dreptate. De ce să spun că nu l-a băut ? Nici n-a răsufflat. Numai la urmă a făcut : ha ! și și-a scuturat barba. Apoi s-a închinat cu smerenie, mulțămînd de asemenea bunătate, care în țara Moscului nu se găsește. De aceea, zice el; l-a îndemnat Domnul Dumnezeu la Moldova. Mai bînd noi o toană, eu cu ulcica și el cu pocalul cel mare, fără să-l trag de limbă, mi-a spus, luminate Doamne, că el n-a venit cu nici o dușmănie în țara asta. Că el se mulțămește cu vin de Pîhnești și cu noră pentru feciorul său Timuș.

Măria sa a mormăit, cu barba în piept.

— A spus hatmanul asta ?

— Așa a spus, măria ta.

— Și unde se află poposit Hmil hatman ?

— Măria ta, Hmil hatman și-a oprit căruțele pe Vladnic. Iar Kalga și-a pus corlul la Țuțora.

— Și de la apa Vladnicului nu vede Hmil pojarul Iașilor, risipa curții mele și a lăcașurilor creștinești ?!

— Ba le vede, măria ta, dar el spune că nu-i vinovat. Tatarii săvîrșesc toate ticăloșiile, iar el se pune pe cît poate împotriva.

— De asta a venit el ? a rîs cu amărăciune măria sa.

— El așa spune, luminate Doamne, dar poate n-am înțeles eu bine. Am băut atîta vin de al bunicului, că mi s-au făcut picioarele de lemn, iar mîntea a ieșit din cap, s-a pus alături pe un pămînt de trestie și țîriia la mine ca o pasere. Nici acuma nu mi-am venit în fire, măria ta. Iar hatmanul s-a purtat cu vrednicie. De ce să spun că nu s-a purtat cu vrednicie ? Și el se mira că măria ta ai părăsit scaunul. Noi am venit pentru petrecere ! striga el. Eu am venit să leg prietenie cu Vasilie-Vodă și să ne incuscrim.

— A spus el asta ?

— A spus, luminate Doamne, pe viața mea c-a spus.

— A avut el asemenea îndrăzneală ?

— A avut, măria ta, căci stă la porunca lui căzăcimea, cîtă frunză și iarbă.

Vasilie-Vodă a oftat cu amar. Cuparul i-a mai înfățișat un pahar de vin.

— Domnia ta, vel spatar, încă nu te-ai desmeticit, dar gura domniei tale grăiește adevărul. Și-n inima domniei tale știu că este credință. N-ai înțeles batjocura ucraineanului. El spune asemenea vorbe rîzînd ; iar în mine e neagră inima ca cerneala. Kalga-Sultan se mulțămește cu dobinda lui, cu robii și cu darurile. Hmil îmi cere copila.

— Trebuie să i-o dai, măria ta, căci o ciștișă cu sabia.

— Așa a spus el ? Ori așa ai spus domnia ta ?

— Am spus amîndoi. Măria ta, să mă ierți, căci oricît eram de amețit, nu am avut în mine decît dragoste pentru stăpinul meu. Ș-acuma, desmeticindu-mă, pricep că nu se poate face altfel.

Vasilie-Vodă a stat cu fruntea plecată.

— Așa este, așa este, a suspinat el.

La aceste vorbe spatarul a îndrăznit iar :

— Luminat Doamne, hatmanul a mai spus o vorbă.

— Ce a mai spus ?

— Că poate incredința el singur pe măria ta că n-a venit pentru altceva. Să ierți neajunsurile și să-i dai pe doamna Ruxanda noră pentru feciorul său.

— Cum ? să uit prădăciunile ? și pojarurile ? și ucisurile ? și să-l socot creștin când vine ca tovarăș al păginilor ? Nu se rușinează ? Nu cugetă la Dumnezeu ? N-are nici o lege ?

Cu paharul gol în mână, măria sa Vodă întreba cu minie pe cei din juru-i și pe cei mai de departe : proștimea bulucită la căruțe, între animalele care hodineau în întuneric. Părea că întreabă și copacii care se zugrăveau pe cer în marginea poienii. Nimene nu îndrăznește a-i răspunde. Slujitorii schimbă făchiile și așfătară focurile.

Vel spatar a mai avut destulă cumpănire ca să lese pe luminăția sa Domnul să-și lepede toată supărarea și să-l suduie cu vorbe aspre pe Hmil hatman. După ce l-a văzut că ostenește și s-a făcut noaptea tîrzie, i-a arătat repede că Hmil vine la Fintina lui Iordan la al treilea ceas din zi, miercuri, adică chiar mini — și pofteste pe măria sa Vasilie-Vodă acolo, ca să-i spuie chiar el singur ce are de spus. Să nu aibă grijă măria sa și să vie.

— I-am spus că măria sa nu se teme.

— Să se teamă el de supărarea noastră ! a strigat Vasilie-Vodă ; iar noi ne-am bucurat cu toții, auzindu-i amenințarea.

— Nici el n-are de ce se teme, măria ta, a înginat Ciogolea spatar.

— Cum ?

— N-are de ce se teme, macar că vine numai cu doi asaui.

— Numai cu doi cazaci ?

— Numai cu doi cazaci, măria ta. Așa a spus el. Și fiind om ciudat, se ține de cuvînt.

— Și nu se teme ?

— Nu se teme ; căci tatarii și cazacii, în acel ceas, stau toți cu mîna pe căpăstru și cu picioru-n scară, fiecare unde se află, și întind urechea ș-ascultă. Cum aud ceva, sar în șa și dau pinteni. Dacă într-un ceas n-aud nimica, deasemenea sar în șa. Stau ca nourii și ca trăsnetul.

— A spus el asemenea vorbe ?

— Luminat stăpîne, el mi-a poruncit să nu suflu nimic, cunoscînd că măria ta le poți judeca singur toate cu înțelepciune. Deci știe că ai să binevoiești a-l aștepta la Fintina lui Iordan, cu toți slujitorii și boierii pe care-i ai pe lîngă măria ta. Vine cu vorbe de pace.

Vodă a mai deșertat o cupă și a hotărît să i se pregătească straietele. După ce a mai stat o vreme gîndindu-se sub cortul său, a bătut din palme și a dat paicilor poruncă să puie cele mai frumoase tacîmuri pe harmasarul cel negru de Misir. În vremea asta s-au auzit cucoșii de la pădurărie cîntînd și s-a înroșit geana răsăritului, ca și cum dintrodată ar fi crescut pojarul de la scaunul Domniei. Acel pojar era asupra unei țări întregi și-l avea și măria sa în trupul său, căci n-a mai putut închide ochii.

La răsăritul soarelui s-a mișcat slujitorimea gălînd toate ale Domniei ; cărăușii au primit de la vel postelnic rînduială să treacă mai adînc în codru ; pădurarii au înfățișat ierunci și căprioare pentru prînzul măriei sale ; copiii de casă și oștenii și-au încins

săbiile și au încărcat cu grijă sănețele, mișcându-se către Fântâna lui Iordan și așezându-se cu mare fereală în preajmă, pentru paza vieții măriei sale.

Am încălicat și eu din vreme cu Adam, feciorul vel spatarului Ciogolea, și, luînd tovarăși alți coconi, am străbătut la drumul mare. Am umblat pînă la fîntînă, cale de un ceas. Am trecut și mai departe de Iași, găsind locurile pustii. Lumea, cită avusese vreme să treacă în bejenie, se astimpăraseră în păduri. Dușmanii se opriseră și ei în cîmpii, cu cit putuseră apuca și încărca în căruțe și cu ciți robi putuseră grămădi între sulii. Ei nu veniseră pentru război, ci pentru risipă și pradă. Intre văi, păduri și munți, nu puteau răzbi decît cu fereală și cu tabere legate. Pîlcurile singuraticice le puteau impresura pămîntenii, grămădindu-le în vreo rîpă și căsăpindu-le cu topoarele. Judecînd noi toate acestea, am ținut sfat și cu pădurarii care impresuraseră pădurile și potecile la mari depărtări, negăsind nici o urmă proaspătă de copită fără potcoavă. Știînd ei să urmărească orice fel de vînat, și cumpănind noi cu mintea noastră adevărul, am fost fără de nici o grijă și am întimpinat pe Vodă care sosea cu puțin alai la fîntînă. Erau acolo ghizdele de piatră și o furcă groasă de stejar cu cumpănă înaltă; iar în furcă o streșină, cu icoana Botezului Domnului nostru Hristos.

Pădurea se desfășura în valuri către înălțimi și văi în partea de unde veneam noi, iar în fața noastră, în lungul drumului, zarea era curată, cu finături necosite; și-n lumina dimineții toate stăteau neclătite, ca-ntr-o pace binecuvîntată, ascultînd parcă zuzuitul albinelor care umblau cu hărnicie la flori.

Dintr-acolo s-a arătat un pîlc de călăreți, care a stătut, privind și adulmecînd.

Dintr-acel pîlc de călăreți s-au desprins trei, care și-au repezit caii. Doi dintre dînșii au venit ca-n furtună și s-au oprit în preajma noastră. Și-au ridicat cușmele către măria sa și au rămas în șa, fără a privi nici la dreapta nici la stînga, pînă ce a sosit al treilea, mai bătrîn decît ei, mai gros și mai bărbos. Acesta am înțeles că-i hatmanul Hmil. Și-a împins calul la mijloc, între cei doi asauli și s-a închinat și el ușor către Vodă. Măria sa ducînd mîna domol către gugiuman, el și-a înălțat mai repede brațul și și-a tras cușma din cap. Era ras pe toată tidva și avea numai un moț. S-a închinat iar, cuviincios, apoi s-a uitat cu mîndrie în jurul său. Avea ochii mici și foarte ageri înfundați sub sprîncene. obrazul și nasul, cit se vedeau din barba cărunță, erau fierte de vînturi și arșiți. Purta strai roș, cu ceaprazuri de aur; la cușmă pene de stîrc alb. Toate aceste podoabe de stăpînitor nu erau nimica; le purta cu dispreț; dar în toată ființa lui păreau a sta în cumpănă puterea, furtuna și înțelepciunea. Cum i s-a deschis fața, rizînd către măria sa, am înțeles că stătuse la masă de cum se luminase de ziuă.

Dînd pînteni calului, s-a apropiat mai tare de Vasilie-Vodă. Asaulii au rămas la locurile lor. Hmil s-a înclinat iar în șa; apoi a vorbit, în limba ucraineană, pe care o înțelegeam și eu.

— Rog pe măria ta să mă ierte, dacă vin aici, într-un loc pustiu. Aș fi dorit să mă înfățișez la scaunul unde stăpînește cu slavă luminăția ta.

— Prea puternice Bogdan Hmelnițki, hatman al Ucrainei, a întors cuvînt Vasilie-Vodă; nu-i vina noastră dacă nu te-am putut primi unde trebuie, dîndu-ți cinstea care ți se cuvine. Dumnezeu a rînduit altfel.

Hatmanul a clătinat din cap și a oțtat.

— Mărite Vasilie-Vodă, a început el iarăși. Să nu fii supărat pe noi. Pe cât am putut, am apărat ctitoriile măriei tale. N-am dovedit a opri indestul supărarea lui Kalga-Sultan împotriva pămîntenilor. Căci pămîntenii s-au făcut vinovați anul trecut, pe cât se spune, împotriva unor slujitori ai hanului, care treceau cu pace și cu oarecare dobîndă spre Bugeac și Crîm. Vinovați se pare că ar fi fost și unii boieri ai măriei tale, care au dat sfat neprielnic. Unii din ei și-au primit pedeapsa. Dar eu, mărite Vasilie-Vodă, am venit la Moldova nu numai ca să apăr lăcașurile lui Dumnezeu, dar ca să arăt și altfel gîndurile mele de prietinie către luminăția ta.

Vasilie-Vodă a părut că se gîndește. Hatmanul Hmil a zîmbit, apoi a încrețit din sprîncene.

— Mărite Vasilie-Vodă, prietinia mea eu n-o mărturisesc acuma. Ți-am mai dat știri despre dînsa ; iar solia aceea n-a fost numai pentru prietinie, ci și pentru încuscrire.

Vasilie-Vodă s-a ploconit către hatman, fără să-i răspundă.

— Toată lumea laudă frumuseța și cumînțenia doamnei Ruxanda, a urmat Hmelnițki ; dar Ucraina dă laudă acestor daruri mai mult decît toate țările. Toată lumea deasemeni laudă slava și bogăția de la curtea măriei tale. Noi, fiind oșteni săraci, nu ne putem lăuda cu bogăție și cu fală ; n-avem decît sabia noastră. Celui înțelept această sabie îi poate fi de folos — ori să-și sporească bogăția, ori să-și sporească mărirea.

Hmil a așteptat răspuns.

— Ceea ce spui e adevărat, prea puternice hatman, a mărturisit Vasilie-Vodă.

— Iată ce bine ne înțelegem, a zîmbit iar Hmil. Mă socotesc vesel pentru acest răspuns, pe cînd pricină de întristare ar putea să aibă Racoți de la Ardeal și Matei-Vodă de la Țara Romînească.

Vasilie-Vodă și-a ridicat fruntea și și-a așintit urechea.

— Mărite Vasilie-Vodă, noi am aflat despre unele vorbe pe care alți sietnici răi le-au spus la divanurile luminăției tale. Adevărat este că noi ne-am ridicat de jos ; dar Dumnezeu ne ține unde sintem și de aceea nu ostenim a-i mulțămi dimineța și sara. Mulți șleahției semeți ai leșilor au rostit asemenea vorbe despre noi, și le-am tăiat limbile, ca să nu mai grăiască în veci. Ne-am ridicat de jos, mărite Vasilie-Vodă, și am cunoscut sila și prigonirea celor care-și socotesc pe degețe neamurile. Le-am plătit cu această sabie și i-am adăogit morților. Pe măriia ta te rog să chibzuiești unde-i sfatul cel bun. Pentru cei cu rău sfat, avem leac. Și să știi că n-am venit decît cu priință, de și alaiul cu care am trecut Niștrul nu s-a mai pomenit niciodată într-o împrejurare ca asta, cînd s-au făcut pețiri. Să știi mărite Vasilie-Vodă, a sfîrșit hatmanul, arătîndu-și dinții, că peste hotărîrile mele nu poate trece nimeni, fărădecit numai Dumnezeu.

Vasilie-Vodă a căutat, fără să găsească, o țintă pentru privirile sale. Negăsind-o și-a întors numai zîmbetul silnic spre Hmelnițki.

— Milostive Doamne, a vorbit iar, trăgănat, cazacul ; putem să dăm mîna ? Nu scrim, nu punem peceți. Pe unde iese cuvîntul, iese și sufletul. Cînd va binevoi Dumnezeu să se facă însoțirea pe care o doresc, această sabie va fi în slujba măriei tale. Dacă îmi tinzi acuma dreapta, nu mai tîrziu decît mîni și cazacii mei și ceambulurile lui Kalga se trag îndărăt.

Vasilie-Vodă și-a încredințat lui Dumnezeu ființa, înălțînd ochii către albastrul cerului, și s-a supus la acea poruncă blindă, însă neînduplecată. A întins mîna. Bogdan Hmelnițki și-a împins calul, s-a alăturat de Vodă și i-a cuprins-o. Apoi, trăgîndu-și sabia, a făcut cu dînsa semnul crucii fulgerînd în patru vînturi și i-a sărutat straja împodobită cu măr-găritare.

X

Despre durerile de dragoste, care au fost și vor fi
în toate veacurile aceleași.

Toate aceste întîmplări le-am povestit uncheșului meu cînd s-a întors de la Kalga. Nu s-a mirat deloc și mi-a amintit vorbele pe care mi le spusese despre scopul lui Hmil hatman. Asemenea vînătoare, a adaos el, se întîmplă rar și cu mult mai rar izbîndește. Ucraineanul gonește doi iepuri : se poate să-i prindă pe amîndoi odată.

— Nu știi cum va primi măriia sa această scădere, a zis el iar. Va striga la Stambul ; își va întoarce nădejdea către leși ? Deocamdată a căzut într-o su-părare neagră și tace. Doresc să mă înșel în privința mării sale cînd cuget că așa pornesc uneori în risipă munții cei înalți, ca și domniile. Cincisprezece ani a fost fericită și imbielsugată Țara Moldovei, iar acum fumegă între Prut și Nistru și noroadele privesc cu spaimă la locurile unde au fost sate. Adevărat este că, îndată ce se va trage puhoiul, Dumnezeu dă puțință pămîntenilor, după pilda roilor, să umple iar știubeiele. Le trebuie numai un an de ploii și de soare și iar se întind toți pe spate, cu pîntecele pline către

Dumnezeu. Totuși, ciudate vremuri de logodnă pentru măriia sa domnița Ruxanda ! Acuma trebuie să te gră-bești să-i duci veste : frumoasă veste !

Uncheșul meu rîdea cu oarecare răutate, împun-gîndu-mă acolo, unde socotea că mă ustură. Dar nă-dejdile mele nu erau istovite, și am mărturisit îndată pîrcalabului că deocamdată mă socotesc mulțămît. Mini va fi ce va holări Dumnezeu. Pînă mini se pot dărîma toate semețiile căzăcești. Eu mă tem mai mult de leși.

— Așa este, a încuviințat uncheșul ; mai ales de unul dintre leși. Poți să spui mării sale domniței că pan Iosif se află sănătos lingă Vodă, dar și-a pier-dut pe drum călămărilor și penele.

Fără să stau mult în cumpănă, m-am dus să caut între taberele de căruțe ale Domniei pe pan Kotnarski. Nu eram încă în stare să-mi cunosc durerea, de și ea clocea în mine. Luminăția sa Vasilie-Vodă stătea între diecii moldoveni, poruncind scrisori la toate ținu-turile. Era încins cu sabia și gata să se întoarne să-și apuce scaunul Domniei. Dăduse știre căpitanului de nemți să-și puie în rînduială oamenii și să purceadă înainte. Sosiseră cele dintăi iscoade, care mărturi-seau că Hmil și Kalga au trecut Prutul și se trag spre Nistru.

Cu înfățișare prietinoasă, m-am apropiat de pisărul leah, închinîndu-mă. El îmi zîmbi fără prefăcătorie, părănd că nu-și aduce aminte de harțagul meu. Părea a nu ști nici cum mă chiamă. I-am amintit de un-cheșul meu pîrcalabul Ștefan.

— Sînt bucuros, postelnicele Sorocene, mi-a zis el, că pot să-ți mărturisesc și domniei tale plăcerea pe care mi-o face pîrcalabul de cîte ori îl aud vorbind. E un om pe care l-am dorit totdeauna prietin ; în lipsa

lui mă mulțămesc cu domnia ta, dacă asta nu te supără.

Am stat puțin în cumpănă, ca să-mi dau samă dacă nu se găsește, în aceste vorbe, vreun ascuțiș. Pan Iosif era alb la obraz, cu ochii păliți de mîhnire; nu-mai straiul și-l purta întru totul neurentuit și curat. M-am uitat la barba lui balaie prea scurt tăiată, la tîmplele-i cărunte. Nu puteam găsi în el nici o pricină de dragoste pentru o fecioară; deci și pentru domnița l-am dat deoparte. Poate se înșală ea singură și nu va întîrzia să vadă adevărul.

— Pan Iosif, am vorbit eu, cunoști și domnia ta ce fel de nuntă s-a pregătit măriei sale domniței Ruxanda. Sînt rinduit să duc, la Cetatea Neamțului, veste.

— Du vestea, a zîmbit domnul Kotnarski. După o pețire ca ăsta, nu poate urma decît o nuntă și mai înfricoșată.

— Mai bine aș dori să-mi retez limba cu dinții.

— Să nu faci asta; ești încă tînăr și-ți rămîn multe alte lucruri mai bune de făcut în viață. Măria sa doamna Ruxanda e destul de înțeleaptă ca să se supuie soartei, dacă nu se va putea altfel; însă știe că Vodă nu se va învoi la o asemenea coborîre înainte de a încerca totul și înainte de a căuta să dobîndească sprijin fie de la Dumnezeu, fie mai ales de la oameni.

— La asta mă gîndesc și eu, pan Iosife. Domnia ta cunoști meșteșugul epistolilor. Scrie hatmanilor celor mari din Lehia, scrie Craiului și șleahlicilor; iată ce se pregătește. Ca să-și grăbească pedeapsa lor asupra varvarilor. Să-i stingă de pe fața pămîntului.

— Aceste cărți s-au scris și se scriu, a zîmbit pan Iosif.

— Și ai nădejde să se ridice vreo putere?

— Am nădejde, postelnicele Sorocene. Nu este în lumea asta mai mîndră tagmă decît a nobililor Poloniei, nici mai vitează. Cum socotești că ar putea răbda ei în veci asemenea umilire, ca aceea pe care le-a bătut-o în frunte Umil? Noroadele Ucrainei s-au sculat ca viermii pămîntului. Dar ei vor fi vrednici să zdrobească în picioare viermătul.

— Ești încredințat de asta, pan Iosife?

— Sînt încredințat ca de Dumnezeu, a holărit Kotnarski, și obrajii-i s-au rumenit de puterea lăuntrică din care izbucniseră aceste vorbe.

Mi-a plăcut ceea ce mi-a spus și am fost deplin încredințat de acest adevăr. Am mai fost încredințat că nu trebuie să am din partea lui nici o teamă în alte privinți. Ca un bărbăcuț tînăr m-am pus cu coarnezile împotriva pîrcalabului, care cerea să-mi dărîme nădejtile și incîntările. I-am sărutat mina; el mi-a binecuvîntat prostia: și m-am repezit cu pușini slujitori la Cetate la Neamț, ca să duc măriilor lor veste de la Domnie și să le deșert dinainte un sac de șliri și de vorbe.

Cînd a auzit de întîmplarea de la fîntînă, Doamna Teodosia și-a plesnit palmele și a înălțat ochii la cer. Domnița Ruxanda a pufnit de rîs.

— Cum ai zice aceluia Făt-frumos fecior de craiu?

— Timoșa, măria ta.

— Și ce se știe despre el?

— Măria ta, nu se știu multe lucruri. Uncheșul meu Ștefan Sorocanu zice că ar fi fiind un flăcău de cincisprezece ani, care acuma se află ostatic la hanul cel mare din Crîm. Vitejia nu și-a arătat-o; frumuseța mai bine și-ar ține-o ascunsă. Iar pan Iosif Kotnarski spune și el la fel.

— Se poate ? Spune și pan Iosif ceva ?

— Spune și el, măria ta, din cînd în cînd. Zice că n-are decît chip de om.

— E destul și asta pentru o domniță, a răspuns cu un ris amar Ruxanda. Și ar fi și frumos să se întâlnească soțul meu cu al surorii mele Doamna Maria. Să miroase pan Ianuș Ragivil singele neamurilor lui în straietele lui Timoșa ! Așa-i că ar fi frumos, Sorocene ?

— Măria ta, Dumnezeu n-ar putea să încuviințeze asta. Am aflat de la pan Iosif că cei mari își scriu cărți, ca să împiedice asemenea nelegiuire.

— Așa ți-a spus pan Iosif, că cei mari scriu cărți ? Ar trebui să știe domnia sa că împotriva sălbătăciunilor din pustie cărțile nu folosesc. Iată, stau în jurul nostru domni și boierii și vine la Moldova lupanul, adică feciorul lui Hmil. Și nimene n-are să crîcnească ; căci oile au a se supune puterii lupilor.

Am simțit că mă străpunge risul măriei sale și mi-am plecat cu umilință fruntea.

— Ne punem toți viața ! am strigat eu.

Ea m-a privit cu milă.

— Tot așa zice și pan Iosif ?

— Măria ta, am răspuns ; ce spune pan Iosif nu știu ; dar ce spun eu să crezi.

S-a oțărît, a închis ochii, a stat așa neclintită o vreme. apoi s-a întors și a intrat pripit în paraclis, ca să plîngă acolo și să se roage.

Cînd s-a arătat iar, m-am așteplat s-o văd ofilită și moale. Dimpotrivă, a trecut pe dinaintea mea cu îndrjire, zîmbindu-mi, ca și cum tot ce se întîmplase și tot ce vorbisem se scufundase sub picioarele noastre.

Am slujit-o așa cu supunere cît am stat la Cetate, așteptînd pentru credința mea și pentru dragostea mea un semn. Cîteodată mi se părea că izbîndesc ; pe urmă înțelegeam că mă înșel. Intr-o vreme m-am încredințat că cel puțin urăște pe pan Kotnarski. Se hotărîse a mă trimete la Iași, ca să-i spun numai lui, în taină, că dorește să nu-l mai vadă niciodată. Băgînd de samă că-mi face plăcere asemenea poruncă, a ris, m-a oprit și nu m-a mai trimes.

Cînd a venit carte de la Vasilie-Vodă să ne întorcem la scaunul măriei sale, Doamnele s-au bucurat. Ruxanda mi s-a părut că se bucură chiar prea mult, de și eu aveam pricină de întristare. Isprăvindu-mi slujba, Vodă mă putea trimete la Soroca, unde stam de obicei, sub mîna uncheșului. Am cercat să înțeleg dacă domniței nu i-ar părea rău să mă depărteze așa de tare, tocmai la Nistru. Mi-a răspuns suspinînd că se va simți foarte supărată. Cu toate acestea m-a lăsat să mă duc și mi-a zîmbit cu viclenie, la despărțire.

Venise asupra țării o vreme de toamnă timpurie. Fulguise pe munți, căzuseră brume la văi. În satele dărîmate de pojar, norodul se îngropase cu grăbire în bordeie. În Iași, din risipituri, se înălțaseră iarăși căsuțe. Meșteri bocăneau intruna cu bîrțile și tăiau cu fierăstraiele la Curtea Domnească. Zidarii isprăviseră de vărut. Oștenii înșesau ograda. Asupra lor sta cu strășnicie căpitanul neamț Bibiț — cel care pedepsise, la porunca lui Vodă, pe siimeni pentru spartul carălor domnești ; pe unii îi bătuse cu toioge plumbuile, pe alții îi trimesese la ocnă. Se vădea împrejurul lui Vodă o putere nouă ; și măria sa însuși se arăta mai trufaș și mai posomorît în văzul mulțimii.

Aici începe în viața mea un răstimp lung de suferință. Am simțit înțai un dezgust pentru alaiuri și

pentru bucuria pe care voiau s-o dovedească muzicile și sacalușurile la întoarcerea Doammelor. Venise și o carte plină de încântări din partea lui Hmil hatman și unii dintre curteni se bucurau pe față crezând că fac plăcere lui Vodă. Cu puterea lui Hmil, șopteau ei, măria sa Vasilie va putea însfirșit pune jos pe Matei-Vodă; va putea îndrăzni și mai departe, la trecătorile Ardealului și va putea statornici o lărie vrednică de vremea de demult a țării, când bătrînii noștri trăiau slobozi, cu sabia în mină. Eu îi ascultam, scrișnind și mă frămintam singur, înghițind venin, căci vorbele lui Hmil hatman nu dovedeau decît bațjocura curții noastre; căci vor veni venetici nespălați din Ucraină și vor ridica un odor. Ei puteau numi asemenea faptă înescrisire, ori cununie; eu îi dădeam numele cel adevărat, fără a folosi însă cu nimic nici domniței, nici durerii mele. Aș fi simțit poate puțină ușurare, dacă m-aș fi putut încredința că Ruxanda întoarce fruntea de la asemenea cuvinte. Dar măria sa avea pe obraz un zîmbet și în ochi o nedeslegată taină femeiască. Mai degrabă m-aș fi împăcat acum cu dușmanul meu cel blind pan Iosif: amîndoi doream s-o păstrăm țării. Uncheșul meu avea de ce ride de asta; eu însă aș mai fi putut păstra o nădejde. Altfel pierdeam tot. În aceeași vreme mi-a sosit de la maica mea o veste de mîlnire; că părăsind moșia de la Bîra și văduvia, își ia cu totul rămas bun de la lume și se duce să-și aștepte ceasul morții la sfînta mănăstire Agapia, închinîndu-și cei din urmă ani lui Hristos. M-am dus acolo la domnia ei să mă ierte, și să-mi iau rămas bun pentru această viață. Într-adevăr n-am mai văzut-o.

Intors la Iași, am găsit poruncă de la uncheșul meu să mă duc fără întirziere la el.

Ceea ce clocea în mine, pe cînd încă nu-mi dam samă, scosese șerpi. Frămîntat în fel și chip în tot lăuntruul meu suflesc și în toată ființa, am străbătut calare la Soroca. N-aveam tovarăș decît un slujitor, tînăr ca și mine, cu numele Mitriță. El îmi adusese ravașul de la pîrcalab. Mă îngrijea la popasuri, îmi aducea apă, îmi dădea hrană, și se mira de ce voi fi fost avînd, căci mă cunoștea altfel. Mă știa ca și el, ori ca și un minzoc din herghelie, ori ca și o pasere în primăvară. Deodată căzusem.

— Ce vei fi avînd măria ta, cucoane Bogdănuț? Poate ești bolnav.

— Se poate să fiu bolnav, Mitriță. Se vede?

— Știu eu? De mîncat vād că mininci, de băut iarăși vād că bei. Numai somnul nu ți-i bun. Poate ți-a dat cineva ceva. Ori ți-a trimes Iapt. Ori te-a deochiat.

— S-ar putea; eu n-am de unde ști.

— Atuncea cum ajungem, căutăm o babă meșteră și-o punem să-ți desfacă. Dar poate să fie altceva.

— Ce să fie altceva?

— Poate să fie altceva, măria ta.

Eu nu i-am răspuns și el n-a mai îndrăznit. Era un flăcău voinic și ars de soare, cu țuleie de mustăți și barbă, cu ochii castanii și buni care păreau unezi și femeiești sub sprîncenele arcuite. Mă știa din copilăria noastră, și de la el învălasem trînta ciobăneasă și piedicile. Poate-și simțea un drept să dezvălească ce era în mine, dar din privirea mea neprietlică, înțelegea că nu trebuie să cuteze. A încercat atunci să-mi atragă luarea-aminte asupra împrejurărilor și lucrurilor plăcute mie odinioară. Din loc în loc, prin aceea lucire de aur care înflorea zilele toamnei, în marginea miriștilor, a pîrloagelor, a finațurilor, caii noștri

stirneau iepuri ori stoluri de potirnici. De pe costișe își luau zborul dropii care se înșirau pe zare. În margini de spinării rătăcea în preajma noastră cite o vulpe, care dispărea ca o umbră. Și nu departe de fântini ieșeau pe moșiroaie popindoci ; se așezau drept și-mi făceau semne cu lăbuțele de dinainte.

Aceste semne mici și tainice au părut că mă deșteaptă într-o vreme. Am vorbit cătră flăcău :

— Ascultă, Mitriță. Ție ți-a fost dragă pină acum vreo fată ?

— Mi-a fost măriia ta, de ce să nu-mi fie ?

— Și ce faci ?

— Nu fac nimica. Dar cînd mi-a veni vremea, mă duc la bătrîni ș-o cer. Adicătelea nu mă duc eu. Se duc dintre ai noștri, care-s oameni așezați și în vîrstă. Se chiamă că se duc impețit.

— Ei, și ți-o dau ?

— Mi-o dau. Dacă nu mi-o dau, o fur.

Asta mi-a plăcut. Știam eu acest obicei al prostimii ; mie însă nu-mi era îngăduit să-l întrebunțez.

— Dar dacă nu vrea fata ?

Mitriță m-a privit cu mirare și și-a arătat dinții. Știam ce vrea să spuie ; însă eu trăiam în altă lume. Totuși el avea dreptate și ceea ce era în socolița lui se potrivea cu sfaturile pe care mi le dăduse cîndva uncheșul meu. Am luat în clipa aceea o hotărîre, pe care tot atunci știam că n-am s-o pot îndeplini. Cu toate acestea îmi plăcea macar hotărîrea : să îndrăznesc ceea ce nimeni nu-mi închipuiam că poate îndrăzni. S-o prînd și s-o strîng pe măriia sa domnița ; să nu fie pentru mine decît fata la care se gindea, zîmbind, Mitriță.

— Cum o chiamă, Mitriță ?

— Pe cine ? pē-ă mēa ? Are nume frumos, măriia ta. O chiamă ca pe fata lui Vodă.

M-am uitat cătră el cu coada ochiului, să văd dacă n-a înțeles ceva cumva. Nu cred să fi înțeles. Privea cu luare-aminte în lungul drumului, înspre aburul Nistrului.

La Soroca, uncheșului meu nu i-a fost greu, chiar din cel dintăi ceas, să înțeleagă ce boală mă roade. Ciți șerpi aveam în mine, atîtea limbi cu două săgeți mă înțepau.

M-a lăsat să mă hodinesc, mi-a dat vin bun, ca să prînd inimă, și m-a luat cu el în plîmbare pe sub peșterile din stîncile de deasupra țîrgului. Am umblat calare, dîndu-le ocol ; ne-am suit deasupra și pîrcalabul s-a uitat îndelung cătră Iampol și depărtările pustii ucrainiene.

— De-acolo, mi-a vorbit el cu zîmbetul lui, ți-a venit ție această boală grabnică. Tot de-acolo are să-ți vie și leacul.

— Crezi, uncheșule, că poate fi vreun leac ?

— Orișice boală are leac, Bogdănuț. Prostia trece cu vîrsta ; bătrîneța cu moartea. Eu îți doresc ție un leac ; ai să-mi dorești și tu mie îndată altul. Boala de dragoste trece și ea ; ori poți s-o stăpînești, ori te doboară. Dacă n-ai murit, ți-a trecut. Aici, unde ai tu durere, se poate întîmpla să nu mai vie mirele cel așteptat. Se poate însă întîmpla să și vie.

— S-ar putea întîmpla să nu mai vie, uncheșule ?

— Se-nțelege că s-ar putea. Intîmplările de război sînt ca virtejurile puhoaielor. Poț lua totul cu ele, chiar și pe miri. Dar leacul cel mai bun este celălalt. Să vie Timuș, să-și ieie dreptul lui și pe urmă tu ai să te tîmăduiești de istov.

Pentru aceste vorbe otrăvite, i-am dorit îndată pir-calabului leac la boala bătrîneții. Cum l-am blăstămat în gândul meu, m-a fulgerat o căință neagră, căci îl socoteam pe uncheșul Ștefan ca pe un părinte al meu. M-am întristat amar și am intrat cu fruntea plecată la Cetate.

Acolo am petrecut eu vreme care mi s-a părut multă, zile după zile și ceasuri după ceasuri. Și zilele și ceasurile veneau și lugeau, fără să le înțeleg, pe undele Nistrului. Citeodată sub ploile de toamnă, apele creșteau posomorite; pe urmă se alinau, se limpezeau și jucau iarăși în crețuri line. Cînd acea apă mișcătoare s-a prefăcut în pod de ghiață, au prins a veni viscole din răsărit. După acele viscole, treceau în vremea nopții, pe podul luciu, sub lumina lunii, cîrduri de lupi. Străjerii de pe ziduri mi-i arătau întinzînd baltagul spre ei; apoi se învăleau în cojoace și mă priveau numai cu un ochi care scînteia în ger.

Cu cit se apropiau sărbătorile de iarnă, cu atît viața mea era mai în suferință; pînă ce uncheșul Ștefan s-a hotărît să plece c-o săptămîină mai degrabă la scaunul Domniei, cu veștile, plocoanele și vama Sorocei. Eu trebuia să-l însoțesc, fără îndoială; și el nu se ducea pentru dînsul, nici pentru măriia sa, cit pentru un nepot ajuns mai rău decît cel din urmă dintre mișei.

Stujitorii Cetății au pregătît întâi sâniile cu poveri; le-au învălit cu rogojini, le-au strîns în curmeie și lanțuri și le-au pornit înainte, pe pîrtie. Am băgat de samă multe blăni scumpe și asta a fost pentru mine altă amărăciune, arătînd gălire de nuntă. În sania lui Mitriță, am văzut, supus sub cojoc, și un pui de căprioară din primăvara trecută. Se îmblînzise la odăile oștenilor și se uita fără sîială la lume, întinzînd botisorul umed și amirosînd.

A doua zi după poveri, am pîrces și noi, cuibăriți într-o sanie ușoară și adăpostiți în sumane captușite cu lup de dincolo de podul de ghiață. La cei patru cai înhamați doi cite doi, suna cite un clopoțel cu glas deosebit. Tuspatru sînurile păreau că se veselesc odată și fug jucîndu-se pe omături, cătră zări.

Din cînd în cînd, uncheșul cerca să mă trezească din muțenie și-mi spunea pilde de ale lui, care mie nu-mi mai făceau nici o plăcere.

— Tu stai ca bulnița cînd o bate soarele, îmi vorbi el însîrșit. Eu am să-ți spun însă ceva, la care ai să ciulești urechile. Dar alunceam să tac îndată.

M-am întors cătră el cu neprietinie, așteptîndu-mă la o împunsătură.

— Știi tu de ce călătorește la Iași acea căprioară, în sania lui Mitriță?

— Va fi fiind plocon pentru masa lui Vodă, uncheșule, și are să se uite la ea de aproape haș-bucătar.

— Ba căprioara e înainte și tu ești în urmă. Mă așteptam să nu înțelegi că e un dar al tău.

— Un dar al meu?

— Așa — pe care ai să-l infățișezi cui nu s-așteaptă să-l primească.

Dintrodată am cunoscut că acel pui de căprioară e dragostea mea.

— Așa este, e dragostea ta, a urmat uncheșul, ca și cum mi-ar fi cetit gîndul. Domnița are să-l primească neștiind nimic, ori știind ce este. Iar tu înlăi ai arătat bine unde poate să-i fie sîrșitul.

Am cugetat cu sîșiere că uncheșul meu are dreptate. Totuși m-am hotărît să scot din acel dar, cit mai mult folos pentru patima mea.

Călătorînd cu mare iuțea în sanie, pe pîrtie bună, am ajuns poverile la Prut și a doua zi dimineața, am

intrat odată cu ele în Iași. Pretutindeni toate erau albe, ascunzînd semnele pojarurilor. Iar în marginea tirgului, oameni nevoiași jertfeau sfintului Ignat rimătorii și rinjeau la noi dintre stîlpi de fum, ascuțindu-și dinții pentru praznicele sărbătorilor. După ce am lepădat de pe noi, la han, la Elefterie, straietele cele grele, ne-am înfățișat la curte, unde am găsit, mai cu samă în preajma cuhniilor, mare hărnicie. Sosiseră chiar în aceea dimineață sănii cu poloboace de la Cotnari și unii dintre slujitori se dovedeau a fi prea vesei. Fiind însă toate spre slava și sănătatea luminății sale Vasilie, al cărui patron cădea chiar în fruntea lui ianuarie, la o săptămîină după Crăciun, uncheșul socotea că trebuie să-i iertăm.

— Afară de asta, țara a fost în mare nacaz, adăoga el; și pămîntenii s-au deprins a-l uita, cu ajutorul băuturii. Adevăr este că, la bucurie, tot cu vin se îndeletnicesc. Nu-i putem schimba; deci să-i lăsăm cum sînt.

Măria sa Vasilie-Vodă era sirguitor ca totdeauna la treburi ale divanului. S-a arătat bucuroș de plocoane; mai ales de blăni și mai presus de sama vămii de Soroca, unde era bun vad al neguțătorilor. A dat poruncă vistieriei să primească și să numere întocmai aurul și argintul și a bătut pe umărul cel mai nalt pe uncheșul meu, juruindu-i un strai deosebit de catifea italienească. A fost mulțămît și de puiul de căprioară, mirîndu-se că nu-i adus pentru masa mării sale.

— Dacă-i pentru domniță, imi pare și mai bine, a binevoit a-mi spune luminăția sa. Postelnicele Bogdănuț, să i-l duci tu singur. Să-i dați salaș și sare, să se bucure și o biată lighioană la curtea Domniei mele. Trebuie să-ți spun, pîrcalabe Sorocene, a adaos Vodă

intorcîndu-se cătră uncheșul meu, că după atitea ingenuncheri și rugăciuni, ținînd întregul post al Sfintei Nașteri, vreme de cinci săptămîni și cinci zile, se pare că Dumnezeu milostivul începe a-și întoarce cătră noi lumina feței sale. Am primit, pîrcalabe Sorocene, din Țara Leșască, bună veste, cum că, îndată ce-or zburda mieii în primavară, se pornește de cătră boierii de-acolo mare vinătoare la apa Niprului.

Uncheșul meu a incuviințat din cap, privind într-o parte, și a arătat oarecare bucurie.

— Asta-i veste bună, măria ta. Să vedem.

— Nu te îndoii, o filosoafe! a strigat Vasilie-Vodă. Și a bătut iar pe uncheșul meu, cu palma, peste celalalt umăr.

În aceeași vreme, am suferit în firea mea o altă schimbare. De obicei, nimic din ce mă impresura nu scăpa privirilor mele; toate intrau în mine ca niște săgeți. Acuma nu mai eram cu luare-aminte decît pentru ceea ce se petrecea în lăuntru meu.

Am privit aproape fără să văd și am ascultat hursuz jocurile, cabazlicurile și cîntecele slujitorimii la ziua mării sale. N-aș putea arăta dacă întîmplarea mea cu domnița s-a petrecut înainte de ele, ori după ele. După ce-i înfățișasem darul meu, față de măria sa Doamna Teodosia și față de jupînesele care se aflau la odăile Doamnei, întru una cercam și căutam prilej ca să găsesc singură pe domniță, să-i spun ceva. Nu știam anume ce trebuia să-i spun, dar aveam nevoie să-i vorbesc. Așa, într-o după-amiază, cînd mi se pare că bătea soarele pieziș în gangul unde am intrat, am văzut căprioara mea căutînd să apuce cu botîșoru-i negru un smoc de lumină, ca și cum ar fi fost iarba unei poieni; și îndată după căprioară, s-a arătat și Ruxanda.

S-a mirat că mă vede. Totdeauna se mira de asta.

— Ce cauți aici, Sorocene ?

I-am răspuns că o caut pe măria sa.

S-a mirat iarăși.

— Măria ta, să nu te miri, i-am zis, căci eu, de când m-am întors de la Soroca, nici n-am altă îndeletnicire.

— Cum se poate ?

— Da, măria ta. Puiul acesta de sălbătăciune mă înțelege ; de aceea se uită astfel la mine.

— Văd ; eu însă nu mă pot uita ca el.

— Știu, măria ta ; din pricina asta, de multe ori îmi doresc moartea.

— Sorocene, să știi că de vorba asta m-am spăriat ; să n-o mai spui. De ce te uiți așa la mine ? Parcă aș fi un dușman. Dacă ai avea puțină judecată, ai lepăda asemenea gânduri și vorbe. Domnia ta nu ești decit un copil. Eu am să îmbătrinesc în altă țară.

Când a lăsat să cadă vorba asta, cu amărăciune, eu m-am risipit la picioarele ei ; i-am cuprins genunchii ; mi-am plecat fruntea și i-am sărutat condurii ; am ridicat ochii și am văzut-o frământându-se în strînsoarea mea ; și-a proptit palmele în obrazul meu și m-a respins ; eu m-am suit în sus fără să-i dau drumul și am sărutat-o pe umăr și sub urechea stingă. Atunci a tresărit cu minie și m-a respins a doua oară.

S-au auzit pași. S-a smuncit îndărăt, ieșind din brațul meu mai ușor decit mi-aș fi putut închipui. Subt amenințarea sprincenelor ei, m-am simțit pierdut. Ca să fac ceva, am prins de după gît vătuiul și abia îmi stăpîneam răsufletul greu, neștiind ce are să se întimple. Cunoscusem pașii și auzisem glasul lui Vodă.

Cînd am îndrăznit a privi spre domniță, am văzut-o liniștită și zîbind. Măria sa Vasilie-Vodă a ieșit de după colț și s-a oprit.

— A venit Soroceanu să-și vadă puiul de capră sălbatică, a zis domnița. Ii spune la ureche stihuri clinești și i-i jale că s-a despărțit de el.

— E un copil, a binevoit a-și da părerea măria sa. Ruxanda a ris.

— Așa i-am spus și eu.

Și a rostit, ca și cum ar fi mestecat miere în virful buzelor două stihuri sapphice :

Poate în alt veac un suflet
Țși va aduce aminte de noi...

— Cunoaște asemenea lucruri nepotul lui Soroceanu ? s-a mirat Vodă. Eu socoteam că uncheșul lui nu l-a învățat decit pilde.

— Cunoaște, l-a incredințat Ruxanda. Poți să ai nădejde în știința lui și să-l trimeți, dacă ai nevoie, sol la unguri și la leși, chiar și la Țarigrad. Să fii incredințat, măria ta, că nu te dă de sminteală.

— Bine, să vedem, a încheiat cu bunătate măria sa Vodă. Vină după mine, postelnicele.

Domnița a rămas singură, cuprinzînd sălbătăciunea cum o ținusem eu și s-a uitat într-o parte și pe sub sprincene după mine, cu o privire baljocoritoare, în care eu am găsit ceva și pentru fundul sufletului meu.

Asta, cred eu, a fost pricina drumului meu în Lehia, cu o carte de mare taină. Acea carte, al cărei cuprins nu-l cunoșteam, o alcătuiuse pan Iosif Kotnarski. Am plecat cu ea, cu bani destui, cu porunci strașnice a lui Vodă și cu sfaturi multe de la uncheșul meu. Însă nu plecam bucuros, de și o asemenea slujbă era începutul norocului meu de curtean. Mulți dintre coconii

de case mari îmi zîmbeau și mă firitiseau, înțelegînd ceva. La asemenea vorbe și zîmbete, uncheșul mă învățase că trebuie să tac, să mă închin și să par și eu vesel, iar mai ales să fiu încredințat că fiecare păreche de ochi care mă petrece nu e a unui prietin.

Călărind spre Liov și pe urmă spre Varșovia, cu cei doi slujitori de la curte care-mi țineau tovărășie și strajă, puneam la cale în felurite chipuri, în mîntea mea, pieirea pisărului leah. Pe el îl găseam deocamdată vinovat de toate durerile mele, eram încredințat că domnița are pentru el o anumită privire; deci trebuia să cadă undeva într-o ripă, la un război, străbătut de o săgeată a mea, ori trebuia să-l pîndească Mitriță, cu sulița lui scurtă, într-o sară, și să-i deie o lovitură la subsuoara stîngă. Mă încăpăținam să-l văd murind în deosebite feluri, fără ca asta să-mi răcorească sufletul bolnav.

După ce am pus în mîna lui pan Ianuș Ragivil, în cetatea Varșoviei, cartea de la socrul său Vasilie-Vodă, am mai rămas o vreme în granițele Lehie și am putut vedea cu ochii mei mare pregătire a hatmanilor Coroanei împotriva lui Hmil și a cazacilor de la Pragu-rile Nîprului. Indată a purces zvon la toate ținuturile cum că s-au mișcat pretutindeni tabunurile hanului de la Crîm și s-au strîns cătră pășunile dinspre Lehia o sută de mii de călăreți nohai. Și cu acea sută de mii de necredincioși s-au împreunat taberile lui Hmil hatman, cu praporele și carăle de război — mare putere și silă. Ar fi strigat crainicii lui Hmil în toate ținuturile Ucrainei că a dat Dumnezeu însfirșit să vie cel din urmă an al boierilor leși; că nici unul n-are să mai rămîie sub soare, iar cenușa lor, amestecată cu a palatelor are să fie cernută și viscolită de vînt. Pe cînd se spuneau acestea în toate părțile și prostimea

aștepta sfîrșitul lumii, a ieșit Cazimir-Crai cu iuțeală la trei zile depărtare în sus de Cameniță, avînd cu sine pedestri bine legați și călărimea cea îmbrăcată în fier a șleahțicilor. Față de puzderia tatarilor și cazacilor, Craiul n-avea decît a treia parte. Pe loc au strigat trîmbiștile năvală și au bătut tîmpenele. Craiul însuși a înălțat sabia cea mare. Și așa fel au fost loviți necredincioșii și ucraintii, încît în clipă au căzut pe spate și au pornit în risipă. I-au tăiat pedestrii Craiului cum au vrut; i-au măcinat în copitele cailor șleahțicii trei ceasuri fără oprire, încît a fugit și hanul, a fugit și Hmil și nu s-au mai oprit pînă la marginea pustiurilor; iar acolo au stătut și au stupit sînge, de scîrbă.

Cînd am allat această bună veste, am sărit pe cal. Am întrebat în toate părțile ca să mă întemeiez mai bine; am cerut deslegare și la curtea lui pan Ianuș Ragivil și însăși doamna Maria, cu glasul său, mi-a răspuns că Maica Domnului s-a milostivit asupra creștinilor și asupra casei lui Vasilie-Vodă. Indoială nu poate fi; singur pan Ianuș i-a trimis cu bucurie răspuns de pe cîmpul de biruință, scriind cartea calare și privind cum fug sălbaticii.

Am pornit la Moldova. Dar știrea ajunsese la Iași înaintea mea; și în ziua în care o primise, măriia sa Vasilie-Vodă dăduse poruncă să se deslunde, pentru slujitorime, două antale de vin. Se dusesse în rugăciune la sfînta mănăstire Golia și cînd se întorsese, vizitii și aprozii și copiii de casă umblau parcă erau de lemn în preajma mării sale, așa erau de bucuroși și de beți. Măriia sa a zîmbit a rîde și i-a iertat pe toți poruncindu-le numai cite cinci toiege la partea cu care se așează omul pe scaun.

Deci m-am bucurat și eu, văzînd obrazul domniței Ruxanda mai luminat. M-am bucurat că a binevoit a mă primi ca să-i spun vești de la Maria doamna. I-am spus toate cîte am știut; și am îndrăznit a cuprinde sub braț capul căprioarei, sărutîndu-i ochii. Domnița și-a închinat puțin sprîncenele, apoi a părut că nu mă vede și a rămas ca într-o visare, cu gîndul dus la cele ce-i spuseseam. În mintea mea puțină îmi făceam o socoteală că am scăpat de Timotei, feciorul lui Hmil. Nu-mi mai rămînea decît pan Iosif și-mi pregăteam, în cugetările mele bolnave, felurite mijloace ca să-l fac să treacă din viață înainte de ceasul scris de Dumnezeu. Nu mă puteam, însă, opri la nimic hotărît. În mine tremurau, ca ape bătute de vînt, îndoielile și nehotărîrile.

Văzîndu-mă uncheșul meu pîrcalabul atît de slăbit și cu ochii tulburi, a rugat pe măriia sa Vodă Vasilie să se milostivească a-mi da alte slujbe, cu osteneli îndelungi și drumuri depărtate. M-am supus fără îndoială și poruncii părintelui meu și hotărîrii lui Vodă, dar îi amestecam cu pan Iosif în gîndurile mele dușmănoase. Astfel mi-am purtat alt răstimp de vreme suferința, ne mai nădăjduind pentru viața mea nimic altceva decît întoarcerile la Iași.

XI

Ce înseamnă în această lume și în această viață o floare și o sărutare.

Intr-o zi de duminică, pe vreme de ploaie, am auzit, destul de dimineață, prin ușa deschisă, glasul uncheșului meu. În acea lună de vară, în toiul căldurilor și

al secerișului, erau puțini musafiri la hanul lui Eleterie. Îndată după glasul pîrcalabului au sunat copite de cai și huruire de căruțe pe caldarîm. Nu m-am mișcat ca-n alte dăți, cu bucurie, spre cel care era singele meu, cum obișnuia să spuie uncheșul. De multă vreme eu eram întruna nemulțămît și ghimpos. Totuși, cînd i-am auzit pasul în fața chiliei mele, m-am sculat și l-am întîmpinat, sărutîndu-i mîna. Apoi m-am tras un pas îndărăt și l-am privit. Nu era schimbat în înfățișarea lui dinafară; nici nu slăbise, nici nu se îngrășase. Lumina din ochii lui era tot așa de ageră. Însă dincolo de acea lucire a duhului său, eu am știut să cetesc una din întristările care-l rodeau din vreme în vreme.

Mi-a cuprins dreapta între palmele lui, și-a pus buzele uscate pe fruntea mea și a oftat.

— Băiete, a vorbit el strîmbîndu-și o mustață, arată-mi pe ce colț de divan pot sta, ca să-mi hodinesc ciolanele. Vin într-o întinsoare, de la Soroca. Nu m-am oprit decît la ușa iatacului mării sale, ca să-l trezesc pe măriia sa din somn, să-i spun ce-aveam de spus. Căruța a ajuns din urmă și m-a așteptat, ca la o vreme de bejenje. A intrat la han odată cu mine. Socoteam să mă bucur la vederea ta. Te găsesc cu fruntea fierbinte și cu ochii cufundați în cap. Imi închipuiam că trudele la care te-a supus măriia sa, drumurile neconținute la ispravniciei de ținuturi, hotarnicele la care ai fost, împlinirile pe care le-ai săvîrșit din porunca prea înaltă a mării sale, să-ți fi alungat alte osteneli și nesomnuri; dar bag de samă că m-am înșelat, așa cum se înșală toți pe lumea asta. Eu nădăjduiam să-ți văd suferința scăzînd; tu nădăjduiai să-ți vezi dragostele izbîndind: amîndoi ne înșelăm.

Eu mă lăsasem în fața lui pe un scaunel și-mi plecasem fruntea.

Uncheșul și-a așezat mîna lui dreaptă pe umărul meu stîng. Am tresărit.

— Ești tot bolnav, a zis el încet. Acu-i vremea să le isprăvești toate. Am însă credință că Dumnezeu va face să fie bună rînduială. Intăi trebuie să trec eu dincolo, pe celalalt tărîm, și pe urmă tu, după ce vei fi lăsat o urmă, ca să nu se stîngă acest neam al Sorocenilor.

Am izbutit să vorbesc :

— Văd, uncheșule, că ai vești rele.

El a dat din cap. Așa era : avea vești rele.

Afară ploua mărunt, cu învăluri de vînt. Negura această de ploaie o văzusem în fundul ochilor lui.

— Ascultă, mi-a zis el, îndirjindu-se și scuturîndu-se de slăbăciune. Anul trecut, cînd a dat Dumnezeu lui Cazimir-Crai acea mare biruință, Ionășcuță, pîrcalabul de la Hotin, s-a pornit cu mare vilvă să aducă lui Vodă cel dintăi veste. Cum a auzit luminăția sa acea veste, s-a bucurat nespus, s-a ridicat din jilț, a bătut din palme și a poruncit să i se aducă haină de sobol, ca să îmbrace pe Ionășcuță. A îmbrăcat o veste, crezînd că îmbracă o faptă. M-am bucurat și eu atuncea, pe cit se poate bucura un om care cunoaște schimbările lumii. În treburile împăraților multe sînt ca bătăile de vînt care poartă năsipurile, aștăzi ici și mîni dincolo. Deci m-am bucurat, temîndu-mă de bucuria mea. Iată că, anul acesta, s-au sculat crîmlenii cu mai mare silă. A mișcat și Hmil toate taberile căzăcești ; a scos la război noroadele de țărani cu topoarele și căzăcimea de la Pragurile Niprului cu săbiile. Și rupînd pacea pe care o tocmise cu leșii la Biserica Albă, a stîrnit un război mai crîncen decît celalalt. Nu numai a rupt

pacea cu creștinii, dar s-a sfătuit cu Han-Tatar cel mare și cu sultanii să doboare sub fier tot ce-a fi viu și să nu mai primească nici un rob. Asemenea război au făcut. Și de unde ne așteptam la altă izbîndă a oștilor Craiului, iată vine veste că toate armiiile leșilor, și pedestrime și călărime, au fost slărîmătē și trecute sub sabie, așa că n-a mai ieșit nimeni cu viață dintre cei prinși și căzuți ori alungați. A pierit și Kalinovski hatmanul cu feciorul său, singurul pe care-l avea : deci i s-a stîns neamul. Cum am primit știre, eu m-am repezit și-am venit s-o spun mării sale, după cuviință. Luminăția sa Vasilie-Vodă trebuia să se supere pe veste, dar s-a supărat pe mine ; și eu am plecat fruntea cu umilință. Deci fiind eu pricina înfrîngerii leșilor cum a fost Ionășcuță a biruinții, am căutat să fac eu un dar mării sale, inchipuindu-mi că-i mai de preț decît o haină de sobol.

— Slăvite Doamne, i-am spus eu, caută și scoate din această împrejurare neplăcută tot binele care se poate. În urma mea, vine solie de la Hmil pentru nunta domniței. Primește-o bine ; la urmă fă chiar nuntă copilei mării tale, ca să te aperi de primejdie — și să poți folosi mai pe urmă, pentru treburile mării tale, puterea Cazacului.

— Ai putut da domnia ta asemenea sfat lui Vodă ?

— I-am dat. Asta iese dintr-o rînduială a retoricei. Dar Vodă n-a vrut să știe nimic și s-a supărat.

— Foarte bine ; luminăția sa Vodă are dreptate.

— Da. Așa i-am spus și eu că are dreptate să se supere. Atuncea m-a întrebat mării sa dacă mi-i drag cumva Hmil hatman. — Să mă ferească Dumnezeu, mării ta, zic. Nu poftesc să am scaun alătura cu hatmanul la o desfătare. Mie îmi place vinul și hatmanului îi place horilca. — Dar Timotei Hmil-

nițki îți place? a ris atunci măria sa Vasilie-Vodă.
— N-am nimica, măria ta, cu Timotei Hmelnițki, am răspuns. Eu is bătrîn, el e tinăr; și nu mi-i nepot. Măria sa a ris iar și a zis: Bine, bine. După aceea s-a gîndit, s-a gîndit și a hotărit că altfel nu se poate și numaidecît trebuie să facă domniței nuntă.

— A hotărit asta măria sa? Nu se poate!

— A hotărit după o rinduială a retoricei, precum ți-am spus, Bogdănuț. Eu i-am arătat că lucrul nu trebuie săvîrșit chiar cît ai bate în palme. — Ba la ce-ar fi bună întirzierea? m-a mustrat măria sa. Din acest sfat a mai ieșit ceva. Vodă a împărtășit boierilor vorbele mele despre Hmil hatman și despre Timotei, feciorul lui Hmil; și boierii rîd și le spun altora. Și toată lumea pricepe că eu am fost cu dușmănie împotriva lor, pe cînd măria sa a hotărit altfel, cu mare cumințenie pentru binele țării. Văzîndu-te acuma și pe tine în starea în care ești, poți pricepe cite pricini de bucurie mi se adaogă.

Mi-am lăsat fruntea pe umărul bătrînului și am închis pleoapele grele ca de plumb.

— Uncheșule, am grăit eu, vād că toate ale vieții și ale lumii sînt împotriva mea. Dă-mi un sfat: ce pot face?

Pircalabul mi-a cuprins fruntea cu palma și mi-a ținut strîns lingă inima lui capul.

— Ascultă, Bogdănuț, a zis el încet; amărăciunea ta mă inveninează mai mult pe mine. Căci dacă tu te prăpădești, nu pier numai eu. Pieri tot neamul nostru cel viitor. Știu eu că tinereța ta nu poate pătrunde asemenea adevăr. Cearcă însă și-l înțelege. Fă ori și ce. Suie-te în lună; cufundă-le în pămînt; însă păstrează-ți ființa. Dumnezeu îți va da alinare. Ai să vezi cît de înșelătoare sînt toate ale tinereții și ale

iubirii. Statornică e numai această simțire care mă leagă pe mine de tine și care, la vreme, are să te lege și pe tine de altul ieșit din singele tău. Mi-a spus odată un învățat de la Eghiptet că omul, în acest chip, se poate socoti fără moarte și numai aceasta e dragostea cea adevărată, cu prelungiri în viitorul necunoscut și-n fundul mormintelor.

Nu pot spune acuma dacă acestea întocmai au fost vorbele pircalabului. Poate mai mult am simțit ce voia să-mi spuie. Ori poate din inima lui trecea într-a mea ca un singe al durerii lui.

Am văzut în ochii lui lacrimi. Și dintrodată mi s-a părut mai slab și mai îmbătrînit. Mi-a fost milă de el și i-am sărutat pe rînd minile. Erau reci, cu degetele lungi.

— Spune-mi, uncheșule, ce trebuie să fac? am întrebat eu șoptit.

El a tăcut un timp, așteptînd să-i vie liniștea. Apoi a ridicat fruntea pleșuvă.

— Ascultă, Bogdănuț, a grăit el. Întăi trebuie să vezi pe măria sa domnița Ruxanda.

— Nu, nu se poate, uncheșule.

— Ba da, Bogdănuț. Dacă se plinește voia lui Dumnezeu, atunci domnița se duce și se poate să nu se mai întoarcă în acest pămînt. Rămîne străină și prăpădită, ca și cum ar muri. Trebuie să te înfățișezi, ca să te ierte pentru îndrăzneala ta. I-am și vorbit și am rugat-o să nu se supere că tu nu poți petrece la nunta măriei sale.

— Cînd i-ai vorbit, uncheșule, de asemenea lucruri?

— Am avut vreme pentru toate, băiete. Am început treaba de dimineață și am limbă harnică, precum știi. Deci cunoscînd că trebuie să pleci, ca să nu vezi frumuseța și vrednicia lui Timotei Hmelnițki, am hotărit

să stai gata la porunca mea. Cînd a ajunge cinstitul mire pe Nistru și va trece hotarul, tu incalci și te sui în munte, la schitul nostru. Ai să duci acolo diata mea, scrisă cuviincios și întărită de măriia sa Vasilie-Vodă. Spun eu în această diată despre păduri și despre rinduiala veniturilor, și cite rugăciuni să se facă pe an, și cînd anume, pentru sufletele Sorocenilor. Am legat-o și cu blăstăm de la vlădica Gherontie din sfînta Mănăstire Neamțu. Ai s-o cetești de la alfa la omega și ai să cugeți, stînd sara la masă cu dînsa dinainte. După ce te vei hodini o zi la schit ai să te înțelegi cu monahul de acolo și cu fratele Filip: și aveți s-aduceți din tîrg de la Roman ori din Suceavă un meșter care să deschidă și să zidească gropniță sub naosul biseriței. Acolo, într-o firidă, să mă închideți pe mine cînd va binevoi Dumnezeu să-mi deie drumul la hodină. Acest ceas — ți-am mai spus și altădată — să știi că nu-i departe.

Am stat cu uimire ascultînd toate aceste rinduieli și nu credeam nimic. Nu credeam nici în sosirea lui Timotei, mirele din Ucraina. Imi venea încă greu să cred în altceva decît în dorințele mele, indoindu-mă în același timp de cele ce credeam.

— Bine, a vorbit iar uncheșul, tu ascultă ce spun eu și indeplinește întocmai. Dacă rinduiala lumii va fi alta, toate vor fi depărtate și schimbate. Dar tu să știi că, de la începutul oamenilor și pînă în zilele noastre, nu s-a văzut încă tînar înțelept, nici proroc. Să făptuiască tinerii însă numai ceea ce le vor porunci bătrînii.

— Bătrînii cei înțelepți, uncheșule.

— Așa este, căci sînt și bătrîni nebuni. Aș crede că și eu astăzi am fost nebun, dacă nu mi-aș fi dat sama de nebunia mea. Fiecare prostie cu ispășirea ei.

Imi va veni deci și mie ceasul să-mi plătesc neînțelepciunile. Iar tu să faci cum te sfătuiesc.

— Voi face cum poruncești, uncheșule, m-am spus eu.

Cît a stat pircalabul la scaunul țării și în preajma luminății sale Vasilie-Vodă cu acel prilej al pregătirilor de nuntă, a poftirii solilor, a alcătuirii țăeremoniilor, a izvoadelor de musafiri, mîncări, petreceri și pehlivăanii, n-a lipsit o zi să nu stea lingă mine ca un bun dascăl, iar mai ales ca un părinte, priveghindu-mi inima. Mi s-a părut în acel timp că pentru mine își prelungește diata, vorbind și de treburile țării și de oameni. Toate au fost ca semințe, din care a înflorit mai tîrziu și în mine o parte din înțelepciunea lui. Au fost un fel de împărțășanii blinde, în care mă simțeam din ce în ce mai bine și din ce în ce iarăși mai apropiat de el. Multe nu le desfăceam de împrejurări; înțelesul altora mi-a părut mai tîrziu, ca acele izvoare care intră sub pămînt și ies undeva, departe, iarăși la lumină. Așa mi-a povestit el într-un rînd despre niște nebune cuvinte pe care le-ar fi rostit după multă băutură de vin Ciogolea spatat, într-o adunare de boieri.

— Gardul se lăuda într-o zi că are proptele, ar fi zis Ciogolea, rizînd. Dar dacă le are azi nu le mai are mîni. Pot să cadă ori să facă picioare și să se schimbe din loc. Pe o proptea ca aceasta ar fi chemînd-o Gheorghilă logofăt.

Boierii, amețiți și ei, dar buni prietini ai lui Ciogolea, l-au întrebat dacă pe cealaltă proptea care-i încă în pădure, n-o chiamă cumva Hmil hatman.

— Se poate... se poate... a ris el. Asta are să fie mai greu de dat jos; dar dacă s-a întîmpla să pă-

lească într-însa leșii cu piciorul, atuncea domniile slăvite pot cădea cu sunet.

— Parcă vorbeai de gard... I-a înțepat cineva.

— Așa este : gardurile nalte cad cu huiet. Așa scrie la psalmist.

— Mai întâi, mă învăța pircalabul, la psalmist nu scrie astfel. Al doilea, boierul, cînd se îmbată și se află în adunare, ar trebui să aibă un slujitor anume care să-i puie lacată la gură și să învîrtă cheia de două ori. Al treilea, de aici poți vedea că o răutate nu vine niciodată fără tovarășie. Vra să zică, cel mai apropiat sfetnic al măriei sale, Gheorghită mare logofăt, nu-i mai este cu priință. Chiar dacă n-am crede vorbele băutorilor de vin, destul semn rău este că aceste vorbe se spun.

Intr-alt rînd mi-a arătat cum merg soliile peste Nistru. Trec și se întorc și par a nu se mai isprăvi. Dar cum s-a dus Ciogolea spatar, care-i băutor virtos, încît pot sta noroadele ca să-l privească și să-l laude, toate au ajuns la sfîrșit bun. Mirele zice că vine, dar se teme de capcană, ca un lupan care a cîștigat înțelegere. Deci trebuie să treacă în Ucraina, la Cehrin, o samă de boieri moldoveni și să rămîie acolo sub mîna lui Hmil hatman, cît va ține veselie de la Iași. Dacă nu trece și Ștefăniță, nepotul măriei sale Vodă Vasilie, nici Timuș nu se apropie de Nistru. Dacă nu se mai adaogă și alți nepoți, și alte rudenii ale Domnului, Timuș nu se mișcă de la Iampol. Așa, măria sa, după ce a jurat față de sfînta evanghelie și față de prea sfîntitul Varlaam mitropolitul, a trebuit să trimeată și boieri zălog. În Ucraina nu au unde se ținea jurămintele ; e loc deschis ; trec în zare, se suie în sus ; nu se mai știe nimic de ele. Pe cînd zăloagele le vezi, le poți apuca de grumaz și le poți scurta.

Cînd a purces Ciogolea, grăia uncheșul meu, eu l-am învățat ce să spuie lui Hmil hatman. Mărite hatman Hmil, să-i spuie, nunta se începe sub privigherea lui Dumnezeu ; și macar la nuntă, ca și la botez, creștinul trebuie să creadă în fratele său. Nunta se începe cuviincios și se isprăvește cu haz. Iar măria ta începi cu sfîrșitul.

— Și Ciogolea a spus aceste vorbe ? am întreat eu.

— L-am întreat pe Ciogolea după ce s-a întors. Mi-a răspuns că atîta s-a îndeletnicit cu paharul, încît n-a avut vreme să deschidă pentru altceva gura. Așa că a rămas tot cum binevoiește Hmil. El nu-i creștin ; e cazăc ; rîde și habar n-are de cărțile noastre. Iși face cruce și taie cu sabia ; pe urmă iar își face cruce.

La sfîrșitul săptămîinii a doua din luna lui august, anul 1652, pircalabul mi-a poruncit să mă înfățișez la casa cea mică a Doamnei, la ceasul al șaselea din zi. Atuncea măria sa Vodă Vasilie era încă la masă ; dar slujba ce aveam a primi trebuia să mi-o încredințe domnița. Deci am înțeles, cu mare sfîșiere a inimii că, după ce s-au încheiat toate orînduiele și au trecut la Cehrin toate încredințările și toți ostaticii, Timuș, feciorul lui Bogdan Hmelnițki hatman, s-a pornit să vie la Iași, la veselie nunții.

Am intrat, cu fruntea plecată, într-un gang unde mai fusesem și unde stătuse mărturie între mine și între domnița un pui de sălbătaciune din pădurile Nistrului. Am găsit pe Ruxanda la firida unei ferestre deschise, trăgînd spre ea, dintr-un răzor de afară, o stebă de rujă încărcată de flori. Căprioara nu mai era.

Auzind pași, măria sa a întors puțin fruntea, a rupt o floare, pe care o mîngîia cu degetele urmînd s-o privească și a așteptat să mă opresc.

M-a întreat, de și mă vedea :

— Domnia ta ești, Sorocene ?

Mi-am închipuit că mă schimbasesm și slăbisem și nu mă mai cunoaște.

— Eu sînt, măria ta.

Știam că n-are ce-mi spune ; îmi bătea inima grăbit. Soarta rînduia dragostei mele numai înșelare. Erau pe lume oameni pe care măria sa îi putea privi cu mai multă bucurie. Cu toate acestea, aveam o mîngîiere, de vreme ce stăteam și eu în fața măriei sale. Avusesem cîndva o izbîndă, cînd atinsesem acel trup, care nu trebuia să fie al meu niciodată. De și în mine atîrnau lacrimi, ochii îmi erau uscați. Și de și știam că pierd tot, încă mai nădăjduiam într-un cutremur, într-o revărsare de ape, într-un vîrtej al lui Dumnezeu.

Domnița mă privea cu luare-aminte, așteptînd poate să-i vorbesc. Se mira că întîrzii în nehotărîre și gînduri. Nu eram în stare să-i spun nimic. M-am apropiat c-o mișcare iute, i-am cuprins mîna și am îngenunchiat, cum mai făcusem o dată. Ea m-a oprit și am simțit cum mă trage, c-o mișcare ușoară în sus.

— Sărută-mă, Sorocene, a zis ea zîmbind și, după ce m-oi duce, adă-ți aminte de mine. Am înțeles, de la uncheșul domniei tale pîrcalabul, că ți-am făcut rău ; dar eu nu sînt vinovată cu nimica. Și nefiind întru nimic vinovată nici pentru altele, iată-mă cu mult mai mîhnită decît domnia ta.

N-am îndrăznit să-i ating obrazul. Ea m-a împuns cu privirea și a bătut din picior.

— Fă cum îți poruncesc ; se poate întîmpla să nu ne mai întîlnim niciodată în această viață poate nici într-o viață viitoare.

Cum rîdea, i-am zărit lacrimile. Atuncea a tresărit în mine demonul pe care îl moștenisem de la neamurile pîrcalabului.

— Măria ta, am suspinat, lacrimile acestea sînt poate pentru Țara Moldovei, ori poate mai degrabă pentru Țara Leșască.

— Sorocene, mi-a răspuns ea cu trufie, sînt pentru toți cei cu care am fost bună și căroră le-am fost dragă.

Abia atunci m-am hotărît s-o sărut ori pe unul din acei ochi ascuțiți ori la coada de rîndunică a unei sprîncene. Dar ea s-a retras smulgîndu-și mîna. Mi-a rămas între degete floarea de rujă. Am vrut să mă reped. Ea m-a oprit cu privirea.

— Măria ta, am înginat cu spaimă, iartă-mă.

— Poate voi ai să vezi căprioara, a ris ea. Am aflat astăzi veste rea. N-are să se mai arate decît pe talgerele cazacilor.

Au să minince căprioara, pe urmă au să ia talgerele de argint și au să se ducă, mă gîndeam eu, fără să înțeleg de ce am rămas singur. Priveam răfăcit în juru-mi. Nu vedeam ; azeam numai umblet cătră sufragerie și glasurile slujitorilor medelniceri. Știam că nu trebuie să mă duc într-acolo. Am făcut totuși cîțiva pași, hotărît să întreb, rîzînd, pe cineva, dacă nu s-a risipit turnul Goliei. Atunci, fără să înțeleg cum, și de unde, s-a arătat uncheșul, cu zîmbetul lui pieziș. Lîngă el, cu privirea mînioasă pe care i-o cunoșteam, măria sa domnița Ruxanda. Intăi a deschis ușa de la camara ei ; apoi a venit repede cătră mine.

— Poruncește-i ! a zis ea cătră uncheș.

Eu am înțeles ce fel de poruncă trebuie să primesc. M-am plecat să-i sărut de rămas bun minuța. Măria sa m-a cuprins cu zece degete de cap, smulgîndu-mi părul în laturi, înainte și îndărăt. În același timp m-a sărutat. N-a fost o sărutare de tovarăș, ori de prietin,

ori de rudă; ci sărutare de ibovnic. M-a părăsit, a intrat în camară și a închis ușa. Pîrcalabul rîdea.

Nu puteam, în clipa aceea, lămuri vălmășagul din mine. Aș fi putut să-l asemuiesc cu o întîmplare pe care am avut-o într-o noapte de ger, cînd a trebuit să stau cu pădurarii afară sub cetină, în preajma unui foc mare. Pe o parte simțeam fierbințeala jarului și a vălvățiilor, iar pe de alta înghețul întunericului. Uncheșul mă scotea la soare; închideam pleoapele, orbit, și mă scuturau fiori. Am aruncat floarea de rujă pe care o păstram în pumn, ca s-o calce alaiul nunții. Am dus mîna la gură, pipăind buzele, cercînd să prind ceva din ceea ce-mi lăsase ființa pe care o părăseam.

— Grăbește-te, imi zise uncheșul. Te-așteaptă fratele Filip și cu Mitriță, ca să porniți la Schit.

Am trecut înaintea lui, amețit, și el m-a mînat din urmă pînă la hanul lui Elefterie. Acolo am încalcat și am purces ca un rob, între cei doi paznici ai mei.

XII

Cînd s-arată Timotei Bogdanovici Hmelnițki,
mirele.

Fratele Filip făcea socoteală, numărîndu-și sub barba mare degetele, și uitîndu-se din cînd în cînd în bagdadie, că am ajuns la Schit într-o joi sara. Intr-a treia ori într-a patra zi după asta, zicea el că am sărit din pat în puterea nopții și am dorit să încalic și să mă duc numaidecît la Iași. Pe urmă au mai trecut șase zile și am auzit sus, deasupra căldării de unde începe a cobori drumușorul, sunînd cornul lui Ghi-

nea Macovei, chihaiia pădurarilor. Am înțeles că vine uncheșul meu Ștefan și m-am bucurat.

Era într-o simbătă, cătră aslințit, și monahul Agapie intrase la slujba de vecernie. Prin ușa deschisă a bisericuței îi auzeam murmurul ca într-o mare depărtare; din cînd în cînd îi creștea glasul, ieșind în lumină și parcă venind spre noi. Stăteam în cerdacul arhondaricului, jos pe o blană de urs, și mă uitam la valurile neclintite ale codrului și la cerul înalt de august, gîndindu-mă cu destulă liniște la ce se va fi petrecut în Iași, la Curtea Domnească. După ce a tăcut cornul, s-a întins peste toate cuprinsurile liniște ca din altă lume. A ieșit de la slujbă și părintele Agapie, uscat și adus de șale, și a intrat pe o potecă, ducîndu-se la izvor, ca să pregătească apă proaspătă pentru cel care sosea.

Încă se vedea bine, cînd uncheșul a descălicat înaintea mea. M-am ridicat repede, ca să-i sărut mîna. M-a îmbrățișat, apoi m-a depărtat puțin de cătră el, țînîndu-mă de umeri și privindu-mă cu luare-aminte.

— Te găsesc destul de bine și de liniștit, a zis el; numai pușintel tras la obraz.

— Acuma-i potolit, slavă Domnului, a încuviințat Filip. Numai într-o noapte am avut o leacă de nacaz; dar eram lîngă domnia sa eu și cu Mitriță.

— Ce s-a întimplat?

— Nu s-a întimplat nimica. Fărădecît a poțtit să încalice și să se ducă la Iași. Noi l-am rugat să nu facă una ca asta; iar domnia sa a vrut să ne taie cu sabia. Atuncea noi l-am legat, măria ta, și l-am udat cu apă.

Am început a rîde. Uncheșul m-a ațîntit cu îndoiială, clătînd din cap. S-a așezat lîngă mine și eu mi-am lipit fruntea de umărul lui.

— Uncheșule, i-am lămurit eu, cuprinzându-i mâna ; apa cea rece a adus-o de la izvor, ca și acuma, părințele Agapie. După aceea m-a supus sub patrafir și mi-a cetit. Mi-a spus și din gură vorbe înțelepte ; că nu-i alt chip decit să mă lăs de acuma în sama lui Dumnezeu. De atunci am început să mă liniștesc. Înțeleg că altfel nici nu se poate.

Pîrcalabul m-a bătut pe spate, mîngîindu-mă.

— De și lumea-i așa de mare la despărțire, oamenii nădăjduiesc totdeauna c-au să se mai întâlnească. Am venit să stau două zile aici și pe urmă te iau cu mine la Soroca. Înțeleg că treburile pe care ți le-am rînduit încă nu le-ai plinit.

Eu am suspinat.

— Bine, bine... m-a mîngîiat iar uncheșul ; nu te tulbura ; le facem amîndoi.

Monahul s-a mișcat, ca să aprindă focul de cină. Fratele Filip și Mitriță s-au retras, după ce au lăsat la marginea cerdacului o cană de apă și una de vin.

Uncheșul tăcea. Am început să fiu neliniștit.

— Înțeleg ce dorești, mi-a vorbit pîrcalabul, stînd foarte aproape. Să nu crezi că am pregetat să-ți înșir toate, întocmai cum s-au petrecut. Dimpotrivă, am venit anume pentru asta. Așa că nu mult după ce te-ai porni tu într-acoace au sosit slujitorii ai Domniei, arătînd lui Vodă că mărița sa Timotei Hmelnițki a binevoit a descălica la Sculeni, pe Prut. Dar mai înainte de asta noi am știut cit de greu s-au hotărît cazacii să treacă Nistrul, ca să vie la nuntă. Intru întîmpinarea lor s-a fost dus Toma Cantacuzin, cu alai mare de oaste. Timuș l-a poftit la sine. Cantacuzin a trecut apa pe plute, cu trăsura cu șase cai și cu daruri domnești. După ce l-a văzut acolo, domnia sa feciorul lui Hmil a mai dorit să vadă lîngă sine și pe Gavriluță

medelnicer, nepot de frate al mării sale. A trecut la Iampol și Gavriluță medelnicer. Însă tabăra lui Timuș a stat legată și nu s-a mișcat. De multe ori, la vînătoare în pindă, am avut asemenea privelește, cînd vrea să iasă din sihlă, la poiană, lupul. Își prelinge trupul printre tufe, înaintează cu fereală și se oprește cu botu-n margine, însă destul de ocrolit de desime. Stă, ascultă, priveghează. Își ciulește urechile, primește pe boarea vintului mirosurile și nu se cînteste. Numai vîrful cozii bate pămîntul. Așa, după ce și-a țesut cărările în marginea Ucrainei, Timuș a stat la Iampol, aduîmecînd și mișcîndu-și numai alergătorii, după vești. Toate acestea erau poruncile și rînduiele lui Hmil cel bătrîn, căci lui Timuș abia încep a-i răsări tuleie sub nas și-n jurul fălcilor. Călăuz de la hatman avea pe Vihovski, oștean de care auzisem. Cum au prins între ei pe Toma și pe Gavriluță, cazacii s-au simțit veseli și gala de nuntă ; și abia atunci au trecut Nistrul.

Deci, după ce au poposit la Bălți, joi sara au fost la Sculeni, unde n-au închis ochii, căci au avut slujbă să deșerte antalele de vin trimese acolo de Domnie. Vineri dimineața au încălcat. Trei mii de oșteni cazaci au dat prin vad, iar Timuș a trecut cu Vihovski pe șăici, cu căruțele de arme. La Popricani l-au întîmpinat opt călăreți ai lui Vodă, în strălucite straie cu ceaprazuri de aur, închinîndu-i cel dintăi plocon : opt cai cu tacîmuri bogate turcești. La cotitura de sub dealul Podgoriei, i-a ieșit înainte însuși Vodă Vasilie cu mare alai — avînd după ei, îmbulziți sub Copou, opt mii de călăreți. În dreapta și în stînga mării sale stăteau boierii, care de care mai bărbos și mai fudul, cu gugumanuri scumpe și cu straie pentru care încă nu s-a născut meșter croitor în pustiile cazacilor.

Cînd s-a înfățișat Timuș, oastea de pe culme a dat glas. L-am cunoscut numaidecît. Era în frunte, avînd în stînga pe Vihovski ataman. S-a arătat ca un flăcău cu mijloc subțire și pieptul lat călărînd falnic. Îi bătea ca o aripă pe umeri o mantie de catifea. Pe straiul de matasă roș-cîrmîz străluceau aurării și arme. Frumoase straie. Mi s-au părut prea largi. Am înțeles îndată că au fost croite în altă țară, pentru alt călăreț, care căzuse undeva, străpuns de războinicii lui Hmil. Era un strai de șleahțic subțire; iar feciorul hatmanului avea un obraz stricat de vărsat, iar privirile-i șterse, grămădite sub frunte, îi luceau ca niște solzi. Am cunoscut ochii lupului de care ți-am vorbit. Nu i s-au clintit trăsăturile feței, n-a slobozit glas.

Vasilie-Vodă a dat semn, descălicînd. A descălicat și Timuș. Vihovski ataman, barbat cu înfățișare ageră, l-a adus, împingîndu-l cu umărul, în brațele lui Vasilie-Vodă. Măria sa l-a sărutat, apoi a spus rusește vorbe de bună primire. Feciorul lui Hmil a ascultat, cu ochii la ciubotele lui de marochin, frămîntînd cu stînga straja săbiei și cu dreapta mînerul junghiului. Atunci a deschis gura Vihovski ataman și am înțeles că are vorbă dulce. A alcătuit oarecum în fața mării sale, ca un chip prietinesc care rîde și se închină.

— Venim să cunoaștem florile din grădina Moldovei... a zis el; și mai cu samă o floare mai vestită și mai aleasă între toate.

Timuș asculta, cu urechea întoarsă cătră dînsul; însă n-a ridicat ochii, nici nu și-a arătat dinții.

Vihovski ataman se uita la noi drept și-i plăceau și lui vorbele pe care le spunea. În urmă, zaporojenii soseau pîlcuri, prin marginile drumului, pe imașul de lingă iaz; se opreau bulucindu-se, se înălțau în scări și se uitau unii peste capetele altora. Care de care

aveau frîie și șăi mai împodobite cu argint, pietre albastre și mărgăritare. Purtau pe ei mătăsuri. Aveau pe capetele rase cușme cu surguciuri. Nu sîmăna un strai cu altul, și o șa cu alta, și o podoabă cu alta. Unul se fălea c-un lanțug de aur. Altul a scos din sîn un ceasornic rotund și s-a făcut că-l celește. Toate prăzile de război erau pe ei. Se uitau la noi cu fudulie; așteptau să ne minunăm; izbucneau din cînd în cînd în rîs și ne priveau pieziș. Erau niște războinici de vitejia cărora se cutremuraseră noroadele. Însă mi s-a părut că se uitau ei mai cu uimire la curtenii lui Vasilie-Vodă, care cunoșteau și ei meșteșugul straielor și le aveau pe aie lor; iar mai cu osebire se holbau la luminăția sa, care avea, numai în ceaprazuri, în loc de fiecare bumb, cîte patru olmazuri îngemănate.

Am șoptit la urechea lui pan Kotnarski:

— După cit au ridicat ei din Țara Moldovei, se așteptau să ne găsească cu pielea goală, ori în zdrențe.

Kotnarski a rîs. Timuș, încălicînd, a întors coada ochiului spre el. Mi s-a părut că vrea să zimbească. Însă n-a zîmbit și n-a scos nici o vorbă.

Vodă și-a pornit calul în pas, avînd în stînga pe Timuș. Îndată după ei s-au înșirat boierii și trei atamani cazaci, cu Vihovski. Pe urmă au prins a sălta în șăi, cu mina stîngă în șold, zaporojenii. Aveau halaturi scumpe; însă cai cam slabi.

— Încă n-au avut vreme s-apuice din iarba de la noi... am socotit eu.

Cum ne-am mișcat, pe costișă au sunat trîmbiși. Apoi au izbucnit puștile. După aceea drăganii au pornit a-și descărca unul după altul, cu repeziciune, sănețele. Și s-au învăluit deasupra tirgului clopotele de la biserici și mănăstiri.

Cu asemenea alai împărătesc am intrat în târg și am mers pînă la Curtea Domnească. Stătea lumea în priveală pe garduri și pe case, veselindu-se; se grămădeau prin hudiți și pe marginile uliților; iar mai ales muierilor le plăceau cazacii, numai cît îi rîdeau că aveau capetele rase chilug. După ce am intrat la curte, postelnicii au poftit numaidecît pe asaui și pe fruntașii cazacilor la gazde, iar grosul zaporojenilor a trecut înainte ca să-și lege căruțele și tabăra unii pe la Han-Tatar în vale, iar alții la deal, pe la Drumul Oilor.

Curtenii, ploconindu-se cuviincios, au poftit pe domnul mire să se așeze în jîlț. El s-a uitat întâi împrejur și pe după speteaza jîlțului. L-au impresurat boieri mai tineri și i-au spus vorbe de prietinie. El a stat așa, privindu-și degetele și fără să răspundă. Erau de față și unii din coconii Cantacuzinilor și Sturzeștilor și au îndrăznit a-l întreba dacă nu poștește cumva să se ducă la feredeul turcesc al mării sale. Iorgu Cantacuzin, feciorul lui Toma, a cutezat chiar să adaoge că așa obișnuiesc mirii la Moldova. Dacă ar fi întins un deget, ar fi putut să-i scrie numele pe obraz, așa era de aburit de colbul drumului. Dar Timotei nu s-a clintit, nici și-a mișcat buzele. Sucindu-se în jîlț, s-a întors cu umărul cătră boieri, a tras din cingătoare un junghi subțire cu plăsele de fildeș și a găsit de cuviință să-și taie și să lepede arcurile negre de la unghii. Atunci coconii s-au retras încet; dar Vihovski ataman le-a făcut față, întrebîndu-i despre straie și despre cai, găsind că, la Moldova, straiele sînt mai frumoase decît la leși, iar caii mai strălucit împodobii decît la persieni.

— Aș dori să cunosc, domnilor mei, a adăogat el, unde se găsește feredeul mării sale. Pentru unele lucruri pe care nu vrea să le facă Timotei Hmelnițki,

doresc să-i fiu ajutor și să-l înlocuiesc eu, ca să se găsească toată lumea mulțămită.

Atuncea coconii s-au bucurat. Unii l-au dus pe Vihovski, alții s-au întors, așteptînd pe mire să-și isprăvească lucrarea pe care o începuse. Cum a băgat însă de samă domnul mire, privind pieziș în dreapta și-n stînga, că-i lipsește ceva, s-a ridicat și a strigat să-i vie Vihovski. Coconii au poftit îndată în preajma lui pe unii din ceilalți cazaci, pe Hrițko ataman și Sașa Popovici, barbați în putere, cu musteți lungi și cărunte. S-a înfățișat însuși vel postelnic Stamatie. Cînd l-a auzit vorbind subțire, ca un hadîmb ce este, mirele s-a înșeninat puțin la obraz și s-a liniștit. Pe urmă, cînd Stamatie Hadîmbul a vorbit iar, Timuș a ridicat privirile și s-a uitat cu nedumerire la atamanii lui.

— Timoșa, a grăit în șoaptă Hrițko ataman, care era mai bătrîn; să știi că boierul acesta de la Moldova se chiamă mare postelnic și-i lipsesc trei lucruri, pe care dacă le-ar avea, n-ar putea să fie ce este. Ii lipsește glas, bărbăție și muieră...

Cei de față n-au înțeles malorosieneasca ce se vorbește la Pragurile Niprului. Mirele iar s-a uitat pieziș în juru-i, apoi și-a vîrît în teacă junghiul. Atunci au sosit dulceturi și apă rece, aduse pe tablale de argint de cătră aprozi; iar alți slujitori au înfățișat straie de atlaz domnului mire din partea mării sale, poftindu-l în camara lui, ca să binevoiască să se schimbe.

Vorbeau pe urmă slujitorii că i-au adus lui Timotei Hmelnițki lighean și apă în ibric. Iar el a luat apa în gură și a stropit din ea asupra mînilor; a mai luat iar și a stropit-o în pumni, dînd pe obraz; a mai luat și a treia oară, întrebunțînd o parte; iar cîtă i-a mai rămas a improșcat-o prin casă, pe dușamele, ferind cu mîna la o parte ligheanul pe care i-l înfățișa sluga.

Apoi s-a îmbrăcat cu straiile cele nouă de atlas și i-a plăcut să se uite multă vreme în oglindă. Din pricina asta a întârziat la masă. Au venit coconii cu alai, să-l ridice. Nu s-a dus pînă ce nu l-a scos Vihovski din camară.

La masă au fost față toți boierii. S-au petrecut îmbielșugate vinuri și alese mîncări. Dar s-au veselit numai atamanii, care s-au dovedit buni băutori, mai ales Hrițko bătrînul. Cîntau lîngă fereastra deschisă lăutari țigani; au venit apoi muzicanți turci, cu țimbale și flaute.

Vel spatar a bătut cu spada domnească în dușumele; au stat sacalușurile care zbuceau din cînd în cînd afară; au tăcut muzicile.

A venit lîngă măriia sa, cu pocal de argint, marele paharnic. A turnat vin, a gustat el întăi, și a înfățișat mării sale băutura.

Îndată mirele s-a plecat la urechea lui Vihovski și l-a întrebat ceva. După ce ne-am sculat noi cu toții, s-a sculat și domnia sa. Vodă a închinat pentru prea puternicul Hmil hatman, dorind lărgirea puterii lui pînă la marginea pămîntului. A poftit sănătate și voie-bună domnului mire și a băut din cupă. Atunci a buibuit sub ferestre balimezul cel mare al slujitorilor nemți. Atamanii s-au spăriat și au ris cu voie-bună. Timuș s-a așezat la locul său, Vihovski s-a închinat cuviincios cătră măriia sa și a ridicat glas.

— Măriia ta, a spus el, noi toți cliți am venit aicea, cu mire tînăr de la Ucraina, pentru cea mai frumoasă domniță din lume, avem poruncă să înfățișăm închinare de la hatmanul nostru cel nebiruit, batiușca Hmil, și să te încredințăm pe măriia ta că ai prietini buni pe toți zaporojenii, care vor sta oricînd pentru măriia ta cu săbiile.

Asemenea închinare a plăcut prea mult lui Vodă; iar cazacilor le-a plăcut vinul. Cum l-au sorbit, au întins îndată cupele cătră păhărniceii. Atuncea s-au arătat în ogradă, sub ferestre și pehlivani în strai galbene, cu felurite meșteșuguri minunate.

La această masă din spătăria cea mare au stătut numai barbați; așa că domnița și-a văzut mirele din locul pe care-l știi. Pe cit am înțeles, s-ar fi bucurat întăi văzînd și auzînd pe Vihovski ataman; dar după aceea și-a adus aminte că mirele mării sale e flăcăușul cel stricat de vărsat care tace. Vin îi plăcea să beie, însă deocamdată își descleșta cu greu fălcile pentru vorbă.

XIII

Aici se povestește despre nunta domniței și despre druștele domnului mire.

— Eu știu ce vrei tu, a urmat pircălabul, poposînd o clipă și simțînd în mine neliniște. Tu nu îndrăznești să mă întrebi, însă vrei să afli dacă la cea masă dinaintea nunții a fost și pan Iosif Kotnarski. Eu am să-ți spun c-a fost. De ce să nu fie? Mai dorești să cunoști dacă era vesel ori supărat. Eu am să-ți spun că nu era vesel, dar nici supărat, fiind un barbat cu stăpînire asupra sa însuși. Mai întăi, nici el, nici nimeni de pe lumea asta nu s-a bucurat ca tine de sărutarea miresei. Dacă ar oblici măriia sa Vodă una ca asta, imi inchipui că te-ar trimete la ocnă. Nu știu dacă domnița s-ar ruga să te scoată de acolo. Cred că s-ar ruga. Dacă ar afla mirele, te-ar tăia cu sabia. Poate l-ai tăia tu pe el, însă nici atunci n-ar fi bine.

Unele și altele fiind vorbe și prepusuri, tu mai degrabă decit orice vrei să cunoști dacă nu s-a întors soarele de la amiază cătră răsărit și dacă nu s-a cutremurat pământul, oprindu-se însoțirea. Nu. Nu s-a întâmplat nimic din acestea și însoțirea s-a făcut, cu voia lui Hmil hatman, cu nevoia lui Vasilie-Vodă, fără a-i trece prin minte cuiva să întrebe pe fată. Domnița e un juvaer cu care Hmil împodobește pe feciorul său, ca să aibă laudă în lume. La urma urmei și Vasilie-Vodă cugetă că domnița a fost aur cu care plătește săbiile zaporojenilor, pentru socotelile lui înțelepte. Tu ai zvrilit în tină floarea de rujă, însă ai dobândit în suflet alta, vie, care are să aducă tinereții tale mai ușoară tămăduire. Tu singur te alegei cu ceva. Eu înțeleg că și socotelile lui Hmil hatman și ale lui Vasilie-Vodă pot fi șubrede; că pan Iosif rămîne sterp; că nici Timuș nu se alege cu nimica; și că acel ataman vorbareț cu numele Vihovski poate singur să aibă o bucurie — și aceea scurtă. Poate chiar pieri înainte de a o avea.

Nu te tulbura. Păstrează ce ai dobândit în lăuntru tău și întărește-ți puterile cu pine și vin. Lasă vîntul să bată și femeile să cugete.

Unii zic să se fi sfătuit atamanii, în noaptea de vineri spre sîmbătă, să lege în așternut pe Timuș, să-l vîre în sac și să-l ducă în spate la fereleul măriei sale. Dar asta nu cred să fie adevărat.

S-au burzuluiit cazacii la căruțele lor și au pus mina pe săbii, întrînd cu mare larmă în tîrg, pînă la Beilic. Dar nu s-au mișcat pentru mire, ci pentru Domnul nostru Isus Hristos, prinzînd pe jidovi de bărbi și îngrozindu-i, spărgîndu-le și prădîndu-le dughenile.

Sîmbătă au cîntat lăutari la odăile Doamnei și ducile au venit la curte să pregătească zestrea slăvitei

mirese. S-au întins danțuri în ogradă; la odăile slujitorilor s-au desfumat poloboacele de vin. Vihovski ataman a trecut cătră un han, lîngă biserica Sfintu Lazăr, și-a strigat din șa, cu mina stîngă în șold și înălțînd dreapta, să se știe cum că nu se află pe pămînt mireasă mai frumoasă decit domnița Ruxanda. — Asta am s-o spun leșilor, zicea el, arătîndu-și colții; și pe cel ce n-a crede am să-l pălesc în frunte cu buzduganul. Numai o clipă am zărit-o la fereastră și vreau să se cunoască ce doamnă am dobîndit noi pentru Ucraina.

La glasul lui, au ieșit din odăile hanului druștele pe care le adusesese mirele, în căruțele căzăcimii, grămădite sub coviltire. Toate aveau pe ele cațaveici de soboli și jderi, broboade și fuste negre, parcă veniseră să fie față la o mare întristare. Au prins a striga la Vihovski și a-l întreba. Atamanul le-a sfătuit cu bunătate să se întoarcă acasă la ele și să se suie pe cuptor; nici să îndrăznească să-și puie obrazurile lor în preajma domniței, ca să nu se sparie lumea. Atuncea ele au prins a-l blăstăma și a-l amenința cu ghiarele. El s-a dus rizînd să treacă altora vestea.

Duminică, domnul mire a pus pe el al doilea rînd de straie dăruite de măriia sa Vasilie-Vodă și s-a uitat în oglindă și din față și din laturi, răsucindu-se, ca să-și vadă dinapoia și călcăiele. Și după ce a ieșit de la camera lui, a stat între atamanii și așauli și a așteptat să se arate doamna mireasă cu tot alaiul ei de jupînese și duduici. Au coborît din divanul cel mare boierii cu Vodă. Iar mireasa și mirele s-au închinat unul cătră altul. Au prins a detuna sacalușurile, a suna muzicile și a bate clopotele; și toată oștimea înșirată flutura cușmele cu pană. Astfel alaiul a trecut la Sfintu-Neculai Domnesc

O clipă atamanii și-au adunat nasurile și mustățile laolaltă și s-au sfătuit în privința druștelor domnului mire.

— Au să vie, a ris Vihovski; să n-aveți nici o grijă. Am să mă duc să le aduc eu.

Trebuie să-ți spun că eu am văzut în viața mea multe nunți. Asta însă a vrut Dumnezeu să fie singura la care mireasa, plecând fruntea la altar, să audă întâia oară glasul mirelui. Un glas ciudat care atunci se schimba și era puținel răgușit. Domnița și-a mușcat buza de jos, ca și cum s-ar fi stăpinit să nu ridă; apoi și-a adus aminte că trebuie să plingă; și au și început a-i picura din ochi lacrimi pe papucii înalți preasfinției sale părintelui mitropolit.

Nuni au stat, cu făclii înalte de ceară, măria sa Vodă și luminăția sa Doamna Teodosia. Au ținut cununile; iar părintele Varlaam a binecuvântat. A poruncit domniței să se teamă de soțul său și să aibă de pildă pe strămoașa noastră Leia în ceea ce privește înmulțirea seminției.

Atuncea au pornit iar muzicele de afară, clopotele din turn, sacalușurile de la Curte, puștile siimenilor și drăganilor din uliță. Toate mergeau odată. Și prostimea, ieșită în toate cotloanele, atrănată pe garduri și clădită pe acoperișurile caselor, striga holbind ochii; pînă ce s-au rupt niște streșini și s-au prăvălit cei de sus peste cei de jos.

Cu mare alai și urale doamna mireasă și domnul mire s-au întors la Curte și au intrat la masa cea mare în spătărie. S-au întocmit și mese mai mici în alte încăperi. Iar cînd a bătut pușca cea mare a nemților, a stat muzica și măria sa Vodă a primit de la marele paharnic pocalul de argint, închinînd pentru prea puternicul Domn Bogdan Hmelnițki, hatman al

Ucrainei. Au fost și alte închinări. Și-au deslegat cu hărnicie unii și alții graiurile. Am băgat de samă că Timuș își păstrează puterea de a-și stăpîni limba, dînd paharului dulce toate drepturile, ceea ce mi-a plăcut intrucitva. Doamna mireasă a stat liniștită o vreme, așteptînd de la el glas. Cu toate închinările sale imbielșugate, Vihovski priveghea și a împins cu cotul pe domnul său, îndemnîndu-l să-și desclește fălcile. Deci mirele s-a întors cătră mireasă, spunînd ceva. Cum a auzit acel mormăit neașteptat, doamna mireasă și-a pornit iar lacrimile.

A fost, după cit se vede, o prea plăcută petrecere, la care s-au adaos druștele domnului mire. Băgîndu-se de samă o prea mare întîrziere din partea unor femei și fecioare care se cuvine să fie harnice, a mai pornit după ele un rînd de slujitori. Carita cu opt cai albi aștepta de mult lingă Carvasara, iară ele încă nu se puteau hotări să vie, ca să împodobească veselie. Deci s-a sculat Vihovski de lingă Timuș și s-a dus să le poftescă, c-o vorbă tainică de la domnul mire.

Lingă Carvasara este o crișmă vestită, cu vinars domnesc, unde stă la teighea văduva lui Pricop ungureanul. Ne-au adus slujitorii veste că de-acolo le-a scos atamanul și le-a virit una peste alta în carita domnească. Se afla, între acele druște, una mai vestită pentru glas și limbă ascuțită. Cum a coborît din carită cu cele cinci tovarășe ale ei după dînsa și a intrat între jupînesele de la curte, a început a se vesele — minunîndu-se pe de o parte de asemenea haine ciudate pe care le poartă pe ele boieroaicele moldovence, iar pe de alta bătînd în pumni și indesinde în șolduri — cu vorbe foarte potrivite pentru mireasă.

— Ați avut și voi o floare și v-am cules-o! O singură fată frumoasă este în țara asta păcătoasă și v-au luat-o voinicii noștri cu sabia. Ce vă hliziți așa și vă prefaceți că nu înțelegeți? Lua-v-ar dracul și crăpa-v-ar sulimanul de pe obraz!

Au sporit și celelalte druște cintecele și vorbele. Hrițko bătrînul și-a împins la o parte paharul și a venit să le înduplece.

— Haska Karpîța, hulubița moșului, fii cuminte și te liniștește. Așa este cum spui, dar mai bine ar fi să-ți legi clonțul.

— Nu se poate, batiușca Hrițko, striga Haska, trăgînd de pe ea cațavêică; să nu se fudulească cu straietele lor boierești și să nu se socotească frumusețile lumii.

— Așa este, hulubiță, tu ești cea mai frumoasă, dar trebuie să arăți că ești și cea mai cuminte. Bea un pahar de vin și du-te de te culcă.

— Nu mă duc! nu mă duc! striga cu îndirjire drușca; pînă ce au luat-o pe sus asaulii și au dus-o.

Mireasa nu s-a clintit din locul ei, cu bărbia reze-mată în piept și cu fruntea plecată. Iar curtenii se uitau stînjiți unul la altul și rideau într-un dinte.

XIV

Dintr-o sărutare și o floare rămîne totuși ceva.

Astfel am petrecut prea frumos noi curtenii lui Vasilie-Vodă. Ne-am indestulăat cu mîncări și băuturi și am așteptat, fără să le auzim, vorbele slăvitului mire. Părea a nu se simți tocmai la îndămină în straietele de

catifea de Veneția, pe care i le făcuse plocon măriia sa Domnul. Părea că nu cunoaște nici o limbă dintre cele care se vorbesc sub soare; nici o înțelegere dintre cele care nasc între tineri, cînd un fecior și o fecioară stau alături. Mina lui nu știa să alunece pe marginea mesei, ochii lui nu căutau aceea privire luminată de lacrimi ca de diamante. Așa și-o spun nu pentru ca să te liniștesc, ci ca să te fac să înțelegi că plînsul miresei nu era dintre cele hotărîte de naravurile și datoriile muierilor din țara asta. Se fac a plînge și în ele țipă risul. Acele picușuri care cădeau în păhărelul ei de cristal, dacă le-ar fi băut, socot c-ar fi căzut înveninată. Țiganiii lăutari totuși îi cîntau «Taci, mireasă, nu mai plînge», așteptînd să se arate zimbete de plăcere pe obrazurile, cinstițiilor meseni. Dar cinstițiilor meseni ascultau în tăcere și fără să ridă; iar unii rideau ca să ascundă altceva. De aceea lăutarii mai ales cătră mine s-au închinat, așteptînd să le lepăd un zlot de aur, căci mai ales eu păream că mă desfățez.

N-am a-ți mai spune decît că veselie a urmat în tot tîrgul și la curte. Au chiuit și au bătut din sînețe cazacii, după care au arătat noroadelor cită sete au războinicii din pustie. Solii și-au închinat darurile și au primit allele de la măriia sa pentru stăpînii lor. Au fost solii de la Matei-Vodă și de la Racoți-Voievod. Și au petrecut curtenii toată ziua aceea și toată noaptea, sub oblăduirea vel postelnicului. Pe acest Stamatie Hadimb l-au prins înspre zori femeile slujitorimii între ploște și i s-au ploconit ca unui dregător ce era, însă i-au cîntat stihuri necuviincioase ca la o vreme ca aceea, cînd mirii erau singuri, despărțiți de lume.

Cît au urmat desfătările după asta, adică trei zile, Ruxanda a stat ascunsă de soare. Iar joi, la al patrulea ceas din zi, Timuș s-a arătat la fereastra iatacului doamnei lui, sprijinindu-și coatele pe prichici și privind în ogradă, la curteni și ostași. Atunci a descălicat în dreptul său Vihovski, și-a scos din cap cușma, și l-a firitisit zîbind. Timuș i-a răspuns puține vorbe și s-a tras îndărăt de la fereastră. O clipă s-a arătat doamna Ruxanda și atamanul a stat cu capul descoperit, privind-o în tăcere.

A fost în ziua aceea plimbare cu rădvanele, între călăreți. A ieșit toată curtea, cu măriile lor Domnul și Doamna și cu însurății. Era alai întins și norodul striga din toate părțile. Am mers și eu calare și am văzut cum se bucură lumea pentru asemenea ticăloșie. Prostimea de aceea umblă cu pălărie spartă, ca să-iasă pē acolo mintea : asta-i o podoabă care nu-i folosește ; o leapădă și stupește după dînsa.

După plimbare a fost altă petrecere la curte și domnul Timotei Hmelnițki a danțat cu doamna sa în fața măriilor lor. Lăutarii s-au priceput să cînte Horodînca, după indemnul lui Vihovski, apoi au stat cînd doamna Ruxanda a țipat, trăgîndu-și piciorul de sub talpa soțului său. Vodă s-a ridicat și a pus în palma ginerelui său un ban de argint, plată pentru danț. Timuș s-a uitat la ban, pe urmă în jur, și n-a știut că trebuie să se ploconească și să mulțamească.

Toate aceste întimplări nici nu era nevoie să ți le mai înșir, căci tu aștepți să aflu cum a plecat spre Nistru copila măriei sale. A plecat cum se pleacă, între druștele de la Ucraina. Au stătut alaiurile la Podgorii, sub pădurea Copoului ; și doamna Ruxanda s-a închinat suspinînd cătră părintele său și s-a agățat

plîngînd de grumazul Doamnei ; apoi și-a ferit cu mîna stîngă șuvițele de păr de pe ochi și tinzînd dreapta cătră ataman, s-a lăsat sălțată în rădvân. S-a dus poate pentru o viață de om. Astfel se desfoiază florile primăverilor.

Vrei să-mi spui ceva ? a isprăvit dintrodată pîrcalabul.

— Nu vreau să spun nimica, am șoptit eu, cu gîtlejul uscat.

Eram rănit în suflet de împunsăturile neconținut rătăcioase ale unei povestiri care mi se părea că nu mai are sfîrșit.

— Credeam că vrei să spui ceva, Bogdănuț.

— Nu, uncheșule, mă mulțameam s-ascult... am ofțat eu. Socoteam că mai este. Pînă la sfîrșit poate va fi rînduit Dumnezeu să sune pentru mine clopotul cel nou. Mi-a plăcut întăi că din viața domniței au ieșit leșii ; dar pe de altă parte nu pot fi bucuros că intră cațacii. Pare că este unul care are prea mult dar al vorbirii.

— Intr-adevăr, Bogdănuț, vād că ai fost cu luare-aminte.

Uncheșul meu a rămas lăcut un răstimp, privind în noaptea neagră ca funinginea, din cer pînă-n păduri. Am rămas și eu gînditor, mestecînd în mine otrava pe care bătrînul mi-o picurase vorbă cu vorbă pînă în fundul ființei. Totuși vorbirea lui fusese întristată ; totuși acel ațion care-mi ostenise trupul părea că mi-a deschis înțelegerea. Mă judecam cel mai nefericit dintre muritori, dar simțeam că vine cătră mine o ușurare. O bănuiam și o așteptam ; și acea suferință de dragoste ce-mi fusese o pedeapsă se desfăcea, lăsînd

loc miniei, care și aceea trebuia să se aline. Un lucru mi era lămurit deplin: că se rupsese pentru totdeauna legătura care mă ținuse de acea copilă fără simțire și cu puțină cugetare. Pe cărările stepei, gura ei zîmbea aceluia ataman falnic cu numele Vihovski.

Abia acum lămuream în înțelegerea mea un lucru. Pircalabul vorbind despre florile care se desfoiază, nu cugetase la făptura vicleană a Ruxandei, ci la acea bucurie a mea care se deschisese numai o clipă. Altfel fusese norocul meu într-o viață. Înaintea mea poate nu mai aveam nimic.

Mi-am plecat fruntea spre uncheș.

— Ce spui?

Am tresărit.

— Înaintea mea poate nu mai am nimic, uncheșule.

— Ascultă, băiete, s-a întors pircalabul către mine. Are să-ți treacă și acest gust de amărăciune, care ți-a rămas în fundul gurii. Mai este însă ceva, la care tu încă nu te poți gândi. Trece asta; trec și oamenii ca frunzele toamnei; însă nebunia aceea a ta, pe care se pare c-o lepezi călcînd-o în picioare, aceea să știi că rămîne. Pușintel în tine, dar mai ales în cea care s-a dus poate pentru totdeauna. Nebunia aceea se suie poate și lucește în stele. Cu lacrimi se va îndrepta spre acea lumină, într-un veac viitor, un urmaș din singele tău.

Am închis ochii pătruns de acea suferință tainică, pe care o mai simțisem trecînd de la uncheșul meu la mine.

Din întinericul nourilor de deasupra, în tăcerea pădurii, a început să cadă ploaie rară, șoptind în cetini. Mi se părea că mă cufund în trecut și că acel glas ușor suna pentru oameni care încă nu erau.

XV

Cînd încep să se surpe munții cei mari și încep a se dovedi zădărniciile înțelepciunii.

Uncheșul meu m-a dus la Soroca. Acolo am început iar o viață ca altădată, cu mai puțin zbucium, însă cu mai multe gânduri. Tămăduindu-mă de rana mea, încercam să ridic fruntea și să privesc ca pe ceva nou depărtarea Ucrainei. Așteptam să-mi vie ceva dintr-acolo. Deocamdată nu primeam decît vești tulburi despre năvăliri, prădăciuni și porunci de alte războaie. De unde veneau aceste porunci nu putea ști nimeni. Nu erau scrise, nu le strigau crainici; dar dintrodată porneau în lungul pustiei șiraguri de călăreți aplecați pe oblincuri și cercetînd depărtarea, cu palma cozoroc deasupra ochilor. Spuneau unii robi care scăpau dintr-acolo și treceau Nistrul, că Hmil împinsese solii de cazaci și de tătari de-ai lui Tobai bei pînă la smîrcurile Siberiei și pînă sub munții Altai, acolo unde stau stăpînii cei adevărați ai pămîntului.

De acolo s-ar fi ridicat, cu patru sute de ani în urmă, acel Ghinghiz-Han despre care auzisem în Crim, cînd am fost la Sefer-Gazi. Nu era în tineretea lui decît un bulucbaș sărac, cu puține căruțe și cu puțini cai slabi. Nu știa meșteșugul scrisorii, nici nu-și inchipuia că se întinde o altă lume dincolo de smîrcurile lui și de munți, și că pe alte meleaguri, unde n-ajungi decît umblînd săptămîni și luni, trăiesc alte noroade, cu obrazuri albe și cu locuinți clădite. Cuprinzîndu-se din ce în ce mai mult din an în an — după cît îmi arăta pircalabul — a tot supus grămezile care umblau după vînt cu caii și cu căruțele și a făcut din capul lui o lege: că toți oamenii cu fața în un-

ghiuri și cu barba rară ; și care au ochii struniți spre timple ; și care stau pe cal toată viața lor, încît au gleznelor încovoiate și nu mai pot umbla bine pe pămînt ; și care știu a zvirli arcanul la o sută de pași ; și obișnuiesc să minince carne crudă frăgezilă sub șa ; și pot trage din arc cu amîndouă minile, și înainte și îndărăt, lăsînd calul să fugă și cîrmuindu-l numai din pulpe ; și care pot lua din zbor cu sulița un inel de pe pămînt ; și care pot călări în picioare pe cal, și sub pîntecele calului ; și care pot umbla fără întrerupere în șa nouă zile ; toți aceștia să se cunoască frați ; și să nu-și fure calul ori muierea, sub pedeapsă de moarte ; și o poruncă s-o îndeplinească chiar dac-ar fi să piară. Și orice altă seminție s-ar afla împrejur, cit pot umbla ei cu caii, s-o supuie cu viclenie, cu fier, cu prigonire și moarte. Așa s-au adunat din toate pustiile, roind fără sfîrșit, acei mongoli care n-au cunoscut truda și mila pînă ce n-au supus toate semințiile — cetate după cetate și împărăție după împărăție ; întâi kitaii, pe urmă India, pe urmă Vavilonul și toate ținuturile turcești ; după aceea Țara Rusească pînă la nemți și peste nemți, pînă la venețieni. După ce au împlinit asemenea poruncă de la Dumnezeu în vremea lui Ghinghiz, acei călăreți au stătut. Unii au rămas în olaturile Asiei, alții au așezat stăpînire la Crim. Însă oamenii lui Hmil și ai lui Tobai bei se duc pînă la locul cel vechi, în smîrcurile sălbatice, și aduc de acolo pe cei care au început iarăși a flămînzii și a-și ascuți nasul spre marginile pămîntului. Deci sub țîrgurile leșilor au venit în pradă războinici investmîntați numai în piele dubită negru, pe cai mărunți și linoși. Vin, se retrag, se răsucesc și ocolesc și iarăși s-arată ; întrebunțează sabie, suliță și laț, și dintrodată dau glas înfricoșat ; după aceea încep a zvirli din șpăngi

cilți aprinși în streșinile caselor. Cum au supus ținutul și l-au pus cu fruntea în țărîină, hanul lor împunge, pe o movilă, încrucișîndu-le, două suliți cu flămuri : acesta-i semn că se dă oștenilor acel pămînt în pradă trei zile. Iar călugări de-ai lor, îmbrăcați galben, vin la saivanul hanului, întind covorașe și ingenuchiază pe ele cu luminări în mină și se închină într-o limbă bolborosită.

— Deci, mă învăța uncheșul, ai putut să vezi cum Dumnezeu împărățiile ca pleava le vîntură. Pune putere în cel slab și ingenuchiază pe cel semeț. Asemenea s-a întîmplat și cu Hmil halman, asupra căruia striga cîndva măriia sa Vasilie-Vodă că are palmele bătătorite de sapă și țărînie. Nu era decît un cazac din Ucraină, ajuns pisăr al oștirii și avînd în folosința lui, din mila boierilor, un țîrgușor lingă Cehrin. Iar după ce au început a fi strînși în chingi și pedepsiți cazacii de la Praguri de cătră stăpînirea Lehie ca să nu mai iasă la război și-n pradă pe coasta Mării cu șăicile și dubasurile lor, s-a întîmplat să aibă domnia de la Cehrin asupra acelu om din prostime cu numele Bogdan Hmelnițki o zavistie și o dușmănie care i-au îndemnat să-l puie la bătăi și la închisoare și să-i hotărăscă și osinda morții. A vrut Dumnezeu să se găsească un prietin care să-l sloboadă din lanțuri și să-i deschidă loc pe unde să treacă și să iasă din temniță. Cum s-a văzut, a stupit în palme, a pus mina pe sabie și se vede ce ispravă face, încît acuma numele lui bate asupra Lehie ca viscolul.

Aceste pilde ți le-am dat, zîmbca cătră mine pircalabul, întâi ca să înțelegi de ce a trebuit să treacă Nistrul o domniță așa de vestită ca Ruxanda. Al doilea, ca să vezi că, de la nimic, stăpînii din Lehia au scornit ei singuri o silă așa de cumplită. Au spart un ou

și a ieșit din el un balaur care crește zi cu zi și-și înmulțește limbile. Al treilea, ca să pricepi că însuși Vasilie-Vodă n-a avut altfel de minte decât leșii, stîrînd acele seminții care stau din veci pe cal, cu sulița și cu juvățul. Găsind astfel de meșteșug ca să pornească furtuna, acuma stă cu mirare și nu știe cum va opri-o. Se înșală dacă se gîndește că prețul pe care l-a plătit cu domnița e indestulător. Nu-i decât o arvună. Va trebui să mai plătească, pînă la sfîrșitul sîrșiturilor, căci împrejurările cele tainic alcătuite de Dumnezeu s-au mișcat. Iată, călăreții mei care se duc la Domnie și se întorc de'acolo îmi spun unele lucruri. Ei nu le înțeleg, însă eu le pot despica, deoarece știu mai multe. Cel mai de aproape sfințic al mării sale, Gheorghită Ștefan vel logofăt, a început să privească din coada ochiului și să-și întoarcă urechea îndărăt după ce a trecut pragul. Cît a fost țara în bielșug și huzur, toate au stat liniștite. Cum s-au clătît cele rele, se găsește îndată un vataman care să le călăuzească.

Lucruri de acestea și altele îmi spunea uncheșul în zilele de toamnă, cînd ploua îndelung și se prelingeau neguri pe Nistru.

— Aștept și alte vești, a adaos el într-un rînd, și trebuie numaidecît să-mi vie. Dacă faptele sînt, veștile nu pot întîrzia.

Intr-adevăr, după ce au curs ploile multă vreme desfundînd hleaurile și umflînd puhoaietele, într-o bună zi s-a întors un vînt de cătră Țara Moscului și au venit omături pe spulber de furtună. Acele omături s-au amestecat cu glodurile și s-au prefăcut în grunzuri de fier. După aceea a început a ninge în noaptea Sfîntului Andrei, ca să se astupe urmele lupilor și strigoilor și, dimineața, m-am deșteptat într-o țară albă pe care n-o mai văzusem niciodată.

Cum s-a bătucit cea dintăi pîrtie, s-au auzit într-o zi, nu cu mult înaintea sfîntei Nașteri a Domnului Hristos, săniile cu clopoței, și au făcut popas boierii de la Iași care se duceau la Cehrin cu daruri pentru Doamna Ruxanda și soțul său și cu carte pentru Hmil hatman. Din sania din frunte au coborît la Cetate, pentru odihnă, vel spatar Ciogolea și Ștefăniță paharnic, nepotul mării sale Vasilie.

Îndată ce au intrat în odăi la căldură și și-au lepădat șubele, pîrcalabul a bătut din palme și a poruncit slujitorilor să puie la foc, într-o oală nouă, vin roș, adaos cu miere, cu scorțișoară și cuișoare și numaidecît să-l înfățișeze așurînd prea cinstiților oaspeți, ca să-l beie și să-i primească puterea și căldura pînă în fundul mădularelor.

Foarte mulțămînd uncheșului meu, boierii au bătut vinul fierbinte și s-au simțit mai bine. Au mai pofțit altă oală nouă, cu alt vin, și pe loc slujitorii noștri le-au împlinit porunca. Apoi a venit rîndul lor să veștelească pe pîrcalab cu felurite vești.

Vești multe n-aveau; așa că numaidecît și-au deșertat sacul. Atunci uncheșul meu a bătut iar din palme.

— Domniile voastre ați isprăvit, a rîs el; eu însă mai am. Mitriță, dă strigăt la cuhnie să iasă unul afară cu cele două oale care au fost aici și să le spargă de zid, s-auzim noi din casă. Și într-o clipeală s-o caute pe a treia s-o umple și s-o aducă după ce-a începe să sloboadă nouri. Eu socot că a treia are să fie cea mai bună.

Intr-adevăr, a treia oală a părut cea mai bună; dar pe urmă lui spatarul Ciogolea i-a venit în minte să cerce și pe a patra. Cînd a fost la a cincea, a început să ridă, privind cu fudulje în jurul său.

— Am înțeles și acuma, a zis domnia sa, că oamenii se împart în două : cei care rămân pe drum și cei care ajung la capătul drumului. Dacă aş pofti eu acuma să mă sui în sanie și să mă duc la Cehrin, dumnealui Ștefăniță paharnic are să-mi spuie că nu-i volnic să se scoale și să facă doi pași.

— Nu-s volnic, a răspuns Ștefăniță paharnic, cu limba trudită ; însă dacă domnia ta treci Nistrul, pînă în ziuă te mîncă lupii ; și eu te-ajung din urmă și-ți găsesc numai ciubotele.

— Asta nu se poate, căci nu-i în rînduiala firii, s-a împotrivit spatarul ; barbatul bețiv nu cade de pe cal și-l ocolesc și lupii. Să vie sania la scară, căci eu mă duc în noaptea asta la Cehrin.

— Domnia ta du-te la Cehrin, a încuviințat Ștefăniță ; iar eu mă duc la culcare.

Au venit slujitorii paharnicului și l-au purtat pe brațe în iatac. Iar Ciogolea s-a răzgîndit. Mai degrabă a poftit vin alb nefiert, ca să se răcorească de cel roș. După aceea s-a duce și la Cehrin. Cît despre lupi, se poate pune rămășag cu oricine că mai degrabă îi mîncă el pe ei, decît ei pe dînsul.

Cum a început a bea vin alb, Ciogolea spatar a părut că se limpezește și a început a-și aduce aminte despre niște întîmplări tainice din tîrgul Iașilor.

— Niște întîmplări despre care paharnicul Ștefăniță habar n-are. Nici nu trebuie să le știe.

— Nu trebuie să le știe nimeni, l-a îndemnat uncheșul meu.

— Ba sînt unii care le știu, și alții care nu le știu, a lămurit Ciogolea.

Văzînd că uncheșul tace, a mai băut un pahar și s-a uitat la noi cu mare dragoste.

— Domniilor voastre pot să vă spun că acei care știu au jurat pe sfînta evanghelie să nu afle nimeni pe lume ; iar mai ales să nu afle Vodă, nici oamenii lui.

Pircalabul a încuviințat.

— Nici Vodă, nici boierii. Nici, mai ales, Gheorghită Ștefan logofăt.

— Cum spui ? s-a veselit Ciogolea.

— Nici mai ales Gheorghită Ștefan logofăt.

— Asta așa-i, a pufnit vel spatar ; Gheorghită logofăt nu trebuie să știe. Nici eu nu trebuie să știu. Nici Ion Kemeni, din Țara Ardealului, nici Diicul spatar din Țara Muntenească.

— Dacă nu știu aceștia, apoi știu eu, a grăit pircalabul, cu mare încredințare.

Ciogolea s-a înțepenit, cu ochii rotunzi, și l-a privit țintă.

— Cum ?

— Știu eu toate ; și mai ales știu o pildă nouă.

— Așa ? Eu cred că nu știi nimica.

— Bine, dacă nu știu eu, atuncea știi domnia ta, cu Gheorghită logofăt și cu Ion Kemeni din Țara Ardealului.

— Nu știm nici noi, dar pilda poftesc s-o ascult.

— Bine. Subțiază-ți gustul cu vin, ca să-ți placă. De o bucată de vreme, de cînd crește deșteptăciunea pe toate ogărele și pe toate imășurile de-o culeg oamenii și o pasc dobitoacele, și se împărtășesc din ea și jivinile, nu mai este chip să te ascunzi, și pe puțini îi mai poți înșela cu vorba. Așa am auzit astă primăvară, la o margine de dumbravă, cum se ostenea o vulpe să lingusească pe un corb, care avea o bucată de caș în clonț. Corbul și-a ferit subt aripă cașul și-a zis vulpei : Ia să mă leși în pace ; nu mai umbra cu

asemenea viclenii ; cunosc de la pîrcalabul Soroceanu povestea lui Esop. Du-te la măriia sa Vasilie-Vodă, căci măriia sa încă n-o cunoaște. A vrut să i-o spuie pîrcalabul, dar măriia sa nu l-a ascultat.

Ciogolea, tulbure de vin, a stat puțin cu capul strîmb privind într-o parte și strîngînd din buze. A prins a se minuna.

— T-ț-ț! ai auzit domnia ta un corb grăind? Eu nu cred una ca asta.

— Totuși am auzit.

— Vorbea de Vasilie-Vodă?

— Intocmai precum am spus.

— Atuncea-i mare poznă. Însă eu fiind așa de beat, socot că n-am înțeles bine. Potrivit ar fi totuși, cinstite pîrcalabe, să nu spui povestea asta și lui Ștefăniță paharnicul.

— Nu i-o spun, căci eu numai pe domnia ta te socotesc vrednic s-o ascuți.

— Așa este, a încuviințat cu înduioșare spatarul ; cu toate că nici eu n-am înțeles tocmai bine ; însă eu sînt un om de credință și de cuvînt. Dacă și domnia ta ești ca mine, apoi află că a venit vremea să se întoarcă, în Țara Moldovei, o stăpînire din os de domn vechi pămîntean. Poți să-i spui și corbului domniei tale asta, numai Ștefăniță paharnic să nu afle.

Uncheșul meu s-a mirat, nepricepînd cu desăvîrsire nimic. Atunci spatarul Ciogolea s-a trudit să-l învețe că acel os de domn vechi pămîntean, tocmai de la Alexandru-Voievod cel Bătrîn, e Gheorghită vel logofăt. Nici atunci pîrcalabul n-a înțeles și Ciogolea s-a arătat prea supărat, începînd din nou a-l învăța și sporindu-și învățătura cu pahare de vin, pe care le împingea cătră pîrcalab și după aceea le trăgea la sine și le deșerta tot el.

Astfel am aflat, în acea noapte de iarnă, că pro-rocirile uncheșului meu sînt în mers. După ce s-au desmelecit de vin oaspeții noștri și au plecat, cu slujitori și arme, pe pîrtia dreaptă, în pustia lupilor, am stat de vorbă cu uncheșul și l-am întrebat dacă nu se duce să vestească măriiei sale primejdia care-l amenință.

— Băiete, mi-a răspuns el ; ascultă să-ți spun altă pildă, pe care n-a povestit-o Esop. Într-un rînd slăteau la malul bălții, în vreme de noapte, niște țărani proști și sfătuiau feluri de feluri despre căpcăuni și vîrcolaci. Sus în cer și jos în fundul bălții, strălucea luna plină. Cum grăiau ei, a sosit un asin de la pășune și a început să se adape. Pe cînd îi curgeau lui de pe bot fărîmături de aur, s-a întîmplat să înceapă sus, la luna din cer, întunecime, adică eclipsis. Pe loc, țărani au pus mîna pe furci și au omorît pe asin, căci mîncea luna ; după cum se și vedea. Deci arătîndu-i-se lui Vasilie-Vodă faptele și adevărurile, eu am să fiu ca asinul. Chiar cînd le judec și le arăt, tot eu sînt vinovat, căci, în nacazuri, omul are nevoie să găsească o pricină. După cum s-a văzut, dacă n-aș fi vorbit de primejdie, Kalga han și Hmil hatman n-ar fi venit asupra Moldovei.

— Atunci ce-i de făcut, uncheșule?

— Nu-i nimica de făcut, Bogdănuț, decît să-mi plec fruntea la pămînt. Acolo-i liniște.

Aceste vorbe așa le-a rostit uncheșul meu încît au răspuns pînă în inima mea și m-am înfiorat. De ele mi-am adus aminte cu multă vreme după aceea.

După Bobotează, solii măriiei sale Vasilie-Vodă au trecut înapoi de la Cehrin și s-au oprit iar, la vin roș, fiert cu scorțișoară. Numai cit Ciogolea spatar a fost cu multă luare-aminte la pahare, stînd cuviincios și

tăcînd. Chiar după ce a ospătat cu îmbielșugare și a fost nevoit să adauge mîncării ceea ce i se cuvine, îndată punea mîna la gură, apoi își mîngîia barba domolindu-și vorbele pe care le-avea într-însul. Pe departe și cu meșteșug a cercat să vadă dacă ne-aducem cumva aminte de niște povești și de niște isopii. Nici eu, nici uncheșul nu ne-aduceam aminte de nimic, ceea ce i-a făcut plăcere deosebită. Ca să ne arate cît ne iubește pentru asta, ne-a spus vești de la Cehrin.

— Măria sa doamna Ruxanda, zicea el, stă ca o crăiță pe un jilț aurit, în casele lui Hmelnițki. Ridică un deget și cazacii se închină în fața mării sale. Cînd spune ceva cu glas subțire, Hmil stă și o ascultă rînjind cu plăcere, apoi își pune mîinile la piept și pleacă fruntea. Chiar cînd se îmbată, prea rar o suduie.

— Ba mie îmi place Timuș, a adaos cuvînt Ștefăniță paharnic. Cît stă lingă doamna sa, nu mai îndrăznește să beie nici horilkă, nici vin, căci nu-l suferă. Numai cînd se duce la tabără, își îndeplinește și legea asta a cazacilor. Iar după aceea, cum ajunge în starea de minie și de fală, hotărăște să-și facă datoria de barbat după datina Ucrainei. La ruși, după nuntă, numai decît nevasta trebuie să tragă soțului său din picioare încălțările, iar el trebuie s-o bată, ca să-l cunoască de stăpîn. Iată, au trecut cinci luni și încă nu-l cunoaște de stăpîn.

Ciogolea rîdea și făcea cu ochiul.

— Este acolo un ataman cu numele Vilovski, a adaos el, care o păzește și zi și noapte. Dacă ar fi nevoie, ar trage sabia chiar și asupra lui Timuș.

— Am auzit și am și văzut, a vorbit uncheșul. Acel cazac e un barbat cu credință și cu iubire pentru Doamna lui; deci își va primi simbria.

Uncheșul a întors capul spre mine, să vadă dacă nu-l pîndesc cu dușmănie.

— Care simbrie și ce fel de simbrie? a tresărit Ștefăniță paharnic.

— Ești văr drept al mării sale și poți să m-apuci de piept, a răspuns zîmbind pîrcalabul, dar vorbele mele nu pot feșteli o față domnească. Atamanul își va primi simbria care i se cuvine, de la domnul său, deci trebuie să-și gătească din vreme pomenile și parastasele.

Boierii au prins a rîde iar eu am oflat, mulțămînd în sine-mi uncheșului pentru acest județ.

În primavara aceluia an 1652, pîrcalabul a început a se uita la mine cu zîmbetul lui cel strîmb. Încălicam prea des pe un cal mărunt și roib, însă cu umblet foarte iute, și mă duceam să văd cum se încheie dumbrăvile Nistrului și s-aud cum cîntă cucul abia sosit de la țara Eghipetului. Cînta singuratic și mîhnit, ca dintr-o mare depărtare a anilor, așa cum a cîntat șiragurilor de tinereți de la împărățiile cele de demult pînă la fetele mazililor care stăteau subț ocîrmuirea pîrcalabului. Mă întovărășea Mitriță; și el mă ducea pe niște cărări știute de dînsul la poieni ascunse, unde prinsese puiul cel de căprioară. Era într-un loc o pădurărie, unde totdeauna se vedea ieșind fum. În altă parte o vîgăună ș-un șipot unde s-auzea citeodată un cîntec subțire. Tinereța mea simțea plăcere și-n aerul curat, și-n miresmele celor dintăi flori și-n cîntec; și cu o viclenie neîncetat nouă, simțurile îmi dădeau hrana îmbielșugată a anilor mei. Din durerea mea cea veche îmi rămînea ceva care nu era lipsit de plăcere. Îmi cîștigam din ea și învățătură, cunoscînd iubirea veșnică și în același timp trecătoare a unei fete: avea un nume frumos, pe care l-am uitat. Vicleniile pe

care le deprindeam nădăjduiam să le întrebuițez cînd va fi sosit vremea pe care tot o mai așteptam.

De la Ucraina încă n-aveam știri. Aveam în schimb de la Iași. Uncheșul îmi dăruise straie nouă, bucurîndu-se de sănătatea și de plimbările mele, și se pregătea să se ducă la Domnie, să cerce a spune mării sale cum a auzit grăind un corb. Dorea numai să vadă trecute sărbătorile Paștilor. Dar chiar în preajma sărbătorilor s-a împrăștiat în țară vestea despre isprava lui Gheorghiiță Ștefan vel logofăt.

În soliile lui la Ardeal și la Țara Muntenească, acest boier vrednic își agonisise bune înțelegeri pentru planurile sale. Vărsase și ughi de aur lui Kemeni Ianoș pentru husari și lui Diicul spatar pentru levinți. Avea tovarăși credincioși și în jurul mării sale, însă prea buni băutori de vin și prea vorbareți.

Se apropia Armindenul, cînd moldovenii obișnuiesc a minca miei fripți tălhărește în gropi cu jar și a bea vin-pelin. Se scot mesele la verdeață, sub streșină de pădure, și lăutarii cîntă de se varsă dulce zvon în toate văile. La această zi, obiceiul este a se încura caii, iar mai ales a se întrece din pahare. Mare laudă dă acest neam biruiților și-i cinstește pe bețivii care-și păstrează cumpăna pînă la sfîrșit. Deci Gheorghiiță Ștefan vel logofăt, știindu-l pe Ciogolea spatar luptător la întrecerile Armindenului, s-a temut că iar a spune umora și altora felurite vorbe. A grăbit lucrul său, trimetînd cărți unde trebuia, și s-a hotărît să lepede în Iași și pe spatar, și pe fratele acestuia, și pe Ștefan serdar.

Lucrurile temeinice se fac cu oameni tăcuți, așa că în preajma Floriilor, i-a căzut veste de la Bogdana, unde jupîneasă domniei sale zăcea bolnavă și trăgea

să moară. Într-un suflet a alergat la măriă sa Vodă Vasilie, tînguindu-se pentru asemenea năcaz și cerînd deslegare să plece numaidecît; poate-a mai apuca-o în viață, să se ierte cu dînsa și s-o lese să treacă împăcată în lumea cea de veci, unde ne vom duce cu toții.

Cu așa glas supărat a grăit, vărsînd lacrimi, încît măriă sa Vasilie s-a înduișat și i-a poruncit să plece numaidecît.

Cum a ieșit vel logofăt din valea Siretului și a apucat calea muntelui, pe Troțuș în sus, a și început a bizii zvon în țară despre oșli de la Ardeal și de la Țara Muntenească.

Atunci, de spaimă, văzîndu-se lepădați, Ciogolea spatar și fratele său Gavril au slobozit glas și căzînd la genunchii mării sale, au mărturisit taina.

Abia în ceasul acela a înțeles Vasilie-Vodă ceea ce știau de mult corbii de la Soroca. Umflîndu-și glasul cu minie, a răcnit ca un leu în divan și a trimes sub salîrul gealatului pe Ciogolești. A dat poruncă la slujitori să-și gătească sănețele și să-și ascută săbiile; a rînduit crainici care să cheme oameni de prelutîndeni în leafă; a trimes vestitori la satele de răzăși și de mazili; a poruncit rugăciuni în toate mănăstirile și privegheri neîntreprupte la clitoriile mării sale; și a nădăjduit că, ajutîndu-l Dumnezeu, va izbîndi să sfărme măselele vicleanului. În același timp și-a adus aminte și de unele vestiri și prorociri ale pîrcalabului Soroceanu, găsindu-le peste fire de ciudate.

— Astfel Cel Înțelept și Atoateștiutor, a cuvîntat măriă sa în divan, îmi vădește cele bune și cele rele. Pe voi toți cei credincioși și cumînți vă cunosc, căci ați ascultat cuviincios și ați îndeplinit cu credință.

Cei cu limbă neliniștită să se teamă însă, căci vorbele lor s-au potrivit prea mult cu întâmplările. Unii au mărturisit păgînilor cele ce s-au petrecut la Rezina. Alții s-au împotrivit la încuscrirea noastră cu prea puternicul Bogdan Hmelnițki hatman. Acuma sabia hatmanului va cădea greu asupra neprietinilor noștri. Vom ști să plătim unora viclenia, altora prostiile.

Pîrcalabul a stat pe loc, dîndu-și samă că înțelepciunea mării sale e primejdioasă.

— Ascultă, băiete, mi-a zis el, pregătindu-și căruțele și slugile pentru cale lungă. Muntele cel nalt se năruiește mai degrabă decît chibzuim eu. Tu fii cu luare-aminte și dă trupului meu hodină la Schit, după ce asinul își va fi primit pedeapsa nelegiuirii lui.

— Uncheșule, i-am răspuns eu cu supărare, întîmplarea cu vel logofăt poate să fie păgubitoare pentru măria sa, însă n-are legătură cu noi. Ne ducem, ne pustiim în munte și așteptăm. Nădăjduiesc că măria sa Vodă va ieși biruitor; atunci va înțelege adevărul și-și va schimba vorbele.

Bătrînul m-a cuprins lîngă sine, rizînd, cu fața slăbită.

— Ai dreptate să vorbești astfel, băiete, m-a certat el cu blîndeță. Tu ești ca via, care-și întinde lăstarii prelutîndeni, acoperînd și biruînd totul. Abia la urmă, cînd toată această putere a căzut veștežită, din lamura soarelui se alege puțintel vin. Acuma tu ai în tine acea tinereță fără moarte pe care am avut-o și eu. Din nacazurile dragostei tale ai ieșit tot tare. Tu nu poți înțelege nici lucrurile în sine, nici sfîrșitul lor. Află că ceea ce va fi cu mine nu e o întîmplare singuratică; și de ea nu ești legat numai tu. Noi toți — și măria sa Vodă Vasilie, și vel logofăt Gheorghită cu

tot neamul, și cazacii din Ucraină, și toți cei care au fost dintru început — sîntem amestecați într-o nuntă care va mai dura. Au dăntuit la dînsa de două ori tatarii lui Kalga; vor mai dăntui zaporojenii lui Hmil hatman. S-amestecă Țara Muntenească și Țara Ardealului. Vin în petrecere și leșii. Asta, Bogdănuț, e nuntă domnească și ține lung. Bătrînii rămîn în urmă și cei tineri se duc cu dînsa înainte.

Ascultă, băiete, a urmat el, lu ia pe Mitriță și pornește cu el la Domnie. Înățășează-te la măria sa și spune-i c-ai venit să-l slujești cu sabia, după a mea poruncă. În vremea asta, căruțele cu slujitorii mei vor ajunge la adăpost în munte, la Schit. Iar eu stau aici la datorie, pînă ce te vei întoarce tu. Doresc să n-aibă dreptate nebunii, adică cei care se bucură de schimbări. Orișicum va fi, să ne plecăm frunțile și s-așeptăm județul lui Dumnezeu.

După porunca uncheșului, i-am sărutat mina și am purces spre Iași cu Mitriță.

Am luat cu mine numai schimburi ușoare și arme. Mitriță purta șpangă. Eu aveam un arc scurt, pe care mă deprinsesem a-l încorda cu săgeți subțirele cu virf de aramă. Aveam în cucura de la obînc patruzeci de săgeți. Pe lîngă șpangă, slujitorul meu avea buzdugan. Pentru vîlmășag eu aveam sabia, dăruită cu doi ani în urmă de uncheș. Îmi venise deci vremea să ies de sub mina bătrînului și să slujesc singur. Eram bucuros de asta și am uitat curînd de întristarea pîrcalabului, rămas singur la Cetate. Vremea era strălucită, cu desăvîrșire nepăsătoare de războaie, înflorînd ceas cu ceas.

Cum am trecut Prutul, m-am alăturat de pîcuri de boieri din ținutul Botoșanilor, care grăbeau cu slu-

jitorii lor la șleahul cel mare din valea Moldovei. Umblau întruna zvonuri de oști ale lui Gheorghică Ștefan dinspre Focșani și Troluș și Domnia se grăbise a-și adăposti o parte din averi spre munte. Ștefăniță paharnic primise de la măriia sa poruncă să aibă în grijă a scoate din Cetate de la Neamț alte odoare grămădite din vreme acolo. Deci drumul Romanului trebuia păzit. Toți acei boieri de la ținutul Botoșanilor mi-au vestit trecerea în grabă a lui Stamatie Hadîmbul postelnic la Hmil hatman.

Fiind tânăr și buiac, m-am lăsat dus de vînt și de alți coconi nebuni ca și mine. Nu m-am grăbit la scaunul Domniei, ca să ingenunchez la măriia sa Vasilie-Vodă. Am socotit slujba mea mai folositoare unde-i primejdia, unde chiar măriia sa dăduse poruncă de apărare. Pe lîngă asta erau și popasuri bune la acel drum domnesc, pe care eu întăia oară le cunoșteam, cu vin bătrîn și hangîțe tinere. Aș putea spune că două zile de umblet mi-au fost numai o încintare, pînă ce am văzut lucind turlile bisericilor din tîrg de la Roman.

XVI

La căpătăiul morșilor arde făclia sufletului lor și
stau de pază Dumnezeu și un morar.

Despre întimplările iuți ale acelor ceasuri mi-au rămas în amintire destule lucruri : toate au fost însă copleșite de o bătaie de aripă a morșii, care m-a doborât iarăși, ofilîndu-mi inima.

Umblam fără grijă între coconii aceia prea vorbăreți. Mă înfrățisem cu unii din ei. Le eram drag și

mă ocroteau la mîncare și băutură, pe la vornicii de prin sate, ori la hanuri cu nume bun. Eram ca prigoaria care se lasă legănată de soare și plutește sticlindu-și penele.

Cum am trecut de tîrgul Romanului, localnicii au prins a da veste anumită de oștire ungurească. Știau că suie în susul Siretului și că unele pîlcuri au ajuns nu departe de acolo. Aveam între noi cîrmuitori cumînți ; mai ales ne bizuiam într-o barbă cărunță a lui Sandu Catargiu. Adevărat că din acea barbă ieșeau și doi ochi bulbucați și un glas gros și plin de minie. Cum s-a aflat de pîlcuri ungurești, barba s-a întors cătră Iași, ca și cum ar fi vrut să se închine. Coconii au stat din vorbă și și-au pipăit săbiile. Pe urmă unii au poposit la niște budăie subt un deal, ca să-și adape caii. Alții au tras pîță și brînză din desagii de la obline.

— Țineți caii și lăsați mîncarea, a strigat cu aceeași minie barba cărunță, holbîndu-se. Călărețul trebuie să-și păstreze pînă sara pîntecele deșert și dobitocul vițion.

Cum a strigat asemenea cuvinte, s-au și arătat călăreți pe clina prăvălatică. Erau doi, unul după altul. Unul fugea înainte, sprinten. Celalalt în urmă, la o sută de pași, bătîndu-și calul cu pana săbiei. Iar mai în urmă chiuiau după dinșii, în limbă străină, husari unguri. Doi dintre aceștia se apropiiau cu fiecare copecă tot mai mult de cel care-și bătea calul și întîrzia.

Unii dintre tovarășii mei i-au cunoscut pe dală. Cel din frunte a și sosit în dreptul nostru, țipînd :

— Scăpați-l pe Iacomî. Și-a lăsat la Roman caii lui și a încalcat cal de olac,

— Acesla-i Alexandru Costin, își vorbeau unul al-
tuia coconii ; și celalalt e Iacomi, vataful de aprozi.
Au pus mina pe arme și au săltat cu caii la drum.

Cei doi care-l ajungeau pe Iacomi au bătut asupra
lui din pistoale. La a doua păreche de focuri l-au
doborit. A lunecat într-o parte din șa și a rămas
atârnat într-o scară, cu picioarele crăcănate și minile
răstignite. Calul a ăbătut peste cîmpuri.

Cum ne-au zărit, ungurii au strîns friele, au ocolit
în scurt și au întors. Cei de pe deal s-au învărtejit
mai repede ; cei doi de pe clină, cu pistoalele goale,
au polienit, întirziind. Am auzit lingă mine pe Mitriță
slobozind un fel de răcnet subțire parcă se mira.
Roibul meu cel mărunț și-a repezit înainte botul, fu-
rîndu-mi dintre degele frîul, și pină să-l stăpînesc,
era în goană asupra husarilor, lingă tovarășul lui, pe
care Mitriță îl mîna drept în primejdie. Fără să-mi
dau bine sama ce fac, am scos arcul în față și am
ales o săgeată din cucură. Mi-am adus aminte, nu
înțeleg de ce, de istorisirile uncheșului cu războinicii
lui Ghinghiz-Han, care trăgeau cu arcul în toate felu-
rile. Am tras asupra celor doi, fără să nemeresc.
Mitriță urma să țipe cu mirare. Am mai pus o săgeată
în strună și am tras iar fără izbîndă. Tovarășul meu
și-a încordat deodată brațul ridicîndu-se în scări, și
a aruncat șpanga. Clonțul de fier a trecut printre

362

363

părînd în cremeni. Am tras a
cînd fugarii treceau dealul. Am
n picior din față, sub genunchi.
fruntea înainte, calul a rămas
nerucișate sub pîntece. Îndată
ului și l-am cules de-o aripă,
î la vale, unde ne aștepta rîzînd
giu.

Lingă acea țărbă s-a alăturat îndată alta, a lui
Alexandru Costin stolnic. Amîndouă m-au învăluit și
m-au îmbrățișat.

— Așa viteaz îmi place și mie, striga Catargiu.
Iar coconii mă băteau cu cușmele. Făceau bine că
mă răcoreau de fierbințeală. Rîdeam și căutam să-mi
dau samă cum am putut prinde pe ungur. L-am prins
bine, cugetam eu, cu oarecare ajutor al lui Mitriță.
Mai ales țipătul lui mă împunsese și mă repezise.
M-am uitat la el pe furiș. El nu rîdea. Slătea de
vorbă cu ungurul, mai mult în semne ; uneori se
strimba, ca să se facă mai bine înțeles ; și tot îi dă-
dea să mînce dintr-o bucată de pită. Dar ungurului
nu-i era foame. Respingea pita cu mina, iar Mitriță
o mîncea singur, închipuîndu-și că hrănește și pe
prins.

Boierii și coconii se veseleau, privind. Apoi țarba
a rostit cu multă cumințenie poruncile care se cuve-
neau și ne-am întors iarăși pe drumul pe care venisem.
Ne-am întors călărînd chiar cu mai multă iuțeală.
Drumul nu mai era al nostru tot. Avea și alți stăpîni,
cu pistoale. Și venea și sara.

Vremea de noapte aduce popas. Deci, închipuîndu-
ne că husarii se opresc, noi ne-am împins caii mai
departe, ca să punem între noi și dușman cît mai
multă vreme și să putem vesti de sîrg pe măriia sa.

— Așa fac boierii războaiele, mormăia Mitriță. Noi
ne bizuim mai mult pe labele noastre ; ei se bizuie
mai mult pe cai. Dacă ne dă măriia sa un zlot pe
ungur, apoi avem bani de cheltuială.

Apropiîndu-mă de scaunul Domniei, mi se părea că
trebuie să mă arăt semeț și c-o mîna în șold, ca să
mă privească lumea de la ferestre și din cerdacuri.
Am aflat însă îndată că țîrgul e pustiu. Slujitorii

domnești de la mănăstirea Balicai se laudau că ei au aflat mai degrabă decît noi vești de la unguri și chiar de la munteni. Deci măriia sa Vasilie-Vodă, cu boierii și cu unii din țirgoveti, s-au mișcat spre Prut.

— Foarte bine, a încuviințat barba cea căruntă.

Mitriță se arăta cu totul nedumerit. Atuncea eu i-am lămurit că măriia sa Vasilie-Vodă nu fuge. Dimpotrivă, vrea să bată război. A luat cu sine slujitorii toți; și darabanii și drăganii, și siimenii și nemții, neuitînd puștile. Stau în jurul lui toți boierii, care de care cu sabia mai grea. S-au adunat și gloate în leafă, după obiceiul pămîntului, cită frunză și iarbă.

— Atuncea de ce nu stă aicea, ca să se bată? se mira Mitriță.

— Nu stă, după cît înțeleg de la bărbi și de la slujitori, am răspuns eu, ca să nu se pîrjolească iarăși țirgul. Abia l-au clădit din nou oamenii, din topor și din birne și acum iar să ardă? Pe urmă, mai bine este să bată război lingă apa Nistrului, pentru că dincolo-i țara lui Hmil hatman.

Asta era o cumiņenie a mării sale și a dregătorilor, care mie mi-a plăcut. Mitriță mormăia că nu-i place; știa că de la malul Nistrului poți zvîrli cu căciula și stupi în Ucraina, însă, la noi la Soroca, asemenea cumiņenie are alt nume.

Totuși s-a supus și a urmat să-și ducă unгурul în juvăt și legat pe cal, nădăjduind să cîștige pe el bani de cheltuială.

Am umblat pe urmele mării sale din popas în popas, pînă ce l-am ajuns la un sat ce se chiamă Potîrniceni, în drumul Hotinului. Cum ne-am amestecat cu oastea Domniei, am aflat alte zvonuri decît acele care ne sunaseră nouă la urechi. Noi veneam cu știre că logofătul Gheorghia Ștefan ar fi apucat scaunul

Iașilor; iar aicea unii spuneau că slujitori orheieni de-ai vicleanului au și purces în căruță pe vlădica Ghedeon de la Episcopia Hușilor, ca să vie să-l miruiască și să-l binecuvinteze, la Sfintu-Neculai Domnesc, pe Gheorghie Ștefan-Voievod. Se aflase chiar că Gheorghie Ștefan-Vodă primește slujitori cu lefi mai bune decît la alte Domnii, și iartă slujbe trecute, la alți domni. Noi mai oblicisem pe drum cum că Hmil hatman numaidecît va să repeadă pe feciorul său Timuș, cu oaste de frunte, ca să vie în sprijin lui Vasilie-Vodă. Dar slujitorii rideau. Ei aflaseră că Timuș nu vine în Țara Moldovei decît cînd s-or coace cireșele, plăcîndu-i domniei sale, ca și cucului, prea mult aceste roduri.

Aflînd măriia sa Vasilie-Vodă de războiul nostru, adică al meu și al lui Mitriță și de izbînda ce avusem, a dat poruncă să fim aduși înaintea slăvitei sale fețe. Ne-am înființat numaidecît, eu înainte iar slujitorul meu îndărăt, cu robul. Cum m-a văzut, măriia sa Vasilie-Vodă m-a cunoscut și s-a bucurat.

— Ha-ha! tu ești, Sorocene? Tu ai săvîrșit asemenea ispravă?

Am ingenunchiat la măriia sa fără frică. Se aflau de față, sub cortul deschis, pe lingă boieri de credință, și Boj, căpitanul de lefegii, și căpitanul de darabani Cara. Stăteau rezemați în săbii și mă priveau zimbînd.

— Milostive Doamne, am zis eu cu smerenie, am făcut ceea ce se cuvenea, pentru stăpînul meu, după poruncile pe care le-am primit de la pîrcalab.

— Care pîrcalab? a tresărit Vodă, privindu-mă pieziș.

— Uncheșul meu, pîrcalabul de Soroca, luminale Doamne.

— El te-a trimes ?

— El m-a trimes în slujba măriei tale.

Vodă a tăcut puțin. S-a uitat la boieri și la căpitani cu mirare ; în urmă s-a înlors cătră oșteanul lui Kemeni, după aceea iar a venit cu privirile spre mine.

— Am auzit că l-au doborât cu pistoalele pe Iacomii.

— Așa, milostive Doamne.

— Și numai tu ai ieșit asupra lor ?

Eu am tăcut. Ungurul de lângă Mitriță, pe care noi îl cunoșteam mult și timp de pe drumul Romanului, deodată a început a grăi moldovenește, încît am răsarit spre el ca spre un duh necurat.

— Nu, că vrednic fecioraș de domn, a strigat el. Numai domnia sa și cu sluga au îndrăznit a veni asupra noastră.

Mitriță l-a privit urît și l-a pălit cu colul.

— Măi nebune, i-a șoptit el ; ai început a grăi ? Hm ! pin-acuma era ungur... a lămurit el măriei sale.

— Am fost în leafă la Kemeni Ianoș, s-a amestecat iar robul ; dar acum mi-i voia să am alt stăpîn.

— Vrei să intri în leafă la mine ? s-a veselit Domnul.

— Apoi da, ca să nu mă vîndă fratele ista al meu pe-un ban de aur. De aceea am și tăcut pînă acuma. După război îmi iau paralele ce mi se cuvîn și mă întorc iar la ciobănie.

Măria sa Vasilie-Vodă s-a mirat de aceste vorbe și i-au plăcut. Ne-am veselit și ne-am mirat și noi. Apoi măria sa a poftit să afle cum a fost întîmplarea și a întrebat și pe mocanul cel viclean cele ce dorea să știe. M-a bătut pe umăr.

— Ascultă, Sorocene, mi-a grăit cu bunătațe măria sa ; întîmplarea asta ca toate a fost orînduită de Dumnezeu. Și tot rînduită este și cartea pe care am să ți-o dau la mină, poruncîndu-ți să te cobori la Soroca, întru întîmpinarea uncheșului tău.

M-a bucurat porunca fără să o înțeleg.

— Stamatie postelnic, a urmat măria sa, n-a putul trece la Cehrin. Spune că l-ar fi sfătuit pircalabul să nu treacă. Iar eu am avut nevoie să vestesc pe cuscrul meu. Deci am poruncit să-mi fie adus Ștefan Sorocanu, să-și deie samă. Tu du-te cu această carte pe care ți-o dau la mină și mi-l adă ca pe un prietin. Înțeleg că Stamatie l-a pirit cu dușmănie. Dar Dumnezeu dă pe față adevărul.

Acuma pricepeam. Am sărutat mina lui Vodă. Luminăția sa a poruncit pisărului să aștearnă pe hîrtie, cu pana, aceste vorbe : «Noi Vasilie Voievod, poruncim să nu culeze nimene a aduce vătămare credinciosului nostru boier Ștefan pircalab de la Soroca».

Am strîns hîrtia la sîn și am cerut învoire măriei sale să mă grăbesc. Am încălicat în grabă cu Mitriță, lăsînd luminăției sale, în dar, robul nostru.

— Auzi, a dracului cioban, mormăia Mitriță pe cînd ieșeam afară din tabără. Tace, se uită pe sub sprîncene și învață a vorbi omenește. Se chiamă că am prăpădit un zlot.

Eu îmi făceam socoteală că am ciștigat în schimb viața uncheșului.

Am intrat fără întîrziere în drumul Sorociei, făcînd popasuri oriunde găseam slujitori și oameni de rînd. Îi întrebam întruna de vești din jos, așteptînd cu strîngere de inimă s-aud rostind numele pircalabului. Ascultam vești după vești, ba de la tîrgul Iașilor, unde se așezase în scaun și împărțise dregătorii nouă

măria sa Gheorghiiță Ștefan ; ba de la unguri și de la munteni, care aveau de răscumpărat nacazuri multe de la măria sa Vasilie-Vodă ; ba de la Hmil hatman care mișcase o samă de zaporojeni și rezezise poruncă grabnică la cei mai tari atamani de la Pragurile Niprului. Cum s-or aduna împrejurul lui Timuș, trec de-a dreptul cu caii prin Nistru și după ce suie la cetalalt mal, trag săbiile și nu se mai opresc decât la Iași. Așa că domnia lui Gheorghiiță Ștefan-Vodă se arăta trecătoare și noroadele trăgeau tot către Vasilie-Vodă, nădăjduind leafă, dobândă și sculire de dabile.

A doua zi am început a afla vești despre pircalab.

Spuneau unii că l-ar fi găsit Stamatie Hadîmbul cu scrisori de la Gheorghiiță Ștefan-Vodă și de la Kemeni. Alții, că însuși Vodă Vasilie i-ar fi simțit viclenia. Alții, că l-ar fi pîrit frații Ciogolești înainte de a-și pune capetele sub sabia călăului. Alții, că Ștefăniță paharnic l-a apucat de grumaz și-l duce legat în căruță la măria sa, unde-l așteaptă fără întrebare și județ osinda. Alții, că s-ar fi supărat pe el Hmil hatman pentru felurite vorbe purtate din hotar în hotar și Vodă il chiamă pe pircalab la el, ca să-l ocrotească.

Ștefan Soroceanu pircalabul era barbat cunoscut de mult în toate ținuturile Moldovei. Și unele din vorbele lui le purtau oamenii din gură în gură. Umblau pe sama lui și cuvinte pe care nu le spusese niciodată. Privirea lui răutăcioasă și zîmbetul lui într-o parte nu prea plăceau multora dintre boieri. De unele vorbe de ale lui făcea haz prostimea ; de altele se veseleau curtenii. Cum s-a zvonit de ridicarea lui Gheorghiiță Ștefan cu oști, pircalabul ar fi spus cum că începe de acuma hăituiala lupilor. Cînd s-a așezat

Doamna Teodosia în Cetate la Suceavă, tot el ar fi zis că a intrat lupoaica cu puii la ghizunie. Pe boieri îi talmăcea pircalabul cum că petrec pe măria sa cu cinste la hotar și pe urmă se ploconesc cu smerenie, se încălărează și grăbesc să se întoarne către domn tînăr. Cu ochiul de cătră Nistru pling și cu cel de cătră Iași rîd. Alții sînt mai harnici și se întorc de pe acuma la casele lor, să-și caute sub divan papucii. Numai prostimea e cu credință. Se duce la Vasilie-Vodă, ca să primească lefe. Indată ce vistierul le-a lepădat o simbric, țăranii încep a se scărpinga după ureche și se duc peste noapte la domn nou, ca să găsească acolo parale mai bune. La asemenea iepuri, bun domn a fost asemenea lup.

Unii rîdeau și spuneau o ghicitoare, la focurile de popas :

— Dă, Doamne, două domnii, să mîncăm două simbrii.

Spuneau și alte prostii și zicale, care slătuseră, în vremea stăpînirii lui Vasilie-Vodă, la clocit, iar acuma ieșiseră din găoci și fugeau prin lume.

Cum e în astă-sară, la Mișcoreni, am allat că-l aduc pe uncheșul meu slujitori către Hotin, la măria sa. A doua zi m-am sculat foarte de dimineață și am pornit întru întîmpinarea lui, cu Mitriță, pregătindu-mi în mîna stîngă cartea Domniei. Indată am prins din gura oamenilor un zvon, întăi nelămurii, cum că l-ar fi ajuns pe uncheșul meu, din urmă, cazaci de-ai lui Timuș și l-au ridicat, să-l ducă la stăpînul lor. Pe urmă, dintrodată am înțeles, că uncheșul meu s-a oprit pe cale și trebuie numaidecît să mă grăbesc eu singur către dînsul, deoarece el nu mai are putere să vie către mine. Slujitori de-ai Hadîmbului

și de ai paharnicului Gheorghiiță l-ar fi despoiat de banii pe care-i avea asupra lui și de unele odoare care-i mai rămăseseră și cu care-l, aduceau. Am întrebat dacă pot găsi pe Stamatie postelnic și pe paharnic să le arăt cartea domnească. Oamenii nu puteau ști dacă acei dregători au fost cu uncheșul meu. Alții spuneau că Hadîmbul a trecut în Ucraina și paharnicul la Hotin. Pîrcalabul a rămas singur la o margine de sat, prădat și lovit. Acel sat, Drobușor, nu mai era depărtat de mine decît cale de două ceasuri, cînd am aflat vestea. Ne-am împins caii cu repezi-ciune și am ajuns la o margine de crîng, pe un tapșan, subț un deal cu moară de vînl în vîrf.

Era o vreme lină de primavară. Lîngă măcieși înfloriți, cîntau cu hărnicie păsărele mărunte. Morarul din deal coborîse la tapșan și sta neclintit lîngă un trup de om acoperit în întregime c-un lăvicer vrîstat negru și roș. Era un moșneag uscat cu bărbuță albă. Pusese în iarbă, între flori de pășcuțe și lăporăși o lătărcuță în care ardea o făclioară.

Cînd am descălicat, păsărelele au tăcut, apoi au sfîrșit din aripi cătră moara de sus. Moșneagul s-a mișcat ca și cum ar fi vrut să-și apere mortul. M-am repezit în genunchi și am dat la o parte lăvicerul. Pîrcalabul stătea cu fața în sus, privindu-mă fără zîmbet, cu ochii înghețați. Tîmpla stîngă îi era zdrobită de o lovitură de buzdugaș ori de muche de topor.

Abia am putut îngîna :

— Uncheșule !

Mi-am aplecat fruntea spre pieptul lui, simțind în mine un deșert al spaimei. Nu puteam încă plînge.

— Ce s-a întîmplat, uncheșule ? am întrebat.

Pîrcalabul a tăcut, urmînd a mă privi din noaptea lui incremenită.

— Ce-a fost ? am strigat eu cătră moșneag, amenințîndu-l cu scrisoarea lui Vodă. Spune-mi ce-a fost. Ai aflat ? ai văzut ?

— Am văzut... am 'văzut... a prins a se tingui morarul, cu voce puțintică.

— Spune. Altfel te pun și pe tine alături.

— Spun, de ce să nu spun ? Nu vă supărați pe mine, căci nu sînt cu nimica vinovat. Au stătut aici slujitorii domnești în popas, avînd cu ei pe acest boier. Au poruncit să le dau făină. Le-am dat făină. Au aprîns foc și au gătit mîncare. Cum ospătau, iaca vin din urmă cazaci. Erau cu ei și doi boieri moldoveni, dar au rămas deoparte. Asaulul a venit cu patru zaporojeni la foc și a întrebat, ploconindu-se, dacă acel boier care merge cu slujitorii la Domnie nu-i cumva pîrcalabul de la Soroca. — Ba el este, au răspuns slujitorii. Iar acel boier pîrcalab n-a spus nimica. Nici s-a veselit nici s-a întristat. — Domnia ta ești acel pîrcalab ? a întrebat asaulul. — Eu sînt, a răspuns boierul. — Apoi dacă ești domnia ta, noi avem poruncă de la stăpînul nostru Timuș, a zis asaulul, pe care trebuie numaidecît s-o aducem la indeplinire. — Care poruncă ? a întrebat boierul. — Ai să vezi numaidecît, a răspuns asaulul. — Bine, a primit pîrcalabul, și a oftat încrucișîndu-și minile pe piept. Asaulul a făcut semn și zaporojenii de lîngă el au lovit dintrodată pe boier cu toporașele, în ceală și la tîmplă. L-au lăsat și s-au dus. Slujitorii Domniei i-au luat ce au crezut ei de cuviință, bani și scule. Am rămas numai eu cu mărița sa și i-am adus această făclioară. Sufletul ia dintr-însa lumină și poate trece prin vămile întunericului, la Dumnezeu.

Bătrînelul vorbea cu un glas moale, dar fără nici o întristare. Eu aveam în mine ceva, ca și cum inima

mi-ar fi fost ghemuită între clonji de spini. Mi se golise fruntea de orice fel de gând. Înțelegeam numai că nu pot plînge și nu pot face nimic. Când am întors ochii în laturea mea, unde auzeam un fel de zgomot ciudat, am văzut pe Mitriță ștergîndu-și cu putere și neconținut obrazul potopit de apele ochilor lui femeiești. În același timp smîrcîia cu putere și puțnea. Amesteca din gură, într-un țipăt stăpînit și scheunat, sudălmii împotriva vrăjmașului. M-am uitat la el cu mirare — mirat mai mult de pustiul din mine. Pe loc a început a trage cu minicile mînteanului, într-o parte și-n alta, pe obraz și pe ochi.

— Stăpîne, mi-a vorbit el, cu alt glas, liniștit; nu-l putem lăsa pe măriia sa aici. Trebuie s-aducem un preot, să-i cetească o moliftă, după aceea îl ducem la odihna lui pe care a poruncit-o.

— Așa este, Mitriță. Pîn-acolo-i loc depărtat. Ar trebui să-l ducem la Schit.

— Știu, măriia ta. Să-l ducem acolo. Trebuie chiar să-l pornim fără întîrziere, să nu vie neprietini să-l caute.

— Nu mai au ce-i lua, Mitriță.

Flăcăul nu mi-a răspuns. Și-a tras pe sprîncene cușma; apoi a lepădat-o. S-a întors la cai și le-a legat frîiele de o răsură înflorită. Și-a scuturat de pe mînici și straiul de șiac, a venit la moșnegel și l-a tras după sine, punîndu-i întrebări șoptite și dîndu-i porunci.

Eu am rămas singur cu uncheșul privindu-l în tăcere. Cîteodată mă miram că nu i se arată pe obraz zîmbetul lui strîmb. Stăm cu aceeași inimă înghimpată și cu aceeași secătuire a întregii mele ființi. Când s-au întors tovarășii mei, am început a mă mișca și eu, dîndu-le ajutor. Preotul din sat nu era acasă.

— Nu-i nimica, zicea Mitriță; avem noi călugăr la Schit.

A întins pe iarbă al doilea lăvicer. Deasupra lui au adus și au așezat cu grijă pe pîrcalab în lung, înfășurîndu-l strîns în pături. L-au legat și într-al doilea lăvicer și au cusut cu țepuși toată această alcătuire. Sarcina au purtat-o la drum și au întins-o într-o cărucioară, sub fîn. Mitriță a dus calul lui între hulube. I-a scos șaua și celelalte halaturi și le-a grămădit lîngă mort. I-a potrivit calului hamuri de frînghie și cerc. A rupt o nuielușă de sînger, și-a ridicat de jos cușma, și-a tras pe mînici mînteanul și s-a arătat gata de drum. A întors spre mine obrazul:

— Stăpîne, dă creștinului acestuia un ban de argint pentru cărucioara lui; dă-i și un bănuț pentru luminărică; și să nu mai stăm pe loc.

Am pus în palma morarului plata. El a primit-o închinîndu-se și sărutîndu-mi mîna. A suspinat o vorbă pe care n-am înțeles-o. Am încălicat și m-am luat după cărucior.

Flăcăul umbla pe jos, îndemnîndu-și calul cu văr-guța de sînger.

Am mers așa pînă-a doua zi sara, cu puține popasuri. Rupeam în dinți, din mers, pastramă și pită. Popririle le făceam mai mult pentru cai și alegeam locuri cu izvoare, ca să ni se potolească arșița. Am umblat pe drumuri cotite, abătîndu-ne din șleahuri. Cum am ieșit dincolo de apa Moldovei, nu mai aveam frică de slujitori ai lui Vasilie-Vodă. Lumea își vedea de treburi și popii își așcuțeau penele de gîscă, pregătindu-se a însemna în ceasloave domnia cea nouă, cu toate semnele ei. Mai ales un semn neîndoielnic era știut: că se arătaseră pe cîmpuri, în acea primăvară, țistari fără număr.

Am intrat noaptea sub brad și ne-am călăuzit drumul cu cetini aprinse. Într-o țirzie vreme, când s-a suit jumătate de lună asupra codrilor, am chiuit din deal pădurarii și ei mi-au răspuns buciumînd. La miezul nopții am intrat la Schit și am dat jos povara noastră, sub pridvor. Fără întârziere, fratele Filip s-a suit în turn și clopotul cel nou de la Liov s-a auzit bătînd o singură dată în dungă, prelung, întâia oară. Am stat ascultînd pînă ce s-a stîns zvonul și am scos pe pîrcalab din strînsoarea lăvicerelor.

Chiar în acea noapte pădurarii au alcătuit sicriul, pe cînd noi ceilalți stăteam în priveghi, iar cuvioșia sa monahul Agapie cetea din carte vorbe de mîngiere. Cînd a răsărit soarele aurînd florile din poieni, am deschis gropnița din mijlocul bisericii și am zidit pe uncheș în colțul lui. L-am închis cu cărămidă și var. Iar chihai și doi din feciorii lui au sunat din cornuri, vestind și ei singurătăților trecerea din viață a stăpînului. Muierile pădurarilor boceau afară stînd în genunchi pe iarbă, cîntînd și legănîndu-și capetele.

Abia cînd s-a isprăvit îngropăciunea, și mi-au căzut brațele în lungul trupului, m-a înjunghiat o durere pe care de mult o așteptam. Mi s-a suit sîngele în ochi, cu lacrimi. Am început a rupe de pe mine straietele și a striga împotriva ucigașului. Îmi spuneau pe urmă oamenii că urlam întruna :

— Să n-am somn, să n-am hodină, pînă ce n-oi plăti moarte pentru moarte.

Atîta am țipat, pînă ce-am răgușit ; atîta m-am scrijelat cu unghiile, pînă ce mi-am sîngerat tîmplele. Mitriță m-a cuprins în brațe stăpînindu-mi mîinile și m-a vîrit în biserică la altar, ținîndu-mă sub patrafirul călugărului. Au venit slujitorii și muierile lor, ca s-asculte cetania monahului. Apoi s-au pus lîngă

mine, din a dreapta și din a stînga, Mitriță feciorul și Iratele Filip, au îngenunchiat și mi-au sărutat mîinile, jurînd să nu cunoască nîci ei pace, pînă ce n-or răscumpăra sîngele pîrcalabului. Abia atunci spun ei că mi-ar fi căzut capu-n piept și m-aș fi lăsat moale în brațele lor zdrobit de trudă crîncenă.

XVII

Aici se arată statul pădurarilor de demult.

Pe după Sînpetru, cînd prind a se micșora zilele, s-a suit din vale de la Schit fratele Filip pînă în plai, la stîna lui Coman, unde petreceam eu, să se încredințeze că mi s-a urcat iar roșafa în obraji. Stăteam acolo de cum ieșisem din friguri, avînd tovarăș pe Mitriță. Începuseră să-mi miroasă straietele a fum și a caș. Mă hrăneam cu lapte de capră roșie, după porunca lui Coman baciul, și cu jintiță fierbinte. Simțeam iar cum suie din pămînt în toate încheieturile mele putere.

Ascultam clopotele oilor în funduri de rîpi. Priveam de pe țancuri, cătră miazăzi, depărtări așurite. Îmi veneau plutind pe cetini, cotînd pe văi, de la Schit, sunetele de cornuri ale pădurarilor mei. Acum erau pădurarii mei, de cînd uncheșul mă lăsase singur în această lume. Nu făceam decît o treabă în tot lungul zilelor, împreună cu Mitriță. Mă deprindeam să trag fără greș din arc și mai ales să azvîrl o suliță cu miner scurt căreia îi zicem șpangă. Întru această din urmă îndeletnicire, tovarășul meu dovedea desulă putere și mă ațîța întruna să mă iau cu el la întrecere.

Filip m-a găsit repezind într-o tisă bătrână cea armă cu boldul de fier și coadă sprintenă de brăduț.

Îmi indoiam mijlocul îndărăt, cumpănindu-mi mîna dreaptă. Șpanga se ducea vijiiind în trunchiul uscat. Mitriță își scutura pletele rîzînd. Și eu și el aveam încredințarea, încă nedeslușită, că această jucărie a noastră avea o socoteală și un țel.

— Poftesc sănătate la codru tînăr, a zis fratele Filip, închinîndu-și comanacul pînă la picioarele mele.

— Bine-ai venit, frate Filip, am răspuns eu. Spune-mi vești din lume, căci în această sălbătăcie n-aud decît tălăncile oilor și buciumele.

— Pentru asta am și venit, măria ta, mi-a întors cuvînt Filip. Întăi te-am căutat la stîină, dar acolo n-am găsit decît pe Coman care dormita la foc. L-am întrebat unde-i stăpînul. Mi-a răspuns că se bate în suliiță cu trunchii cei bătrîni, aici în poiana asta. — Las' să străpungă trunchii, moș Comane, i-am dat eu învățătură, căci va veni vremea să străpungă și om. — Care om, Filipe ? zice. — Este un om, moș Comane, numai unul singur pe lumea asta și va binevoi Dumnezeu să ni-l scoată în față, cînd va ține stăpînul nostru suliiță în mîna dreaptă. Baciul a stupit în spuză și a făcut : Aha! Dar el e un prost și nu știe despre ce-i vorba.

— Aha ! am făcut eu și cu Mitriță odată.

Am început a rîde tustrei ; însă eu simțeam cum se zbîrlesc înlăuntrușul meu ghimpii unor vechi dureri și mîinii. M-am dus să-mi iau șpanga și m-am întors cu fruntea în piept și dus pe gînduri.

M-am așezat pe un colț de stîncă, în marginea ripii. Mi-am întors o clipă ochii spre o pajură care a fulgerat vijiiind într-o rariște de molizi. Veștile din lume stă-

teau lingă mine ; părea că le poartă Filip în tașca lui de piele. Le așteptam cu întristare.

— Spune, Filipe.

— Măria ta, întăi și întăi trebuie să dau samă că am fost la acel meșter zugrav de la Iași din ograda bisericii papistașilor și am luat icoana stăpînului nostru pe care l-am avut. Am plătit cinci ughi, după cum fusese tocmeala. De la Curlea Domnească, sănătate. Slugile au azi un stăpîn și mîni altul. Pe unul îl aduc ungurii, pe altul îl aduc cazacii. Dacă nu s-ar afla Dumnezeu deasupra tuturor, ar fi slîngerea lumii. Cînd a venit întăi măria sa Gheorghiiță Ștefan, a tăiat un rînd de oameni ; pe alții i-a iertat. Cînd apoi s-a întors Vasilie-Vodă, a împărțit iertare tuturor, însă Timuș, ginerele măriei sale a săvîrșit atîta răutate, să-l pomenească douăsprezece rînduri de prunci care încă nu s-au născut.

Măria ta nu te uita așa la mine, căci eu nu-s vinovat pentru faptele lui.

— Spune, Filipe.

— Acel ginere din țara căzăcească, stăpîne, are, după cît înțeleg, în briul lui un răbuș. Întăi și întăi l-a însemnat pe pîrcalab. După ce l-a adus pe măria sa Vasilie-Vodă și a dat voie cazacilor să iasă în pradă asupra breșlei neguțătorilor, s-a așezat la mănăstire la Galata și a poftit la sine, pentru sfat de taină, pe pan Iosif pisărul. Pan Iosif s-a grăbit să răspundă la asemenea poftire și cinste și a încălicat, suind la mănăstire. Acolo s-au ploconit înaintea lui cazaci slujitori și l-au dus la arhondaric. La ușa chiliei unde găzduia Timuș, l-au oprit. Alți cazaci care stăteau acolo, au scăpărat din săbii și într-o clipă l-au răsturnat pe lespezi desfăcîndu-l în bucăți și-n singe. Auzind căderea trupului și sunetele fierului, feciorul lui Hmil a

ieșit, rîzînd. Era cu părul zbîrlit și cu obrazul buhăv. A lepădat paharul cu băutura și a tras de la cingătoare răbușul, să mai cresteze un potrivnic al său. El știe de mult că și pan Iosif a strigat împotriva lui, poftindu-i să rămîie mai bine acolo, la dișii, într-un stuh, decît să vie mire la Moldova. După ce a crestat al doilea semn, a minat răspuns lui Vasilie-Vodă să nu se supere prea mult și să binevoiască a-i trimete macar doi boieri Cantacuzini, pe Toma vornicul și Iordachi vistiernicul. Are a le spune și lor cite o vorbă. Vasilie-Vodă a plecat cu obidă Irunlea și i-a curs din ochi venin. După aceea s-a ridicat strigînd că nu va suferi niciodată o tiranie ca aceasta. Că el pune trupul său înaintea boierilor lui de credință. Iar Toma vornicul și Iordachi vistiernicul, înfricoșîndu-se de răbuș, stăteau mai mult prin pivniți și veneau la divanurile Domniei noaptea, intrînd cu straie schimbate, ca niște cerșetori, pe poarta cea mică a drăganilor, din dreptul odăilor Doamnei.

Am întrebat ca de departe :

— Vra să zică, l-a tăiat pe Iosif Kolnarski ?

— L-au hăcuît cazacii cu săbiile, stăpine.

Mi-am amintit că-i dorisem și eu cîndva moartea. Acuma mă gîndeam la el ca la un prietin prăpădit și-l vedeam aeye în mine cu ochii lui blînzi și fața pălită de mihnire. L-a ucis tot acel demon din pustie cu obrazul ciuruît și stacojiu și cu fălcile totdeauna scrișnînd.

— Ce s-a mai întimplat, Filipe ?

— S-au mai întimplat și altele, stăpine. După ce m-am întors eu, am trimes pe feciorul cel mai mare al lui chihaiia Macovei, să meargă el în lungul țării, după oști. Acuma s-a întors. Am venit la măriia ta să

le poftesc devale, la sfat. S-auzim ce spune el și să vedem ce-i de făcut. Cum vei porunci, așa vom lucra.

Mitriță s-a bucurat dintrodată de veste bună. În mine, bucuria a crescut mai încet, ca un jar care arde înăbușit, tinzînd cătră aer. Înțelegerea lucrului era de mult în mine. Stătuse întunecată de slăbăciune și de boală. Acuma sporea, ajungînd și ea la lumină. Toate cite mi se întimplaseră în zilele căderii uncheșului meu imi rămăseseră tulburi, imbucătățite și rupte. Nu le mai puteam rîndui în amănunte. Dar strigătul meu de zdrobire, cînd juruisem moarte ucigașului, copleșea totul și subt el se așezau cele trecute și cele viitoare.

Am coborît la Schit ; am ajuns la inserat ; am găsit pe chihaiie cu cei șase pădurari stînd la un foc de vreascuri, înaintea cerdacului de la arhondaric. Se așezaseră de jur împrejur, pe trunchiuri și bolovani. Lăsaseră locuri și pentru mine și tovarășii mei. Erau curat îmbrăcați, cu pletele pieptănate și unse, cu capetele descoperite. Cornurile le aveau la un șold ; tăștile la altul ; baltagurile pe brațe.

Cînd m-am arătat, s-au ridicat toți în picioare și mi s-au închinat. Apoi s-au așezat la locurile lor, în tăcere. M-au privit cu luare-aminte, pină ce am venit la locul meu.

Monahul Agapie era intrat la rugăciune, în bisericuță. Chiliile încă n-aveau aprinse lumini. Un vînt ușor suna pe virfurile brazilor. Din cînd în cînd creștea cătră noi zvonul de la Duruitoare.

M-am sfiit de tăcerea acelor oameni cu obrazurile neclintite. Am întrebat :

— Ce este ?

Îndată s-a șters la gură chihaiia Ghinea Macovei și mi-a răspuns :

— Măria ta, se chiamă că s-a întors din țară feciorul meu Pavăl, care-i pădurar și el aici cu noi și se află de față, lingă mine. El arată cum că Vasilie-Vodă a intrat cu război la Țara Muntenească, dar s-a întors de-acolo cu rușine, rămânind biruința a lui Matei-Vodă. Dumnezeu s-a pus și împotriva măriei sale și împotriva lui Timuș, bătându-i în obraz cu sloată și grindină, la Hinta. Au trebuit să fugă călări, ca să-și scape viețile. Așa, pierzînd acel război, Vasilie-Vodă a cătat a lăsa și domnia, ajungîndu-l din urmă, cu alte oști, măria sa Gheorghită Ștefan. Acuma războiul, după cit s-aude din om în om, se mută la Cetatea Sucevii. Acolo stă închisă măria sa Doamna Teodosia cu averile și i-au sosit cazacii intru ajutorință. Iar Gheorghită Ștefan-Voievod, cu leșii și unгурii, bate cetatea cu puștile, dar pe cazaci nu-i poate scoate din gropi.

Chihaiia a tăcut, mîngîindu-și cu dosul minii muștățile cărunte.

Am întrebat :

— M-ați chemat ca să-mi spuneți asta ?

Chihaiia a tușit încet.

— Da, măria ta. Spun oamenii cu care a grăit Pavăl cum că feciorul lui Hmil hatman, cum și-a adus zaporojenii, le-a și dat drumul să prade sfînta mănăstire Dragomirna. Au luat odoarele, au ucis pe boierii și pe neguțătorii adăpostiți acolo, au rușinat femeile și jupînesele.

— Ș-acuma unde-i Timotei Hmelnițki ?

— Acuma-i îngropat și el cu cazacii lui, la Cetatea Sucevii. Iar împrejur stă oastea lui Gheorghită Ștefan-Vodă.

— M-ați chemat ca să-mi spuneți că-l putem găsi acolo ?

— Da, măria ta.

Chihaiia a tăcut. Pădurarii ceilalți au oftat, dar au rămas neclintii. Asupra obrazurilor lor jucau umbrele și luminile focului. Cu înțelegerea deplină, mi-a venit și un fel de bucurie sălbatică a nădejdi.

— Măria ta, a grăit iar chihaiia, noi n-am uitat cu vîntul pe care l-ai spus cînd am coborît în gropniță pe stăpînul nostru cel vechi. Boala pe care ai avut-o nu s-a putut ușura decît cu rugăciunile părintelui Agapie. Și să știi că nu se poate izbăvi, decît dacă-ți plinești jurămîntul. Dumnezeu l-a scris în cartea sa și stăpînul nostru, pe ceea lume, așteaptă săvîrșirea lui. Noi am băgat de samă că, atîta vreme cît ai stat pe plai n-ai conținut să-ți pregătești brațul. Acuma știu c-ai să poruncești să ne ridicăm, să luăm baltagurile și să venim după măria ta.

— Așa este, am poruncit eu. Dumnezeu îl dă pe uci-gaș în mîna noastră. Am eu și alte vechi răfuieți cu dînsul.

Pădurarii s-au sculat din locurile lor și s-au închinat la această poruncă. Iar chihaiia a sunat din corn de trei ori, cu bătăi grabnice de limbă, ca să știe muierile de pe cele șapte pripoare să pregătească trăistile cu merinde.

După ce s-a spart sfatul, Mitriță a trecut la cai, iar Filip mi-a scos straiile de catifea și pieptarul de zale de pus dedesubt, și sabia ; iar lingă ele a așezat arma mea, cu care mă deprinsesem a bate în trunchiuri, sus pe plai.

Mi-am tras ciubotele cu pîteni de fier, mi-am rînduit toate pe mine și mă pregăteam să mă lăs într-un cot, ca să fur pușintel somn pînă în zori-de-ziuă, cînd am simțit că se frămîntă afară, deasupra codrului, slihiile.

Am ieșit în cerdac înfiorat de neliniște. Vântul sporește și acuma suna ca valuri de ape. Nourii se îmbulzeau din asfințit spre creștetul bolții, venind cu mare repeziciune. Sub perdelele lor, în fund clipeau globuri de foc. Brădetul, lovit de tresăriri și vârtejuri, bufnea, pîrîia, în sfărîmări de ramuri, ca și cum ar fi țipăt. Tănetele și trăsnete s-au amestecat în căldarea văii. Apoi deodată vîntul s-a alinat și nourii s-au rupt în potop.

Stam privind cu uimire în întuneric, așteptînd să văd, în cunună de flacări, pe judecătorul cel din veci al oamenilor. Mă umileam în sine-mi, întrebîndu-l cu toată inima. A trecut cu mărire, în nouri și-n fulgere. A rămas ploaia, curgînd din zăgazuri rupte.

În bisericuță se aprinseseră lumini și zăream prin ușa deschisă umbra monahului purtîndu-se în preajma altarului. Pe urmă a rămas nemișcată, în rugăciune; am văzut-o pe un colț de zid, ingenunchiată. Cînd s-a alinat ploaia și s-a dus după puterea dumnezeiască acolo unde mai făceau semne ochi de foc, părintele Agapie a ieșit în pridvor, aplecîndu-se pe parmaclicul unei firide și privind în răsărit cerul spălat, imbujorat de lucirile zorilor. În aerul curat și liniștit, se auzeau pîraiele ploilor zgomotînd pe trepte de rîpi.

Monahul și-a întors făptura înaltă și uscată către mine. Întăi s-a ploconit, apoi și-a ridicat din umbră barba argintie și obrazul pălit. Mi-a spus cu glas stîns, care a ajuns, însă, pînă la urechea mea :

— Domnul Dumnezeu poruncește puhoaielor din munte să iasă la cîmpie.

Astfel, la răsăritul soarelui, am ieșit cu Filip, cu Mitriță și cu pădurarii mei. Eu și cu flăcăul ne aveam caii noștri de la Soroca. Tot astfel și Filip. Dar pădurarii încălicaseră pe niște căluți care umblau slobozi prin poieni și se apărau singuri de lupi cu copitele ne-

potcovite. Erau linoși și cu cozile încîlcite de scai; aveau ochii spărioși și vicleni; săreau cu tuspatru picioarele odată în laturi ca niște capre. Cu toate acestea purtau cu vrednicie trupurile mari ale stăpînilor lor, cu buzduganele de rădăcini pîrlite, cu șpăngile, cu topoarele cu coadă lungă, cu trăistile încărcate și contășurile. Pădurarii mei umblau șirag unul cite unul în urma chihaiiei; toți purtau cușme grele de oaie aplecate pe ochi și aveau plete. Se uitau cu supărare, fiecare în spatele celui dinaintea lui și aveau în ei sălbăcia singurătăților de la Schitul Pîrcalabului.

XVIII

Bogdănuț Soroceanu mărturisește cum și-a împlinit jurămîntul vieții lui; după aceea, ieșind din peșteră, a regăsit pe uncheșul său cel de odinioară.

Am intrat în valea Moldovei și am mers toată ziua. Am trecut în valea Șomuzului și am făcut popas la iezerul cel mare al Călugărului, o poștă depărtare de Suceava. Acolo am descălicat la moară și am stat de vorbă cu oameni care veneau din sus. Măria sa Gheorghită Ștefan-Vodă se afla în preajma Cetății, cu Kondrațki leahul și cu Kemeni Ianoș. Primise ajutor și de la Cazimir-Crai opt sute de nemți cu patru puști și o pivă mare. Cu ceca ce avea măria sa pînă la venirea nemților cu meșteșugurile lor, dăduse mare dezghin și strînsoare căzăcimii, de nu-i mai lăsa să iasă din șanțuri și ajunseseră să-și roadă caii morți. Iar cum a sosit Dinof polcovnicul, au pus nemții de au așezat la loc puștile și piva, într-un pisc deasupra drumului, care cotește din tîrg pe sub Cetate; și au prins a stupi glon-

țuri de-i ajungeau pe cazaci pînă în fundul vizuniilor în tabăra de lingă Cetate, unde se îngropaseră. Acum puțin îi mai trebuia mării sale să-i răzbească.

— S-apropie și acel ceas, a grăit un călugăr pribeag, cu sacul de pomeni la șold și cu toiag alb ; căci asupra zaporojenilor stă acuma blăstămul mănăstirilor. S-au adunat în toate părțile soborurile și l-au pîrit pe Timuș lui Dumnezeu pentru fărădelegile lui. Căci n-a pălit numai la Dragomirna, jefuind, ci și-a lăsat cazacii să umble ca niște pilcuri de lotri și la alte sfinte lăcașuri, dărîmînd altarele, răpînd aurul și odoarele. Au intrat în biserici cu caii, au luat în sulii ca-n frigare pe sfinți părinți. Au spart beciurile și au găsit antalele de vin, deșertîndu-le și nelăsînd nici o picătură pentru cuminecături. Astfel de isprăvi a făcut Timuș și s-a întors la tabără fără să-i pese, cu cușma pe-o sprinceană. Am auzit că-i viteaz oștean și mare bețiv, însă asemenea fărădelegi n-au îndrăznit a săvîrși nici tatarii. Era acolo în tabără un mîrzac, care avusese rinduit de la Crim să umble alături de Timuș. L-a probozit pentru faptele lui și a cerut să plece, ca să nu piară în tabără caii oștenilor lui. Căci noi trebuia să batem război, nu să ne lăsăm prinși în capcană, zicea el. Și dacă n-ar fi fost zaporojenii în pradă la mănăstiri, adică în război cu Dumnezeu, noi puteam să izbîndim împotriva lui Gheorghiu Ștefan. Cînd a auzit asemenea vorbe, Timuș a rîs. A cerut un poc al de vin ca să-și potolească setea, după aceea a tras sabia și a pălit în grumaz pe mîrzac ucigîndu-l pe loc.

Ghinea Macovei, chihaiă, asculta cu luare-aminte.

— Și tatarii ce-au făcut ? a întreat el.

— Tatarii au ieșit peste noapte cu caii și s-au dus, a răspuns călugărul.

— Hm ! a făcut chihaiă. Vra să zică el nu-i în Cetate.

— Cine ?

— Acel Timuș care omoară cu asemenea ușurință.

— Nu, precum am spus. Are tabără în afară de ziduri și stă îngropat în pămînt. Au zaporojenii asemenea meșteșug, încît prea rar au putut fi răpuși.

Pădurarii mei au mormăit, mirîndu-se și uitîndu-se unul cătră altul.

Mi se pare acum mie însumi ciudat că, pe cînd călugărul vorbea despre nelegiuirile feciorului lui Hmil la sfintele mănăstiri, eu mă bucuram, înțelegînd că Dumnezeu nu va lipsi să-l lovească, în această lume, prin mîna cuiva, ca să-l aibă cît de curînd la județul său.

Dintre drumeții amestecați, care se găseau sub șandramaua morii în jurul focului, a socolit cu cale să se vădească un cerșetor de iarmaroace, un barbalat în spate și cu pîntece, cu ceafa plină și obrații rumeni. Purta, atîrnată după gît, o lăută. Invîrtea o coarbă ; o rotiță suna în strune, pe cînd el potrivea cu degetele mîinii stîngi frumoase și jalnice cîntări pentru creștinii milostivi. După vorbire, am înțeles că-i malorus.

— Lume dragă, a spus el privîndu-ne cu dulceață, eu sint un mișel care n-am nimic pe lume, fiind și sărîman de părinți. De patruzeci de ani cînt și cer pomană umblînd țările și împărățiile pravoslavnice. Imi duc viața de azi pe mîni sub ocrotirea lui Dumnezeu. N-am pe mine decît flenduri, însă mă mulțămesc să aibă pîntecele meu pe dinlăuntru îmbrăcăminte bună. Așa, aflați, creștinilor, că și eu l-am cunoscut pe Timotei Bogdanovici, feciorul lui Hmil, cînd am stat la sfînta mănăstire Sucevița, ca să sărut icoa-

nele. Abia petrecusēm jumătate din sfinți, cînd am auzit mare zvoană afară din biserică. Am ieșit și am văzut zaporojenii în cuvioșii părinți cu gîrbacele. Să le deschidă pe loc pivnițele și să le întindă mesele. Părinții s-au supus, suspinînd. Au deschis pivnița și s-au nevoit să întindă mese. Iar mai ales pentru Timotei Hmelnițki au întins o masă ca pentru un fecior de crai. Deci, așteptîndu-i pe oșteni să ieie din sfînta mănăstire ce-au socotit ei că le trebuie, odoare și nestimate și cutia milelor, m-am ridicat și m-am înfățișat la feciorul lui Hmil, cînd se gătea să se puie la masă. I-am cîntat frumos din lăută și l-am rugat să îndestuleze pe un flămînd ca mine. — Bine, a zis el, rîzînd, să te îndestulăm. După ce a spus vorba asta, eu am așteptat, mulțămindu-i cu umilință. S-a înfățișat în ograda sfîntei mănăstiri un călăreț falnic cu numele ataman Vihovski, care aducea știre de la doamna Ruxanda. A descălicat și s-a închinat domnului său. Stînd cu cușma în mină, i-a spus zîmbind ce face domnița și că trimete soțului său multă sănătate și așteaptă să se sfîrșească mai curînd războaiele. Feciorul lui Hmil asculta fără să răspundă nimic, privind în pămînt. Numai de două ori s-a uitat furiș spre Vihovski, pe sub sprînceană. Cînd atamanul a sfîrșit ce avea de spus, Timuș nu i-a întors cuvînt. A intrat într-o chilie a arhondaricului și îndată un slujitor a poțtit înlăuntru pe Vihovski. Atamanul a intrat și el, și, nu tîrzie vreme, Timuș s-a arătat singur, ștergîndu-și de coapse și de fundul nădragilor mînișe stropite. Căpitanii de față s-au uitat unii la alții. El ne-a privit cu ochi albi și a strigat cu glas mînios să vie călugării să slujească la masă. Văzîndu-mă și pe mine iar cum stam umilit și ticălos, mi-a hotărît să mă pun jos, în preajma lui și mi-a zvîrlit în brațe

un talger de cositor de pe masă. M-am bucurat pentru pîntecele meu. A rînduit stolnicului de lîngă el, să-mi umple talgerul cu bucate. Bune bucate, asupra cărora am holbat ochii ca un lacom ce sînt. Pană de somn cu usturoi și mămăligă de hrișcă îngrășată cu unt. Am înfulicat repede, ca să nu se răzgîndească și să-mi răpească ce-mi dăruise. Cînd am isprăvit, am oftat închinîndu-mă. Îndată stolnicul, după poruncă, mi-a umplut iar talgerul c-o bucată de căprioară friptă și deasupra a turnat un linguroi din zama fripturii, îmbunătățită cu piper. Am mîncat repede și asta, ajutîndu-mă cu pită proaspătă de grîu. Cînd am gătit, îmi simțeam limba ca între ace de foc și am început să mă uit cătră ulcioarele de vin, care se petreceau la masă, trecînd din mină în mină. N-am avut cînd spune o vorbă; stolnicul mi-a mai lepădat altă bucată de friptură, care s-a aflat mai grasă. M-am silit s-o mînc și pe asta. Pe urmă, am scîncit cătră el, cerînd un pahar de băutură. Cum am cerut băutură, mi-a umplut iar talgerul de clătite cu smîntînă îndulcită. — Măria sa te roagă să mînci fără întîrziere, mi-a întors stolnicul poruncă. Am mîncat și am dorit iar vin. Imi ieșea foc din fălci; dădusem chimirului largime, slobozindu-l din toate cătărămile. Așa de tare mă umflasem, încît abia puteam pufni. Îndată stolnicul a venit cu altă mîncare dulce. Am început să mă rog, să-mi deie un ulcior de vin, ori macar un cofăiel de apă, ori să mă lese să mă dau de-a dura pînă la pîrău. — O! iubiților frați! nu mă pedepsiți astfel! Timuș s-a uitat într-o parte la mine și-a arătat un dînte, și a poruncit să-mi umple iar talgerul. Pînă ce n-am început a holborosi, a gîfii și a mă preface mort nu m-a lăsat. Atunci m-au împins oștenii la o parte cu picioarele, dîndu-mă de-a rostogolul ca pe o bute.

După ce a rămas mănăstirea singură, am intrat în biserică și m-am tînguit sfinților și am stat trei zile în post și în rugăciune. Numai la apă mă duceam, bînd înfricoșat, cu capul cufundat în izvor. Iar mă înturnam în biserică și-l blăstămam pe feciorul lui Hmil, să-l ardă și pe el setea și să-i calce trupul oșteni străini.

— Dar cu Vihovski ataman ce s-a făcut? am întrebat eu.

— Pe ataman l-au îngropat monahii, în țintirim la Sucevița. Iar eu i-am cîntat ș-am plîns la mormînt, ca unui trup părăsit și fără de prietini.

Sfatul nu s-a sfîrșit cu această poveste. Gospodari din Țara-de-Jos, care veniseră la deal cu furtuna și se întorceau la vetre sătui de atîtea harțuri, s-au sculat și au început a spune altele, din războiul în Țara Muntenescă. Cît a umblat cu zaporojenii lui încolo și-ncoace, feciorul lui Hmil a avut o petrecere a sa, de care se desfăta mai cu osebite. Se oprea undeva, la o curte boierească, ospăta și dormea, și cînd punea piciorul în scară ca să plece, oameni ai lui, cu poruncă știută, puneau foc. Iși făcea astfel lumină pentru cale, pîrjolind pe cei care i se închinaseră, primindu-l ca pe un frate creștin. Iar în războiul de la Hînta, a lăsat singur pe Vasile-Vodă cu moldovenii. Sta deoparte, cu căzăcimea iezită, și se veselea, văzînd cum răzbește Matei-Vodă. A vrut să arate astfel că, fără el, nu-i izbîndă. Cum se ridicau asaulii cei bătrîni cu sfaturi asupra lui, se încrunta și răcnea, trăgînd sabia. Bohul asaul și acuma umblă cu mîna cișă dintr-o asemenea lovitură de fier. Nimene nu-i poate sta înaintea. Totdeauna e amețit, vede verde și spumegă, uitîndu-se în juru-i ca fiara și crișnînd. Astfel e acest

fecior al lui Hmil și soț al domniței Ruxanda; și n-are decît șaptesprezece ani vîrstă.

Unii dintre cei de față întinseseră masă. Iși părăseau bucățica în mînă și ascultau cu gura căscată asemenea blăstămății care nu s-au mai pomenit pe lumea asta. Iar mai ales stăteau cu luare-aminte și încruntați chihaiă și pădurarii. Uitaseră trăistile, colacii și bujenița de capră. Stupeau din cînd în cînd cu greață într-o parte și-și făceau cruce.

A doua zi, cu mult înaintea amiezii, ne-am oprit la străjile mării sale Gheorghită Ștefan. Am poftit să mă înfățișez la luminăția sa, să mă închin, cu oamenii mei. Indată s-a dat de știre că cere înfrare la Domnie nepotul lui Ștefan pîrcalab și Vodă a dat poruncă să-mi fie lăsată slobodă trecerea.

Deci, cu oamenii mei, am intrat într-o tabără bine rînduită. Într-o parte erau corturi, într-alta caii la conovături. Pîlcuri de oșteni leși și leșegii moldoveni se mișcau în preajma zidurilor. Tîrgul era în vale, scîlpînd din turlele bisericilor. Sunau clopote. Dintr-un medean întărit, bufnceau puști spre Cetate. Acolo, în laturea zidurilor și a unei rîpi, cazacii își legaseră tabără, răsturnaseră asupra căruțelor valuri de pămînt și se îngropaseră în moșiroaic.

În boarea dimineții, filfiau la meterezurile cetății flamuri roș-albastre și din cînd în cînd băteau dintr-acolo sănețe.

Am cunoscut pe mărița sa nunaidecît, între hatmani. Privea cu luare-aminte, din locul depărtat unde se afla, cătră nemții lui Dinof polcovnicul, care la acel ceas trebuiau să înceapă iar a bate din pivă și din puști, de dincoace de drum, din țancul unde ședeau înfipte.

Pilcurile de oșteni pe lângă care umblam se uitau la noi, minunându-se mai ales de călușii pădurarilor. Am trecut cu toată tăria și cu toate armele noastre și ne-am oprit în preajma Domniei. Măria sa era într-un sfat tainic, barbă lângă barbă cu hatmanul Kondrațki leahul — după cât îmi spunea la ureche aprodul care mă călăuzea. Am descălicat. Au descălicat și tovarășii mei. Măria sa Gheorghită Ștefan s-a întors către mine.

Mi-a arătat o față prelungă și uscățivă, cu sprâncenele arcuite sus, parcă a mirare. Avea pe el contăș de postav albastru și gugiuman de sobol, cu fulgi de struț. Era nalt și părea subțiratic, c-un fuior nu prea bogat de barbă. Nu străluceau pe el bogățiile Alvanitului, dar se purta ca un coboritor din os de domni. S-a uitat cu liniște și cu pătrundere la mine.

Oamenii mei s-au așternut cu fruntea la pământ. Eu am îndoit un genunchi și am sărutat mării sale dreapta.

M-a întrebat :

— Domnia ta ești nepotul Soroceanului ?

— Sînt, prea luminate Doamne.

— Imi pare bine că vii la mine. Uncheșul domniei tale a fost un om cum se găsesc puțini în această țară, a urmat măria sa, privind-mă cu bunăvoință.

— L-au doborât răii, luminate Doamne, am strigat eu.

— Știu. Am aflat de întîmplare și-am fost mîhnit. Făptaș e tot acest Timuș, care stă îngropat lângă Cetate.

La acest nume, hatmanul Kondrațki a ridicat fruntea, căutînd să pătrundă înțelesul vorbelor noastre. M-am întors atunci și spre el și am vorbit leșește, ca să mă înțeleagă.

— Da, milostive Doamne ; Timuș a trimes răufăcători care l-au lovit cu topoarele. L-am dus pe uncheșul meu în munte și i-am făcut înmormîntare cinstită. Pe urmă, de inimă rea, am zăcut bolnav o vreme. Acuma vin împotriva aceluia tiran, după un jurămînt pe care l-am făcut.

Kondrațki încuviința, plecîndu-și spre mine ochii mari, obosiți de vegheri. Iși sprijini mîna cu prietinie pe umărul meu.

— Zilele lui Timotei Hmelnițki sînt în mîna lui Dumnezeu, mi-a zis el zîmbind.

— Eu cer încuviințare să mă duc asupra lui cu acești nouă oameni ai mei.

— Te vei duce cu mai mulți. Fii răbdător. Eu am cunoscut bine pe bătrînul domniei tale, căruia sălbaticul i-a poruncit pieirea. Am fost prietin cu Ștefan Soroceanu pîrcalab. Am învățat amîndoi la Bar, în tinereță. Și ne-am văzut și acum în urmă. El mi-a spus despre Timuș o vorbă dreaptă, pe care trebuie să o aflu și alții. Acest fecior al țaranilor Ucrainei, zicea el, are într-însul toată drojdia muncilor, prigonirilor și asupririlor. Acest Timuș, zicea el, a ieșit din plămada urii. Cînd noroadele rup legea și rînduiala — leapădă lumii asemenea balaur al răzvrătirii. Eu îți doresc, tinere prietine, să fii norocos ca sfîntu Gheorghe. Măria sa binevoiește a încuviința să-ți plinești jurămîntul.

Măria sa a încuviințat cu capul, mi-a tîns iar mîna și mi-a dat drumul. Oamenii mei au oftat, sculîndu-se și urmîndu-mă. Indată, din urmă, m-a ajuns un slujitor al hatmanului Kondrațki, care avea poruncă de la stăpînul său să mă ducă la gazdă în tabăra leșilor și mi-a împărțit și hotărîrea hatmanului să mă înfățișez la el, la al doilea ceas după miezul zilei.

Astfel am intrat în slujba domniei nouă, sub mîna lui Kondrațki hatman. Mi-a rînduit deocamdată ceasuri de strajă cu oamenii mei și mi-a dat bune învățături despre așezările oștilor. Era un om cu inimă blîndă, de care m-am lipit cu dragoste; aveam însă împotriva lui o nemulțămire, căci întruna mă sfătuisă să aștept. Acuma îmi pare rău că-l asupream în inima mea; căci nu mult după războiul iacela s-a petrecut și hatmanul Kondrațki din această viață.

— Ascultă pe oștenii bătrîni, mi-a zis el într-un rînd, luîndu-mă după sine, pe cînd mergea calare să privegheze dacă i s-au împlinit poruncile. Privește cum se supun alții și învață de la ei că oșteanul cel bun nu trebuie să bată cu coarnea ca berbecii. Astăzi sîntem într-o marți. Fii cuminte pînă sîmbătă. Iar sîmbătă dimineața du-te la biserică la Sfîntu Ion și te spovedește. După aceea să stai gata cu oamenii domniei tale pînă la un ceas cînd vei auzi trîmbițele mele. Să nu mîncăți în ziua aceea pînă la acel ceas, și să nu beți. Dă oamenilor atunci numai cîte un pocal de vin. Cînd vei auzi trîmbițele a doua oară, du-te și te așează în rînd cu nemții lui Dinof, în laturea puștilor. Să te ții de ei — și dacă vor sparge vizuniile cazacilor, atunci ai să poți sta în fața lui Timuș, ca să-l judeci. Atunci lasă cumînțenia și fii nebun.

Kondrațki hatmanul era oștean vestit al lui Crai, cunoscut pentru vorba lui puțină. După ce mi-a grăit atît de mult, a zîmbit și am înțeles că se îndoiește de puterile mele. De aceea mă pune sub ocrotirea altora mai vechi, întru care se bizuia mai mult. Deodată mi s-a părut lumea mai puțin bună, iar hatmanii leși niște vicleni.

M-am dus cu fruntea încrețită la oamenii mei și am chemat la sfat pe Filip și pe Ghinea Macovei,

chihaiia. După ce le-am spus nacazul meu, i-am întrebat dacă n-ar fi mai bine să ieșim din tabără și să ne ducem în lumea noastră, să lucrăm cum ne-ajunge capul.

— Ba da, ar fi bine cum spui măria ta, a încuviințat Ghinea, dar mă tem că, după ce am intrat aici de bună voie, să nu putem ieși decît cu pagubă. Liftele acestea care fac cruce strîmb nu-mi prea plac mie, măria ta. Eu cu așa iritici nici nu stau de vorbă. Mi-i în grijă să nu ne strîngă mai tare și atunci rămînem ca într-o iezătură. Așa — eu socot, măria ta, că s-așteptăm pînă sîmbătă. Și să ieșim noi cu nemții odată. Iar dacă ni s-a părea nouă că nu facem cu dînșii ispravă, ne-om duce unde om vedea cu ochii și unde ni-i porunci.

— Tu ce zici, Filipe?

— Eu ce să zic, măria ta? Mie nu-mi place cînd îi văd pe nemți mîncînd guzgani

— Zici că să ne ducem?

— Unde să ne ducem, măria ta? Nu ne mai ducem nicăieri dac-am venit aici. S-așteptăm pînă sîmbătă. Pîn-atuncea blăstămații aceia au să se usuce și mai tare de sete. Au să isprăvească de mestecat și pieile de cai pe care le mai au. Iar nemții prind putere. Și balr că-s de o altă lege, ce să facem? Să mergem cu dînșii.

După acest sfat de război, am așteptat. Ceas cu ceas îmi număram bătăile inimii. Mă așezam în preajma puștilor și a pivei și băgam de samă la vizuniile cazacilor. Pe urmă mă culcam la umbră de cort și cercam să văd, ca-ntr-o icoană, acel ceas pe care mi-l rînduise Dumnezeu pentru ziua de sîmbătă. Poate era cel din urmă. Dacă izbîndesc s-ajung unde trebuie,

să fie cel din urmă ; pot trece cu inima împăcată pe celalalt tărâm, cătră cei care mi-au fost dragi.

Atîta m-am gîndit și atîta m-am înșurubat în vedenia mea, încît am ajuns la o adevărată suferință. M-am bucurat cu durere de răsăritul soarelui de simbătă. Filip mi-a adus apă neîncepută, de m-am spălat pe mîni și pe ochi : să țintesc drept și să lovesc bine. M-am coborît la biserică la Sfintu-Ion cel Nou, după porunca hatmanului. M-am suit iar la tabără și am așteptat vestirea trîmbișilor. Am dat pădurarilor mei vinul. Ei l-au băut din ulcele ; au lepădat la pămînt ulcelele și le-au zdrobit cu călcăiele ciubotelor, apoi și-au făcut cruce, închinîndu-se cătră soare.

Nu vorbeam eu ; nu vorbeau ei. Am așteptat trîmbița de al doilea. Ne-am rînduit sub puști. Apoi, după cel dintăi șirag de nemți, ne-am strecurat și noi la drum, și de la drum în marginea râpii. La acel ceas, piva mugea din cînd în cînd, rar ; iar puștile bufneau mai des. Simțeam fiori în pămînt, sub pașii noștri. Aveam în mîna topoarele și șpăngile. Cînd am cunoscut că alții înaintea noastră se mișcă, am cercat să răzbec și să-mi fac loc. Pădurarii m-au împresurat și m-au strîns între piepturi.

— Măria ta, mi-a zis Ghinea, increțindu-și sprincenele ; se cuvine s-aștepți ceasul rînduit.

— Care ceas ? am strigat eu.

— Ceasul rînduit de hatman... m-a lămurit, cu ochi posomorîți, Filip.

Am vrut să ridic brațul, ca asupra unor vrăjmași. După semnele din jur, ei s-au mișcat spre șanțuri. Sănețele și pistoalele nemților dinaintea noastră au început a pîrii. M-am simțit purtat. Minia mi-a căzut. Sufletul mi s-a liniștit ; parcă mi s-ar fi desertat ființa de toată amărăciunea. A pornit ca un vihor strigarea

celor șase sute de oșteni ; au sârît dîntrodată la năvală, călărîndu-se pe valul de pămînt.

Intr-o scăpărare am fost și eu sus, fără să pot ieși din cercul pădurarilor. Am scoborît tot cu ei în șanț. Am văzut înaintea mea spinări încovoiate fugind. Nemții năboiau de pretutendeni cu mare putere. Intr-acea clipă am înțeles că toată viața mea, cu toate împrejurările, și cele vechi și cele nouă, stă numai subț acest semn. Pentru asta mă născusem ; toate cădeau în juru-mi, ca să pot să mă înalț, cu mina încleștată pe suliță.

Avîntul nostru n-a ținut însă mult. Zaprojenii au început pe loc a-și dovedi hărnicia la război. Au lăsat jos sănețele nefolositoare și au pus mina pe pari și pe hulubele cărușelor. Au tresărit ca un furnicar scormonit, bătînd în năvălitori, împungîndu-i și dărîmîndu-i îndărăt peste val. Din zvîrcolirea aceea aprigă, dintr-odată s-a ales un războinic tînăr, cu privirea alburie rătăcită, cu obrazul stacojiu și cu părul lîlfiind într-o parte de sub cușmă ca un pămătuf de trestie. Avea un strai roș de matasă pe el. Invirtea în mina dreaptă sabia ca un fulger și răcnea c-o minie sălbatică. L-am cunoscut numaidecît. Am dat semn, cu un glas răgușit de spaimă. Pădurarii mei s-au mișcat în tăcere ca un zid, luîndu-mă înainte cu ei. Băteau cu topoarele în jur și-și făceau loc cu repeziciune. Impotriva noastră s-au prăvălit cu strășnicie cazaci nebuni. Oamenii de la Schit i-au ținut la lungimea sulișilor.

Gifiam apropiîndu-mă de feciorul lui Hmil. Imi spuneam, că un smintit, că acela-i soțul domniței Ruxanda. Pe urmă păream a-mi aduce aminte că-i cel care a poruncit pieirea pîrcalabului. Stam atîrnat de ochii lui, de răcnetul lui groaznic. Era în el o minie și o putere înfricoșată ca a balaurului fătat de un pă-

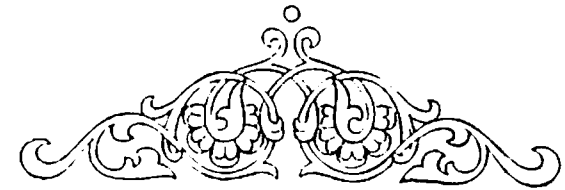
mînt al răzvrătirii — așa cum îl înfățișase hatmanul Kondrațki. În jurul lui cădeau și se risipeau nemții lui Dinof.

Cînd mi-am încordat brațul, pădurarii deodată și-au zvrilit asupra lui șpăngile. El s-a ferit. Unele au căzut înaintea lui; altele pe de laturi; arma lui Mitriță l-a izbit în braț. El a lepădat-o într-o parte rînjind. Cum și-au repezit armele, pădurarii s-au ferit și s-au plecat, lăsîndu-mi slobodă lovitura. Mi-am aruncat boldul de fier așa, încît l-am auzit vîjiind și mi-a rămas sunetul în braț. Timuș a căzut, străpuns în stînghe.

Atunci oamenii mei mi-au făcut drum îndărăt, apărîndu-se cu topoarele. Am sărit pe mal; ne-am lăsat în marginea ripei. În jurul nostru însă era mare zvon de glasuri. Se prăvăleau trupuri sîngerate. Zaporojenii sfărmau cu pocnete de pari pe cei rămași. Oamenii lui Ghinea gîfiiu, lepădînd cu palma stîngă, de pe frunte, sudoare și sînge și se retrăgeau, cu mișcări iuți de jivine de pădure. Astfel m-au purtat înapoi în tabără. Acolo am stătut. Eu încă nu-mi venisem în fire și rîdeam privind în juru-mi, cînd au venit să mă vadă și să mă privească cu mirare măria sa Gheorghită Ștefan și Kondrațki hatman.

Am stat așa, încă rătăcit, pînă în ziua a treia, cînd am înțeles de la cei din juru-mi că solii zaporojenilor cer măriei sale încetarea războiului. Lasă Cetatea, cu averile și cu Doamna și coconul lui Vasilie-Vodă, și se duc, deoarece au rămas fără stăpîn. Timuș s-a înveninat de rană și a pierit în vizunia lui. Astfel am închinat uncheșului legămîntul meu. Am răsuflet scuturîndu-mi fruntea și răcorînd-o în vînt și m-am dus să mă închin măriei sale Gheorghită Ștefan-Vodă.

N-am vrut să primesc decît un bănuț de aramă pentru slujba mea. Am poruncit oamenilor mei să încalice pe căluții lor și am purces fără întîrziere ca să pun pe mormînt fruntea mea și vestea izbăvirii mele. Umblînd cu repeziciune, am ajuns, a doua zi la amiază, la Schit. Am descălicat; am ingenunchiat deasupra gropniței; și am pus să se facă slujbă și să se aprindă făcliile pentru al șaptelea parastas al pîrcalului.

LOCUL UNDE
NU SA ÎNTIMPLAT
NIMIC

SAU
TÎRG MOLDOVENESC DIN 1890

1933

La 27 septembrie 1890, fiind o vreme prietinoasă, cuconu Lai Cantacuzin a ieșit cu docarașul său pe câmp, la vînat. Cunoscuții l-au văzut toți, cînd a trecut pe ulița mare, și l-au salutat cu grabă și cu gesturi largi, apoi s-au uitat fericiți unii spre alții.

Domnul Neculai Cantacuzino, doctor în drept de la Paris, urmaș al împăraților de la Bizanț, avea această slăbăciune: să iasă la vînat în împrejurimile destul de pitorești ale orașului nostru de reședință, să ia aer, cum spunea domnia sa, și să minuiască o pușcă scumpă. Însă nu împușca niciodată nimic. Flăcăușul care dormita pe capră la o umbră de salcie, lângă un izvor, auzea din cînd în cînd focuri pe după colnice ori pe văi, dar nu înălța capul decît cînd se apropia țâhnițul unui prepelicar corcit, care, desigur, — ce oroare! — nu era al stăpînului său. Atuncea vedea iepurele fugind în lungul unui ogor, spre zare. Vedea cîteodată și pe boier stînd cu mina streșină la ochi și admirînd de departe iuțeala sălbătăciunii. Calul pufnea; el recădea în somnul lui, iar Cantacuzin pornea iar în preajma tufărișurilor de porumbrei și-n lungul haturilor. Iși trecea pușca în spate, își aduna la piept

pelerina de postlav de Loden și, cu fruntea plecată, pășind domol prin singurătate, avea viziunea unui tren care-l întorcea în capitala Franței, în locul unde-și cheltuisese tinereța fericită și averea moștenită de la babaca, vel vornic Iordache, și de la neneaca, vorniceasa Smaranda, născulă Ruset. Intr-adevăr, fuga iepurelui avea ceva din alura unui accelerat. Cuconu Lai îi recunoștea acest merit, zîmbea și-l ierta că nu consimțise să se deie peste cap și să se destindă singurat și cu ochii fiși lingă o tufă de boz. După un alt răstimp de umblet, tresărea cu spaimă. Un stol de potîrnichi făcea explozie într-un capăt de porumbiște. Nici n-avea cînd pune mîna pe armă. Sultan, perfect dresat, se tupila în poziția de *arrêt*, executînd acel *down*, fără de care nu se poate spune că un prepelicar e bine dresat, și aștepta focul de armă. Nici un prepelicar din regiune nu ajunsese la această disciplină savantă; toți se repezeau după vînat c-o pasiune scandaloasă, împiedicînd de multe ori focurile vîntorilor; dar vîntorii izbuteau să tragă și greșeau destul de rar, de și aveau cîni vrednici de dispreț și niște puști fără valoare. Cuconu Lai își admira cînele, îi mîngîia fruntea proeminentă și rîdea singur de spaima sa. Intr-adevăr, un stol de șaisprezece potîrnichi poate înfricoșa pe omul cel mai bray. Cine s-ar fi putut îndoi de curajul lui Lai Cantacuzin? Inșă tocmai în clipa cînd sălbaticile îi simțeau și-i pîndeau apropierea, el avea de rezolvat o mică problemă de sociologie. El își avea părerile lui, destul de ciudate, asupra multor chestii privitoare la lumea care-l înconjură. Consimțise să se înmormînteze în această capitală de județ din nordul Moldovei, în locul copilăriei și-n casele părintești; accepta, ca o diversiune, situația de prefect, cînd se întorcea la putere, totdeauna pentru

scurtă vreme, partidul conservator; se resemna să-și vadă în oglindă părul din zi în zi tot mai cărunț fără a se hotări să răspundă marilor speranțe pe care și le pusese în el generația lui, cu care studiasse la Paris. Calitățile lui cu totul excepționale le rezerva pentru o muncă obscură, de observație minuțioasă a unui exemplar de aglomerație urbană, care trebuia neapărat fixat într-un manuscris și-ntr-un argument. Acest exemplar de aglomerație urbană era însuși tîrgul în care locuia, capitală de județ, centru negustoresc al vieții rurale a ținutului. Ce este un asemenea tîrg moldovenesc e necesar neapărat să se știe, căci mină nu va mai fi; în orice caz nu va mai fi ce este astăzi. Trebuie deci fixat într-o monografie sociologică, spre a servi istoricului de mînc. Acest istoric de mînc își va pune multe întrebări și la unele poate va fi în stare să dea răspuns, după ce Lai Cantacuzin îi va fi sugerat să considere pe autohtoni ca pe niște copii ai propriului lor pămînt, iar tîrgurile de azi să le asocieze fenomenelor vechi de invazie. Autohtonii și-au spus odinioară traci, își spun astăzi moldoveni; ei constituie o lume aparte, și la marginea acestei lumi stau tîrgurile heteroclite, cum stăteau odinioară campamentele de barbari. Toate aceste observații interesante așteptau de ani să fie traduse în cuvinte scrise. Cuconu Lai schimba din cînd în cînd teancurile de foi albe, se aprovizionă cu peniți fine și cu condeie îndămînoase, inșă nu izbutea decît să iasă la vînat în zile line de toamnă. În aceste zile mai ales, sub zborul funigeilor, își relua visurile și ideile lui. Astfel treceau nu numai toamnele ci și primăverile, și raporturile sale cu acea lucrare întru totul remarcabilă aveau o ciudată asemănare cu expedițiile-i cinegetice.

Mai deseori trăgea pe masa de scris înaintea sa un caiet căruia domnia sa îi spunea *jurnal intim*. În el nota fraze pe care avea slăbăciunea să le recitească și să le socoată poetice. Le cugeta și le scria în franțuzește. Multe din asemenea notații erau ecouri ale tristeții lui, adică ale vârstei. Încercînd să biruiască marasmul anilor, acest bărbat dîstîns prefera de multe ori mijloacele triviale, vorba. «Cu vorbe și cu imaginație, notase el cîndva, poți muri mai ușor.»

În această zi de 27 septembrie, Cantacuzin urma să vinzeze cu tovarăși. Le dăduse întîlnire în Țarna Mare. A oprit deci docarașul într-o vâlcică, la umbră potrivită, a dat calul în sama lui Costache, băitanașul lui cu șapcă și tunică, și-a potrivit pe el halaturile și a chemat pe Sultan.

— Vină aici, la datorie, zise el cînelui. Nu-mi umbla fără rost. Unde-i locul tău ?

Sultan îi răspunse privindu-l cu ochi inteligenți și, îndată ce vinătorul porni, el se așeză în urmă.

— Foarte bine, îl aprobă cuconu Lai.

Se auzi un foc de pușcă. Prepelicarul tresări, abătîndu-se într-o lature.

— Stăi pe loc, îi porunci stăpînul său.

Sultan își luă locul, scheunînd incetinel, cu oarecare nervozitate.

— Ai răbdare, îl sfătui vinătorul ; toate vin la vremea lor. Să vedem unde sînt oamenii noștri. Dumnealor sînt ca și tine de impacienți. N-au catadixit să m-aștepte. Parcă nu-i destul vînat în Țarna Mare și aveam să le impușc eu toți iepurii. Dacă ar consulta amintirile lor și ale mele, și-ar găsi temerile cu totul nejustificate.

Sultan suspină iar.

Vinătorul ieși pe un dinb și văzu miriști de orz, alternînd cu porumbiști. Într-o vâlcea, se reslira o dumbrăvioară. Din desimea de la capătul din vale porneau tufărișuri, în terenuri mlăștinoase. În fund, pe culme, cătră zarea răsăritului, înegreau arături de griu ; pe urmă se desfăceau pîrloage nalte, în care ar fi putut hălădui și lupii. Vinătorii cu care avea a face partida în tovarășie coborau cătră tufărișurile mlăștinoase. Erau aproape de el ; abia începuseră. Erau doi. Cuconul Lăi văzu cu mirare iepurele asupra căruia se trăsese focul de pușcă. Nu-l văzu proiectat pe orizont, cu urechile înălțate, ci la șoldul unuia dintre tovarășii săi.

— Ciudat ! Vra să zică l-a impușcat, zise el cătră Sultan.

Tovarășii îi făcură semne, cu pălăriile pleoștite, fără însă a da glas. Lai Cantacuzin le răspunse politicos.

Dintrodată înțelesese planul lor strategic. Întăi coboară la vale, ca să răscolească tufărișurile și stuful, cu cîinii. La asta mai ales Sultan e meșter. Cum i-a porunci, cum se duce. Dar dacă nu-i poruncește, stă lîngă picioarele stăpînului său. Pe cînd prepelicarii celor doi tovarăși umblă cu totul nedisciplinați și la întîmplare. După ce se vor cerceta aceste locuri joase, de unde s-ar putea să sară sitarii, o iau tustrei spre culme, căutînd vrîstat cînd miriști, cînd porumbiști, pînă ce ajung la arătură și la pîrloagă. Acolo fără nici o indoială au să găsească iepuri.

— Mergem întăi cătră vale, și după aceea suim la pîrloagă, își umflă el glasul, pe care-i plăcea să-l facă să cînte în limpezimea aerului de toamnă.

Cei doi îi făcură semne de potolire. Afirmară din capete, îndesat : da ! da ! — fără a slobozi cuvînt.

— Ciudat! zise a doua oară Cantacuzin și porni cătră ei.

Chiar în acea clipă observă că Sultan a căzut în *arrêt*, neclintit, ca un bloc de piatră. Nici n-avu vreme să-l admire, căci iepurele sări de pe pământul gol de la cinci pași, ș-o tuli la deal. Cuconu Lai își dădu la o parte pulpanele pelerinii și frinse arma, căutînd la centură cartușe. În preajma lui, se iscă mare scandal. Prepelicarii prost educați ai tovarășilor se întinseră și ei la deal în fugă disperată, hotărîți dintrodată să vineze pe cont propriu. Stăpînii lor prinseră a urla și a le adresa sudălmii, chemîndu-i îndărăt. Ei se duceau țâhnînd ca niște adevărați copoi, absolut insensibili la orice retorică, pe cînd cuconu Lai mai aprecia o dată, cu vorbe blinde și mîngîieri, pe Sultan, așezat cu botul pe labe, într-un *down* executat după cele mai precise canoane englezești. «Dirlăii» ceilalți, cum îi batjocoreau vînătorii, se întoarseră gîfîind și cu limbile atîrnînd de un cot. Primiră lovituri de călcăie și de hărăpnic, se rostogoliră chelălăind în țărîină, apoi porniră iar să caute, aduîmecînd cu nasuri aprige.

Unul din vînători, cel care avea voce de bas și injurătura mai pitorească, era un bărbat cărunț, simpatic la înfățișare, de și cam prea lat în spate și pornit spre obezitate. Acesta își bătuse cînele cu cizma și Cantacuzin își făgăduia să-i facă observația cuvenită pentru asemenea accese de brutalitate. Celălalt era subțire și nalt. Prea nalt, observă în sine cuconu Lai. Cum intră într-un ogor de păpușoi, pare a umbla călare. Are un harapnic lung, pe care-l ridică pînă în cer și-l ajunge pe bietul prepelicar cine știe de unde.

Spătosul era Irimia Ortac, proprietar al acelor locuri, maior în rezervă, erou din vremea războiului

cu turcii. Cel mai simpatic om din tîrg și cel mai bun tovarăș de petrecere.

— Vinător... hm! așa și așa... îl aprecia, cu simpatie, Cantacuzin.

Pe cînd celălalt, căpitanul Cataramă, «era pușca cea mai eminentă», din ținut. Era un om cu mișcări leneșe. Aducea ca de după deal arma la ochi, părea că adresează o invectivă specială iepurelui înainte de a se hotărî să apese pe trăgaci. Toate erau numai o părere. Iepure, prepeliță, sitar, potîrniche, orice fel de vînat cădea negreșit, în timpul convenit, în spațiul permis de bătaia armei lui. Nu făcea aprecieri, nu spunea povești; asculta c-o față melancolică ce spuneau alții, mirîndu-se și ștergîndu-și de abur chelia, și mai ales avea buna cuviință și bunul gust să găsească explicații foarte potrivite la toate loviturile greșite ale prințului. Pentru el, fecior de țaran, Cantacuzin rămăsese prinț, iar titulatura cuconu Lai o primea nu cu displăcere, de și foarte des afirmă că nu recunoaște altă nobleță decît a caracterului și a inteligenței. După ce-i spunea prinț și-i expunea respectuos motivele pentru care iepurele a izbutit să treacă dealul, Cataramă își mai aducea aminte și de trei întimplări aidoma ale lui, cînd scăpase vînatul.

Boierul îi era recunoscător pentru această delicateță și-i plăcea să-l poalească la el acasă, la unele petreceri, de altfel destul de rare și cu foarte puțini invitați.

După ce se înșirară cătră dumbrăvioară, la vale, soarele scăpătă la chindie și, din tîrgul revărsat pe costișa cealaltă peste apa Coștilei și peste iaz, veniră sunete moi de clopot de la cele patru biserici. Cantacuzin privi visător spre acea neînsemnată și cenușie aglomerație urbană, cum îi zicea el, fără stil,

fără plan și fără caracter, și o disprețui pentru a sula oară tocmai când se ridica sitarul filfiind din marginea arinilor.

— Trage, prințule! îi strigă căpitanul Agapie Cataramă.

Cantacuzin începu a ride, apreciind că paserea și-a luat o distanță prea mare. Chiar făcea cu mâna un gest nobil de renunțare, când lunganul se înalță deasupra porumburilor și, cu mișcări blind rotunzite, duse pușca la ochi.

— Fii bun, prințule, îngină după aceea Agapie, cu modestie, fii bun și dă ordin lui Sultan s-aducă sitarul căzut. Era al domniei tale. Imi datorești un cartuș.

— Atunci, căpitane, vei fi amabil să vii de astăzi în opt zile la dejun la mine, ca să-l mîncăm tovarășie, răspunse Cantacuzin. Bucătăreasa mea îți cunoaște gustul și se pricepe cum să-l prepare. Ne mai trebuie unul, ca să-l putem pofti și pe maiorul Irimia Ortac.

— Dumnezeu are grijă de noi ca și de sitarii săi... îngină căpitanul Cataramă cu vocea-i melancolică. Îți mărturisesc, prințule, că n-am văzut în viața mea un cîne mai perfect. Privește cum aduce vînatul. Îl ține numai de-o aripă, abia îl ține ca să nu-l strice, și parcă zimbește la noi.

— Lasă jos!

Sultan depuse vînatul la picioarele lui Cantacuzin, care-și însușea cu bunăvoință laudele pline de admirație ale tovarășilor săi, ca și cum i se cuveneau lui, personal. Deodată prepelicarul întoarse botul în laturi și rămase într-o poziție impietrită, puțintel comică.

Cuconu Lai întrebă nedumerit:

— Ce este?

— Trebuie să fie părechea... îi atrase atenția, cu glas scăzut, Cataramă.

Sitarul al doilea se și ridicase și zbură tupiluș pe sub dumbravă. Ortac îl scăpă cu două focuri repezi. Când Agapie Cataramă înțelese că prințul are intenția să renunțe iar, puse el punct episodului c-un singur foc și Cantacuzin trimese pe Sultan să aporțeze și a doua piesă.

— Am plăcerea să invit și pe maiorul Ortac la dejunul hotărit... adaose el, afabil.

Salută pe ambii tovarăși, făcîndu-le semn amical cu mâna, trecu și a doua pasere la torbă și scoase tabacherea ca să-și răsucescă o țigară. Agapie și Irimia se simțiră și ei indemnați să fumeze din acel tutun parfumat, care venea numai pentru prietinitul lor, de la București, în cutii speciale.

După ce aprinșeră, boierul așteptă laudele cele de cuviință. Apoi decretă îndeplinirea planului de bătaie pe care el îl pricepuse și-l aprobă din prima clipă.

— Aici am făcut ce s-a putut, explică el. Iepurii probabil că avem să-i găsim la pîrloaga din deal.

— Cu iepurele îi lucra ciudat, bolborosi Cataramă.

— De ce-i lucru ciudat? întrebă zîmbind cuconu Lai.

Privea încă cu admirație la statura nemăsurată a tovarășului. Cataramă era un om încă tinăr, cu toate acestea umbla pleșuv și girbovit sub pălăria lui pleoștită. Pe cînd cuconu Lai avea sprintleneală de criță, cu toți cei patruzeci și opt de ani ai săi și, între buclele cărunte ale tîmplelor, niște ochi de o mare agerime. Erau totuși niște ochi care căutau mai mult în lăuntruul său, călăuziți de altceva decît de contingentele brutale ale vieții.

— De ce-i lucru ciudat cu iepurele ?

— E ciudat, prințule, pentru că niciodată nu știi de unde sare.

— Se poate, acceptă Cantacuzino. Inșă aici sintem trei oameni care judecăm ; precum și trei cîni care adulmecă. Am răsucit țigări, le-am aprins și le fumăm. Am stat de vorbă. Cîni ne-au dat ocol. A mai prelinde că stă iepurele într-un fotoliu și se amuzează ca să se uite la noi prin ochelari, mi se pare întrucîtva hazardat. Dumnitale nu ți se pare hazardat ?

— Ba mi se pare hazardat, acceptă cu indiferență căpitanul Agapie. Ca să dau dovadă de sinceritate, am să-mi trec cureaua puștei pe umăr. Inșă pe dumneata am să te rog să fii atent, căci îți sare dihania de la picior.

Acest anunț cu totul extraordinar, Cataramă îl lepădă cu lene, cum îi era obiceiul ; dar Cantacuzin, de uimire, avu o clipă impresia că trebuie să-și lepede pușca și să puie la ochi țigara. Dar se slăpini și lepădă țigara. Iepurele fugea în lungul unui hat.

— Intâi trebuie să-l sudui în gînd... îl sfătuija Agapie, după aceea să-i pui țelul înaintea botului.

Cantacuzin se veseli de aceste vorbe înțelepte, inșă înlătură procedeul violenței verbale, ca nedemn de un nume cu blazon și de un doctor în drept de la Paris ; și cu toate că hotări în sine să fie liniștit și extrem de atent, maiorul Ortac n-avu cînd să lepede țigara și să tragă de pe umăr pușca. Minunata armă engleză a lui cucomu Lai își făcu efectul la o distanță enormă.

Maiorul și căpitanul rămaseră cu gura căscată.

— Așa pușcă mai zic și eu... îngină Agapie. Și ce lovitură de maestru ! Iepurele și-a executat tumba și s-a așezat sub boz.

Intr-adevăr, făcuse tumba și se așezase sub boz, ințocmai ca-n visurile vinătorești pe care Cantacuzin le purta de atîția ani, în zile de toamnă, în lungul ogoarelor și miriștilor. Pînă acuma le purtase în el ca o plăcere ; acuma înflorise din ele bucuria unei realizări. Dintrodată se simți sigur de sine, mutat pe un alt plan al vieții.

Desigur : instrumentul fragil pe care-l purta în mină conținuse totdeauna această forță, dar era nevoie de împrejurări speciale ca s-o elibereze. Abia acum se armonizase cu el și cu natura inconjurătoare, realizînd minunea. Abia acum se dovedea a fi un Boswel adevărat și-și plătise dintrodată toți banii.

— Înțelegeți dumneavoastră ? se adresa el tovarășilor săi ; înțelegeți dumneavoastră că asta e ceva ca o nouă tineretă ? Pînă acum mă indoiam de mine însumi. Acuma nu mă mai indoiesc. Intre mine și armă abia acum s-a încheiat alianța.

Incerca să le explice cu vorbe și exclamații ceea ce nu se poate explica. Simțea născînd în el rezerve și posibilități. Agapie Cataramă și Ortac îl ascultau cu atenție prea încordată și din cînd în cînd își aruncau priviri de înțelegere, constatînd ambii, fără cuvînte, că prințului îi lipsește un șurub. Îi lipsește un șurub la partea cea mai frumoasă a ființii lui. E inteligent, e cult, e fin, dar îi lipsește șurubul. Nu face nimic. În schimb are tutun bun.

— Poftim, domnilor, răsuciți-vă țigări. De ce să spun că nu sint vesel de această intimplare ? Vă mărturisesc că sint foarte vesel. E al treilea iepure al meu, la o distanță, după cum vedeți, cu totul neobișnuită. La dreptul vorbind, e al doilea.

Agapie se mira încă : într-adevăr, o distanță nemai-pomenită !

Indiferent de distanță, adăogea el în sine; Sultan trebuie să fie cu mult mai mirat decît noi toți.

Sultan însă nu părea mai mirat decît altă dată. Aduse iepurele la picioarele stăpînului său, incredințat că lui i se datorește totul și pușca n-are nici un rol. Dînd voie tovarășilor să admire pe Sultan cît vor voi, cuconu Lai se întoarse spre soare și-l văzu risipind o ceață de aur deasupra tîrgului. Nu adia nici cel mai ușor vînt. În oglinda neclintită a iazului, departe, se răsfrîngea un cer azuriu, deschizînd ca un orizont nou unui ostrov fermecat, pe alt tărîm. Cantacuzin bănuia că se află într-un ceas unic al vieții lui, clipă întru totul delicată, trecătoare ca toate bucuriile. Fără să înțeleagă bine de ce, dori pe cineva lîngă el. Era fără îndoială o femeie. Dar nu era nici una din cele pe care le iubise, fără pasiune, într-o tinereță destul de lîncedă. Nu era nici ultima lui prietinie: inteligenta, caprițioasa și puținel ridicola doamnă Argintar, soția generalului. Era o ființă destul de interesantă, căreia parcă nu îndrăznea să-i înlătore vâlul. O voia încă necunoscută, pentru multe motive. Curios i se părea însuși faptul că ființa lui interioară declanșase acea umbră vagă și vană.

— Dumneavoastră, domnilor, vă mai duceți pînă la pîrloaga din deal? întrebă el c-o voce dintrodată obosită.

— Cum, prințule? nu mergi cu noi?

Cantacuzin oftă.

— Trebuie să mă întorc mai devreme în tîrg.

Ceilalți doi vînători se priviră.

— Însă numaidecît se cuvine să sărbătorim acest mare eveniment, adăogi el, rizînd cu bunătate; căci să vă mărturisesc adevărul adevărat: e întăiul.

— Nu se poate! strigă cu spaimă maiorul Ortac.

— Ba se poate, incuviință Agapie. De ce să nu se poată? E cel dintăi, însă nu-i cel din urmă.

Cantacuzin privi cu nobleță și recunoștință pe omul cel mai înalt din lume. Ajunsese cu capul pînă în cer în dreptul soarelui.

— Deci, domnii mei, sfîrși el, vă aștept acasă la mine, îndată ce vă întoarceți de pe cîmp.

Scoase cartușele, își trecu pușca pe umăr și se gătea să se îndrepte înspre vâlceica popasului, cînd auzi tușînd, în urmă, pe Agapie Cataramă. Cei doi se adunaseră o clipă la sfat: maiorul cu fruntea lîngă umărul lui Agapie și Agapie cu fruntea aplecată spre maior.

— Mai este ceva? întrebă cuconu Lai.

— Mai este... răspunse căpitanul. Noi mai întăi și mai întăi ne-am opri la o binecuvîntată crîsmă. Cu voia dumnilor, prințule, căci ne întoarcem însetați și colbăiți. Să nu te superi, te rog. La domnia ta ne simțim cam jenați... Avem noi un local de mina întăi, și-o odăiță unde sintem singuri...

— Aveți așa ceva? rise Cantacuzin. Mi se pare că am și eu cunoștință de acel loc celebru.

— Da, prințule, locul se chiamă «La șapte fete». Vinu-i bun; fleica la grătar și mai bună, iar domnișoara Țipra ar fi în stare de mare suferință dacă nu l-ar vedea pe domnu maior Ortac. Intre dînșii se tratează un amor nemaipomenit.

Cantacuzin rîdea. Rîdea cu plăcere, căci toate în acel ceas erau bune. Știa de locul de petrecere al elitei masculine a tîrgului, avea cunoștință nu numai de domnișoara Țipra, ci și de celelalte surori ale ei în număr de șase, toate sprincenate, toate cu ochi negri și cu părul ca pana corbului. Erau surori nu numai

prin asemănare, ci și prin același puternic parfum de musc în care se distingea vag miros de petrol. Negreșit că în alte împrejurări ar fi ridicat puțin din nasu-i subțire la o atare propunere; însă de câteva minute intrase definitiv în tagma vinătorilor și fu obligat să accepte locul lor de adunare.

— Bine, poate am să vin și eu, declară el; în orice caz, cafeaua îmi veți face plăcere s-o luați la mine.

II

Boierul se făcu a nu observa mirarea feciorului, când acesta boldi ochii în umbra sălciei și primi iepurele din mîna mării sale. Negreșit, zîmbea Cantacuzin în sine, tovarășii mei, ca niște ticăloși ce se află, au înțeles că vreau să intru în tîrg pe lumină, ca să mă vadă lumea ce ispravă am făcut. S-au uitat unul la altul semnificativ. Am să fiu văzut intrînd c-o biată sălbătăciune ucisă. Iată din ce material inferior sint alcătuite unele bucurii ale oamenilor.

— Mi se pare că și tu te bucuri, Costache, se întoarse el către fecior.

— Mă bucur, măria ta; de ce să nu mă bucur?

— Și tu ești un viclean, Costache. Bine; ai să capeți bacșîșul la care te gîndești.

Costache își ridică o mîna la obrazul spîmatic și-și astupă rîsul tăcut, cu palma. Lîngă el, pe banchetă, trona foarte serios Sultan. Costache potrivi pușca mai bine și scoase vînatul mai la iveală. Stăpînul șfichiui calul îndată ce trecură iezătura. Tîrgul era aproape; se proiecta pe incendiul măreț al asfințitului.

Cantacuzin își ridică încă o dată ochii, ca în alte multe dăți, către priveliștea neplăcută pe care i-o oferea acel tîrg fără formă, fără plan și fără caracter. Cel mai de mirare lucru dintre toate i se părea, în asemenea clipe, faptul că el a putut să trăiască aici o viață de om. Cum s-a putut face asta, nu înțelegea încă. A vrut să evadeze de atîtea ori, și an-cu an s-a resemnat să aștepte. Astfel mor unii oameni, în colțuri uitate de lume... suspină el.

Ba încă și-a impus osînda să amănunțească și să explice această aglomerație. În loc să se detașeze de ea și să n-o mai vadă niciodată, niciodată, pînă la ceasul morții, o împarte, o subîmparte, o privește din față și din profil, îi ia pulsul, îi pune diagnoza; cînd cel mai simplu lucru era să nu fie el aici. Să fi fost tîrgul copilăriei lui o amintire — o vagă amintire pe care o explozie imaginară o întoarce în pacea eternă.

Vai, nu e o amintire. E o realitate mai ales mirositoare.

Din Broscărie și din mlaștinile iazului Coștilei, așezările săreau unele peste altele spre culmea dealului, ferindu-se din ce în ce mai mult de elementul umed; așa încît, de deasupra, cursurile de apă se zăreau sticlind departe. Probabil că după ce au observat din deal aceste oglinzi miraculoase, tîrgoveții au socotit că n-ar fi rău să sape cîteva fîntîni. Au chemat deci de la țară meșteri care, c-o artă și cu mijloace preistorice, au pus în legătură rezervele subpămîntene cu setea de deasupra. Toată lumea a fost mulțămîtită, mai ales că, pe lîngă apa lui Dumnezeu, se găseau pe ici pe colo, în crișme, și vinuri destul de bune din Țara-de-Jos. O boieroaică ciudată, mătușă a lui Cantacuzin, lăsase prin diată un fond, pentru crearea unei cișmele lîngă primărie. Tîrgoveții

veneau mai mult în petrecere pînă la acest șipot, însă nu înțelegeau ce rost practic ar putea să aibă. Singura baie publică o aveau ovreii, pentru că le era poruncită de legea lor. Căpitanul Cataramă și maiorul Ortac o socoteau necesară și pentru că într-adevăr ovreii au nevoie să se curețe. Făceau mare haz, după ce stabileau acest adevăr și mai ales după ce, personal, se declarau partizani ai băii interne cu vin, fiert și nefiert.

Tocmai era în ajunul uneia din zilele cînd, la fere-deul ritualic, se înfierbînta cuptorul cel mare cu holo-vani. Cantacuzin mai văzu o dată pe băiatul cel desculț și fleguros dintre desmoșteniții lui Israel umblînd pe uliți și pe hudiți și sunînd dintr-o talancă. Publicația evenimentului avea într-adevăr hazul ei; dar partea pravoslavnică a localnicilor nu-i acorda nici atenție, nici valoare; pentru ea existența unui atare așezămînt era cu desăvîrșire indiferentă; pe lîngă asta se știe că ovreii au răstignit pe domnul nostru Isus Hristos, deci nici o baie din lumea asta și din cealaltă nu-i poate curăți de păcat.

Cuconu Lai zîmbea, urmînd a stabili pentru a mia oară geografia plictisului său.

În mijloc, pe drumurile principale care se încru-cișau spre alte ținuturi, se înșirau prăvăliile în cea mai mare parte ale celor cu baia, cuprinzînd mărfurile trebuitoare țăranilor. În preajma acestor uliți și a barierelor cu tract mare rural se îmbulzeau mahalalele lui Savaot, cu magherniți șubrede, unde viermuia o populație harnică, neliniștită și săracă, de ghetto.

Într-o altă regiune, dominată de cîteva biserici, de clădirea Prefecturii, a Primăriei și a Gimnaziului, se întretăiau cîteva străzi mai curate cu locuințele mai-marilor așezării, a urmașilor unei băierimi în declin

și a cîtorva bogătași suspecți, care-și aveau obirșia dincolo. Puțințele dușmăniți, intrucilva tolerați, fără drepturi politice, fără slujbe, n-aveau alt chip să trăiască decît urmînd a se îmbogăți. Stăteau încă bine legați de comunitatea lor și de sinagoga cea mare, însă erau în relații cu creștinii, găsindu-se, în mijlocul societății acestei capitale, cei mai în curent cu miș-carea politicii timpului și mai ales cu cotele burselor. Această inițiere se datora celor cîteva exemplare din *Neue Freie Presse* care soseau zilnic de la Viena și pe care funcționarii de la Poștă le întorceau pe față și pe dos o clipă, apoi le lepădau cu dispreț.

Tineretul studios și unele din femeile și fetele acestei nobleți financiare vorbeau o limbă corectă autohtonă, de și puțințel cîntată, și se aflau în curent cu tot ceea ce apărea în librăriile de la Iași și-n publicațiile periodice ale țării. Putuseră servi Dăriei Mazu, se gîndea cu maliție Cantacuzin, cărți de împrumut nu numai în limbile localnicilor, dar și în limbile apusene. Așa încît convertiseră la o adevărată destrăbălare intelectuală pe una dintre cele mai nos-time și simpatice ființe din țîrg. Operația aceasta se făcuse cu discreție și modestie, pentru ca lumea Dăriei Mazu să nu se simtă deloc jignită în mîndria ei primitivă.

Lumea aceea cu totul specială trăia între livezi, în mahalalele de cătră miazănoapte și asfințit. Era acolo un domeniu al vechilor plugari mărginași de odinioară. Acuma cea mai mare parte din ei părăsise breasla muncii cu brațele, avînd încredințarea de a se fi ridicat pe o treaptă mai de cinste. Aproape toți, cei din generația nouă, erau slujbași la felurite instituții ale statului. Cîțiva din primii pionieri ai penei de gîscă ajunseseră la finele carierei și acum își mă-

cinau cele din urmă zile într-o tihnă meschină de pensionari, făcându-și ostentativ tabietul în cerdac și în jilț, cu țigară și cafea. Acolo mai stăruiau și câțiva cultivatori de ogor și crescători de vaci cu lapte — element tranzitoriu, precum și o parte din meseriașii lemnari și zidari, serioși clienți ai crîșmelor.

Vinătorul își lăsase calul în voie. Nu se grăbea. Ajungea la timp, într-o lumină mare de aur, în care jucau pulberi ușoare. Era în preajma unor terenuri vagi. Aici, în timpul ploilor toamnei, se frământau gloduri imense. Carierele de năsip și lut se umpleau atunci de apă și deveneau, în vremea nopții, căpcăni pentru umbrele care ieșeau de la crîșme și urmăreau în zigzag un drum al destinului. De obicei le ieșeau în preajmă cîni care-i lătrau călăuzindu-i printre primejdii. Acei cîni fără număr, de rase și mărimi felurite, adevărate fantazii zoologice, se găseau și acuma la fața locului. Se găseau și viței, și porci. Era și o larmă ascuțită de copii, de felurite neamuri. Capete goale, picioare desculțe, batiste duble, în față și în spate. Aici ar fi locul pentru un teatru comunal, gîndea Lai. Aici se așează panoramele și joacă Vasilache, în vremea iarnarocului celui mare al verii. Aici se aruncă gunoaiile și leșurile; viermuind asupra lor, cele mai multe din animalele adunate îndeplinesc un oficiu sanitar. Totuși în vremea verii hoardele de cotei și dulăi devin primejdii vagabonde, așa încît părinții comunei, cu puțină cheltuială, fac din cînd în cînd contract c-un individ fără naționalitate, abandonîndu-i pieile acestor prietini ai umanității.

La acest unghi al impresiilor și al gîndurilor, cuconu Lai avu simțirea că se deșteaptă în el pentru a doua, ori a treia oară imaginea nedeslușită pe care o dorise, oarecum fără năimă, în clipa cea mai plă-

culă a zilei, cînd încheiase alianță cu arma lui englezească.

Nu cumva dorea să vadă pe copila aceea neînsemnată și totuși așa de simpatică? Adică, mai bine zis, nu cumva dorea să fie văzut de dînsa în situația nouă pe care și-o crease în tagma vinătorilor? Cantacuzin rîse de propria lui vanitate. Era un naiv dacă-și închipuia că eleva lui avea alte preocupări decît cele pe care i le dictau sexul și vîrsta. Era o ființă totuși nostimă. Cuconu Lai era dispus să-i acorde un epitet și mai avantajos. Într-adevăr, copila aceea cu numele Daria Mazu se diferențiasse cu desăvîrșire de «geografie». Avea dispoziții fine pentru muzică și literatură, știa ce-i un teatru fără să-l fi văzut vreodată. Știa că este o lume civilizată fără s-o fi cercetat și fără să aibă speranța de a o cerceta cîndva. O descendentă de mahalagii mediocri, cu zestre puțină și orizont hermetic închis, nu putea avea altă soartă decît aceea care-i era de mai înainte dictată. O situație fără în-
doială tragică. Poate mai bine ar fi rămas în lumea ei.

Domnul Lai nu-și mai aduce bine aminte în ce chip anume intrase această copilă a tirgului provincial în zona lui. O descoperise doamna Argintar, se ocupase un timp de ea, apoi i-o prezentase ca pe-o mică minune. O scosese din mediocritatea-i oribilă, îi dăduse noțiunile elementare ale unui alt standard de viață, îi fusese profesoară în adevăratul înțeles al cuvîntului, inițiînd-o într-o limbă de cultură; după ce-o au-zise ciripînd franțuzește, o făcuse să descifreze o sonatină la piano. Ce anume experiență încerca doamna Argintar? «E o milostenie a plictisului tău...» își formulase diagnoza față de prietina sa domnul Lai, și-i dăduse tot concursul său în aparență foarte

dezinteresat. Doamna Argintar părea încântată de rezultatele obținute; domnul Lai Cantacuzin era mai puțin încântat. În definitiv, fata-i plăcea pentru că era tânără, frumoasă și destul de vioaie; așa-zisa inițiere îi părea domnului Lai mai mult un reflex al doamnei Argintar decât o valoare în sine. Apariția ei îi făcea plăcere domnului Lai din pricină că în acei ochi frumoși descifra admirație pentru propria lui persoană.

Aici, în acest loc viran, îi spunea ea odată că a asistat la cel dintâi spectacol. Alt teatru adevărat nici nu-i era dat să vadă. Era o copilă de nouă ani, amestecată între copiii mahalalelor. Dintr-un ungher de zid, la marginea târgului, observa cu ochi rotunzi pe omul cel bărbos și negru cu care edili încheiau contract din vreme în vreme. Umbla tiptil, privind pieziș cotloanele și pregătind juvățul. În urma lui se îmbulzea cortegiul de copii. Din hudiți și ulicioare lătrau cotei, vestind speciei, cu intonații misterioase, numele ucigașului. Deodată se arăta cel căruia îi sosise ceasul. Era un corceag timp, ori un leneș, ori un flămînd. Cînd simțea primejdia și zvîcnea într-o lature, arcanul îl ajungea din urmă și-i rupea fuga smuncindu-l îndărăt și rostogolindu-l în pulbere. Copiii înălțau răcnet în cor, apoi tăceau și ascultau fără milă bătaia de bită și chelălăiturile stîNSE, și priveau zvîrcolirile năprasnice și ochii care se rostogoleau crunt în moarte. Copila stătuse în locul ei cutremurată de un plîns disperat. Alaiul trecu prin roiul de colb și lumină înspre operațiile ultime, lîngă aceste gropi. Aici, după ce elimina prisosurile, omul negru rămînea stăpîn pe prețul oficiului său. Privirea lui piezișă de asasin fata mărturisea că a revăzut-o multă vreme în vis. În alți ani, îndată ce auzea che-

mările lugubre ale cînilor, lugea să se culunde într-o saltea, într-un fund de odăiță, neîndrăznind decât tîrziu să se arate la soare.

De și cugeta și vișa, Cantacuzin era atent la toate din juru-i. Nu fu prea surprins cînd văzu sus, în capătul uliții, aproape de grădina publică, un grup colorat și pălărioare înflorite. I se mai întîmplase și-n alte rînduri să i se realizeze întîlniri pe care le dorea. Avea ochi bun. Ochi de vînător, rîdea el în sine. Era sigur că în acel grup de tinereță, va vedea pe Daria Mazu.

Erau numai două fete. Una era într-adevăr drăgălașa lui elevă. Purta destul de elegant o rochiță cenușie și pălărioara simplă îi era punctată cu puțin roș. Se mișca distins, privea îndrăzneț. Nu era prea frumoasă, dar avea caracter. «E ceva care te prinde de inimă», suspină Lai. Ființa aceea cu ochi magnifici e condamnată la ceva mai rău decât moartea. Dumnezeu a pus în ea elementele altei evoluții. Mîni totuși va fi soția unui copist de prefectură.

Cantacuzin nu acorda acestei categorii nici un fel de considerație. Slujbașii tuturor oficiilor statului ocupau, în teoria lui despre lumea locală, o zonă impură. El accepta că asta poate fi și o prejudecată și poate greșește, dar se simte mult mai bine cu rudele Evei Goldman, tovarășa din sara aceea a Dăriei Mazu, decât cu desrădăcinații vieții rurale. Era o ființă destul de interesantă și domnișoara Eva; avea un fel personal de a holba ochii cînd vorbea. Avea calitate de bună prietină mai cu samă. Era mai cu samă admiratoare a elevei lui. Deci vînătorul îi acordă mai ales domnișoarei Eva toată atenția și se informă despre perfecta ei sănătate.

— Domnișcară Eva, ești o ființă încântătoare, declară el coborîndu-se din docar.

Daria Mazu rîdea, amuzată. Situația lui Cantacuzin față de tineretul feminin al tîngului era un fel de privilegiu nobil, convenție fără urmări efective. Se spuneau vorbe elegante, se produceau mulțămiri pline de cochetărie. Primăvara își urma cursul, iar Cantacuzin rămînea în regiunea celei dintăi brume de toamnă.

Era ceva delicios și trist în același timp. Cuconu Lai își întoarse fața umbrită de o preocupare spre ceea ce numea el eleva lui. Avea ochi mari, brunî, încununați de păr castaniu. Rîdea cu niște dințișori albi. Aștepta și ea complimentele lui și nu voia cu nici un chip să se uite la iepurele pe care-l ținea în brațe Costache.

— Am împușcat un iepure... îi declară el.

Ea se sperie. Se aștepta la altceva. Avu o exclamație de milă pentru biata sălbătăciune inertă. Cantacuzin se simți intrucitva dezamăgit, totuși îi rămase convingerea că în după-amiaza aceea s-a produs unul dintre cele mai însemnate evenimente ale vieții lui. Femeile însă sînt sollicitate de alte impresii și preocupări. Mai ales femeile acestea, care nu sînt femei, ci femeiuște. Aglaie Argintar desigur îl va ruga să-i povestească amănunțit întimplarea.

— Să-mi spui, duduie, ce-ai cetit, ce-ai cîntat și ce-ai gîndit, o întrebă el c-o amabilitate exagerată.

Ea îl privi atent, găsind în înfățișarea lui ceva nefiresc și puțintel ridicol. Cuconu Lai simți și el că e mai bine să fie singur, cu imagini nedeslușite, salută cu curtoazie pe fete și se sui în docar. Auzi în urmă rîsete subțirele și fu o clipă jignit, apoi avu un zîmbet de îngăduință și ajunse liniștit acasă.

Ce fel de lîrg e acesta? își continua el solilocviul, urmînd a desfășura geografia propriei lui mizerii și încercînd să înlătore neliniști care-i pipăiau fundul ființii. Se face noaptea, sîntem într-un oraș, și omul e nevoit să se lese condus de instinctul animalului ori să-și dibuiască drumul cu bățul, ca orbii. Edilitatea a întemeiat puncte cărora li se spune felinare; însă de obicei nu produc lumină, fie din pricină că scrie lună la calendar, fie pentru că s-au furat lămpile, fie pentru că s-a isprăvit pătrolul la magazia comunei. N-ar însemna mult asta, dacă ulicioarele de mahala n-ar ascunde gropi și curse. Punctele acestea luminoase au și altă particularitate. Își mută locul de cîte ori se schimbă guvernele și se primenesc edilii.

Cantacuzin rîdea prin întunecimea înserării. Costache coborî și deschise poarta. În curînd bucătăreasa primi în triumf iepurele; odaia boierului, care dădea în uliță, înfățișă îndată două panouri de lumină. Umbra subțire și fină a lui Cantacuzin se arătă într-un tirziu în redingotă, după moda timpului. Își făcuse repede baia, își stropise cu apă parfumată părul cărunt; acuma dădea bună sara prietinelor, adică tomurilor care se înșirau în bibliotecă, celor cîteva stampe și pianului.

— Iată ecouri și epave ale unei lumi de pe alt tărîm, suspină el, fără glas. Ce caută aici toate acestea?

Se înclina spre ele ironic.

— Sîntem niște anacronisme. Funcția noastră e să dispărem. Ceea ce nu vom face însă, pînă nu vom împlini o datorie a răzbunării divulgînd, lumii și istoriei, adevărul.

Trase un săltar și răsfoi note risipite. Ca foarte deseori, ar fi dorit să se puie la lucru. Meditația și lenea erau plăcerile lui cele mai evidente. Erau o prețioasă însușire de familie, plătită cu risipa totală a unor mari averi. Sara aceasta însă era făgăduită tovarășilor lui vinători. Pe lângă asta, lenea lui și meditația îi aduceau unele nemulțămiri și nedumeriri pe care zadarnic cerca să le evite. Erau în el și punctau în sus capete de șarpe.

Incepu să umble ațîțat prin odaie. N-ar fi frumos, se întrebă el deodată, să vadă un oarecare profil delicat stînd în scaunul nalt al pianului și privind spre legăturile prețioase ale unor volume care nu se găsesc decît aici și-n cîteva biblioteci apusene? El n-are dreptul să primească și ea n-are dreptul să intre. E prizonieră nu numai a prejudecăților și a unei lumi brutale, ci și a vîrstei, și a curăției ei sufletești. Iată cum poate crește o floare în gunoi și cum grădinari cu mâini impure izbutesc să-i dea o strălucire virginală. E și el unul din grădinari. Primul e Aglae Argintar. Această doamnă cu avînturi cam romantice și cu oarecare proporții fizice s-a așezat prea des în acel loc acuma gol, cînd stururile odăii erau cu grijă coborîte. Însă el n-o mai dorește acolo, de și, desigur, o mai iubeste încă.

Tovarășii lui de vînătoare nu întîrziară mult. So-siră tropăind și-l priviră pieziș.

Cafelele erau gata; le aduse numai decît madama Roza, adăogînd lîngă ele sticla de rom.

— Am găsit un vin nemaipomenit și am mîncat o fleică numărul unu... explică, gîfîind, maiorul Ortac. Am mai fi stat noi, dar trebuia să venim; ne-am dat parola. S-a aflat în tot tîrgul de iepure.

— Imi închipui, consimți Cantacuzin; probabil că e o bucurie generală. Nu cumva e vorba să mi se organizeze și un banchet?

Cataramă își sorbea cu melancolie cafeaua. Îi adăogea necontentit rom și nu izbutea s-o isprăvească.

— Bun, bun! declară el. Am să-ți dau o veste, prințule, adăogi apoi. Am prins pe domnișoara Țipra într-un colț și i-am declarat și eu amor. Mă aștept la accese de gelozie din partea domnului maior.

Ortac făcu un gest de mîrinimie.

— Intr-adevăr, cafeaua a fost bună, declară și el.

— Dacă poftiți, zîmbi Cantacuzin, am ș-un pahar de vin, ceva mai bun decît la «șapte fete». Madama Roza ne poate improviza imediat fripturi. Știu că în asemenea împrejurări joacă rol însemnat atmosfera. Și eu nu vă pot pune la dispoziție nici ochii drăcoși ai domnișoarei Țipra, nici lăutarii. Totuși vă sfătuiesc să gustați vinul și să cercați mușchiul fript. Am să mă silesc și eu să vă țin tovarășie, căci încă n-am mîncat în astă-sară.

— A, dacă prințul n-a mîncat, atuncea sînt la dispoziția domniei sale, declară cu grabă căpitanul.

Nu prea tîrziu, în sufragerie, după un oarecare număr de pahare, Cataramă își părăsi melancolia și trecu într-un stadiu de entuziasm. Făcu unele declarații patriotice, la care maiorul Ortac nu dădu răspunsul dorit. Maiorul Ortac părea mai gînditor și mai obosit. Atunci Cataramă se întoarse spre prinț. Cantacuzin îi răspunse. Ciocniră amîndoi încă un pahar.

— Eu aș putea spune că mai doresc să mînînc o friptură... mărturisi căpitanul Agapie.

— Se poate! răspunse numai decît cuconu Lai și bătu în palme. Apoi, într-o ațîțare și-ntr-o luciditate de spirit de care se bucura mai ales în asemenea

ceasuri târzii ale nopții, începu să se plimbe prin fața partenerilor săi, adunînd elementele preocupărilor lui principale.

Ortac își plecase fruntea pe marginea jilțului.

— Valeu, mamă, valeu, tată! suspină Cataramă alăturîndu-se de el. De ce m-am temut n-am scăpat. Să știi că prințul ne ține iar conferința lui.

— Poate vă plictisesc puțin? își aplecă spre ei sprîncenele Cantacuzin. Se poate. Inșă v-aș ruga să vă scoateți din cauză întâi pe dumneavoastră, care purtați niște vechi nume de răzăși. Și să-mi dați voie să vă fac o nomenclatură a tuturor locuitorilor de pe strada aceasta. E o stradă oarecum națională și creștină. La numărul unu stau eu. Inșă eu sînt, precum se știe, coborîtor de la Bizanț. Peste drum, la numărul doi, stă domnu ajutor de primar Alecu Mihailov. La numărul trei, domnul avocat Nicolaide. La numărul patru, inginerul Artur Fait. Avem apoi pe doctorul Barboni. Mai stă pe ulița asta Gronașu, farmacistul. Numără-i pe toți. Aș voi să-mi aduci în cite o eprubetă sîngele lor.

— Să mă ferească Dumnezeu! suspină iar Cataramă.

— Ba să-mi aduci în cite o eprubetă sîngele lor, pretinse Cantacuzin. Este aici, în tîrgul acesta curat moldovenesc, o fată, urmă el. Pot să-ți spun cine-i. Domnișoara Mazu. Ea mi-a povestit o altă întîmplare nostimă...

— Cum altă întîmplare? întrerupse Agapie, privind la maior. Văzîndu-l pe jumătate adormit, se liniști. Cum altă întîmplare?

— Da. O altă întîmplare, căci mi-a povestit mai multe. E vorba de o întrunire și de niște declarații a acestor autohtoni ireductibili. Să lăsăm inșă asta și

să ne uităm mai de aproape la această adunătură pe care, după cum știți, eu o numesc campament barbar. Aș putea tot așa de bine să-i spun campament cosmopolit. S-au adunat aici toți, s-au organizat oarecum ca să prăde pe plugari și s-au încorporat rînduieii generale a statului. Ce fac, mă rog, acești oameni? Unii vînd, alții cumpără cu folos, alții dau bani cu dobîndă. Alții sînt dezertori ai agriculturii, rușinîndu-se de părinții lor în straie albe, urînd munca de la țară, disprețuind vechea disciplină a unei societăți primitive cu tărie fixată în rosturile sale. S-au așezat aici într-un popas al nedumeririi. Nu știu decît să zgîrie în condici cuvinte fără ortografie. Nu știu să cetească decît o gazetă; uneori se lipsesc și de asta. Din ce-a putut rumega înțelegerea lor, rezultă întâi și întâi că nu este Dumnezeu, că lumea n-a fost creată în șase zile, că descîntecele sînt o prostie, și că tunetul este electricitate, adică ceva fără sens. Rîd cînd îl aud și privesc ironic spre femeile care-și fac cruce cu spaimă. Au dispreț pentru tot ce nu cunosc. Literatura lor o găsesc la debitele de tutun și se cheamă *Misterele Parisului*. Pe lîngă ovrei, oameni fini și vicleni, mai trăiesc aici și niște urmași de boieri, străini de toate și într-o situație destul de comică, așa cum sînt eu de pildă. Nu-i nevoie să protestezi. Înțeleg că te plictisești, inșă te voi obliga să mai ascuți puțin. Ei bine, așezarea socială a acestui tîrg este așa de factive, încît, dacă statul n-ar plăti lefurile, se produce catastrofă. Asemeni dacă neguțătorii ar închide prăvăliile trei zile, tîrgul ar cădea în sincopă. Inșă ceva. Această capitală, ca și alte tîrguri din Moldova, poate consuma carne numai grație comunității ovreiești. Hahamii, după rînduieii ale lor, aleg anume vite și anume părți din jertfe. Israel consumă cușer

și partea anterioară a vitei. Ceea ce nu-i cușer și partea de dinapoi merg la îndestularea populației care formează obiectul preocupării mele. Este ceva și mai grav. Oamenii mei, cu toată trufia ignoranței lor, n-au izbutit a învăța, în puțina lor școală, operațiile elementare de aritmetică. Niciodată nu-și tratează contabilicește lefurile. Nu sînt în stare să facă o adunare ori o balanță. Ticăloșii evrei galițieni, în veacuri de trudă, s-au deprins să nu minince decît din dobindă. În zilele cînd agonisesc importanta sumă de patruzeci și cinci de centime, pun cinci centime la o parte, cu procent. Asemenea sistem simplu îi face milionari. Pe cînd oamenii majestății sale au găsit mijlocul să cheltuiască în fiecare lună ceva mai mult decît leafa. În consecință, pentru acoperirea deficitului, urmează niște operații complicate de împrumut, care se cheamă scontul simbriei, cu chitanță în regulă și cu dobindă de zece bani la franc pe săptămîină. Pentru consolidarea unor atari operații financiare se mai adaogă un chef cu lăutari, subt ochii protectori ai domnișoarei Țipra. De altminteri instituția domnișoarei Țipra este absolut necesară, deoarece înlocuiește teatre, concerte și biblioteci. Teatru, concert și bibliotecă? mă întrebă un întreg popor. Toate acestea sînt niște prostii. Deci, voi conchide, aici trăiește o lume fericită, pentru că n-are nici o preocupare. Singur nefericit sînt eu, care-mi propun probleme de rezolvat. Toți își duc viața cu ușurință și fără aritmetică; eu singur îmi scornesc tot felul de răutăți. Am mai făcut și greșala să produc aceleași neliniști și-n capul unei biete fete, față de care am acuma o răspundere. Ce vrei dumneata să facă ea în asemenea lume? Cum vrei să-și poată echilibra viața cînd ceea ce-i trebuie ei e dincolo de orizont?

Căpitanul Agapic oftă și deșertă un pahar de vin:
— Nu cumva e vorba despre aceeași persoană, prințule?

— Ei da, e vorba de Daria Mazū. Ce vrei să facă ea în acest tîrg? Te întreb pe dumneata. Ce vrei să facă?

— Să nu facă nimic, prințule. Să se mărite.

— Ai spus ceva? se întoarse scandalizat Cantacuzin.

— Am spus, prințule. Și chiar are să se mărite. Putem vorbi în voie, căci domnul maior Ortac doarme.

— Imposibil! Imposibil! strigă boierul. Să nu-mi spui mie fleacuri.

— Ba nu spun fleacuri deloc. Aș mai mînca puțină brînză.

— Poftim.

— Nu spun fleacuri deloc. Am aflat vestea de la domnul maior chiar astăzi. Fericitul cîștigător e dumnealui în persoană. Nimic de spus. Fata e cît se poate de bine. Să n-ai nici o grijă, prințule, are să găsească ce-i trebuie.

Cantacuzin rămase deocamdată inlemnit. Văzu tulbure înaintea ochilor. Apoi făcu un gest mic, semn că și-a isprăvit conferința și se așeză pe scaun palid, înturnînd o privire spre odaia de alături, unde erau pianul și bibliotecă. Dar, în asemenea împrejurare, de-acolo nu-i putea veni nici un ajutor.

III

Madama Roza era o întrupare a devotamentului feminin. Fără îndoială însușirea aceasta era în natura ei; il iubea pe stăpîn cu entuziasm; însă nu uita nici

o clipă că salariul ei destul de ridicat atirna de buna stare fizică a lui «buiier». Acest boier trebuie să trăiască astfel în viață, ocolit de îngrijirile cele mai atente, încit să-și aducă aminte și după moarte de madama Roza. Cel ce scrie întruna pe bucăți de hirtie în seri lungi de iarnă, și cetește alitea cărți care-i vin din străinătate, nu poate uita să compue și un foarte frumos testament. Și nu poate lăsa, în acest testament, la o parte, pe sluga cea mai devotată, care-i ține loc de părinți și frați. Acest «buiier» e un copil orfan; nu mai are aici pe nimeni din neamul lui; nu are nici în altă parte decit foarte depărtate rude cu care nu ia contact decit cu totul întâmplător, în alte colțuri de lume. În orice clipă a vieții lui acest orfan de patruzeci și opt de ani avea să recunoască în juru-i ordinea cea mai meticuloasă, o curățenie care strălucește ca un aur nou, o cafea cu lapte cum nu se bea nicăiri, o masă combinată anume pentru natura lui delicată, după prescripțiile doctorului Barboni, baie totdeauna gata, pat care miroase a cearșaf proaspăt. Ar fi deci o nenorocire nu să moară, ci să-și piardă memoria. Devotamentul Rozei era legat și de faptul că stăpînul său avea în biblioteca lui cărți nemțești și-i adresa din cind în cind vorbe într-o limbă care-i aducea aminte de tirgul ei galițian. Era și madama Roza o orfană de vîrsta boierului ei și știa să aprecieze nu numai un ștrudel, ori o friptură. Raportul sentimental mai avea și o altă latură: a contrastului. Stăpînul era un om nalt și subțirel. Madama Roza avea proporții mai mult în laturi.

Cu toate acestea era o ființă sprintenă. Pe cînd Cantacuzin se afla încă în baie, ea cerceta cu mișcări aprige, trecînd repede dintr-un loc în altul, iatacul și biblioteca. Patul era învălmășit; pe măsută, în scru-

melniță, se adunase un număr prea mare de capete de țigară; altă grămăjoară era la birou. Hirtiile de aici erau în dezordine. Dincolo erau lepădate cărți lingă pat. Lucrul acesta nu-i plăcea madamei Roza. Boierul ei avea un năcaz.

Pe cînd deschidea ferestrele, să intre aerul dimineții de toamnă, și rînduia totul cu repeziciune, bătînd pernele cu palma și ghiontind chilotele cu minie, avea, în treceri și întoarceri, o privire ascuțită spre o fotografie de femeie frumoasă, de și cam grăsuță, așezată pe piano, cătră lumină. Madama Roza scoase chiar limba cătră ea și-i adresă cîteva vorbe neplăcute, mormăile în dialectul ei teuton.

Cînd auzi pași, se retrase cu grabă; dar lăsă ușa deschisă puțin, așa încit să poată pune un ochi de observație. Din acest loc văzuse ea destule lucruri. Observă deci ș-acum și încercă să puie o diagnoză. Nu i se părea să fie vreo suferință fizică. Boierul părea numai obosit, avea un fel de umbră în jurul ochilor. Ei i se pare mai frumos așa, însă femeile sînt blăstămate să ceară de la bărbați altceva decit ochi cenușii. De-aceea nu poate ea suferi fotografia de pe piano. Frau Argintar trebuie să fi arătat iarăși vreun caprițiu.

Aduse la timpul hotărît cafeaua. Udă florile din fereastră.

Cantacuzin nu-i adresă nici un zîmbet și nici un cuvînt. Așa ceva se întîmpla foarte rar. Trupul madamei Roza se umflă și mai mult de invective, pe care le vărsă, cu lacrimi, lingă mașina de bucătărie. Iși șterse ochii și nasul cu șorțul și rămase gînditoare. Poate Frau Argintar l-a trădat pe boier și l-a abandonat. În acest caz n-avem de-a face cu o nenorocire, ci cu o veste bună. Deci madama Roza trase din buzunăraș o oglindă și-și cercetă în ea zîmbetul plăcut.

Boierul ieșea. O privi și-i vorbi :

— Roza, trimete pe Costache după mine în piață.

Nu s-a schimbat deci nimic în viață. Oamenii umblă, vorbesc și minincă.

— Am înțeles, domnule, răspunse ea, salutînd c-o inclinare de cap și făcînd o reverență.

Cantacuzin trecu în uliță, coti hudiți, călcă pe bucăți de trotuare, sări peste noroaie. Era vechiul lui război geografic. De și disprețuia profund acest simulacru de capitală, consimți totuși să găsească ceva pitoresc în amestecul dintre dezordine și nobila lumină eternă. Era peste toate aceste mizerii trecătoare o ceață de aur.

Văzu de departe pe cuconu Vasilică Mazu, tatăl Dariei, și-l ocoli cu grijă. După ce dădu neguțătorilor din piață poruncile sale, lăsă pe Costache, cu panerul lui enorm, și se întoarse către mahalaua boierească. Se opri la o casă cochetă, cu balcon și grădiniță. Era cochetă din pricina răzoarelor de flori și a plantelor acățătoare ; din pricina globurilor colorate și a unei femei cu figură proaspătă și ochi negri foarte vii. Incolo odăile se înșirau în laturi și-n adîncime, fără nici un stil. De altminteri în regiunea asta a pămîntului locuințele se construiesc în pripă, din lemn și glod. În alt sezon îți mai trebuiesc trei ori patru încăperi : pui pe țărani să ți le înalțe și pe țigani să ți le lipească. Singura lor frumuseță adevărată o provoacă incendiile.

E adevărat că nu sînt lipsite cu totul de interes, își urmă Cantacuzin reflecțiile, mai ales în asemenea dimineți de toamnă, cînd femeia care te iubește te așteaptă și-ți zîmbește înălțînd între degete un trandafir tîrziu.

Doamna Argintar îl lăsă să-i sărute mîna cu trandafirul, apoi îl privi cu atenție.

— Ce se-ntimplă ? îl întrebă ea.

— Nu se-ntimplă nimic, răspunse Lai Cantacuzin. Se cunoaște probabil că n-am dormit bine.

— Intr-adevăr. Și din ce pricină, mă rog, nu dorm oamenii bine ?

— Citeodată din pricină că așteaptă în zadar, scumpă doamnă.

— Scumpul meu domn, n-ai idee ce plăcere îmi produc cuvintele dîmnilale.

După acest schimb de vorbe, pe care Cantacuzin le aprecie ca fără noimă și în complet dezacord cu «geografia» lui, doamna Argintar îi trecu la butonieră trandafirul, și suiră în-balcon pe cele două trepte de lemn.

— Ne punem puțintel la adăpost de ochii vecinilor, vorbi ea calm. Dacă veneai cu un sfert de ceas mai devreme, găseai pe general.

— A plecat ?

— Da. Ar fi fost bucuros să te vadă, ca să-ți ceară părerea în privința operației de la picior. Nu e prea bătrîn ; eu cred că merge. Am insistat să se ducă neapărat la Viena. De și nu mă jenează întru nimic, fiindu-mi un simplu bun prietin și aș putea accepta chiar că știe de legătura noastră, nu mi-ar dispăcea să rămînem în toamna asta singuri noi doi o lună de zile.

— Desigur, aș fi încîntat, frumoasă doamnă, consimți Lai, de și ar trebui să fiu sincer...

— Spune-mi imediat, te rog. Ca totdeauna, nu va fi ceva plăcut. De aceea mi s-a bătut pleoapa stîngă, în dimineața asta.

— Trebuie să fiu sincer și să-ți comunic un lucru dezagreabil, dar e o observație pe care o fac ades față de mine însumi.

Cantacuzin rămase gînditor.

— Spune, îl îndemnă doamna Argintar.

Lucrul nu era ușor de spus. Legătura lor dura de mulți ani. Prima întîlnire avusese loc sub un cer fericit, la insula Capri. Trecuseră împreună la ruinele de la Pompei și ascultaseră vocea aceluiași cicerone. În altă primăvară se revăzuseră la Veneția. Ei bine, în acele decoruri clasice stringerile de mină sînt altceva și vorbele au altă rezonanță. Sentimentul se amplifică brusc de toată seva amintirii altora. Acolo simțești în tine toată poezia de dragoste a veacurilor. Adierea dumbrăvilor sacre, cerul de la Grotta de Azur au fost într-o lume care a rămas dincolo de orizont. Iubirea vibra în toate, de jos pînă la stele. Pe cînd aici, la marginea lumii barbarilor, unde joacă pulberile și nesiguranțele, unde a poposit o hoardă nomadă numai pentru o clipă, iubirea se restrînge în sine și se dezbracă de toate.

Doamna Argintar rîdea.

— Știu ; în definitiv o iubire nici nu trebuie să facă altceva. Pe dumneata te jignește atmosfera aceasta de provincie plată. Toți ochii te pîdesc, și te împung. Toată lumea crede a ști că la cutare ceas doamna în chestie și-a desfăcut corsetul în odaia domnului Cantacuzin : o odaie care are două ferestre mari la stradă. În loc să se bucure de asta, gospodînele se privesc cu spaimă, bărbații rămîn triști și lumea întreagă s-a mai scufundat de un metru în ticăloșie. Cu toate acestea, domnule Lai, eu îmi păstrez și toate amintirile acelor ceasuri delicioase. Și cînd m-am substituit destinului și am făcut lui Argintar surpriza galonului de general și a unei comande în Moldova de Nord, am lucrat cuminte. Am simțit că trebuie să-mi apăr acest ultim bun. Pentru asta am venit să pun stăpînire pe el.

— Ai făcut bine, frumoasă doamnă, suspină Lai.

— Nu știu dacă ești sincer în această apreciere.

— Foarte sincer.

— Atunci nu-i nevoie să-ți cer declarația de ri-goare ?

— Nu-i nevoie.

— Cu toate acestea ți-o cer.

Cantacuzin se înclină, sărută mina doamnei Aglae Argintar și-i declară că o iubește.

Ea-i reținu degetele între ale ei.

— Ascultă, Lai, zise ea. Eu n-am nevoie de decoruri clasice și de fraze romantice din cărți, pentru amorul meu. Și știi foarte bine că intimitatea noastră nu se isprăvește neapărat așa cum își imaginează tirgoveții noștri scandalizați. Pot să stau și corect îmbrăcată lingă bărbatul pe care îl iubesc. Afecțiunea mea e mai profundă și mai complexă decît își închipuie chiar el. Că facem întruna prostii, rise ea cu dințișori mărunți, asta e mai mult din pricina ta.

— Se poate. Mă indoiesc intrucitva.

— Ba să știi că-i din pricina ta. E nevoia de a te păstra. E viclenia femeii. Poate de la tine la mine nu este de fapt altă legătură ; însă mie mi-i drag tot ce este naiv și copilăros în tine. Ești neprevăzut și bun ca un copil, dar în același timp de un egoism nemai-pomenit.

Cantacuzin fu cuprins de uimire :

— Eu egoist ? Asta n-am știut-o.

— Desigur ; n-ai să știi niciodată, însă ești un mare egoist. Tu nu dai și nu faci aproape nimic pentru dragostea noastră. Eu dau și fac totul. Nu protesta ; nu-ți adresez nici un reproș. Dacă nu te-ai simțit bine, dacă erai plictisit asară, de ce n-ai venit pînă aici ?

— Am avut musafiri pe tovarășii mei de vînat. Ieri după amiază am împușcat un iepure.

— După ce ți-au plecat musafirii, trebuia să faci o plimbare.

— Au plecat tîrziu.

— Bine, bine.

Lai Cantacuzin fu contrariat că doamna Argintar nu se interesează mai de aproape de evenimentul din ajun. Deci i-l povesti, destul de sumar și destul de neglijent. Pe lîngă iepure, adusesese și doi sitari.

Doamna Argintar zîmbi și ceru amănunte mai ample, pînă ce partenerul său se înfierbîntă și deveni foarte drăguț, ca totdeauna. Atunci îi acoperi gura cu mînuța ei moale.

— Totuși ar fi trebuit să vii să mă vezi. Ai avut, pe cît înțeleg, ieri, numai motive de bucurie. Cînd ai sosit, însă, păreai contrariat. De aceea te-am întreat ce se întîmplă.

Ca să ocolească răspunsul, Lai îi sărută iar mîna. Apoi recită, cu vocea-i agreabilă de bariton :

*Et qui dans l'Italie
N'a son grain de folie,
Qui ne garde aux amours
Ses plus beaux jours ?*

Mi-am adus aminte, urmă el, de-atîtea și atîtea lucruri trăite împreună, și m-am întors spre acest gunoi nevrednic, pe care sîntem osîndiți a sta.

— Nu te supăra ; sîntem ca Iov. Am fost bogați ; trebuie să ispășim.

— Nu rîde, draga mea.

— Nu rîd. Cunosc resentimentul pe care-l ai față de această biată așezare. Ai chiar intenția să scrii o epopee a mizeriei, dacă nu mă înșel, ori un studiu

de sociologie, ceea ce e același lucru. În orice caz, e un lucru îngrozitor. Unele din ceasurile pe care le pierzi cu așa ceva mi le-ai da mai bine mie ; în definitiv ți le dai tot ție.

Acest «ție» doamna îl spusese c-o gură rotunzită și sensuală. Lai se simți mișcat pînă în fundul ființii lui de bărbat și schiță un gest de alintare cătră partenera sa. Ea îi înlătură mîna cu delicateță ; însă ființa ei deveni deodată mai înflorită.

Părea că petrece, risipind vorbe ușoare, cu vocea ei moale, însă era vie și atentă, ca nu cumva să-i scape ceva din ascunzișurile acestui copil mare. De și se simțea încă tînără, contabilitatea secretă a anilor ei se așeza cătră finele deceniului al treilea, și era încredințată că nu va supraviețui acestei ultime legături. Avea pentru Lai iubire și milă în același timp ; îl iubea și pentru că era prinț, și pentru că era un bărbat plin de atenții în orele de intimitate ; și pentru că era un poet ș-un om din altă lume complect dezarmat între contemporanii lui ; pentru că avea agerime intelectuală, lîngă stupidități și capricii puerile ; îl iubea pentru că interpreta pe Chopin la piano ca nimeni altul, pentru că știa pe Musset pe dinafară, pentru că în «geografia» aceasta absurdă ei doi se aflau în situația unor naufragiați. Sînt singuri și hotărîți să rămîie alături pînă la sfîrșit. Cel puțin aceasta era intenția ei. Dacă el ar cerca să evadeze, ea trebuie să-l ție cu orice preț, mai mult pentru interesul lui decît pentru nevoia ei sufletească și fizică.

— Ce se întîmplă ? reveni ea tremurîndu-și buclele și ochii asupra lui.

— Peste trei luni, zise el, implinesc patruzeci și nouă de ani.

— Domnule Lai, ești cochet. Vrei să-ți fac un compliment. Ei bine, n-am să ți-l fac. Intr-adevăr, astăzi ești mai puțin tânăr decît alaltăieri.

— Fără îndoială. Ce pot să mai inventez? Că am văzut nu numai țirgul și i-am simțit mireazma, dar m-am întîlnit și cu domnul Vasile Mazu.

— Asta se poate. Unde se ducea domnul ajutor de primar? Să-și ia birul în natură de la brutari și casapi? Ori să facă socotele de dobînzi cu tovarășii lui? Il ocolesc și eu, ca pe un painjen.

— Chiar samănă cu bestia asta. E nalt, subțire, uscat; se agită atent, se repede brutal. Poate se ducea unde spui; dar acuma are în vedere altă afacere.

Doamna Argintar deveni mai atentă.

— Sînt curioasă să aflu.

— A găsit un bărbat pentru fată.

— A! Ți-a spus ea?

— Nu. Am aflat de la unul din vînătorii mei.

— Cînd? Probabil nu înainte de a împrușca iepurele.

— Nu. Asară.

— Cum se numește mirele?

— Ar fi vorba de maiorul Ortac.

— Hm! E posibil asta? Ortac e un om aproape bătrîn...

— Desigur. Fata încă n-a împlinit douăzeci de ani.

— Observ, domnule Lai, că ești prea amănunțit informat. Și ce ți-ai spus, mă rog, cînd ai aflat această veste?

— N-am spus mare lucru. Am fost întrucitva contrariat. De trei ani aș putea spune că domnișoara Mazu e eleva noastră. A fost zilnic aici. Ai protejat-o; ai instruit-o; ai pus în valoare toate calitățile ei de suflet și de inteligență. Ieri era o biată ființă fără

orizont. Acuma piatra prețioasă e șlefuită, însă o vinde Mazu lui Ortac. Am impresia că am făcut o faptă rea.

— Nu te înțeleg bine.

— Am greșit! Am făcut o faptă rea. Descifrează muzică la pianul dumnitale. Cărțile pe care le cetești dumneata au trecut și-n mîna ei. Am scos-o și am depărtat-o din mlaștină. Acuma alții o împing îndărăt.

— Domnule Lai, nu pune atîta pasiune într-o chestie care nu te interesează direct. Ori te interesează?

— Mă interesează întrucît am o răspundere.

— N-ar fi fost mai bine să aflăm mai întăi părerea domnișoarei Mazu? Ea poate se simte bine, și în acest caz va asculta cu mirare tirada dumnitale. Regimul la care am supus-o te încredințez eu că nu-i strică. O plasează ceva mai sus, de unde poate vedea mai bine în viață. Fii mulțămît că la opera de binefacere ai contribuit și dumneata. Indată ce vine fata la mine, o întreb, și lucrurile se lămuresc imediat. Vei vedea că ea e departe de a ilustra tragedia ce ai compus. De asta aveai înfățișarea asta curioasă?

Doamna Argintar se ridică din locul ei, îl ocoli pe domnul Lai și-l privi atent din mai multe părți.

— Hm! Vra să zică asta a fost?

— Da.

— Nimic altceva?

— Nimic altceva.

— Pentru asemenea lucru mic n-ai dormit dumneata, domnule Lai, o noapte mare?

— Mai întăi, draga mea, lucrul nu-i așa de mic. E vorba de viața unei ființi omenești, cu care noi ne-am jucat desrădăcinînd-o și dezechilibrînd-o. Al doilea, am dormit, însă nu deajuns.

- După cît mi-ai mărturisit, ai simțit lipsa mea.
- Desigur.
- Am dreptul să nu te cred.
- Ai dreptul, Monna Lisa.

În clipa cînd Lai rosti aceste cuvinte, doamna Argintar avea o față mai prelungă și oarecum absentă, ca și cum toate ale lumii îi deveniseră indiferente. Ochii se depărtaseră și zîmbetul îi pierise. Era o Giocondă fără zîmbet, cum o caracterizase și-n alte rînduri Cantacuzin. Era tot frumoasă, dar păstra pentru ea toate vorbele agere de care era plină, ceea ce nu putea fi rău, căci rare ori, în afară de starea care se numește moarte, femeile izbutesc să realizeze această ipostază. Astfel, devenea totuși mai primejdioasă, căci tot ce era în ea esență verbală se transforma în venin. Sta închisă în ea și un sfert de ceas plănua pe cine să otrăvească cu privirea, cu fapta, cu epigrama.

Cu palmele reci, doamna își mîngîie fruntea și tîmplele. Se hotărî să cînte cîteva cuvinte, într-un stil cu totul nou, mai mult fluierat :

- E adevărat deci că nu mă mai iubești.
- Nu-i adevărat deloc, scumpo.
- Ba-i adevărat.

Replica era forte, întovărășită de un pumnișor în masă.

- Nici prin gînd să-ți treacă.
- Ba-i adevărat.
- Protestez ! pronunță cu tărie domnul Lai, ca și cum s-ar fi simțit ofensat.

Se ridică în picioare, pipăindu-și cravata ; își încheie un bumb de la pardesiu. În loc să plece, se plimba agitat pe dinaintea doamnei Argintar.

— Ai avut de atîtea ori dovezi, pufni el, că n-ai de-a face c-un om de rînd. Să zicem că, în amor, cuvîntul unui gentilom n-are nici o valoare, ca și al unui sclav ; dar ațiția ani de prietinie nu-ți spun nimic ? Legătura noastră s-a întemeiat mai ales pe sentimentul prietiniei și nu înțeleg s-o tratezi ca pe-un raport de-o clipă. Mi-ai făcut și alte dăți aceleași scene, pentru femeii care-mi erau perfect indiferente. Acuma procedezi la fel. De la mine la copila aceea nu poate fi decît milă și simpatie. Altceva e absolut imposibil.

— De ce absolut imposibil ? se miră doamna Argintar.

— Absolut imposibil, pentru o mie de motive.

— Aș voi să cunosc unul.

— Am unul care valorează cît o mie. Iubesc pe altcineva.

Doamna Argintar tăcu.

— Pe urmă, e mult mai tînără decît mine.

— A, nu. Acesta nu-i motiv.

— Ba e un motiv serios.

— Il socoți dumneata serios. Aprecierea de vîrstă trebuie s-o facă domnișoara.

Cantacuzin fu izbit de acest argument și se simți în sine încîntat.

— Așa-i că n-ai ce-mi răspunde ?

El păstră o demnitate rece și urmă a se plimba.

— De ce nu răspunzi ?

— Nu răspund, se opri el, pentru că e zadarnic. Aștept să te liniștești și să devii cuminte. Înțelege că tot ce faci acuma mă agasează și mă jignește.

Doamna Argintar își sîrînse buzele.

Lai Cantacuzin simți în sine lineța diplomatică a strămoșilor săi. Era agasat și jignit nu de bănuielele

absurde ale prietinei sale, ci de atitudinea pe care ea o lua față de o ființă absolut nevinovată și cu totul vrednică de compătimire. După ce i-ai arătat dragoste și i-ai fost călăuză, după ce ai făcut-o să fie altceva decât semenele ei din acest mizerabil oraș de provincie, acum o lepezi de la tine, îi devii dușmană, și o lași să se scufunde. Doamna Argintar nu-i va întinde o mână de ajutor, nu-i va da un sfat, nu-i va rosti o mângâiere. O va privi ostil și o va lăsa să plece nedumerită. Nu-l bănuiește pe el, cât pe ea. La urma urmei, chiar dacă nu bănuiește nici pe domnișoara Mazu, își ia astfel toate măsurile de apănare.

Cu vorbe delicat împăciuitoare, Cantacuzin puse înainte aceste explicații și dovedi că știe să cetească în gândurile și-n intențiile doamnei Argintar.

Doamna Argintar își arată insfirșit dințișorii.

— Ești foarte fin, domnule Lai. Pe duduia am s-o primesc, dimpotrivă, foarte bine ș-am s-o sfătuiesc să se mărite, bineînțeles dacă dumneaei e bucuroasă de asta. Eu sînt furioasă numai pentru că ai avut o noapte agitată.

El se opri înaintea ei.

— Dragă prietină, te înțeleg din ce în ce mai puțin.

Ea dădu din cap. Ii era indiferent. Putea să nu înțeleagă nimic. Din acest moment era hotărîtă să tacă.

Cantacuzin începu iar să se plimbe, descurcînd și reducînd la nimic toate bănuielile și divagațiile doamnei Argintar. Întăi avea dumneaei aerul că bănuiește pe fată. Acuma îi atribuie lui intenții pe care nu le-a avut niciodată. Care e preocuparea lui? Preocuparea lui de om onest privește o situație cu totul specială. Să i se dea voie să aibă conștiință și scrupul,

În tîrgul acesta, în care niciodată nu se petrece și nu se împlinșă nimic, să apară o manifestare de viață adevărată, măcar sub acest aspect. Cum? nu-i posibil ca o femeie să se înalte cît de puțin deasupra intereselor și pasiunilor ei?

— N-am nevoie să mă înalț! izbucni doamna Argintar. Vreau să rămîn unde sînt, adică lîngă tine.

— Da, însă eu vreau să mă înalț.

— Să faci bine și să stai aici, adică lîngă mine.

El încercă să pară sever. Ea făcu spre el bolșor:

— Răutăciosule!

— Cu femeile pe care le iubești nu-i nimic de făcut, oftă Cantacuzin.

— Ba da, ba da! se agită vesel doamna Argintar.

El rămase într-un jilt, biruit, cu ochii ațintiți asupra fantomei care-l persecuta. Era fantoma acestui tîrg, din care nu se mai putea elibera; era doamna Argintar care ieșea din aburul fantomei și-i adresa o privire pătrunzătoare. Era osteneala fizică a raporturilor lui cu o tovarășă de care nu se putea lipsi. Era nevoia unor scene care erau frumoase, pentru că produceau plăcere, «fie și trecătoare», — îl asigura ea. Era înfrîngerea pe care o simțea în el. Totuși, în secret, părea că naște într-însul o ultimă tinereță, însetală de o iubire nouă și fragedă. Simțise că ar avea acest drept, de cînd biruise marasmul său de vînător tîrziu.

— Da-da... suspină el, ca și cum ar fi fost singur.

Doamna Argintar îl privea cu ochii micșurați, clătinînd din cap și cetindu-l. Veni asupra lui c-un gest de lene, cuprinzîndu-l brusc.

El îi răspunse numai decît și-i ceru, la el acasă, înbîlnirea de care aveau nevoie.

IV

În ceea ce numea Cantacuzin «geografia» lui, exista și o fundație spitalicească, națională și creștină, însă în afară de stat și municipalitate. Un oarecare boier de demult, Tudose Istrati, după ce cheltuisese multe parale prin străinătăți și săvîrșise în viață foarte multe lucruri de mirare, isprăvisese prin a înscris în testamentul său rinduielele acestui așezămint. Clădirea, avusese prevederea s-o alcătuiască el singur, de la paraclis și saloane pînă la cele din urmă cămări. Lumea îl privea cum făptuiește, nu cu recunoștință, ci cu nedumerire. Spuneau unii, care cunoșteau amănuntele vieții lui, că ar fi fost francmason: și asta era destul să explice spitalul, cum situația de păcătos învechit ori ucigaș explică zidirea unei fîntini. Tudose Istrati, murind, lăsase un statut bine alcătuit eforiei așezămîntului său. Nici unul din reprezentanții comunei ori statului nu-i putea fi mulțămitor pentru grija strictă și amănunțita priveghere pe care acel om bizar le exercita de dincolo de pragul întunericului, în puterea unui drept supraviețuitor care se chiamă inteligența. Un simplu slujbaş, însă, intentul Gavril Mazu izbutise să înlătore orice fel de piedici și orice fel de prevederi testamentare. Adăogînd în fiecare zi, de la fîntina din ogradă, puțină apă în laptele bolnavilor, descoperise un secret de alchimie care-i îngădui și alte transformări. Bolnavii nu se simțiră mai rău, iar el se simți mai bine; pînă ce, ajungînd la sfîrșitul atacurilor de epilepsie, părăsi și el această vale, lăsînd iubitului său fiu Vasilică sporul muncii sale sub forma unei sume rotunde, așezată în bună ipotecă de primul rang cu 12%.

În epoca pe care Lai Cantacuzin o fixa în cartoanele sale, cuconu Vasilică Mazu, personajiu de mina a doua în tîrg, era ajutor de primar și locuia pe ulița Ștefan cel Mare. Casa lui, ca a multor altor slujbași, era clădită din lemn și vălătuci de meșteri țărani și țigani. Pardosită deplin spre miazănoapte și împresurată în celelalte trei părți de cerdac, c-un acoperiș de draniță în patru ape, văruiată curat și privind prin geamuri limpezi în grădinița cu garoafe și crini, era o așezare tihnită și modestă, luînd primăvara, între florile de zarzar, chiar un aer zglobiu. Din balcon și antret treceai într-o săliță care răspundea dîndos și împărțea clădirea în cite două odăi simetrice de o parte și de alta. În cele de dîndos locuiau stăpînii cu copiii, amestecat. În cele din față nu locuia nimeni; intrau numai musafiri la zile mari ori la sindrofii. Mobilierul saloanșului era alcătuit din divanuri, perdele și scorturi, din citeva cromolitografii cu vînători de lei și urși, scara vieții, și o fotografie de la nunta domnului Mazu, a doua nuntă, cînd pusese frac. Cîteva șervețe de borangic și cîteva baletiste de hirtie colorată, întocmite de fetele cele mai mici ale casei, desăvirșeau podoaba păreților albi. Pe-un scrin, sta așezată o lampă de petrol c-un joc de cărți pătat și gras alături. Pe măsuta din mijlocul odăii, un album fotografic ș-o scrumelniță. Mici podoabe de hîrbotă și fioncure de cordele erau presărate ici-colo, înveselind ochiul. Nu era nevoie nici de dulap de cărți, nici de pendulă, spre a nu complica viața și pentru a lăsa timpului tot dreptul său.

Din cerdacul de dîndos stăpînii comunicau pe un podișor de scînduri, cu bucătăria: o încăpere deosebită, mică și joasă, în care trebuia să te apleci ca să intri. Acolo gemea și blăstăma întruna o babă c-un

singur ochi, năcăjindu-se cu oale și cratiți la un horn care ocupa jumătate din loc și pe vatra căruia fumea un foc de trei lemne încălecate. Acolo era și spălătoria, cotlonul miștelor și-al cinilor, putina de apă în care baba afunda neconținut mîna c-o ulcică. Gunoarele, bidele și zoile făceau apropiată megieșie cu două cloște care dormitau pe ouă în niște panere vechi. Fațada casei și grădinița erau pentru ochii trecătorilor. Însă dîndos, fundul ogrăzii era invadat de o pădurice de morcov sălbatic și stevie, avînd în laturi și podoaba măreț-spinoasă a ciufaiului. Era bun adăpost pentru puii cloștelor în vremea arșițelor verii. Șandramaua pentru lemne era deschisă vînturilor pe de laturi și ploilor pe deasupra. Între ea și ciufai se așeza un fel de cutie de scînduri negeluite, acaretul cel mai depărtat, mai disprețuit și mai ticălos. Era un semn de civilizație într-o primă etapă, însă cam indiscret prin situația și emanațiile lui.

Într-o asemenea gospodărie trăia Vasilică Mazu. Nu s-ar putea spune că era deplin mulțămît, deoarece nimene pe lumea asta nu se poate bucura de asemenea privilegiu. Însă era împăcat cu ale sale și știa să-și poarte căruța prin imbulzeală. Era un om dibaci, cu ochii foarte vii, pe care însă nu-i ridica asupra omului decît rar. Nalt, deșirat, cu capul mic și pleșuv, și c-un gît neconținut răsucindu-se într-un guler prea larg. În acest gît firav mărul lui Adam făcea mișcări convulsive, ca o ființă cu viață proprie. Cercetîndu-și calea pe dedesubt și prin laturi, Mazu părea că urmărește un cotlon pe unde să se înconvoaie și să se înșurubeze. Într-aceiași chip furișat dădea drumul și glasului, voind parcă să-l prindă și să-l economisească. Era un om remarcabil prin spiritul-i de rînduială mărunță și economie sub cheie. Moștenirea părintelui său intendentul știuse s-o valorifice destoinic.

După pilda bătrînului, descoperise și el o alchimie. În tîrg se afla un corp al pompierilor, alcătuit din șapte indivizi cu nasuri roșii și-un căpitan cu nasul vînat. Îndată ce s-auzeau răcnete de foc, alergau la fața locului c-o saca și două cîngi, ca s-asiste la desfășurarea evenimentului, în imbulzeala și vîicările lumii. După ce pojarul se alina, se duceau iar să se culce, în niște atenanțe ale primăriei. Se afla, pe lingă pompieri, și un corp de cincisprezece vardiști. Unii își numărau, ziua, pașii pe uliți; alții fluierau, noaptea, pe la rîspintii, înainte de a se hotărî deplin asupra unui loc de odihnă. Se adogeau acestor două grupe cîțiva fanaragii și aprozii de la instituțiile statului. Acest cin al celor mai mărunți slujbași, după legea locului, avînd a-și sconta leafa în primele zile ale lunii, se înfățișa în bună rînduială, pe categorii, la domnu Artimon Iacovlev, negustor balan și gras, foarte îndatoritor și foarte detreabă. Domnu Artimon făcea înlesnirile de bani cu dobinda știută de zece bani la franc pe săptămînă, și cuconu Vasilică avea grijă ca, tot cu bună rînduială, casierii să fie samă de chitanțele slujitorimii aflate în mîna negustorului. Asupra acestei operații de 520% pe an, domnul Mazu exercita un drept de redevență, cîstit, liniștit, însă în taină. Socotelile cu Iacovlev erau momentele lui cele mai fericite. Avea îndată după aceea o înfățișare extraordinară, parcă ar fi voit să cînte. Însă nu cînta, căci n-avea voce; și nu îmbrățișa pe nimeni căci era persoană cuviincioasă. Pe lingă asta, urmărea, de ani, și cîteva procese incurcate, pe care nădăjduia să le cîștige cu timpul, cu vorbe suspinate și cu mlădieri respectuoase. Mai ales urmărea stăpînirea unor case de zestre a primei lui soții decedate, hărțuindu-se și

clănțanindu-se c-un bătrîn răzăș Matei Dumbravă, socrul.

Toate aceste însemnări topografice și amănunte sociologice Cantacuzin le avea trecute pe foi și le ținea închise în săltarele biroului. În noaptea de nesomn le cercetase. Acuma le verificase oarecum din nou, trecînd pe ulița Ștefan cel Mare, pe dinaintea căsuței domnului Mazu. Se despărțise destul de bine de doamna Argintar, după ce-i făcuse o nouă declarație și-i sărutase mîna, ocolise prin uliți liniștite în cartierul livezilor care se desfrunzeau, și nu se putuse opri să nu treacă prin locul primejdios, unde ar fi putut să dea piept cu cuconu Vasilică.

Cantacuzin încerca față de această arahnidă o respingere fizică. Nu voia să-și mărturisească sie-insuși că trecea nu atît pentru casă, cît pentru unul din locuitorii ei. După ce trecu, înțelese că acel locuitor trebuie să fie în alte regiuni ale țîrgului; poate la grădina publică, poate la domnișoara Eva Goldman, poate chiar la doamna Aglae Argintar, de și asta l-ar contraria. S-ar putea însfirșit să fie și la cucoana Frosa, nevasta doctorului Barboni.

Cercetînd bine, vedea că n-are nici un motiv serios să întilnească pe cine căuta; nici n-ar avea ce să-i spuie dacã ar întilni-o; cu toate acestea o căuta, din curiozitate, și din nevoia pe care o simțea de a anunța o primejdie. În realitate poate nu-i nici o primejdie, zîmbea singur Cantacuzin, cu oarecare tristețã; poate-i o părere exagerată a sa, cum crede și doamna Argintar; fata lui Mazu se va acomoda cu viața și se va supune legii locului. Aici, în acest țîrg, e exclus să se petreacă vreodată o dramă. Aici nu se întîmplă niciodată nimic; fatalitatea supune totul sub viscolu-i cenușiu. O singură dată s-a ivit o intenție de fapt

senzațional, atunci cînd a fost zugrumată bătrîna doamnă Mihailidi. Ar fi trebuit să urmeze o eră de zbucium, de cercetări, de urmăriri a ucigașilor. Nimic. Nu s-a găsit nimeni să raporteze gazetelor. Poliția a avut trei zile de spaimă. În vremea nopții toți trecătorii erau arestați. Nimeni nu-și imagina cum poate fi găsit un asasin. De douăzeci de ani nu se întîmplaseră în țîrg decît bătăi la crișme. Despot, polițaiul, a avut buna idee să se adreseze unei cărturărese. Țiganca i-a comunicat că adevărul nu se poate arăta decît în prezența unui ban de argint, și acest adevăr nu poate privi decît dușmăni, amoruri, și în general diverse afaceri femeiești. După o săptămînă, lucrurile erau așa, încît parcă nu s-ar fi întîmplat niciodată nimic. În realitate nici nu se întîmplase. Fusese o iluzie.

La grădinița publică, sub cei cîțiva arbori ciumpăviți, nu era nici o ființă omenească. Nu-l întîmpină pe Cantacuzin decît un cotei străin, cu botișor de vulpe. Era un pribeag din vreun sat din apropiere, pripășit aici. Se supuse, dînd din coadă și scheunîndu-și dorința de a găsi un stăpin. Cantacuzin nu-i răspunse; trecu înainte cu gîndurile lui. După douăzeci de pași îi ajunsese în ochi și la înțelegere imaginea de suferință a animalului. Se întoarse. Grădina era cîmplect pustie. Acel pribeag cu ochi fricoși fusese un sol misterios.

Pe strada mare, umblau patru ființi. Un țăran bătrîn care ducea un cucoș de vînzare, doi băieți cu capul gol, care se alungau în zigzag, și un vardist impasibil. Cantacuzin se găsi al cincilea. Stătu pe loc în capătul de la deal și-și făcu socoteală că plîmbarea tinereții feminine și a eleganțelor are loc cam cătră ceasul amurgului. Se întoarse în loc și ocoli pe uliți tăcute. De

pe la ferestre ieșeau capete femeiești frumos pieptă-nate, care-l spionau absolut fără nici un scop.

Lai zimbi. Observase și la casa domnului Mazu, foarte bine, pe cele două fete mai mici, cu mama lor, care alergaseră imediat și se plecaseră peste ostrețele gârduțului de la stradă. Fetele erau cu totul neînsemnate, ca niște păpuși de cînepă; însă doamna Mazu a doua avea o coafură mareț clădită, obraji foarte rumeniți c-un meșteșug propriu și cercei lungi ca Despina lui Neagoe-Vodă.

La acest ceas al amiezii, Cantacuzin știa că găsește acasă pe doctorul său. II văzu de departe, așteptînd în cerdac un oaspete obișnuit. Barboni era un om blînd și dolofan, cu pistrui pe obraz și cu capul chel. Era un prea iscusit doctor de la facultatea vieneză, care se pripășise aici și nu mai putea pleca, nu atît din pricina vinațurilor, cît din pricina cucoanei Frosa.

— Salut, doctore! zise Lai Cantacuzin, din stradă.

— Mă închin cu plecăciune și cu toată cinstea, prințule! răspunse doctorul.

Pe lingă nas roș, chelie și meteahna vinului, doctorul Rudolf Barboni avea ș-o înclinare de a vorbi popular și arhaic. În tirg, el era cel mai aprig apărător al vechii Moldove.

Cantacuzin intră în cerdac, strînse mina doctorului, se așeză pe scaunul lui obișnuit și întoarse o ureche atentă spre odăile interioare. N-auzi decît glasul violeînt al cucoanei Frosa, care mustra slujnicele. În cîrînd se simțiră pași apăsăți și în cerdac se arătă o ființă care s-ar fi convenit să fie grenadir. I-ar fi trebuit pentru asta ceva mai multă mustață și o uniformă. Avea ochi sprîncenați și energici. Cantacuzin trebui să-i stăpînească mina, care era grea și ofen-

sivă. Cucoana Frosa era într-adevăr o femeie tare, dar avea delicateți căroră Barboni nu putuse rezista cu douăzeci și doi de ani în urmă. C-o voce moale de contraltă, cînta romanțe vechi de amor, întovărășindu-se cu ghitara. Căuta în cafea absolut fără grăș. Făcea vișinaturile și păstrămurile cele mai bune din lume.

— Ieri n-ai fost pe la noi, prințule, zise ea, așezîndu-și în jilț trupu-i mare.

— Intr-o zi acest sărman jilț are să se revolte și are să se desfacă într-o mie de bucăți... observă Barboni.

— Fă bine, neamțule, și lasă fleacurile, îl mustră cucoana Frosa. Ingăduie prințului să vorbească. N-am cînd sta prea mult; trebuie s-aduc cele de cuviință.

— Dragă Frosă, ți-a ieșit un sfînt din gură... se veselî doctorul.

Cantacuzin așteptă pe doctor să-și spuie vorbele în cea mai dialectală formă, apoi tuși ușor, pipăindu-și cravata.

— Scumpă doamnă, zise el, ieri a fost zi de vinătoare. De aceea n-am avut plăcerea să vă văd.

— Plăcerea-i pentru noi, prințule. Am auzit că te-ai întors cu mare izbîndă.

— În acest tirg, doamnă, nu se poate ascunde nimic.

— Succesele nici nu trebuiesc ascunse, prințule. Am aflat de la fata lui Mazu. Copila asta are pentru dumneata o mare admirație.

Cantacuzin nu primi lovitura cu destulă tărie. Se arătă nedumerit. Cucoana Frosa începu a rîde.

— E eleva dumnitale, prințule. S-ar conveni să ai mai multă grijă de viitorul ei.

— Cum? Ți-a vorbit și despre asta? întrebă cu voce schimbată Cantacuzin.

— Mi-a vorbit de toate, sărăcuța. În dimineața asta chiar, maiorul Ortac s-a prezentat la Vasilică Mazu. N-a ținut să vadă pe fată. Avea o afacere urgentă cu Mazu. Ca femeie ce se află, Daria a izbutit să asculte la o ușă, pe cînd la cealaltă asculta mama ei vitregă. Cei doi bărbați n-au vorbit decît de casele fetei.

— Care case ale fetei?

— Casele fetei, moștenile de la mama ei și de la bătrînul Dumbravă. Dumnealor fac o negustorie.

— Nu înțeleg.

— Ba ai să înțelegi îndată, prințule. Numai să-mi dai voie să mă reped pînă la camară. Văd că Rudi al meu șade ca pe ghimpi. S-aduc rachiul, pastrama și pinișoarele proaspete și te pun în curent cu toate. Mă mir că nu știi nimica.

Cantacuzin suspină.

— Înțeleaptă muiere! reflectă doctorul, trecîndu-și palma peste cheie și peste nasu-i trandafiriu.

Cucoana Frosa se întoarce numaidecît.

— Pastrama și rachiul au să vă placă mai mult decît povestea, zise ea. Poftim, îndemnă ea îndeosebi pe Cantacuzin. Chestia asta a lui Mazu e o boală veche, pe care nici neamțul meu, cu toată destoinicia lui, n-o poate curarisi. E o boală de uscăciune și de zgîrcenie, să știți; toate de la asta se trag. Ascultă, prințule, să-ți spun. Cum a ajuns în vîrstă legiuită, feciorul lui Gavril Mazu a părut că se lungeste și se subțiază și mai mult, cercelînd ici și colo ca o viperă. Și-a lăcut socoteală că o căsnicie e o afacere. Decî și-a însemnat, într-un carnet ieftin, cîte fete de măritat sînt în tîrg. A înțeles bun folos în cutare loc și

s-a înfățișat. A uitat două lucruri: să ducă o cutie de bomboane și să inspire simpatie fetei. Așa încît s-a ales cu un rînd de încălțări rupte. Una dintre domnișoarele de pe vremuri, și aceea era nevrednică de mine, i-a atras atenția că cravata i se mișcă spre umărul drept și spre ureche. Urînd deci tîrgul, a făcut o tranzacție cu cucoana Elencu Mălăiescu, vestită stărostoale de atunci; și și-a găsit îndată mireasă la niște răzăși de la Adîncata: o fată fără știință de carte și cu puține pretenții, însă frumușică și cu destulă zestre. Asta-i mama Dariei. Era într-adevăr ce-i trebuia lui: o ființă timidă și robace. Soțul și-l socotea stăpîn, ales de părinți și de Dumnezeu. Bun, rău; frumos ori urit; darnic ori zgîrcit, acesta era. Cu dînsul trebuia să-și ducă povara vieții. Refuză pălărie și sindrofii, rămase închisă în îndărătnicii de sălbatică, îndată ce a putut să-și concentreze toată pasiunea asupra copiilor. Iertă lui Mazu umilințele, meschinăriile și infirmitățile, numai să poată rămînea în robia copiilor ei. S-a ofilit astfel și s-a stins de oftigă. Fata și băietul au rămas singuri, cu baba cea chioară. După cîtiva ani, cu ajutorul cucoanei Elencu, omul și-a agonisit altă soție. I-aducea și aceasta zestre și l-a împodobit cu două fete. Însă cucoana Amalia e o ființă dibace, care a pus meșteri să-i facă chei la toate dula-purile secrete ale lui Vasilică Mazu. Zestrea și-a pus-o la adăpost. Decî Mazu n-are liniște pînă ce n-a putea deocamdată să înghită complect clironomia Dariei. După aceea a găsi el mijloace să supuipe și pe cucoana Amalia. Toată chestia cu maiorul Ortac se poate aranja și la cafeneaua negustorilor. Ortac ia fata, însă trebuie găsit mijlocul să-i rămîie lui Mazu casele fetei.

— Brava! halal să le fie! declară doctorul Barboni. Unui asemenea om știu eu ce i s-ar cuveni.

• — Știu și eu, adăogi aprig cucoana Frosa. Are să vie și asta cînd va binevoi Dumnezeu.

— Spune repede, cit gustăm noi al doilea pătărel, o îndemnă neamțul.

— E vorba de dibăcia lui Mazu, zîmbi cucoana Frosa, care de atîția ani aude că aici este cineva meșter să caute în cafea. Fără să fi avut nici îndemn nici pricină, ne-am trezit că vin în vizită, dumnealui și cucoana Amalia. Și astfel a adus lucrurile cu zîmbiri și vorbe dulci, încit, mai mult în glumă, mi-a prezintat ceașca întoarsă, cu cele mai încîlcite desenuri de drojdie. M-a întrebat rînjind ce scrie acolo. M-am uitat, am cetit, și pot spune că o clipă nu mi-a venit răsuflul. I-am răspuns, firește, că are să-și mărite fără zestre fetele, ceea ce l-a bucurat; însă ce am văzut eu, nu se poate spune.

— Infricoșată vedenie! se veseli doctorul, la al treilea pătărel. *Horresco referens*. Adică, pe moldovenește: mi se ridică părul măciucă în virful capului.

— Intr-adevăr, confirmă cu seriozitate cucoana Frosa. Toate cred eu că se trag de la fîntina din ograda spitalului.

— Dar ce este, mă rog? întrebă Lai.

— Prințule, nu se poate spune. Să vă mai aduc puțină pastramă.

— Înțeleaptă muiere, precum am spus, reflectă Barboni în lipsa cucoanei; însă cam obscură.

— Vra să zică, acuma, neguțează casele răzășului de la Adîncata, reluă cucoana Frosa, după ce depuse alte felioare de pastramă. Fata nu știe ce i se pregătește decît din ce a prins stînd cu urechea la ușa. Eu socot că, la urma urmei, fetei ar putea să-i convie orice aranjament, numai să scape de unde se află acuma. Nu protesta, prințule. S-o auzi întăi vorbind

și aducîndu-și aminte. E o natură mîndră, de și sfi-oasă în același timp. Nu știu dacă ți-a spus vreodată ceva despre umilințele copilăriei, cînd nu-i era cu puțință să poarte o rochiță bună, un colțun întreg și-un pantof. Era ocara altor fete în școală; sufletul ei era o rană. A crezut că trebuie să-i fie rușine și de înmormîntarea extrem de economicoasă a mamei ei, și de bunica de la Adîncata, care umbla bocind ca la țară după sicriu. Și de frate-său Emil care n-a putut isprăvi trei clase primare, cu tot șirul de bătăi și asupriri la care l-a supus Mazu.

— Intr-adevăr, a încercat ea odată să-mi vorbească despre asta. Ce-i cu fratele acesta al ei?

— Nu se știe nimic. Era un fel de rușine a familiei. Tatăl său l-a dat la o meserie. A dispărut.

— După cit văd, reflectă doctorul, interesul era să dispară, nu pentru că era o rușine, ci pentru că era o cheltuială. Putem presupune că bunul său părinte l-a ucis.

— Prostii.

— Dragă Frosă, nu te pronunța pînă ce nu pătrunzi înțelesul cel tainic, ca și-n ceașca ta de cafea. Din ce-am priceput în sfaturile dumneavoastră foarte lungi, fratele fetei se afla moștenitor fără voie al uncheșului său cel cu spitalul. Epilepsia are nevoie de îngrijiri atente. Dacă Mazu l-a lăsat pe copil în voia soartei, e ca și cum l-ar fi condamnat la moarte.

Cucoana Frosa împunse cu privirea pe cei doi bărbați.

— Rudi are dreptate, hotări ea.

— Eu am totdeauna dreptate, suspină doctorul Barboni. Ți-am spus și despre fată că nu-mi plac agitațiile ei. Umblă întruna de-a frunza frăsinelului.

— Ba fata-i sănătoasă! proclamă cucoana Frosa.

Dar după ce a înțeles că este cu puțință și altfel de viață, urăște locul unde a suferit.

— Explicație bună... consimți și Lai Cantacuzin.

Cucoana Frosa își trase scaunul lângă el și se făcu a nu observa că Barboni își mai turna, pe furiș, un păhărel.

— Prințule, zise ea tainic, imi dai voie să-ți fac o întrebare ?

— Mă rog.

— Aș vrea să știu la care ceas, desară, ori mine-sară, te poate cineva găsi singur.

— Nu înțeleg bine, stimate doamnă.

— Vrea să te viziteze cineva, prințule, dar trebuie să te găsească singur. Deci să fii bun să ridici storul de la biroul dumnitale. Se vede lumina de aici. Cum observ fereastra luminată, vin la dumneata cu Daria Mazu. Eu socot că ea are a-ți spune ceva și dumnitale.

— Crezi că e necesar ? întrebă cu mare neliniște Cantacuzin.

— Cred.

— Atunci aș putea să vin eu aici.

— E chiar mai bine așa, interveni Barboni c-o privire vicleană ; pe mine mă puneți într-un colț ca să n-aud ; ori mă duc să văd ce fac generalul și stimatea lui doamnă. Iar după ce spuneți ce aveți de spus, să nu uiți să cauți în cafea și prințului.

V

Sîmbătă n-a fost o zi bună ; cel puțin așa i se părea domnului Neculai Cantacuzin. Prăvăliile tuturor neguțătorilor ovrei enau închise, tîrgul avea un

aer sinistru sub cerul înourat. Sătenii cunoșteau de la distanță această lege a nemiscării și o respectau. Peste peisagiul vînat se învăluiau ciori, croncîind cu mirare. Unele își coborau zborul în lungul uliții mari, pînă la nivelul streșinilor și-și oglindeau clonțurile de fier și ochii de mărgelă în geamuri. Nimene nu ieșea să le răspundă. În regiunile înalte, adică în mahalalele binecredințioșilor, oamenii se mișcau domol în ogrăzi și grădini, rinduind strînsura de toamnă, dar ulițile ș-aici erau goale, căci ele, în definitiv, după socoteala lui Cantacuzin, nu reprezentau decît canale de legătură cu tîrgul de jos. Ici și ccolo țipau copiii și se hirjoneau la răsپintii ; dar și glasurile lor se stînsară, îndată ce porni un vînt rece dinspre asfințit.

De ce ținea Daria Mazu să-l vadă ? Ce putea să-i spuie ?

Aceste întrebări domnul Neculai Cantacuzin și le punea cu destulă sinceritate. El singur dorea s-o vadă, ca să înțeleagă de la ea ce atitudine adoptă față de complotul pus la cale împotriva ei. Știa deci cam care ar putea să fie conținutul acestei convorbiri, al cărei prolog se desfășurase între el și doamna Argintar. Cu toate acestea tot își punea întrebarea, ca să aibă plăcerea cu totul secretă și personală de a presupune și altceva.

Acea ființă nouă, minunat înflorită, nu se poate să nu respingă tranzacția care se face pe socoteala ei. Ochii ei indignați vor fi cu atît mai mari și mai frumoși, iar paloarea feței îi va da o nobleță pe care întăia oară o realizează neamul lui Gavril Mazu.

O realizare unică și cu totul întâmplătoare. S-ar fi convenit ca acest tîrg s-o elibereze cu douăzeci de ani mai devreme. Totuși, poate nici acum nu-i prea tîrziu.

Subt anume raporturi, domnul Cantacuzin recunoaște el singur că a fost un răsfățat al soartei și, înainte de doamna Argintar, au fost foarte multe femei care și-au mărturisit dorința de a-i cunoaște locuința. Atare curiozitate femeiască se produce în serie față de anume bărbați. Cantacuzin își acorda acest prestigiu. Din puține considerații, destul de precise, putea deduce în chip logic că Daria Mazu nu vine să-i notifice că respinge o împărechere silnică. Asemenea declarație trebuie s-o facă celor în drept. Dacă vine pentru altceva, atunci de ce-o întovărășește soția doctorului Barboni? După reflecții îndelungi, ajunse, zîmbind, la concluzia că Daria Mazu va fi adusă numai pînă la ușa de intrare. Cucoana Frosa se va retrage imediat, cu o discreție pentru care el îi este de mai înainte recunoscător.

Stînd singur și concentrat în jilț, dinaintea biroului, ori plîmbindu-se prin odaie, cu minile la spate, domnul Neculai Cantacuzin retrăia unele scene de o mare delicateță sentimentală. Avea dreptul să noteze cu acest epitet, în amintirea lui, anume atitudini și priviri ale elevei lui. Totul se petrecea în preajma doamnei Argintar, la pianul ei, sau într-un colț al salonașului ei albastru. Nu numai privirea ageră, dar chiar și persoana doamnei Argintar era cîte o clipă absentă. În aceste scurte răstimpuri, Lai ar fi putut lua o mîină fină, care s-ar fi lăsat mîngîiată, s-ar fi putut apleca spre o ceafă care se asociază cu un calificativ din vocabularul gurmanzilor. Desigur că fata aștepta să se înlîmple ceva, căci închidea ochii, ca-ntr-un fel de vis al dorinții. Iluzia pierea, îndată ce revenea doamna Argintar.

Poate fusese numai o părere a lui. Deci abia acum va putea deschide și răsfoi această carte, căreia nu

i-a văzut decît prima pagină. Cum poate să facă acest lucru e mai greu de prevăzut. Cum poate o asemenea împrejurare să procure o soluție problemei care se numește viața domnișoarei Daria, iarăși e greu de răspuns. Ce se întîmplă cînd neapărat trebuie să adaogi ascuțimea și violența doamnei Argintar? În definitiv el însuși e dispus să accepte că sentimentul lui pentru Aglae e inatracabil.

Toate acestea nu erau făcute ca să-l liniștească, în acea zi posomorită. Totuși era un om care era sigur că va putea împușca ș-al doilea iepure. Viața îi rezerva încă perspective și neprevăzături. Însă tîrgul era de față. Aici sînt excluse dramele și exploziile. Aici nu se poate întîmpla nimic. Poate avea loc cel mult un raport sentimental bine amenajat, consimțit întrucliva și de un terțiu. Dar o piesă romantică de așa amploare e imposibil să se joace. Nici nu s-a jucat vreodată. Nici nu-i sală de spectacol. Desigur toată lumea s-ar sui pe acoperișuri și și-ar puncta nasul spre casa cu cele două ferestre mari la uliță. Nu i-ar rămînea atunci decît să se facă vînător de profesie, să se exileze din geografie și să se stabilească la una din pădurile lui.

La ora șase jumătate sara, se făcu întuneric și începu să ploaie subțire, ca dintr-o piclă. Veni un soldat de la domnul general să-l poștească pe prinț. Domnul general nu se simțea bine; dorea să-l vadă pe domnu prinț. Domnul general i-a poruncit să aducă și pe domnul doctor Barboni. A fost pe la domnul general și unul din domnii doctori militari, însă domnia sa nu se simțeste mai bine decît după ce vede pe domnul doctor Rudolf Barboni.

Trecînd spre casa generalului, Lai Cantacuzin staționă o clipă, sub cortel, în uliță, pînă ce ieși doctorul. Cînd se deschise ușa, aruncînd lumină în balcon, răz-

bătu glasul cucoanei Frosa. Pe storul coborât, se proiectară din interior două siluete. Una din ele era fină. Cantacuzin îi adresă în gînd un salut amical, mai mult ca să-și înșele neliniștile. Era de văzut dacă va putea fi liber în sara aceea.

Strinse mîna doctorului. Făcu, rîzînd, observația că iar nu sînt aprinse felinarele. Apoi tăcură amîndoi, fiecare sub cortelul lui, atenți la pașii pe care-i făceau prin mîzga lunecoasă.

Găsiră pe generalul Argintar în odaia lui, întins într-un fotoliu, acoperit cu pleduri. Piciorul stîng era cu grijă ocrotit în perini. Îi privi un cap sever de leu cărunt, cu ochi foarte buni și c-un zîmbet puțintel silit. Generalul era singur.

— Vine și Aglae numaidecît... zise el c-un glas de suferință care contrasta cu înfățișarea-i majestuoasă, însă era în acord cu zîmbetul. Informația o dădea lui Cantacuzin, căruia îi strinse în treacăt mîna. Reținu mai îndelung în palma lui largă degetele grăsuțe ale doctorului.

— Despre care inamici e vorba, generale? întrebă acesta.

— Aman, doctorc, suspină Argintar. De și la șaizeci și opt de ani aș avea dreptul să nu depun încă armele, se pare că trebuie să mă predau.

— Dragă domnule general, îi răspunse Barboni, de cuțit să se teamă mielul, nu berbecule. Eu nădăjduiesc că ai să mai faci o campanie.

— Nu știu, doctore.

— Bine înțeles că e necesar să călătorești întâi la Viena. Cînd te întorci, să fie calul gata, ca să încalici.

— O, doctore, piciorul meu nu poate aprecia vorbele dumnilale bune. Mă doare îngrozitor. Numai dumneata știi să-i impui.

— Intr-adevăr, am ac de cojoc și pentru el... zîmbi Barboni.

Generalul închise o clipă ochii, alinat. Barboni își desfăcu tașca, pregătindu-și sculele.

Aglae Argintar intră ușurel, în vîrfurile degetelor. Cantacuzin îi sărută minuța și o păstră între palmele lui, atît cît era decent.

— Dragă domnule Lai, zîmbi ea, generalul a ținut să te vadă. Rămii și dumneata un sfert de oră cu doctorul, ca să bem un ceai. Pe urmă devin prizonieră. Injecția doctorului nu face efect decît dacă m-așez lîngă piciorul bolnav.

— Capricii de om suferind și bătrîn... suspină Argintar deschizînd o clipă ochii și privind-i; apoi își închise iar pleoapele. Gata, doctore?

— Numaidecît.

Aglae Argintar îl trase pe Lai în laturi, doi pași.

— A trecut astăzi pe la mine domnișoara Mazu... zise ea. De ce mă privești așa, ca și cum nu te-ar interesa? Vreau intrucîtva să-ți potolească neliniștile.

— Să nu exagerăm... răspunse cu prefăcută indiferență Cantacuzin.

— Intr-adevăr, să nu exagerăm. Mi s-a părut că fata nu privește lucrurile tragic.

— Se poate, răspunse el c-un zîmbet vag.

Se considera destul de mulțămît că știe ceva mai mult decît doamna Argintar.

Ca să primească răspuns la anumite întrebări, ar putea să se oprească dintrodată la doctor. Pentru motive nedeslușite însă, poate nu-i bine să proceteze așa. Doctorul Barboni va da informațiile necesare; iar el așteaptă acasă la el. Generalul a avut o criză foarte oportună.

Aglae Argintar îl privi lung.

— Pari preocupat, domnule Lai.

— Eu ? deloc. Sînt numai contrariat.

Ea-i mulțami din ochi pentru acest cuvînt și păru liniștită ; însă Cantacuzin avu convingerea că e cu puțință să aibă în sara aceea și alți musafiri decît cei anunțați.

Ieși împreună cu doctorul, prin aceeași ploaie neguroasă. Felinarele erau tot oarbe și solemne, așteptînd pe trecători să dea peste dinsele : ceea ce se și întîmplă lui Rudolf Barboni, care se feri politicos, cerîndu-și iertare. Se veseli, strîngînd mîna tovarășului său, după aceea intră acasă la el. Cantacuzin stătu o clipă la îndoială ; văzu geamurile întunecate, și trecu mai departe. Indată ce ajunsese în dreptul casei lui, se simți întovărășit. După ce sună și feciorașul veni să deschidă, i se așezară la dreapta și la stînga două ființi mascate de corteluri. Porunci servitorului să se ducă la culcare. Făcu loc vizitatoarelor. Intră după ele și închise. Toate se petrecuseră într-o tăcere impresio-nantă. Numai ploaia se auzea țîrîind.

În odaia lui de lucru ardea o candelă, la o iconiță de argint. Era un lucru sfînt și scump al unei bunici de odinioară. Luă de la ființa aceasta din trecut lîumină și aprinse lampa de pe birou, ca să vadă obrazul palid și ochii mari și speriați ai Dariei Mazu.

— Bună sara, zise ea. Rog pe profesorul meu să mă ierte că am îndrăznit să-i cer această întîlnire.

Era tulburată. Vocca ei era mai moale decît în alte dăți, însă avea un accent pătrunzător.

Iși dezbracă mantaua. Doamna Barboni îi luă umbrela și-i așeză o șuviță de păr care i se desprinsese la tîmplă.

— Domnișoară Daria, te rog să stai, zise Lai Cantacuzin cu bunătate. Imi faci plăcerea să guști un pahărel de porto ? Pari obosită.

— Mulțămesc. Nu iau nimic.

Privi în juru-i. Se mișcă. Făcu gesturi nesigure. Cantacuzin îi oferi un scaun. Îi atinse ca din întîmplare mîna. Era rece ; părea o mînă insensibilă.

— Domnule Cantacuzin, vorbi ea deodată, privindu-l c-un fel de hotărîre bruscă, îmi dai voie să te socotesc nu numai profesorul meu ?

— Desigur, duduie Daria, zîmbi domnul Lai. Sînt prietinel dumnitale.

— Te rog să nu te superi și să găsești un sfat pentru mine în situația în care mă aflu.

— Îți dau cu plăcere orice sfat, duduie.

Doamna Barboni se mișcă. Dădu ocol domnișoarei Daria, ca să-i inspecteze ținuta. Îi potrivi gulerașul drotat al rochiei și o admiră găsind că-i stă foarte bine haina cafenie. Îi zîmbi și se arătă grăbită.

— Drăguța mea, mă întorc numaidecît. Mă duc să pun și eu în rînduială pe omul meu.

Cantacuzin se sili să pară mirat ; domnișoara Mazu însă nu părea să fie mai neliniștită. Iși mîngîie c-un gest mașinal tîmpla dreaptă și așteptă pe Cantacuzin să se întoarcă de la ușa de intrare. Atunci își lăsă mîinile în poala hainei și rămase nemișcată, într-o poză hieratică. Fața îi era calmă. Buza de jos avu un fior, în clipa cînd se pregăti să vorbească din nou.

Lai Cantacuzin o privea din toate părțile. N-o privea fățiș ; se plimba pe dinaintea ei neconținut, și o observa fără să pară, mărturisindu-și că o ființă ca domnișoara Mazu devine și mai interesantă într-o situație dramatică. Incepea într-adevăr să fie femeie ; deși era subțire, avea rotunzimi ferme. E bine s-o lese

să-și verse întâi năcazul, ca să i se coloreze obrazul și buzele. Buzele îi erau acum subțiri, palide și strînse și ochii i se adînceau într-o fixitate interioară.

— Domnule Cantacuzin, zise ea deodată, împungînd ușurel cu tîmpla dreaptă, îmi dau foarte bine samă că nu trebuie, în acest moment, să-ți mulțămesc prea mult pentru îndemnul ce ai dat Aglaei ca să facă din mine altceva decît ceea ce eram osîndită să rămîn.

Domnișoara Daria se opri o clipă. Lai Cantacuzin o privea cu simpatie.

— Poate nici doamnei Argintar nu trebuie să-i fiu mai recunoscătoare, urmă Daria, pentru că m-a inițiat în ceea ce dumneata ai spune decența propriei mele ființi.

Domnișoara Mazu se opri iar. Avu impresia că n-a început bine tratativele-i diplomatice.

Discursul ei ar fi urmat să intre în detalii umilitoare. A fost învățată de Aglae Argintar să se îmbrace și să fie curată. De la mama ei care fusese țărancă și nu știa decît să sufere și să plîngă, nu cunoscuse nimic din această decență elementară; iar tatăl ei, domnul Vasilică Mazu ar fi fost bucuros să poarte pe ea un strat de murdărie, ca să facă economie de o haină groasă iarna.

Cum îi trecuse prin minte — își făcea reproș Daria — că ar fi putut da asemenea amănunte umilitoare pentru ea unui bărbat cătră care vine cu intenții agresive. Își aducea chiar în clipa aceea aminte de un precept capital al doamnei Aglae Argintar:

— Drăguța mea, o învăța doamna Argintar, față de un barbat să nu te pui niciodată într-o stare de umilire fizică...

— Aștept, domnișoară, o îndemnă domnul Lai zîmbind.

— Te rog să mă ierți, reluă Daria, tulburată. Voiam să spun că am fost o copilă fără mamă; nașa mea, cucoana Daria Prăjescu a murit și ea prea devreme și nu mi-a lăsat decît acest nume, predestinat să nu accepte diminutiv și mîngîiere. Salvatoarea mea a fost Aglae; ea mi-a fost prietină și mamă. Dar explicațiile acestea poate nu interesează.

— Duduie, te ascult, zise domnul Lai, cu bunăvoință. Aș dori numai să-mi explici, dacă socoți necesar, de ce contribuția mea, foarte modestă, nu se bucură din partea dumnilale de apreciere.

— N-aș putea să-ți explic bine de ce, domnule Cantacuzin.

— Chiar dacă aș stărui?

Fata tăcu o clipă.

— Se pare, începui ea din nou, că, în raporturi ca ale noastre, unul din parteneri are interes, urmărește ceva.

Cantacuzin zîmbi amabil:

— Găsești, domnișoară Mazu, că n-am fost dezinteresat?

— Nu știu. Observația mi se poate aplica și mie. În aceste momente e nevoie să încerc a mă lămuri eu însămi. Aș fi vrut să mă ajuți dumneata.

Domnul Lai urma să se plimbe, simțindu-se dîndă pradă unei neliniști nouă și ciudate. Această nouă neliniște avea un caracter dublu. Avea ceva din simțirea cunoscută alit de des, cînd trăgea două focuri unul după altul în Țarna Mare și iepurele continua să fugă. Avea ceva și dintr-o teamă că tot ce putea fi agrabil în asemenea convorbire amenință să se învenineze printr-o sosire intempestivă, — alta decît a doamnei Barboni

Păru că ascultă sunetul ploii în burlane și zgomotele străzii. Erau zgomote imaginare. Un pas real, grăbit și furișat ar fi marcat poate un început de catastrofă.

- Aștept, domnule Cantacuzin... zise Daria Mazu.
- Să vedem, zise Lai.
- Ce ?

El privi mirată. Avu impresia că nu-l poate scoate dintr-o preocupare proprie, către ființa ei. Iși plecă fruntea, suspinând :

— Bine.

Rămase ațintită, în sine, încă un răstimp.

— Te rog, domnișoară, vorbește, se întoarse, precipitat, domnul Lai.

— Să încerc, zise Daria. Aș putea să recapitulez unele lucruri pe care dumneata nu le-ai cunoscut niciodată prea bine. Sint departe de a mulțami domnului Mazu pentru iubirea care a arătat-o către mine și către fratele meu. Ani de zile viața mea a fost umilintă și spaimă, ca și a mamei. Nu-mi aduc aminte absolut de nici o bucurie. Nu e nevoie să mai explic cu ce lupte am izbutit, împreună cu bunicul meu de la Adincața, să-i smulgem strictul necesar ca să pot avea o îmbrăcăminte cuviincioasă. A contribuit la asta desigur și rușinea față de dumneavoastră ; căci tatăl meu e un om rușinos. Mi-a pus deci la dispoziție o parte din drepturile mele, ca să nu fie chemat în fața justiției.

— Ceea ce spui dumneata e cu desăvîrșire fantastic... declară Cantacuzin, oprindu-se numai o clipă.

— Este întrucîtva ; însă doresc să cunoști și regiul la care a fost supus fratele meu Emil, pentru ca vorba dumnitale să-și aibă într-adevăr toată justificarea. Fratele meu a fost un biet bolnav. Asupra atacu-

rilor lui de epilepsie mă aplecam numai eu cu groază și cu dezgust. Cu timpul m-am resemnat, și, nopți întregi, suferința lui a circulat de la dînsul la mine. Știam că nu e voie să-l vadă vreun doctor. Totuși l-au cercetat și doctori, după ce a început a umbla la școală. Pentru asemenea indiscreție tata a găsit de cuviință să-l închidă în pivniță și să-i aplice un număr de lovituri cu frînghia udă. Cite, nu s-a putut ști ; băietul nu le-a putut număra decît pînă la un timp. Leșinase de mult, pe cînd omul pe care îl urăsc îl ținea încă între genunchi, îl încălica și-l bătea cu învierșunare.

Cantacuzin se opri iar, aproape înfricoșat :

— Ai spus că-l urăști ?

— Am spus. El urăsc, declară fata cu liniște, fără a-l privi. Acea frînghie udă și plină de singe a servit deseori pentru, asemenea pedepse. Am furat-o într-o zi și-am aruncat-o într-un anumit loc. Am fost chemată și eu în pivniță, ca să răspund cu viața, pentru asemenea faptă. În locul frînghiei am cunoscut un băț de corn. Acum înțeleg că era necesar să murim ; însă eu m-am îndărătnicit a trăi, și pentru asta nu pot fi niciodată iertată. Iar Emil e iertat și mai puțin pentru că a fugit în lume, acoperind de rușine un consiliu comunal. Acesta era răcnetul tatălui meu. Rușinea se răsfrîngea și asupra consiliului comunal. De la această fugă sint patru ani. Tatăl meu încă suspină, nemîngîiat că nu s-a găsit cadavru.

— Care cadavru ? unde s-a întîmplat asta ? bolborosi domnul Lai cu uimire.

Domnișoara Mazu privea fix într-un ungher al camerei, ca și cum ar fi fost singură.

— Care cadavru ?

— Cadavrul lui Emil. Numai atunci partea de moștenire a copilului îi este asigurată.

— Eu înțelesesem altceva, bolborosi domnul Lai, perplex.

— E același lucru, domnule Cantacuzin, zîmbi domnișoara Mazu.

— Dar, în acest caz, moștenitoarea ești dumneata.

— Știu; însă trebuie să mor și eu într-o formă oarecare. Te încredințez că e o dorință fierbinte. Poți fi sigur, domnule Cantacuzin, că nu sînt nebună, și vorbesc liniștit; de aceea, acum citeva clipe, cînd ți-am cerut un sfat și dumneata nu mi l-ai dat, m-am hotărît să accept mîna domnului maior Ortac. Nu fac asta cu plăcere, însă țin să mă eliberez dintr-o atmosferă pe care n-o mai pot suporta. Dumneata ai făcut totul, ca să-mi adîncești suferința. Poate că n-ai făcut rău; totuși, cum am mai spus, nu te aștepta la recunoștință.

Tot timpul domnișoara Daria vorbise stăpînit. Pașiunea care era dedesubt se simțea numai în accentul sacadat și-n singurătatea pe care și-o crease dîntrodată, desfăcîndu-se de Lai Cantacuzin. Venise acolo, desigur, cu dorința de a nu fi singură și acum domnul Lai se vedea în afară de radiația de întuneric a sufletului ei. Se simțea dezolat că nu putuse rosti cuvintele necesare, care se aflau prezente și acum în ființa lui. Poate ar fi rezultat altceva. Din alt dozaaj, în eprubetă s-ar fi precipitat cristali irizați, în loc de această otravă neagră. Are înaintea lui etalată o mizerie, a cărei intensitate niciodată n-o bănuise; totuși așa trebuia să fie, pentru armonia lucrurilor din lumea aceasta; e argumentul cel mai plin al geografiei lui. Se oprise și privea cătră acel mic și sumbru argument care stătea neclintit în fotoliu; avea față de acel

argument o mișcare sufletească pînă la lacrimi. Mai făcu un ocol. Cum domnișoara Mazu rămînea îndîrjită, se stăpîni și el și găsi alte vorbe:

— Dudaie, nu e necesar să ieși hotăriri iremediabile. Orișicînd, o clipă ne poate procura schimbări și surprize.

— Iremediabil e vorbă poate prea tare. Însă n-am nimic de schimbat. La casa domnului Mazu nu mă mai întorc. Am rugat pe doamna Barboni să mă ocrotească, pînă ce voi intra la ceea ce se poate numi căminul meu ș-al soțului pe care mi-l dă Dumnezeu. Dumneata crezi că e cu putință să fac altceva? Nu crezi. Prin urmare voi face ceea ce mi-i scris. După aceea am s-aștept să mi se îndeplinească și celelalte pedepse, pentru greșale de care nu sînt vinovată. Întîi am s-aștept să vie Emil.

Văzînd-o că se oprește, domnul Lai slătu și el din plimbarea-i agitată.

— Am aflat prin Eva Goldman, urmă ea, izolîndu-se iar, că unul din voiajorii negustorilor de la noi a văzut în toamna asta, în două locuri, pe fratele meu. Era desigur într-o stare de suferință care la el e obișnuită și într-o mizerie indescriptibilă. L-a văzut întîi la Galați, în port, și nici n-a cutezat să se apropie de el, să-i vorbească. După o lună l-a revăzut în gară la Bacău. Deci se mișcă spre miazănoapte. L-am și visat, slab și palid, așa cum era cînd ne-am despărțit. Atunci a vrut să mă sărute și m-a respins; apoi a revenit grabnic, m-a cuprins și mi-a șoptit că trebuie să plece, dar se întoarce cînd va sosi timpul. Care timp? Nu știu. Cînd va sosi timpul. Acuma sînt sigură că vine. Se tîrîie poate pe sub pămînt din loc în loc; așa l-am visat. Într-o zi, cînd nimeni n-are să știe, va fi aici.

Cantacuzin primi de la fotoliu un zîmbet straniu care-l pătrunse pînă în adîncimile ființii. Era un zîmbet și totuși punea în el o apăsare de plumb. «Ce pot face?» se întreba el, cu sufletul împovărat de nemulțămire. Nu putea face nimic. Desigur, în ființa aceea fusese tinereță și dorință; și una și alta stătuseră în preajma lui; acum însă o învăluia umbra ca pe un spectru. I se păru că s-a micșorat lumina lămpii și nu îndrăzni s-o sporească. I se păru casa incremenită în tăcere. Pași se furișară în uliță. Auzi o singură bătaie în ușă.

Respiră ușurat. Desigur, e doamna Barboni. Altcineva ar fi zgiriat la fereastră.

Se produse o destindere.

Domnul Lai trecu în antret, ca să deschidă ușa de afară. Cînd se întoarse, întovărășit de cucoana Frosa, Daria Mazu se ridicase din scaun. Avea mișcări febrile. Privise în juru-i, văzuse într-o oglindă imaginea doamnei Argintar; se strecurase la piano și întorsese fotografia cătră zid; pe urmă o așezase la loc cu o înfiorare ca de frig și gemuse scurt, ca de o împunsătură bruscă. Cuprinse brațul doamnei Barboni.

— E tîrziu. Să mergem. Mă simt obosită.

— Mergem îndată, drăguța mea, îi răspunse cucoana Frosa privind-o cu atenție. E bine să știi, prințele, se întoarse ea cătră Cantacuzin, că doamna Argintar s-a arătat de așa nobleță, încît nu m-am putut opri să n-o sărut. Chiar am și rîs de asta, căci era tot o sărutare cu mustăți.

— Confunzi pe Aglae Argintar cu doctorul, stîmată doamnă; eu știam că te-ai dus acasă.

— A, nu. M-am dus puțintel mai departe, pînă la generalul, ca să văd ce se întîmplă acolo și să spun

citeva vorbe de consolare cuconiței. E contra acestei căsătorii, ca și dumneata, însă recunoaște că nu este altă soluție. Hotărîrea dumnilale care a fost?

— Domnul Cantacuzin a ridicat din umeri, se vesele Daria.

Domnul Lai se întoarse cu uimire:

— Eu? am ridicat din umeri?

— Desigur; căci, într-adevăr, altă ieșire nu este.

— Bine, bine... zîmbi cu îngăduință cucoana Frosa. Ați ajuns cu toții la cuvîntul meu. Eu așa am decretat — că trebuie să se facă o căsătorie. Cu cine? Cu un barbat. Fără să știe despre cine e vorba, bunica de la Adîncata are să se bucure. E adevărat că are să fie singura bucurie, dar eu zic să ne mulțămim și cu atîta. Acuma iată ce face doamna Argintar. Primește să facă parte dintr-o comisie, împreună cu mine, ca să trateze cu domnul Vasile Mazu chestia trusoului ș-a cheltuielilor, precum și a zestrei. I-am atras eu luarea-aminte. Mazu vrea să-și mărite fata, însă știe de la mine că asta se va face fără cheltuială și fără zestre. Eu însă nu pot garanta că adevărurile se găsesc în drojdia de cafea, așa că trebuie să dea asigurări.

Daria se opri dinaintea ei, cu fața crispată de un rîs silit:

— În loc de asigurări, ar fi bine să preferați parale.

După ce-și spuse aceste vorbe, trecu lîngă perețele din fund și rămase cu privirea ațintită asupra portretelor care înfățișau pe părinții lui Lai. Vornicul și vorniceasa zîmbeau, dar ea nu răspunse la acest zîmbet din trecut.

Doamna Barboni urma să facă rînduieli.

— Prietina noastră te roagă să mergi cu noi.

— Unde?

— La Mazu. Poate va fi de ajuns simpla dumnitale intervenție.

— Nu găsesc că e necesar... se apără Lai.

— Nu e nevoie și nu se poate, hotărî domnișoara Mazu, întorcîndu-se de cătră portrete.

Ca și cum totul s-ar fi isprăvit brusc, fata își aruncă pe ea mantaua, luă cortelul și adresă lui Cantacuzin un salut fără cuvinte, numai cu fruntea, aplecîndu-și totodată pleoapele.

VI

Vasilică Mazu era un om harnic ; se scula totdeauna foarte dimineață. Cum mărturisise într-atîtea rînduri, nu voia să piardă niciodată nimic. Fiecare zi își dă astfel, nesilit, beneficiul ei. Sluga doarme mai puțin, pascirile ies la sîcurmat mai devreme. Casapii, la piață, n-apucă a-și vinde bucățile cele mai bune. E adevărat că încearcă să le puie deoparte, însă dumnealui știe unde să le descopere. Dacă se petrece ceva în tîrg, află el cel dintăi. Dacă este vreo pricină de afacere, n-o scapă din mîna. Se poate bucura și de veshile rele care privesc pe alții : a ars o clădire, s-a furat o vită, a murit un porc. Cei interesați au nevoie de ceva bani cu dobîndă ; dumnealui e în preajmă.

— N-am ; de unde să am ! suspină el subțire, pufînd pe nări și bătîndu-se cu palmele peste coapse. Banul, în ziua de azi, e tot mai rar și mai scump.

Dar, c-o dobîndă potrivită, totdeauna ajunge să găsescă.

Dacă se scoală mai dimineață, isprăvește mai curînd și dezbaterile cu nevasta.

Cucoana Amalia e o femeie care știe să-i ție piept. Puterea și dreptul ei, în această privință, merg destul de departe. Merg destul de departe din pricină că, pe lingă hărnicie, Mazu adaogă la calitățile sale și retlicul, și, mai ales, prudența. Se întimplă ca această a doua soție să se tragă din oameni de soi. Cucoana Amalia are mai ales un frate care a ajuns la rangul de subprefect. Umblă, în inspecțiile plășii lui, c-o trăsură cu arcuiri și cu doi cai repezi. Are pe capră, lingă birjar, un călăraș, cu carabină. Subprefectul Iancu Voroneanu e un om cu glas puternic și jovial ; unde poposește se iscă totdeauna o pelrecere ; gesturile lui mari chiamă prietini din toate orizonturile. De aceste gesturi prea largi și prea violente, cu ochii aprinși, Vasile Mazu nu face nici un haz ; se ferește de ele, le lasă să treacă. Însă cucoana Amalia știe să le evoce la timp potrivit.

— Să nu uiți de zahar, Vasile, îi aminti, în dimineața aceea de duminică, doamna Mazu.

— Care zahar ? se răsuci cu ochi tare mirați cuconu Vasilică. Nu înțeleg cum se isprăvește așa de repede zaharul.

— Se isprăvește pentru că așa i-i dat lui să se isprăvească, ridică din umeri, cu indiferență, cucoana Amalia.

— Mare poznă ! pufni Mazu. Să vedem, să facem socoteala. Am adus zahar joi.

— Nu-i nevoie să faci nici o socoteală, replică doamna Mazu. Cred că e destul să te anunț că s-a isprăvit. Imi închipui că nu-l aduci ca să-l țin la icoane.

Una din fetițe intră și șopti ceva la ureche mamei.

— Da, drăguță, îi răspunse cucoana Amalia. Fetele au nevoie de caiete de caligrafie.

— Nu le-am adus caiete de caligrafie? se tîngui Mazu. Eu știu că le-am adus caiete de caligrafie.

— Te rog, Vasile, să fii rezonabil. Nu știu cine ți-a dăruit colecțiile acelea de hirtii sugătoare. Profesoara le-a zvîrlit la gunoi și a avut dreptate. Fă bine și adă caiete cumsecade. În familia mea am fost obișnuită să mă înfățișez cuviincios. Nu vreau ca fetițele mele să fie de risul nimănui. Cine a mai stat în casa asta a putut suferi orice, asta nu mă privește pe mine. Eu am alte norme de conduită. Copiii altelea au putut umbla cu picioarele și cu alte părți ale trupului goale: n-am a mă amesteca. Fetele mele însă sînt fetele mele și te rog să binevoiești a le cumpăra caiete de caligrafie.

— Bine, am să le aduc, mormăi plictisit Mazu.

— Cu vorba asta nu mă impac. Nu-i destul să le aduci lucruri cu care negustorii n-au ce face și le leapădă. Să cumperi caiete model.

— Ce-ți pasă dumnitale? Au să fie caiete-model.

— Avem să vedem. Pe lîngă zahar, nu uita că s-a isprăvit sarea. Ne trebuie și făină.

— De care făină? de grîu ori de păpușoi?

— Iți inchipui că e nevoie și de una și de alta. Pe lîngă asta, pînile vezi să fie proaspete. Ieri, a strecurat negustorul în coșul babei Zamfira o pîne veche.

— Sînt bune și pînile vechi, Amalie. Așa e convenția.

— Treaba dumnitale, cu convenția dumnitale. Eu am fost obișnuită cu pîne proaspătă. Copiii sănătoși nu se cresc cu pîne veche; asta s-o știi dumneata de la mine. Copilele mele n-au să fugă în lume; au să se mărite în casa mea.

— Să lăsăm asta, Amalie. Mie îmi convine așa.

— Și mie îmi convine, dar pentru un părinte nu-i

lucru onorabil și pentru o domnișoară nu-i frumos. Îmi stătea aici toată ziua c-o carte în mină, ca o prințesă, și nu făcea nimic. Nu se pricepea decît să-și ridice clonțul și să-mi întoarcă vorbele. De trei ani a intrat, mă rog, în relații cu lumea mare și i s-a subțiat nasul. Pretinde poate că știe franțuzește și cîntă la piano? Și eu am învățat așa ceva la maici și nu mă socotesc coborîtă cu hîrzobul din cer. Dacă mi-a ajuta Dumnezeu, fetele mele au să-și facă educația complectă acolo. Eu am fost nevoită să întrerup, ca să putem ajuta pe frate-meu Iancu să-și isprăvească liceul. Acuma a da și el o mină de ajutor pentru fetițe.

— Are să facă foarte bine, incuviință Mazu.

— Știu că are să facă bine, dar asta nu te scutește pe dumneata de datoria pe care o ai. Ca să nu umble iar vorbe prin tîrg cum au umblat și cum umblă.

— Care vorbe? Ce-mi pasă mie de vorbe?

— Dumnitale nu ți-a fi păsînd, dar mie îmi pasă. Două săptămîni n-am scos capu-n lume și nu m-am putut duce la vizite. În toate părțile întrebări: Ce-i cu băietul lui Mazu? S-aude c-ar fi murit, ori ar fi fugit de-acasă. Degeaba l-ai pedepsit; n-ai putut pune în el minte. Acuma socotești dumneata că gurile femeilor tac? Te rog du-te și ascultă la toate ușile și la toate ferestrele de pe ulița asta și de pe alte uliți. N-ai s-auzi decît asta: că fata lui Mazu, fata cea mare, bineînțeles, s-a oploșit la prietinii ei din tîrg. A fugit de-acasă.

— Dar nu-i adevărat asta, frate dragă. Mi-a spus fata că se duce. Ne-am înțeles; am consimțit; are a-și face trusoul; am scăpat de pacoste; îmi spăl minile; nu vreau să mai știu de nimica; bucuros sînt că rămîn c-o grijă mai puțin. Lumea să facă bine să-și vadă de nacazurile ei, nu de ale altora.

— Gura lumii numai pământul o astupă, declară sentențios doamna Mazu. Ți-am spus că-mi convine și mie acest aranjament. Chiar dacă s-ar scandaliza țîrgul, eu sînt bucurăsoasă că am scăpat de un dușman. Însă nu se poate să nu-ți arăt că vina nu e a mea, nici a altora. Acestea sînt dobînzi la un capital de greșeli, cum zici dumneata. Să nu-mi spui că n-aveai cum face altfel. Acuma-i mai greu decît la început. Acuma te pălești de încăpățînarea dumneaei ca de un fier. Cît m-a măcinat domnișoara asta pe mine și cît venin mi-a pus la inimă, numai eu știu ; binele pe care mi l-a făcut nu-l doresc decît dușmanilor mei și prietinelor dumni-sale. Crede dumneaei că n-am înțeles-o eu, din vorbe și din purtări, ce-a urmărit ? Ha-ha ! n-a lipsit mult să ai ginere din os sfînt. Atita îmi mai lipsea, ca să-mi fie bucuria deplină. L-am văzut și ieri pe dumnealui, dis-de-dimineață, plimbîndu-se pe aici și oglîndindu-se în geamuri. A dat de veste în țîrg că se duce pe cîmp și împuşcă iepuri, însă dumnealui are întîlniri cu altcineva. Nu-i nevoie să mă întrerupi. Are de-a face una cu alta ; căci lucrurile au ieșit cum trebuie, nu ca în romanele pe care le cetește dumneaei. Nu te grăbi, Vasile ; să nu te aperi și să nu dai din mîni ; de asta te-ai sculat dimineață și m-ai stîrnit și pe mine, ca să stăm de vorbă. Insamnă-ți în minte că ne mai trebuie de la piață și o mătură. Ce ne mai trebuie ? Ne mai trebuie puțintel rom.

— De ce ne trebuie rom ? Eu nu beau rom. Înțeleg mătură. Însă nu înțeleg de ce trebuie rom.

După ce izbuti să puie astfel și el cîteva vorbe, Mazu își pipăi cravata și-și îndesă în cap pălăria tare. Era încrețit la obraz și îngreșosat. I se răcise și cafeaua turcească. O bău cu displăcere : n-avea zahar. Cu-

coana Amalia îl pîndise anume ca să-i vadă mutra și se veselea, clătîndu-și cerceii lungi.

— Nu uita că lui Ortac și lui Cataramă le place cafeaua cu rom, și ei umblă nedespărțiți, explică ea lui Mazu. Se cuvine să-l primim pe Ortac ca pe un binefăcător al nostru. Să nu uiți prin urmare să aduci și un sfert de kilo de cafea. Cred că ar fi nimerit, Vasile, să le scrii toate pe-o listă.

— Știi că nu uit niciodată nimic... zise el, privind lucrurile din jurul soției lui.

Spectacolul pe care-l prezenta ființa cucoanei Amalia era deosebit de agreabil, însă el nu-l privea direct niciodată.

Se răsuci în șuruburile lui de cauciuc și porni, aruncînd o privire iscoditoare pînă în fundul ogrăzii, în dudăul ofilit de cea dintăi brumă de toamnă. De acolo fără îndoială iese un nou dușman al lui. Acela nu-i cere parale și cumpărături. E un dihor care i-a distrus o mulțime de paseri.

— Imi închipui că poate ar trebui reparată poiata găinilor... oftă el, cu grijă.

Tocmai trecea în cerdac și de-acolo avea să scape spre poartă, cînd glasul cucoanei Amalia îl opri din nou. Desigur, era o nouă cerere. Era făcută în ultima clipă, ca s-o apere de discuție. Era făcută cu gingășie diplomatică, dar c-o hotărîre neștirbită.

— Vasile, zicea cucoana Amalia, călcînd cu pantofi de pîslă pe umbra lui lungă, cred că nu-i nevoie să-ți mai spun că, la nuntă, surorile miresei se cuvine să aibă toalete nouă.

Cucoana Amalia se aștepta să-l vadă revenind în apărare, cu zvîrcolire de brațe și gemete. Îi cunoștea privirea holbată și scîncetul : Doamne, Dumnezeule ! Aștepta și se ținea tare, cu ascuțime de limbă și cu

puteri hărăzite oricărei mame de cătră Cel Atotputernic. Dar cel mai neașteptat lucru din lume se produse în acea clipă.

Mazu se înturnă numai pe jumătate și confirmă cererea legitimă a soției sale.

— La asta m-am gândit eu dinainte. Să n-ai nici o grijă.

Cucoana Amalia rămăsese cu gura căscată, gata să arunce o replică. Mazu trecuse în uliță și se strecura pe lingă zaplazuri, ca s-ajungă din urmă pe baba cea c-un singur ochi. Cu nedumerire și neîncredere, doamna Mazu reveni în odaie, scuturându-și cerceii. Cu toate acestea, Vasile nu părea lovit de vreo nebulie subită și ea a auzit cu urechile ei.

Fără îndoială că Mazu era în toate mințile; dar în ziua aceea avea privilegiul să provoace o uimire nouă. O clipă i se luminase fața ca de o urmă de zîmbet, pe urmă se concentrează în preocuparea lui unică. Motorul vieții lui era un vierme neadormit, care oscila în întunericul din lăuntru, când scurmînd, când ridicînd ochi orbi, ca doi bănuți de argint. Nimic din ce-i lume și Dumnezeu nu-l mai interesa pe Vasile Mazu; vițiul agonisirii celei fără de margini se ascuțise la el atît, încît îl făcea invincibil și ireductibil. În calea lui toți ochii omenești se tulburau, toate nasurile se întorceau la o parte, ca și cum scria în mers o dungă de fum cu anumit miros.

La prăvăliile și tărăbile din piață, în acest fel se vesti trecerea lui. Negustorii îl simțeau de departe și-și făceau semn. Fiecare urma să-și lepede birul, în panerul cel mare al babei. Erau convenții secrete, de toți cunoscute. Baba verifica aplecîndu-și nasul și ochiul și-și făcea observațiile. Cuconu Vasilică plătea ceea ce i se părea lui că se cuvine cu dreptate. Negustorii pri-

meau fără a privi. După ce trecea acest mușteriu matinal, se producea o destindere și soarele își dădea toată lumina.

Se aflau, între căsăpii, doi cotei foarte inteligenți. Unul era cu picioarele răsucite, altul cu botișor de vulpe. Amîndoi făceau o primire dintre cele mai ostile ajutorului de primar. Il lătrau cu îndîrjire de la o distanță potrivită, așa încît Mazu nu-i putea atinge nici odată, cînd repezea înspre ei, îndărăt, picioarul. Erau reprezentanții tagmei lor. De unde știau acești cotei păcătoși, se întrebau negustorii, că între omul negru cu juvăț și ghioagă și între cuconu Vasilică era un raport direct de asociație? La epocile anumite, după prigoniri și morți, hingherul își plătea și el birul în mîna cu degete circligate a domnului ajutor de primar. Deci și de data asta Mazu îi privi pieziș din dreapta și din stînga, și zîmbi în sine, hotărît să cheme asupra lor destinul.

După ce-și isprăvi tirguielele, își făcu în gînd socoteală amănunțită și oftă cu mulțămire. Se îndreptă spre primărie, trecînd prin ulițele negustorimii și răspunzînd la saluturi. Era atent la mișcarea sătenilor, la oficiul încasatorilor comunali și al vardiștilor. Fără să pară, încorpora în el esența tuturor afacerilor și tranzacțiilor, pîndind și scontînd tot felul de posibilități personale.

Nici unul dintre consilieri și dintre funcționari nu se ostenea într-o zi ca aceea. El singur se credea dator să fie neadormit. Era zi de autorizații felurite și-l așteptau o samă de negustori, privindu-l într-o parte, cu ochii pe jumătate închiși.

Aprodul se plecă adînc în fața lui. Vasilică Mazu era tata aprozilor, al pompierilor și al celorlalți mici funcționari. Toți aveau chitanțe de aprobat și de scon-

tat. Și asta era ceva de mirare cu câtă blindeță și grabă iscălea și aproba asemenea hîrtii cuconu Vasilică Mazu.

— Domnule primar, a venit un soldat de la domnul general c-o scrisoare, îl informă aprodul.

— O scrisoare, pentru mine?

— Pentru dumneavoastră.

— A, da, știu... răspuse el, pufnind cu importanță.

Nu știa nimic, însă era bine să tragă un folos din orice. Trecînd la birou, privi oblic scrisoarea. Ce putea să fie în acel plic închis? Nu putea să fie nimic bun. În orișice scrisoare pecetluită, te pîndește un dușman. Fără s-o atingă o privi a doua oară, din altă poziție. E scris de femeie. Ii cere ceva, deci, doamna Argintar. O contribuție la o binefacere, ori la un bal. Să mai steie deci acolo; nu-i nici o grabă pentru asemenea vești.

— Cum? ai spus ceva?

— Să trăiți, domnule primar, soldatul așteaptă răspuns.

— Ce? a, da, știu... să dau răspuns. Să vie negustorii, să vedem ce vor, și dau răspuns numai decît.

— Așteaptă de mult, domnule primar. V-a căutat ș-acasă.

— Bine, bine, dau răspuns numai decît. Să vie cei doi negustori.

Pe cînd negustorii își explicau afacerea, șopăcînd la urechea lui dreaptă, el își întoarse ochiul stîng spre colțul biroului. C-o mîna furișată întinse degetele-i lungi și apucă plicul. Il desfăcu dintrodată și dădu la lumină foaia, luînd cunoștință dintr-o singură aruncătură de ochi de cele cîteva rînduri, — ca și cum ar fi dat peste cap un hap de chinină. Nu era nimic, nu era nici o cerere, era o simplă poftire.

— Doamna general Argintar dorește să mă vadă, zise el negusturilor.

Evreii îl priviră spăriați. El se întoarse spre aprod.

— Spune soldatului că vin numai decît.

— Ce facem noi, 'cucoane Vasilică? întrebă, îngrijorați, negustorii.

— Faceți bine, totu-i în rinduială... le declară el spre marea lor uimire. În dimineața aceea domnul Mazu continua să-și mențină privilegiul, pe care-l întovărășea chiar de zîmbete. Negustorii însă rămăseră nedumeriți și înfricoșați.

— Înțeleg eu bine despre ce poate fi vorba, le zise el.

Negustorii se priviră consternați. Fără a-i băga în seamă, Mazu își acoperi iar capul mic, îndesînd pînă la urechi pălăria țără, și se duse la ceea ce era, după părerea lui, o întîlnire diplomatică.

Ziua era cenușie, îmbrobodită de nouri. Clopotele de la biserică sunau sfîrșitul slujbei religioase. Mazu nu le auzi. Doamna Aglae Argintar și doamna Barboni îl văzură de departe, cum vine pe strada pustie, lungindu-se în mișcările-i agitate. Iși făcea necontenitele lui socoteli, însă nu părea deloc îngrijat.

— Nu știe despre ce-i vorba... zise zîmbind doamna Argintar.

Cu același suris subțire și ironic îl întîmpină pe domnul ajutor de primar în cerdac și-l întrebă dacă binevoiește să se ostenească pînă în salonașul ei. Se găsește în același salonaș și doamna Frosa Barboni.

— Vă sărut mîna, cuconiță, se ploconi cu zimbetu-i palid Vasile Mazu. Se află aici și cucoana doctorului? Asta mă bucură foarte mult. Ce face, mă rog, domnul general? Am auzit că-i puțintel suferind.

— E ceva mai bine, răspuse doamna Argintar.

— Răspunsul dumneavoastră mă bucură foarte mult. Vă spun drept, eram îngrijat.

— E cu puțință, domnule Mazu ? Din ce pricină ?

— N-aș putea să spun de ce ; însă eram îngrijat. O veste bună este pentru mine ca un dar de la Dumnezeu.

— Domnule Mazu, îi zise doamna Argintar, observ că conversația dumnilor astăzi e deosebit de agreabilă ; sînt mîhnită că nu pot să-ți fiu o parteneră potrivită. Chestia pentru care te-am chemat eu nu-i tocmai plăcută.

— Asta nu-i cu puțință, se veseli Mazu. Mă uit la cucoana Frosa și văd că nu-i cu puțință.

— La mine ? se miră doamna Barboni. În împrejurarea de față, cucoane Vasile, eu n-aș putea să te sfătuiesc decît să nu crezi în prognosticurile mele.

— Care prognosticuri ?

— Anume prognosticuri pe care le-am făcut eu cîndva și care pe dumneata te-au bucurat.

— Vă spun drept, cuconițele mele, că nu înțeleg mult : se vede că, duminica, sînt mai puțin atent decît în alte zile. Nu m-ați chemat pentru o binefacere ?

— Ba da, răspuse doamna Argintar.

Zimbetul lui Vasilică Mazu se stînsese o clipă.

— Te-am chemat, cum spui, pentru o binefacere. Întîi te rog să ne ierți pentru indiscreția noastră, dar, știind că ai hotărît căsătoria Dăriei și aflînd că ea primește, de și cu destul regret, să se despartă de căminul părintesc, ne-am gîndit să alcătuim acest sfat, pentru un anumit scop.

Mazu privi cu liniște pe cele două femei.

— Copila aceasta mi-a produs destule supărări, declară el. Sînt mulțămît că-i pot face fericirea. Mulțămesc

că ați ocrotit-o pînă acuma. Îmi pare bine c-o adăpostiți și o pregătiți de nuntă, de și nevastă-mea se simte întrucîtva jignită, iar eu sînt destul de contrariat.

— Hotărîrea de a se despărți de dumneavoastră imediat a fost luată de domnișoara Daria, explică soția doctorului. Nu mă îndoiesc că a făcut asta cu foarte mare regret, cum spune doamna Argintar, dar caracterul fetei îl cunoști și dumneata.

— Il cunosc, oftă Mazu.

— Așa încît, urmă cu însuflețire doamna Argintar, acceptînd faptele așa cum sînt, e necesar să deslușim chestia zestrei și a trusoului.

— Asta e dorința iubitei mele fiice ?

— Desigur, domnule Mazu, și te încredințăm că e o dorință foarte îndărătnică. Lîngă ea stăm noi. În dosul ei stă răzășul de la Adincata, cu procesele lui începute.

— Înțeleg, înțeleg... încuviință Mazu, clipind din ochi. Ei bine, cuconițele mele, nu era nevoie de o stăruință așa de mare. Dacă eu m-aș fi împotrivit, aș înțelege. Dar eu nu mă împotrivesc la nimic. Zestrea e un drept al fetei, moștenire de la răposata ei mamă. Cele două rînduri de case vor fi trecute, cu bună rînduială, în foaia respectivă.

— E vorba și de trusou, stăruie doamna Argintar. Aș putea spune că acesta e obiectul principal al discuției noastre.

— A, e vorba de trusou. Dacă e vorba de trusou, atunci mă grăbesc să spun că-s gata să fac orice jertfă pentru copilul meu. Mai mult decît atît. Vă rog să binevoiți a hotărî dumneavoastră suma. În marginile acestei sume las pe fată să-și lucreze și să-și facă tot ce crede de cuviință.

Mazu privi cu modestie, însă pe furiș, pe cele două doamne. Le văzu și pe ele uimite și fu destul de bucuros în sine. Le sărută minile cu deosebită plecăciune și vorbe respectuoase. Se retrăsese cu spatele înainte; se înșurubase de mult în golul uliții și doamna Barboni privea încă, încremenită, pe doamna Argintar, care-și mușca buzele, cu sprânceană încruntată.

— E într-adevăr o minune, zîmbi nedumerită aceasta din urmă; dar asemenea lucru nu e absurd decît în aparență, și explicația lui trebuie să existe.

Aceeași cugetare cucoana Frosa o traduse în stilul autohton al doctorului:

— Va fi fiind un drac la mijloc.

VII

Jurnalul pe care domnul Lai Cantacuzin îl scria foarte corect în limba franceză nu era ținut în prea bună rînduială. După naravul autohton, acest bărbat distins n-avea în toate zilele chef de lucru, ca să-l scoată din saltarul lui secret; și chiar cînd se întimpla să-l scoată, nu era tocmai dispus să scrie; iar cînd ar fi avut timp și dispoziție, nu găsea material prea interesant în legătură cu colțul de lume în care se resemnase a-și purta crucea vieții. Negreșit, fuseseră ani în care intimitatea lui cu doamna Argintar produsese îndestulătoare energie pentru observații interesante și pentru fixarea unui material de amintiri fermecătoare. În general, era dispus să noteze mai ales acele lucruri care mai puteau dovedi încă o dată însușirile nobile ale personalității sale. Cînd această operație devenea întrucîtva penibilă, domnul Lai, fără

să-și dea samă, desigur, era dispus la tranzacții și la lene.

Explicația armonizării lui cu pușca de marcă-engleză a încredințat-o deci, fără întîrziere, jurnalului său. A adăogit și ceva din discuția cu Aglae Argintar, insistînd puțin asupra accesului ei de gelozie. Poate această atitudine a prietenei lui era justificată, dovadă vizita aceea bizară din sara cu ploaie. Însă aici domnul Lai ar fi trebuit să constate o scădere a sa față de sine însuși, deci caietul nu cuprindea nici o aprofundare a sentimentelor sale.

Era greu să-și dea singur o lămurire scrisă. Că iubea încă pe Aglae Argintar nu putea fi discuție. Nu știa ce numire să dea atitudinii sentimentale față de eleva lui. Nu-i dispăcea să descurce în favoarea sa frazele nedeslușite, reticențele și tăcerile pe care ea le avusese în sara aceea față de el. Situația aceasta nu poate fi pentru el displăcută decît la gîndul că ea ar putea să se lichideze printr-o căsătorie lamentabilă. Dar ce ar fi putut să iasă dintr-o asemenea discuție spinoasă? Sosirea bruscă a doamnei Argintar ar fi transformat-o într-o scenă de tragicomedie, și această perspectivă era făcută să-i anuleze orice fel de avînt generos. Se mai aflau și alte pricini, care atunci operau nedeslușit în subconștientul său. Perfecta lui lealitate ar fi trebuit să-l ducă la riscul unei mezialianțe. Era imposibil să treacă peste această considerație, mai ales cînd era vorba de Mazu, fiindcă, după aprecierea sa, eminentemente respingătoare. Dar poate chiar fata se înșală în sentimentul ei, de și ipoteza aceasta i-ar conveni mai bine să n-o accepte.

Deci caietul n-a înregistrat decît extrem de puțin din această dramă, și asta s-a făcut într-o formă convenabilă amorului-proprriu al domnului Lai.

În ziua aceea plutea o strălucire liniștită asupra târgului, sub un cer de azur. Lenea era în toate ca o plăceră. Domnul Lai simți nevoia să se împace cu sine însuși pentru lucruri pe care nu și le mărturisea, deci ieși ca să mai cerceteze o dată mizerabila geografie a osindei sale. Odios târg, în care niciodată nu se întâmplă nimic, — cugeta el, repetându-se, ca într-un leit-motiv comic. Cu toate acestea târgul avea o frumuseță neprevăzută, pe care i-o da acel ceas unic, al aurului fluid și al funigeilor. De și totul părea neclintit, curgea peste lucruri o boare abia îngînată, mai mult o intenție. Lai Cantacuzin se simți deodată pătruns de binefacerea vieții, apoi, după o clipă, avu o destindere. Văzu în capătul străzii pe Daria Mazu umblind repede. Venea spre el. În dreptul casei doctorului Barboni cōți și intră pe poarta grădiniții. Atitudinea ei era așa, încît Lai fu incredințat că nu-l văzuse. Totuși, în clipa cînd ea făcu mișcarea de întoarcere ca să închidă, el se crezu dator să-i adreseze un salut discret. Domnișoara Mazu îi răspunse imediat. După o mică ezitare, își urmă mișcarea inițială și dispăru. Balconul doctorului era gol. «Astăzi e ziua unor laborioase tratative», zîmbi domnul Lai.

Trecu pe la grădina publică și ajunse în ulița mare.

În ajun, duminică sfîntă, târgul fusese plin ca un stup; sătenii invadaseră oborul și dughenile. Toată lumea dezvoltase o activitate înfrigurată, de la negustorul cel mai mic pînă la jălbar și doctor. Făcuseră afaceri bune misiții, crîșmarii și calicii. Trecuse un val de bielșug, apoi se retrăsese. Acuma, după ce-și socotiseră ciștigurile, negustorii ieșeau la odihnă și petrecere. În colțuri de uliți, în soare, nu se vedeau decît siluetele lor negre. Luni era ziua odihnei și a știrilor amuzante.

Lai Cantacuzin avea cîțiva prietini între acei bancheri corecți și discreți, care, după părerea sa, reprezentau, în acel colț de lume, Occidentul. Se întîlnise cu ei și la Karlsbad și la Monte-Carlo; erau la dispoziția sa la orice împrejurare cînd avea nevoie grabnică de numerar; erau totdeauna, față de el, într-o postură de respect, așa încît Cantacuzin îi vedea și-i asculta cu plăcere în asemenea după-amiezi tihnite. Pe lingă asta, îi erau agreabile zîmbetele grupului feminin al acestei tagme. În acest mediu putea să plaseze cele mai extraordinare povești de vinătoare, căci era admirat mai cu samă în ipostaza de vinător. Deci își începu plimbarea între catedrală și primărie, și în jurul său se formă îndată grupul obișnuit, pe cînd de la ferestre deschise la etaj, îi urmăreau, cu destulă curiozitate, ochi femeiești. Se găsea, între cei cîțiva insoțitori, Marcu Goldman, tatăl Evei, un om cu barba roșie, foarte jovial. Era și Lupu Mendel, tot roșu, însă fără barbă, dar cu pistriul. Natan Finkel era din ramura brună a neamului. Avea ochi holbați și totdeauna în lacrimi. Se păstra liniștit și se mîrginea să asculte zîmbind, cu mina stîngă în dreptul inimii lui bolnave. Obezitatea lor profesională contrasta cu silueta de tinereță a prințului. Și pentru acești tovarăși, Lai era «prințul».

Ca totdeauna, Lupu Mendel servi ultimele vești externe ale târgului. Aceasta era gazeta săptămînală. Goldman, după aceea, dădu știrea, aflată de la copila lui, că maiorul Irimia Ortac a tranșat definitiv cu domnul Vasile Mazu chestia căsătoriei.

— Care căsătorie? întrebă domnul Lai.

— Căsătoria domnului maior cu prietina Evei, zîmbi bancherul. Știu că dumneata, prințule, ai aflat

asta printre cei dintâi și nu ți-a făcut o deosebită plăcere.

— Mă așteptam la altă alegere, consimți Cantacuzin.

— De ce? maiorul se dovedește a fi un om generos. E adevărat că domnișoara Daria pare o ființă deosebită. Eva are pentru dînsa o mare admirație.

— Singurul bun e că se eliberează de tatăl ei, murmură Cantacuzin.

O clipă, evreii păstrară o tăcere neutrală.

— E un om remarcabil, suspină bolnavul de inimă, înțorcînd un zîmbet fin și plin de suferință către boier.

Marcu Goldman avea de dat și alte știri.

— Sîntem într-o săptămîină a veștilor bune, rîdea el. Se fac în tirgul nostru și alte căsătorii. S-a găsit o partidă extra și pentru domnișoara Țipra. Deci tatăl ei Herșcu îi poruncește să-și înceteze risul și să devie o balabustă cuminte.

— După cît văd, observă prințul, în geografia mea căsătoriile silite sînt în mare cinste. Te sfătuiesc, Goldman, să nu procedezi la fel cu domnișoara Eva. Am pentru dînsa o mare simpatie.

— Pentru simpatia dumnitale ea îți este foarte recunoscătoare, prințule, și se simțește onorată, însă nu poate face altfel decît poruncește legea. După cum am să-ți arăt îndată, legea noastră socotește căsătoria drept o datorie socială și nimic mai mult. Dacă lîngă datorie se adaogă și sentimentul, cu atît mai bine.

Cantacuzin deveni serios:

— Ai avea dumneata, prietino, îndrăzneala să spui asta domnișoarei Eva?

— Eva știe. Dacă cineva nu știe, i se spune, cînd vine vremea. Lucrul se verifică și cu cel din urmă, mai

nefericit și mai puțin înzestrat din comunitate. Tocmai voiam să-ți comunic, prințule, ultima noastră anecdotă. E autentică și o puneam la punct cu acești prietini ai mei, cînd ai sosit domnia ta. E vorba de Moîșe Luzer.

— Nu-l cunosc.

— Ba-l cunoști, prințule. E gliganul acela desculț și ticălos care umblă teleap-teleap pe uliți și sună dintr-o talancă, îndată ce-i gata încălzit cuptorul de la feredeu nostru. E băietul lui Leiba; bătrînul e om întreg la minte, dar foarte sarac. Văzînd că Dumnezeu i-a pus în sarcină asemenea copil, a făcut și el ce-a putut și l-a așezat în slujbă la rabinul comunității. Neputînd învăța carte, cum se cuvine, a rămas slugă pe lîngă un cărturar; și îndeplinește și altă slujbă folositoare, după cum se vede și se aude. Ei bine, legea poruncește să-și iele și el soție. Deci comunitatea i-a căutat o fată orfană și saracă și i-a dat soție. S-a făcut serviciul ritualic acum cîteva zile. Moîșe Luzer s-a uitat ca un prost la fată și s-a supus. După aceea tatăl său Leiba, care-i ținea loc de naș, avînd obligația să-l inițieze, l-a luat deoparte și i-a comunicat porunca lui Dumnezeu, că fiecare fiu al lui Israel trebuie să-și iele nevastă. Gliganul, neștiind ce-i asta, se uita la tatăl său ca un prostalău ce se află. — Acuma ai să-ți faci datoria către ea... continuă Leiba. — Care datorie? eu nu știu ce datorie! mormăiește Moîșe Luzer. Eu mă duc să-mi caut talanca. — Ba să te duci să-ți cauți nevasta, Moîșe Luzer. — Nu vreau; nu știu. — Ba să te duci, Moîșe Luzer, s-o cauți și să te culci cu dînsa, după rînduială. — Nu-mi trebuie, nu vreau, nu știu, nu mă duc... mirîie gliganul, întorcînd spre bătrîn umărul. — Ba să te duci, Moîșe Luzer, căci e «mițvă». Auzînd că-i obligația logii,

lunganul se sparie, totuși se împotrivește. — Cum ? — E «mițvă», Moise Luzer. Trebuie. — Cum ? mormăie Moise Luzer, dacă trebuie să se ducă numaidecît cineva la fata aceea, du-te dumneata, și lasă-mă în pace ca să găsesc talanca...

În stradă, Cantacuzin nu-și îngăduia să rîdă zgomotos ; deci rîse așa cum i se cuvenea unui om ca el, ceea ce făcu plăcere deosebită domnului Marcu Goldman. Se veseliră și ceilalți. Domnul Lai observă că se veselesc și obrazurile de la ferestrele de sus, dovadă că întîmplarea era obiect de discuție în tot tîrgul.

— Domnule Goldman, povestea dîmnitale are haz, rîse prințul, și, pînă la un punct, înțeleg această disciplină. Sînt gata să accept că ea poate fi valabilă și pentru domnișoara Țipra. Însă o copilă educată europeaneste cum e Eva se cuvine să beneficize de alt tratament.

— Care tratament ? zîmbi Marcu Goldman. Să fii dumneata sigur, că, la momentul oportun, Țipra n-are să se împotrivească deloc. Să fii deasemeni sigur, prințule, că eu nu urmăresc nefericirea fetei mele. Aș voi să știu unde-i fericirea domnișoarei Mazu. Am auzit-o suspinînd pe umărul fetei mele. O întrebă oare cineva dacă-i place ori nu-i place și dacă-i în drept să aibă un sentiment al ei ?

Cantacuzin tăcu și rămase gînditor ; ar fi vrut să întrebe și să știe ce se poate cunoaște din secretele acestor enigme vii care se numesc domnișoara Eva și domnișoara Daria. Nu cumva acel bancher vesel și bine hrănit a făcut investigații ? Tovarășii lui aveau o privire nedefinită, printre gene, și păreau a su-praveghea. Ca să umple acea pauză deșartă, domnul Lai își răsuci o țigară. Pe cînd și-o aprindea, întoarse

o ureche atentă spre văzduh. Se auzeau chemări depărtate. În fundul cerului, deasupra asfințitului, vislea un șirag de coțori. Spuse cîteva cuvinte poetice despre aceste călătoare ale cerului. Tovarășii săi rămaseră indiferenți, observînd împrejurimea imediată, unde începeau să se adune alte consfătuiri.

Dinspre grădina publică, străbătură sunetele muziceii militare.

— Asta-i plăcerea mea și a domnului general, zise Natan Finkel, cu mîna pe inimă. Astfel ne luăm adio de la tîrgul nostru.

— Într-adevăr, domnul general Argintar pleacă la Viena pentru operație... confirmă Lupu Mendel. Se duce și Natan Finkel, pentru sulerița lui. Au să se mai ducă și alții.

— După cît văd, dumneavoastră aveți bun birou de informații, zise Lai, bănuind o provocare malițioasă și încredințat că nu se cuvine să tacă.

— Așa sînt ei... suspină Finkel.

— Care ei ?

Bancherul cel brun făcu semn spre soții lui și spre întreg cartierul. Într-adevăr, în asfințitul de soare se stîrnea mișcare febrilă. Cînta muzica la grădina publică. Era poate cel din urmă concert al anului. Era un omagiu cătră bătrînul general care pleca la Viena. Ulița se umplu mai ales de femei. Cantacuzin se simți spionat de o mie de ochi. Cine le vestise tuturor că va pleca și el ? În acest tîrg nu se întîmplă nimic, dar se știe totul.

Se desfăcu de tovarășii lui, lăsîndu-i să statornicească o statistică a afacerilor din ajun. Era aproape sigur că vor vorbi și despre chestiile pe care el nu socotise de cuviință să le încredințeze jurnalului. Vor vorbi despre toate, căci lor nu se cuvine să le scape

ceva. Știu de mai nainte și ce sume vor trebui să puie la dispoziția lui Lai Cantacuzin în schimbul unor poliți foarte bune. Vor cunoaște ziua plecării generalului și a doamnei Argintar și vor ști să socotească la câte zile după aceea urmează să plece el. După trei zile e prea curînd. După șapte e prea tîrziu. Deci Lai va pleca la cinci zile după dînsa.

Ca să nu le dea dreptate în toate previziunile lor, domnul Lai se hotări deocamdată să plece după zece zile. Însă doamna Argintar îi va pretinde neapărat să nu schimbe nimic din planul inițial. Negreșit, în acest aranjament se cuprinde și necesitatea de a nu lua parte la nunta fetei lui Mazu. Aglae Argintar dezvoltă o intensă activitate ca totul să se așeze cît mai curînd și trusoul să fie cît mai elegant; dar socoate necesar ca nunta să se olicieze după plecarea lor. Așa încît n-are să poată întîrzia; va trebui să plece după cinci zile; evreii au dreptate.

Silueta-i naltă străbătu de două ori aleile grădinii strîmte. Se simțea urmărit de priviri; în lumina de aslințil își urmărea el singur umbra proiectată pe pajiștea ofilită. Așa a urmărit-o ani, dorind totdeauna să n-o mai vadă aici. Această umbră pare încă mlădioasă și zveltă; el se întreba însă cît timp își va mai putea rezerva situația aceasta de biruitor al toamnelor?

Ușoara lui melancolie era sporită și de sentimentul singurătății. Grădina era plină și animată, dar el venise probabil să vadă pe cineva și nu vedea pe nimeni. Nu se aflau acolo nici măcar anume prietini ai prietinelor noștri. Era necesar să se sustragă altor priviri iscoditoare. Se duce la doamna Argintar; poate găsește acolo o mică societate feminină.

Aglae Argintar nu era acasă. Generalul asculta singur, din balcon, în jilțu-i larg, un vals vienez.

Deschise ochii, zîmbi și întinse lui Cantacuzin mîna. Păru mirat, pe urmă fu bucuros.

— Aglae a ținut numaidedit să iasă, explică el. Credeam că la adunarea unde se duce, participi și dumneata.

— Care adunare?

— Adunarea în care se desăvîrșește opera pe care ați început-o.

— În ceea ce spui, stimate domnule general, simțesc puțină ironie. Asta mă bucură, deoarece dovedește că ești bine dispus.

— Mai puțină ironie și mai multă mihnire, iubite prietino, căci, orice ați spune dumneavoastră, nu pregătiți nimic bun bieteii fete pe care o protejați. Am văzut-o aici, mărturisindu-și Aglaei hotărîrea. Crede că altfel nu se poate, că e necesar neapărat să se despartă de familia ei, — ciudat lucru! Spunea toate acestea cu prea multă însuflețire, așa că nu m-am putut înșela. Cred că e bolnavă de inimă.

— Nu înțeleg bine, îngină domnul Lai. Am impresia că domnișoara Mazu face o alegere liberă.

— Negreșit; n-o constringe nimeni; vei fi însă de acord că o fată ca ea nu poate să viseze pe maiorul Ortac. Aglae s-a pronunțat contra unei asemenea uniri. Atuncea am observat în ochii domnișoarei Mazu lacrimi. Dar asta, în loc să-i slăbească, i-a întărit hotărîrea. Desigur e vorba de un sentiment neîmpărtășit. Dumneata n-ai înțeles pe cine iubește?

— Mărturisesc că nu.

— Cred că Aglae știe chiar de la dînsa. Am observat la Aglae un spor de afecțiune și de grijă pentru viitorul fetei. Cum însă femeile sînt cîteodată însăși

contradicția, rezultă cele mai accelerate pregătiri de nuntă.

— Lucrul e bizar și, în același timp, interesant, mărturisii Lai Cantacuzin, cu o ușoară stringere de inimă.

Fanfara începu din nou, în asfințitul de soare, să interpreteze frumuseța morbidă a acelei neuitate zile de toamnă. Ordonanța aduse cafele. Amândoi bărbații se învăliură în fum de țigări, cugetând fiecare pentru sine.

Când ajunse la doctorul Barboni, începea să inopeteze. Era călduț și pe dealurile din răsărit se arăta luna plină. Adunarea feminină se afla în cerdac, era însă o adunare cu totul neobișnuită, căci tăcea. Din cele trei umbre pe care le deosebise cu ochiul lui ager de vânător, Cantacuzin nu mai putu număra decât două, când deschise porțița. Cucoana Frosa și Aglae îl primiră cu voce-bună.

— Poate căutai pe doctor? întrebă rîzind doamna Argintar.

— Mărturisesc că nu, zise Cantacuzin.

Ii sărută mina și i-o ținu o clipă, cum îi era obiceiul.

— Am stat pînă acum cu generalul, adăogi el. Am vorbit puțin; am stat și-am ascultat.

— Atunci ai petrecut bine.

— Da; fiecare a fost atent la muzica sa interioară.

— Și-acum ai venit să afli ce spun două femei?

— S-ar putea să aflu?

— Desigur, căci e un mare secret. Așteptăm pe mire, ca să avem cu dînsul o conferință privitoare la o serie de chestii interesante. Indată ce se va prezenta, e posibil să-l punem în legătură cu simpatica noastră prietină, care-i devine logodnică.

— Domnișoara Daria e aici?

— Natural. Era cu noi. A auzit pași și a făcut o confuzie regretabilă.

Lai Cantacuzin era incredințat că silueta lui nu poate fi confundată cu a maiorului Irimia Ortac. Cucoana Frosa găsi de cuviință să ridă și anunță că aduce cafele. Ieși o clipă, alit cît îi trebuia lui Lai ca să strîngă iar mina doamnei Argintar și s-o ridice în tăcere la buzele lui. Se pregătea să-i facă și mica declarație de rigoare, însă fereastra deschisă era aproape, cu storul scoborit. Lai își inchipui că-n dosul storului putea să fie cineva.

Cînd cucoana Frosa reveni, aducînd o luminare în glob închis, răsunară pași negali în uliță și glasuri învălmășite.

— Vine probabil maiorul, socoti doamna Barboni, însă nu e cu doctorul.

Strigăte vesele se amestecară la porțiță:

— Nu-i cu doctorul; nu-i cu doctorul.

— Ortac e cu prietinel său căpitanul Cataramă, șopti Cantacuzin, cu oarecare neliniște. Cred că nu mă înșel, doamnele mele, afirmînd că ambii vin direct de la cea mai celebră crîsmă a geografiei mele. Acolo au aflat că domnișoara Țipra se mărită.

— Cine-i acolo? mormăi Cataramă. Dacă domnișoara Mazu e aici, eu pretind că trebuie să ne amînăm pe mini vizita. Nu ți-ai luat nici tunica de cerenchie, nici mănușile albe.

— Fii cuminte, căpitane, îi zise Ortac. Logodnica mea văd că nu e aici. Am fost convoat în interesul ei de aceste respectabile doamne. Intră, stai deoparte și taci din gură.

Căpitanul Cataramă se scobori pînă la urechea lui Ortac:

— Văleu, tată! văleu, mamă! șopti el. E prințul aici. Iar ne ține o conferință.

Irimia Ortac era încă sigur de sine. Pășii în cerdac și sărută mina doamnelor. Strinse mina prințului. Supraveghe și intrarea lui Cataramă. Acesta se așeză pe un scaun, stătu câteva clipe liniștit, apoi deodată începu a râde. Cantacuzin era consternat. Il apucă de braț.

— Dumneata ești, prințule? zise cu plăcere Agapie Cataramă. Să nu crezi că n-am auzit ce spuneai de domnișoara Țipra. De aceea rid. Vreau să-ți declar numaidecât ceva în privința asta. Vreau să-ți declar că, îndată ce am aflat că are logodnic, m-am așteptat s-o văd căzind cu suspine la pieptul maiorului, ori la pieptul meu, dar mai ales la pieptul maiorului. Ea însă are alte procedee.

— Căpitane, șopti Cantacuzin, ar fi poate mai potrivit să-mi dai aceste informații în altă parte și puținel mai târziu, după ce veți binevoi să veniți la mine.

— Venim și la dumneata, dar acum avem treabă aici. Ea însă are alte procedee. S-a arătat veselă și ne-a preparat fleici bine pipărate; cele mai pipărate fleici din lume. Am început a scoate foc pe gură, așa că ne-a trebuit și vinul cel mai bun, în mare cantitate.

Ortac se ținea serios. Făcea semne de potolire prietinelui său. După ultimele cuvinte ale lui Agapie, pufni cu mirare.

— N-am crezut niciodată, căpitane, să te văd în asemenea stare, zise el întinzând brațele în laturi.

Aglae Argintar apucă strins mâna cucoanei Frosa și se retrase cu ea discret, cu sprinceană ușor încrunțată. Doamna Barboni reveni, cu cafele, și se așeză în scaun, hotărâtă să deschidă conferința.

— S-ar cuveni să fie, însă, și doctorul, hotărî ea. Ortac deveni atent.

— De ce?

— S-ar cuveni să fie și doctorul, urmă cucoana Frosa. Așa că sînt silită, domnule maior, să te poftesc mai târziu, după masă, ori mai degrabă mini.

— Înțeleg, zimbi Ortac. Te incredințez, cucoană Frosă, că sînt în foarte bună stare și cu mine se poate discuta. Doresc să-ți mai spun că am pus la cale totul cu cel în drept. Am făcut scrisoare, am iscălit act, am dat poliță. Nu, nu-i nevoie să-mi faci semn. E așa cum spun eu. Dar dacă e nevoie să vie numaidecât doctorul, bine. Greșala mea poate e că l-am luat cu mine pe Cataramă, ori poate sîntem amîndoi într-o stare de umilință, cum ar spune prințul. Poate ai dreptate; îmi cer scuzele mele și mă retrag. V-aș ruga să credeți că întăi și întăi eu sînt un om de onoare.

Domnul Lai incerca să-și imagineze ce se petrecea dincolo de storul ferestrei și, cu toată gravitatea momentului, nu-și putea stăpîni puțină veselie față de isprava prietinelor săi vinători.

VIII

Dincolo, într-adevăr se afla domnișoara Daria, dar ea nu se veselea deloc. Cu toate că intervenise brusc doamna Argintar și o îmbrățișase pe după umeri, ca s-o treacă în altă cameră, întrebunțînd, pentru a o convinge, vorbe fără noimă, domnișoara Mazu avusese vreme ca să-și primească pedeapsa propriei curiozități.

— Daria, zise doamna Argintar, așezînd-o alături și ținînd-o încă ; este nevoie să facem programul zilei de mini. Vreau să fie toate gata înainte de plecarea mea. Să știi că eu am vrut și astăzi să propun o întîrziere, dar doctorul Barboni e neînduplecat. Susține că e în pericol viața generalului. Imi pare nespuse de rău că nu pot asista la nunta celei mai drăguțe mirese, dar avem să te sărbătorim cînd ne întoarcem, cu mai bună dispoziție. Atunci generalul speră să danseze, și, la balul Crucii Roșii, te roagă să-i rezervi lui primul vals.

— Îți mulțămesc, răspunse încet domnișoara Mazu. Vreau să-ți spun, Aglae, că am fost martoră aproape fără să vreau la scena care a avut loc.

— Draga mea, tu nu cunoști barbații ; să nu te simțești jignită.

— Nu mă simțesc jignită. Am fost mirată. Pînă acuma am cunoscut felurite manifestări ale acestei specii de ființi. Și eu și fratele meu le-am simțit pe trupul nostru, și-n foame, și-n lipsa îmbrăcămîntei ; toată copilăria mea am fost supusă meschinăriei și cruzimii unui om pe care vreau să-l lepăd complet din sufletul meu. M-aș înfricoșa numai dac-ar fi să trec lingă o ființă asemănătoare. Prefer un om vesel.

— Ce triste lucruri spui tu, drăguța mea ! suspină doamna Argintar. Ce-i în sufletul tău ?

Domnișoara Daria își plecă numai o clipă fruntea pe umărul prietinei sale, apoi își inghiți amărăciunea ca pe o hrană obișnuită și privi cu îndrjire înaintea ei, fără a vedea nimic.

— Ce poate să fie în sufletul unei mirese ? vorbi ea cu vocea-i coborîtă. Ce poate să fie decît flori și fluturi ? Crede-mă, Aglae, că sînt mulțămîtă de barbatul pe care mi-l dă Dumnezeu. Încă nu ți-am spus

cum a fost prima noastră întîlnire. S-a prezentat desuț de ceremonios, în odaia noastră — adică mai bine zis în odaia lor cu scara vieții și vinătorile de lei, și mi-a mărturisit că de luni de zile se află într-o stare de mare nefericire, din pricina unei iubiri pe care nu nădăjduia s-o facă împărtășită. Nu-mi venea să cred că s-a putut uita cîineva la mine. În orice caz eu nu observasem nimic și i-am spus asta. «Noroc că a observat tatăl dumnitale», mi-a răspuns Ortaç. Auzind această veste, n-am mai fost capabilă să dau nici o replică. Asta a fost desigur o prostie. Prostie a fost și faptul că am venit la dumneata, să mă tîngui. Mi-am pus fruntea și pe umărul Evei, și am lăcrămat. E nevoie să mă dezbăr de mania asta. Maiorul mi-a dovedit că e și un galantom. La a doua întîlnire mi-a adus flori și o broșă cu rubinuri veritabile. Astfel am primit cel dintăi dar în viața mea. Nu vorbesc de ceea ce am primit de la dumneata și de la domnul Cantacuzin : ceea ce mi-ați dat dumneavoastră e mai mult : e ca o moarte și ca o altă viață. Acest om străin a avut amabilitatea să-mi zîmbească și să-mi prezinte o podoabă de preț. Imi oferă și un refugiu. Cum aș putea să nu-i fiu recunoscătoare ? El îmi dă tot ce poate ; eu nu-i pot oferi nimic în schimb.

— Îi dai tinereța ta, dragă copilă.

— Nu-i dau nimic, căci n-am nici un sentiment pentru el ; mi-e indiferent.

Domnișoara Mazu surise. Făcu o observație subțire :

— Dacă ești contra maiorului, cred, Aglae, că ar fi trebuit să mă leși la postul meu de observație.

— Sînt aliata ta, suspină doamna Argintar.

— Negreșit. Am să mai adaog că din locul meu nu-l puleam vedea pe domnul Cantacuzin. Nu te supăra ; știi cît sînt de răutăcioasă. Vreau să te încredințez

că n-aveam ochi decît pentru logodnicul meu. În starea de veselie e mai plăcut decît în cea solemnă ; are ceva copilăresc.

— Toți barbații sînt puținel copii.

— Nu știam asta. Cred că nu toți. Unii sînt prigonitori de animale și de ființi omenești.

În toată făptura fragilă și încă neîmplinită a domnișoarei Daria era o încordare bolnavă ; o clipă, ochii ei avură o căutătură fixă, de ură, apoi se aburiră iar. În pupilele mărite doamna Argintar își văzu imaginea dublă, micuță și îndepărtată. Într-adevăr, în curînd se va desface de-aici și se va duce sub un alt cer, cu domnul Lai. Imbrățișă deci pe prietina ei, care avea să rămîie singură. Daria îi răspunse c-un gest brusc, cuprinzîndu-i întăi mîna și sărutîndu-i-o. Pe cînd amîndouă își repetau alintările, domnișoara Mazu se întrebă dacă Aglae știe ceva despre vizita ei acasă la Cantacuzin. Dacă nu știe, are timpul să-l scurme pe domnul Lai, cît vor fi singuri, și poate să afle. Strînse brațul doamnei Argintar, șoptindu-i cu mîhnire, însă c-un zîmbet care avea înfățișarea celei mai curate sincerități :

— Cine știe ! Poate nu ne mai vedem.

— Vorbești prostii, Daria.

Domnișoara Daria fredonă c-o voce falsă :

L'ultimo instante e questo...

— Te-am auzit cîndva pe tine, cîntînd asemenea vorbe jalnice. Se poate să se adeverească. Imi mai rămîie doamna Barboni. De Eva nu mai sînt sigură, pentru că probabil se mărită și ea în toamna asta, și pleacă într-o adevărată călătorie de nuntă. Călătoresc și eu, însă într-o altă regiune.

— Vezi c-am avut dreptate să mă împotrivesc ?

— A, nu. M-am hotărît. Mă zvirl cu capu-n jos, fără să mă mai uit îndărăt la domnul Vasile Mazu și la cucoana Amalia.

Aglae se cutremură :

— Cu ce glas spui asta !

— Cu glasul fratelui meu, care poate a murit.

— Drăguța mea, vină-ți în fire. Ne mai vedem și mîni și poimîni. Ai aici și o altă prietină bună. Au să vie să te vadă bătrîinii de la Adîncata. De vreme ce te-ai hotărît, primește viața așa cum e.

— O primesc.

Aceste cuvinte, mai mult clănțanite decît spuse, Daria era încredințată că trebuie să fie cele din urmă adresate unei bune prietîne. A doua zi era hotărîtă să facă un salt pînă la Adîncata. Pornește pe furiș, înaintea amiezii. Peste trei zile oamenii fericiți vor fi plecat ; atunci se poate întoarce să-și reia locul lîngă logodnicul ei și între șoaptele de mirare ale tîrgului.

Cu toată uimirea și împotrivirea de a doua zi dimineață a cucoanei Frosa, Daria rămase neînduplecată în hotărîrea ei de a vedea neapărat pe bătrîinii de la Adîncata. Hotărîrea și fapta deodată tresăriseră în ea, cu ascuțime și duritate. Doamna Barboni o mîngîie și o îmbrățișă ca pe o bolnavă și porunci vizitiului să înhame caii la droșcă.

— Aș merge și eu cu tine, Daria, îi spunea ea, însă nu vreau să rămîie aici toate baltă. Intreagă după-amiaza voi fi nevoită să dau explicații maiorului, care va fi totuși neconsolat.

— Imi convine să-l revăd și mai puțin vesel, zise domnișoara Mazu.

— Am să-i dau atunci a înțelege cele de cuviință, o încredința cucoana Frosa, înfășurînd-o în pleduri și privind-o ca pe un exemplar miraculos al speciei.

Adîncata era dincolo de iazul Coștilei, peste dealul din Țarna Mare. Nu era decît jumătate de poștă de pîrtare și trăsura o duse repede, în trapul susținut al cailor, prin aerul răcoros și curat al toamnei. Cufundată în cugetările ei încîlcite și dureroase, domnișoara Daria nu da nici o atenție conversației care se angajase între bătrînul vizitiu Iordache și balanii doctorului nu mai puțin bătrîni. Erau dintr-o parte reproșuri și sfaturi, amintiri și impresii din felurite epoci nedeslușite, iar din alta puñituri, cu urechile ciulite. Erau și aluzii transparente la dărnicia doctorului în popasuri, căci crișmele sînt o binefacere a drumurilor ca și fîntînile; însă la înțelegerea duduii nu ajungea nimic din aceste probleme exterioare. Din cînd în cînd numai fulgerări de o clipă o legau cu peisagiul. Văzu, în trecerea pe dig, bulboana neagră a luciului Coștilei, prelungindu-se într'estufuri și plăvii misterioase. Un gînd abia sensibil, ca un ac de neliniște, o făcu să-și întoarcă privirea încă o dată de pe culme, spre acel loc. Atunci un stol de grauri pluti într-o dungă între ea și iaz, lăsîndu-se pe vale.

Din virful dealului văzu, departe încă, așezările celor douăzeci de răzăși de la Adîncata. Ochiul îi fu călăuzit într-acolo de fulgerul acoperișului bisericii. Aproape de lăcașul dumnezeiesc, într-o livadă întinsă și-ntr-o ogradă cu porți de cetate, era căsuța șindrilită a bătrînului Malei. În clipa cît privi acel loc, Daria nu simți în sine nici o înduioșare. Copilăria ei nu era legată nici de acel loc, nici de biata bunicuță Anghelina. Bunicuța Anghelina arătase o înfățișare neobișnuită și întrucitva ridicolă la înmormîntarea ma-

mei Dariei. Era copila ei, otrăvită de străinătate și răpusă de oftigă într-un loc străin. O bocea ca la țară, cîntînd și urmărind cu fruntea plecată sicriul, în straiul ei de lînă aspră. Bătrînul umbla semeț și încrunțat, cu obrazul țăpos, parcă ar fi ținut în gură un arici.

Daria zîmbi.

Totuși sînt bătrînii ei, care au ocrotit de mai multe ori pe Emil, cînd se făcea nevăzut din țîrg, după bătăile crude ale lui Mazu. I se părea că are oarecare admirație mai cu samă pentru bătrîn, care de atîția ani scornește proces după proces și urmărește cu învierșunare pe Mazu. N-are nevoie de nici un avocat; cunoaște legile pe degețe; chiamă martori, provoacă cercetări și anchete, și ride zvîcnit și răgușit în barbă, privind pieziș pe potrivnicul lui.

Un hăidău cu părul spăriat deschise porțile; moș Iordache dădu, cu vorbe anumite, cel din urmă îndemn cailor, și bătrîna bunică Anghelina se arătă în cerdac, uitîndu-se cu mirare la cuconița care-i zîmbea din trăsura.

— Nu mă mai cunoști, bătrînică.

— Ba cum nu, drăguța mamei?

Cu toate acestea bunica n-o cunoscuse. Ochiul ei îmbrățișase, în chip vag, o imagine de țîrgoveață, cu zorzoane străine, pălărie și voal. Într-un an, Daria izbucnise dintrodată, și în fața bătrînei se cobora o adevărată «persoană», față de care nu se putea opri să nu simtă sfială.

— Poftim, se înclina ea, spionînd-o cu ochii ei mici, ca să se încredințeze deplin. Dumneata ești, draga bătrînei? Puteam să nu te cunosc, așa te-ai făcut de mare și de frumoasă.

Mîna bătrinei, pe care Daria trebuia s-o sărute, era aspră, cu toate acestea știa să mîngîie moale obrazul catifelat și pudrat al nepoatei. Și glasul îi era blînd, însă n-avea ce să întreb, căci singura ei legătură cu lumea tîrgului se rupsese, și între ea și nepoată se aflau necunoscuturi. De aceea, rechemînd amintirea moartei, începu să plîngă. Își ștergea lacrimile cu un capăt al tulpinului, suspina și călăuzea pe Daria în odaia musafirilor. O privi curioasă cum își dezbracă mantaua, cum își scoate voalul și pălăria. Deodată era alta și-i zîmbi altfel.

— Vine și moșneagul, zise ea bucuroasă, aplecînd urechea spre tropăiturile de-afară. S-a dus Gligore să-l cheme.

Bunicul era un om mărunțel, cu straie de șiac și cu ciubote. După ce se opri dirz în prag, veni grav cătră nepoată, îi dădu mîna și-o înțepă cu barba pe frunte.

— Asta-i Daria noastră, zise bătrîna. Ai cunoscut-o?

— Se-nțelege c-am cunoscut-o. Eu nu stau înfundat în birlog ca dumneata, nici nu gem de dimineață pînă în sară. Eu îs în fiecare săptămînă la tîrg. Mă frag în degete cu jidovii și cu boierii și bat război cu ginerele meu. Stau și cuget cum de te-a lăsat să vii la noi. Altădată nici nu voia să știe. Așa om dușmănos n-am văzut de zilele mele. Că să-i dau o casă; numai așa trimete pe copilă s-o vadă bunică-sa. Ce i-a venit acuma? S-a îmbolnăvit de bunătate? Ori nu-i mai trebuie proces?

— Mă mărit, bunicule, ș-atuncea numaidecît am venit să vă spun.

— Aha! te măriți. Asta se poate. Ai zestre frumoașă, moștenită de la răposata maică-ta.

Bunica socoti nimerit să plîngă iar

— Anghelină, se întoarse spre ea răzășul, șterge-ți ochii și întreabă mai bine pe nepoată cine-i mirele. Întăi și întăi se cuvine să-l vad și eu, să mă înțeleg cu el. Eu procesul nu-l dau din mîna decît lui, după ce i-oi arăta ce și cum să facă.

— Ce băiet te-a cerut, draga bunicuței? se interesă bătrîna.

Daria zîmbi.

— Bunicuță, băietul de care întrebî e flăcău tomat.

— Asta nu-i rău, drăguța bunicăi. E om cu slujbă bună?

— A fost maior în armată. Are moșie în Țarna Mare.

— Atuncea știu cine e, interveni cu respect răzășul. E Irimia Ortac. Om vrednic și cu stare. Mă miram eu de ce m-a oprit el odată, la tîrg, și m-a ciocănit cu niște întrebări pe care eu nu le pricepeam. Eu socoteam că dorește să cumpere ceva. Iată cumpărătura lui. Să fie cu noroc; dobîndește frumoasă marfă.

Bunicii se uitară unul la altul, bucuroși.

— Dacă-i place fetei, e bine, clătină din cap bătrîna.

— Imi place, zise Daria. Dacă mai stăteam o jumătate de an în casa tatei, trebuia să te ostenești pînă la tîrg, ca să mă bocești și pe mine.

Bătrîna tresări și privi cu neliniște în juru-i, apoi își aținti ochii la icoane.

— Vezi, moșnege, suspină ea, că vișul meu se izbîndește? Te-am visat, drăguță, în trăsura cu tatăl tău. Asta însemnează supărare și sfadă. Nu cumva el se împotrivesc?

— Nu se împotrivesc. S-a înțeles foarte bine cu maiorul Ortac. Tata e mai vesel chiar decît mine; eu nu sînt bucuroasă decît că scap din suferință.

— Ai fost bolnavă, draga bunicăi?

— Am fost, bunicuță.

— Boala fetei o știu eu, mormăi bătrînul. Cu acel om hapsîn am eu multe daraveri: De moartea fetei mele nu-l pot apuca, deoarece acolo a fost și voia lui Dumnezeu; dar am să-i deschid încă un proces, ca să-mi deie nepotul. Să-mi spuie unde-i și ce-a făcut cu el. Să deie samă în fața judecării. Iar acuma, numaidecît să-mi puie pe masă socotelile clironomieii, pînă-ntr-un ban. În noemvrie trei, avem iar înfățișare la tribunal, pentru case.

— Bunicule, interveni Daria, eu nu te pot înșela. Bine-mi pare să dobîndești dreptul meu, dar îmi închipui că logodnicul meu, care-i om cu destulă avere, nu ține numaidecît să aibă toată zestrea de la mine.

— Crezi tu asta? Ai înțeles de la cineva?

— Am înțeles. În chestia asta se amestecă cel pe care-l cunoști. Cred că s-au iscălit poliți, ori altfel de hîrtii.

— Ei și ce-i dacă s-au iscălit? Procesele mele sînt în ființă. Eu nu lăs nimic. Ii descopăr eu șurubăriile. Are să aibă de-a face cu Matei Dumbravă.

— Însă maiorul e om de cuvînt.

— Aș! tu ești un copil. Las' că vorbesc eu cu dînsul. Cunosc eu tertipurile tîrgoveților. Mă judec de o viață de om. Ii iau hîrțiile pe sama mea; aduc martori și dovezi și mă judec cu Mazu pînă ce-l istovesc. Am să-l fac să se încîrlige și mai tare. Spune-mi cînd e nunta, ca să mă pregătesc să vin și eu acolo, cu baba.

Daria nu știa încă bine data ceremoniei, îi incredință însă că se va face cît de curînd. Poate n-ar fi rău să se facă aicea la țară, cu mai puțină lume și zvon.

— Nu; lasă să se facă acolo, hotări bătrînul. La tîrg se petrece altfel.

— Petrecerea mea va fi aceeași, răspunse domnișoara Mazu.

Bunica oftă.

— Asta într-adevăr e ziua cea mai frumoasă. Pe urmă vin grijile și nacazurile. Barbatu-i barbat; se mai depărtează, ori te lovește; dar pe urmă se întoarce la ce-i al lui.

— Nu se poate, bunică, rîdea Daria; eu îi scot ochii cu acul.

— Vai, drăguță, cum spui tu asta! Sameni la căutătură și la glas cu bunicu-tău. De la biata măicuța ta n-ai decît alunița din colțul gurii, în sînga.

Fata se uită cu recunoștință la bunic. Apoi rămase cu privirile ațintite subt icoane. Acolo, în lumina candelii, într-o cunună de nemuritoare, atîrna de părete o fotografie veche a mamei ei. Era tînără și subțire, în strai de mireasă, cu ochii ei supuși și sfoși. Privea de dincolo de moarte. Daria se simțea privită. Așa o privea și Emil, în ceasurile de suferință. Așa era privirea lui din vis.

Zîmbi vag bătrînilor. Nu mai avea ce le spune. Bunica Anghelina începu a-și aduce aminte și a depăna petrecerile de la nunta ei de demult, cu toate dătinile din veac.

— Acuma, ofta ea, miresele, ca și nunțile, sînt altfel.

— Și mirii sînt altfel, bunicuță.

— Da. Sînt mai în vîrstă, mai frumoși și mai bo-

gați. Boierul de la Țarna Mare a fost în câteva rînduri pe la noi, cu vînătorile lui. Vesel om. Petrece și mîncă bine; îi plac sarmalele.

— Mă-nțeleg eu cu dînsul... o încredința și bătrînul Matei, făcîndu-i semn cu ochiul.

— Am să te învăț cum să i le faci, adaose bătrîna; avem și astăzi, la masă.

Desfăcîndu-se de bătrîni, domnișoara Mazu stătu singură, cu gîndurile ei, subt icoane, privind din cînd în cînd imaginea miresei de altădată. Ii păru că o chiamă cineva de departe. Inchise pleoapele; avu mîngîierea să plîngă în sine și-n singurătate; după aceea își înflori iar obrazul cu puful de pudră și ieși în cerdac, apoi în grădină, în tihna aurie a zilei.

După masă, bătrîni o lăsară să se odihnească. Bunicul avea treabă la pădure. Bunica Anghelina avea a așeza stativele de țesut. Daria căută în raftul de cărți de pe dulap și nu găsi decît câteva tomuri din viețile sfinților și un gromovnic. Cătră sară porni vînt cu stropituri de ploaie. Cum amurgi, bătrîni își căutară culcușurile. Mai stătură o vreme cu nepoata, ca să-i ție de urît, însă căscau întruna, cu genele grele.

Rămase singură un timp, cu mireasa cea tristă din aburul de lumină a candelii; apoi deslășură pe masă pachetul vechi de cărți de joc al bunicăi. Identifică pe Lai Cantacuzin cu riga de pică. Îl găsi departe de ea, cu drum lung, lîngă dama de treflă. Deci bărbatul acela, pe care-l admirase și-n care crezuse; o abandona fără nici o șovăire. N-avea pentru ea nimic; atitudinea lui, pe care ea o observase atent, nu era decît un joc al vanității lui. Era în el ceva nehotărît și fugitiv; era, poate, și teroarea Aglaei Argintar? În visurile-i tulburi, și-l închipuise altfel; trebuia să fie caracterul cavaleresc din romanele pe care i le îm-

prumuta. Se înfățișase înaintea lui astfel încît s-o poată ceti pînă în adîncul sufletului. El întorsese capul și închisese ochii.

Cu toate acestea, ea avusese prevederea să judece și să cîntărească relațiile dintre el și Aglae. Intre ei nu mai era decît obișnuința. Se adăogea la asta strategia de liecare clipă a doamnei Argintar, care se străduia să-și păstreze un bun, valabil pentru anumite împrejurări. Din atitudinea și reticențele lui, domnișoara Mazu avusese drept să tragă concluzii favorabile pentru jocul ei. Intrase în scenă cu hotărîre, dar se retrăsese înfrîntă, c-o minie ascunsă, care se ascuțea întruna.

Fugise și de prefăcătoriile Aglaei și de prezența zveltă a celui cavalier fără nerv. L-ar fi dorit la genunchii ei cerîndu-i iertare, pe cînd ea ar fi îndreptat asupra lui o privire grea. Și unul și altul se duc departe, purtînd în ei o minciună sentimentală. Zimbetul ironic al domnișoarei Mazu îi urmări într-o zare nedeslușită. Cu mîni febrile, smulse de pe masă pe riga de pică și-l aruncă într-un colț al odăii. Cartea repetă zborul oblic al graurilor și căzu aproape. Domnișoara Mazu se ridică din locul ei și o călcă energic cu pantoful. Dama de treflă, aruncată și ea, descrie o parabolă și căzu după sobă. Domnișoara Daria celi în asta un semn nou, și păru mai liniștită. Strînse cărțile, refăcu pachetul, așeză pe Cantacuzin într-un capăt și pe Aglae Argintar în altul și-i împinse în locul de unde-i ridicase, c-un gest lin și c-o intenție de descîntec.

În cele două zile de plictis pe care le mai petrecu la Adîncata, așteptă vești de la tîrg. Poate Cantacuzin nu mai pleacă. Poate doamna Argintar se duce singură, cu generalul. Sînt proiecte care se amînă;

sînt altele care se rup, din împrejurări nebănuite. Oamenii de la tîrg o așteptau și nu-i trimeteau nici o veste. Ii sosi numai un buchet de trandafiri tîrzii. I-l aducea moșneagul Iordacîe, trimes cu droșca s-o ducă înapoi pe duduie.

Cine-a trimes buchetul? Cine-a plecat din tîrg? Cine-a sosit?

Moșneagul nu știa nimic. N-a plecat nimeni, n-a sosit nimeni; buchetul i l-a dat cucoana domnului doftor.

— Ce face cucoana domnului doctor?

— Ce să facă? bine.

— Dar cucoana domnului general?

— Cucoana domnului general? Bine. Se chiamă c-a plecat, cu domnu general.

— Dar prințul?

— Apoi prințul se chiamă c-a plecat mai întăi și mai întăi. El a plecat cum îi în astă dimineață — într-o parte. Domnul general și cucoana au plecat sara, în altă parte.

— Foarte bine au făcut, moșule. Acuma spune-mi ce face domnu maior.

— Ce să facă? bine. Bea cafea și cucoana noastră-i cîntă de jăle.

— Foarte frumos. Să-i spui domnului maior că-i mulțămesc pentru buchet.

— Apoi nu, duduie, că trandafirii îs din altă parte

— De unde? de la cucoana domnului general?

— Nu, duduie. De la cucoana domnului general am o scrisoare.

Domnișoara Mazu se veseli de scrisoare. Căută în juru-i buchetul. Il găsi și-l cercetă cu luare-aminte, zîbind. Apoi ceti biletul. Aglaei Argintar îi părea rău că a plecat fără să îmbrățișeze de șapte ori pe dră-

gălașa ei prietină. O ruga să-i scrie neapărat și să-i dea toate vestile posibile pe adresa Continental Hotel, Viena. Adăoșea afectuoase salutări de la generalul, care-i cerea să nu uite de valsul promis.

Daria Mazu intră în odaie, căută cele ce-i trebuiau și se așeză la masă, ca să dea imediat răspuns iubitei sale prietine. Simți mirosul fin al unui trandafir galben pe care-l zărise înflorit între cele două ferestre mari ale lui domnul Lai și adresă cele mai dulci cuvinte doamnei Argintar.

«Draga mea Aglae, sînt mai hotărîtă decît oricînd, nu numai să dansez cu generalul la balul Crucii Roșii, dar să mă și mărit imediat. Chiar astăzi văd pe logodnicul meu, care s-a întors întristat în locul în care a fost vesel, și-i fac declarația că sînt gata să-l urmez în fața legii și a oamenilor și-i stau la dispoziție în particular.»

I se părea că s-ar cuveni să fie veselă. După soco-teala ei, în trei săptămîni totul putea fi gata. Se pregăti repede de plecare. Bunica o găsi stînd cu ochii ațintiți în gînduri, adică în ceea ce numea ea «lucruri necurate». Ingădui bătrînilor s-o sărute, luă cu ea un singur trandafir, acel care avea încă suflet, și rugă pe moș Iordache s-o întoarcă la tîrg și s-o lepede logodnicului ei. Această rugăminte o făcu, bineînțeles, în gînd, privind cu dușmănie drumul dinainte-i, adică necunoscutul.

IX

Pentru asemenea tîrg, timpul este indiferent, își zicea domnul Lai, în legănările docarașului cară-l ducea la întîlnirea vînătorească. Apa Coștilei își schimbă aspectele și colorile în fiecare anotimp; tîrgul însă oglîn-

dește în ea, de pe culme, aceleași unghiuri. Oamenii care locuiesc în el par a avea pasiuni; în realitate e numai o iluzie a lor. Natural, cugetătorul ținea socoteală, în aceste considerații, și de o excepție binecuvântată, în persoana domniei sale. A revăzut Viena, apoi Zell în munții Tirolului; a evocat amintiri, a trezit în sine regrete.

Desigur toate erau altele. Erau altele pentru că nu mai primeau de la oameni aceeași putere misterioasă de încântare. Tovarășa lui avea un zîmbet puțin sceptic pentru toate; el purta în sine un regret ascuns. Cînd, după șase săptămîni, s-a întors, nădăjduia să găsească aici un grăunte de neprevăzut, care să modifice cursul stihilor. Nimic. Oamenii își primesc destinul cu fruntea plecată; ochii au o răceală de mlaștină, în care putrezesc trandafirii toamnelor.

Totuși poate se înșală, suspina în sine domnul Lai. Poate n-a avut încă vreme să pătrundă dincolo de aparențe.

Simți pe obraz o picătură rece. Își scutură gîndul, alungîndu-l ca pe un țînțar care trebuia să revie. De și cerul era îmbrobodit de nouri cenușii, experiența lui de vechi vînător îi spunea că nu are a se teme de ploaie. La fața pămîntului trăgea un vînt ușor dinspre miazănoapte; sus, nouri lunecau în direcția contrară. Pînă la amiază, are vreme să cerceteze, cu tovarășii lui, locurile cele mai bune din Țarna Mare.

Îi sfichiui a doua și a treia picătură.

— Are să ploaie, măria ta, observă Costache, privind pieziș în sus, c-un ochi pe jumătate închis.

Cantacuzin îndemnă calul.

Ar fi fost foarte contrariat să nu poată cerceta cîteva arături și pîrloage. Avea încredințarea, pe care voia s-o verifice, că acordul lui cu pușca e valabil pen-

tru toate expedițiile. Își simțea în braț elasticitate și în ochi agerime.

— Nu plouă, hotări el flăcăușului.

În realitate, hotărîse nourilor. Cei care scuturaseră grăuncioarele de apă treceau în lungul Coștilei spre nord; cei care veneau își stăpîneau umezeala în vîntul tot mai repede al înălțimii. Cantacuzin duse docarul pînă în deal și porunci slujitorului să-l aștepte acolo pînă la amiază. Dacă nu plouă pînă la vremea amiezii, să treacă la dreapta pe drumușorul comunal, pînă la așezarea de țară a domnului maior Ortac.

— Ai înțeles?

— Am înțeles, măria ta.

Dacă plouă, se poate întoarce la drum și e mai aproape de țîrg.

— Ai înțeles, Costache?

— Înțeles, răspuse Costache, care nu înțelesese nimic.

Domnul Lai pregătea pușca, pe cînd Sultan îi da ocol, scheunînd nervos; trecu în țevi două cartușe, și porni domol în lungul unui ogor, spre culme. Cînele căuta cu hărnicie haturile și spinii. Cîmpul se desfășura pustiu în toate părțile. S-auzea numai susurul vîntului, în beldii. De pe culme, privi îndărăt și văzu pe Costache pornind cu docarașul pe drumușor, cătră gospodăria din Țarna Mare a lui Ortac. Dădu un răcnet, făcînd semn cu mina și cu arma.

— Stăi acolo, așteaptă acolo!

— Da, da! răspuse flăcăușul și grăbi umbletul calului.

Mai strigă o dată și-i răspuseră, din valea de pe clița cealaltă, vînătorii.

— Iată cum înțeleg oamenii lucrurile, se veseli deodată domnul Lai

Salută pe vînători, care stăteau pe haturile lor respective și-l priveau.

Ii făcură semn să vie la vale.

— Fie și așa, oltă domnul Lai; eu aveam alte intenții; să lăsăm lucrurile să meargă ele singure, poate e mai bine.

Astfel s-a aliniat în fața unei pîrloage, în stînga lui Ortac. În dreapta lui Ortac era căpitanul.

— Domnule maior, zise Agapie, să te ții bine, aici e puterea pămîntului.

Cantacuzin se veseli. Ortac privi plictisit cătră nouri.

— Nu plouă! se grăbi să-l asigure prințul.

Ortac dădu neîncrezător din cap. El era cu totul de altă părere. Nu spunea, dar se vedea după chipul lui că se așteaptă, din partea cerului, la cea mai neagră blăstămăție.

Domnul Lai privi pieziș spre cîinii tovarășilor săi, apoi porunci lui Sultan, cu vorbe englezești, să nu se depărteze și să fie rezonabil. Sultan nu se depărta și era rezonabil; însă ceilalți doi își mențineau probabil părerea că oamenii cu puștile sînt niște auxiliari ai lor, întrucîtva de prisos.

— Ce pot să fac eu cu asemenea javră! strigă deodată Ortac c-un glas schimbat și subțiat. Vină încoace, dîrlăule, că altfel trag cu pușca în tine!

Dîrlăul avea memorie. Se întoarse tupilat, cu coada tîrîș, spre biciul vînătorului.

— Fii liniștit, prietine, îl sfătui domnul Lai.

După ce ajunseră la capătul pîrloagei, maiorul privi în urmă, cu dispreț, la pădurea de buruieni uscate.

— Unde-i puterea pămîntului? întrebă el pe Agapie.

— Dacă nu-i iepurele la pîrloagă, îl găsim la arătură, încercă să-l îmbuneze căpitanul.

Înainte lor se întindea un lan de grîu nou, abia răsărit.

Porniră iar, împotriva vîntului. Totul părea fără viață în întinderi și-n toamna pustie. Însă iepurii erau acolo. Așteptau ghemuiți în covruri. Pe cel dintâi îl pontă Sultan. Sări la douăzeci de pași, în sectorul maiorului Ortac. Primi de la acesta două descărcături de halice, scutură dintr-un șold și-și porni goana spre stînga. Lai îi adresă în gînd invectiva învățată și-l luă în țel. Iepurele căzu.

Nimic mai simplu, cugetă în sine, cu satisfacție, Cantacuzin. Și totuși am suferit din pricina asta o viață întreagă.

Își trecu victima în rețeaua torbei, își reincărcă arma și porni iar, în linie cu tovarășii.

Ortac scăpă ș-al doilea iepure, pe care-l doborî Agapie la o mare distanță.

Cînd ajunseră în capătul celălalt al grîului, prințul și căpitanul purtau poveri duble. Ortac avea o înfățișare de umilință. Își chemă cu glasul-i gros și violent cînele, ca să-l judece; îi repezi cele mai înfricoșate sudălmii și-l trimese, cu virful cismeii, să se rostogolească între niște bolîndari. De la cincizeci de pași, de pe loc gol, porni pe furiș, cu urechile pe spate, un iepure bătrîn și trecu dealul fără prea mare grabă. Din nouri coboriți începu să curgă burniță.

Se adunară cușmă lingă cușmă, ca să-și răsucească țigări.

— Insurăței ar face mai bine să steie pe lingă casă... observă, moale și blînd, căpitanul Agapie.

— Hai-hai! se holbă la el Ortac. Mai otrăvește-mă și dumneata.

Ce era de făcut? Prognosticurile prințului nu se realizau. Se pregătea de ploaie adevărată de toamnă.

Un stol de ciori veni învăluindu-se la o mare înălțime, între nouri.

— Ba e cu puțință să ne apuce și viscolul pînă în sară, observă Ortac, cu plăcere, ca și cum orice năcaz era destinat, din acea clipă, să-i ofere o nouă bucurie.

— Nu ne rămîne decît să ne resemnăm, acceptă prințul.

De la lanul de grîu pînă la hambare și casa moșiei nu erau decît doi kilometri, adică cel mult jumătate de ceas de umblet, prin locuri rele, care deveneau lunoecoase sub burniță.

Cînd ajunseră în ograda largă, plină de grămezi de pleavă și de resturi de instrumente agricole, ploua îndesat. Docarul era la adăpost, într-o șură. Calul necheză cînd își recunosc stăpînul.

— Ai avut dreptate, măria ta... rînji flăcăușul, din adăpost.

— Dreptate au numai întîmplările și cerul, consimți domnul Lai; dînd însă, în sine, dreptate instinctului animalului și stupidității slujitorului.

Casa de țară avea cerdac cuprinzător. Sufrageria în care intrară era o odaie mare, cu masă largă și scaune de lemn. Soba părea un rudiment de locomotivă, prevestită, din cărămizi, de un inventator din alt secol. Cum bătu din palme Ortac, aruncînd răcnete în dreapta și în stînga, se iviră două țigăncuși desculțe și cu capetele goale, una cu jaratic, alta cu un braț de lemn, și întocmiră rîzînd cu voie-bună un foc mare.

Boierii își depuseră uneltele de vînat și desfăcură de pe ei curelăriile. Țigăncile se întoarseră, cu fața de masă și cu tacîmuri. La răcnetul gros al lui Ortac dispărură iar într-o clipă și apărură una cu o tabla de gustări, alta cu o gărălioară pecetluită și cu păhărele. Continuau să-și arate dinții.

— Spune madamei că sîntem grăbiți! răcni Ortac.

— Madama Ileana-i gata cu toate... cîntară țigăncușile.

— Imi place rînduiala de aici, zîmbi prințul, după ce țigăncușile sî se făcură iar nevăzute. Imi place mai ales să constat înfățișarea cu care se răspunde răcnetelor dumnitale, ceea ce dovedește că în zadar încerci să fii fioros.

— Cu toată inima lui bună, interveni Agapie, maiorul nostru știe să și pălească.

— Altfel, zîmbi mai împăcat Ortac, n-ar fi așa de bun rachiul, iar slănina ar fi cu totul altceva decît ceea ce este.

— Rachiul excelent; slănina minunată... declară Lai.

— Toate sînt bune, oftă Irimia Ortac. Pentru mine însă mai au nevoie de ceva. Le lipsește puțină sare, ori, dacă vrei domnia ta, puțină dulceață.

Tovarășii îl lăsară să ofteze fără a-i cere să intre în explicații, pentru a nu umili cea mai plăcută jumătate de ceas a vînației. În această jumătate de ceas se consumă cea mai gustoasă mîncare și se beau cele dintăi trei pahare de vin fără asemănare cu altele. Îndată după masă, la cafea, înaintea flăcărilor sobei, Ortac reveni la atitudinea lui de nemulțămire.

— Nu mai țin minte de cînd nu mi s-a întîmplat o poznă ca asta, mărturisi el. Am scăpat patru iepuri unul după altul.

— Se întîmplă... îl consolă filosofic domnul Lai, ca un bun cunoscător al chestiei.

— Acestea-s fleacuri, zise căpitanul Agapie, rîzînd. E vorba de un vînat mai mare și mai primejdios.

Ortac icni un fel de protest dintr-o singură silabă, apoi hotărî să se elibereze de năduful care-l zugruma.

— Intr-adevăr, mărturisi el, umplîndu-și cu rom ceașca; se împlinește o vorbă înțeleaptă. Cum și-o face omul singur, nu i-o face nici drăcul.

Cantacuzin zîmbi fin cătră amîndoi prietînii săi.

— Vă rog, domnilor, să binevoiți a-mi comunica dacă e vorba de o enigmă pe care mi-o propuneți ca s-o desleg, și dacă deslegarea e însoțită de un premiu.

— Prințule, reluă Ortac, cred că nu-i nevoie de mare agerime ca să înțelegi ce se petrece cu mine. Am socotit să-mi îndulcesc viața și în fiecare zi simțesc în mine gust de otravă.

— Dar ce este, mă rog? nu ești fericit în căsnicie?

— Cum pot să fiu? izbucni maiorul, făcînd un gest într-o parte. Apoi rămase privind cu îndărătnicie în sobă, unde jucau limbile de foc ale iadului său lăuntric.

Căpitanul Agapie interveni.

— Cu toate acestea, popa Zaharia și-a făcut datoria. A cetit și a cîntat frumos slujba. A rostit cum se cuvine acele vorbe de toți așteptate: «...Iar femeia să se teamă de barbat...» Le-a rostit mai amenințător și s-a holbat peste ochelari, ca să vadă cum își dau coate și chicotesc cucoanele și domnișoarele. Biserica era plină mai ales de sex slab. Cînd a auzit că trebuie să se teamă de barbat, a zîmbit și mireasa, dovadă că a înțeles și a luat aminte.

— Parc-aici e vorba de teamă?... înghină Irimia Ortac.

— Nu știu ce-i ceri dumneata, domnule maior. Eu ți-am văzut casa de la tîrg, unde v-ați așezat, frumos orînduită și înflorită. Nevasta-i tînără; am văzut-o zîmbind. Friptura nu era arsă. Cafeaua bună.

— Se-nțelege, căci nu mi-am schimbat bucătăreasa. Zîmbetu-i plăcut pentru dumneata, dar eu n-am ce face cu zîmbete silite.

Ortac își încruntă sprîncenele-i tufoase.

— Ascultă, prietine, interveni cu blîndetă prințul; eu cunosc pe acea persoană distinsă, care e acum doamna Ortac. Am înțeles că are pentru dumneata stimă și, întrucîtva, recunoștință. Cred că ceea ce-i pretinzi dumneata în plus nu se poate obține cu metode violente. Natura ei se împotrivesc la așa ceva.

— Vai de capul meu! izbucni Ortac, zgîriindu-și tîmpla. Dar nu-i pretind nimica și nu întrebunțez nici o metodă violentă. Dimpotrivă, cred că sînt mai blînd decît toți mieii oilor mele. Sînt gata să-i intru în toate voile. Mă uit la ochii ei și caut să înțeleg orice semn și dorință.

— Atunci are motiv să fie mulțămîtă.

— Știu; însă eu văd că nu-i mulțămîtă. Nu-i pot reproșa nici c-ar manifesta vreo respingere. Inșă nu mi-a fost greu să observ că ea-mi dă dreptul meu de soț cu indiferență, ca și cum aș fi un lemn. În primele zile poate m-am înșelat, ori poate s-a înșelat ea; însă acuma nu mai pot avea îndoială. Eu, prințule, sînt un om drept și cinstit și nu mă pot preface. Dacă sulăr, trebuie să gem, de aceea mă mărturisesc unor prietîni. I-am spus și ei, cu delicateță.

— Intr-adevăr, mormăi Agapie, cu delicateță și cu două pahare de cristal sfărîmate.

— Ei da. Cu toate acestea am fost delicat.

Domnul Lai zîmbi iar, amuzat. Desigur maiorul Ortac a băut un pahar mai mult decît se cuvenea, deoarece tînde să intre în amănunte conjugale, care interesează numai două ființi. Afirmația delicateții lui era făcută c-un obraz congestionat; amorul lui pro-

priu jignit părea a avea o înfățișare exagerată poate și pentru a explica patru lovituri proaste de pușcă. Vrednicia vânătoarească era lauda cea mai de căpetenie pe care și-o însușea maiorul.

— Să nădăjduim, maiorule, zise el, că la viitoarea noastră partidă ai să ai numai lovituri fericite.

— Nu, prințule, nu-i asta, se întoarse nemulțămît Ortac.

— Asta este! strigă cu tărie Cataramă.

— Bine, asta este, consimți cu descurajare maiorul. Dacă voiți dumneavoastră, asta este.

Renunțînd deocamdată la interpretări și explicații, maiorul încercă să-și răsucescă o țigară, din tutunul prințului. Făcea asta cu cea mai mare atenție și cu liniște aparentă; însă îi tremurau minile. După ce aprinse, puși fumul cu tărie pe nări, se ridică și se plimbă de două ori pe dinaintea tovarășilor. Se opri la masă, turnă vin și bău singur, apoi umplu trei pahare și pofti și pe soții săi. Declară, fără a privi spre ei:

— Totuși poate fi...

Prințul nu răspunse. Cataramă clipi dintr-un ochi.

— Totuși poate fi, continuă singur, Irimia Ortac.

Fără pricină, găsi de cuviință că e nevoie să mai înghită două bucăți de friptură. Era poate o nouă temelie pentru alte pahare de vin, după o veche rînduială vânătoarească. Cu toate acestea, strigă spre odăile din fund, să vie numaidecît alt rînd de cafele. Madama Ileana, zeiță bătrînă și invizibilă, eliberă în clipă ceea ce i se cerea, prin cele două divinități inferioare, desculțe însă cu dinți de preț.

Afară vremea devenea tot mai închisă și lumina părea că merge în scădere. Ploaia se subțiasse iar, despletindu-se pe vârtejuri de vînt. Mormăindu-și vorbele

bizare ca pe o formulă definitivă, maiorul Irimie se duse la odăile slujitorimii unde aștepta de trei ceasuri vătăful, ca să primească poruncile stăpinului. Ceilalți doj vînători stătura tăcuți, privind pe fereastră înspre zarea pustie a unui deal. După jumătate de oră, cînd plecară, prințul părea mai preocupat decît Ortac. Trebui să se întoarcă de la șură, ca să lase bașșișuri fetelor și madamei. Cu două degete apucă de gușă pe una din țigăncușe, ca să-i facă probabil plăcere. Pe urmă înțelese că gestul îl aștepta și cealaltă, dar nu se mai putea întoarce încă o dată. Se grămădi în trăsura cu poclit a maiorului. Costache trebuia să vie în urmă, cu Sultan.

Cînd ajunseră în tirg, însera. Geamurile aveau ferestre luminate, însă pe uliți nu se zărea țipenie de om.

Ortac intră prin ogradă și pe ușa de serviciu. Era încă întunecat, însă aerul rece și umed îi răcorise privirile. Starea fizică tulbure a după-amiezii i se ușurase. Servitorul, ordonanță veche, îi luă arma și torba. Fără a rosti un cuvînt, Ortac deschise cu oarecare precipitare ușa de la camera soției lui. O văzu singură, adăpostită într-un șal și ghemuită pe divanul ei. Cetea, la lumina lămpii. Inchise ușor — înainte ca ea să li întors fruntea.

Ii auzi glasul:

— Cine-i?

— Eu sînt, răspunse el. Mă întorc îndată.

— Bine, răspunse doamna Ortac.

El mai așteptă un cuvînt, ori o mișcare. Se retrase cu fruntea încrețită. După cinci minute, însă, glasul lui ajunse la înțelegerea Dariei. Lepădînd șalul și depunînd cartea pe măsura de alături, doamna Ortac se coborî de pe divan, își întinse trupul subțire ca să-l

desmorțească ; se privi în oglindă și, ieșind în antret, se alătură de ușa camerei lui Ortac. Auzi mișcare și zgomotul apei. Zgreptenă la ușă.

— Sînt eu, zise ea cu prietinie. Ai nevoie de ceva ?

— N-am nevoie de nimic, sînt gata numaidecît, răs-punse glasul dinlăuntru cu un accent nou.

Doamna Ortac se întoarse iar la locul ei și își luă cartea. Însă o lepădă îndată și trecu la fereastră. Storul era lăsat. Își vedea imaginea în geam. Nu era o imagine veselă.

Această imagine cu ochi mari și vagi rămase aceeași, cu toate că buzele încercau să schițeze un surîs, cînd Irimia Ortac păși de la ușă, nădăjduind să găsească altceva decît ceea ce-i era teamă că găsește.

— Ai stat acasă toată după-amiaza ?

— Desigur. Ploua. Te-am așteptat.

— Atunci a fost pe-aici doamna Barboni ?

— Da.

Doamna Ortac își înalță sprîncenele, așteptînd explicația întrebării.

— Dacă nu venea ea, te duceai dumneata la dînsa, zise Ortac, observînd-o atent.

— Intr-adevăr, așa este. Nu-mi săruți mîna ?

Ortac fu fericit o clipă să-i sărute mîna. Totuși urma să se întrebe ce rost au niște vizite așa de numeroase.

— Ți-a adus vreo veste ?

— Nu mi-a adus nici o veste. Veste am din altă parte.

— De unde ?

— De la tatăl meu. S-a oprit o clipă ca să amintească de scadența unor anumite poliți, despre care presupune că eu nu știu. N-am avut deci ce răspunde și am făcut. L-am lăsat să se ducă. Îți atrag, Irimie,

atenția să nu faci nimic pînă ce nu întrebi pe bunicul de la Adîncata. Tatăl meu a avut obligații și are de dat socoteli.

Ortac admiră seriozitatea acelei femeiuște de douăzeci de ani. Îi spunea pe nume cu o voce de care atîrna fericirea vieții lui.

— Bine, să fac cum spui, consimți el ; însă domnu Mazu țipă tare.

Daria făcu un gest de indiferență. Maiorul se miră :

— Hm !

— De ce te miri ?

— Crezi că nu am de ce să mă mir ? E tatăl dumni-tale.

— Ar fi trebuit să te miri cînd te-a pus să iscălești polițele.

— Ce știi dumneata ? Intre noi au fost alte afa-ceri.

— Ba a fost afacerea pe care o știu. Totuși împo-triva dumnitale n-am nimic.

— Eu văd totuși că ai ceva.

— N-am nimic.

— Aș fi dorit să fie, însă, ceva, ca să nu mă simt așa de nenorocit.

Daria întoarse fruntea și privi în geam. Văzu acolo pe Ortac întinzînd brațul. Făcu o mișcare de retra-gere. El totuși o ajunse, cuprinzînd-o de după umăr. O atrase cătră el. Ea stătu liniștită ca și cum ar fi fost singură. Continua să fixeze oglinda neagră a geamului.

— Sînt așa de vinovat ? întrebă Ortac cu descura-jare.

— N-ai nici o vină, Irimie. Îți sînt recunoscătoare pentru ce ai făcut.

— Eu însă vreau altceva decît recunoștință.

Ea plecă fruntea, acceptînd că e în dreptul lui să ceară, știînd însă, în același timp, după o experiență destul de scurtă, că i-i destul un cuvînt ori o mișcare, ca să paralizeze efuziunile agresive ale lui Ortac. Se desfăcu liniștită; trecu pînă la divan și-și luă cartea. Apoi lăsă cartea și ocolî spre ușă.

— Mă duc să poruncesc Ilenei să puie masa.

— Mai stai, îi ceru Ortac.

Ea oftă, resemnată:

— Bine, mai stau.

În Ortac dintrodată tresări mînia.

— Care masă? N-am nevoie de nici o masă. Sînt sătul de masă! răcni el.

Doamna Ortac îl privi cu frică și se ghemui la locul ei.

— Totuși trebuie să fie ceva, adăose Ortac amenințător.

Ea zîmbi de departe, dintr-o regiune a nedumeririi. Maiorul ieși, trîntind ușa. I se auzi glasul în celelalte camere învăluindu-se asupra servitorilor. Ușile se izbiră pe rînd. Cea de la stradă se auzi cea din urmă. Maiorul se ducea să-și caute prietinel ca să se mîngîie cu el, la un pahar de vin. Se întoarce cătră miezul nopții, obosit. Intră în camera lui cu pași furiași, ca să n-o tulbure, și a doua zi e un om bun, care revine iarăși la metodele blînde.

Ileana, servitoare înțeleaptă care știa să cetească întimplările, intră cu pantofi de pîslă și dădu ocol culcușului stăpînei sale, spionînd-o.

— Știu că nu mînînci, cuconiță. Am adus cănița cu lapte.

— Bine, Ileană. Puteți să vă culcați.

Doamna Ortac se întoarce la cartea ei. Ileana o privi un timp, așteptînd un semn ori o vorbă, ca să spuie toate istoriile de pe lumea asta. Văzînd că stăpîna sa a uitat-o, se retrase, clătînd din cap. «Halal cucoană și halal boier!» își pregătea ea discursul cătră bucătăreasă și cătră fecior.

În jurul Dăriei Ortac se înșurubă singurătatea. Se simți desfăcută de lume și întristată de moarte. Vîntul urma să arunce din cînd în cînd în geamuri stropi rari. Era un vînt de aslințit, cu învăluri neregulate, trezînd ecouri sonore și glasuri neomenești.

Cufundată în carte, doamna Ortac se depărta de el, apoi iar revenea ascultîndu-l cu ochii mari așintiți în gol.

Intr-un tîrziu, auzi două ciocănituri ușoare în geam. Tresări. Se mișcă vioi din locul ei și trecu la fereastră. Sunetul se repetă. Stătu la îndoială dacă trebuie să-și ia șalul. Haina o acoperea însă îndestulător, pînă la bărbie și pînă la încheietura mîinii. Era o haină strategică. Deschise lurișat ușa, trecu la ieșirea din stradă și dădu drumul. Ființa cu care se întorcea intră în urma ei, în odaie, fără nici cel mai mic zgomot. Își făcu loc cu capu-nainte, ca și cum s-ar fi prelins pe urma ei.

Era un tînăr subțire și deșirat, palid la obraz. Gura îi era ca o linie, cu buzele strînse. Deasupra nasului ascuțit ochiul drept privea strîmb înlăuntru. Era un ochi albastru, fără strălucire, însă mai vioi decît cel normal. Își trase din cap pălăria plouată, descoperînd un păr umed lipit de tîmple și de frunte.

— Stai pe un scaun, Emil, îi zise Dăria. Poate vrei să mînînci ceva.

— Nu mi-i foame, răspunse tînărul, cu glas stîns și pleoape obosite. Am văzut că n-ai venit la doctor.

— Astăzi e miercuri, Emil. Eu știam că ai obicei să vii joi. A fost pe la mine cucoana Frosa și nu mi-a spus nimic.

— Nu ți-a spus, „căci eu am ajuns în urma ei. Am găsit numai pe domnul doctor și i-am arătat că iarăși încep să am neliniștile mele, cu visuri negre. Mi-a recomandat doctorul că dacă văd în vis gîndacii, să vin numaidecît.

— Atunci ai făcut bine c-ai venit.

— Da. Mi-a dat doctoria. M-a ținut la el două ceasuri, în care timp te-am așteptat. Pe urmă, am ieșit și m-am gîndit să plec la Adîncata; însă ploua. M-am dus numai pînă la moara de deval. După cum știi, sînt prietin bun cu morarul cel bătrîn.

— Da, Emil.

Doamna Ortac îi vorbea c-o voce cîntată, ca unui copil. Tînărul își întinse gura într-un ris tăcut și atunci îi sticliră, în lumina lămpii, tullele balane ale obrazului.

— Cînd m-am întors în toamna asta, am tras la el. Mă cunoște de demult, de cînd îmi da luntrea, ca să mă duc la plăvăii. E un om dibaci, și l-am trimis să afle dacă trăiești. De la el am aflat că te măriți, ș-atuncea m-am ținut ascuns.

— Știu, Emil, mi-ai spus. Făceai bine să te arăți chiar de-atunci.

El scutură din cap și făcu semn cu arătătorul drept, fără a o privi. Își avea ideile lui. Era și-ntr-un acces de vorbă, după lungi ceasuri de tăcere bolnavă.

— Cînd am ajuns, s-a întimplat să se întoarcă asupra iazului zile de vară. M-am bucurat ca atuncea cînd fugeam de-acasă. Cînd mă bătea, mă sculam ca de pe moarte și fugeam la morarul cel bătrîn. De-acolo ajungeam la Adîncata, la bunici, dar ei nu se

bucurau cînd mă vedeau. Ș-acuma moșneagul zice că să mergem să ne judecăm.

— Cu cine?

— Cu dînsul, șopti Emil, punînd un accent deosebit pe ultimul cuvînt.

Doamna Ortac oftă.

— Așa că am ajuns pe vreme frumoasă, urmă bolnavul. Mi-am alcătuit undiți, am luat ciobaca și m-am dus la plăvăii. Acolo este un loc al meu, pe care nu-l știe nimeni. Pun undița de știucă într-un colton, între stufuri, ș-apoi nu trece vreme multă și vine o știucă; intră pe porțile cele mari și vine drept la ocheana din cîrlig. Totdeauna acolo prind o știucă, de care se bucură morarul. O vinde și cumpără băutura.

— Care porți, Emil? Despre ce porți vorbești tu?

— Vorbesc despre ce este. Tu nu știi că eu, cît am stat și m-am uitat în adîncimea bălții, am văzut ce se află acolo? Acolo în fund, cînd e luciul lin, se văd stîlpii porților și pe urmă zidurile. Intre stîlpii acelor porți, e loc slobod și lumină. Pe-acolo poți intra și trece pe tărîmul celalalt.

— E răsfrîngerea stufurilor, Emil.

El privi pieziș, cu milă, spre pantoful Dariei și făcu semnul lui, cu degetul.

— Ascultă-mă ce-ți spun eu. Acolo se duc și cufundarii, cînd dispar de pe luciul. Așa că, dacă mă dau afund pînă la porți și trec dincolo, am ajuns într-un loc fericit.

— Te-ai gîndit tu la asta?

— M-am gîndit, cînd prindeam pește pe plavie.

Daria oftă și-i mîngîie fruntea, potrivindu-i, cu degetele, părul.

— Trebuie să-ți spun de ce-am venit, începu iar băiatul. Când mă coboram spre iaz, în colț cu ulița primăriei m-am întâlnit cu dînsul.

— Cu cine?

— Cu dînsul. Eu am socotit că nu mă cunoaște, dar el m-a cunoscut. Știi tu, Daria, cum s-a uitat la mine? Grozav s-a uitat, cum se uita altădată. Însă eu nu mă mai tem de dînsul. Am rîs și-am cotit pe altă uliță. El s-a luat pe urma mea. M-am oprit și i-am spus: să nu te iei după mine. Atuncea m-a lăsat. M-am dus pînă cătră moară; pe urmă m-am întors să-ți spun.

— Nu ți-a vorbit nimic?

— Ba da. Zicea că eu sînt un blăstăm pentru viața lui. Când l-am auzit grăind așa, m-am bucurat. Se teme de mine, că-l rușinez. Acuma-i dau pace, după cum mi-ai poruncit tu. Însă, de și m-am ferit să nu mă vadă, acuma știe.

— Nu-i nimic; ai să stai o săptămînă la Adincata și n-ai să te arăți.

— Dar doctoriile?

— Ți le trimet acolo.

— Însă moșneagul zice că să ieșim împotriva lui, cu proces.

— Să mai aștepte și bunicul, pînă ce te faci bine.

— Dacă spui, te-ascult, însă numai pînă cînd are să vie timpul.

O ușă bufni deodată, izbită de mîină de om ori de vînt. Era izbită de vînt. O lăsase omul deschisă. Cu pași furișați, același om venise pînă la odaia soției lui și-și plecase urechea. Se întorsese în loc, ca să caute ceva. Cînd reveni, bufni ușa de-afară și-ndată după asta el deschise odaia, în care auzise murmur de voci.

Dădu un strigăt, cu obrazul congestionat, și întinse arma. Înfricoșat de moarte, bolnăvul se răsuci, ca și cum ar fi vrut să se înșurubeze într-un ascunziș. C-un țipăt slab, sora îl acoperi cu palmele întinse.

— E fratele meu, suspină ea după aceea, lăsîndu-și în jos brațele, c-o tristeță nemărginită în privire.

Ortac era amețit și ridicol. Căuta unde să lepede arma. Rîzînd, o prezentă lui Emil. Acesta se lăsă moale la marginea divanului, într-un acces, cu clăbuci de spumă la colțurile gurii.

X

Într-o zi de toamnă fusese vîlvă în târg din pricină că sosea generalul, și pentru că fanfara îi ieșise întru întîmpinare. Zvonul de alămuri, tobe și piculine părea că nu încape în lungul uliții mari, se ridica în valuri și vîrtejuri cătră cer alungînd vrăbiile de pe acoperișuri. La geamurile care se deschideau de pretutindenii apăreau capete de femei frumos pieptănate; în ușile prăvăliilor se înșirau neguțătorii, maiștrii și ucenicii. Moișe Luzer înșurătelul își strîngea la subsuoară talanca și încerca să-și potrivească pașii greoi cu ritmul marșului. El grăbea cu mult înaintea tuturor, întovărășit de un buluc de copii deveniți deodată războinici, ca pe vremea lui Iosua. Cînd muzica se întoarse de cătră gară, trotuarele uliții mari furnicau. Se întimplase să fie o după-amiază lină; îmlădierile muzicii se amestecau cu soarele și cu zîmbetele. Generalul și doamna Argintar trecură repede cu trăsura, salutați de pretutindenii. Fanfara rămase în fața primăriei, ca să facă bucurie poporului pînă la asfințitul soarelui.

Generalul zărise la cofetăria lui Iozef, la măsuțele înșirate afară, un obraz pe care-l dorea. Ii făcuse semn de prietenie agitând mâna înmănușată alb lângă mustățile-i cărunte. Apoi se aplecase către Aglae, comunicându-i o impresie surprinzătoare. Intr-adevăr, Daria Mazu, de și devenise doamna Ortac, nu părea scăzută și umbrită de situația-i nouă. În contradicție cu tot ce ar fi trebuit să se întâmple și cu datinile târgului, arăta cea mai înflorită strălucire a anului al douăzeci-cilea, în care se afla, împlinindu-și rotunzimirile și cum-pănindu-și delicat mlădierile, ca și cum deodată ființa ei era menită unui destin neprevăzut.

O văzuse și domnul Lai și-și mărturisea, în sine, o uimire mai mare decât a generalului. De când sosise, adică de o săptămână, avusese prilej s-o privească o dată la fereastra locuinței ei, altă dată în balconul doctorului Barboni. Abia acum însă o contempla întreagă și nouă, luminată pieziș de soare. Intrucîtva ciudat i se părea că o vede veselă și, mai ciudat, că nu-l observă. Trecuse de patru ori la deal și la vale pe trotuarul celălalt și neconținut se pregătea s-o salute. Zîmbetul era nevoit să-l adreseze altor persoane, indiferente, adăogînd și gestul lui foarte elegant cu pălăria. Când simți răcoarea asfințitului, părăsi trotuarul lui obișnuit, de pe care nu se abătea niciodată, lucru remarcat de mulți ani de zile de toți cetățenii și apreciat ca foarte distins, și, împotriva rînduiei, se abătu prin partea cofetăriei domnului Iozef. Doamna Ortac era foarte ocupată să comunice ceva, la ureche, cucoanei Frosa. Deci prințul fu nevoit să salute zîmbind și să facă gestul cu pălăria numai către doctorul Barboni și către Alexandru Mărcuș, un tînăr moșier și vînător dintre cunoștințele sale, nepot al soției doctorului. Chiar în acea clipă ieșea din cofetărie, cu o

prăjitură pe o farfurioară, domnul maior Ortac. Răspunse și el la zîmbetul prințului și depuse prăjitura, aleasă de propria lui mînă, dinaintea tinerei sale soții. O întrebă dacă a văzut pe Cantacuzin. Doamna Ortac nu-i răspunse imediat. Prințul se grăbi către casă, pentru a nu fi expus eventualității unui guturai.

— Ai spus ceva, Irimie? întrebă doamna Ortac.

— Da. A trecut prințul. Mă mir. Plimbarea lui e pe partea cealaltă.

— Să știți că se face o bortă în cer, zise doctorul Barboni.

— Nu l-am văzut, mărturisi doamna Ortac. Nu-i nici o nenorocire. Merci, pentru savarină.

— Am stropit-o și cu puțin rom.

— Merci de două ori.

Maiorul ar fi dorit ca această drăgălășie a soției lui să se exercite în altă parte și fără martori. Totuși fu plăcut mîns și deveni vesel. Ceru lui domnu Iozef, neamț nalt și solemn cu păr alb, încă un coniac bun care se găsea numai la el și fu de părere că, după aceea, oamenii ar face bine să se ducă pe la casele lor.

— Desigur, zise Daria. Doctorul și cucoana Frosa se duc la casa lor și noi ne ducem cu dînșii.

— Nu știam asta și nu cred.

— Ba da. Sîntem invitați la masă.

— Bine, dacă-ți face plăcere, n-am nimic de zis.

Doamna Barboni se răsuci, punîndu-și mîna grea pe umărul lui.

— Vra să zică, dumnitale nu-ți face plăcere?

— Ba da, ba da; îmi face. Însă nu știam.

— Nu face nimic. Deocamdată ești în anul de robie. După aceea ai să bați din picior și ai să faci cum îți place.

— Maiorul Ortac oftă.

— Dacă n-ar fi salba dracului, îi explică doctorul, nu ți s-ar fi întâmplat acest năcaz.

— Nu pricep, mormăi Ortac.

— Ai să pricepi, zîmbi cucoana Frosa, dacă te uiți la acest ticălos nepot. Voim să-i sărbătorim amărăciunea. Să i-o mîncăm și să i-o bem.

— După obiceiul pămîntului, adăogi doctorul.

— Tot nu pricep.

— Ai să pricepi, reluă cucoana Frosa, cînd ți-oi mai spune că asară a fost nunta Evei Goldman, la care te-ai prezentat și dumneata cu soția.

— Da. Și ?

— Așa-i. A fost nunta Evei Goldman, c-un văr al ei de-al doilea de la Galați. Prin urmare Alexandru crede că are dreptul să se socotească nenorocit.

Doctorul spori nedumerirea lui Ortac :

— Dacă trăiește încă și nu s-a dat cu capu într-o finlină, nu-l putem socoti așa de nefericit.

Daria interveni cu prietinie, de și părea că se deșteaptă dintr-o preocupare :

— Lăsați omul în pace. Il iau sub protecția mea.

Atinse mîna tînărului, pe care el o ținea alîrnată în lungul spătarului scaunului.

Mărcuș tresări. Ridică fruntea și privi în juru-i cu ochii mari, frumos sprîncenați. Cucoana Frosa îl fixă ironic, admirîndu-l în toată structura lui mlădioasă și puternică. Avea mustăcioara neagră, părul luciu și buclat. Era un copil ; abia împlinise douăzeci și cinci de ani. Frumuseța cucoanei Frosa și a surorii ei Agata se realizase în acest fiu și nepot. Le semăna lor. Ele rămăseseră mai bărbătoase, foarte asemănătoare una cu alta. El se alesese mai feminin. Era însă un bărbat care făgăduia, vrednic stăpîn de moșie, căci rămăsese

devreme orfan, și bun vînător. Era cel mai neobosit dansator al regiunii și adorat, în secret, mai ales de femeile măritate. Asta o știa cucoana Frosa nu numai din cărți și din drojdia de cafea. Iată că bietul băiat luase în serios vorbele și mutrele Evei Goldman. Acuma ea, după ce s-a măritat, se duce la Galați și-și vede de treburile ei. Iar el, după ce a dansat-o ca un adevărat amorez nemîngîiat și a băut în onoarea ei mai multe pahare decît se cuvenea, arată acuma o mutră de care un bărbat care se respectă ar trebui să se rușineze.

Alexandru Mărcuș se rușina într-adevăr, uitîndu-se cu recunoștință la doamna Ortac, prietină a Evei și confidentă a acestui greu ceas. Numai vorbele ei blind șoptite îl scosese din toropeala în care căzuse. Il îndemna să aibă curaj. Nici el nu dorea altceva.

Maiorul Ortac se veselea, înțelegînd, însfîrșit, aventura destul de comică a tînărului.

— Numai în țara asta, observă doctorul Barboni, oamenii se veselesc de accidente. Dumneata, maiorule, crezi că asta-i de rîs. Așa procedați și iarna, cînd cad oamenii pe ghiață. Faceți un haz nemaipomenit. Pe urmă neamțul e chemat să opereze luxații și fracturi. Eu găsesc că ceea ce s-a întâmplat băietului nu-i deloc de rîs.

— Nu-i așa ? întări și doamna Ortac.

— Ba să-mi dați voie să nu fiu prea supărat ; asta-i boală care se tămăduiește.

În sara aceea Alexandru Mărcuș s-a dovedit a fi mai ales obosit, iar în altă zi s-a arătat mai puțin trist. Era într-o zi de joi, cînd venea de la Adîncata Emil, adus de bătrînul Dumbravă în trăsura lui cu poclit. Bătrînul se imprăștia dis-de-dimineată la afacerile și la procesele lui. Barboni supunea pe tînăr

unei atente observații, în cabinetul său. Stătea îndelung de vorbă cu el, îi adresa întrebări, îl asculta istorisind. Il puna să lucreze la o treabă mărunță și migăloasă : să împacheteze prafuri și săruri pentru oamenii sărmani care veneau la consultațiile dimineții, și el se ducea să-și îndeplinească datoria la spital. Când se întorcea, avea prilej să bage de samă forma neliniștilor lui Emil, durerile de cap, gândurile negre și săriturile spiritului lui în necunoscut. De câte ori venea, bolnavul trebuia să vadă pe sora lui și, pînă ce se arăta ea, ochiul lui strîmb fugea întruna într-o parte și el părea întruna pe punctul de a-l urma, ca pe o gînganie independentă.

În acea zi de joi, după ce plecă Emil, doamna Ortac își avu și ea bolnavul ei.

În zilele cînd cînta muzica la grădina publică, acest tînăr moșier socotea că mersul lucrurilor lumii s-ar opri dacă n-ar veni s-asculte și el. De fapt nu se opreau decît plugurile ori secerătorile de la moșioara lui, iar argații, fumînd țigări răsucite în pănușă de păpușoi, își aduceau aminte de poveștile auzite de la bătrînii lor. Bălteni era dincolo de Adîncata, la trei kilometri. Cu doi cai iuți, la panerașu-i ușor, Mărcuș era în tîrg în mai pușin de un ceas. Trăgea la mătușa sa doamna Barboni, se gătea în pripă și făcea numai un pas pînă la grădina îmbulzită de lume. Era o grădină cît palma mîinii. Dintr-o aruncătură de ochi, vedea obiectul pasiunii lui și i se ducea întru întîmpinare.

Domnul Lai Cantacuzin arăta destulă simpatie tînărului Mărcuș, dar agitațiilor lui amoroase nu le putea acorda decît un zîmbet. În jurnalul lui, dacă ar fi avut timp să noteze orice, le-ar fi caracterizat drept romantism vag. Tînărul Mărcuș n-avea multă cul-

tură ; din clasele mijlocii de liceu se întorsese la pluggăria părintească ; deci poate n-ar fi fost în stare să susție o discuție privitoare la asemenea terminologie ; realiza însă cel mai reușit amoretz din cărțile pe care nu le cetea. Femeile se oglindeau cu plăcere în ochii lui orientali. În vara aceea îl urmăreau furiș în toate evoluțiile lui în jurul Evei. Fata îl primea cu simpatie și-i asculta atentă discursurile. Totdeauna lîngă dînsa se afla și Daria Mazu și s-ar fi putut părea că tînărul moșier le confundă, oferindu-le vorbe și zîmbete ca unor divinități gemene.

Evocînd această nevinovată idilă, Mărcuș părea că suferă încă, de și recunoștea ușor că între el și Eva nu putea să se dezvolte alt raport și altă concluzie.

— Tu să fii cuminte și să-ți vezi de treabă, îl sfătuiă cucoana Frosa. Lumea-i plină de fete, iar tu ai ochi destul de mari.

— Asta-i spun și eu, zise doamna Ortac.

— Însă vă rog să recunoașteți, se îndărătnicea iar Mărcuș, că purtarea Evei e un fel de trădare. Să spuie doamna Ortac dacă n-am dreptate.

— N-ai dreptate, domnule Mărcuș. Pînă la căsătorie nu era posibil să mergeți, căci cucoana Agata nici n-ar fi vrut să audă ; și nu poți admite că o fată ca prietina mea putea să înlătore acest destin al nostru, al tuturor femeilor bine crescute.

— Dar vorbele care s-au spus, scrisorile care s-au scris...

— Vorbele nu mai sînt. Scrisorile ai avut bunătatea să i le faci dar de nuntă.

Mărcuș oftă, cu ochii lui mari ațintiți asupra doamnei Ortac.

În acel răstimp de tăcere, doamna Barboni își părăsi cărțile pe care le înșirase la marginea divanului

pentru nepotul său și luă chitara. Geamurile se întunecau și lumina încă nu era aprinsă.

— Nu mai pot deosebi un rigă de o damă, zise rîzînd cucoana Frosa. Se vede că drumurile dragostelor tale sînt încîlcite.

Acest oracol nu displăcu domnului Alexandru Mărcuș. Văzînd că doamna Ortac tace, făcu și el. Iar cucoana Frosa, după cîteva acorduri moi, începu să cînte cu vocea-i plăcută de contraltă una din romanțele aceluși timp.

Doamna Ortac, ascultînd, urmărea în sine un proces identic cu cel din experiențele de fizică, atunci cînd vibrațiile sonore transformă grămezi indiferente de pulbere în figuri geometrice armonioase. Contribuia desigur și semi-întunericul odăii, și tihna aceluși pătrar de ceas după convorbiri agitate, și însuși obiectul discuțiilor care avuseseră loc, și alte elemente obscure de care ea nu-și dădea sama: romanța aceasta pe care o mai ascultase și în alte rînduri, și zvonul coardelor alcătuiău ceva cu totul nou, ca o bănuială de suferință, ca o suvenire a unei bucurii pe care n-o avusese niciodată.

Cînd se aprinse lampa, găsi de cuviință că poate să mai întîrzie, ca să asculte o istorisire fără rost a lui Mărcuș, despre niște întîmplări de la Bălteni.

— E frumos la dumneata la moșie? întrebă ea. Nu știu cum se face că n-am văzut niciodată așezarea dumnitale, de și de la Adîncata îmi închipui că e foarte aproape pînă la Bălteni. Ori poate am văzut-o și nu-mi mai aduc aminte.

— E frumos, desigur, răspunse tînărul; însă eu n-am vorbele potrivite, ca să-ți explic. Ar trebui să vii să vezi. E o curte veche, cu parc și cu iaz. Se văd cătră vale niște dumbrăvi poetice.

Doamna Ortac își făcea, fără voie, o imagine încîntată despre acel loc, care îi apărea totuși la o distanță inaccesibilă. Auzi o pendulă bătînd ora șapte și se grăbi să plece.

Acesta a fost începutul unei intrigi nouă în viața ei. Era un mic secret, pe care nu-l mai putea împărtăși nimănui, o cutioară al cărei căpăcel voia să-l deșurubeze numai ea. În alte cutioare izbutiseră a-și viri năsușorul și alte parteneri ale jocului vieții și urmările nu erau făcute să-i aducă liniște.

Aglae Argintar i se mărturisise ca cea mai bună prietină. Cum o revăzuse, se grăbise s-o înfățișeze generalului ca pe un obiect de preț, apoi, după alinarea efuziunilor, începură a se întreține despre lucruri curente ale zilei.

I se părea ciudat doamnei Argintar că cea dintăi veste pe care o aflase în tîrg la sosirea ei privea tot chestia pe care o lăsase la plecare.

— Care chestie? se interesa doamna Ortac.

— Chestia aranjamentului între Mazu și maior.

— Dragă Aglae, mi se pare că e o simplă afacere între doi oameni. Ce-i interesează pe ceilalți?

— Desigur, însă lumea vrea să cunoască semnificația unor anumite poliți. Toată dărnicia domnului Mazu, de care noi aproape ne-am spăriat, s-ar fi datorînd maiorului.

— Crezi, dragă prietină, că-mi face plăcere să ascult asta? Spune-mi mai bine cum ai petrecut la Viena, povestește-mi în ce direcție te-ai deplasat.

— Avem să vorbim și despre asta dacă te interesează. Dar ceea ce-ți spuneam nu-i ca să te tulbur, ci ca să te liniștesc. Celor care se ocupă prea insistent de afacerea aceea le-am făcut, fii sigură, rugămîntea

s-o lese în sama interesaților. Justiția, cu ajutorul bătrînului Matei Dumbravă, va clarifica totul.

— E adevărat. Bătrînul va pune rînduială și vorbele vor trebui să contenească.

— O, nu, vorbele nu contenesec. Reiau micile afaceri ale lui Vasile Mazu din altă parte. Se spune că ar fi făcut o nouă tranzacție cu comunitatea evreiască în ceea ce privește vitele respinse de la sacrificiul ritualic. Nu o tranzacție a comunei, ci o tranzacție personală. Lai Cantacuzin are dreptate; nu-i nici satisfacție, nici onoare, să ai relații cu domnul ajutor de primar.

Daria își mușcă buzele.

— Dumneata, dragă prietină, crezi că din pricina asta am rupt eu legăturile cu tatăl meu? Afacerile lui personale îmi erau cu totul străine. Făcînd reflecția aceea, cred că domnul Cantacuzin nu s-a gîndit nici un moment la mine.

— Atunci poate nu. Sint pentru asta alte momente, mai potrivite.

Doamna Ortac tăcu o clipă, gînditoare.

— Imi închipui, zise ea zîmbind și privind țintă la doamna Argintar, că prietînul nostru s-a hotărît să-și facă o confesiune generală. A avut un confesor plăcut, care s-ar cuveni să fie și înțelegător.

— Este, draga mea, rise doamna Argintar.

— Dacă este, nu-mi explic picăturile de otravă care mi se servesc.

— Dragă fetiță, iartă-mă, suspină Aglae, cuprînzînd mîna prietînei sale. Nu sint neliniștită dinspre partea lui Lai Cantacuzin; știu să descifrez ceea ce e între el și mine. Aș voi să înțeleg ce rost are aerul de rezervă și oarecum de ostilitate pe care i-l arată

altcineva. L-am văzut nervos — cred că din pricina asta.

Daria Ortac se arată nespuse de mirată. Dacă profesorul său se simte jignit cumva, ea e gata să-i dea toate explicațiile și mai ales să-i ceară toate scuzele. E absolut străină de asemenea chestie. Viața ei s-a pecetluit definitiv în preocupări de altă natură. Poate face mărturisirea, de necrezut, că e mulțămîtită de Ortac. Natural, a fost nevoită să se coboare cu mult mai prejos de nivelul pretențiilor ei de altădată, dar se pare că viața ne obligă pe toți la asemenea concesiuni.

— Despre ce-i vorba? care rezervă? care ostilitate? urma ea să întrebe. Cînd și cum ți-a comunicat domnul Cantacuzin asta?

— Nu-i nimic, dragă prietină, nu fi agitată. A fost desigur o părere. Ai să vezi pe Cantacuzin și ai să-i explici.

— Cu condiția să fii și dumneata de față.

— Nu știu dacă e nevoie să fii și eu de față. Se va vedea atunci dacă nu sint de prisos.

— Adevărul e, surise doamna Ortac, că de prisos pare a fi numai această prietină care se grăbește să te îmbrățișeze și să plece.

— Nu mai stai? Vine generalul să-ți sărute mina. Dintr-o clipă în alta poate să sosească chiar Cantacuzin.

Tînăra doamnă Ortac simți în ea o nevoie spăimîntătoare de a pleca imediat, însă era necesar să mai stea, ca să înlătore ceea ce, în închipuirea ei, era cu siguranță o cursă. Totuși, domnul Lai Cantacuzin trebuia să se arate și doamna Argintar nu ținea deloc să se producă explicația pe care o propusese. Așa încît amîndouă se înveseliră cînd apărură

generalul și fură de acord, în chip tacit, să se îndeplinească numai întâia parte a programului. Deci bătrînul general păși cu vioiciune silită spre simpatia lui, sărutînd galant o minună, pe care o privi cu admirație, și declarînd că-și pretinde drepturile lui la primul bal.

— Sînt drepturi vechi, declară el.

— Nu uit niciodată nimic, îi zîmbi doamna Ortac.

— Ești ca și mine, se crezu Aglae datoare să adaoge.

— Dragă domnule general, urmă doamna Ortac cu inima bătînd, ne vom revedea la serata care se dă în onoarea dumnitale. Cred că s-a fixat definitiv.

— Săptămîna viitoare. Ultima zi a lui noemvrie.

Prietinele se îmbrățișară și se despărțiră. Poate era o despărțire definitivă, cugeta Daria Ortac, împunsă de bănuiele și resentimente. În orice caz, dorința intimă a doamnei Ortac era să nu mai vadă asemenea prietină decît la judecata din urmă, cînd se spun adevărurile.

În stradă, în asfințitul de toamnă, se orientă o clipă, respirînd prelung, ca și cum ieșea dintr-o închisoare, își zbătu pleoapele ca să alunge lacrimile și se îndreptă spre casă. Nici acolo n-o așteptau bucurii, dar cel puțin se putea izola cu gîndurile ei ascunse.

Maiorul încă nu sosise. Iși aprinse singură lampa. Îndată ce lăsă storurile, se auzi clopoțelul de la intrare sunînd. Servitoarea o înștiință, cu oarecare taină, că a venit tatăl cuconiței și că l-a poftit în salonaș. Doamna Ortac se simți mai sigură de sine în odaia ei, deci pofti pe Vasilică Mazu și se încredință că ușile de cătră odăile servitorilor sînt închise.

Tatăl și fata trăiseră douăzeci de ani împreună și se cunoșteau. De și nu se văzuseră de mult, ambii socotiră de prisos vorbele și atingerile obișnuite între ființi cu legături așa de apropiate. Mazu se așeză pe o margine de scaun, ca să nu pară prea nalt. Doamna Ortac, rămasă în picioare, își găsi deodată reci degetele mînilor și începu să le frămînte.

— Cred că ar fi tare potrivit să vorbești numai decît cu maiorul, zise Mazu, fără a o privi.

— De ce numaidecît ?

— Tare bine ar fi să vorbești, își subție cuconu Vasilică glasul, ca să-l convingi să onoreze niște poliți ce se află în mîna mea.

— Chestia nu mă interesează.

— Ba eu socot că te interesează, drăguță, mai mult decît îți închipui. Dacă, după cit aud, se amestecă bătrînul de la Adîncata, atuncea să știi mata că se pornește un proces care poate provoca scandal.

— Nu mă interesează nici procesele.

— Crezi că nu ?

— Cred că nu.

— Crede ce poștești, tresări, deodată agitat, Mazu. Răbdarea mea are margini. Moșneagul acela a fost o altă pacoste în viața mea. Mă urmărește cu îndirjire, ca și cum i-aș fi tăiat punga de la brîu. Acuma și-a adus și nepotul. Il pune și pe acesta împotriva mea. Însă băietul încă nu-i major; am să cer autorităților să mi-l predeie.

Fără a avea aerul, doamna Ortac pîndea pieziș pe tatăl său. Mazu lovea just, în dragostea și mila ei pentru Emil; voia să folosească asta pentru veșnicele și iar veșnicele lui interese de bani.

— N-ar fi oare mai bine, vorbi ea cu liniște aparentă, să-l aștepți pe Irimie, să vorbești singur cu dînsul ?

— De ce ? n-am nevoie numaidecît să vorbesc eu. Te rog pe mata. De aceea sînt aici.

— Vine Ortac, zise încet Daria.

Auzise ușa de la uliță.

Mazu aplecase urechea. Cînd înțelese că, într-adevăr, a intrat cineva, se desfășură în sus și privi în juru-i cu grabă, căutînd ceva. Incercă să se apropie de Daria ca să-i vorbească șoptit. Ea se feri, ca și cum atingerea lui i-ar fi provocat o suferință fizică. Suferința îi era în inimă și în măruntaie și se spăimînta de dînsa, înțelegînd că n-o poate opri cu nici un chip. Cu toate acestea era tatăl ei. Era omul care se culcase într-un pat cu ființa cea tristă și moartă, a cărei imagine o văzuse în cununița de flori uscate.

— Pe unde pot să ies ? N-am vrut să vorbesc decît cu tine, își incovoia trupul și șoaptele Mazu.

Dar maiorul Ortac intra. Impingea înainte pe bătrînul Matei Dumbrovă și el venea în urmă.

Privi cu mirare peste umărul răzășului. Amîndoi se opriră, veselindu-se ca de o comedie de la iarmaroc.

— Cum se poate ? strigă Ortac. Ce cauți aici Mazu ? Il găsim tocmai cînd vorbeam de el.

Mazu tăcea, cu tresăriri fulgerate pe obrazu-i uscat.

— Ar fi fost mai potrivit să te înfățișezi la proces... îi zise bătrînul Matei, cu glasu-i îndesat. Stăi pe loc ; pe acolo nu se poate ieși ; acolo-i soba.

— Mă înfățișez eu și la proces, fluieră cuconu Vasile, într-un fel de șopot.

— Cînd ! aș vrea să știu cînd. Nici pe acolo nu poți ieși ; acolo-i fereastra.

— Este vreme.

— Știu ; dar eu nu vorbesc de judecata de apoi. Atuncea eu am să fiu numai martor și, după ce te-a osîndi Domnul Dumnezeu, eu am să vin să mă uit printre zăbrele la iad, cum te amestecă diavolii, cu furcile, în cazanul cu smoală. Eu vorbesc de judecata în fața oamenilor. Ca să dai samă de paralele muncile de răzăș, pe care le-a pus în două case din acest tîrg, și-n acareturile acestor două case. Să dai samă de cîștiurile chirilor, pe care nu le-ai întrebuițat în folosul copiilor. Să dai samă de zestrea în bani și lucruri pe care am dat-o în mîna fetei mele. Față de județul cel înfricoșat de apoi ai să dai samă și de ființa ei pe care ai pus-o în pămînt înainte de vreme, și de un copil sărman și bolnav pe care l-ai așuprit și l-ai izgonit în lume. Dar aicea, la judecătorii pămîntului și a lumii, să dai samă de banul meu muncit cu cinste.

Mazu împungea cu fruntea în laturi, căutînd o ieșire.

— Nu cumva ai venit să-ți încasezi polițiile ? rînji maiorul Ortac.

Se întoarse o clipă și spre soția lui, întrebînd-o din ochi.

— Pentru asta a venit, confirmă ea.

— Mă bucur atunci foarte mult și sînt la dispoziția dumnilor, îndată ce-mi pui în mînă zestrea și socotelile de care vorbește bătrînul. Apoi de o lună și mai bine am aflat eu de la negustori, și de la meseriași, și de la slujbași, ce daraveri învîrtești dumneata în tîrg. Oricît de ascunse le-ai ține, se află. Pînă acuma nu m-au interesat ; acuma mă interesează.

Mazu îl înfruntă, încordîndu-se deodată.

— Cu dreptul meu scris și cu legea în mînă, n-am a mă teme de nimeni.

Răzășul își înaintă obrazul, cu ochi răi și barba țapoasă, ridicind un deget amenințător.

— Temc-te de Dumnezeu macar, uscăciune a pământului!

— Ba eu aș crede că n-am a mă teme de nimic.

Maiorul îl privi de jos în sus, de la vînfurile ghetelor pînă în creștetul țuguiat; pe urmă veni cu privirea în jos, cu aceeași repeziciune.

— Nu? întrebă el cu prefăcută blindeță.

Deodată porni asupra lui, luîndu-l în piept. Mazu se policni îndărăt. Ortac îl lovi iar cu pieptul. Îl dădu cu spatele în ușă, apoi în antret, apoi în ușa de-afară. Îl ruga cu aceeași blindeță să-i mai spuie o dată că nu se teme de nimic și-l ducea în salturi și-n linii frînte, pe cînd răzășul făcea un haz copilăresc.

Daria se ghemuise în colțul ei de divan, mușcată de o nouă suferință. Nu-și veni multă vreme în fire. Suferea pentru că se bucurase și ea ca bătrînul Matei; simțea că-i cresc și ei țepi; suferea pentru ce bănuia că i se poate întîmpla lui Emil. Suferea de unul din aspectele rușinoase ale vieții și de ce presupunea că se mai ascunde dincolo de cunoștința ei. Era umilită pînă în cel din urmă ascunziș. Se întreba, în același timp, dacă poate găsi în sine explicație logică pentru a justifica atitudinea ei cu totul insolită față de cel care-i era tată după registrele stării civile. Ar fi fost aproape bucuroasă să descopere, printr-un concurs ciudat de împrejurări, necredințele bielei moarte. Intr-adevăr, pot fi oare îndesulătoare cruzimile și turpitudinile lui Mazu pentru a crea acest holar și a pune acest blăstăm? În amintirile ei, după ce rămase singură și ascultă de trei ori pendula însemnînd orele, găsi o veche întîmplare, de pe cînd era copilă, și de pe cînd Mazu își exercita asupra ei și a fratelui ei

drepturile legale. Era o pedeapsă pentru un lucru cu desăvîrșire neînsemnat. Pentru o farsurie împinsă cu colul de pe masă, căzută jos și sfărîmală într-o mie de cioburi mărunte: Era de vină Emil, și Mazu îl lovise peste obraz cu toată palma, dărîmîndu-l la pămînt de pe scaun. Atunci ea, ca împinsă de un resort irezistibil, zvicni cu colul și dădu jos farsuria tatălui său cu tot cu mîncare. Față de o atare catastrofă, pedeapsa luă aproape o formă de sacrificiu religios, cu procesiune și unelte înfricoșate. Frate-său se zvîrcolea bolnav; ea zvicnea de ură neputincioasă sub lovituri. Copiii uită ușor; ea însă n-a uitat o clipă cît a stat în pat, ca să i se tămăduiască rănilor loviturilor, nici după ce s-a coborît din pat clătîndu-se. A furat, în amurg, cutia cu chibrituri din ocnîța sobei și a ieșit pe furiș afară, ducînd și pe Emil. Se uita urît în juru-i, scîncînd cu dușmănie. S-a tupilat cu frățiorul ei la un colț din dosul casei, hotărîtă să incendieze clădirea. Aprindea una după alta făclioarele, oferindu-le părelui și vîntului înserării, pe cînd Emil o privea îngrozit, însă foarte satisfăcut și el că se vor pîrjoli toți cei dinlăuntru. Chibriturile s-au isprăvit. Ei s-au așezat în dosul părelui, singuri. Erau copiii fără mamă din poveste. Emil îi propunea să pornească amîndoi în lume, să se ducă, să se ducă, pînă ce vor ieși undeva, pe tărîmul celalalt. Acolo nu este nici un dușman. Intr-adevăr, în acea clipă, pe care doamna Ortac o retrăiește cu intensitate, pentru ei nu era nici o îndoială că au un dușman «care urmărește să le ridice viața». Acesta este poate adevărul, își mărturisise ea, înfricoșată, adevărul care, fără să-și deie ea sama, a rămas într-însa ca o dihanie activă.

Copiii mîncău la masa aceea străină. Ea îi vede de aici, proiectați în trecut. Omul acesta, care a ieșit

împins din colț în colț de maior, îi pîndea. Le năvăra îmbucăturile; regreta fiecare înghițitură a lor. Nu rămîne nici o îndoială asupra acestei stranie situații de dușmănie; omul acesta le dorea dispariția. Iată, însfîrșit, au dispărut. Au dispărut ei din viața lui; el însă se întoarce asupra sufletului lor. În nici un chip nu poate înlătura din ea dezgustul acestui venin.

Nourii care s-au adunat astăzi deasupra asfințitului s-au risipit împrăștiți de curențele înălțimilor. Oamenii care s-au adunat o clipă în preajma ei s-au desfăcut. Dar lacrimile acelor ochi ai copiilor triști și disperarea acelor clipe stau suspendate într-o eternitate proprie; tot astfel cum se izolează de timp mica dramă sentimentală a ultimilor ei ani, pregătindu-și stăruința singuratică între stele, cînd ea însăși nu va mai fi pe pămînt. Singurul om de la care a avut în adevăr daruri de bucurie a fost acest Lai Cantacuzin. Cu el a privit odată, în cealaltă primăvară, florile unei livezi din marginea tirgului și păstrează intacte în ea, cu intonația lor, vorbele pe care el i le-a rostit. I-a spus vorbe importante despre acel ceas strălucit care chiamă la dreptul lor de viață toate florile pămîntului. El s-a desfăcut de acele cuvinte; ele însă au continuat să trăiască în ea, și vor trăi și ele singure, fără dînsa, căci sînt adevăr, adică suferință a ei. Ar fi dorit de la acest om altceva decît vorbe sibilice. Și n-ar fi crezut niciodată că, amintindu-și înfățișarea lui distinsă, va fi silită să zîmbească.

Asemenea gînduri risipite tresăreau în ea ca draperii de fulger în nopțile înăbușitoare. Stătea cu fața în sus și avea în ceafă o durere apăsătoare și deasă care o atirna spre pămînt. Cu toate acestea, deasupra ființii ei materiale, umilită de răni trecute și de compromisuri actuale, simțea că se desprinde ea însăși

ca o fantasmă ușoară, plutind în văzul uimit al tuturor celor care au făcut-o să sufere. Pe unii îi urăște, pentru alții are sentimente cu totul deosebite. Plutește deasupra adunărilor, deasupra muzicilor, deasupra Aglaei Argintar, deasupra lui Lai Cantacuzin. El înalță ochii și ea întoarce fruntea ca o zeiță ofensată. Preferă să plutească, pe cînd durerea de cap rămîne tot mai jos și se scurge în pămînt, prin bara de metal lingă care și-a lipit fruntea.

Servitoarea a intrat de două ori și s-a retras. Într-un tîrziu sună tropote în sală. Apare maiorul. Își lungeste capul spre soția lui care stă neclintită cu fața în sus și cu ochii închiși. S-arată și bătrînul Dumbravă. Își fac semne și se apără unul pe altul cu brațele, retrăgîndu-se în virful degetelor. Doamna Ortac i-a văzut și-i lasă. Zîmbește de deasupra ei și a lor.

Deschide pleoapele. A sunat un clopoțel între stele. Zgreaptă la geam un trup bolnav în jurul căruia moartea latentă s-a organizat într-un joc de spirale.

XI

Sînt flori din gunoi și din umbră care ies deodată la lumină și au un ceas de înflorire numai al lor. Domnul Lai Cantacuzin verifică uimit acest adevăr în apariția doamnei Ortac.

Probabil că înlirzise anume în fața oglinzilor, pe cînd maiorul își rodea mustața. Socotise în gînd cît trebuie invitaților ca să se adune în număr îndestulător în sălile vechii case boierești care era astăzi prefectura județului. Era necesar desigur să ajungă acolo, întâi, unii prieteni. Orchestra muzicii militare

Iși începuse pregătirile și murmurul. Doamna Argintar intra la brațul generalului, distribuind surisuri. Deodată domnul Lai fu mușcat dulce de inimă. Un adverb mai potrivit nu avea, ca să traducă impresia. Doamna Ortac purta o rochie de un cenușiu argintat, cu o garoafă subt umărul stîng, unde începea albeața sînului. Dar acel ceva distinct și anumit nu i-l dădea nici îmbrăcămintea, nici pieptănătura, nici înălțimea grațioasă dobîndită desigur printr-un artificiu al pantofilor, ci siguranța că acestea sînt clipele ei. Veșnicia se armonizase așa ca să i le procure; se vedea asta în strălucirea vagă a privirii, care nu se putea fixa asupra nîmănu. Lunecă și asupra domnului Lai, deci el nu putu să se încline, nici nu cuteză să-i iasă întru întîmpinare. Însă, înainte de a trece în alt salon, întorsese o clipă ochii aceia minunați crescuți de cercuri de umbră. Erau ochi vicleni, căci îl căutau fără să aibă aerul.

Cantacuzin zimbi și se mișcă din locul lui, urmărind-o.

Fu silit să șovăiască și să întirzie, deoarece îl saluta, cu plecăciuni repetate, domnul Vasilică Mazu. Iși pusese fracul cu care era și în fotografia de acasă, și împingea în laturea lui stîngă, c-un deget lung, pe cucoana Amalia, cu cerceii ei de domniță veche. Domnul Lai se grăbi să le spuie o vorbă amabilă și se găsi în fața doctorului și a doamnei Barboni.

— Nu cumva îți cauți eleva, prințule? zimbi cucoana Frosa. Chiar acuma a intrat, odată cu noi; și-a lăsat mantila în cabinetul doctorului. Acolo e un loc de refugiu, cînd avem dureri de cap.

— Am zărit-o pe doamna Ortac, răspunse Cantacuzin. Nu părea să aibă nevoie de refugiu.

— Nu-i așa? Ai observat și dumneata? Apariția ei a făcut senzație. Nevasta lui Mazu s-a grăbit să treacă în alt salon. Barbatu-său o păzește, ca să nu cadă într-o sincopă.

Doctorul Rudi ridea cu toată figura-i pistruie. Domnul Lai se socoti și el dator să zîmbească.

Trecu mai departe. Orchestra începea primul vals. Un șirag de șoapte îi trecu prin preajmă. Generalul se înclinase în fața doamnei Ortac, cerînd executarea unui contract. Ea acceptase ridicîndu-se sub brațul lui și se lăsase condusă cîteva tacturi. Generalul se opri în locul de unde porniseră, se înclină alăturîndu-și pîntenii și sărutîndu-i mîna. Ea se lăsase în scaun, agitîndu-și evantaliul. În acel sfîrșit de secol, evantaliile grele și rochiile cu trenă erau la modă.

Domnul Lai crezu strategic să evolueze întai spre Aglae Argintar. El nu dansa. Socotea asta una din distincțiile lui. Așteptă pînă ce se înfățișă cel dintăi locotenent ca să-i ia tovarășa, și-și urmări planul de a deslega punctul de întrebare care agita febril penele de struț. Il pîndea dintr-acolo o jumătate de obraz pudrat, c-un ochi.

— Mă închin în fața celei mai gentile ființi, șoști el așa fel ca să nu fie auzit decît de o singură urechiușă.

— A, profesorul meu? se miră doamna Ortac.

— Da, profesorul dumnitale, dezolat că nu te-a putut saluta mai curînd.

— Sînt bucuroasă să-l văd și mai tirziu, ciripi doamna Ortac.

— Să nu fii mirată dacă-ți declar că am întreprins o adevărată urmărire.

— Cred. E o obișnuință vinălorescă.
— De ce ești răutăcioasă?
— Găsești?
— Găsesc. În orice caz, vânătorul devine victimă.
— Domnule Cantacuzin, asta nu-i în firea lucrurilor.

— Dacă s-ar întâmpla altfel, n-ar fi nimic de mirare.
Domnul Lai aprecia puțin favorabil acest schimb de vorbe ușurele. În altă parte poate ar fi putut rosti lucruri ceva mai grave. Ar fi vrut să-și dea samă de ce-l evită sistematic această prielină, înflorită deodată splendid. Viața eliberează uneori asemenea minuni cu caracter sacru.

— Nu știu la ce se gîndește profesorul meu, zise doamna Ortac. Bănuiesc că poate să-mi ceară o explicație. Nu-i aici locul și, în orice caz, ar trebui să-i cer eu lui, întâi, una. Nu mă întreba, nu mă întreba, șopti ea la gestul de nerăbdare al lui Cantacuzin. N-am vreme, deocamdată, decît să-ți mulțămesc pentru flori. Au fost cumva flori de înmormîntare?

— Cum poți crede asta?

— Nu cred nimic. Văd venind un inamic al dumni-tale, adică partenerul meu de dans.

Sosea Alexandru Mărcuș, cotind cu dibăcie printre scaune și dansatori. Lui Cantacuzin nu-i trebui decît o aruncătură de ochi ca să cetească adevărul, în toată atitudinea noului venit. Se apropia c-o bucurie pasionată în toată ființa lui, ca înspre o pradă. N-aducea vorbe și încîntări, ci puterea lui de animal tînăr. Pentru prima oară Lai Cantacuzin regretă că nu se îndeltnicește cu pași măsurați și viraje ridicole. Această rezervă măreață îl punea, de data asta, în stare de inferioritate.

De și voia să-l țintuiască în loc cu privirea, vânătorul care înainta nu se sinchisi defel. Il salută rizînd fericit; poate nici nu-l recunoscuse, și se înclină în fața doamnei Ortac.

— Imi dai voie? zise ea grațios către domnul Lai.

Mărcuș o cuprinse și, la prima întoarcere, ea își lăsă tîmpla pe umărul lui drept. Astfel au fost totdeauna femeile, își zicea filosoful, întorcîndu-și privirile de la ceea ce nu mai voia să vadă. Vorbele acestor ființi ușoare de multe ori sînt numai simboluri, care pot da naștere la felurite interpretări.

Însă în direcția în care se întorsese, dădu peste un alt aspect al preocupărilor lui. În ei născuse deodată o amărăciune. În ușile saloanelor laterale, capete ieșite ca din apă urmăreau cu interes, cu mirare, cu zîmbete, evenimentul. Incepeau să-l dezbată dîndu-i soluții imediate. E adevărat că nepotul doctoresei nu poate trăi fără o pasiune; dar de-aici se poate întâmpla să iasă un drac.

Cu mai mult interes decît alții, privea însăși doamna Frosa Barboni. Trase de mîna, lîngă ea, pe neamț și-i arătă din ochi părechea. Nu făcu deocamdată nici un comentariu vorbit. Lepădă de la sine numai o simplă exclamație înăbușită: Hm!

Domnul Vasile Mazu privea peste umărul ei. Răspunse și el ca un ecou acestei silabe.

— Ai spus ceva, domnule Mazu? întrebă soția doctorului.

— Nu! Nevastă-mea voia să plece acum cîteva minute. O durea capul.

— Poate din pricina cerceilor, sugeră doctorul Rudi.

— A, nu, rise Mazu. Află, doctore, că sînt niște cercei de aur, cu topazuri, de la bunică-sa. Acum însă

i-a trecut durerea de cap și nu mai vrea să plece cu nici un preț.

— Văd, se veseli doctorul.

— Vedem cu toții, își subție glasul, dindu-i drumul pe nas, domnul Mazu. Cred c-ar fi potrivit să i se puie în vedere lui Ortac că are a-și apăra bunul lui, cum am eu de apărat pe al meu. Să facă bine să-și plătească polițiile. Astăzi am introdus acțiune.

— Să-l urmărești, cucoane Vasile, pînă în pinzele albe, îl sfătui doctorul; și să-i vinzi și cenușa din vatră.

— Crezi că sfatul dumnitale e rău? Nu-i rău deloc, îi răspunse cu aceeași desmierdare de glas Vasile Mazu.

Cu toate acestea, își făcea socoteală cucoana Frosa, aceasta e cea mai frumoasă păreche din cîte pot fi. Celelalte părechi se opresc pe rînd și trec în partida privitorilor. Dacă n-ar fi, poate, o jignire pentru prinț, ar fi dispusă să aplaude și ea, cum vede că se pregătesc să facă alții. Cînd doamna Ortac lunecă, în ultimul rond, prin dreptul său, îi văzu ochii iluminați de ceva nou, care-i dădea dreptul să fie cuprinsă de îngrijorare.

Trase după ea pe doctor, într-un spațiu liber.

— Să știi, neamțule, zise ea, că fata-i în stare să facă o prostie.

— Tot ce se poate, mormăi doctorul.

— Văd, Rudi, că vorbești înțelept ca totdeauna și lași lucrurile să meargă singure; dar eu, ca și soră-mea Agata, avem obiceiul să stăm cîteodată împotriva.

— Dumneavoastră aveți dreptate totdeauna. Lăsați-l și pe băiet să aibă o dată.

— Nu-i vorba de băiet, Rudi. E vorba de dinsa. Ea așteaptă poate palate încintate și nu poate găsi decît o ogradă cu porțile căzute. După ce trece de purcei și viței care pasc, dă peste soră-mea. E în stare să bată din picior și să ia pe băiet de urechi.

— Știi că ai haz? Ai văzut asta în drojdia ta de cafea?

— Am văzut-o eu în altceva. Mai ales în ochii ei. Stau și pîndesc de multe zile.

— Bine, atuncea pas și-ți fă datoria. Eu mă duc să inspectez bufetul. La dreptul vorbind, eu socot că-ți faci nălucă și nu poate să se întîmple nimic.

— I-ai văzut ochii? Vorbesc de ochii ei.

— Nu. Îi cunosc pe ai nepotului tău și mi-i de ajuns.

Doctorul găsi pe Ortac la bufet, în tovărășia lui nedespărțită. Și el și Cataramă se înțeleseseră asupra celui mai bun vin și se grăbiră să ofere un pahar și lui Barboni. Alexandru Mărcuș veni, suflînd pripit, ca să caute două cupe de șampanie.

— Mai încetișor, băiete, îi șopti neamțul.

Băiatul avu zîmbetul fericit al vîrstei lui și al clipei extraordinare prin care trecea. Primi pe o lavă mică de cîșitor ceea ce dorea și se retrase cu grabă. Oferi doamnei Ortac acea dintre cupe care avea încă spumă și virtejuri mici de mărgele, apoi depuse tava și așteptă, în extaz.

— Ca să mă poți privi așa, e nevoie să fim singuri, zise ea. Eu trec pe terasa dinspre grădină. Dumneata fii bun și-mi adă, din cabinetul doctorului, mantila mea.

— Sînt acolo într-o clipă, șopti el fericit.

— Fii prudent, Mărcuș, îi zise doamna Ortac rîzînd.

Rămasă singură, privi în juru-i și înțelese că are nevoie să-și apere retragerea. Ar fi vrut să se asigure de locul unde se afla Cantacuzin. Nu crede să fi plecat, însă nu-l vede nicăieri. Aglae Argintar îi ieși întru întâmpinare deosebit de veselă și-i luă brațul. Prin urmare i-a urmărit și doamna Argintar evoluția ei în brațele celui mai frumos exemplar bărbătesc din acel loc și, desigur, a aplaudat și ea. Fără să-și părească nimic din resentimentele-i ascunse, Daria îi răspunse cu zîmbete și vorbe amicale și amîndouă trecură spre alt salon, braț la braț. Lumea putea fi liniștită. După cinci minute, doamna Ortac se strecură în colțul terasei, unde Mărcuș o aștepta nerăbdător.

— Am crezut că nu mai vii, îi șopti el.

Ea-i cuprinse brațul, în tăcere, apoi se desfăcu încet. Iși potrivi pe ea haina, c-un fior.

Noaptea de toamnă tîrzie era neobișnuit de blîndă. Arborii goi ai grădinii stăteau neclintii sub lumina lunii. Nu era nimeni în preajmă. Totul era pustiu. Numai cîinele cu botișor de vulpe tipăi prin frunzele uscate și se opri în preajmă, adulmecîndu-i și stîcîndu-și dinții.

— E un cățel oare rîde, își zise doamna Ortac.

Nu i se părea nimic de mirare. Și asta făcea parte din fantaziile care începeau să se clădească în juru-i.

Orchestra contenise din nou înlăuntrul clădirii. În pacea deodată crescută a împrejurimilor pătrunseră, dinspre stele, chemări de paseri călătoare. Urechea atentă a Dariei percepu cîteva clipe zvonul de vijelie înaltă a rațelor sălbatice.

— Ai auzit? întrebă ea.

— N-aud decît un glas dulce, mărturisii el cuprînzîndu-i minile.

— Ea-i respinse ușor.

— Nu.

— Atunci ce voiai s-aud?

— Trec pe sub cer paseri. Se eliberează înspre mările de la miazăzi.

Rămase iarăși ascultînd. Era atent și Mărcuș, cu răsufletul oprit.

— Ai fi în stare să faci ca ele? îl întrebă ea deodată, cu exaltare.

— Desigur, zise el, căci îmi ești dragă.

— Ai putea să mă iei și să mă duci, împotriva oamenilor și a lui Dumnezeu?

Ea îl privi așa, încît el se simți deodată înfricoșat. Desigur, ar fi în stare să facă orice, numai să nu i se întîmple nimic neplăcut. Necesitate imediată ar fi să-și găsească un cuib de întîlnire.

Doamna Ortac rîdea deodată, dîndu-i pe față gîndurile, dorințele și vorbele pe care le pregătea. Nu-i așa că, întăi și întăi, trebuie să vadă unde se pot întîlni singuri?

— Asta ar fi foarte potrivit, răspunse el întrucitva nedumerit.

— Nu-i așa? Însă eu aș vrea mai degrabă să ne suim sus și să zburăm cu rațele sălbatice.

El voia să-i cuprîndă iarăși mînile. Îi căuta mijlocul. Ea se retrase brusc; îi porunci cu asprime:

— Te rog, du-te. Vreau să rămîn singură.

Mărcuș căută explicație în cupa de șampanie, ori într-un acces subit de nebunie. Are să-i treacă. Va vedea el ce are de făcut. Stătu la îndoială mai așteptînd un cuvînt, apoi se retrase. Doamna Barboni îl întîmpină:

— Ce este?

— Vrea să rămîie singură, zise tînărul.

Doctorul Rudi ar fi găsit, în acel glas nehotărit, toate explicațiile ticăloșilor lumii. Cucoana Frosa se mulțămii să rîdă amuzată.

— Bine, s-o lăsăm acolo, vorbi ea, să se răco-rească.

Doamna Ortac stătu singură un timp. Orchestra reîncepu.

Pe o ieșire lăturalnică, ce dădea în aleile grădinii publice, se strecurară două umbre. Daria n-avu nevoie de nici o sfortare, ca să le recunoască. Dealtminteri, îndată ieșiră în lumină, pe cînd ea se lipea de un pilastru, plecîndu-și fruntea fierbinte pe piatră. Era silueta înaltă și ușor încovoiată a lui Mazu. Lîngă el foșnea repede prin frunze cucoana Amalia. Cățelul cel fără de stăpîn începu să latre. Mazu mormăii ceva neplăcut.

După ce soții trecură douăzeci de pași, înspre poarta grădinii, cățelul lătră iar. Mazu se întoarse în loc, arătîndu-i bastonul. Atunci, în apropiere de cățelul nevăzut, se desfăcu în lună altă umbră. C-o zvicnire violentă de inimă, Daria cunoscuse pe fratele său. Ce căuta aici? Poate în zilele acestea calde, ca niște rămășiți ale verii, a intrat cu luntrea pe iaz, la pescuil. A întîrziat la moară. S-a urcat în tîrg intrînd la doctorul Barboni, cum îi era obiceiul. Nu l-a găsit și a căutat-o pe ea, acasă. A aflat de bal și rălăcește și el, așteptînd-o. Dă ocol în preajmă, lîngă bolșorul de sălbătăciune. Mazu a stăruit în poziția lui de amenințare, apoi și-a lăsat bățul în lungul coapsei, urmînd a privi cu mirare. L-a cunoscut și Mazu. A șovăit o clipă spre el. Apoi s-a întors pripit, și-a luat nevasta de braț și a scos-o din grădină, în uliță, minînd-o dindărăt, spre casă.

Un glas prietinesc, ca o amintire plăcută, o făcu să tresară.

— Ești singură aici, scumpă doamnă? Desigur nu mi-aștepți pe mine.

Ea se desfăcu de stîlp, scuturîndu-și fruntea. Avea o voce slabă, ca de departe, dintr-o lume a ei.

— Dumneata ești, prințule? Totuși, să știi că te așteptam.

— M-a trimis doamna Barboni, zise domnul Lai. Nu pot să-ți ascund că mi-a dat a înțelege și unele lucruri cu totul neprevăzute de mine. Se pare că debutezi printr-o dezamăgire. Poate mă-nșel?

— Nu te înșeli, domnule Cantacuzin, însă nu e întăia.

— Aș putea să-ți declar că nu înțeleg tocmai bine, ori că n-am auzit bine.

— Ai auzit bine și-ai înțeles. Ceea ce s-a întimplat acum o clipă, nu-i nimic. Poate am prevăzut eu însămi, și e mai bine să fie așa. Faptul poate avea și altă explicație. Dumneata ești un om fin și bănuiesc că nici acuma nu și-au scăpat vicleniile unei biete femei. Intăia mea dezamăgire a fost atunci cînd m-a respins cel pe care l-am iubit totdeauna.

Domnul Lai respiră cu greutate, copleșit dintrodată de o mare emoțiune.

— Draga mea copilă, să fie asta cu puțință?

— Este cu puțință și dumneata ai știut.

El se apropie de ea, luîndu-i mîinile. Muzica lăcuse iar.

— Foarte ciudat! murmură domnul Lai visător. M-aș înșela pe mine însuși dacă aș spune că am știut.

— N-ai știut, ai fost sigur.
— Se poate, însă împrejurările nu mi-au îngăduit să deslușesc bine ce era între noi.
— N-ai vrut.
— Se poate și asta. Viața ne supune la obligații de multe ori crude. Dumneata ești destul de ageră să înțelegi că-mi era imposibil, atunci, să accept situația ce mi se oferea. Un gest al meu cerea să fie urmat de o legitimare. Era cu neputință. Erau și alte piedici. Cu tot ceea ce s-a întâmplat, sînt convins că și dumneata ai putut cedi în mine. Ceea ce a fost în mine, subsistă încă. Aș putea spune că n-am avut încă pentru nimeni un sentiment asemănător.
— Vrei să spui că mă iubești, domnule Cantacuzin ?
— Asta o știi de multă vreme.
— Și vrei să spui că acum se pot găsi acomodări pentru situația noastră ?
Prințul zimbi. Nu găsi necesar un răspuns.
— Vai, prințule, urmă doamna Ortac, deodată înveselită, atunci tot ceea ce am clădit eu în jurul profesorului meu, pe vorbele lui, toată acea nobleță a vieții, acea divinitate către care aspiră exemplarele rare ale umanității, au fost povești pentru simplitatea mea ?
— Nu, n-au fost povești. Sînt principii sacre. Noi sîntem însă oameni.
— Nu înțeleg bine, oftă doamna Ortac, descurajată. Iși înalță un deget lîngă limplă :
— Auzi ?
Sunau iar zborurile înălțimii.
Domnul Lai voi să fie atent, însă zvonul trecuse.
— Bine, hotărî doamna Ortac. Să fie așa. Dar poate să nu mă supun,

— Ce vrei să faci ?
— Ce fac rațele sălbatice. Nu căuta să înțelegi numai decît această prostie. Fii numai încredințat că nu te-am iubit decît pe dumneata.
— Atunci putem pecellui un tratat de înțelegere ?
— Putem.
În clipa cînd trebuia să-și îmbrățișeze eleva, domnul Lai constată că e deosebit de emoționat și că, desigur, viața lui dobîndește o complicație delicioasă.
Pași grăbiți se apropiau prin frunzele uscate ale grădinii. Doamna Ortac își plecă fruntea. Prințul se retrase, cu inima zvîcnind de o fericire nouă. Biata lui inimă, care de mult așteaptă acest moment !
Doamna Ortac recunoscuse pe Emil. Avu putere să pășească spre el și să coboare treptele.
— Ce este ?
Primi în brațe un trup care tremura. La urechi îi bolborosiră silabe gîfite.
— Ce este ? S-a întîmplat ceva ?
— Da, s-a întîmplat. După ce a ieșit din grădină și s-a dus la deal cu femeia lui, eu am așteptat. Am vrut să te văd și să-ți spun că mă întorc la Adîncata. Dar am știut că el are să vie înapoi.
— Cine ?
— El.
— Ei și ?
— A venit, așa cum am bănuit eu. N-ai auzit cînele lătrînd din nou ?
O trăgea de mină după dînsul. Încă tremura din toate mădularele ; își clămpănea vorbele ; parcă voia să le înghită și nu putea. Ii explica ce s-a întîmplat cu cinci minute înainte, în apropierea ei, după zidul des al boschetelor, într-un loc retras. A venit asupra

lui cu bățul. I-a hotărît să plece și să dispară. I-a poruncit să-l urmeze.

Are să-l deie pe mîna judecătorilor, pentru că s-a unit cu dușmanul de la Adincata să-l facă de ris în fața lumii și să-l sărăcească. Dar știe el să-și apere împotriva oricui paralele lui muncite și dreptul lui. L-a luat într-o coastă; l-a împuns cu bățul, îndrumîndu-l spre ieșire. Bolnavul se retrăgea între boschete, pîndind cu ochiul lui strîmb. Mazu veni din nou asupra lui. Atunci, cu două degete de la mîna dreaptă, arătătorul și inelarul, dispuse în chip de furcă, băiatul îi dădu o lovitură scurtă în ochi. Mazu strigă o dată răgușit, răsucindu-se, complect orbit și căutîndu-se pe sine cu mînile întinse. Bățul îi căzuse. Al doilea strigăt nu mai avu cînd să-l sloboadă. Căzuse, lovit la tîmplă de un calcar ascuțit. Zăcea acolo între tufele de lileci. Gemea încet. Făcea : Ha ! — Ha ! Trăgea să moară.

— Ce-ai făcut ! gemu Daria, cu voce înfricoșată.

— Asta am făcut... îngîmă, rătăcit, bolnavul și-și agita mînile în jurul ei.

Doamna Ortac ridică un braț al tatălui ei și-l lăsă să cadă. Se răsuci în loc, căutînd un sprijin, o idee. Nici o clipă nu-i veni în minte soluția să se precipite în bal, să dea alarma.

Luă pe fratele său de mînă și făcu doi pași în laturi. Apoi îl trase hotărît după dînsa.

— Ascultă, Emil, vorbi ea c-un glas schimbat, însă dintrodată liniștită.

— Da, scînci, copilăros, nebunul.

— Ascultă. Nu mai sta aici; chiar acuina să te întorci la Adincata. Pe urmă, de-acolo, să te duci iar.

— Unde ?

— Unde-ai mai fost. Nu-ți aduci aminte de povestea de demult, cînd am hotărît să ne ducem amîndoi în lume ? Acesta-i blăstămul copiilor fără mamă.

Nebunul plîngea.

— Nu mă duc singur.

— Vin și eu după tine, Emil. Inșă tu du-te întăi singur, la Adincata. De ce s-a întîmplat aici, acum, să nu știe nimeni, auzi tu ? Nimeni !

— Nimeni.

— Și după ce ajungi la Adincata, te odihnești și pleci.

Își strîngea pe ea mantila și-l ducea cu grăbire la vale. Zvonul depărtat al orchestrei se stînsese. Luciul iazului se deschise la lună. Moara sta neagră în partea cealaltă a opustului.

Ea îl împinse pe fratele său de la spate fără să mai adaoge nici un cuvînt și rămase privind-l cum se depărtează.

Deodată apoi se mișcă iarăși înainte și îl ajunse în fugă. Il opri; se agăță de el.

— Nu te duce singur, îi șopti ea cu voce spăimîntată. Nu mă lăsa aici. Crezi c-a murit ?

— Ha-ha ! cred.

Părea că se bucură. O apucă de după umeri.

— Știi unde mă duc ? Vrei să mergi cu mine ?

— Merg cu tine, Emil, hotări ea brusc, clănțănind din dinți. Du-mă cu tine. Nu mă mai întorc înapoi.

Nebunul rîdea domol, trăgînd-o la vale, spre opust.

— Ha-ha ! Acolo nu ne găsește om pămîntean; prin acele porți «ei» nu pot intra. Numai eu știu să te duc acolo lin și departe. Lunecăm cu ochii deschiși; pe urmă, cînd ajungem, închidem ochii, ne punem tîmpla pe brădiș și ne odihnim, ne odihnim... Nu vrei ? Te tragi îndărăt ? Ți-i frică ? Stăi.

— Nu mi-i frică, nu mi-i frică... se apăra ea, pe cînd brațele fratelui său o cuprindeau pe după coate, imobilizînd-o.

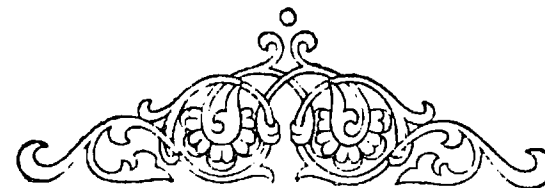
Cînd a țipat, sfișietor și hotărit, n-a auzit-o nimeni. Bulboana s-a săpat, apoi s-a astupat, împrăștiind în jur surisuri viclene.

Cel mai ciudat fapt, dintre cele consemnate de domnul Lai Cantacuzin în jurnalul său, a fost dispariția bruscă și cu totul neexplicabilă a doamnei Ortac.

Cunoscătorii și prietinii au început s-o caute îndată, și o căutau și cătră ziuă, cînd începuse a sufla dinspre miezul nopții cel dintăi vînt al iernii.

Accidentul lui Mazu, care i-a adus o îndelungă și completă paralizie în beneficiul soției lui, însărit stăpină pe toate discursurile, n-a emoționat prea mult obștea țirgului. Dispariția unei femei așa de tinere trebuia să dea însă mult material de vorbă sindrofiiilor și multe tribulații agenților poliției. Nimene n-a putut să divulge accesul ei la «porțile cele mari».

În amintirea ei cîteodată cucoana Frosa suspina o romanță absurdă, despre o albă floare a primăverii. Iar prințul a îmbătrinit mai curînd decît se cuvenea, convins că în geografia lui e imposibil să se întîmple vreodată ceva de samă.

SOARELE ÎN BALTĂ

SAU
AVENTURILE ȘAHULUI

1933

I

În acest prim capitol sînt prezentate personagiile secundare ale aventurilor de care ne ocupăm, domnul Temistocle Cantaraga, soția sa Elisabeta, căpitanul Liviu Colț și cuconu Grigoriță.

Vreau să vă vorbesc, între altele, despre memorabilele conferinți, dezbateri și lupte care au avut loc între prietini mei căpitanul Liviu Colț și boierul de baștină orheiană Temistocle Cantaraga, în anul mîntuirii 1922.

Eram, în epoca aceea, călător în ținuturile de peste Prut și am văzut întăia oară la un loc simpaticele obrazuri ale acestor personaje în tîrgul de la Căprești, în ziua de 24 iunie, care se chiamă Sinziene.

Umblînd din loc în loc și făcînd uneori popas mai îndelungat în sate de rătăși, celeam, în adunări bine populate, pagini din minunatele istorisiri ale lui Ion Creangă. Bucuria pe care o aveam la aceste împreună-împărtășiri întru cuvînt moldovenesc mi-a rămas ca o dulce răsplată, căci, ca și doftoria cuvioșilor Cosma și Damian din sînte vremuri, slujba mea era fără de arginț.

Mă mișcam într-o căruță modestă, trasă de doi cai destul de slabi, pe care-i mîna un țaran de la Prepelești. Lucrul cel mai de căpetenie în înfățișarea acestui automedon nu era atît barba lui zbîrlită, din care priveau ochi rotunzi și spăriați, cît căciula, pe care o

purta încă în dricul verii. Era o căciulă roșcată care se arătase la iarmaroacele multor Sinziene. Titlul năcăjitului meu conducător era Iacov. Ca și omonimul lui din Biblie avea doisprezece feciori, ale căror nume nu le-am putut ținea mințe; el, însă, mi le recita în fiecare zi, avînd nădejde în brațele lor și în înmulțirea seminției prepelițene.

În dimineața de 24 iunie 1922, pe cînd Iacov își adăpa roibii la o fîntînă în preajma tîrgului, m-a ajuns din urmă, în vîfor de colb, o droșcă ușoară purtată de trei cai murgi înhamăți în troică. După rînduiala moschicească, cel din mijloc umbla în trap, cu capul ridicat sub cerc, zvîrlind copitele pînă la înălțimea botului; iar prăștierii, de statură ceva mai mărunță, galopau cu gîturile întoarse în laturi, realizînd imaginea pajurei bicefale a împărăției rosienești.

Eram coborît din căruța mea. Cercetam o tufă de sulcină a cărei mireasmă caldă plutea în aerul neclintit. M-am întors cătră droșcă, admirîndu-i alura. S-a sucit spre mine o figură cu barba învălmășită. Sub panamaua pleoștită și în mantaua albă de doc, am identificat numai decît o cunoștință, fără a putea preciza de cînd și de unde.

Cînd am auzit însă strigătul puternic de bas, care porunca vizitiului enorm de pe capră oprirea, și cînd, coborîndu-se, călătorul a venit cătră mine zîmbind și cu brațele întinse, îndată am pus acelei înfățișări impozante numele care i se cuvenea.

— Ce mai faci, cucoane dragă? a strigat omul meu venind la atac și scuturîndu-mi cu putere mîna. Mă mai cunoști, ori m-ai uitat?

— S-ar putea să uit? i-am reproșat eu, veselindu-mă dintrodată.

— Cum nu? Cum să nu? Dumneavoastră cei de la București uitați numai decît. Dacă-ți aduci aminte, atunci fă-mi plăcerea și spune unde ne-am cunoscut.

— Această onoare am avut-o la Chișinău, i-am răspuns eu. Numele domniei tale e Temistocle Cantaraga.

— Vezi în fața domniei tale un om cu desăvîrșire încîntat! strigă cu admirație călătorul, scuturîndu-mi a doua oară dreapta. Precît înțeleg, întîlnirea de acum are o rînduială de la Dumnezeu și un scop. Te duci la Căprești?

— Da; întrucîtva.

— Ai vreo afacere? Vinzi sau cumperi? Faci o inspecție? Cauți pe cineva?

— N-am nici o afacere. Nu sînt nici un fel de inspector.

— Foarte bine, foarte bine, aproba domnul Cantaraga. Atunci te-ai rătăcit?

— Nu. Călătoresc de plăcere.

Domnul Cantaraga privi semnificativ spre Iacov, spre căruța fără arcuri și spre roibii cei slabi.

— Bun și asta, îngînă el cu indoială. Chiar, serios, nu faci nici o cercetare financiară?

Am încercat a ride, ca să-mi ascund jignirea; simțeam însă că interlocutorul meu cearcă să dibuiască etichetele ființii mele.

— Nu te supăra; am glumit! adăogi el îndată, bătîndu-mă pe umăr. Vra să zică nu te oprești în tîrg?

— Nu.

— Aș putea îndrăzni să aflu în care parte te îndrepti?

— Bine nu știu nici eu. Însă am la mine niște însemnări. Dacă-mi dai voie să le consult, pot să-ți răspund imediat.

— Ba, domnul meu, nu-ți dau nici o voie și nu-mi trebuie nici un răspuns.

— Totuși...

— Nu-i nici un totuși.

— Inșă, onorate Temistocle Arcadieviți...

— Cum îndrăznești dumneata a crede, răcni deodată entuziasmat domnul Cantaraga, că aș putea să lăs la voia întâmplării pe un om care a păstrat în amintire și numele părintelui meu? Îți declar, iubite domnule, că te sechestrez.

— Cu toate acestea...

— Nici un cuvânt. Imi ești ori nu prietin?

— Nu cutez să...

— Ba te rog să cutezi. Un prietin nu-mi poate refuza o invitație. Mergi cu mine la Mărunteni. Nu mă oprese în Căprești decît două secunde, ca să iau pe căpitanul Colț. Inșfirșit l-am prins. Cunoști pe Liviu Mihailoviți?

— N-am plăcerea.

— Nu-i nimic. Il vei cunoaște imediat. Inșfirșit a venit timpul să mă mășor cu el și i-am trimes o provocare scrisă. Astăzi începem lupta. Dumneata vei fi martor.

L-am privit cu oarecare neliniște. Domnul Cantaraga și-a lăsat mina sa pe umărul meu sling, punind astfel slăpinire pe mine.

— Ne-am înțeles?

— Nu cred, m-am întors eu, deodată grav.

— Cum? Ce face? Nu îți să asști la luptă?

— Nu!

— A! se veseli domnul Cantaraga, ce-ți închipui dumneata despre războiul la care te poflesc? Te previn că locul e dintre cele mai plăcute, la umbra teilor, în cerdacul casei bătrinești. Am bucălar bun și pivniță

adincă. Vreau să dovedesc căpitanului Colț. că sînt mai tare la șah decît el. Vreau să mai însemn în carnetul meu o partidă și să mai sporesc cu unul numărul celor pe care am obiceiul să-i biruiesc.

— Domnule Cantaraga... am urmat eu a mă împotrivi.

— Ba, dacă mă iubești, te rog să-mi spui altfel.

— Onorate Temistocle Arcadieviți, îți fac cunoscut că sînt un mediocru jucător de șah.

— Nu-i nimic; în tovărășia mea vei face progrese.

— Sînt un mediocru jucător de șah; pe lingă asta, aș îndrăzni să te rog, onorate Temistocle Arcadieviți, să binevoiești a pune în invitația dumnitale toate formele.

— Mă rog, mă rog, care forme?

— Vreau să aud din gura dumnitale numele meu și al tatălui meu, potrivit cu moda provinciei.

— Dar, scumpul meu prietin...

— Hin! pe cît înțeleg, scumpului dumnitale prietin i s-a uitat numele.

— Dumnezeule! izbucni deodată, cu lacrimi și cu glasul cel mai desnădăjduit, Temistocle Arcadieviți; ce-aș putea face, ca să pot dobindi de la dumneata iertare? Sînt un ticălos fără memorie. În toate clasele liceului am rămas repetent. Am fost o rusine a familiei! Dacă nu mă ierți și nu mergi la mine la Mărunteni imediat, sînt capabil să-mi ridic viața. Vrei să-ți sărut mina? să cad în genunchi?

Vizitiul cel gras și omul meu își răsuciseră țigări cît degetul și le fumau în preajma noastră, schimbînd păreri șoptite și privindu-ne pieziș.

— Cucoane Mistocle, interveni Iacov, cînd socoti că amestecul lui se poate face fără primejdie; pe boierul acesta al meu il chiamă domnu Grigoriță.

— A! Grigoriță! exclamă cu încântare boierul.

— Domnule Grigoriță, vorbi iar Iacov, făcându-mi ușor semn cu ochiul, mărirea sa, precum înțeleg, șuguieste, căci nu s-a pomenit niciodată să sară la bătaie. Nu se află pe lume boier mai blajin decât dumnealui. Pe lângă asta, totdeauna a fost cu milă și cu dreptate cătră sârmani. Ți place vinătoarea... care nu se mai află! și bea virtos.

Declinându-mi îndată numele și primindu-i invitația, am dat prilej domnului Cantaraga să fie fericit, să mă îmbrățișeze și să mă sărute pe amândoi obraji.

Am intrat în Căprești alături de el. Tîrgul acesta, veche colonie agricolă a administrației rusești, e unul din locurile cele mai interesante din Basarabia. Lucrarea pământului a rămas totdeauna o simplă ficțiune birocratică, deoarece împrejurările locale și înclinarea firească au obligat de mult pe Israel să-și împlinească oficiul pe care-l are între neamuri. Un ovrei din Căprești ori cumpără, ori vinde, ori face misilie. Locurile virane din preajma așezării ar oferi o măreață colecție de buruieni și spinării unui botanist. Cîinii, porcii și ciorile îndeplinesc slujba de curățitori și agenți sanitari. Pe ulița cea mare a tîrgului, în jurul maghernișilor, se imbulzeau sătenii în nouri de pulbere și într-o căldură infricoșată.

Este ș-un salcim. Ne-am dus drept acolo și am găsit pe căpitanul Colț. Am văzut un om scund, cu capul mare și obrazul pătrat. Era un fel de Napoleon blond cu figura gînditoare și plictisită. A răspuns cu mișcări cumpănite și cu vorbe moi la manifestațiile zgomofoase ale lui Temistocle Cantaraga. După ce s-au făcut prezintările, m-am socotit dator să fac aluzie la asemănarea cu marele corsican. Colț nu păru mișcat de complimentul meu.

— Mda, se spune că aș fi sămănînd, înșingă el; asta însă nu-mi ușurează nacazurile și sărăcia.

— Dumneata sameni cu Napoleon? întrebă vesel Cantaraga. Păzește-ți treaba; nu crede nimic; dealtminteri n-ar fi nici o onoare pentru dumneata. Poate șahul îl vei fi jucînd tot așa de slab ca acel celebru «comediante». Îți voi dovedi că nici asta nu-i mare lucru.

— A, suspină căpitanul ștergîndu-și c-o balistă udă fruntea de sudoare; ar fi bine să pot minui caii ca dînsul.

— Ce idee!

— Cum ce idee! Dumneata, domnule Cantaraga, ai avea pretenția să te măsoari cu Napoleon?

— Fără îndoială, și chiar dîndu-i un avantaj. Eu să joc numai c-un cal și majestatea sa cu doi.

— Greu de crezut.

— Pf!

— Totuși e greu de crezut. Un împărat e un împărat. Cînd joacă șah, trebuie să cîștige. Curtenii trebuie să se aranjeze așa, ca să-i facă plăcere.

— Curtenii lui, da; însă nu Temistocle Cantaraga. Eu îl bat, îmi scot pălăria și-i spun: la revedere.

— Cum «la revedere»? faci numai o partidă?

— Nu. Joc și două și trei, cum am să joc și cu dumneata.

— Cu mine joci la egal.

— Cu dumneata joc la egal, însă împăratului îi dau avantaj o mirtoagă.

Căpitanul Colț clătină din cap cu mihnire și plictisală, apoi oftă, suindu-se în droșcă și grămădindu-se între mine și Temistocle.

— Dumitrache ! strigă acesta, adresându-se țiganului celui gras de pe capră ; ce avem noi de cumpărat din târg ?

— Nu pot să știu, măria ta, n-avem de cumpărat nimic.

— Ba avem de cumpărat ceva ; vreau numaidecît să-mi aduc aminte. Să nu pleci pină ce nu-mi aduc aminte.

— Poate mai ai nevoie de o carte de șah... sugeră, cu blindeță, căpitanul.

— Cum ? se veseli prietinel nostru. Se poate și asta, ca să ți-o împrumut dumnitale.

— Precum am avut onoarea a-ți mai declara, eu n-am nevoie de cărți, Temistocle Arcadievi. Eu șahul l-am învățat așa, uitându-mă colo și colo, cum face lăutarul care-și deprinde meșteșugul cu urechea. Eu n-am nici o pretenție ; m-au bătut și alții ; dar mă mir prea mult de cele ce spui dumneata despre împăratul Napoleon.

— De ce să te miri ? Nu trebuie să te miri deloc, căpitane. Acel «tragediant» e deprins să piardă în regiunea noastră partidele lui de șah. A pierdut-o pe cea de la 1812.

— Cum se poate, domnule, să vorbești în asemenea chip despre Napoleon ? se lingui Colț, ștergându-se iar de sudoare.

Iarmarocul se adunase în jurul nostru, ascultînd cu nedumerire. Am văzut și pe Iacov, care-mi făcea semn cu ochiul.

— Dar ce-i aicea, mă rog ? strigă deodată Cantaraga, zburîndu-se și uitîndu-se posomorît în jur. E iarmaroc ?

— Numaidecît, cucoane, alta nu poate pentru ea să fie, rise unul dintre țărani, retrăgîndu-se.

— Care-i acela, bre ! își îndirji Temistocle Arcadievi glasul. Și tu, măi, ești admirator al lui Napoleon ?

— Să mă ferească Dumnezeu, cucoane, răspunse gospodarul, intrucîtva rușinat.

Moșierul se întoarse spre căpitan :

— Ai auzit adevăr ? ai văzut modestie ?

— Am văzut, acceptă Colț. E cald tare. Ar trebui să pornim.

— Hm ! te grăbești așa de mult ? Nu ți-e teamă de acel ceas ?

— Care ceas ?

— Ceasul în care ai să pierzi o partidă, pe urmă două, pe urmă trei.

— Nu mi-e frică.

— Aha ! începi a tremura. Acel ceas vine, să fii bine incredințat. Pornește, Dumitrache ; mi-am adus aminte că n-avem nimic de târguit. Binevoiește a lua la cunoștința dumnitale, stimate Liviu Mihailovici, că domnia mea, acesta care mă aflu de față, nu numai că am cetit toate cărțile speciale, dar am umblat și-n toate țările Europei, luplîndu-mă cu toți șahiștii tuturor națiilor. Am eu un catastif, în care se cuprind partidele pe care le-am jucat. Am rostit formula sacramentală în toate limbile. Italianilor le-am spus : *Scacco matto* ; spaniolilor : *Xaque y mate*, franțujilor : *Echec et mat* ; englezilor : *Chech mate*, nemților : *Schach Matt*.

— Bine. Acuma are să se audă formula și în limba moldovenească.

— Com ? Prelinzi poate c-ai s-o rostesti dumneata ? Ți spun drept, mare îndrăzneală !

— Nu pretind nimic ; nici nu îndrăznesc. Dar în jucăria asta toțul e cu pulință.

— Hm! dacă aş purta bumbac în urechi, n-aş sili să mi-l scot; aş aştepta însă pînă la judecata din urmă.

— Domnilor, am îndrăznit eu cu blindeţă, suspendaţi, vă rog, ostilităţile verbale, pînă ce vi se vor desfăşura pe tablă oştile. Pînă atunci, aveţi bunătatea să mă iniţiaţi în elementele prime ale acestui joc al regiilor şi rege ale jocurilor. Vă mărturisesc că sînt un ucenic care ştiu aşa de puţin, incit bucuros aş fi să cîştig de la domniile voastre cele dintăi secrete.

— Nu este nici un secret, mormăi Colţ. De la mine n-ai ce învăţa.

— Ba sînt secrete pe care nu le cunoaşte oricine, mă incredinţă cu deosebită satisfacţie boierul.

— Mă aflu şi eu printre cei ce nu le cunosc, se supuse căpitanul, şi nici nu ţin să le cunosc. Nu-mi plac nici definiţiile poetice. Mă declar de mai înainte învins.

— Nu aşa, nu aşa.

— Mă declar de mai înainte învins şi prefer un cerdac răcoros şi o masă bună.

Ridicînd obrazul lui plictisit, căpitanul aştepta să vadă ceea ce dorea. Trăsura ne ducea cu grăbire printre lanuri de grâu, în zăpuşeala forfotitoare a amiezii. Holdele susurau din milioanele de gize, adunînd în spice puterea soarelui. Deodată, dintr-o cotitură, zgripsorul trăsुरii dădu năvală asupra curţii boieresci. Din goană, vizitiul opri brusc caii, c-un meşleşug vrednic de mirare, care ne prăvăli pe unii asupra altora, ciocnindu-ne de căpătina napoleoniană a lui Colţ. Sub tei, era răcoare. Cerdacul îşi avea pregătite jilţurile.

— Asta-i casa bătrînilor mei! cîntă domnul Cantaraga. Binevoiţi, prietinelor, a intra cu inimă bună, lepădînd grijile şi uitînd nacazurile.

Feciorul, bătrînel alb şi cuviincios, se ploconi în faţa noastră, ne luă bucucurile şi ne călăuzi în odăia de baie. După ce ne aduse înapoi şi ne aşeză în jilţuri, întrebă cu smerenie pe stăpînul său:

— Temistocle Arcadievicei, binevoieşti a-mi porunci dacă trebuie să aduc numaidecît căişorji.

— Nu se poate, Analol, strigă boierul; înlăi zacusca, pe urmă vine şi vremea să învăţăm pe domnul căpitan şahul.

Bătrînelul privi vesel şi ager spre noi, recunoscînd după uniformă pe victima stăpînului său. De data aceasta nu înţelegeam cum putusem atribui lui Colţ înfăţişarea napoleoniană. Partea de dinfaţă a centurii îi era ridicată prea sus, deasupra pîntecelui precoce. N-aveam de a face nici cu un călăreţ, nici c-un viteaz. Unele amănunte ale uniformei dovedeau că n-aveam în faţă decit un ofiţer de administraţie, dintre acei pentru care s-a admis titulatura curentă de «ofiţeri de aţă». Îşi lăsă chipiul să-i cadă jos, fără să-l mai ridice. Îşi zbirdi părul cu degetele minii drepte. Îi era sete; îi era foame. Abia catadixi să-şi arunce ochii asupra elajerei de abanos pe care stăpînul locului ne-o înfălişa c-un gest larg.

— Aici, în această sută de tomuri, sînt secretele pe care doreşti a le cunoaşte, cucoane Grigoriţă, îmi zise el cu bunăvoinţă.

Ofiţerul de aţă păru a face o socoteală, în gînd:

— Nu sînt o sută, rectifică el placid; sînt şaizeci şi opt.

Zacusca ne fu prezentată de bătrînel pe o tablă enormă. Căpitanul întinse numaidecît mina, alegînd la

intimplare ceva și cercetînd cu ochii ce bunătați și-ar mai putea însuși îndată după aceea. De la brînzeturi de paisprezece feluri pînă la icre negre și sardele, de la ficat de gîscă și muschișor de porc pînă la nisetru marinat, ținînd socoteală și de ridichiile de lună și tomatele trufanda, precum și de foamea noastră, toate bunătațile lumii erau de față. Vinul avea lucire de chilimbar. După chipul cum îl turnă domnul Cantaraga în păhărușele de cristal cu picioruș fin și după felul religios cum îi luă credința, am înțeles că numai-decît trebuia s-aduc laudă și să cer informații. Căpitanul dădu păhărelul de dușcă, fără să se sinchisească și întinse gitu-i scurt după altă gustare.

— Minunat vin! am declarat eu, făcînd cu mîna gestul ritualic. Spune-mi, te rog, Temistocle Arcadiévici, dacă e un produs al viilor dumnitale.

— Nu cred, mormăi căpitanul, țipînd pe gît al doilea păhărel.

— Ba să mă ierți, prietino, e un vin din via care se vede. N-are vîrstă decît patru ani. A fost supravegheat și îngrijit de mine personal; e o combinație de struguri pe care n-am intenția s-o comunic nimănui.

— Multe secrete și minuni sînt pe lumea asta, suspină Colț; n-am s-ajung să le pătrund niciodată.

— Cu toate acestea, ele alcătuiesc frumuseța vieții, stimate Liviu Mihailovici.

Căpitanul n-avea cînd răspunde. Eu am tras spre mine cîteva din cele aproximativ o sută de tomuri, examinîndu-le de aproape. Erău tratate de șah și colecții de reviste în felurite limbi europene. Legătura lor, în marochin castaniu, cu cifrele și armele domnului Cantaraga, era o frumuseță,

— Asta-i doctoria plictisului și a zilelor rele la țară, ne lămuri cu patos amfitrionul nostru. Intînd tabla de șah, deschid un volum: desliințez timpul.

În tihna cerdacului se produse puțin tumult. Într-un paneraș ușor, purtat în trap iute de un cal alb, sosi o femeie voinică, cu înfățișarea energică. Argatul de la grajd veni în goană, să apuce friul calului; Cantaraga se grăbi să-i iasă întru întîmpinare c-o exclamație franțuzească. După intonația delicată și respectuoasă, cu care rosti el vorbele: «*ma chère amie*», sărutîndu-i mîna, înțelesei că mă aflu în fața stăpînei locului. De și, probabil, trecută de mult în al patrulea deceniu, doamna Cantaraga era încă o frumuseță brună, cu ochi mari și bogat sprincenați. Proporțiile ei întrucîtva prea impunătoare n-o împiedicau să fie de o deosebită sprinteneală și vioiciune în mișcări. Ne întinse numai-decît mîna să i-o sărutăm, ascultă cu luare-aminte numele noastre arătîndu-și dinții fără cusur și observă că tablaua avea nevoie de reprovizionări.

— Anatol, strigă ea c-o voce agreabilă de contraltă; te rog s-aduci și patcurile. Fii atent la ce se petrece aici.

Bătrînelul fu între noi într-o clipă.

Astfel am cunoscut pe Elisabeta Gavrilovna, doamna prietinelui nostru Cantaraga. Într-o clipă am respectat-o și am iubit-o și nu mi-a trebuit multă vreme să aflu că această stăpînă a Mărunțenilor știe să vadă, să privegheze și să poruncească. Puțina moșie cîtă le mai rămăsese după expropriere devenise, sub mîna ei energică, o grădină irigată. Iazul avea pește. Moara măcina și ziua și noaptea. Era, cum spunea Cantaraga, o adevărată strănepoală de răzăși, fata lui Gavril Minzu, și strănepoata lui Amfilohie Minzu

cel care suduise în gura mare, la curtea domnească în Iași, pe Vodă Moruzi. Sărutându-i a doua oară mâna, i-am cerut voie să-i spun: cucoană Lisavelă, și ea, riziind plăcut, nu s-a împotrivit. Ca dovadă că-i făcea chiar plăcere, mi-a comunicat în taină că avea la masă sărmăluțe cu smintină. M-a întrebat dacă-mi plac.

— Imi plac, i-am răspuns eu, cu respect.

Auzind despre acest ultim mister, căpitanul Colț se învioră dintrodată și veni să sărute mâna stângă a cucoanei Lisaveta.

Cantaraga se simți mîndru de supunerea pe care o arătam cu toții soției sale.

— Elisabeta Gavrilovna, zise el aprinzîndu-și țigara; îți fac cunoscut că voi avea onoarea și plăcerea să bat la șah pe Liviu Mihailovici Colț, căpitanul de față.

— Foarte bine, răspunse cucoana Lisaveta; însă mai întâi vă rog să luați zacusca, iar după aceea ne așezăm la masă.

II

Unde se arată originea și primele isprăvi ale eroului care ne interesează, împreună cu cîteva socoteli filosofești.

Stăpîna locului ne ceru voie să se retragă, deoarece are de rînduit și de poruncit. I-am și auzit îndată glasul în odăile dinlăuntru. Trebuia să deie jos de pe ea și pulberea locurilor pe care le inspectase. Auzirăm într-o cămară de aproape vijitiul unui duș. Trebuia să se înfățișeze după aceea și-n rochia pe care o

socotea mai elegantă. Deocamdată Cantaraga rămase mai mare în cerdac.

— Amicii mei, zise el, aprinzîndu-și altă țigară; ca să pot răspunde la unele dintre mirările dumneavoastră, pe care nu le mărturisiiți, dar eu le bănuiesc, trebuie să vă declar că secretul succeselor mele la șah, și nu numai la șah, ci și în alte manifestări ale vieții, dar mai cu samă la șah; secretul succeselor mele stă în faptul că nu beau decît vin. Imi place cu deosebire vinul pe care-l pregălesc eu singur. Am urît totdeauna naravul muscalilor; nu mi-a plăcut dintre ale lor decît felul cum își spun unii altora pe nume. Incolo, am mai adoptat și ceva mîncări. Altceva nu. Dacă vreți să mă credeți, eu, de neamul meu vechi, sînt armean. Chestia cu șahul are ș-aici legătură. Strămoșii mei asiatici s-au delectat cu această nobleță acum o mie cinci sute de ani, și au transmis-o și strănepotului lor, moldovan ruginit de la Orhei. Dacă binevoiți să mai credeți încă și altceva, aflați că eu știu rusește aproape cit știți și dumneavoastră. Școala am făcut-o romînește, la Cernăuți. Vacanțele aveam obiceiul să le petrec la verii mei din ținutul Fălciului de peste Prut, unde se află cele mai bune terenuri de vînătoare pe care le-am văzut vreodată și cele mai frumoase dumbrăvi pentru popasurile de sară. Stimate Liviu Mihailovici, mai dorești o gustare?

— Da.

— Nu te miri deloc de ceca ce spun eu?

— Nu.

— Bine, s-așteptăm prima partidă; ai să te miri atunci. Dar dumneata, Grigorie Alexandrovici, nu mai dorești o tartină? nu mai poștești un pahar de vin?

— Eu, iubite Temistocle Arcadievi, mărturisesc că prefer să răsfoiesc tomurile dumnitale de şah. Sînt o minune. Binecuvîntez vinul care te-a împins la asemenea desfătare.

— Aşa-i? Imi faci o bucurie nespūsă, dragă prietine. Recunosc în dumneata un elev destoinic și un aliat, pe cînd căpitanul rămîne inamicul nostru. Ai putea să-mi spui ce anume te interesează în volumul pe care l-ai ales? Imi dai voie? A, e ceea ce nu va ști niciodată Liviu Mihailovici Colț, deoarece domnia sa ține să rămîie un ignorant. Primește acest păhărel de vin, Grigorie Alexandrovici; ține și această felie de mușchi de mistreț. E ultimul meu vînat de aștă-iarnă: un solitar de o sută patruzeci de kilograme. Poți lăsa cartea; îți spun eu ce dorești să știi. Anatol!

Anatol, fii bun și mai adă o sticlă.

Ascultă, Grigorie Alexandrovici, istoria pe care dorești s-o afli și pe care țin să ți-o adresez confidențial, deoarece se află aici și persoane care refuză s-o audă.

Căpitanul Colț mormăi ceva neînțeles.

— A fost odată ca niciodată, la India, urmă Cantaraga, un împărat care s-a urcat tînăr pe tronul părintelui său și care, necunoscînd pînă atunci decît desmierdările vieții, socotea țara și poporul drept o jucărie a sa. Argumentul stăpînirii lui și-l căuta în bunul său plac, neținînd samă nici de suferințele norodului, nici de înțelepciunea sfetnicilor celor bătrîni. Neștiînd că un domn trebuie să se împresoare de dragoste, se bucura să adauge numelui său mai curînd o faimă înfricoșată. Așa încît curînd s-a aflat singur la curtea sa, numai cu femeile și cu robii, cu lingușitorii și cu măscăricii, căzînd în întristarea plic-

isului. Bănuind că vina împăratului nu-i din inimă ci din necunoașterea vieții, un brahman înțelept cu numele Sisa a intrat în pustie și a stat subț un smochin, la un izvor, o sută de zile, cugetînd adînc ce-i de făcut. După trecere de o sută de zile, s-a sculat și s-a întors la împărăție, poruncînd curtenilor să-i dea drumul la stăpînul lor.

— O, împărate slăvite, a cuvîntat el inchinîndu-se, află că eu sînt un sol al lui Dumnezeu. Ți-am adus un joc, ca să-l înveți și să înlături suferința de care ești cuprins. Iată această tablă care cuprinde șaiszeci și patru de căsuțe în două colori alternative. În fața ei se așează doi jucători: unul de o parte și altul de alta. Fiecare își rînduiește pe două linii piesele sale: împărat, sfetnici, călăreți, soldați de rînd. Unul are șaisprezece bucăți, celalalt șaisprezece. Fiecare piesă cu rînduiele și mișcările ei: împăratul cu ale sale, sfetnicii cu ale lor, oștenii de asemenea, întocmai ca în împărăția cea adevărată a mării tale. Mișcînd fiecare la rîndul său cîte o piesă, jucătorii se silesc să atace, să slăbească și să distrugă cealaltă oștire, ca să prindă pe regele de cealaltă culoare.

— Foarte frumos lucru, înțeleptule brahman, a răspuns împăratul; învață-mă jocul tău.

Sisa a stat cîteva zile lîngă domnul său, învățîndu-l. Au privit și curtenii, învățînd și ei. S-au bucurat cu toții și împăratul n-a mai fost înegurat de plictis.

— Înălțate împărate, a zis atunci Sisa, milostivește-te a cugela că acest joc ne arată anumită învățătură: că un domnitor nu poate domni și purta războaie fără sfetnici și fără oșteni; că acești sfetnici și oșteni se jertfesc și cad pentru folosul împăratului lor. Dacă n-ar fi ei, domnul ar fi fără nici o putere, ca și-un om de rînd.

Împăratul a stat și a cugetat la asentenea vorbe înțelepte și i-a dat dreptate lui Sisa.

— O filosoafe, i-a zis el cu bunătate, se cuvine să te răsplătesc pentru învățătura ta și mai ales pentru jocul tău. Cere-mi un dar și ți-l voi da. De mi-i cere juvaeruri și pământuri, ale tale să fie. Ești vrednic.

— Doamne, a răspuns Sisa, jocul meu nu poate fi plătit.

— Cere-mi orice, brahmanule; sînt în stare să răspund la orice dorință.

— Doamne, binevoiește atunci a afla că cer un bob de grâu pentru cea dintâi căsuță a acestei table de joc; două boabe pentru a doua căsuță, patru pentru a treia, opt pentru a patra și tot așa, în progresie geometrică, pînă la a șaiszeci și patra căsuță. Cine-mi va putea plăti?

— Jitnicerul meu îți va da ceva mai mult, se veseli împăratul. Să-ți verse o baniță din grîul cel mai bun.

— Înălțate împărate, te rog să nu te superi pe slujitorul tău, care e un brahman sărac. O baniță de grâu n-ajunge.

— Să-ți dea două.

— Aș fi de părere, împărate prea lăuminate, prea slăvite și prea îndurător, să dai poruncă vistierilor măriei tale să facă socoteala pe o foaie de papirus. Să scoată penele și să socotească. Împărăția trebuie să le facă toate cu rînduială și cu dreptate. Nu-mi trebuie nici un bob mai mult decît va arăta socoteala.

— Facă-se voia ta, a încuviințat împăratul.

Vistiernicii s-au înfățișat. Au stat și-au socotit; au stat și-au socotit; s-au uitat unii la alții și iar au socotit. Jitnicerii au numărat în vremea asta boabele de grâu cîte se cuprind într-o măsură, și au văzut și cîte măsuri se cuprind într-o baniță.

Împăratul se desfăta jucînd șah cu brahmanul său. Avea o partidă în care nădăjduia să biruiască.

— Ce-ați făcut? întrebă el vesel pe vistieri și pe slujitori.

Curtenii își aplecără nasurile în pămînt.

— Ați socotit?

— Am socotit, stăpîne.

— Ce ați aflat?

— Stăpîne, nu îndrăznim să-ți arătăm socoteala noastră; trebuie s-o mai facem o dată.

— Cum? ce înseamnă asta? se încruntă împăratul. Ați aflat un număr?

— Am aflat, înălțate împărate. Numărul nu spune mare lucru: sînt douăzeci de cifre una după alta: 18 446 744 073 709 551 615. Dar după ce am socotit cîte boabe cuprinde o baniță și am făcut împărțirea, am aflat lucrul cel mai înfricoșat dintre toate: că într-o sută de ani împărăția Indiei nu poate aduna în jitnițele ei atîta grâu.

Atunci tinărul împărat s-a scărpinat după ureche.

Iar înțeleptul Sisa a zîmbit:

— Să se socotească totuși, a zis el, dacă e vorba de o sută de ani ori de o mie.

Vistiernicii au îngălbenit, căci socoteala acestui număr e într-adevăr ciudată.

Dacă regatul dunărean dă recolte de 300.000 vagoane de grâu anual, ar trebui, pentru plata brahmanului Sisa, îngrămădite recoltele a 280.000 ani. Plata acestei cantități, dacă ar fi să se facă prin contribuția întregii populații a globului pămîntesc, astăzi, ar necesita o acumulare de vărsăminte de cîte 120.000.000 lei pentru fiecare din cei două miliarde de oameni. Cînd vistiernicii au raportat la vremea de atunci ase-

menea socoteli fantastice, măritul împărat și-a pus minile în cap.

— Judecățile și făgăduințele muritorilor sînt ușoare, l-a mîngîiat brahmanul. Dacă un joc nevinovat nu poate fi plătit, îndură-te, prea puternice, a cugeta la prețul unei jertfe.

— Așa este, a încuviințat împăratul, întorcîndu-se către tabla de șah. Cine joacă ?

— Măria ta.

— Apoi, precît văd, înțelepte filosoafe, ai pierdut partida.

— Indrăznesc a fi de altă părere, stăpîne !

Intr-adevăr, în cîteva mișcări, marele monarh s-a văzut biruit de un simplu filosof, ceea ce l-a mîhnit și chiar l-a supărat. Din acea vreme artiștii și cărturarilor cată să se mulțamească cu făgăduielile împăraților. De altminteri ceea ce li se cuvine e prea mult, în raport cu posibilități chiar imperiale. Tot de atunci nici unui supus nu i-i îngăduit să se arate mai deștept ori mai dibaci decît domnul său. Cînd îndrăznește, chiar dacă i s-ar cuveni recoltele veacurilor, să se mulțamească a-și păstra capul pe umeri. Anatol !

Anatol, mi se pare că vinul s-a încălzit, ceea ce e cu totul necuviincios. Precît știu, avem în stăpînirea noastră două ghețării, așa că putem manifesta pretenția de a-l bea rece. Vei fi așa de amabil, scumpul meu, să schimbi într-o clipă asemenea stare de lucruri ?

— Bre, bre, bre ! grozav de mult bănet ! se minună căpitanul, clătînd din cap și fluierînd încet către sine.

— Care bănet ?

— Milioanele de miliarde !

— Hm ! Nu înțelegi oare, Liviu Mihailovici, că iluzia aceasta este numai expresia simbolică a unei învățături ? Intemeietorul șahului a rămas sărac ; prestigiul lui nu se cuvine să-l punem în domeniul vieții materiale. Pînă astăzi discipolii n-au drept să joace șah pe bani. Să preaslăvim pe cuviosul brahman Sisa nu numai pentru asta. Au pierit împărățiile, s-au risipit așezările oamenilor, s-au schimbat alcătuirile noroadelor, s-au primenit zeii ; șahul a rămas ; e o instituție divină. Ar părea o știință, dacă n-ar fi așa de mult joc. Pare joc, însă e cu mult mai mult decît atît. Indrăznesc a afirma, onorate Grigorie Alexandrovici, că brahmanul cel vechi a pus în jocul lui nu numai învățături pentru timpul său, ci și prorociri pentru viitorime.

Pionul umil, care înaintează pe tablă și ajunge la casa a opta devenind mare dregător, arată dreptul valorii personale, într-un timp cînd nobleța afirma toate argumente.

Un asemenea pion pune totdeauna într-o situație tragică pe un rege de șah, spre a dovedi regelui lumii că trebuie să-și plece fruntea în fața unei mari personalități.

Dar faptul că doi jucători stau de o parte și alta a tablei, cu mijloace materiale egale, nu înseamnă oare egalitate în fața celor pămîntești ? Mai mult : nu înseamnă oare neegalitate în ceea ce privește cele spirituale ?

Doi jucători se cuvine, după legea șahului, să stea cu blîndeță și cu îngăduință unul în fața altuia. Să nu arate nerăbdare, să nu rostască vorbe nepotrivite, să nu se supere. Stăpînește-ți, deci, pornirile violente ! ne poruncește Sisa.

Cînd ai făcut o mișcare la șah, nu se cuvine s-o retragi și să faci alta. Gîndește-te întăi bine la ce ai de făcut și după aceea mișcă pionul, sau poruncește calului să sară. Deci întăi cugetare și pe urmă hotărîre și statornicie! poruncește Sisa.

Calul de șah are sărituri caprițioase. Nu te poți aștepta la altceva de la un animal, iți șoptește bătrînul înțelept.

Sfetnicului de lîngă părechea regală unii îi zic nebun, alții episcop. Intr-adevăr, nebunul are viclenii și priviri piezișe, iar clericii dau lovituri ascunse. Numai împăratului i se cuvine să se folosească de ele; oamenilor de rînd sînt totdeauna vătămătoare.

Turnul de șah, care exprimă forța, merge drept și dă lovituri teribile, dar e cel mai depărtat de măriasa; căci împăratul nu trebuie să folosească forța decît cînd a istovit celelalte mijloace.

Pionii stau înaintele. Ei sînt proslimea, împinsă totdeauna la sacrificiu.

Insfirșit, onorate Grigorie Alexandrovici, întregul dispozitiv și drama neconținut repetată arată regilor care le este sfîrșitul fatal și colectivităților că merg la cutia comună.

Alte generații și alte probleme. Se știe că niciodată o partidă nu samănă cu alta. Băgați de samă, o învățaților și istoricilor, zice deci Sisa, istoria nu se repetă decît în aparență. Fiecare moment al umanității își are înfățișarea lui particulară. Băgați de samă, o voi ticăiților doștori ai politiceii, zice iar brahmanul, că nu sînt boli decît în dicționar; în viață nu sînt decît bolnavi; nu dați poporului voștru legi și leacuri aduse de la alții. Adevăr zic vouă, fiecare partidă de șah își are rezolvarea ei proprie și problema ei, care e unică.

Cea mai mare învățătură este că numai cele spirituale durează: într-adevăr, șahul a supraviețuit împărățiilor; că numai cele divine sînt eterne: într-adevăr ceea ce a supraviețuit nu-i decît un joc și o iluzie.

III

Intră în scenă persienii cu regele lor Cosroe, Mavrichie, împăratul de la Bizanț și Harun-al-Rașid, vestitul calif de la Bagdad, împreună cu iubitul său fiu Al Amin.

— Iubite prietene, sînt dator să-ți comunic numai domniei tale, așa ca inamicul nostru să nu audă, că, după trecere de multă vreme, printr-o întimplare minunată, s-a ridicat și-n țara persienească de demult un învățat care a stat și a cugetat adînc, nu o sută de zile, ci o sută de săptămîni, ca să afle taina puterii și măririi împărăției indiene. Pămîntul și cerul erau la fel și dincoace de munți și dincolo de munți; soarele și luna luminau deopotrivă; în codri erau aceleași liare; oamenii erau împărțiți în săraci și bogați, în domni și robi: cum se face atunci că acolo stau împărății întru atîta strălucire și noroadele se bucură de atîta îmbielșugare? Stăpînitorii de la India n-au nici macar oști mai înfricoșate; în loc de sabie întrebuintează, cu alte împărății ale pămîntului, mai mult meșteșugul blîndeții; atunci cum de-au ajuns indienii a fi neamul cel mai vestit?

S-a sculat deci acel învățat persian și s-a îmbrăcat cu haine de cerșetor, pornind pe jos depărtată cale, la hotarul împărăției slinte. Cît a trecut prin ținuturile mării sale șahului, s-au uitat la el cu

strășnicie slujitorii cei mari, l-au cerut vamă de trecere slujitorii cei mărunți, n-a găsit poduri peste ape nici drumuri printre munți, l-au lovit hoții răpindu-i burca din spate, s-a înfricoșat de spînzurătorile din marginea țărgurilor, a auzit pretutindeni tînguirile sărmanilor. Cînd a ajuns în împărăția Indiei, a văzut flori și pomi cu roadă în marginea drumurilor. Copiii care se jucau în capătul uliții la marginea satului nu zburăteau paserile cu praștia, ceea ce era ispravă prea plăcută părinților persieni; iar o tabără de căruțe, venind din cîmpiile cu holde, s-a oprit în fața jocului acelor pui de om, pînă ce căraușii s-au adunat, rugîndu-i cu blîndeță să le deie voie a trece.

Indată înțeleptul persian a înțeles de ce aceeași lumină poate părea mai dulce, și aceleași cîmpii mai fericite. Rînduiala cea bună era în inima oamenilor, nu în sabia gîdelui.

Poposind sara la o slîntă mănăstire, l-au primit brahmanii cu dragoste, fără să-l cerceteze de unde-i, cum îl chiamă și încotro se duce. Intrebînd dacă poate ajunge pînă la împărăție, i s-a spus că oricine are îngăduință să între acolo, dacă poate alcătui douăzeci și patru de stihuri pentru slava lui Dumnezeu și poate propune împăratului o problemă de șah. Dar acele stihuri să fie frumos cîntate și să nu samene cu nici unele din stihurile miilor de poeți care s-au petrecut în lume de la începutul împărăției: deasemeni problema să fie ca un juvaer unic. Darul trebuie deci să fie vrednic de împărat și atunci intrarea e slobodă.

Astfel învățatul persian a trebuit să stea trei ani la ucenicie în acea mănăstire de brahmani, ea să învețe șahul. Iar după ce a învățat șahul și l-a pătruns, a înțeles că nu mai are nevoie să se ducă la împărăție.

În acest joc se afla cheia tainelor pe care rîvnise el să le deslege.

— Binecuvîntați-mă, slinți părinți brahmani, a zis el părăsind mănăstirea; căci mă duc să fac fericit pe împăratul meu și pe supușii săi din țara persienească.

— Binecuvîntat fii și mulțamește lui Dumnezeu, a răspuns starețul. Potrivit este să învețe împăratul vostru acest joc; dar bine nu va fi decît atunci cînd va învăța să-l joace și robul croitorului împăratului vostru.

Ingenunchind, persianul a primit binecuvîntare și s-a întors la curtea domnului său Nușirvan, căruia scriitorii bizantini i-au zis Cosroe cel Mare.

Cînd au ajuns ucenicii și robii croitorului strălucirii sale împăratului Cosroe să joace șah și să se desfăteze fără răutate, au început să se întrebe învățații altor neamuri mai dincoace care ar putea fi taina înălțării Persiei. Așa că s-a sculat un cărturar de la Bizanț cu numele Serghie și a venit să slujească la curtea împăraților persieni, fiind tîlmaci grec al lui Nușirvan-Șah.

Sosind și pentru măriia sa ziua cînd trebuia să-și plece morții fruntea, ceea ce în limba persiană se spune «mat», Nușirvan-Șah a chemat pe un nepot iubit al său, punîndu-i mîna pe frunte.

— Tu să fii împărat, i-a poruncit el, căci ești des-toinic.

Astfel, la anul mîntuirii 591, s-a suit pe tronul Persiei Cosroe cel tînăr. Dar ridicîndu-se asupra sa un înfricoșat vizir, căpitanie a nemulțămiiților, șahul cel tînăr a pribegit la Bizanț cerînd ajutor împăratului grecesc Mavrighie. Fiind frumos la obraz și falnic la înfățișare, persianul a căzut drag fetei împăratului Mavrighie, pe care o chema Maria. Astfel tînăra re-

gină de şah a dus oștile bizantine în ajutorul iubitului său soț, și Cosroe și-a redobândit tronul. Tâlmaci între el și față, după ce s-au uitat unul la altul, n-a fost nimeni, după cât se înțelege din letopiseți; însă pentru şah, față de boierii bizantini și față de strălucirea sa marele Basileus, tâlmaci a fost Serghie. Deci au început a trece peste marea Propontidei la Bizanț frumoase jocuri și piese sculptate în fildeș și în pietre rare.

S-a întâmplat, nu mult după aceea, că împăratul Mavrichie a fost ucis de Focas, căci croitorii încă n-ajunseseră a învăța jocul cel nou. Ucigașul având drept răsplată a faptei sale tronul Bizanțului, Cosroe cel tânăr s-a mirat și și-a ridicat oștile împotriva lui. Vreme de douăzeci de ani persianul a cucerit provincie după provincie pînă în Asia Mică, Armenia și Egipt, punînd cort împărătesc în Calkedonia, pe o înălțime de unde se vedea Bizanțul. Din cînd în cînd Nușirvan-Şah tinărul venea aici cu împărăteasa și cu învățații săi, întinzînd tabla la umbra platanilor. Pe această tablă marele vistier depunea cele două rînduri de piese: unele tăiate în rubine, altele tăiate în smaragde. Cea mai mică piesă, adică un pion sărman, costa trei mii de dinari de aur, pe cît arată zarafii din acele vremuri.

Dar așa cum dovedește înțelepciunea acestui joc divin, că toate partidele sînt trecătoare și că uneori cîștigă rubinele, iar alte ori smaragdele, după trecere de vreme au învățat și arabii secretele persienilor. După ce au învățat a cîștiga partide de şah, le-au cîștigat și împărăția; iar la anul 800 de la Hristos se afla mare jucător de şah în lume și stăpînitor peste noroadele Răsăritului, vestitul Harun-al-Rașid.

Nikifor, împăratul de la Bizanț, avînd o supărare de bani, i-a trimes, c-un sol, această carte la Bagdad:

«...Impărăteasa Irina, în locul căreia am fost așezat de Dumnezeu, te-a socotit, o califule Harun, ca piesa cea mai tare de pe tabla de şah, punîndu-se față de tine în situația unui biet pion. De aceea s-a supus ca să-ți plătească tribut; pe cînd s-ar fi convenit să-ți plătești tu ei, și încă unul de două ori mai mare. După ce a trecut de la împărăție asemenea slăbăciune de muiere, mă aflu în dreptul meu să-ți cer a-mi da înapoi tot ceea ce ai primit de la împărăteasa Irina. Dacă stai la îndoială, află că te voi sili cu sabia...»

Califul Harun s-a încruntat, și, întorcînd foaia, a scris cu pană de vultur, cele ce urmează:

«In numele lui Allah cel prea mare și prea bun, Harun, căpitanie a credincioșilor, cătră Roman Nikifor, cînele.

Am cetit cartea ta, făt al unei mame necredincioase. Răspunsul meu n-ai să-l auzi, ci ai să-l vezi.»

Intr-adevăr, Nikifor-Impăratul și-a văzut în curînd temele asiatice pustiite, oștile alungate, încît a trebuit să trimeată în drumul califului, la Iraclea-Cetate, soli cu altfel de carte și slujitori cu două sute de cărți, purtînd tributul de care fusese vorba.

În aceeași vreme, iubite Grigorie Alexandrovici, s-a vestit în toată lumea despre un prea puternic împărat al Apusului, pe care însuși sfîntul Papă l-a încununat la Roma. Deci Carol, căruia i s-a zis cel Mare, a trimes soli, la nu mai puțin vestitul Harun; și acei soli ajungînd la Bagdad, s-au înfățișat la curte, cu armele și slujitorii lor. Erau patru baroni în zale, cu coifuri cu pană de cocor în virf. Au stătut semeți în fața califului; armurile lor nu le îngăduiau să se închine.

Tălmaciul arab s-a pus între ei și calif, glăsuind astfel :

— Strălucite stăpîne, tu cel ce ești întocmai ca soarele ; acești oameni nalți și îmbrăcați în fier spun că vin de la riga cel mare din Apus căruia-i zice Carol și aduc de la el o carte cu vorbe de prietinie. Iată această carte cu trei peceți. În preajma strălucirii tale stau o mie de învățați. Nouă sute nouăzeci și nouă dintre ei o vor putea deslega cu ușurință.

— Numele lui Allah să fie binecuvîntat într-o mie de limbi ! a răspuns califul zîmbind și mîngîindu-și barba. Poftesc pe acești oaspeți să binevoiască a intra în casa prietinie. Vor găsi baie care să-i curețe de pulberile drumului și băuturi dulci care să le înseneze ochii.

Auzind despre ce-i vorba, domnii baroni au mormăit vorbe pe care le-au socotit potrivite și unul din ei a înfățișat cartea ținînd-o cu mînușa de fier. Apoi robii palatului investimîtați în mătăsuri ușoare, i-au călăuzit la apartamentele lor. Văzînd ei acele grădini încîntate și clădirile care păreau niște flori de marmură și auzînd sclavi care le vorbeau în limba lor, s-au mirat. S-au hotărît la urmă să intre în baia cu aburi de piatră și s-au spăimîntat, socotînd că intră la o osîndă poruncită de calif. Au strigat la slujitori să le aducă armele, ca să-și vîndă scump viața ; dar, după ce robii negri i-au stropit cu apă răcoritoare, s-au îmblinzit și au simțit o dulceață în toate măduările.

După ce au pus pe ei straie subțiri și au ieșit sub arcade, în preajma unui havuz, marele calif a venit cătră ei salutîndu-i. I-a întrebat prin tălmaci cum le e cheful și ei au răspuns că e bun. I-a întrebat ce face marele împărat Carol, prietinul său : ei au răs-

puns că șade pe tron și poruncește ; după ce coboară de pe tron, incalecă și se duce la oștile lui ca să bată război.

Califului i-a plăcut răspunsul, căci a ris.

— După cît bag de samă, a vorbit el, prietinul meu marele împărat Carol are mîndri oșteni, cu înfricoșate arme.

— Oho ! a strigat cu îndrăzneală baronul Eghinhard scuturîndu-și barba ; greutatea armelor împăratului nostru au cunoscut-o toți craii Europei și nădăduim s-o cunoască și alte părți de lume. Dacă mărirea ta dorește să vadă, îi putem arăta un lucru ce-l va umplea de mirare.

— Sînt doritor să văd acel lucru, a răspuns califul Harun, cu bunăvoință.

Atunci baronul, înălțîndu-și grumazul de zimbbru, a strigat la slujitorii săi să-i aducă sabia cea mare care nu se poate purta decît cu amîndouă mîinile.

— Măria sa califul, a zis el luînd fierul, va vedea că dintr-o singură lovitură pot reteza acest pom gros cît piciorul măriei sale.

— O, nu doresc să văd așa ceva, s-a grăbit a da răspuns califul Harun ; căci acest pom e un curmal, pe care l-a răsădit aici părintele meu. Atunci eu încă nu eram pe lume. Iar cînd Allah va porunci acestui pom să înflorească și să dea roadă, vor fi răposat de mult copiii nepoșilor mei. Astfel folosul unui simbur pe care l-a pus în pămînt dragostea unui om pentru frații săi oameni se va arăta abia după șapte generații. Să binevoiască acest viteaz să ne arate în alt chip puterea lui.

— Bine, s-a învoit baronul ; atunci am să lovesc pialra de lîngă acest havuz și am s-o desfac.

— Asta se poate, a încuviințat califul. În locul acelei pietre de marmoră, lucrătorii mei vor ciopli alta.

Atunci nobilul Eghinhard, înălțînd sabia cea groaznică, o făcu să vijie. Lovitura dădu scînteie. Marmora se desfăcu.

— Fericit împăratul care are în slujba lui asemenea brațe și asemenea săbii... a zis Harun.

Și-a mîngîiat barba zîbind și a bătut din palme.

— Să poștească aici Al Amin, fiul meu iubit, cu sabia lui, a dat el poruncă.

S-a înfățișat numaidecît un fecior mlădios, cu ochi mari femeiești, subțire-sprîncenați, îmbrăcat cu șalvari ga!beni, cu caftan albastru și conduri trandafirii. Turbanul, tot de matasă, era de culoarea încălțămîntelor. Purta atîrnată de brîu, cu lanțug de aur, o săbioară cu straja bătută în nestemate.

— Al Amin, porunci califul, arată acestor nobili de la Apus puterea săbiei tale.

Cînd aflare despre ce-i vorba, baronii împăratului Carol nu se putură opri să nu ridă, ghiontindu-se. La un cuvînt al califului Harun, un rob aduse un fulg lung de struț. Al Amin trase sabia, robul zvîrli în aer pana. Fulgerînd arma de jos în sus, tînărul desfăcu în două puful.

Nu se poate spune că nu le-a plăcut domnilor baroni asemenea ispravă. Harun și-a mîngîiat feciorul.

— Părinte al meu, a îndrăznit atunci Al Amin, înălțînd spre tatăl său ochii migdalați, te rog în genunchi să binevoiești a-mi face un dar.

— Să vedem despre ce-i vorba, răspunse califul.

— O mărite stăpîne al bine-credincioșilor, glăsui tînărul, căzînd la genunchii părintelui său; acum un ceas stăteam cu învățătorul meu Omar în foisor. Celisem o sută de stihuri din cartea sfîntă; bătrînul

mi-a scos din ele dulceața lor. Am întins după aceea tabla și am început cu el o partidă de șah. În puține mișcări piesele mele au fost puse într-o stare vrednică de milă. Stăteam cugetînd, cu fruntea în palme și cu coatele pe genunchi; nu vedeam ce aș putea face. Prin laturea foisorului, au trecut oșteni, ducînd între ei pe un osîndit. S-au oprit o clipă în preajma noastră. Au privit și au clătinat din cap. — Kutar; a zis căpitenia ostașilor cătră osîndit; regele lui Al Amin e amenințat, întocmai ca și tine. — Domnule, i-a răspuns rîzînd osînditul, îți doresc s-ajungi mare cadiu, dar să judeci mai bine decît în împrejurarea aceasta. M-aș învoi să am soarta partidei lui Al Amin, căci în patru clipe aș fi slobod și biruitor al morții, binecuvîntînd pe marele nostru calif Harun. Dumnezeu să-i dea slavă în vecii vecilor! Auzînd acestea, am ridicat ochii și m-am uitat la acel osîndit. E un om tînăr, cu înfățișare blîndă. — Al Amin, mi-a zis el, poruncește calului tău din dreapta să facă o săritură. Am mișcat calul. Partida mea dintrodată a luat altă înfățișare. Oștenii și prizonierul au stat privind pînă ce am biruit pe învățătorul meu. Venindu-mi veste de la strălucirea ta că mă chemi, le-am poruncit să stea pe loc pînă ce mă întorc. Milostive stăpîne și părinte, dăruiește-mi viața lui Kutar.

— Cine e acest Kutar? a întrebat califul. Ce faptă a săvîrșit?

Indată s-a înfățișat un cadiu, ingenunchind.

— Cine e acest Kutar, cadiule?

— Stăpîne al lumii, umbră a lui Allah pe pămînt! Kutar e un rob din seraiul măriei tale.

— Care-i vina lui?

— A fugit, strălucite doamne. Nu i s-a dat voie să se ducă în satul lui și a fugit.

— S-ar putea ști anume de ce a fugit? a urmat a întreba Harun.

— Coranul, slăvite stăpîne, nu ne poruncește să urmăm pricina. Un rob, fiind lucrul stăpînului său, nu se poate mișca din locul unde a fost pus. Pe lîngă asta, acel rob este al califului: vina lui e de nouăzeci și nouă de ori mai mare. Așa că a fost osîndit să i se taie capul.

— Eu, totuși, aș dori, o judecătoare, a urmat califul zîmbind către fiul său Al Amin, aș dori să aflu pentru care pricină robul a fugit. Aduceți-l aici, vreau să fie întreat în fața mea.

— Se va face, mărite stăpîne, așa precum hotărâști.

Slujitorii au adus pe Kutar. Au îngenunchiat cu toții.

— Să răspundă robul de ce a fugit de la domnul său, a poruncit Harun.

— La Allah, ila Allah! a strigat Kutar. Sufletul meu se bucură că stăpînul se milostivește a întreba. Pot deci să mor cu această bucurie. Am primit veste de la mama mea că se află în ceasul morții și dorește să mă vadă.

— Nu l-a întreat nimeni? a cerut califul răspuns.

— Nici nu se cuvenea să mă întrebe, stăpîne al stăpînitorilor!

Harun s-a întors către fiul său:

— Al Amin, a zis el; partida ta de șah cuprinde în ea două lucruri ascunse. Unul a fost săritura calului. Al doilea e învățămîntul, pentru judecători, să nu osîndească fără întrebare. Ți-l dăruiese pe Kutar.

Astfel, iubite Grigorie Alexandrovici, din acest joc a născut cel mai generos principiu de drept.

— Despre ce fel de joc e vorba? se interesau doamni baroni, neînțelegînd bine cum stau lucrurile. Nobilii de aici se bat pedestri, cu săbiile? ori incalică și se împung cu lăncile?

Li s-a înfățișat tabla lui Al Amin cu piesele de lîl-deș.

— Unui stăpînitor de popoare, a zis Harun, nu i se cuvine să nu poată ceti în jocul nebunilor și dregătorilor: copile, dăruiește marelui împărat acest joc, cu învățămintele lui.

Astfel tabla și piesele lui Al Amin au călătorit în Apus și prea onorații baroni și prea sfinții episcopi au văzut că pot să-și însușească acest joc.

Se pare că oamenii n-au devenit mai buni decît înainte, jucîndu-se. Lucrul nu-i decît în parte adevărat. Jocul rămînea în Orient. Apusenii au făcut la început din el un război adevărat, cum am să-ți dovedesc îndată, iubite Grigorie Alexandrovici, după ce Anatol își va mai face o dată datoria către noi.

IV

In acest capitol e vorba despre Carol cel Mare împărat de la Apus, despre Garin prinț de Acvitania și despre Șahul nostru, la care se adaogă și o istorisire nouă despre amanții nemuritori Tristan și Isolda.

— Grigorie Alexandrovici, reluă amfitrionul nostru, dacă nu te plictisești de istorisirile mele, pot mai întâi și întâi să-ți arăt ce a spus marele și puternicul împărat Carol, cînd a văzut darul pe care i l-au adus din țări depărtate baronii săi.

— Anatema ! a răcnit el, zburându-și barba și holbându-se. Ce-i asta ? Ce sînt acești idoli și aceste cio-lane ? Vor fi fiind bune pentru necredincioșii islamați să se închine la ele ; eu nu cunosc alt Dumnezeu decît cel din cer împreună cu prea curata Fecioară, și cu Fiul său iubit carele s-a răstignit pentru a noastră mîntuire !

— Sire, s-a mirat baronul Eghinhard, aceste chipuri nu sînt pentru rugăciune, rînduiala lor e să le pui pe tablă și să te joci cu ele.

— Ce fel de jucărie ?

— N-aș putea cuteza să fiu învățător al maiestății voastre, s-a închinat uriașul războinic ; dar dacă maiestatea voastră dorește să aflu cum umblă pe tablă soldații, caii și dregătorii, am putea întreba pe solii califului Harun, pe care el i-a rînduit să poarte darurile și cartea cu pecețile și iscălitura lui. Acest joc, maiestate, e în chip de război.

— Atunci îmi place, s-a învoit împăratul. Vara, isprăvim de bătut războaiele cele adevărate și de cuprins cetățile. Avem ce face deci și în vremea iernii. Cum îi zice jocului acestuia ?

— Îi zice șah, sire.

— Foarte bine. Și unde-i mașinăria ca să sară caii și să se miște soldații ?

— Maiestate, a îndrăznit a rîde Eghinhard, mi se pare că această mașinărie trebuie să fie în capul omului.

A binevoit a rîde și împăratul. Curtenii s-au veselit adunîndu-și obrazurile deasupra căișorilor. A venit cătră împăratul, cu mișcări domoale, un prea sfințit episcop.

— Mărite și de Dumnezeu iubitule împărat, a zis clericul ; dacă ai plăcere de această desfătare a jocului

care se chiamă șah, poruncește și-ți pot trimele doi călugări din sfintele noastre mănăstiri, care-l cunosc de mai multă vreme, de la cuvioși monahi călători la sfîntul mormînt.

— Bine, prea sfințite, trimete-i la curtea noastră, ca să ne învețe pe noi și pe nobilii noștri. E mai cuviincios să primim învățătura de la părinți drept-credincioși, decît de la niște închinători ai lui Mahom.

După ce au venit la curte, cuvioșii monahi au binecuvîntat piesele și tabla ca să le curățe de spurcăciune, și nu le-a trebuit decît puțină vreme ca să învețe pe maiestatea sa și pe curteni mișcarea jocului.

În acel timp, pe cît se povestește, Garin, feciorul ducelui de Acvitania, s-a înfățișat la curtea marelui împărat, rugîndu-se să fie primit cu armele, caii și slujitorii săi în slujba împărăției, ca să lupte alătura de baronii cei înfricoșați și să învețe de la ei meșteșugul războiului.

— Fii binevenit, iubite vere, la curtea noastră, a încuviințat împăratul. Învață războiul pentru slava creștinătății.

Garin s-a bucurat și și-a început slujba. În scurtă vreme s-a dovedit a fi nu numai viteaz, ci și cu inimă nobilă. Și nu numai cu inimă nobilă, ci și cu înfățișare frumoasă și obraz plăcut. Așa că doamna împărăteasă s-a simțit arzînd de dragoste pentru el. După ce a încercat cu rugăciuni să îndepărteze de la ea demonul pasiunii, fără să izbîndească, a înțeles că n-are altceva de făcut și a trimis un copil de casă la nobilul acvitanian, să-l poftască la ea.

Cum l-a văzut, i s-au îmbujorat obrazii și a întins cătră el brațele.

— O Garin, a strigat măriia sa, află că mi-am pierdut liniștea nopților și numai domnia ta mă poți ajuta s-o redobîndesc.

— Cum pot să fac asta, doamnă? a întreat cavalerul.

— Venind lîngă mine, Garin, cînd sînt singură, și rîspunzînd îmbrățișărilor mele.

Auzînd acestea, tînărul s-a făcut palid. În fața sa era o primejdie mai cumplită decît săbiile maurilor spanioli. S-a dat un pas înapoi. Împărăteasa a voit să-l cuprîndă; el i-a lăsat între degete mantia și a fugit. Iată că intră împăratul. Vede mantia străină, obrazul împărătesei tulburat, scaunele răsturnate.

— Ce-a fost aici? Ce s-a întimplat? întreat el încruntîndu-și sprîncenele.

Împărăteasa cunoștea istoria lui Iosif și a nevastei lui Putifar, dar măriia sa iubea cu adevărat pe tînărul cavaler. Pe lîngă asta, se temea de Dumnezeu și mai cu samă de augustul ei soț.

— O, domnul meu, s-a tînguit ea; nu mai sînt vrednică să-ți fiu soție, căci am fost cuprînsă de patimă înfricoșată pentru tînărul cavaler Garin de Acvitania. Nu pot mîncea; nu pot dormi; nu pot sta trează. Însă află că el n-a știut nimic pînă acum, nici nu-i întru nimic vinovat. Cum l-am chemat și i-am mărturisit, m-a mustrat cu purtarea sa, și s-a depărtat numaidecît. Pune, domnul meu, gîdele să-mi ardă ochii; ori poruncește-i să mă coase într-un sac și să mă arunce într-o apă adîncă: sînt prea vinovată și vrednică de orice osîndă.

Cu aceste vorbe și cu multe lacrimi, doamna împărăteasă a căzut la picioarele soțului său. Împăratul Carol a privit-o cu sprîncenele încruntate și n-a rostit nici un cuvînt. S-a întors și s-a dus.

Au trecut astfel trei zile. Împăratul ieșea neguros din cămările lui, privea pe curteni, dorea să vadă pe cineva și nu-l vedea. Se înturna și intra iar de unde ieșise. Prietini buni, care aflaseră de cele petrecute, trimeseră rîspuns cavalerului că se găsește în primejdie.

În ziua a patra, Carol a poruncit armașului său să cheme numaidecît, în acea clipă, la curte pe acvitanian.

Cavalerul s-a înfălișat, avînd grijă să se facă întovărășit de rude și partizani care purtau arme ascunse.

— Iubite vere, a zis împăratul privind țintă pe feciorul ducelui de Acvitania; ai putea oare să-mi spui de ce nu te-ai arătat trei zile la palatul nostru? De unde vii acum?

— Maiestate, vin de-acasă de la mine.

— Ce făceai acasă la tine, Garin?

— Jucam șah cu prietînii mei, maiestate.

— Ah! jucai șah! Prea frumos și prea bine. Ești amabil să joci și cu mine o partidă? Să se aducă tabla și piesele. Îți poruncesc, Garin, să te așezi și s-ascuți ce am să-ți spun înainte de a începe.

Jur pe moaștele sfinților că, dacă mă faci «mat», îți dau ție tot ce am: comorile, împărăția și nevasta, afară de cal și arme. Dacă rămîn eu biruitor, aici, alătura și pe loc, îți va cădea capul.

Cavalerul a tăcut, s-a închinat și a așteptat să se aducă tabla. Și-a încredințat lui Dumnezeu ființa și a făcut cea dintâi mișcare. Împăratul a atacat cu grabire; el s-a apărat cu liniște. Partida s-a desfășurat cu peripeții diverse, pîrînd cînd a unuia, cînd a altuia. La urmă înțelepciunea jocului a rînduit așa cum cerea dreptatea ideală. Căci, după rînduicelile lumesti, capul lui demult trebuia să-i cadă la picioare.

Împăratul își văzu partida pierdută. Privirile i se înețurară.

Înainte de a deschide gura spre a rosti malul, Garin își ridică ochii și văzu întristarea domnului său.

— Sire, zise el, să contenim partida. Dumnezeu să mă ferească de a rosti acel cuvânt.

— O, Garin, a răspuns împăratul, fă cum crezi.

Observând umilința domnului său, acvitanianul nu-și putu stăpîni lacrimile.

— Stăpîne, a strigat el, niciodată n-aș săvîrși rușinea de a despoia pe împăratul meu. Cred însă, doamne, că n-ai cugetat cu dreptate, dorindu-mi pieirea. Pentru nebunia unei femei nu se cuvine să-ți pierzi prietini cu credință! Greșit-ai, împărate, și m-ai obișnuit. Blăstămată fie femeia care a îndepărtat de la mine dragostea ta; blăstămată fie strămoșa noastră Eva, femeia dintăi, căci a fost urită pildă tuturor celor de după dinsa! Ca dovadă, împărate, că în mine nu-i decît gînd curat, te rog să binevoiești a asculta ce am să mai spun. Pe cînd măria ta petreci aici cu bencheturi și cu jocuri de șah, în țara părinților mei Acvitania necredincioșii mauri prigonesc norodul, pustiesc ogoarele și pradă sfintele biserici. Este acolo un turn, cel mai nalt din lume, cu numele Monglave; marele Cezar l-a zidit; necredincioșii mauri l-au cuprins întărindu-l din nou; dacă îl voi răpi de la ei, cu ajutorul lui Dumnezeu, dă-mi mie senioria de Monglave. Chiar în această clipă voi părăsi curtea maiestății tale, cu dulcile ei desfătări, și mă voi duce să-mi agonisesc moșia de la ticăloșii închinători ai profetului mincinos.

Împăratul și-a plecat fruntea încuviințînd; astfel jucăriile de fildeș au făcut dreptate feciorului ducelui

de Acvitania, punîndu-l din nou în moștenirea părintească.

Ascultă acuma, cucoane Grigoriță, alta.

Cu vorbele acestea, domnul Temistocle Cantaraga se pregăti să mă ducă în ținuturile neguroase ale Septentrionului, lunecînd cu repeziciune pe aria înșelătoare a mării.

Dacă își închipuie cineva că întîmplările pe care le-am înșirat pînă aici sînt expresia curată a boierului meu orheian, se înșală. Nimic și nimeni n-ar putea reproduce culoarea, faconda, jocul și patosul acestui artist. Ceea ce încerc să pun eu aici e ceva cu totul palid. Focul vinului de Orhei și buna dispoziție extraordinară au produs o combinație pe care dealtminteri n-am mai văzut-o la Temistocle Arcadievi. Era o beție prețioasă și subțire, care-l valorifica așa cum nu i se întîmplase poate niciodată. Aceasta a fost cel puțin explicația lui de mai pe urmă, cînd am devenit prietini foarte buni, fără să mai am plăcerea de a-l mai vedea în starea dintăi. Încîntat de arta lui unică, după ce am devenit intimi cum spun, l-am îndemnat să puie numaidecît pe hîrtie ceea ce debitase cu atît succes în cerdacul casei bătrînești de la Mărunțeni, în acea zi memorabilă de 24 iunie. I-am prezis lucruri mari în cariera literară. S-a lăsat ușor convins, și, din tot ce-mi spusese el atunci, mi-a prezentat un manuscris de douăzeci de pagini mizgîlitate cu slove enorme. Am cetit și am rămas cu mult mai uimit de cele scrise, decît fușesem de cele rostite. Iată una din anecdotile lui pe care o jucase, o zugrăvise și o împodobise cu focuri de artificii, în cerdac. Pe foaia de hîrtie se sleise un sos nedemn:

«În frumoasa țară a Bavariei, scria prietinel meu Temistocle, și, pe cînd cețeam, el mă privea încîntat;

se afla un prinț numit Oktar. El a trimis la curtea lui Pepin, craiul Franței, pe fiul său numit Gustav care, împrietinindu-se cu fiul lui Pepin, juca cu acesta șah. Însă Gustav cunoștea de la tatăl său jocul și în fiecare zi ciștiga șase ori șapte partide lui Pepin cel mic. Într-o zi Pepin cel mic s-a înfuriat așa de teribil din această pricină, încît a omorît pe Gustav, pîlindu-l în cap cu piesa care se chiamă turn.»

— Așa-i că e nostim? m-a întrebat el rîzînd.

— Într-adevăr, am răspuns eu cu întristare.

Atunci mi-a venit gîndul să incero eu a statornici, din resturi și amintiri fosile, o slabă înjghebare a disertației de la 24 iunie. Desigur că prietinel meu n-o poate cunoaște în paginile mele, de vreme ce o credea transpusă în paginile lui. Voi continua deci să modelez pe sama mea acest monument funerar.

Chilimbarul lucea în păhăruțele cu picioruș și în ochii lui Temistocle.

— Este în Anglia un ținut care se chiamă Cornouailles, urmă prietinel meu. Și în vremea cînd își căutau caii de șah drum într-acolo, domnea într-acel loc regele Marc. Era un rege bun și bătrîn, care dorea să-și ia soție tînără.

A chemat în jurul său sfetnicii cu bărbile de promoroacă.

— Domnii mei, le-a zis el, cunoașteți că de douăzeci de ani sînt stăpîn pe acest pămînt. Tatăl meu a fost ucis de regele Enric al Scoției și prima mea grijă a fost să plătesc vărului meu Enric așa cum scrie în cartea legii. Deci mi-am înarmat solii și supușii și am bătut război douăzeci de ani. Alaltăieri 8 iunie, am pus piciorul pe pieptul lui Enric și i-am trecut spada mea prin beregată, țintuindu-l de pămînt. Stir-

vul lui a rămas lîngă Stînca Neagră, hrană corbilor. Ieri m-am odihuit și m-am închinat Domnului Dumnezeu mulțămindu-i. pentru izbîndă. Astăzi, avînd liniște după douăzeci de ani, cuget că am cătră poporul meu o datorie, să-mi iau soție, ca să las moștenitor tronului.

— Alt mijloc, ca să fie poporul fericit, nici nu vedem, au încuviințat sfetnicii.

— Drept aceea, a urmat, măria sa regele Marc, m-am gîndit la prietinel nostru și ruda noastră, măritul rege al Islandei. Ne-a trimis veste despre copila lui, care s-a născut în ziua morții părintelui meu. O chiamă Isolda și a văzut douăzeci de primăveri fericite, pe cînd eu mă pregătesc să văd abia acum pe întăia. Răspunzînd cărții măritului rege Harold, voi ruga deci pe nepotul nostru iubit Tristan să ducă răspunsul și să primească în locul meu, în fața altarului, pe Isolda. Îndată după aceea, poftind-o în corabia noastră, cu toată zestrea și cu doamnele ei de onoare, ne-o va aduce aici, ca să ne silim a împlini datorie. Răspunde, prea iubite Tristan, dacă ești gata.

— Sînt gata, sire. Mini în zori de zi plec. Corabia așteaptă în ancoră. Avem pînze nouă pentru vînt și robi în lanțuri, ca să vislească atunci cînd e marea lină.

Pe Tristan și pe Isolda de mult i-au cîntat poezii veacurilor. El era un bărbat tînăr de cea mai curată frumuseță, cu ochii albaștri și părul roșu, așa cum se cuvîne să fie nobilii pămîntului englez. Iar Isolda avea pletele ca soarele și privirile ca cea mai limpede ghiață. Dar ghiața aceea trebuia să se topească în lacrimi, așa cum coama roșie în curînd i s-a părut o cunună de foc lui Tristan. Astfel a hotărît destinul, ca

cel mai mistuitor amor al lumii să se nască sub neguri, în regiunile glieței. Venea de cătră miazăzi cel dintâi vînt de pe flori, cînd Isolda a ieșit din biserică între prinți și clerici, după ce primise cunună de rubine din partea soțului său de departe, regele Marc. Alături de ea era solul soțului său. Ii dădea mîna și umbla tăcut și sever lîngă ea. Avea ochi frumoși, pe care însă nu-i întorcea cătră dînsa.

— Doamnă, a suspinat ea, spune-mi dacă-ți sînt displăcută.

— O nu, doamnă. Abia acum se arată lumii cea mai frumoasă regină din cîte au fost vreodată.

— Cuvinte ceremonioase și înșelătoare, a răspuns doamna Isolda, căci încă nu te-ai uitat la mine.

El n-a răspuns. Amîndoi au văzut marea dintrodată eliberată de neguri. Soarele avea o strălucire, pe care ei erau departe de a o socoti vicleană. Convoinuri de giște sălbatice zburau cătră apele libere de la Pol, chemîndu-se fără încetare.

— Soațele se strigă una pe alta... zise doamna Isolda.

— Vin de pe țarmul unde ne ducem noi, a răspuns nobilul Tristan.

Toți acei care rămîneau pe țarm, începînd cu regele și cu regina, au cuprins-o pe rînd de după grumaz și au sărutat-o pe amîndoi obrazii. La urmă, regina cea bătrînă cu zulufi albi a mai îmbrățișat-o o dată plîngînd, iar regele a mormăit, trăgîndu-și cînd cu dreapta cînd cu stînga mustățile cărunte care-i ajungeau pînă la umeri.

Foarte ciudat este că, despărțindu-se de locul ei de naștere, doamna Isolda nu s-a simțit prea mîhnită.

E adevărat că, din cînd în cînd, suspina gîndindu-se la regina cea mică și cu zulufi care era mama sa; dar îndată după aceea zimbea soarelui, mării și tovarășului său. În această lungă călătorie de la Islanda la Cornouailles, regina Isolda și cavalerul Tristan au găsit mijlocul de a sta neconțenit alături fără a vorbi, avînd între ei tabla de șah și piesele și jucînd parlide fantastice. Se știe că un nebun și o regină de șah fac cu cea mai mare ușurință mal pe regele advers; ceea ce s-a întîmplat cu măriia sa Marc, rigă de Cornouailles. Aceste partide au continuat și după ce doamna Isolda a ajuns într-o țară verde și fermecată pe care n-o văzuse pînă atunci decît în vis. Privighetorile anului cîntau în dumbrăvi iubirea eternă: ascultîndu-le, tinăra regină le înțelese numaidecît, rîzînd și plîngînd. Lăsînd pe bunul rigă în jilțul lui să doarmă după masă, prea frumoasa islandeză se grăbea cătră parlida de șah. În povestea acestor amanți nefericiți, cu dragostea sporită și ațîțată de remușcări, se spune că toată vina pasiunii lor violente trebuie căutată într-o cupă, din care au băut fără să-și dea samă amîndoi, pe cînd se dedau jocului lor favorit. În acea cupă se afla un filtru, extras din anume buruieni în proporții misterioase, fierț, amestecat și descîntat. Pe cînd jucau șah, infierbîntați fiind, au întins pe rînd mîna și au băut din cupă, punîndu-și buzele în același loc. Piesele de șah, îngrămădite în poziții imposibile și așteptînd să fie rînduite și comandate, au făcut în acea clipă sobor, au născut la viață printr-o magie a lor proprie, s-au închinat unele cătră altele, au zimbit și și-au făcut semn de tăcere.

V

Aici e vorba de o intimplare de la faimoasa osterie «La Calul Șchiop» a renumitului Andrea Barbarossa.

La zece mile de Florența, pe drumul care vine de cătră miazăzi, se afla în acea vreme, anul de la fericita naștere 1061, o ospătărie veche cu firma zugrăvită de meșterul Andrea Barbarossa, stăpin el însuși al locului. Firma arăta un cal șchiop: într-adevăr, cum ajungea drumețul la zece mile de Florența și ridica ochii, calul său lua îndată înfățișarea celui zugrăvit și nu mai putea merge înainte; în același timp îi pătrundea în nări și o mirodenie plăcută, a cărei faimă, iarăși, se răspîndise în toată Italia nordică. Meșterul Andrea era nu numai zugrav ci și foarte priceput bucătar. O găină bine îngrășată cu boabe de griu muiate în lapte, și jertfită fără sînge, adică inecată, era curățită de el frumos și cenătită, după care era așezată într-o oală de lut, cu toate onorurile, legumele și aromatele și cu atît oțet cît trebuia ca s-o cuprindă pînă la jumătate. După ce adăuga sarea și boabele de piper, punea capacul pe oală fixîndu-l și astupîndu-l cu lut moale. Această armătură mergea la cuptor. Găina absorbea aburul oțetului și mirodeniilor și se rumenea. Orice bun creștin mărturisea, gustînd, că nu va muri înainte de a se mai întoarce încă o dată în acel loc. Vinul era tocmai cel potrivit. Slujitoarele aveau ochi negri și rîdeau ușor. Angajații nu uitau să dea grăunțe calului și să-l panseze. Deasupra sălii celei mari și afumate de jos erau odăi de oaspeți cu paturi largi și așternuturi de puf. Așa se explică de ce însuși ilustrisimul

domn cardinal Pietro Damiano, cu suita sa de clerici, s-a oprit la osteria meșterului Andrea cerînd mîncare și găzduire. Ograda era plină de trăsuri, grajdurile de cai, sala cea mare de musafiri. Obloanele erau deschise, ca să intre parfumul de roze, căci era în luna mai și grădina de aproape era înflorită. La fereastra cea mai de lingă drum și ogradă, stăteau doi bărbați cărunți, mustăcioși și pirlîți de soare. Păreau, după îmbrăcămintea lor sprintenă, doi munteni. Aveau la brîu junghere și cîte o sabie la îndămînă. Beau puțin din cupele de cositor pe care le aveau dinainte și priveau mult. Din locul lor, puteau interveni în orice clipă înlăuntru la cel dintăi strigăt ori puteau sări pe geam afară la chemările argașilor. Erau apărătorii «Calului Șchiop», oameni încercați, după cît arătau cicatricele lor de pe obraji. De și aveau un trecut îndoielnic, ceea ce-i făcea mai respectați, meșterul Andrea știa că se poate bizui pe ei. Din cînd în cînd, le adresa semne de prietinie cu ochii, mîngîindu-și barba mare și înălțîndu-se întru toată măreția umerelor sale și a pîntecelui său respectabil.

După ce însuși el ieși ca să salute pînă la pămînt pe înaltul și prea sfințitul oaspete, dădu răcnet cătră slujitori, pentru cele de cuviință. Conduse cu bereta în mînă pe scări, pînă sus, aleasa adunare de clerici și primi poruncă în privința mîncării, din care nu se putea să lipsească găina la Barbarossa, și în privința vinului care nu se cuvenea să fie mai tînăr decît douăzeci de ani.

După ce cardinalul și prelații se așezară în odăi, meșterul Andrea se pregătea să se coboare, cînd îl opri un prea sfințit episcop cu figură fină și ascetică.

— Iartă-mă, meștere Andrea, zise el închizînd cu

grijă ușa în urma lui ; voiam să mai stai puțin, ca să răspunzi la o întrebare.

— Sînt la porunca excelenței voastre, răspuse Barbarossa zîbind. Sînt chiar prea fericit să văd încă o dată la mine pe domnul și episcopul meu de Florența, pe care-l stimăm și-l iubim toți credincioșii creștini din acest ținut. Sînt gata să răspund la orice. Magaziile și pivnițele mele sînt la dispoziția strălucitei societăți pe care ați binevoit a mi-o aduce.

— Nu e vorba de asta, meștere Andrea. Domnul nostru cardinal va fi foarte mulțumit cu găina dumni-tale și cu vinul de Umbria ; e un sfînt părinte care pune cele spirituale mai sus decît cele trupești. De-asemenea și cuvioșii prelați care sînt cu eminența sa ; vei avea grijă să fie vinul proporționat cu gustul, pofta și volumul fiecăruia. Mie nu-mi vei servi decît o felioară de brînză, puțină pîne și un pahar de apă rece. Le voi găsi jos, căci mă cobor.

— A, excelență, totdeauna am fost mîhnit că nu mi se face onoarea cuvenită de cătră sfinția voastră. Însă mă supun, căci e pretulindeni cunoscută stric-teța vieții domnului nostru episcopul Gerardo. E un monah vrednic de Tebaida din fericite și sfinte vre-muri. În astă sară, excelență, veți găsi jos adunarea mai animată decît totdeauna. Neguțătorii care au poposit ieri la mine n-au mai plecat. Proprietarii ve-cini s-au grăbit și ei să vie. Sfinții părinți de la Castel Giovanni au îndrăznit și ei să participe, în haine schimbate : asta o mărturisesc excelenței voastre, deoarece știu că nu le faceți din asta o crimă. O adunare de șah e lucrul cel mai onest din lume.

— Ai dreptate, Andrea. În privința aceasta ilustrul domn cardinal Pietra Damiano nu e în totul de acord

cu mine. O partidă de șah e o faptă nevinovată, meștere Andrea.

— Asta am susținut-o și eu totdeauna, excelență, și o voi susține pînă la ceasul morții. Deci vă aștept jos foarele bucuroș, însă jignit și umilit pentru paharul de apă și fărămitura de brînză.

— Vin numaidecît. Țineam să te mai întreb dacă ai jucători și sînt angajate partide interesante.

— Sînt nebun sau am îmbătrînit, excelență. De un sfert de oră țineam să vă informez despre lucrul cel mai important și eram să mă cobor fără să-l fi spus. Neguțătorii, proprietarii și sfinții părinți de la Castel Giovanni s-au adunat tocmai pentru acest prilej extra-ordinar, pe care trebuia să vi-l comunic din prima clipă. A poposit în osteria mea, alaltăieri, un sarasin. E un om tînăr și amabil. Se pare însă că-i cel mai teribil jucător de șah de la Cordova și din toată Spania. Joacă cu trei adversari deodată, fără să vadă tabla de șah.

— Nu înțeleg bine.

— Veniți jos și vedeți, excelență. Stă de vorbă cu mine și cu excelența voastră. Spune cele ce-a văzut în călătoria lui. Dacă poftiți, vă poate vorbi despre rinduierile curții sarasine, așa de vestită prin blindeță și eleganță. Se pare că cei mai buni medici și jucători de șah se află la Cordova.

— De ce medici și jucători de șah ?

— Pentru că și șahul e o medicină, excelență și prea sfinte. Stă deci de vorbă cu noi despre toate, căci e și medic ; pe cînd jucătorii se uită pe tablele lor la piese, făcînd toate combinațiile. Cînd au găsit cea mai bună lovitură, o anunță. Atunci sarasinul răspunde fără să se întoarcă, numind piesa și miș-carea lui, și iar urmează a se întreține cu noi. Asta

este. Joacă trei partide deodată în asemenea chip și le câștigă pe toate.

Ochii prea sfințitului episcop de Florența luciră de bucurie.

— Zici că e un sarasin, meștere Andrea ?

— Din nefericire, da, excelență.

— Cum îl chiamă ?

— Abu-Selim, excelență.

— Te rog să mi-l prezinți, Andrea. Nu te mira. De și pare un necredincios, din ceea ce săvirșește, se vede că e un favorit al lui Dumnezeu.

— Desigur, excelență. M-am gândit și eu la asta din prima clipă. Poftiți jos ; vi-l prezint imediat.

Cuviosul părinte episcop Gerardo coborî, călăuzit de uriașul Barbarossa. La un cuvînt al acestuia, comunicat repede celor din preajmă, murmurul sălii conținu dintr-o dată. Oaspeții se ridicară, salutînd. Episcopul le dădu binecuvîntarea. Cei doi păzitori de la fereastră, luîndu-și săbiile, veniră să ingenucheze o clipă, plecîndu-și adînc frunțile. Maurul se feri din calea sfinției sale, inclinîndu-se respectuos. Andrea îl pofti, c-un gest larg, să înainteze.

— Onorate doctore, excelența sa dorește să-i fii prezentat.

Atunci Abu-Selim veni și se închină adînc, arătînd, în cea mai curată italiană, că stă gata, cu tot devotamentul, pentru serviciul excelenței sale. Are nevoie de un sfat medical ? ori de un leac ?

— O, nu, doctore, răspunse episcopul, n-am nevoie decît de mila lui Dumnezeu pentru scăderile mele omenești. Sînt un incorigibil amator de șah.

— Cum ? zîmbi sarasinul ; prea sfinția voastră crede că Dumnezeu prigonește din raiul său pe jucătorii de șah ?

— Nu cred, prietino Abu-Selim, dar se spune. La curtea califilor din Spania, precît știu, acest joc e în mare cinste ?

— Este, prea sfințite, și cu drept cuvînt. În vremea lui Abderam, al optulea calif omiad, acum o sută de ani, s-a întîmplat un lucru cu totul neobișnuit. Un om sărman cu numele Ali-Amru, excelent jucător de șah, într-o zi a murit. L-au îngrijit rudele lui tinguindu-se, însă bucuroase într-o privință că au scăpat de el, și l-au privegheat în noaptea întăia. S-au mirat, observînd că mortul zîmbește. Au dat veste despre asta în cetate și au venit oamenii să-l vadă. Soarele zilei a doua s-a ridicat pe cer și razele lui au pătruns pînă la mort. Cînd au ajuns la nas, gîdîlindu-l, Ali-Amru a strănutat și s-a sculat din lîngoliu, uitîndu-se cu gravitate și cu mîndrie spre neamurile lui și spre lumea adunată. Unii s-au spăimîntat. Alții, înțelegînd că s-a întîmplat o minune, au venit cîtră el, inconjuruîndu-l.

— Ce s-a întîmplat, Ali-Amru ? De ce zîmbeai astă-noapte ?

— Astă-noapte, fraților, a răspuns omul, m-am aflat față cu Dumnezeu. Cum m-a văzut, m-a chemat la el. Eu am căzut cu fruntea în pulberea de la picioarele lui, bucurîndu-mă. — Scoală, Ali-Amru, mi-a spus Allah cu bunătate ; așează-te în fața mea și joacă o partidă de șah cu prorocul nostru Mahomed. Vreau să văd întrucît reputația ta e întemeiată. — O, Doamne, am răspuns, eu sînt cel mai sărman om din Cordova. Cum pot îndrăzni să joc șah cu prorocul ? — Indrăznește ! a poruncit Dumnezeu. Am îndrăznit și am câștigat prorocului partida. Dumnezeu s-a veselit. Mahomed, prorocul nostru, m-a bătut pe spate. — Domnul Dumnezeu îți mai poruncește, a zis el, să

te întorci la Cordova și să intri la curtea lui Abderam, al optulea calif omiad, să joci șah cu toți dregătorii și să le cișligi toate partidele. Provoacă și pe calif. Așa să fie. — Asemenea întâmplare extraordinară s-a vestit numaidecît și slujitorii califului au venit să ridice pe bietul Ali-Amru. S-a făcut cercetare să se vadă dacă într-adevăr murise; a venit și hogaș să mărturisească; deci porunca de sus a trebuit numaidecît îndeplinită. Ali-Amru a jucat șah cu dregătorii și i-a bătut pe toți. Cînd a venit vremea ultimei partide, strălucirea sa marele și înțeleptul Abderam a zis sârmanului: — Ali-Amru, ca să ai dreptul să joci cu califul, trebuie neapărat să fii cel mai mare dintre dregători. Poruncesc să fii îmbrăcat cu caftanul de vizir și atunci vom juca. Din această istorisire foarte adevărată, se vede, sfîrși doctorul Abu-Selim, se vede că în fericitele locuri eterne se joacă șah și nici unui bine-credincios nu i-i îngăduie, în această lume, să nu se pregătească pentru cealaltă în chip cuviincios, învățînd acest joc.

Excelenței sale episcopului i-a plăcut în chip deosebit povestea și s-a împrietănit numaidecît cu maurul, urmărind partidele pe care le juca, cu spatele întors spre adversarii săi. După ce s-au isprăvit acele partide, excelența sa a poftit să se măsoare și el cu sarasinul și toți oaspeții de față au făcut în jurul partidei o frumoasă galerie în patru etaje. Unii erau jos, cu bărbile lîngă tabla de șah, alții în picioare, alții pe scaune, alții pe mese. Cei de jos întindeau celor de sus cupele de vin și răbdau să le curgă în creștele picături de băutură. A fost o memorabilă partidă, pe care meșterul Andrea a notat-o în registrul său de oaspeți.

Ūrmarea acestei neuitate seri a fost mai puțin plăcută. Căci sfîntul Pietro Damiano, marele cardinal, aflînd de ciudata ispravă pe care o săvîrșise episcopul Florenței și despre imposibila adunare întru care se amestecase, s-a mîhnit foarte și l-a muștrat cu asprime:

— Cum e cu puțință, a zis sfîntul cardinal, ca un cleric lăudat pentru ascetism și curăție, să se înjosească într-o asemenea adunare proastă și să aibă plăcere a sta față în față cu un infidel; și nu numai să stea față în față cu un infidel, dar să se delecteze cu un joc neonest, absurd și murdar (*inhonestum, absurdum foedumque ludibrium*)! Se cuvine oare, a urmat majestatea sa cardinalică, se cuvine oare ca aceste mini, care oferă credincioșilor trupul Domnului Hristos, să atingă murdăria unor piese de șah! Se cuvine ca aceste buze, care trebuie să fie mijlocitoare între Dumnezeu și oameni, să pronunțe cuvinte sacrilege și fără noimă?

— Stăpine, a răspuns cu nevinovăție episcopul Gerardo, după cît știu, nicăieri în sfintele scripturi această petrecere curată a șahului nu e oprită; cel puțin nicăieri nu se vorbește de ea; pe cînd lumeștile păcate sînt toate pomenite. Dacă ar fi să credem istorii adevărate, atunci se pare că...

— Știu! știu! știu! a strigat cu durere sfîntul cardinal. Am aflat și de anecdota aceea caraghioasă, care poate fi pusă pe sama unui zeu al necredincioșilor și a unui profet vrednic de el. Numai intenția de a o apropia de puritatea inefabilă a adevăratului Dumnezeu e o impietate.

— E o glumă nevinovată, ca și jocul, a încercat a protesta episcopul. Dacă sfinția ta îmi îngăduie, îi voi explica ușor de ce șahul nu poate fi comparat cu

zarurile, cu cărțile și cu alte jocuri de noroc. Resortul acestui divertisment se reazemă pe inteligență, care e de esență divină.

— Destul! destul! a strigat sfântul Pietro Damiano, ridicînd la cer brațele. Voi face cunoscut stăpînului nostru al tuturor, Papa de la Roma, fapta aceasta, cerșind pentru sfinția ta iertare. Binevoiește a cunoaște pedeapsa pe care ți-o dau. Vei plăti o sută de ducați amendă, în folosul casei noastre particulare pentru săraci, și, după ce-ți vei săvîrși rugăciunile de umilință, vei spăla picioarele a doisprezece cerșetori din orașul sfinției tale de reședință Florența!

VI

Aici întimplarea precedentă în care au rol monseniorul Gerardo episcop de Florența, doctorul Abu-Selim și eminența sa cardinalul de Ostia, se prelungește într-un chip foarte curios.

Istoria asta nu se isprăvește aici. Cum s-a zvonit în Florența despre pedeapsa prea sfințitului episcop, au prins a se mișca ici-colo breslele. Întăi și întăi s-au burzuluiit cerșetorii, pentru care cuviosul prelat era ca un adevărat părinte. Suta de ducați cu care era amendat ieșea din patrimoniul lor. La liturghiile duminicilor, în preajma lăcașurilor dumnezeiești, burghezii trebuiau să se oprească, spre a le asculta tînguiri.

— Am fost sărăciți, respectabililor domni! strigau ei. Miluiți-ne domniile voastre cu ceea ce ne răpește cardinalul de Ostia!

— La urma urmei, cerșetorii au dreptate, ziceau neguțătorii întorcînd unul cătră altul bărbile.

— Afară de asta, onorați domni, cine va îndrăzni să intre la părintele episcop, ca să i se spele picioarele? Am dori să știm cine îndrăznește să intre! rînjeau ei pieziș, uitîndu-se cu minie unul la altul.

Chestia aceasta le era mai mult indiferentă respectabililor țigoveți, însă muierile lor găsiră în ea pricină de indignare, căci prea sfințitul Gerardo avea minile albe și fine. De la femei, zvoana se întinse cu mare bogăție de dezbateri. Era vorba ca senatul să fie obligat a trimete o întîmpinare sfîntului Părinte de la Roma. Multe doamne tinere cercetară cu acest prilej pe părinții conscriși. În privința aceasta lucrurile n-ajunseră la nici un rezultat; însă nu se găsi nici un cerșetor care să îndrăznească a intra la episcopie. Gărzile breslei, înarmate cu ciomege, vegheau în preajmă, semnificînd tuturor că orbii, cîșii, ologii sînt amenințați să devie cu adevărat orbii, ologii și cîșii.

— Excelentissime seniore, zise Abu-Selim doctorul, înfățișîndu-se într-o zi la prea sfințitul Gerardo; cum am intrat în acest frumos oraș am avut impresia că se află în stare de război. Sînt mai ales niște domni zdrențeroși care strigă și se amenință foarte rău. Cercetînd, am aflat că nevinovatul și pașnicul nostru joc ar fi stirnit atare vilvă.

— Într-adevăr, a zîmbit părintele episcop.

— Am mai aflat, urmă Abu-Selim, că îndată ce s-au aflat cuvintele ofensatoare ale cardinalului de Ostia, la adresa jocului nostru, nobilii și țigoveții din această cetate, care nu-l cunoșteau, au fost prea doriți să-l cunoască; așa că cei care-l cunoșteau s-au făcut profesori celorlalți. Nicăieri pe unde am trecut, în Italia, n-am văzut atita pasiune pentru jocul nostru.

Sculptorii în lemn și-n os fac afaceri minunate, mulțămînd lui Dumnezeu pentru buna rînduială a lucrurilor din această lume.

Părintele episcop a devenit serios :

— Doctore, a zis el, să nu amestecăm chestii așa de mici cu ceea ce este etern și incomensurabil.

— Rog pe excelența voastră să mă ierte, s-a împotrivit maurul, pentru Cel-Etern nu este nici mare, nici mic. Suprema înțelepciune și Suprema Cunoaștere cuprinde tot : «*En to pan*», cum spuneau cîndva inițiații elini de la Eleusis. Unul-tot ! Așa fiind, jocul nostru face parte din rînduiala lui Dumnezeu. Am mai avut cîntea și prilejul să dovedesc asta excelenței voastre, în osteria lui Barbarossa, unde se minîncă așa de bună friptură. Dacă binevoiți a-mi acorda răgaz, pot să vă mai dovedesc asemenea adevăr printr-o altă întîmplare, tot așa de ciudată ca și cealaltă. Putem juca și o partidă de șah în acest răstimp, pentru a onora veșnica înțelepciune.

— Sînt dispus să primesc propunerea dumnitale în cea mai mare taină, a ris cu voie bună prea sfințitul episcop Gerardo. Eu joc deci albele, dumneata negrele. Eu am făcut prima mișcare, dumneata răspunzi și începi povestea.

Intr-adevăr părintele episcop trebuia să joace piesele albe. Insuși excelența sa avea obrazul și straiul în această culoare. Pe cînd doctorul maur, oacheș și smead, purta haină neagră de catifea de o eleganță desăvîrșită.

— Seniore, începu el a povesti, la noi la Cordova au loc din cînd în cînd, după un vechi obicei, mici răfuiele între membrii familiei domnitoare. Privilegiul de a avea în vine, singe regesc se plătește, în asemenea caz, cu moartea. Deci, pe cînd era calif Abu-Ferida,

coboritorii direcți ai marelui Abderam-Calif erau prigoniți. Mulți își găsiseră liniștea definitivă în moarte; alții trecuseră în Africa. S-a întîmplat ca Abderam cel tinăr să fie cruțat printr-un capriciu. Era filosof și poet și mai cu samă jucător de șah, deci nu prezinta pentru domnia lumii nici o primejdie.

Era și frumos, cu o expresie de mare blîndețe în ochi. Într-o împrejurare, însă, un cuvînt de spirit a părut a dezvălui ceva din natura lui intimă, ceea ce arăta că și filosofii pot fi primejdioși, mai cu samă cînd sînt filosofi de circumstanță. Abderam tinărul a fost deci închis la castelul Boma, în stîncile Guadalchivirului, șase ore depărtare de Cordova. Pe cînd el sta închis, așteptîndu-și osînda, agenții lui Abu-Ferida urmăreau din loc în loc toate partidele de șah ale filosofului și mai ales toate faptele lui și toate vorbele pe care le rostise. N-a trebuit prea multă cercetare, ca să descopere între jucătorii de șah o adevărată conspirație. Cea mai mare dovadă de conspirație era că toți jucătorii de șah de la Cordova și din alte cetăți nu spuneau nici un cuvînt cînd jucau cu Abderam filosoful. Din cînd în cînd oltau și mișcau o piesă. Partida se sfîrșea invariabil cu șah și mat. Poate fi ceva mai semnificativ decît asta ?

Cu toate aceste dovezi, Abu-Ferida stătu la indoială șapte săptămîni. După șapte săptămîni, lăcu ceea ce putuse face în prima zi. Trimise comandantului de la Boma o carte în cuprinsul următor :

«Îți poruncesc, o Soliman-ben-Muhamed, să iei măsurile cuvenite împotriva iubitului nostru nepot Abderam. Sabia să fie bine ascuțită. Ingăduie-î cea din urmă partidă de șah.»

De la Cordova la castelul Boma sînt șase ore cu calul. Sînt și cai care fac zece ore, ceea ce s-a întîmplat

cu calul lui Ali. Curierul înțelesese că duce o veste foarte grea și ar fi fost mai bucuros s-o arunce în Guadalchivir decît s-o ducă la castel Boma. Nu se afla om, la Cordova și în toată țara, care să nu iubească pe filosof, pe cînd Abu-Ferida nu cunoștea filosofia și n-avea alt argument decît sabia. Deci, după zece ore, Ali ajunse la Boma și înfățișă cartea. Soliman-ben-Muhamed îi sărută pecețile, o deschise, îi văzu cuprinsul și suspină. Se duse numaidecît la chilia filosofului și bătu la ușă, trezindu-l din somn.

— Ce este, moșule? întrebă Abderam dinlăuntru.

— Îți aduc o veste, măria ta, răspunse Soliman-ben-Muhamed.

— O veste bună? Invrednici-mă-voi să văd iarăși soarele?

— Binevoiește a-mi îngădui să intru, măria ta. Vestea nu-i bună.

Cînd filosoful văzu pe bătrînul Soliman-ben-Muhamed plîngînd, îi luă cartea din mînă și o ceti la lumina făcliei.

— Să mulțămim lui Allah, moșule, suspină el. Mai avem noaptea asta și partida de șah de mîni dimineață. În curgerea vremii, nu samănă o clipă cu alta.

Se zice că osîndiții dorm bine. N-am avut încă prilejul să verific această minciună. A doua zi dimineața prințul pofti în fața tablei lui de șah pe bătrînul Soliman-ben-Muhamed.

— Moșule, i-a zîmbit el, poftindu-l să șadă pe cul-tucul de puf, un filosof elin a spus cîndva că viața e visul unei umbre, așa încît singura realitate ce-mi rămîne e această ultimă partidă de șah. S-o facem cît mai interesantă: ia negrele și fii campionul lui Abu-Ferida, ca să am plăcerea de a fi eu totuși biruitorul lui. Ai pus să se ascută bine sabia?

— Măria ta, fii îngăduitor cu bătrînul Soliman-ben-Muhamed. Eu am fost slujitor bunicului măriei tale, care a stăpînit cu mare strălucire și blîndeță. Am cunoscut și pe tatăl măriei tale, care a pierit pe nedrept, lovit în ascuns de mina celor răi. Destinul vrea să-ți fiu acum adversar la șah. Ochii mei nu văd pie-sele din pricina lacrimilor.

— Cu toate acestea trebuie să joci și să țe aperi, Soliman-ben-Muhamed.

— Mă apăr, măria ta.

Vă încredințez, excelentissime seniore, că a fost o partidă lungă.

La urmă bătrînul văzu că nu mai poate evita matul împotriva regelui său. Slujitorii castelului se aduna-seră în jur și priveau foarte interesați. Ceasornicul de năsip se deșerta încet. Soarele era cătră amiază.

Atunci s-a văzut că drumul de la Cordova la castel Boma poate fi străbătut în trei ore. Umbra călărețului se proiecta ca o fantomă nebună pe undele Guadalchivirului. Bătrînul Soliman-ben-Muhamed era la ul-tima lui mișcare, cînd curierul sună din corn, cerînd intrare.

Era în înfățișarea lui ceva cu totul extraordinar. Străjerii îi dădură drumul. Omul slobozi un strigăt care răzbătu pînă sus.

— Unde-i măria sa?

— E sus, răspunseră unii slujitori. Iși face ultima partidă de șah.

— Mărire lui Allah și prorocului său! zise curie-rul, căzînd cu fruntea în pulbere.

Apoi se ridică și se repezi pe trepte:

— Faceți loc! răcnea el. Veniți și vă închinați lui Abderam-Calif. Prin voința lui Dumnezeu, în această

dimineață a pierit Abu-Ferida. Al nouălea Omiad e chemat pe tronul părinților săi.

Astfel a voit Cel Atolputernic să se joace această vestită partidă, seniore. Dacă mi se îngăduie, pot să vă arăt pe tablă finalul ei. E o adevărată problemă, pe care numai un filosof putea s-o deslege, și numai c-un ajutor divin. Partizanii prințului executau matul, pentru ca partida să aibă armonie.

Prea sfințitul părinte Gerardo asculta cu plăcere istorisirea maurului, fără a bănuși că și propriei sale afaceri i se pregătea un final interesant prin amestecul lui Dumnezeu în partidele de șah de pe pământ.

Serenissimul domn cardinalul de Ostia, prinț și sfințit, și în același timp judecător sever al slăbăciunilor omenești, aflînd despre burzuluiala calicilor și nemulțămirea orașenilor și mai cu samă despre vizita unui necredincios într-o cetate reputată pînă atunci prin evlavie, și-a sporit supărarea. A întors o pedeapsă nouă asupra episcopului, *quoniam multiplicatae sunt iniquitates ejus*. I s-a pus în vedere, deci, că va avea să verse din nou, la anume termen, trei sute de ducați, pentru caseta particulară de binefacere a sfințitului cardinal. Părintele Gerardo și-a plecat fruntea, dorind cu nevinovăție să joace o partidă de șah cu sfințitul Pietro Damiano și să i-o cîștige. Altă resursă n-avea.

Departate de a liniști patimile, hotărîrea cardinalică a stîrnit, mai ales în vulgul cetății, o adevărată stare de dușmănie. Oameni cu înfățișarea fioroasă au pus la cale fapte nemaipomenite, despre care au rămas relațiuni în cronicile timpului.

La două mile depărtare de Florența, drumul se îngusta între desimi de pădure, Calcașca prea sfințitului

cardinal dădu într-o groapă proaspăt săpată în apropierea pădurii; caii rupseră ștreangurile, roatele suferiră stricăciuni. Un călăreț porni la cetate după ajutor. Eminența sa cardinalul binevoi a umbla un timp pe jos, prin umbra plăcută a arborilor, ascultînd ci-ripitul paserilor și amuzîndu-se cu jocul veverișilor.

Iată, la o cotitură, un om bărbos, care sta așezat pe pământ, cu coatele pe genunchi, pîrînd absorbit de o cugelare adîncă.

— E un cerșetor, ori un penitent, se gîndi în sine sfințitul Pietro Damiano și se apropie cu milă și bunăvoință de om.

Care nu-i fu mirarea, cînd văzu pe genunchii lui o tablă de șah, cu piesele desfășurate.

— Ce faci aici, omule? întrebă el.

Omul ridică privirile și păru uimit și umilit.

— O prea sfințite, o eminență! strigă el. Te rog iartă-mă că nu mă pot mișca din locul meu, ca să îngenunchez și să-ți sărut mîna. Dar joc această partidă de șah, sînt la sfîrșitul ei și datoresc partenerului meu respectul cuvenit.

— Care partener? Te văd singur. Cu cine joci? rîse cardinalul.

— Iartă-mă, eminență. Partenerul meu e Dumnezeu. Te rog nu te supăra, ai bunăvoință și m-ascultă. Joc din cînd în cînd asemenea partide și mărturisesc că le joc pe bani. Această partidă o joc, de pildă, pe treizeci de ducați. E ușor de văzut că o pierd. Ai! ai! sînt șah și mat. Rog pe eminența voastră să binevoiască a primi treizeci de ducați. Cînd pierd, Dumnezeu are grijă să-mi scoată în cale pe cel căruia trebuie să-i dau banii. Astfel cutia milelor eminenței voastre sporește cu acest cîștig.

— Ciudat om și ciudată partidă ! zîmbi cardinalul. În orice caz, recunosc că voința lui Dumnezeu trebuie împlinită.

— Atunci iați banii, zise bărbosul.

Scoase din tașcă treizeci de ducăți și-i depuse, cu respect, în mîna eminenței sale.

Întîmplarea a fost observată, negreșit, de toți clericii și slujitorii care urmau la cinci pași în urma domnului și părintelui lor. Cînd alaiul a ajuns la Florența, într-o clipă s-a răspîndit în oraș istorisirea minunatei întîmplări, din care se vedea mai ales bunăvoința lui Dumnezeu pentru iubitul său prelat, căci îl făcuse să treacă pe un drum singuratic și printr-o pădure, tocmai în clipa cînd un maniac pierduse o partidă de șah. Tainele lui Dumnezeu sînt nesfîrșite și nebănuite.

În fața eminenței sale, cuviosul episcop domnul Gerardo a oficiat intru pedeapsa ce i se hărăzise, spălînd picioarele a doisprezece nefericiți, pe care halebardierii republicii îi vinaseră prin surprindere în ascunzișurile lor ; căci nimeni nu voia să se înfățișeze de bună voie, pentru asemenea onoare, la palatul episcopal. Cînd au ieșit de-acolo, i-au primit în tăcere șase sute de cerșetori din breaslă. I-au luat și i-au dus într-un convoi solemn, la o judecată crudă a unui rege în flenduri, într-un loc necunoscut.

Eminența sa, în prea aleasa adunare pe care o provocase, a rostit sentințe pline de înțelepciune și de duh creștinesc, pretinzînd, pentru cutia milelor sale, adăosul de trei sute de ducăți. Bincredincioșii s-au grăbit să adune suma, zîmbind cu dragoste episcopului lor, și iubindu-i slăbăciunile. Toată lumea își făgădui, în după-amiaza aceea, partide de șah, după plecarea sfîntului cardinal.

Însfîrșit neînduplecatul întru credință ilustrul domn de Ostia fu petrecut cu cinste pînă la poarta cetății și acolo a binecuvîntat pe episcop și pe florentini, dorind pentru sufletul lor harul dumnezeiesc. S-a suit în caleașcă și a plecat.

Cînd a ajuns în pădure, și-a adus aminte de maniacul din ajun. Scoase capul prin deschiderea din dreapta și-l văzu într-adevăr la locul său, eu tabla pe genunchi, cufundat într-o atenție din care nu dorea desigur să fie tulburat de nimeni.

— Să vedem cît pierde astăzi acest bizar și fericit jucător, zîmbi eminența sa și porunci să se oprească o clipă trăsura. — Treceți înainte, porunci el. Eu am de schimbat două vorbe cu acest om detreabă.

Alaiul trecu. Sfîntul Pietro Damiano se apropie de jucătorul de șah.

— Prietine, i se adresă el, cum merge partida ? Pe cît joci astăzi ?

— A, astăzi joc pe o sumă importantă, răspunse maniacul. Joc pe patru sute treizeci de ducăți, exact. Precum se vede, am o situație deosebit de bună. Cred că nu mă înșel, afirmînd că în patru mișcări sfinția sa Domnul Dumnezeu e mat. Într-adevăr : șah ! — șah ! — mat !

Episcopul rîdea.

— E un cîștig iluzoriu, prietine.

— Deloc, eminențe stăpîne. Cînd pierd, plătesc cinstit. Pretind să fiu și eu tratat onest, atunci cînd cîștig. Dumnezeu a trimes pe eminența voastră aici, ca să plătiți în locul său.

— Vrei să glumești, omule.

— Te încredințez, părinte, că nu glumesc. În sprîjinul pretenției mele, am și cîțiva tovarăși hotărîți, care știu jocul jungherului și al săbiei. Binevoiește a mă

urma; vei sta la sălașul nostru zălog, pină ce tezaurul eminenței tale se va înfățișa, ca să plătească patru sute treizeci de galbini.

Maniacul dobîndise deodată o înfățișare de bandit ca toți bandiții. Iși strînse tabla și piesele, hotărînd să dea revanșă lui Dumnezeu în altă zi, și pofti pe domnul cardinal să-l urmeze.

Trebuie adăogit, spre cinstea lui Dumnezeu și a bisericii, că maniacul a jucat partida următoare chiar cu părintele episcop Gerardo și a pierdut-o cu multă voie bună, sărutînd mina cuvioșiei sale și depunînd în ea patru sute de galbini, exact cîntăriți!

VII

Unde se vede mai bine relația între divinitate și eroul nostru, printr-o împlinire a prințesei Matilda și a prințului Erenfrido.

Toți în acele vremuri-de demult, pe cînd era împărat în Germania Othon, al treilea cu numele, s-a dovedit fără nici o puțință de desmințire cum că Dumnezeu cunoaște șahul și că prea sfinții popi și cardinali păcătuiau izgonind jocul acesta dintre îndeletnicirile noastre.

Ne vine greu să acceptăm ipoteza, susținută de doctori ai credinții, la Roma, că asta ar fi adevărat pentru zeul infidelilor care se cheamă Allah, însă nu e adevărat pentru Domnul Dumnezeu creștin.

Cartea sfîntă glăsuiește despre un singur Dumnezeu. Dacă-i numai unul, șahul nu-l poate privi decît numai pe el unul. Dacă ar fi doi, cu atît mai virtos ar fi adevărat și n-am vedea în ce chip mai agreabil s-ar

putea petrece după-amiezile cerești. Dacă am accepta doi, nu înțeleg de ce n-am accepta un club întreg. Însă totdeauna s-a dovedit că nu-i decît unul. De acesta fiind legate omnipotența și omniștiința, cu ce drept și pe ce teme pot pretinde doctorii de la Roma și de la Ostia că asemenea manifestare a spiritului uman i-ar fi străină?

Sinteim nevoiți să înlăturăm și insinuarea că inchi-nătorii lui Mahom, prin basme ridicole, ar avea interes să răspindească atare credință, deoarece tocmai voim să arătăm dovezi și din lumea noastră drept-credin-cioasă.

Nu putem admite nici ipoteza diavolului, cum că el ar fi jucătorul de șah. Intre cele nouăsprezece chemări ale lui, numele Domnului Dumnezeu lipsește. Intr-a-devăr, în această țară a moldovenilor, Satana sau Diavolul, sau Dracul sau Scaraoschi, sau Michiduță, sau Ucigă-l Toaca sau Naiba, mai are, după cît arată scrip-tele bogumilice, încă optsprezece nume: Avestița, Sana, Auvezuha, Hazna, Grapalia, Navadihaia, Halina, Tilina, Ospriva, Nadrana, Sodomia, Șacra, Slizalaia, Mihra, Brala, Tira, Huba, Globina și Bruna. Să îndrăznească cineva a susține că asemenea dihanie, cu atîtea nume înfricoșate, ar putea să mute calul sau turnul, pe tabla de șah! Asemenea dihanie, se știe de la începutul timpurilor, nu se poate amesteca, decît într-un interes ori ticăloșie, pe cînd șahul este o îndelet-nicire nevinovată.

Iată, într-adevăr, cum glăsuiește scriptul mai sus pomenit.

«În numele Tatălui și al Fiului și al sfîntului Duh. Amin.

Eu Arhanghelul Mihail, voivod-îngerul, pogorîndu-mă din muntele Sionului spre cetatea Nazaretului,

am întâlnit pe Avestița aripa Satanei, căreia îi era părul capului pină la călcăie și ochii ca scinteile, și minile de catran și unghiile ca secerile și lițele pină la genunchi, și cu pielea goală; și văzînd-o am întrebat-o așa: — Cine ești tu și cum te cheamă? de unde vii și unde te duci? Iară ea a zis: — Eu sînt Auzavița, Avestița, aripa Satanei împăratului nostru Verza; și am auzit de o fată fecioară care va naște prune și măduc s-o smintesc pe ea, să nu nască. Iar eu Arhanghelul i-am strigat: — Stăi, Satano! Și-am luat-o de părul capului, și am legat-o, și i-am pus paloșul în coastele ei cele de moarte și am bătut-o cu harapnic de foc și cu toiag de fier. Iar ea a țipat foarte tare, rugîndu-se: — Mă rog, Arhanghele Mihaile, sloboade-mă puțin din legătură și din bătaie și ți-oi spune toate meșteșugurile mele cele diavolești. Iar eu slobozînd-o din bătaie și legătură, ea a început a mărturisi astfel:

— Află, Arhanghele, că eu, cînd întru în casele oamenilor, mă fac ogar, miță, muscă, iepure, painjen, șoarece, șarpe și iau tot chipul de năluciri și așa întru în casele oamenilor de smintesc femeile cele îngreunate; și pe copiii lor cei mici, cînd dorm, pe mulți îi string de grumaz și-i omor, și le fac pagubă multă și în dobitoace; și eu am nouăsprezece nume și cu aceste nume fac toate răutățile și de casa în care se află scrise aceste nouăsprezece nume nu mă pot apropia cale de șapte mile de loc.»

Se vede și se dovedește deci că Satana nu se îndeltnicește cu jocul nostru sub nici un nume și sub nici o înfățișare. Se poate preface în dihanii rele. În cal de șah nu. De casa unde e această carte, cuprinzătoare de pomelnicul său spurcat, Avestița nu se va apropia cale de șapte mile de loc. Însă, la mănăstirea Fecioarei la Essen, unde trăia prea cuviincioasa și prea fru-

moasa Matilda, sora marelui împărat Othon, acum nouă sute de ani, aceste nouăsprezece nume nu se aflau scrise, așa că Avestița s-a apropiat de lăcașul călugărițelor și a făcut între ele multă sminteală.

Frumoasa Matilda a văzut în vis pe un prinț tinăr cu numele Erenfrido și a început a fi neliniștită nu numai în somn ci și în trezie. Cu orice preț a voit să se apropie de el, și, ieșind cu însoțitoarele sale în dumbrava de la Cornul Bourului, l-a văzut. Venea călare, cu mina dreaptă în șold și cu stînga pe friu. Bereta îi era aplecată pe o sprînceană, cu pana de cocor filfiind. Purta strai de catifea vișinie, centură de argint și un jungher cu mîner de fildeș. Cum a văzut-o pe Matilda, s-a oprit cu uimire, întocmai ca în vis. A descălicat cu grăbire, zvrîlind slujitorilor friul, a pus un genunchi în pămînt și și-a plecat fruntea, uimit și pătruns de frumuseța fecioarei împărătești, căci Matilda era nepoată, fiică și soră a trei împărați.

— Prea mărită doamnă, a îndrăznit a vorbi tinărul; într-un vis fericit am primit solie să mă înfățișez aici. Am venit de șapte ori, în șapte zile. Abia astăzi am bucuria să pot ingenunchia înaintea aceleia care mi-i mai scumpă decît viața și decît onoarea.

— M-ai văzut într-adevăr și domnia ta în vis, Erenfrido? întrebă cu mirare prințesa Matilda.

— Prea mărită doamnă, întîi am avut această plăcere la încununarea prea puternicului nostru împărat. De atunci timpul meu are altă numărătoare. Nu trăiesc cu adevărat decît din acea clipă, cînd te-am văzut și cînd, ca și acum, mi-am apropiat buzele de această minuță de crin.

— A, da! a, da! a suspinat prințesa Matilda. Credeam că am uitat; însă văd că-mi aduc aminte foarte bine.

— De atunci nădăjduiam să te mai văd, doamnă ; însă ai dispărut de la curte și viața a încetat pentru mine de a mai avea noimă.

— E cu puțință, Erenfrido ?

— E foarte cu puțință, și foarte adevărat, mărită doamnă. Am avut intenția să mă duc la locurile sfinte, să-mi vărs sângele în război cu necredincioșii.

— Nu te-ai gândit nici o clipă, Erenfrido, să dai vieții domniei tale alt scop ?

— Ba da, doamnă. Am părăsit ideea războiului. Am găsit o femeie bătrână și înțeleaptă, care s-a hotărât să străbată drumul pînă la sfînta mănăstire a Fecioarei, îndatorindu-se a face cunoscut cui trebuia suferința mea de moarte.

— Așa este, a suspinat din nou frumoasa prințesă. Imi aduc aminte că o femeie bătrână mi-a vorbit, după ce am ieșit de la sfînta slujbă.

— Da, doamnă ; și prin ea eu am primit poruncă să mă apropii de această dumbravă.

— Și asta e adevărat, Erenfrido. Credeam c-am uitat ; însă văd că-mi aduc aminte foarte bine. Te-am chemat, Erenfrido, să-ți spun că nu trebuie să te mai gîndești la mine.

— Pot să cred asta, doamnă ?

— Trebuie să crezi, Erenfrido. Niciodată împărăteasa, mama mea, nu se va învoi să lese inimii mele liberă alegerea. Deasemeni nici fratele meu împăratul Othon nu-i de altă părere. Amîndoi ar consimți să vadă venind la curte soli care m-ar cere pentru un rege. N-ar voi să audă de cineva care mi-i drag.

— E posibil, însă, doamnă, să iubești pe un rege, și atunci, împărăteasa mamă și împăratul s-ar învoi.

— Nu-i posibil să iubesc pe un rege, Erenfrido, pentru că iubesc pe altcineva.

— Inima deci ți-e dată, doamnă ?

— Da !

— Atunci mă voi depărta, doamnă, și nu se va întoarce la măriia ta decît numele meu, cînd eu nu voi mai fi între vii.

— Nu, Erenfrido. Nu te depărta. Ți-am spus că nu trebuie să te mai gîndești la mine.

— Refuz, doamnă, să înțeleg asemenea ciudat supliciu. Dacă n-ai pentru mine nici un sentiment, de ce mă reții ?

— Am uitat, Erenfrido, să-ți spun ce e esențial ; că te iubesc și te visez în toate nopțile.

— O, fericire dumnezeiască !

— Ceea ce numești domnia ta fericire, e nefericire și moarte, Erenfrido, căci împărăteasa mama mea și fratele meu împăratul nu vor consimți niciodată la unirea noastră.

— Știi asta, doamnă ?

— Știu.

— Ți s-a spus, *expressis verbis* ?

— O, Erenfrido, mi s-a spus, de aceea nu am min-giere decît în vis. Îndată ce încep a cugeta, la lumina zilei, imi înțeleg nefericirea și plîng. Te-am chemat să vedem ce este de făcut.

— Să ne punem nădejdea în Dumnezeu, doamnă.

— Ai dreptate, Erenfrido. Să ne punem nădejdea în Dumnezeu și mai ales în slatul acciei bătrîne înțelepte pe care mi-ai trimes-o. Doamnă, mi-a spus ea, tinărul prinț Erenfrido e prea iubit la curte. Împăratul îl vede în fiecare zi. Il chiamă totdeauna la toate petrecerile și la toate partidele de vînătoare. La petreceri se arată a fi cel mai sprinten între toți domnii, și, cînd se spun glume, e cel mai spiritual. La vînători el e cel mai ager, așîfînd cîinii, minuind șoimii, săgetînd paserile

și străpungind cu sulița dihaniiile. Deasemenea este un joc care se chiamă șah, care place prea mult împăratului. Cel mai îndeminatic curtean la acest joc este deasemeni tot prințul Erenfrido. Eu aș spune, mărită doamnă, mi-a zis bătrina, să convingi pe cel ce te iubește că, pe lingă vitejie și destoinicie, potrivit este a întrebuița și vicleniile obișnuite femeilor.

— Mă supun iubirii mele, doamnă, a declarat Erenfrido, și fac tot ce-mi poruncești.

La aceste vorbe doamna Matilda s-a arătat prea bucuroasă și a îngăduit cavalerului său să-i sărute poala rochiei și unghia trandafirie a degetului celui mic de la mina dreaptă. După care, îndemnindu-l să se ridice și să-i ia brațul, a poruncit insoțitoarelor sale să rămie pe loc. A trecut cu Erenfrido pe o cărare a dumbrăvii, într-un loc unde era un tei înflorit și se auzea o privighetoare bătind din cind în cind în desi-mea lianelor.

Cum s-a aflat în lume iubirea acestor doi tineri, s-au născut vorbe și întrebări :

— Cine are să poată astupa prăpastia care-i desparte ? Împăratul zimbește și nu vrea să creadă nimic ; împărăteasa mamă nu vrea să audă și e furioasă.

Dumnezeu însă a zis :

— Am să fac eu bună rânduială, căci eu nu cunosc prăpastie. Precit îmi aduc aminte, cind am zidit lumea, am făcut o singură păreche de oameni. Cine oare îndrăznește a iscodi deosebiri de neam ? Oamenii nu pot fi decit de două feluri : cei care cîștigă partide de șah și cei care pierd partide de șah.

Deci împăratul Othon, într-o zi cind era bine dispus, văzind pe Erenfrido, i-a zis :

— Să jucăm șah.

— Sire, i-a răspuns cu respect tinărul prinț, se știe că maiestatea voastră e cel mai tare jucător din împărăție. Eu nu sînt decit un învățacel ; rareori îndrăznesc să mă măsoar cu maiestatea voastră și atunci pierd negreșit.

— Nu face nimic, Erenfrido, ai să joci cu mine. Așa este bunul nostru gust. Așează-te în fața mea. Bea acest pocal de bere și fă-ți curaj.

— Voi încerca, sire.

— Încearcă. Dacă mă biruiești, îți făgăduiesc tot ce poțtești.

— Nur m-am îndoit niciodată, sire, de bunătatea maiestății voastre.

— Foarte bine ai făcut, Erenfrido. E bună berea ?

— E bună, sire.

— Atunci de ce nu faci ca mine și nu bei ? De ce stai așa cu ochii în bagdadie ?

— Mă recomand lui Dumnezeu, sire. Căci fără un ajutor dumnezeiesc n-aș îndrăzni să cîștig.

Împăratul Othon a binevoit a ride la aceste vorbe ciudate.

A răspuns la o mișcare, a pus iar pocalul la gură ; cind l-a coborît, a văzut altă mișcare și s-a mirat foarte mult scărmanîndu-și în unghii barba. Erenfrido i-a cîștigat prima partidă, cu modestie.

— Să vedem a doua ! să vedem a doua ! a strigat împăratul. Jucăm trei partide.

Erenfrido s-a înclinat.

— Să mi se aducă alt pocal ! a poruncit împăratul. Deschid eu jocul. Apără-te, Erenfrido, și fii cu luare-aminte.

Tinărul s-a uitat iar în bagdadie, lăsînd berea să se încălzească în pocal, lingă cotul drept. În scurtă vreme a fost victorios a doua oară.

— Ha, ha! a exclamat împăratul, e ceva de necrezut! Să vedem cea din urmă. Coada-i grasă, după cit spun cunoscătorii în ale fripturii de batal. Vă rog, prietinelor, să nu mă lăsați cu pocalul deșert. Vreau să câștig această partidă lui Erenfrido, ca să nu-mi ceară împărăția, cum ar fi putut face acvilanianul cînd a jucat cu strămoșul nostru Carol.

— Nu voi cere domnului meu decît bunăvoință, a răspuns delicat prințul Erenfrido. Declar că nu-mi arog nici un merit. Împăratul este cel dintîi maistru din împărăție la acest joc. M-am pus însă sub protecția lui Dumnezeu. Numai astfel pot câștiga și acum. Șah și mat, sire.

— Intr-adevăr, s-a învoit suveranul, aici se vădește o putere mai presus de împărăție. Se vede, Erenfrido, că ai a-mi face o cerere dreaptă și Dumnezeu mi-a poruncit de trei ori să ți-o îndeplinesc. Despre ce-i vorba?

— Sire, cererea mea îți va părea fără îndoială prea îndrăzneată. Mă incred însă în Dumnezeu și în mila măriei tale. Sînt supus adorator al surorii măriei tale și doresc să mă însoțesc cu dînsa.

Auzind acestea, împăratul a stat și s-a gîndit. Era un lucru deosebit de greu, însă unui om care câștigă împăratului trei partide de șah nu i se poate refuza nimic.

— Să vedem ce spune împărăteasa mamă, a dat el răspuns. Eu nu pot fi împotriva. Probabil că va trebui să ne luptăm de trei ori și cu mama. Cu puteri unite nădăjduiesc că-i vom birui împotrivirea.

Așa s-a întimplat; astfel lumea veche a văzut cea mai potrivită unire, fericită și în același timp binecuvîntată; căci doamna Matilda a dat lui Erenfrido trei fii și șapte fiice, care la rîndul lor au dat naștere altora; iar aceștia, în curgerea veacurilor, au umplut Germania de prinți și prințese de la un capăt la altul.

VIII

Unde prinț Erenfrido arată cu limbă de moarte
primejdia cea mai mare în căsnicie.

Binecuvîntată și bună căsnicie nu alit din pricina copiilor; nici din pricină că și unul și altul au ajuns la adînci bătrînețe, nici din pricină că n-au făcut nimic, unblind numai la petrecerile curții și la moșiile lor (căci prinții care nu fac nimica, nici nu bat războaie, nici nu guvernează par a fi cei mai fericiți prinți), ci dintr-o taină pe care n-au cunoscut-o îndelungă vreme fiii, nepoții, rudele și prietini domnului Erenfrido. Cînd a fost aproape de ceasul morții, bătrînul prinț a chemat preotul să se mărturisească și a luat sînta împărtășanie. Atunci abia a hotărît să sloboadă lumii lîna sa și, primind la căpătîiul său pe toți cei care îi erau aproape, a grăit astfel:

— Copiii mei și prietini mei! iată vine și pentru mine clipa cînd mă voi duce acolo unde este ziua cea fără de inserare. Vreau să vă descopăr o taină, ca să fiți și voi fericiți în timpul vostru, dacă sinteți jucători de șah. Taina aceasta nu o am decît pentru jucătorii de șah, căci eu cu acest joc mi-am făcut cale în lume, iar cei care nu cunosc șahul să se descurce

cum or putea, lor nu am a le da nici o învățătură. Să se despartă cei care nu practică șahul și să se ducă.

A fost mirare că nimeni nu s-a clintit din preajma bătrînului prinț. Cîțiva bărbați au vrut să plece, femeile i-au reținut.

— Bine, a zîmbit bătrînul, pe cît înțeleg, toți sînteți luptători cu piese albe și negre ; deci aflați ce vreau să vă spun. Cîștigînd pe soția mea doamna Matilda, prin trei partide de șah care au rămas celebre, domnia sa a dorit să joace cu mine o partidă, ca să aibă plăcerea să mă vadă luptînd cu domnia sa. Deci am pregătit tabla și piesele acum cincizeci și doi de ani, într-o chilie care dă spre fluviu. De atunci acea chilie nu s-a mai putut deschide, nu i s-a mai aflat cheia. Am tot așteptat să se găsească și nu s-a mai găsit. Nu s-a găsit dintr-o pricină pe care vreau să v-o descopăr : aceasta e taina.

În ziua cînd m-am pregătit să fac această plăcere scumpei mele soții doamna principesă Matilda, s-a dat zvon la curte că va avea loc un asemenea plăcut război și domnii și doamnele curții s-au anunțat că vin să asiste. Chiar împăratul a poftit să se așeze în rîndul întăi al galeriei. Partida trebuia să aibă loc la patru ceasuri după prînz. Pocalurile de bere pentru maiestatea sa și pentru domnii baroni erau pregătite și butoaiele se răceau în pivniță. Iată că, la un ceas după amiază, un copil de casă a îndrăznit să mă trezească din somn, căzînd în genunchi și spunîndu-mi aceste vorbe :

— O, nobile stăpîne, dacă nu aș fi știut că ești blind și iertător din fire, n-aș fi cutezat să săvîrșesc asemenea faptă, tulburîndu-ți odihna.

— Ce este, Ludovic ? l-am întrebat.
— Stăpîne, a urmat el, s-a înfățișat jos la scară un necunoscut, care ține numaidecît să vorbească cu măriia ta la acest ceas. Pe urmă, zice el, e prea tirziu. Și adaugă că e vorba de liniștea și fericirea mării tale.

— Ce fel de om e acel necunoscut, Ludovic ?

— E un sârman, măriia ta, rău îmbrăcat ; însă poartă sabie și privește așa încît se cunoaște că nu e un om de rînd.

— Bine, chiamă-l aici. Nu poate să fie decît un prietin, căci eu nu-mi cunosc dușmani.

Copilul de casă mi l-a adus. Era un bărbat pe care mi se părea că nu-l văzusem niciodată pînă atunci. S-a închinat cuviincios. Cînd l-am auzit grăind, am avut impresia că-l mai întîlnisem cîndva.

Ludovic s-a retras.

— Prințule, mi-a zis atunci omul, acuma poate ești supărat de tulburarea ce-ți pricinuiesc ; cînd vei cunoaște însă ce vreau să-ți spun, ai să-mi strîngi mîna cu recunoștință.

— Vorbește, domnule ; însă mai înainte te rog să-mi arăți cine ești.

— E ușor de înțeles, prinț Erenfrido, că nu mă mai cunoști în starea în care mă aflu. Eu am fost marele maistru de vînătoare al regelui Suediei și numele meu este contele Donato. M-ai cunoscut cînd ai fost citeva zile în petrecere la curtea regelui meu, în calitate de sol al împăratului. Sînt de neamul meu un mic și sărac conte italian, dar am învățat multe lucruri folositoare, care m-au făcut iubit și prețuit la curtea Suediei. Avînd și un obraz simpatîc, am plăcut prințesei Esma, așa încît am avut cînstea de a deveni

cumnat al maiestății sale. În epoca aceasta de mărire și de înflorire m-ai cunoscut domnia ta întâia oară. M-ai mai văzut o dată, prințule, în războiul Flandrei. Sînt pușini ani de atunci. Eram rănit, pe urmă am căzut captiv. M-ai găsit la o margine de pădure. Eram singur, numai c-un slujitor al meu; pierdeam sînge din umărul stîng străpuns, aveam arșiță și sete; te-ai oprit c-o vorbă de prietinie și ai poruncit oamenilor domniei tale să-mi dea de băut. Ai trecut mai departe, însă eu această faptă bună n-am uitat-o. Am scăpat cu viață, de și mi-am pierdut un timp libertatea. A venit vremea să plătesc binefăcătorului meu.

— Încă nu înțelegeam.

— Cum se face, conte Donato, că ai putut ajunge în așa stare, fiind cumnat și frate al unui rege?

— Totuși am ajuns, precum se vede, zimbi contele. Îți voi islorisi, prințule, că una din patimile vieții mele a fost șahul. La curtea Suediei eram socotit chiar ca unul dintre cei mai buni jucători. Această calitate a fost prețuită indeosebi de prințesa Esmă. Una din plăcerile ei, după ce i-am devenit soț, a fost să se măsoare cu mine în acest război plăcut și fără vărsare de sînge. Soția mea, prințule, era o jucătoare destul de ageră, însă extrem de ambițioasă. N-a putut răbda decît puțină vreme să fie bătută. Dintrodată un demon i-a șoptit că singurul scop al vieții sale este să-și biruiască soțul la șah. Demnitatea mea nu-mi îngăduia să accept o asemenea situație. Așa că, îndată ce a trecut anul alintărilor, doamna mea a fost cuprinsă de o suferință crudă, ne mai dorind altceva în această viață decît să fie biruitoarea soțului său. Poți să-ți spun încet, prințule, căci sîntem singuri și între bărbați, că, în cîteva rînduri, a apucat șahul cu tot cu piese și mi l-a aruncat în cap. Scrișnea și

avea în ochi vipere. Cu toate acestea cea mai elementară înțelepciune îmi ordona să nu mă lăs bătut. Astfel, după ce am avut plăcerea de a te cunoaște pe domnia ta la curte, am mai cîștigat pușine partide, căci a izbucnit războiul. În Flandra am căzut prins și am intrat în captivitate. Pentru eliberarea mea era necesară o sumă carecare, așa cum se obișnuiește, după importanța captivului. Imi închipuiesc că nu vei fi, prințule, prea mirat aflînd că prințesa Esmă, soția mea, a refuzat să verse aurul pentru eliberarea mea. Mi-a trimes răspuns că e deosebit de satisfăcută să știe că va putezi în carcerile Normandiei un om ca mine, lipsit de cea mai elementară politeță. N-a servit la nimic nici intervenția regelui, fratele său, nici stăruințele prietinelor noștri. Am avut ceasuri triste în captivitatea mea, cînd am blăstămat șahul; pe urmă l-am binecuvîntat, căci mi-a rămas singura mîngîiere. Dealtmînteri cu ajutorul pieselor am izbutit să-mi fac alți prietini acolo unde am stătut în prisoare. Printr-un concurs de împrejurări, pe care nu e nevoie să le explic, am ajuns să văd iar soarele și să mă bucur de libertate. M-am ferit însă să mă întorc la curtea Suediei, înțelegînd că acolo am de înfruntat primejdia morții. Deci am rămas un cavalier sărac și pribeag, căutîndu-mi iar norocul și încercînd să-mi refac viața în preajma puternicului împărat Othon. Cunosc meșteșuguri secrete de a lovi cu spada, am învățături despre atacul și apărarea cetăților tot așa de pușin cunoscute de marii conducători de oști; am folosit regelui sved, voi folosi de acum împăratului și mă voi așeza pentru sfîrșitul vieții aici, băgînd de samă să nu mai săvîrșesc greșala cea mare. Am aflat, în aceste zile ale sosirii mele la curtea împăratului, despre însoțirea domniei tale și m-am bucu-

rat, dorindu-ți, cu inimă leală, tot binele posibil. Am sacotit însă de a mea datorie să plătesc binefăcătorului meu, care m-a salvat de la moarte, dându-i un sfat bun la vremea cea mai potrivită. S-a zvonit în toată capitala despre partida de șah de astăzi. După cele ce ți-am povestit, prinț Erenfrido, cred că e absolut necesar să renunți la ea.

Astfel mi-a vorbit acum cincizeci și doi de ani prietinel meu contele Donato. I-am strâns mâna și l-am tratat cuviincios. După puține zile a devenit maestrul nostru de vânătoare, așa cum l-ați cunoscut și l-ați admirat multă vreme. Și chiar în acea clipă, după ce i-am strâns mina, am pășit pînă la ușa odăii unde era pregătită tabla de șah, am scos cheia și am aruncat-o pe fereastră în fluviu.

Nu vreau să spun, doamnelor și domnilor, că m-am temut o clipă de doamna mea. Să știți însă că strategia e știința cea mai folositoare nu numai în război, ci și în căsnicie. Contele Donato a avut prilej să-mi explice după aceea formula psihologică a principesei Esma. Era greu ca o strănepoată a regelui Kanut și a altor regi normanzi să se comporte altfel.

Acest rege Kanut, după cît îmi explica Donato, era un înfricoșat jucător de șah. Și-n acest joc ca și în alte îndeletniciri, un om nu poate găsi decît propria sa personalitate. Era la curtea maiestății sale regele Kanut un conte cu numele Ulf, care îndrăznea să se măsoare cu maiestatea sa. Deci într-o zi, cînd jucau, regele a făcut o mișcare greșită. Contele Ulf s-a folosit de acest prilej cîștigîndu-i un cal.

— Nu admit, a replicat regele Kanut; a fost o mișcare greșită...

— E posibil, maiestate, însă eu am dreptul să mă folosesc de ea. Legile șahului sînt ca și ale războiului.

Piesa jucată e bine jucată. Mișcarea nu se mai poate retrage.

— Ba se poate, a stăruit regele. Evident că am o mișcare mai bună, care îmi permite să cîștig.

— Legea e lege, a ridicat glas contele Ulf, trebuie să i se supui și regele, chiar cînd e o lege de șah.

— Te previn, Ulf, că șahul îți prescrie pentru rigă un tratament special.

— Însă îmi prescrie, sire, și formula «șah și mat», pe care voi avea plăcerea să ți-o servesc imediat.

— Asta nu se va întîmpla, căci îmi retrag lovitură și-mi reiau calul.

Contele Ulf a pus mâna pe cal; regele a pretins să-i ia piesa din mînă. Ca doi simpli parteneri din prostime, nobilii jucători s-au uitat furioși unul la altul. Contele Ulf a lovit tabla de șah cu genunchiul răsturnînd piesele, s-a ridicat și a plecat cu sprinceană încrunțată.

— Ulf, ești un poltron! i-a strigat maiestatea sa. Fugi, pentru că altfel pierzi partida.

— Eu, poltron? s-a întors normandul cu ochii furioși. Ai uitat, rege Kanut, cine a fugit în războiul cu suezii? Ai fi dat cu capu-n jos în apa Helga, dacă nu veneam în ajutorul tău. Dușmanii te prigoneau și te băteau ca pe un cîine. Atuncea nu eram poltron!

Regele a apucat la întîmplare o piesă de șah și a rupt-o în măsele, spumînd. Apoi a început a umbla în jurul tablei, mormăind. A strigat să-i vie slujitorii de credință. S-a uitat la ei crunt și le-a poruncit să-i aducă numai decît capul contelui Ulf. Astfel slujitorii, trăgînd săbiile, s-au dus și au găsit pe contele Ulf, luîndu-i capul. Aducîndu-l, l-au pus pe tabla de șah și regele l-a lovit cu piciorul rînjind.

Dintr-asemenea jucători de șah se trăgea prințesa Esma, soția dintâi a prietinelui nostru contele Donato. Puteam ușor să-mi închipui că strămoșii doamnei mele prințesa Matilda aveau o mai blîndă lege a acestui joc. Totuși am preferat să ascult sfatul lui Donato. Cînd Domnul Dumnezeu va binevoi să mă cheme la sine, aduceți un lăcătuș iscusit, să deschidă chilia. Veți găsi tabla și pe ea piesele, care au stat în bună armonie mai bine de jumătate de veac. Luați aminte la această învățătură și lăsați-o moștenire urmașilor voștri.

IX

Despre Demonul care a apărut în Europa în vremea unor mari împărați și regi.

În anul 1770, a ieșit în Europa vestea unei minuni nepomenite: un automat jucător de șah. Întâi se arăta se la curtea de la Viena. Intregul alai al arhiducilor, în frunte cu maiestatea sa Maria Tereza-Impărăteasa, îl admirase. Clătiseră capul cu uimire mareșalii și bătrînii demnitari. Filozofii și fizicienii, întinzîndu-și brațele în laturi, se declarau biruiți, în neputința de a înțelege asemenea lucruri contra naturii. Cu toate acestea erau de față, vedeau cu ochii lor și trebuiau să se plece evidenței. Insuși cancelarul prinț Kaunitz se întunecase la obraz și încruntase sprîncenele.

O păpușă de mărimea unui om matur era înfățișată de domnul baron de Kempelen. Acest om cu turban și cu înfățișarea orientală stătea pe scaun în fața unei măsuțe-dulăpaș, pe care erau depuse piese de șah.

Putea angaja oricine cu el o partidă. Juca precis, mormăia și cîștiga negreșit.

Herr Windisch, cronicar fin al epocii, martor și el al celor dintâi exhibiții, mărturisea cu naivitate că, în primul moment, cînd văzuse dulăpiorul din fața automatului, nu se putuse opri să nu presupuiască un șiretlic. Desigur, în acel dulăpior, era ascuns cineva: un copil ori un pitic. Deci, c-un meșteșug oarecare, acel copil ori acel pitic regula mișcările automatului. Dar domnul baron de Kempelen, nalt și uscat în redingota lui corectă și cu zimbetu-i înghețat, părea a cunoaște de mai înainte gîndurile și prepusurile spectatorilor acelei curți sceptice. Deci înaintă pînă la omul său, îi ridică haina lungă de matasă, lăsă să se vadă că n-are dedesubt decît picicare ca și noi, și deschise saltarele și porțițele dulăpiorului ca să observe oricine că în saltare erau piese de șah, iar în dosul porțițelor felurite pirghii, mosoare și roțițe. Într-unul din compartimentele dulăpiorului, sub două sferturi de cerc, se mai vedea o cutie și o pernuță. Domnul baron scotea cutia și o puneă pe un scrin. Scotea și pernuța și o așeza sub brațul drept al automatului. Mai scotea din saltare șase tăblițe pe care erau fixate piese reprezentînd șase finaluri de partidă. Automatul se oferea să joace acele finaluri ori cu piesele albe, ori cu piesele negre și să cîștige în orice chip. Mai mult decît atît. Ca să nu fie absolut nici cea mai mică bănuială de șarlatanie, domnul de Kempelen deschidea în același timp și porțițele din față și cele dîndărăt, vîrînd rînd pe rînd, în interior o luminare aprinsă, ca să se bage bine de samă toate acele măruntaie metalice. Lumînarea rămînea aprinsă pe o mobilă de alături. Domnul baron închidea porțițele și deschidea cutia. Din cînd în cînd se uita în

cutie ; din cînd în cînd sporea flacăra lumînării ; din cînd în cînd rămînea neclintit, mai ales în clipele cînd automatul trebuia să pregătească o mișcare importantă. Herr Windisch s-a spăimîntat puțin și de faptul că domnul baron n-a ridicat numai haina orientalului. De și erau doamne de față, i-a desfăcut șalvarii, arătînd și acolo resorturi și rotițe, nu atît ca să exprime o răutate la adresa atîtor doamne elegante și vestite prin galanterie, cît mai ales ca să lichideze și cu acei increduli care ar fi dat a înțelege că s-ar putea ascunde o perscană chiar în corpul păpușei.

Șahiști dibaci veneau în fața automatului, jucau cu el și erau bătuți. Forța aceasta teribilă, care ținea mai mult de spirit decît de materie, putea într-adevăr să dea de gîndit. De unde venea această păpușă ? Domnul baron de Kempelen refuza să dea orice informație. Infățișarea ei ar fi putut îndreptăți presupunerea că originea îi era din Asia și anume din India. Numai acolo, în acel Orient misterios, unde fahirii cerșetori își bat joc de legile fizice, se va fi putut găsi formula, la care de multe ori fac aluzie istorisirile din «O mie și una de nopți». Dincolo de ce numim noi materie, se găsește o poartă a misterelor, ermetic închisă pentru profani. În acel domeniu unde s-a exercitat odinioară magia, în care s-a mișcat Apoloni din Tyrana, în care au rămas taumaturgii Asiei necunoscute, e cu puțință desigur și o realizare ca aceasta. În orice caz numai acolo e cu puțință. Forța tainică și demonică era evidentă în păpușa cu turban.

Că domnul baron de Kempelen întorcea resorturile automatului cu o cheie pe care i-o introducea prin spate, era adevărat, însă nu era greu de înțeles că făcea asta numai ca să încurce lucrurile. Un resort putea pune în mișcare brațul și degetele ; putea pune

în mișcare buzele, căci automatul își mișca buzele pronunțînd «șah» ori «mat» ; însă partida în sine, organism viu și de sine stătător, desmințea acest truc. Chiar dacă aveau și resorturile rol pentru ochi și pentru a impresiona vulgul, atenția filosofului trebuia să meargă către fenomenul spiritual. Ar fi fost tot așa de uimitor dacă piesele, printr-o putere proprie, s-ar fi mișcat singure pe o tablă izolată. Însă atunci domnul de Kempelen, s-ar fi expus să fie ars pe rug ca vrăjitor. Combinațiile materiale deci păreau a fi comandate mai mult de prudență. Era însă probabil să fie și altceva. Celebrul Cagliostro dovedise cui voise a-l crede că, în științele oculte, a fost totdeauna prezentă preocuparea de a alcătui un asemenea monstru, un simulacru uman, cu mult superior omului, deoarece e deșertat de pasiuni și se mișcă precis și sigur ca un astru. Un asemenea simulacru poate fi alcătuit în vederea serviciului domestic . poate fi alcătuit, ca în împrejurarea de față, ca să joace șah și să fie invincibil ; poate fi alcătuit și în vederea amorului. Nefericitul care a încercat această primă realizare, un anume Molitor, savant ascetic și absurd de la Padova, a pierit nebun, arzîndu-și propria operă de care se amoretase. Avînd ca funcțiune absolută dragostea fizică, păpușa deslănțuia asupra creatorului ei o tiranie înfricoșată. Ceea ce oamenii numesc în limbaj curent demoni și diavoli, nu sînt decît asemenea tentative ale savanților care vor să facă lui Dumnezeu concurență. Operele lor produc în lume apariții sporadice, n-au însă decît un destin infim. Eterni nu pot să fie decît ticăloșii oameni, care sînt legați de divinitate printr-un complex de fenomene, și indeosebi prin facultatea de a se reproduce. Absurditatea lor aparentă, adică mariajul materie-

spirit, opune logicei și morții o forță incomensurabilă, pe când creațiile unilaterale și demonice sînt cu totul efemere. O asemenea creație e ca un vînt care sună și trece, ca o licărire de apă în amurg, ca un ecou între stîncile munților; e Mephisto ademenind pe Faust, e curtezana care intră cu mișcări legănate în chilia schivnicului din Tebaida. O asemenea apariție a avut fiecare dintre noi o dată în viață. Nu ne-am oprit asupra ei din pricina logicei. Demonii, adică homunculii, adică născocirile absurde ale savanților erelici, au existat însă în toate timpurile, și vor mai exista.

Deci slujitorul domnului baron de Kempelen n-avea altă funcțiune decît să joace șah, punînd în uimire și stupefacție curtea marei împărăteasă Maria Tereza. Cum îl întorcea baronul cu cheia pe la spate, cu zgomotul caracteristic al ornicelor cărora li se remontează greutatea, automatul își pleca ochii asupra tablei și a pieselor. După cîteva clipe de aparentă meditație, ridica domol brațul drept, îl îndrepta asupra piesei pe care voia s-o apuce, o prindea strîns între degete și o ducea la locul convenit. S-au găsit adversari lipsiți de seriozitate care au încercat mișcări anume greșite, ca să încurce jocul. Automatul nu permitea nimic din toate acestea. La cea mai ușoară greșală contra regulii, clătina capul cu nemulțămire, puneu piesa mișcată greșit în locul unde trebuia să steie și-și juca și el apoi lovitura. Cînd, după o mișcare neașteptată, dar profundă ca o problemă, automatul mormăia cuvîntul «șah», partenerul avea tot dreptul să se simtă înfiorat. Ca o forță fatală, cădea apoi vorba «mat». Instinctiv jucătorul ridica ochii cu spaimă. Era, în articulația hotărîtă a păpușii și în ochii ei ațintiți, ceva într-adevăr drăcesc.

— Ce este, domnule baron? a întreat foarte curioasă împărăteasa, căci era femeie.

— Doamnă, a răspuns cu umilință domnul de Kempelen, e un automat, precum se vede.

— Văd într-adevăr că are mișcări rezezi și ușoare, a convenit majestatea sa. Trebuie să existe în el o forță directrice.

— Admir fineța majestății voastre, a răspuns demonstratorul.

— Dar care e acea forță, asta aș vrea să știu.

— Într-adevăr, asta e mai dificil de explicat, majestate.

— Totuși o explicație trebuie să fie. Ești bun să mi-o dai?

— Vă încredințez, doamnă, că e mai bine ca secretul să rămîie secret.

— Se pare că secretul rezidă în acele roți și resorturi pe care le-am văzut.

— Nu pot nega asta. Am și prezentat pe jucătorul meu ca pe un automat. A pretinde altceva ar fi neelegant. S-ar supăra doctorii universităților. S-ar supăra mai ales eminența sa cardinalul, care nu ar putea permite minuni în afară de epocile sfinte. Așa că aveți înaintea majestății voastre un automat.

— Înțeleg, așa l-am caracterizat și eu.

— Totuși, a intervenit cu seriozitate domnul Kaunitz, se poate oare admite ca un automat să combine și să judece cu atîta pătrundere și rezeziune? Un automat trebuie să execute mișcări mecanice, nu poate emite judecăți umane.

— Convin, a răspuns baronul, că lucrul e ciudat. Dacă n-ar fi ciudat, nici nu mi-aș fi permis să-l prezint la curtea majestății sale.

Poate să fie o influență magnetică, opina domnul Fink, fizicianul majestății sale imperiale.

Nu se poate să fie influență magnetică, conchidea la urma urmei însuși domnul Fink. Ca să fie o influență magnetică directă, ar trebui ca domnul de Kempelen să se găsească într-un fel de comunicare directă și neîntreruptă cu păpușa sa. Gestul, privirea, un aparat regulator pe care l-ar avea asupra sa, ar trebui să se găsească în acord cu automatul. Dar domnul de Kempelen viră minile în buzunări cu indiferență, pentru a le scoate în același chip indiferent. Privește în cutie, după ce automatul și-a executat mișcarea; uneori privește înainte ca această mișcare să se fi executat; iar alte dăți nu privește deloc. Domnul de Kempelen își permite să se arate chiar plictisit și să-și reție un căscat, pe când păpușa execută o mișcare pur și simplu genială. Domnul de Kempelen se plimba chiar, părăsind partida. Eminența sa nuntială papală priza din când în când tabac, cu mișcări furisate, cum îi era obiceiul și în privirile sale înlacrimate era o bănuială care nu prevestea nimic bun pentru situația civilă în cealaltă lume a domnului baron.

— Aș fi de părere, a opinat domnul Fink, să deplasăm automatul și masa sa.

— Nimic mai ușor, a răspuns baronul de Kempelen.

A împins automatul și dulăpașul care erau prevăzute cu roțile. A deplasat și scrinul cu luminarea.

— Scrinul și luminarea ar trebui să rămâie la locul lor, a continuat domnul Fink.

— Bine, a răspuns placid baronul.

— Însă luminarea să fie schimbată pe un scaun.

— Nimic mai ușor, a urmat a consimți domnul de

Kempelen. Onorate domnule consilier Fink, vă rog să binevoiți a executa chiar domnia voastră această schimbare.

Toată curtea a putut observa că mina fizicianului imperial tremura, în vreme ce executa deplasarea luminării.

— Șah! mormăia în același timp automatul. Mat! adăoga el.

Domnul de Kempelen se uita pe fereastră, în marele pătrat al Hofburgului, unde tocmai se schimbau gărzile.

Cei câțiva seniori, cu peruci pudrate, care binevoiseră a pierde partidele de șah, se adunaseră într-o consfătuire penibilă, aruncând priviri oblice asupra păpușii cu turban.

— Să jucăm o partidă în consultație, au hotărât ei. Sîntem la un loc, aliați, patru din cei mai buni jucători din Viena. Nădăjduim că acest indian ridicol va trebui înșfârșit să cedeze.

Indianul ridicol n-a cedat. A mișcat cu ușurință piesele; și-a desfășurat nebunii și caii.

— Nici într-o capitală din Europa nu se poate vedea asemenea spectacol, a murmurat domnul de Kempelen, venind de la fereastră și făcînd aluzie la soldații majestății sale.

— Șah! mormăia indianul — Șah-Mat!

Nobilii domni cu peruci se retraseră consternați.

Această ispravă a automatului a fost reluată în toată lumea civilizată. Pe toate drumurile Europei, la hanurile mari, unde se opreau poștalioanele burgheze și echipajele mărețe ale nobililor, în țiguri, în castele, la reședințele princiare și regale, de la Petersburg pînă la Lisabona, nu se vorbea, în 1770, decît despre această minune.

Domnul baron de Kempelen a urmat a vizita capitalele, precedat de o faimă extraordinară. A intrat cu automatul său la curțile prințșorilor germani, a trecut pe la Londra și pe la Paris. Pretutindeni surpriză, admirație și nedumerire. Insfirșit, cînd fenomenul se manifestă și la Berlin, regele Frederic, unul dintre cei mai mari amatori de șah ai timpului, fu cu totul răpit și transportat.

— E ceva care trece dincolo de sfera filosofiei și a poeziei, zicea majestatea sa către generalii care îl înconjurau. Imi închipui că inventatorul care a dat lumii pe acest mic zeu cu turban al șahului, ar putea să combine un general-adjutant care să urmeze pe rege pe cîmpurile de luptă. Un asemenea automat, mai bine zis un asemenea demon, nu poate greși niciodată. Așa că există mijlocul de a cuceri fără greș întreaga Europă, și, dacă ar fi nevoie, întreg pămîntul.

— Domnule de Kempelen, a urmat majestatea sa zîmbind, s-ar putea oare alcătui într-același chip un general-adjutant perfect ?

— Mă îndoiesc, sire, a răspuns politicos domnul de Kempelen. Cit timp pe tronul Prusiei stă Frederic al doilea, lucrul mi se pare chiar de prisos.

— Nu te cred decît pe jumătate, domnule, a replicat regele. Lucrul pe care mi-l înfățișezi e așa de măreț, incît sînt tentat să-i cunosc numaidecît taina. Sînt gata să cedez pentru șahistul domniei tale o parte din contribuțiile de război care au căzut în caseta mea particulară. Sînt doritor, domnule de Kempelen, să cumpăr automatul și taina. Te avertizez că în să-mi păstrez sufletul și umbra ; comunică-mi de la început dacă eliminezi asemenea tranzacții. Fără primejdia

unor influențe magice, sînt gata să dau pentru păpușa domniei tale oricît.

Domnul baron de Kempelen s-a făcut palid și s-a inclinat cu respect.

— Sire, nu pot refuza ; sînt la ordinele majestății voastre.

A doua zi a fost ziua emoționantă cînd Frederic cel Mare a intrat într-un sfat tainic cu domnul de Kempelen și cu homunculul indian. Generalii și curtenii așteptau să nască, din această întrevedere, miracole și catastrofe. Tezaurarul majestății sale plă-tise în prealabil baronului o sumă enormă. De la sfat a ieșit von Kempelen singur, încheindu-se la redingotă și privind oblic cu zîmbetu-i înghețat. Majestatea sa a întîrziat trei ceasuri. Cînd s-a arătat, avea și el zîmbetul lui von Kempelen. N-a spus absolut nici o vorbă despre automat. Deci se pregăteau lucruri înfricoșale.

Nu s-a întîmplat însă decît faptul dispariției complete a indianului. Nimene nu l-a mai văzut, nimene n-a mai auzit vorbindu-se de el. Meteorul splendid care a fost marele Frederic a trecut pe cerul Europei ; în urma lui Apusul s-a aprins de revoluție ; apoi a lucit alt meteor. Cînd Napoleon a intrat în Berlin cu pajurile sale, deodată indianul cel misterios și-a făcut apariția din nou.

De astă dată îl prezinta un nou stăpîn, domnul Maëlzel. Treizeci de ani de odihnă și de obscuritate nu alteraseră nimic din calitățile eminente ale homunculului șahist. Biruitorul de la Austerlitz binevoii să se măsoare cu el și pierdu partida.

— Șah ! Șah-Mat ! a mormăit indianul ; iar împă-ratul l-a privit cu surpriză, neînțelegînd cum poate pierde în chip așa de rapid și simplu o partidă.

Indianul îi dăduse o primă lovitură profetică. Împăratul a zimbit, în mijlocul rumoarei generale, trecând către destinul său; iar automatul și-a reluat plimbările prin Europa, sub conducerea domnului Maëlzel. Marile capitale Londra și Paris l-au revăzut cu plăcere, amintindu-și de isprăvile lui de odinioară. Acuma se prezintă lumii tinere cu un titlu nou de glorie, de biruitor al împăratului Napoleon. Doctorii în științe oculte căutau din nou explicații acestui fenomen. Astfel indianul automat a ajuns la curtea Bavariei. A rămas amănunțit descris, în analele timpului, surprizele și extazurile spectatorilor. Au fost doamne care au leșinat, cugetând la cursele infernale ale magiei, care ar putea transforma elixiruri și formule în asemenea slujitori plini de virtute dar și de primejdii în alte domenii decât ale spiritului.

Prințul Eugen n-a putut rezista ispitei de a dobândi asemenea operă și mai ales de a fi inițiat în știința ocultă care eliberase această forță.

Ca și predecesorul său, domnul Maëlzel s-a închinat dorinței princiare. Vânzarea s-a făcut pentru suma de treizeci de mii de franci și a fost imediat urmată de inițiere.

X

Unde se arată resortul tainic al marilor minuni din această lume.

— Alteță, a zis domnul Maëlzel, aducând pe prințul emoționat în fața indianului său; preambulul descoperirii mele e alcătuit dintr-un adevăr valabil pentru toate timpurile. Aname: când un secret încetează de a mai fi secret nu mai are nici un farmec.

Binevoii, alteță, a observa cită simplitate a prezidat la alcătuirea acestui șahist incomparabil.

Cu aceste cuvinte domnul Maëlzel deschise dintrodă cele două porțițe ale dulăpașului. Mașinăriile dinăuntru dispăruseră. În locul lor sta un om, ghemuit destul de incomod pe o tabletă cu roțile.

Buza de jos a alteței sale prințului Eugen se răsfrișe cu dezgust.

Această simplă scamatorie era deci totul? Ce mizerie!

Cu toate acestea rămăsese deschisă curiozității sale o serie întreagă de întrebări. Cum vorbește, cum clipește, cum mișcă piesele acea păpușă, cum vede de unde să le ia și unde să le așeze?

Bine; toate acestea sînt probleme de mecanică. Toate acestea rămîn pe al doilea plan. Fiastrul imperial așlepta o revelație supranaturală; un atac asupra marelui necunoscut. De la Prometeu, omul a rivnit să fure divinității scînteia misterioasă; străduința lui rămîne o suferință neincetată, încununată de dezamăgiri. Ceva pare posibil și nu-i decât o iluzie. Părea posibilă realizarea aceluiași domeniu închis, rezervat unei tagme extrem de restrinse, în care puterile oculte să fie captate pentru o supremație fără risc în această lume. Nu să stirnești virtejuri de pulberi o clipă, ca Alexandru și Gingis-Han, ci să-ți pui rădăcini în eternitate; să revii prin tine însuși; să stai deasupra primăverilor și toamnelor vieții; să nu cunoști foamea, nici durerea, nici ridicolul amorului. Jucătorul de șah al baronului de Kempelen și al domnului de Maëlzel era o simplă mașinărie ingenioasă.

Intr-adevăr foarte ingenioasă și foarte dibace.

— Binevoii a observa, alteță, își urma explicația neșătorul de curiozitate; că toate resorturile, pîr-

ghiile și roțile care apar atențiunii spectatorilor se pot deplasa și stringe ca niște foale, cu ușurință, după voința omului meu dinlăuntru. În timp cit se cercează pe rînd dulăpașul despărțit în două, omul se refugiază cînd într-o parte, cînd în alta. Cînd deschid ambele porțițe, el se retrage și se ghemuiește în trunchiul automatului. Cîteva repetiții sînt indestulătoare, să se deprindă cu aceste evoluții, cu mînuirea coarbei care mișcă brațul indianului, a resortului elastic ce imprimă mișcarea degetelor și a sforii care răspunde la foiul generator al monosilabelor. Poltim: Șah! Mat!

Pe cînd indianul mormăia, omul dinlăuntru iese cu modestie și se retrase într-un colț. Era un individ firav, subțiratic, mlădios. Avea ochi mari și fruntea naltă. Era jucătorul adevărat care cîștiga toate partidele. Prințul nu catadixi să-i arunce o privire măcar. Omul palid zîmbi cu mîhnire și cu fineță în același timp.

— Stînd acolo în dulap, omul meu are subțochi o tablă de șah specială, cu piesele înfipte în pătratele corespunzătoare. Pe această tablă urmărește jocul. Deasupra lui, în plafon, stă altă tablă, cu pătrățele numerotate, corespunzînd invers tablei pe care se execută partida publică. Piesele, puternic magnetizate la bază, fac să se miște pe pătratele plafonului mici bascule de metal. Directorul jocului trebuie să le urmărească atent. Indată ce adversarul său ridică o piesă spre a o juca aiurea, bascula, eliberată de atracția magnetului, se apleacă. Cînd piesa e așezată pe un alt patrat, bascula corespunzătoare se ridică trasă de magnet. Deci șahistul înțelege perfect toate mișcărilor care se operează deasupra. Reproduce pe tăblița sa mișcarea ce s-a făcut și imprimă automatului comanda

pentru răspunsul său. Ca să vadă în cutia lui, are nevoie de lumină. Într-adevăr își aprinde o luminare. Dar ca să nu pătrundă nici o lucire printre interstițiile dulapului stîrnind vreo bănuială, e necesar ca lumina să se facă dintr-o inspecție interioară să rămîie aprinsă pe o mobilă alături, acoperind lumina dinlăuntru.

Iată, deci, alteță, toată afacerea, explicată în puține cuvinte.

— Pare a fi într-adevăr o bună afacere, domnule, răspunse cu ușor dispreț prințul Eugen. Nu înțeleg ce-aș putea face eu cu meșteșugul dumnitale. Cumpărîndu-l am devenit pur și simplu ridicol.

— Înțeleg, alteță; însă veți conveni că nu puteam să livrez decît marfa negociată. Dacă alteță voastră ați nădăjduit să cumpărați și altceva, nu sînt eu de vină. Trebuie să recunoașteți, alteță, că o rețetă de alchimie ori o formulă magică nu se poate dobîndi cu treizeci de mii de franci. Un alchimist și un mag au la îndămină toate bogățiile pe care le poftesc; însă n-au ce face cu ele. După rînduială, secretul lor nu se plătește decît cu sufletul, sau cu viața. Vă încredințez că e o bună rînduială. Pentru banii alteții voastre, eu n-am făcut decît să vă satisfac o curiozitate. Recunosc că prețul e puțin exagerat.

— Aha! aha! recunoști, domnul meu, că prețul e puțin exagerat.

— Prețul curiozității, ca și al amorului, e totdeauna exagerat, alteță. E de observat că nu numai alteță voastră pierdeți din această afacere, ci și eu. Beneficiile mele sînt cu mult mai serioase dacă îmi urmez demonstrațiile, decît dacă vînd fondul. Trebuie să vă fac mărturisirea, și alteță voastră va binevoi să mă ierte, că domnul Mouret, acest amabil, modest și excelent șah-

hist care stă deoparte și ne ascultă, a prevăzut întocmai ce se va întâmpla. Altea sa prințul Eugen, mi-a zis el, are să-ți vîndă înapoi automatul, căci n-are ce face cu el. Va suferi neapărat o pagubă relativă, dar îl va vinde, ca să nu scoată din circulație o curiozitate de care lumea are nevoie, și ca să ne lese nouă puțința de a ne urma afacerile.

— Pe cit văd, domnul Mouret e un șahist admirabil, a consimțit prințul.

Domnul Mouret s-a inclinat.

Reluîndu-și în stăpînire automatul, domnul Maëlzel și-a început din nou peregrinările, avînd pe șahist partaș la beneficii. Ori în ce loc ajungeau și-și stabileau cortul, lumea venea grămadă ca să privească minunea.

— Onorat public, își începea discursul stereotip demonstratorul, făcînd un gest teatral spre indian; iată cel mai uimitor fenomen al timpului. Acesta e șahistul automat, care a avut onoarea să joace acum treizeci și unu de ani cu regele Frederic cel Mare și acum un an cu majestatea sa împăratul Napoleon. Se oferă să joace cu fiecare dintre dumneavoastră, dîndu-vă avantaj trăsătura și pionul, și vă încredințez că veți fi biruiți. Veți avea în schimb mîngîierea augustei tovărășii a celor doi mari monarhi, care au binevoit și ei a pierde.

Indianul cîștiga partidele și partea domnului Mouret.

După ce părăseau locul ultimei isprăvi, amîndoi tovarășii se opreau la un han pitoresc, admirau peisagiul, glumeau cu slujnicuța, se reconfortau cu fripturi savuroase și vin excelent și împărțeau cu scrupulozitate beneficiile.

Printr-un mecanism lent, tot așa de dibaci ca cel al automatului, domnul Maëlzel a început o operație de întîrziere de plăți față de asociatul său. Voia, zicea el, să asigure astfel trăinicia asociației, să nu se întîmple la un moment dat ca domnul Mouret, mare amator de subrete, să rămiie în urmă ori să dispară într-o diligență, în tovărășia unei crinoline. Această măsură de precauțiune, acceptată la început cu zimbete de îngăduință de domnul Mouret, a devenit un fel de sistem de guvernămînt. În general aceasta e semnificația de limbaj a fiscului: îți iau tot și-n schimb nu-ți dau nimic.

De la o vreme, domnul Mouret a început a pretinde tot cu mai multă energie dreptul său. Domnul Maëlzel găsea de cuviință să-l tot amîne.

A trecut astfel un an; pînă ce, într-o zi, domnul Mouret a dovedit că șahiștii sînt și ei oameni de spirit.

Tovărășia era la Amsterdam. Majestatea sa regele Olandei reținuse de dimineață sala și poruncise să se verse la birou suma de trei mii de franci. Curtea se pregătea în toată splendoarea ei să facă onoare indianului.

Domnul Maëlzel se duce bucuros la hotel, ca să comunice asociatului său vestea bună. Poruncește o masă substanțială și un pahar de vin vechi. Își freacă minile și se felicitează, făcîndu-și în gînd socoteli; apoi aleargă să aranjeze totul cum se cuvenea, pentru ora douăsprezece jumătate, cînd majestatea sa își anunțase sosirea.

Automatul așteaptă în odăița din preajma salonului, în dosul perdelelor. Ornicul bate de douăsprezece ori. Domnul Mouret, care era foarte harnic de obicei, de data asta se face așteptat. Neliniștit, domnul Maëlzel

se plimbă de câteva ori în sus și în jos, face indianului său câteva ocoluri, apoi își smulge de pe dulăpaș pălăria și se repede la hotel. Bate la ușa tovarășului său; intră; îl găsește în pat, zvircolindu-se asudat și palid.

— Ce este, scumpul meu amic? ce s-a întâmplat?

— Nu știu, domnule Maëlzel; dar presimt că mi-a sosit sfârșitul. Am o febră îngrozitoare.

— Cum se poate? Doar nu ne-am despărțit decît acum un ceas. Erai perfect sănătos.

— Am fost doborît ca de o lovitură de trăsnet. Mi se pare că acesta e un mat adevărat, domnule Maëlzel. Trebuie chemat un notar ca să-mi fac ultimele dispoziții testamentare.

— Dar sosește regele într-o jumătate de ceas.

— Ce pot să-i fac? Va binevoi să se întoarcă.

— Ce-i spun eu?

— Ii spui că automatul e bolnav de friguri.

— Hm! crezi că îmi vine a glumi?

— Nu glumesc deloc.

— Bine, omule, dar am încasat o sumă importantă.

Mă nenorocești!

— Ce pot face eu? Nu pot face nimic.

— Are să trebuiască să dau banii înapoi.

— Să-i dai.

— Te rog, dragă prietino, scoală-te și vină cu mine.

— Cu neputință.

— Mă duc să aduc un doctor.

— E inutil.

— Ce-i de făcut atunci? Dumnezeuule, nu-i nici un mijloc?

— Știu eu? Poate să fie.

— Care?

— Să-mi pui în palmă o mie cinci sute de franci, pe care mi-i datorezi.

— Numai atît? Fii absolut sigur. Desară îți număr banii pînă într-o centimă.

— A, nu. Să mi-i numeri imediat.

Cum i-a fost servită doctoria, domnul Mouret s-a restabilit. Intr-o clipă a sărit din pat și s-a dus să-și ia locul. Automatul a avut un joc din cele mai inspirate.

Majestatea sa nu juca personal; călăuzea însă cu sfatul pe ministrul de război; așa că înfringerea rămase numai asupra acestuia.

Regele se mulțami să suridă enigmatic, deoarece miniștrilor le incumbă toate responsabilitățile.

Din Europa, indianul a fost poftit în America. Imbarcîndu-se la Rotterdam, a călătorit deci cu pace pe undele mișcătoare ale oceanului și a ajuns în lumea nouă. A fost primit prea bine în orașele din Est și americanii au apreciat după justa ei valoare comercială mașinăria, fără a se mai preocupa de complicația ei ocultă. Domnul Maëlzel era felicitat cu energie, apoi părăsit cu indiferență. În vremea aceea, New-Yorkul n-avea zgîrie nouri, metropolitan, căi suspendate și furnicar de șase milioane de cetățeni. Locurile de spectacol așteptau pe fermierii din împrejurimi ca să se complecteze și Mr. Iosua Lincoln, scamator de profesie, își văzu împuținați spectatorii săi din pricina indianului șahist. Toată lumea se grămădea spre dinsul. Ca om cuminte, își părăsi într-o zi șandramaua goală și trecu la vecin, să vadă cărui lucru așa de extraordinar i se datorește îmbulzeala. Asistă la demonstrația închiderilor și deschiderilor dulăpașului, privi cu atenție parlidele și nu-i fu greu să înțeleagă că avea într-adevăr un concurent din

breaslă. Surise cu dulceață domnului Maëlzel, apoi, trăgînd din buzunar un cartuș inofensiv, îl făcu să izbucnească într-un soare frumos deasupra privirilor. Strigăte urmară exploziei :

— Foc !

Europenii ar fi fost mai atenți la ce se întîmplă cu șahistul. Americanii n-au avut în prima clipă de panică decît hotărîrea de a se salva, brîncindu-se unii pe alții, lovînd ca să-și menajeze salturile spre ferestre, călcînd pe femei și pe copii. În rumoarea și-n învălmășeala aceea, numai Mr. Iosua Lincoln era liniștit, cu pipa în gură, și se amuza de viața bruscă și dezordonată pe care o manifesta dintrodată indianul. Avea o tendință de a se ridica din poziția lui de oriental, de a se lungi, de a se zvîrli din sine însuși. Păstrîndu-și înfățișarea gravă, nebunise dintrodată, încercînd să facă ceea ce-i era imposibil. Tablă de șah, dulăpaș, automat dansau pe loc. Domnul Maëlzel avu prezența de spirit să tragă o perdea asupra acestor manifestări mai mult suspecte decît miraculoase. Lucrurile se liniștiră îndată. Mr. Iosua Lincoln aflase ceea ce dorea. Lumea reveni ca să urmărească altă partidă.

Sara, Mr. Lincoln veni să găsească pe domnul Maëlzel și-i oferî un pahar de *whisky and soda*. Apoi îi ținu următorul discurs :

— Am înțeles, *my dear Mr. Maëlzel*, că ai intenția să te transporti, cu interesanta domniei tale demonstrație de șah, mai departe. Te previn că înspre vest viața orășenească e mai puțin bine așezată decît aici. Poți ajunge în locuri unde fermierii sosiți călări la iarmaroc, văzîndu-ți mașinăria, ar fi cuprinși de un atare antuziasm, încît ar trage în ea cu revolverul. Ar fi mai bine să rămii aici, ori să te întorci în Europa, în orice caz e bine să nu ne găsim amîndoi în

același loc. Nu-mi place concurența. În sănătatea domniei tale. *Good by*.

Prognosticurile funebre ale scamatorului s-au împlinit. Automatul și-a găsit sfîrșitul într-un incendiu, într-una din bărăncile improvizate pentru serbările de binefacere. Domnul Maëlzel a rămas și el acolo, ca să sporească, împreună cu indianul, pulberea noului continent.

XI

Despre adevăratele automate.

— Ascultă, Petre, a zis într-o zi Domnul cătră chelarul său, vād că, pe pămînt, sărmanii urmași ai lui Adam se străduiesc să inventeze felurite lucruri de petrecere ori de folos, minunîndu-se ei singuri de ceea ce fac și închipuîndu-și că le-au născocit ei exclusiv. Au făcut roata și pîrghia, au descoperit focul, au captat aburul, se năcăjesc să degajeze forța electrică, joacă șah. Au iluzia că homo-artifex a alcătuit și alcătuieste toate acestea și sînt dispuși să acorde acestor două vocabule o prerogativă divină.

— Știu eu ce să cred, Doamne ? a răspuns sfîntul Petre. Iluzia de multe ori e mai puternică decît realitatea.

— Fără îndoială. Am dat acestui joc al imaginației putere, pentru ca mașina primă pe care am acordat-o umanității să aibă oleul care-i trebuie.

Muritorii admiră roata și aburul, uitînd în primul rînd să admire inteligența elastică pe care le-am hărăzit-o. Orice așa-zisă invenție există virtual în lucruri. Inteligența numai o degajează, cînd a sosit ora.

Oamenii fac caz mare, astăzi, de abur, pe care au să-l întrebuințeze ca să miște roțile. Mâini vor găsi electricitatea, transformând-o în lumină. Va veni un timp cînd se vor vădi și undele cărora ei le vor spune herțiene. Infinitul posibilităților și forțelor va rămînea încă întreg cînd ei vor socoti că sînt aproape să-l istovească. De cîte ori vor degaja ceva, vor fi în situația copiilor, care găsesc un obiect și-și închipuie că e al lor. Cu cît vor înainta spre insondabil vor avea iluzia că sînt ei totul; pe cînd în realitate totul e esența eternă din care ei dețin numai o infimă scînteie. Cu cît se lărgește domeniul a ceea ce numesc ei știință, cu atît mai mult ar trebui să înțeleagă forța supremă. S-au mărginit să-mi dea un nume, să mă imagineze bătrîn cu barbă, nu știu de ce; să-mi acorde o tovarășie ca cea din prezenta anecdotă, să puie în sama mea poveștile revelațiilor, cînd lumina le-am acordat-o pentru o înțelegere mai înaltă.

Iată, au născocit o păpușă-automat care joacă șah, umplînd lumea de zvoană și uimire. Ei bine, forța pe care o visează ei în această direcție, șahistul înfricoșat și invincibil, e între ei. Nu e nevoie de mașinării și de trucuri ca să realizeze isprăvile cele mai uimitoare.

Sfîntul Petre s-a coborît pe pămînt ca să se mire și el. A văzut succesiv pe Philidor, Morphy și Pillsbury și și-a pus mîinile în cap. Automatele sînt de prisos.

Reluînd isprăvile lui Ali Șatranji de odinioară, ale lui Abu-Selim și Greco, muzicantul parizian cu numele Philidor juca trei partide dintrodată, fără să vadă tablele de șah. După el s-a arătat, cătră 1850, americanul Paul Morphy, care îndeplinea aceeași ispravă cu opt table de șah. Cei mai tari jucători ai Londrei și Parisului au stat la aceste table, cuge-

tînd și combinînd. Americanul cerceta tablourile de pe păreți, ori se uita pe fereastră. Cînd i se anunțau loviturile, răspundea imediat. Pe opt mese, partidele se isprăveau în favoarea lui, fără ca el să-și arunce o singură dată ochii asupra lor. Mai minunat automat nu se poate; și totuși ceva mai bun decît un automat, căci din cînd în cînd o partidă ieșea remiză. S-a întîmplat din cînd în cînd și faptul extraordinar să piardă, printr-o înțelepciune superioară care se află totdeauna prezentă în lucruri. Mai mult decît Morphy, adevărul că automatele sînt de prisos, l-a dovedit alt american, un avocat cu numele Pillsbury. Acest individ finav și ticălos la înfățișare reproducea isprava, însă cu patruzeci de mese de șah. În vreme ce la cele patruzeci de partide jucătorii își sfărîmău capul, el putea amuza pe cei de lîngă el și cu alte jucării. Punea să se scrie un șirag de o sută de nume proprii pe o hîrtie, le asculta o dată și le rostea imediat și el. Amesteca un pachet de cincizeci și două de cărți și le trecea în revistă foaie cu foaie. Apoi le spunea exact una cîte una, în ordinea în care fuseseră în pachet. I se anunțau apoi loviturile de la cele patruzeci de mese. Răspundea mesei nr. 8, sau mesei nr. 17, sau mesei nr. 31. După ce se isprăveau partidele, i se cerea să debiteze, de pildă, partida nr. 20. Debita rînd pe rînd loviturile partidei 20, alternativ albele și negrele, de la cea dintăi pînă la cea din urmă și pînă la mat.

Astfel se dovedește că fabricatele lui homo artifex sînt inferioare alcătuirilor divine și este de neînțeles ce doreau regele Frederic, ori prințul Eugen. Cînd undele herțiene duc imaginea și sunetul în eternitate și-n nesfîrșit, singurul gînd care te mai poate preocupa este numărul nesfîrșit al altor combinații încă

ascunse, care se pot vădi cîndva omului. Nu se vor pulea vădi toate, căci omul va trece. Cele mai multe vor rămînea ca semințe nefecundate în viscolul forțelor contrare.

XII

Capitolul ultim în care intră în acțiune eroii secundari, cu intenția de a continua isprăvi la a căror relatare nu ne angajăm.

Toate aceste povești și anecdote, unele datorite amfitrionului nostru, altele înșirate sumar de mine, s-au adaos vinului, îmbunătățind lucrurile savuroase care alcătuiau zacusca. Trecuseră aproape două ceasuri de cînd începusem. Cucoana Lisaveta se întorsese în preajma noastră și arăta oarecare nerăbdare. Anatol vîra din cînd în cînd capul pe ușă, făcînd stăpînei sale semn cu ochiul. Cînd am văzut că semnul se repetă cu disperare, am înțeles că bucătarul e gata să-și trîntească boneta de pămînt dacă nu conținem, să-și deie demisia și să plece în lume.

— Dragul meu, zise cu seriozitate doamna Cantaraga, sînt de părere să amînați în continuare conferința dumneavoastră.

— A, da, desigur, Elisabeta Gavrilovna; s-o amînăm; ai perfectă dreptate. Sînt ceasurile două și jumătate. Te rog să ne ierți. Poruncește-ne să ne așezăm la masă și ne vom supune cu cea mai mare plăcere. Îl previn însă pe Liviu Mihailovici Colț că, după aceea, are să aibă de-a face cu mine. Cred că n-are să mai rămîie nimic din reputația dumnisale. Am să i-o fac ferfeniță!

— Care reputație? întrebă, cu destulă liniște, căpitanul de ață.

— Cum care reputație? Reputația dumnitale de șahist.

— Dar n-am, cucoane, nici o reputație, lasă-mă în plata lui Dumnezeu, m-am săturat de atîtea povești de demult și din țări străine; bine că a venit și vremea sarmalelor.

— Îți atrag atenția, Liviu Mihailovici, că aceste povești au importanță. Mai ales dumnitale îți vor folosi. Ai nevoie de instrucție. Bag de samă că ești un fel de autodidact al șahului. E necesar să-ți însușești și literatura acestui divertisment. Ai observat, cred, că vinul e mai bun cînd îl bei dintr-o cupă de cristal.

— N-am observat.

— Atunci ești un om pierdut. Nu se poate face nimic cu dumneata.

Colț se înclină cu umilință. Era și el încredințat de asta, însă n-avea ce face. Deocamdată era vorba de niște sărmăluțe cu smîntînă, menite să facă viața noastră suportabilă într-un ceas al acelei după-amiezi de iulie; după aceea om vedea ce-a mai fi. Ne-om cufunda în fundul pămîntului, ne-om sui la stele; se poate întîmpla să jucăm și o partidă de șah.

— De asta nu scapi, Liviu Mihailovici, să fii sigur...

— Nu putem ști nimic, domnule Cantaraga, cum nu știe pămîntul...

— Oameni buni, interveni cucoana Lisaveta, împăcați-vă.

— Imposibil! strigă cu glas mare Cantaraga.

— Eu sînt gata împăcat, zise domol Colț, sărutînd cu supunere mîna stăpînei.

Acea mână puternică și protectoare o trecu sub brațul său. Astfel intrarăm în sufragerie : Colț cu doamna Cantaraga ; eu și cuconu Mistocle. Prietinel meu îmi făcea semne cătră nelericitul căpitan. Eram și eu, ca și domnia sa, într-o stare plăcută, datorită vinului de Mărunțeni. Ba domnia sa era într-o stare mai plăcută decît mine. Așa că schimele lui cu fruntea, cu ochiul, cu buzele, pe care le făcea în dosul lui Colț, îl veseleau mai mult pe domnia sa decît pe mine. Totuși trebuia să mă arăt și eu vesel, izbutind să fiu mai vesel decît se cuvine.

Anatol ne aștepta solemn în sufrageria scînteietoare, în redingotă albastră cu nasturi aurii și cu mănuși albe de bumbac. Se înclină profund. Se precipită spre jilțul doamnei Cantaraga, trăgîndu-l la o parte și împingîndu-l iarăși înainte, în vreme ce stăpîna se așeza. Călcă mărunt și repede pe covorul moale, ca să facă semne spre oficiu. Ferestrele erau larg deschise spre livadă. Prin sita de sîrmă, care punea între noi și gîngăniile de afară o opreliște prielnică, pătrundea o ușoară undă de răcoare. Arborii se prevedeau ca-ntr-o ceață. Intr-un nuc urias făcea exerciții nesigure de flaut un mierloi tînăr. Emitea cîteva note și se oprea, mirîndu-se el singur de dînsele.

— Anatol, zise domnul Cantaraga, du-te și-i spune să tacă.

— Imediat, Temistocle Arcadievice ! se grăbi bătrînelul, fără să știe despre ce-i vorba.

— Ori să tacă, ori să cînte ceva cum se cade.

Anatol se sili să ridă. Eu îi făcui semn spre le-reastră. El păși într-acolo și întinse gîtul, fără să vadă nimic.

— Anatol, porunci sever doamna Cantaraga, fii atent, s-aduci sarmalele îndată ce Ileana răstoarnă

mămăliguța. Avem un bucătar, mă informă ea, întorcîndu-se spre mine, care nu vrea să facă mămăliguță. Pretinde că asta i-ar scădea prestigiul. Așa că sintem nevoiți să chemăm o femeie dintre slugile ogrăzii.

— Trebuie numaidecît mămăliguța ? se miră cuconu Mistocle.

— Trebuie. Rînduiala asta am păstrat-o de la tătuța și de la bunelu. Iar ei spuneau c-o au de la Amfilohie Mînzul cel bătrîn. Dealtminteri și căpitanul Liviu Colț îmi declară că mămăliguța face parte din ritualul sarmalelor. Dacă nu-i mămăliguță, se scoală de la masă și pleacă.

— Numaidecît, zîmbi căpitanul de ață ; dar după ce plec, mă întorc imediat, căci nu pot părăsi cu una cu două o tovărășie ca aceea pe care o am.

În această atmosferă agreabilă de veche provincie moldovenească, am săvîrșit lucrarea principală a zilei, adică ospățul, alcătuit din nouă feluri. Colț s-a mulțămît cu sarmalele, rezistînd eroic la toate celelalte feluri franțuzești și nemțești. S-a mulțămît și cu prea puțîn vin, ceea ce l-a scăzut și mai mult în ochii noștri. Nu știu de ce cucoana Lisaveta părea a-i îi recunoscătoare.

— Poate pentru că Liviu Mihailovici îi sărută din cînd în cînd mîna, îmi șopti la ureche domnul Cantaraga. Să știți, iubite Grigorie Alexandrovici, că asta-i asemănarea lui cu Napoleon. E un cuceritor.

Cătră ora cinci am băut caleaua în cerdac.

— S-aduc oare cășorii, Temistocle Arcadievice ? întrebă respectuos bătrînel Anatol.

— S-aduci, Anatol, s-aduci, îl îndemnă cu blîndeță boierul.

Servitorul aduse tabla de șah și o puse între noi. Așeză piesele, apoi se dădu la o parte, fără să se de-

părteze prea mult, cu intenția evidentă de a fi și el spectator.

Cucoana Lisaveta părea cu totul nepăsătoare.

— Domnule Colț, întrebă ea, cu intonația cea mai plăcută, dumneata ești ieșan?

— Vechi ieșan, doamnă. Am copilărit, ca și tatăl meu, în mahalaua Zlataust.

— Cum se poate! Acolo și-a avut așezarea și Amfilohie Minzu, străbunelul meu.

— Asta mă bucură foarte mult, doamnă.

— De ce te bucură? se miră, cu ironie, Cantaraga.

— Nu știu.

— Atunci, dacă nu știi, de ce te bucuri?

— Se vede că sînt și bucurii fără pricină aparentă.

— Decît ai fi asemenea filosof lamentabil, iubite Liviu Mihailovici, mai bine ai pune mîna pe o carte de șah.

— Să mă ferească Dumnezeu. Nu cunosc în materie de cărți decît cartea mare a contabilităților mele. Am lîngă patul meu acasă și cîteva tomuri ferfenițoase, pe care le întrebuițez ca să-mi vie somnul. Cum ai spus domnia ta foarte bine, sînt un autodidact. Am deprins șahul practicîndu-l, în unele după-amiezi și seri, la o cafenea celebră din orașul meu, numită cafeneaua Traian. Am stat și am privit multă vreme, fără să îndrăznesc a atinge o piesă. Luptau acolo campioni a căror celebritate nu trecea de Păcurari și Socola; cred însă că erau tot așa de valoroși ca Philidor și Morphy ai dumnitale. Jucau într-o vreme, la «Traian», profesorul Burlă, care ne preda la liceu limba elină, izbutind să nu ne învețe pe nici unul a celi pe Omer în original, și bătrînul Bonciu, un om întunecat, mare și gros, care sosea întotdeauna într-un cupeu tras de un cal tot așa de bătrîn ca și el,

c-un vizitiu pe capră rămas din vremea zaverei lui Ipsilante. Amîndoi de proporții impunătoare, Burlă și Bonciu se așezau la o masă, care trebuie să fie acum în muzeul comunal, și jucau partide lungi, meditînd profund cu bărbia rezemată în pumn, pe cînd galeria din jur păstra o liniște respectuoasă. Această galerie era compusă și ea din figuri neuitate ale vechiului Iași. Se aflau acolo profesorul Neșțianu, bătrînul profesor Novleanu, cuconu Ghiță Botez poreclit Șală, Ostersetzer și Șmilovici. Aceștia din urmă n-aveau alt titlu de glorie decît șahul: erau cei mai tari amatori din capitala Moldovei, pe cînd ceilalți aveau renume și-n viața publică. Cuconu Ghiță era faimos printr-un discurs neuitat, la o întrunire publică.

— Noi toți, domnilor, se adresase domnia sa întrunirii, noi toți care ne aflăm în această «șală».

— Sală, cucoane Ghiță, încercaseră a-l corecta profesorii de romină.

— Bine, fie și sală. Noi toți, domnilor, care ne aflăm adunați în această «șală».

— Sală, cucoane Ghiță.

— Ia să mă lese-n pace valahii... Noi toți ciți ne aflăm în această «șală»...

La partida de șah de după-amiază, cuconu Ghiță a dat tovarășilor săi rezoanele filologice cu privire la cuvîntul contestat. N-au ascultat însă decît piesele. Se mai afla în acel club select și bătrînul poet Mihai Codreanu. Acesta mi-a fost mie profesor; cu el am îndrăznit a juca prima partidă. Ziua aceea neuitată a fost emoționantă și prin alte împrejurări.

Bătrînul Bonciu sosise ca de obicei în cupeul lui, se suise la cafenea, și echipajul rămăsese să-l aștepte, cum era porunca. De ani și ani, în fiecare zi, vizitiul

și calul nu făceau alt drum decât acesta din Păcurari la hotel Traian, unde era cafeneaua, și de la hotel Traian în Păcurari. Cît timp bătrînul cel negru și întunecat juca, întru totul absorbit, calul își pleca botul spre genunchi și moșneagul dormita sus pe capră. Cînd bătea ora zece, Bonciu cobora, urca în cupeu și pleca.

În ziua aceea, partida Burlă-Bonciu fusese mai animată decât de obicei. Bonciu avea un atac pe care-l dezvoltă sistematic. Toată galeria stătea buluc, privind și așteptînd loviturile decisive. Cum se și cuvea, nimene nu băga de seamă trecerea sferturilor de ceas. În sara de toamnă, la vremea aceea, destul de tîrzie, orașul era liniștit și gol. Calul cel bătrîn păru a asculta cele zece bătăi ale ornicului Mitropoliei și începu să dea semne de neliniște. Avea în el nu numai socoteala matematică, ci și alte semne ascunse care, automat, trebuiau să-l trezească din amorțeală. Deci, după ce așteptă un timp glasul bătrînului zavergiu adormit pe capră, luă el singur hotărîrea plecării și se mișcă în pas cătră Păcurari. Cînd ieși bătrînul Bonciu de la partidă, echipajul nicăieri. La strigătul lui s-au adunat în jur oamenii hotelului, prietini rămași, vardiștii, care nu știu niciodată nimic, și nimene n-a fost în stare să răspundă întrebării simple: ce s-a făcut cupeul, cu bătrînul și cu calul? S-a mișcat lumea în toate părțile; s-a crezut întâi într-un furt, pe urmă într-o catastrofă: vizitiul, nebunit subit, ducîndu-și echipajul în Bahlui; în vremea asta mîrtoaga stă cu fruntea în ușa grajdului, acasă, iar moșneagul continua să sforăie pe capră.

Iată academia unde am dobîndit eu învățătură. Profesorul meu, poetul, era pe jumătate onb. Vedeă perfect numai bancnotele și femeile frumoase; încolo

lumea era pentru el o prîveliște tulbure și aproximativă. Ar fi fost bine, domnule Cantaraga, să fii acolo, pe vremuri, ca să te bată unul din acești campioni. Eu nu sînt decât un umil reprezentant al lor.

— Lasă poveștile, stimate amice, și apără-te! strigă ațîțat boierul orheian. A sosit vremea acțiunii.

Căpitanul Colț încercă să reziste. Sărută iar mîna cucoanei Lisaveta, aducîndu-i aminte de Zlataust; dar provocarea lui Temistocle Cantaraga se repeta. N-avea ce face, era nevoit să răspundă.

Atuncea l-am văzut schimbîndu-se la față și devenind deodată grav.

Aici sînt nevoit să întrebunțez, pentru povestirea mea, o metodă specială deoarece o partidă de șah necesită notația loviturilor.

Amicul meu Cantaraga, jucînd, cu o siguranță impresionantă, pionul regelui său doi pași, Colț nu găsi alt răspuns mai potrivit decât o mișcare identică.

1.P.4 R. — P.4 R.

— Dar la asta ce-ai să răspunzi? întrebă orheianul.

, 2.C.3F. R.

— Dacă dumneata joci calul regelui, eu am să joc, cum am învățat de la poetul Codreanu, calul damei, răspunse căpitanul de ață.

2.C. 3N.D.

— Pînă acuma văd că te ții bine, zîmbi Cantaraga. Să vedem ce-ai să-mi răspunzi la a treia lovitură.

3.N. 5 C.D.

— La așa ceva e mai dificil de răspuns, zise cu modestie Colț. Dacă domnia ta îmi ataci cu nebunul

regelui dumnitale calul damei, eu am să poruncesc calului regelui meu să iasă afară.

3. C. 3 NR.

— Bun, strigă Cantaraga. Eu am să-mi urmez atacul.

4. P. 3D.

— Și eu am să scot nebunul damei.

— N. 4ND.

— Foarte frumos, căpitane. Imi dezvolt și eu nebunul damei.

5. N2D.

— Ai pus nebunul în fața damei? se miră Colț. Asta are să-mi dea puțintel de gândit.

— Cred și eu l se veseli Cantaraga.

Doamna Cantaraga încercă să-și stăpânească un căscat. Anatol îi făcu semn de admirație spre stăpînul său. Partida noastră menge bine l părea a zice el, cu toată fața luminată.

Căpitanul de ață ieșise dintre noi. Stătu cinci minute atent, concentrat între piese.

— Domnule Cantaraga, reveni el la lume, oftînd; eu cred că era mai bine dacă făceai rocada.

— Cred. Era mai bine pentru dumneata. Văd că stai foarte perplex și n-ai ce răspunde. La urma urmei, va trebui să te hotărăști.

— Bine; am să mă hotărâsc, zise cu liniște Colț. Cred că profesorul meu poetul n-are să mă dezaprobe. Am să dau șah cu nebunul meu, luînd un pion din coasta regelui dumnitale.

5. N. × P. +

— Da? Nebunul ia un pion și dă șah? Așa ți-i vorba, stimată Liviu Mihailovici? Dai un nebun?

Te simțеști în stare să faci asemenea jertfă? Probabil că vrei să isprăvesc mai curînd cu dumneata. Atacul care urmează din partea dumnitale e o iluzie. Eu am să iau pur și simplu nebunul.

6. R. X N.

— Am să dau șahul pe care l-ai prevăzut, stimată amice, răspuse Colț.

— Dă-l.

— Am să-l dau. Nimic nu mă poate împiedica

6. C.5CR.+

— Dă-l; te previn că e zadarnic. Mut regele.

7. R. 1C.

— Foarte bine. Iar eu am să mișc doi pași pionul damei.

4.P.D.

— Treaba dumnitale. Eu îți iau, cu nebunul, calul damei. Avînd o piesă ciștig, îmi convine să schimb.

8. N. X C.

— Schimbă, cucoane.

— P. X N.

— După ce-am schimbat, fac și eu o săritură cu calul în lagărul dumnitale.

9. C. 5 CR.

— Fă, cucoane. Eu am să mîninc pionul. Așa se zice în jargonul de la cafeneaua Traian. Îți mîninc pionul regelui.

9.P. X P.

— Să nu ai, Liviu Mihailovici, o indigestie. Eu îmi dezvolt calul damei.

10. C. 3 ND.

Colț clătină capul cu uimire.

— Asta-i lovitura dumnitale?

— Asta-i ; dacă-ți place.

— Imi place. In numele profesorului meu, îți dau un mic șah cu dama.

10. D.5 D.+

Domnul Cantaraga căzu deodată într-un fel de semn de întrebare, cu amîndouă minile. Apoi aceste mâini și le duse la temple. Obrazul lui Anatol se întunecă, întocmai ca și al stăpinului său. Doamna Cantaraga căscă a doua oară.

— Mă înșel eu, stimate amice, ori ești mat în două lovituri? întrebă cu blîndeță căpitanul de ață. Nu mă înșel deloc.

Cantaraga își arată dinții, cu puțină răutate.

— Drept să-ți spun, căpitane, cum s-a făcut asta, n-am înțeles bine. Probabil n-am fost destul de atent. Imi vei da revanșa imediat.

— Aș propune mai degrabă o cafea, insinuă cucoana Lisaveta.

— Ts! lasă-ne, *ma chère amie*, cu cafeaua. Aici e un interes mai superior. Nu te supăra, Elisabeta Gavrilovna; dă-ne și cafeaua. Inșă imi vei îngădui să-l stîlcesc pe căpitanul dumnitale.

— De ce căpitanul meu?

— Așa, căpitanul dumnitale, din mahalaua Zlaust, care a învățat șah într-un loc celebru, cu numele cafeneaua Traian și care a avut drept profesor pe un nou Homer.

— Nu, domnule Cantaraga, acela nu m-a învățat grecește.

— Știu, știu; eu vorbesc de poetul dumnitale. Ți-oi arăta eu și poezie, și șah, și tot ce poțtești. Apără-te. Dacă nu pierzi partida în douăsprezece mișcări, să nu-mi spui pe nume!

Doamna Cantaraga îngriji să se aducă o cafea foarte bună. In mai puțin de un sfert de ceas, prietenul nostru Temistocle Cantaraga pierdu a doua partidă.

— Curics! zise el cu o liniște impresionantă și ne privi pe rînd cu brațele încrucișate. Vra să zică am pierdut-o și pe a doua. Sint foarte nerăbdător să văd dacă e posibil s-o pierd și pe a treia.

Doamna Cantaraga deveni atentă.

Nerăbdarea amfitrionului nostru nu ținu mult. Căpitanul Colț nu-și făcu nici un scrupul să ciștige și a treia oară. Atunci inșă se produse un eveniment neașteptat.

Ridicîndu-se cît era de nalt și de bîrbos, cu gesturi mari de tragedie, domnul Cantaraga își umflă vocea bine timbrată.

— Anatol! strigă el. Anatol! Unde ești, Anatol?

— Aicea sint, Temistocle Arcadievicei, suspină bătrînul slujitor.

— Anatol! să iei imediat această tablă mizerabilă și aceste piese infame. Să le stropești cu benzină în fața mea aici pe alee și să le dai foc! Din această clipă jur că nu mai pun mina pe șah. Blăstămat să fie cine-a mai fi victima unei asemenea pasiuni idioate. Imediat să faci ce ți-am poruncit! Spuneți-mi, domnii mei, cum e cu puțință, la urma urmei, ca un om serios să-și impuie o asemenea îndeletnicire care nu duce la nimic. Habar n-ai de ce se întîmplă pe

cîmp ; dacă păpușoi sînt prășiți ori nu ; dacă orzul se coace ; dacă în grîu nu dă rugina ; dacă via a fost stropită ; dacă oile nu sînt bintuite de gălbează ; dacă morarul nu face matrapazlîcuri cu vama morii. Tu stai aici și te îndeletnicești cu cășorii, cum spune Anatol. Cauți în cărți, cetești povești ; admiri partide celebre, și habar n-ai de ce se petrece la zece pași de tine. Poate veni lupul să-ți iei din mină tartina cu icre negre și paharul de vin. Asta nu-i viață serioasă. Asta-i îndeletnicire pentru indivizii dumnitale de la cafeneaua Traian și pentru alți indivizi caraghioși de care lumea-i plină. Dar un boier de țară, spuneți-mi și dumneavoastră, dacă un boier de țară se cuvine să-și piardă vremea cu asemenea fleacuri. Iartă-mă, Elisabeta Gavrilovna, îți făgăduiesc însfirșit că, de data asta, s-a isprăvit. Gata, Anatol ?

— Gata, Temistocle Arcadievicei.

— A ars tot ?

— Tot.

Cantaraga oftă. Se întoarse afabil către Colț.

— Știi dumneata, Liviu Mihailovici, că ești un jucător redutabil ?

— Nu știu și nici nu cred, răspunse căpitanul de ață, cu indiferența-i obișnuită.

— Cu toate acestea, domnule Cantaraga, am intervenit eu ; e cu desăvîrșire sigur că dumneata ești șahist și noi nu sîntem. În afacerea asta numai pasiunea contează. Ca în toate cele omenești, discursurile stau pe primul plan ; faptele au rol infim. Ce ne trebuie realitatea, cînd avem iluzia ?

— Știu, știu, stimate Grigorie Alexandrovici, dar ce fac cu oile, cu moara, cu ogoarele și cu via ?

— Acelea rămîn, ca și pînă acuma, în sama mea, răspunse c-un zîmbet ciudat cucoana Lisaveta.

— Însă am pus pe Anatol să ardă.

— Ai pus, însă, ca și alte dăți, Anatol are să vie la mine să dau altă tablă și alte piese, pe care le am încuiate în scrinul din odaia mea. «Temistocle Arcadievicei e bolnav, Elisabeta Gavrilovna», — zice el cu lacrimi. Așa că Anatol îți aduce alți cășori. Și-ntr-altă zi de sărbătoare te duci la tîrg, să-ți procuri alt căpitan.

— Acesta din Zlataust e teribil, mărturisi c-un zîmbet fin Cantaraga. Nu mă lasă să mor în colțul meu de lume, lingă cele o sută de tomuri.

— Murim oricum, zise Colț cu duritate, sărutînd pentru a nu știu citea oară în ziua aceea mina stăpînei acelor locuri.

— Trăim oricum, îi răspunse cu tristeță doamna Cantaraga.

Aici începe o nouă poveste, pe care am să v-o spun altă dată.

NOTE

Cine n-a auzit de Geneveva de Brabant, eroina unei vechi legende, care dăinuiește încă din veacul al V-lea ori al VI-lea și care a dat naștere unei povești populare? Întimplarea ei tragică — rămasă unică în Europa noastră — a inspirat pe mulți scriitori franceji și germani; dar și prea fericitul Iacob, episcop de Genova, cel dintâi care a povestit-o acum șapte sute și ceva de ani, precum și ceilalți de după dînsul n-au făcut decît să se slujească de vechile știri care se pot găsi în Ioan de Praga, în Poggio Bracciolini și în cronicile din afundul vremurilor. Nici unul n-a căutat să argumenteze povestea, ca s-o facă veridică. Nici unul n-a cercetat izvorul viu care a fost contemporan Genevevei și lui Benoni și care a rămas, în același timp, în putere și în floare și pînă astăzi; «*căci pietrele mormintelor s-au măcinat, codrul a rămas înoindu-se neconținut și-n el se regăsește sufletul nemuritor al copilului*»¹.

Singur Sadoveanu a reușit să învie vechea legendă flamandă, dînd locul cuvenit acelu pui de om care — ca și Mowli din *Cartea Junglei* a lui Kipling și ca și vestitul Tarzan — a crescut în sălbătăcie, înconjurat de lupi ciungi, de dulăi cu zgardă cu ghimpi de alamă și de cerboaice care l-au alăptat cît a fost mic.

¹ *Măria sa Puiul Pădurii*, Naționala Ciornei, 1931.

Ideea de a prelucra această veche legendă a avut-o desigur Sadoveanu încă din 1904, pe când se îngrijea de Biblioteca poporului și îmbunătățea textele vechilor traduceri: *Esopia, Alexandria, Arghir și Elena, Genevea de Brabant...* Dar, ca de obicei, o aminase, șoptindu-i: — Stai liniștită și așteaptă, că-ți vine rîndul și ție! — Și rîndul îi venise peste douăzeci și ceva de ani și mai bine. Prin 1928, într-o bună zi, a scris cel dintâi capitol din *Măria sa Puiul Pădurii*, evocînd timpuri vechi și ținuturi îndepărtate, tocmai de la Marea Nordului. Altul poate nu s-ar fi încumetat, dar el știa că și cărăușii din acel colț de lume, de și balani și mai încălați, nu pot gîndi și vorbi decît ca toți neguțătorii, — ca cei de la Hanu Ancuței, de-o pildă. Mai știa deasemeni că în acele vremuri îndepărtate, călătoriile pe drumuri singuratice erau întocmai ca și la noi în veacul trecut: trebuia să stai cu arma gata și la popasuri să fii cu ochii în patru, treaz și pregătit pentru orice atac din partea celor care ar fi dorit să te vămuiască.

Afară de asta, nici cavalerii acelor timpuri nu puteau vorbi altfel decît Tudor Șoimaru și Simeon Birnovă. Cit despre călugări, chiar dacă erau papistași, tot așa de tare le plăcea să deșarte un pahar de vin, închinînd pentru nunta unei domnițe... Ca să fie mai la el acasă, se hotărîse să introducă în povestire pe Andrei Vinătorul și pe fata lui — Păuna — căreia să-i deie rolul de cameristă a doamnei Genevea.

Totuși, cu tot planul bine ticluit, parcă ar fi trebuit să mai aștepte puținel. Să scrie întâi *Vremea Ducăi-Vodă*, ca să se obișnuiască cu un De Marenne și cu intrigile de la o curte domnească... Așa că au mai trecut trei ani pînă să reia firul întrerupt și să scrie istoria Genevei de Brabant pînă la sfîrșit, intitulînd-o *Măria sa Puiul Pădurii*.

Iată ce spune Al. A. Philippide într-o cronică literară apărută în revista *Viața Romînească*¹:

¹ Fragmente din *Cronica literară* din revista *Viața Romînească*, 1931, nr. 5, p. 189—192, în care Al. A. Philippide vorbește de *Măria sa Puiul Pădurii*.

«Domnul Sadoveanu n-a schimbat nimic din schema fundamentală a legendei. Toate personajele din versiunea populară a „Genevei” au rămas...

Dar dl. Sadoveanu, a modificat totuși ceva. A dat o amploare nouă caracterelor eroilor. A complectat construcția schematică a vechei legende dîndu-i o valoare și o psihologie realistă și verosimilă. A tratat subiectul Genevei cu procedeele romanului modern, explicînd faptele personajelor și motivîndu-le. Prin asta legenda a devenit mult mai omenească, pierzîndu-și caracterul ei simbolic, care îi dădea o înfățișare de parabolă, cam didactică.

...Sînt două maniere de a trata o legendă. Una este aceea a adaptării strict la subiect. Este metoda lui Flaubert din „*Saint Julien l'Hospitalier*”. Flaubert a făcut în „*Saint Julien*” o reconstituire a pitorescului medieval și nu o reconstituire realistă cum a făcut cu Cartagina în „*Salammbô*”. L-a preocupat numai acest pitoresc realizînd una din cele mai desăvîrsite creațiuni de stil din literatura universală. Semnificația legendei îl interesa pe Flaubert foarte puțin.

Dar o legendă poate fi reluată și tratată cu intenția de a-i da o nouă interpretare. Acest procedeu a fost întrebuintat foarte des de romantici. Legenda în cazul acesta este un pretext pentru autor ca să-și illustreze propriul lui material sufletesc. Morala și semnificația legendei capătă astfel o modificare sau o nouă interpretare...

...Domnul Sadoveanu în „*Măria sa Puiul Pădurii*” utilizează ambele procedee. A dat cuvenita importanță detaliului pitoresc și, în același timp, a dat o interpretare nouă caracterelor eroilor. Departe însă de a aplica procedeele subiective ale romanticilor, d-sa nu s-a ocupat să modifice și să interpreteze morala legendei, ci numai a dat conflictului psihologic sensul verosimil și adevărat uman. A restabilit oarecum adevărul, despoindul de orice semnificație simbolică.

Din amîndouă procedeele pomenite mai sus, dl. Sadoveanu, cu mult tact și meșteșug, a luat partea cea mai bună. Prin asta domnia sa și-a creat o metodă foarte personală pentru exploatarea literară a legen-

delor. A inaugurat în această materie un punct de vedere nou — cel puțin în cadrul literaturii noastre.

...Plasticitate, evocare, pitoresc (metoda Flaubert); dar în același timp intervenția autorului. Dl. Sadoveanu intervine în povestire mereu...»

*

Dragostea pentru povești din vechime, care îl îndemna să răscolească prin hărtoage ca să învie figuri ale trecutului, l-a făcut să scrie și de Ruxanda, fiica lui Vasilie Lupu-Vodă. Destinul tragic al acestei domnițe — cea mai frumoasă se pare din câte au cunoscut ținuturile românești — îl impresionase adânc; crescută la curtea bogată a lui Vasilie Lupu ca un odor de preț, e silită să ia de soț pe acel vestit Timoșă Hmelnițki, și după o viață zbuciumată să fie ucisă de prădalnicii care îi taie capul pe prag.

Această nuntă a domniței Ruxanda, de care scrie cu atita pitoresc și haz cronică moldovenească, a fost doar miezul în jurul căruia s-a alcătuit o povestire spumoasă și plină de vervă, având drept eroi pe acel bătrîn Ștefan pîrcalab și pe nepotul său Bogdănuț, — amîndoi vrednici reprezentanți ai neamului Sorocenilor.

Seminția acestor Soroceni — «nas strîmb», cum le spunea rîzînd scriitorul toată vremea cît a lucrat la carte, încă nu s-a stîns, și cu un strănepot al acestor eroi de pe vremea lui Vasilie Lupu, Alvanitul, am stat și eu de vorbă împreună cu părintele meu, îndată după ce apăruse *Nunta domniței Ruxanda*¹.

Romanul a fost scris, ca de obicei, în douăzeci de zile și copiat apoi de tineretul de la Copou, ca să fie dus neîntîrziat la editura «Cartea Romînească», unde era așteptat cu nerăbdare.

*

Asupra tirgurilor moldovenești de la sfîrșitul veacului trecut, de pe vremea copilăriei lui, scriitorul se

¹ *Nunta domniței Ruxanda*, Cartea Romînească, aprilie 1932.

simțea neconținut îndemnat să se aplece cu amărăciune și în același timp cu duioșie. Scrisese în tinerețe *Floare ofilită*, mai tîrziu *Apa morților* — de care nu fusese mulțumit și pe care nu voise s-o reediteze; și acum în *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*¹ reia tema, cercînd să spuie din nou ce i se părise că nu spusese destul de bine; despre indemnul care-l făcea să stăruie asupra aceluiași subiect ne vorbește însuși autorul în prefața la volumul *Focuri în ceață*, apărut în 1942, — volum care cuprinde pe lîngă *Locul unde nu s-a întîmplat nimic* și *Cazul Eugeniței Costea*.

Cum această «prefață la o nouă tipăritură» răspunde la multe întrebări și nedumeriri, caracterizînd cum nu se poate mai bine cartea despre care vorbim, o reproducem aici:

«Cînd a apărut întîi această nuvelă, un tînr cronicar, care desigur mi-e prietin, deoarece pare a fi cetitor al cărților mele, nu s-a putut stăpîni să nu-mi adreseze o muștrare.

Se află în această povestire — zice domnia sa — un personajiu eminent antipatic, căruia totuși autorul i-a acordat o atenție deosebită. Interesați și vrednici de luat în samă — urma simpaticul meu recenzent — sînt eroii din „Hanu-Ancuței“ ori „Neamul Șoimăreștilor“; dar ce caută în opera lui Sadoveanu un Lai Cantacuzin, urmaș vrednic de dispreț al boierimii moldovenești? Autorul îi raportează isprăvile cu complezență și prelinde să ni-l înfățișeze într-o lumină favorabilă.

— La urma urmei, avea aerul a spune domnia sa, ce ne pasă nouă de domnii, doamnele ori domnișoarele care trăiesc ori au trăit într-un tîrg păcătos din nordul Moldovei? Să-i lăsăm pe toți acolo unde se află, dacă mai sînt; să nu-i trezim din mormîntul trecutului, dacă au fost.

Domnilor mei (cum spuneau acești urgisiți boieri), lucrul nu e așa de simplu.

¹ *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, Cartea Romînească, mai 1933.

„Locul unde nu s-a întâmplat nimic” e un loc scump amintirii autorului, căci acolo a văzut lumina zilei și acolo îi sînt mormintele părinților. Acolo nu înseamnă preciziune geografică, ci atmosferă. Acolo înseamnă alte aglomerații la fel din nordul țării. Acolo înseamnă și trecutul, căci locul unde nu s-a întâmplat nimic aparține istoriei; mai bine zis, ar aparține istoriei dacă s-ar fi găsit un cronicar să-i consacre un rînd; dar lucrurile mici și ticăloase pier fără urmă.

De acolo se vede la răsărit apa Siretului, iar la asfințit picla Moldovei; de-acolo se vede țara adevărată și așezată nestatornic în sălașele ei, însă durabil în tradiții și eresuri; de-acolo pornește drumul la buucii de la Verșeni și în trecut la „Hanu Ancuței”; dar tot acolo-i copilăria lui bintuită de fantome.

Atît „Venea o moară pe Siret” cît și „Locul unde nu s-a întâmplat nimic” fac parte dintr-o lume care nu mai este și care era menită să treacă fără urmă, dacă nu s-ar fi întâmplat s-o privească acum aproape o jumătate de veac ochii unui copil mirat.

În ce privește materialul literar, soarta colțului de lume în care ne-a fost dat să trăim a fost dintre cele mai bizare. Manifestările vieții de suprafață au fost eșemere; s-au născut și au pierit ca gizele cu acest nume care apar și traversează o clipă aburul bălții. Lumea orașelor și țărgurilor noastre de acum un secol ne apare ca o mascaradă improvizată. M-am întors după trei decenii în locul meu de naștere și nu l-am mai cunoscut; și aproape nimene de-acolo nu mă mai cunoștea. Cel care n-a fost de douăzeci de ani în capitală, astăzi se rătăcește într-un București cu totul altul. Într-o asemenea țară și într-o asemenea lume, în care stihiiile lucrează prefăcînd ca în simbolică Delta a Dunării, era firesc să mă întorc spre sufletul trecutului, dacă voiam să găsesc o legătură de adevăr cu propriul meu suflet; era firesc să intru cu plăcere în fondul popular, care se hrănește de o mie de ani din propriile-i rădăcini subț înfățișările eterne ale lui Dumnezeu; dar tot așa de firesc era să încerc a consemna și unele aspecte fugitive și ascunse ale țărgurilor noastre provinciale.

Negreșit, scriitorul poate rămînea la eternul omelesc și la acele subiecte ce pot fi înfățișate pretutindeni și oricînd ca și florile de seră. Fără voia mea am ieșit din asemenea rînduală și nu mărturisesc nici o părere de rău. Mi-a fost dat să fiu și eu o improvizatie, în armonie cu ansamblul. Am socotit deci că trebuie să explic întrucîtva și figura prințului neautentic Lai Cantacuzin din „Locul unde nu s-a întâmplat nimic”, căci soarta lui era să treacă grabnic, și în acest Lai Cantacuzin se cuprinde argumentul tainic al societății noastre suprapuse din ultimul veac...»

*

Printre cele mai vechi imagini ale mele, ce au drept cadru casa cu numărul patruzeci și doi de pe ulița Rădășenilor, se află unele ce reprezintă o tablă de șah și-o mînă mare și grăsulie ce-asează c-un țacănît regulat piesele de lemn pe romburile albe și negre. Mă uitam cu uimire la fruntea brăzdată ce sta aplecată deasupra problemei pe care o avea de descurcat și tresăream cu spaimă cînd lumea de pe tablă — cu cai, turnuri, nebuni și regi — se năruia dintrodată învălmășit, semn că visăria a luat sfîrșit. Atunci și uriașul balan ce sta lăsat într-un cot pe divan se scula și trecea la birou, lua o carte din bibliotecă ori ieșea să se plimbe cu pas domol și măsurat prin livegioară.

Alte imagini mă arată la casa cea nouă din deal, de la numărul șaptezeci și opt. Tata îmi face semn cu zimbetu-i blind să mă apropiu și-mi arată din ochi cutia de lemn în care dorm oștirile albe și negre. Le scoț, le așez cu băgare de samă, foarte satisfăcută că n-am greșit nimica. Tata mă mîngîie pe cap și se cufundă brusc în bulboana gîndului; ies în vîrfurile picioarelor, ca dintr-o biserică.

Despre războaiele acelor oștiri temute nu prea știam mare lucru; mîngîiam însă cu evlavie — pe cînd așezam rafturile bibliotecilor — luciul volumelor legate în carton de culoarea castanei, ce consemnau aceste bătălii ce se dăduseră în scurgerea anilor.

Știam că e cel mai greu joc ce se află pe lume și în același timp și cel mai frumos. Înțelegeam că poate să fie și o patimă nobilă. De-aceea nu mă miram cînd vedeam că tapișorul de pe Strada Mare, care venea cu treburile sus la livadă, acceptă cu grăbire «să facă o partidă». Ca să fie jocul cumpănit, cuconu Mihai îi dădea înainte regina. Dintr-o partidă se ajungea la șase. La vremea verii, competiția avea loc afară, sub tei, la o măsuță ușoară de pai. Jucau pînă se lăsa întunericul și o lampă venea să lumineze cîmpul de luptă. Tîrziu în noapte, tapișorul tresărea dintrodată speriat și se uita la ceas cu ochi de abur. Cuconu Mihai îl bătea rîzînd pe umăr și-i dădea drumul să se ducă.

Mai tîrziu, la Copou, alți șahiști, mai tineri ori mai bătrîni, mai dibaci ori mai nepricepuți s-au măsurat cu cuconu Mihai la măsuța de pe terasa cu două rînduri de scări ori la masa de brad de sub teiul înalt și rămușos. Fotografiile de la diferite epoci îl arată cu pelerina pe umăr, cu căciuliță de astrahan ori cu beretă bască în cap, în cămașă cu guler răsfrînt ori cu scurtă blăniță, — cu fruntea brăzdată deasupra tablei de șah. Iar tomurile cu hieroglifice au tot sporit cu anii și s-au așezat la rînd în rafturile bibliotecilor.

Despre acest joc minunat, de care avea să scrie mai tîrziu, ne povestise și nouă copiilor, încă de pe cînd învățam buchile. Stînd la vreme de noapte pe paturile cu macat roșu din «odaia țărănească», pe cînd vîntul toamnei zbuciuma crengile livezii, ne-a spus despre acel jucător de șah automat, «care nu s-a mai aflat de cînd lumea» — și noi foarte ne-am minunat, neștiind dacă tata glumește ori nu.

Și despre numărătoarea cu boabele de grîu ne-a istorisit odată; o poveste pe care n-am priceput-o deloc atuncea; am înțeles atîta că jocul de șah e foarte vechi și că a ști să-l joci e lucru de mare preț.

Și-așa, stînd ani de-a rîndul aplecat deasupra șahului, poveștile l-au împresurat și eroii lor prințind viață au sărit pe table și au început a spune și a repeta gesturile pe care le mai făcuseră cîndva, în scurgerea veacurilor. Iar cuconu Mihai, ascultîndu-i

cu luare-aminte, ca un spectator la teatru, a pus pe hîrtie toate, întocmai cum le văzuse și le auzise de la dînșii.

Astfel trecutul reflectîndu-se pentru noi ca-ntr-o oglindă, așa cum se reflectă soarele-n baltă înainte de a-și stinge strălucirea și a intra în cernerea serii, ne-a făcut să reținem o clipă vechile și minunatele *Aventuri ale șahului*¹.

21 mai 1957

PROFIRA SADOVEANU

¹ *Soarele în baltă sau Aventurile șahului*, Adevărul, august 1933.

CUPRINSUL

	Pag.
MĂRIA SA PUIUL PADURII	5
I <i>Mergeau încet, ca s-ajungă departe. Rideau, cîntau, beau și mincau. Se duceau spre-același sfîrșit al tuturor</i>	9
II <i>Oamenii cu dinții ascuși spun istorisiri frumoase</i>	18
III <i>Spune-mi, bătrînule, cum de-ai ajuns tînăr în anii așa de tîrziu? — Nu m-am supărat niciodată pe viață</i>	29
IV <i>A bătut un vînt și-a sosit o veste. M-am bucurat. — Vînturile și veștile să nu te bucure niciodată!</i>	40
V <i>Numai Dumnezeuul meu e bun: numai eu cunosc adevărul. Toți cei care cred altfel, să piară. Nu sînt oameni; nu-mi sînt frați; nu se trag din Adam</i>	51
VI <i>Spune-mi o poveste ca să-mi aduc amînte de cînd eram copil și încă nu cunoșteam suferința</i>	57
VII <i>Știam că minciuna scoate pui. Cu toate acestea am adăpostit-o la mine. Și mi-a umplut casa, zilele și nopțile de șerpi</i>	66
VIII <i>Am lovit în Nevinovăție și-am rîs cînd mi-ai spus că e subț ocrotirea lui Dumnezeu</i>	81
IX <i>Dreptatea e o vorbă: interesul meu e totul. Morii tu, ca să trăiesc eu. Cine spune că mă înșel? Ha-ha! — Biruitorule, — de ce rîzi cu atîta tristeță?</i>	92

	Pag.
X Răspuns-a Isus și a zis cătră Nicodim: Adevărul adevărat își spun: De nu se va naște cineva din nou nu va putea să vadă împărăția lui Dumnezeu	101
XI A intrat în umbra morții și s-a deșteptat în lumina minunii. Suferința înflorea și grăuntele bucuriei își aștepta vremea	106
XII Era o floare de întuneric, un glas din alte lumi, din alte vremuri. A vorbit: nimeni nu-l înțelege; a lăsat semn: nimeni nu-l vede	114
XIII Cine-a spus că timpul fuge? Vremea cea mai adincă stă de față cu umbrele morților care se întorc cind noi trecem	120
XIV A venit un poet înțelept. Mi-a cîntat bucuria luminii. Suflul meu s-a îmbrăcat în raze, comunicînd cu Acel pe care în alt chip nu-l pot cunoaște	128
XV Prin tine, copile, merg spre Dumnezeu și spre veșnicie	134
XVI Mamă, hai să vorbim de rău oamenii, căci noi sintem altceva	140
XVII Se zice că și lupii s-ar fi dușmănind ca și oamenii. Nu și se pare ciudat?	143
XVIII Fratele meu orb mi-a dovedit, cu drept cuvînt, că nu există soarele. E o invenție a celor care văd.	156
XIX Am căzut zdrobit; am blăstămat viața și lumea, am plîns și m-am adăpat cu șiere ca să mă pot bucura pe urmă	167
XX Revederi neașteptate, bucurii aprige! Cîtă otrăvă de melancolie e în fundul cupei voastre!	178
XXI «Lăsați orice speranță, voi care intrați!»	187
XXII «Aceasta e ultima clipă în care ne mai vedem»	195
 NUNTA DOMNITEI RUXANDA	 199
I În acest capitol se arată începutul mărturisirii unui tînăr care pare a trăi în zilele noastre. Vorbește despre babaca și neneaca lui de la ținutul	

	Pag.
Romașului și mai ales despre un unchi care nu-i ca alți muritori de rînd	201
II Despre o călătorie și o vinătoare la munte și despre șapte pădurari de demult	207
III Despre rădăcinile din alt veac ale povestitorului nostru	215
IV Despre pustnicul Filaret și despre duruitoare, dincolo de care se găsește peștera amintirii	220
V Sfat de drum, pe cînd un uncheș urît și un nepot care-i samănă călătoresc spre scaunul mării sale Vasile-Voievod, poreclit Lupul	225
VI S-arată domnița Ruxanda și s-aud înțeleptele sfaturi ale luminatului divan al mării sale	232
VII Cei doi prietini ai noștri călătoresc la Crîm și văd pe Sefer-Gazi aga, mare vizir al hanului celui mare, stăpînul lumii	247
VIII Aici se vede că în Țara Moldovei prostia găsește sălaș, iar tinereța n-are întru nimic de a face cu înțelepciunea	259
IX Unde se arată secerișul semănăturilor lui Vasile-Vodă, cu mare bine pentru această săracă țară. Unde se arată Hmil hatman și pune la cale o nuntă cum nu s-a mai pomenit	274
X Despre durerile de dragoste, care au fost și vor fi în toate veacurile aceleași	298
XI Ce înseamnă în această lume și în această viață o floare și o sărutare	316
XII Cînd s-arată Timotei Bogdanovici Hmelnițki, mirele	328
XIII Aici se povestește despre nunta domniței și despre druștele domnului mire	337
XIV Dintr-o sărutare și o floare rămîne totuși ceva	342
XV Cînd încep să se surpe munții cei mari și încep a se dovedi zădărniciile înțelepciunii	347
XVI La căpătăiul morților arde făclia sufletului lor și stau de pază Dumnezeu și un morar	362
XVII Aici se arată sfatul pădurarilor de demult	377

	<u>Pag.</u>
XVIII Bogdănuț Soroceanu mărturisește cum și-a împlinit jurământul vieții lui; după aceea, ieșind din peșteră, a regăsit pe uncheșul său cel de odinioară	385
LOCUL UNDE NU S-A INTIMPLAT NIMIC	401
SOARELE IN BALTA SAU AVENTURILE ȘAHULUI	565
I In acest prim capitol sînt prezentate personajile secundare ale aventurilor de care ne ocupăm, domnul Temistocle Cantaraga, soția sa Elisabeta, căpitanul Liviu Colț și cuconu Grigoriță	567
II Unde se arată originea și primele isprăvi ale eroului care ne interesează, împreună cu cîteva socoteli filosofești	580
III Intră în scenă persienii cu regele lor Cosroe, Mavrichie, împăratul de la Bizanț și Harun-al-Rașid, vestitul calif de la Bagdad, împreună cu iubitul său fiu Al Amin	589
IV In acest capitol e vorba despre Carol cel Mare, împărat de la Apus, despre Garin prinț de Acvitanian și despre șahul nostru, la care se adaogă și o istorisire nouă despre amanții nemuritori Tristan și Isolda	599
V Aici e vorba de o întîmplare de la faimoasa osterie «La Calul Șchiop», a renumitului Andrea Barbarossa	610
VI Aici întîmplarea precedentă în care au rol monseniorul Gerardo episcop de Florența, doctorul Abu-Selim și eminența sa cardinalul de Ostia, se prelungește într-un chip foarte curios	618
VII Unde se vede mai bine relația între divinitate și eroul nostru, printr-o întîmplare a prințesei Matilda și a prințului Erenfrido	628
VIII Unde prinț Erenfrido arată cu limbă de moarte primejdia cea mai mare în căsnicie	637
IX Despre Demonul care a apărut în Europa în vremea unor mari împărați și regi	644

	<u>Pag.</u>
X Unde se arată resortul tainic al marilor minuni din această lume	654
XI Despre adevăratele automate	663
XII Capitolul ultim în care intră în acțiune eroii secundari, cu intenția de a continua isprăvi la a căror relatare nu ne angajăm	666
<i>Note</i>	681